

Colecția **C** Fundamente

MATEIU I. CARAGIALE

OPERE

Ediție, studiu introductiv și note
de
BARBU CIOCULESCU

EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE ROMÂNE

1994

C. In. 1641291

Colecție coordonată de Z. ORNEA
Coperta colecției de FLOAREA ȚUȚUIANU

Editura Fundației Culturale Române
Aleea Alexandru nr. 38
Sector 1, București 71273
ROMÂNIA
Tel. 212.25.43; 633.11.62

ISBN 973-9155-14-6

STUDIU INTRODUCŢIV

Mateiu I. Caragiale s-a născut în Bucureşti în a douăsprezecea zi a lunii martie 1885 (iar în stil nou, în cea de a douăzeci şi patra), la orele două şi cincisprezece minute, cum explicit este menţionat în actul său de naştere.

În acest act apare ca fiu al Mariei Constantinescu, de ani douăzeci şi de profesie rentieră, locuind în suburbia Sf. Vasile, pe Strada Frumoasă, la numărul 14. Cel care înfăţişase pruncul autorităţilor se numea, în grafia actului, Ioan L. Caragiali, de treizeci şi trei de ani, de asemenea rentier şi locuind în aceeaşi casă cu tînăra mamă (aceasta era chiar modalitatea recunoaşterii tacite a paternităţii). Unul dintre martori, Matei Smedeanu, dăduse pruncului numele mic, îi era deci naş. (Calitatea de rentier, declarată de părinţii lui Mateiu, era un eufemism admis de legiuitor, cînd cei în cauză nu intenţionau să treacă în acte sursa reală a mijloacelor de existenţă.)

În cazul respectiv, naşul, personaj politic ploieştean de oarecare platformă, lucra în conducerea Regiei monopolurilor; tatăl copilului îşi câştiga tot acolo existenţa, sub protecţia şefului său, ca mic funcţionar, iar mama muncea în aceeaşi întreprindere, fie ca mică funcţionară, fie chiar ca simplă muncitoare. Situaţia nu conţinea nimic care să fi pretins vălul tainei, dar este de presupus că în momentul declarării noului născut, ambii părinţi se pregăteau să înceteze sau încetaseră a mai fi salariaţii Regiei unde, cu certitudine, se şi cunoscuseră.

Numai cu cîteva luni înainte, la 13 noiembrie 1884, avusese loc prima reprezentaţie a piesei *O scrisoare pierdută*, autorul ei fusese chemat la rampă de două ori, ceea ce însemna, pe atunci, un mare succes; piesa întrunise unsprezece reprezentaţii consecutive. Încurajat de succes, dramaturgul putuse părăsi un post stabil dar modest, pentru himera unei vieţi nutrite din creaţii artistice.

Într-un proces-verbal din anul 1923, destinat a reconstitui actul de naştere al lui Mateiu – dat ca pierdut – acesta se naşte în pitoreasca localitate Tuşnad, din judeţul Braşov, tot pe douăzeci şi patru martie, iar mama sa poartă numele Piteşteanu. În actul de căsătorie al lui Mateiu, mama sa, în continuare fără profesiune, este împinsă şi mai departe cu domiciliul: la Viena, în Austria.

Aplecarea către teatru a părintelui lui Mateiu s-a dovedit fatală legăturii cu Maria Constantinescu. Numit, la 2 iulie 1888, director general al teatrelor, I.L. Caragiale face, din loja acestui post de mare lustru în epocă, noi cunoştinţe mondene, dintre care cea mai preţioasă a fost Alexandrina Burelly, fiica mijlocie a unui distins arhitect bucureş-

tean de origine italiană, tânără frumoasă și inteligentă de care s-a îndrăgostit fulgerător, obținându-i mâna la scurtă vreme, încît la 7 ianuarie 1889 avu loc nunta. Ceva mai înainte se situează și încetarea traiului semi-marital cu Maria Constantinescu, de unde rezultă că, pe cînd copilul ce purta numele de familie al mamei nu împlinise încă patru ani, nu se mai putea vorbi de armonie și de planuri de viitor în casa de pe Strada Frumoasă, numărul 14.

Două fotografii din epocă ni-i arată împreună pe părinții lui Mateiu: una, de grup, în care apar și niște militari, cealaltă la țară, lîngă un stog de fîn. Aici, Mateiu, în vîrstă de doi ani, stă vesel în fîn, în planul cel mai ridicat al cadrului, pe cînd în planul mijlociu domină un personaj mustăcios, tînăr – deci mai degrabă fratele Mariei Constantinescu, decît Matei Smedeanu – care face un gest teatral, vînturîndu-și protector pălăria, cu brațele deschise asupra perechii de la poalele clăii. Dramaturgul are o cochetă canotieră și o impecabilă legătură la gît, Maria Constantinescu, împodobită și ea cu o pălărie de soare, ni se înfățișează zveltă, elegantă și frumoasă, cu părul strîns, ovalul feței pur, dar mai puțin veselă decît ceilalți, cu toate că bărbatul care i-a dăruit un copil o privește ocrotitor. Din aceeași perioadă ne-au rămas și două fotografii cabinet: una în care Mateiu, cu picioarele încrucișate, stă într-un fotoliu de pai și o alta în care schițează un început de zîmbet pe genunchii tatălui său care, în circumstanță, renunțînd la ochelari, aruncă o privire mioapă către obiectivul fotografic. În ambele fotografii copilul este robust și bine îmbrăcat, chiar luxos, în gustul epocii.

Despre anii copilăriei, Mateiu I. Caragiale nu a scris nimic în *Jurnal* sau în vreuna din notele cu caracter autobiografic. Un singur pasaj, literar însă, din *Craii de Curtea-Veche*, acela în care Pantazi își povestește copilăria, la umbra mamei sale – și a mamei Sia! – ne poate produce un început de indicație, și nu afit sub raportul dintre personaj și autor, cît sub acela, mai difuz, al elaborării textului. În capitolul *Spovedanii* este vorba de numai începutul unui aliniat: „Dar copilul afit de alintat nu era vesel“. Perpersicius a avut ideea de a reproduce în facsimil ciorna textului, unde de mai bine de nouă ori este reluat motivul: „eram un copil bun și cuminte“ – „prea cuminte chiar pentru un copil“, „copilul afit de răsfațat era bun și cuminte“ – „era un mic visător“, „era tare bun și cuminte“ etc., etc. Este posibil ca definitivarea textului să fi fost la fel de laborioasă în privința tuturor celorlalte paragrafe, dar aici remarcăm înverșunarea scriitorului de a găsi formula optimă la un pasaj dintre cele mai curente și de minimă importanță în economia spovedaniei, căci de faptul că Pantazi fusese un copil cuminte nu se leagă nici o consecință majoră în narațiune. Diagnosticăm un act de narcisism nostalgic. Pe foaia facsimilată se mai găsește, jos, în dreapta, portretul sumar, în peniță, al unei femei ale cărei trăsături au aerul de familie al lui Mateiu. Dacă, involuntar sau cu voie, prozatorul a schițat un portret matern pe acea pagină de manuscris, atunci, în funcție de talentul la desen al miniaturistului, mai privim o imagine a Mariei Constantinescu. Altfel, ambiguitatea textului, care numește în continuare, în versiunea definitivă, „acea ușoară melancolie a firilor prea simțitoare, așa simțitoare că pînă și mîngîierile le fac să sufere, pînă și plăcerea le rănește“, poartă

asupra unei disculpări tocmai în privința celei mai fragede vârste, hotărâtoare în formația sufletească. Să fi fost Mateiu Caragiale încă din copilărie un hipersensibil?

Rămasă în voia soartei, cu puține mijloace, Maria Constantinescu își va fi revărsat asupra fiului unic toată iubirea și durerea, îi va fi dăruit întreaga ei personalitate, poate remarcabilă, îi va fi făcut confesiuni ce nu se adresează unui copil, plîngîndu-se amar de trădarea tatălui, surescîtîndu-i astfel sensibilitatea, trezindu-i atenția asupra vicisitudinilor care întovărășesc viața celor resemnați într-o condiție umilă. Sintem, evident, mai departe în domeniul ipotezelor, îndemnați a-i aplica lui Mateiu schemele clasice ale complexului bastarților – dacă un asemenea complex există. La polul opus se află figura simbolică a orfanului, refuzînd masca grotescă a înlocuitorului patern. Mateiu se va comporta mai degrabă ca un orfan decît ca un copil nelegitim și va contesta imaginea reală a tatălui, construind o alta, îmbunătățită. Oricum, nu va ține partea tatălui său în nici o împrejurare.

Sub acest unghi, putem considera că neînțelegerile, conflictul dintre părinte și fiu datează chiar din frageda copilărie a lui Mateiu, adică dintotdeauna, întocmai cum adevăresc și mărturiile celor mai apropiați – Tușchi Caragiale, sora lui, de pildă. Prin același mecanism de substituție, termenii mezalianței părinților se răstoarnă, mama devine necunoscută.

În fapt, dotat cu un puternic simț al familiei, Ion Luca Caragiale nu și-a tănuțit înțitul fiu, ci l-a adus în mijlocul noii sale familii, cu consensul soției. Aceasta îi dăruise două fetețe, cuînd răpite de molimă, apoi un băiat – Luchi – și o fată – Tușchi, dimpreună cu care Mateiu și-a petrecut copilăria. În noul mediu, Mateiu se bucura doar de o parte a afecțiunii, nu de cea mai mare, steaua căminului fiind Luchi, considerat copil-minune.

Din păcate, nici în casa tatălui nu domnea belșugul, familia se muta frecvent, din locuințe modeste în altele cu chirie și mai scăzută, în perioade lungi și critice trăia din împrumuturi, arareori restituite la timp, făcea datorii. Fostul director general al teatrelor din România exercita profesiuni profane, fără să izbutească nici acolo, încît, hărțuit de griji și împiedicat să scrie în liniște, începea să manifeste primele simptome ale unui complex de persecuție. Din literatura sa, ca și din unele mărturii ale contemporanilor, decurge că n-avea drag de copii și se știe că, acasă, se comporta cu severitate, spre a-și asigura climatul de liniște necesar scrisului. Nu este exclus să se fi purtat încă și mai cicălit cu Mateiu, ca răsunset paradoxal al unui sentiment lăuntric de culpabilitate, sau, dimpotrivă, pentru ca astfel să-l protejeze în situația de copil venit din afară. În asemenea împrejurări stînjenitoare, cu răsunset zilnic, dar care afectau prea puțin buna dispoziție a fraților săi după tată, se va fi născut în băiat tendința secesionistă, dorința de a fi altfel, insondabil, intangibil, apărat de arma rezervei, tăcerii și a refuzului – alienarea. Și aceasta este o schemă discutabilă, firește.

Bunele rezultate școlare obținute de Mateiu în clasele primare ne relevă inteligența băiatului, disciplina în studiu și o anumită ambiție. Fost el însuși profesor și revizor școlar, I.L. Caragiale avea experiență didactică și o mistuitoare dragoste pentru limba română (se fălea a o cunoaște ca nimeni altul!), pasiune pe care va fi trecut-o fiului său mai mare, precum și celui mai mic. El știa să recompenseze silința la studii, să

dezvolte capacitățile intelectuale ale copiilor lui. Despre Luchi Caragiale se poate spune, astfel, că a fost un hiperintelectual, cu lecturi enorme, care, asmuțite de memoria fenomenală a familiei, îi rățăceau opiniile, cu vorbele lui E. Lovinescu, în pădurea argumentelor neconvergente. Cu o memorie asemănătoare, cu aceleași sau aproape aceleași lecturi, precum și cu altele, exclusive, Mateiu și-a format de timpuriu o personalitate. Faptul că grafia din anii școlii seamănă pînă la imitație cu aceea paternă ne îndreptățește să presupunem că I.L. Caragiale se va fi aplecat cu cea mai mare grijă asupra căietelor fiului său, conducîndu-i mîna, înculcîndu-i farmecele retorice ale literei, atît de agreata, pe atunci, prefigurație către idee a traiectului armonios al cernelii pe hîrtie. Plăcerea pentru forme ortografice perimate a lui Mateiu, vine de acolo, din copilărie. Tatăl și fiul au cunoscut cu acuitate chinul paginii albe, iar acesta din urmă nu numai din deprindere: avea, în pofida aerului semet și triumfător pe care-l arbora, o fire șovăitoare, inaptă pentru acțiune. Pe cînd Luchi și Tușchi, pe altoiul meridional italianesc, nu-și făceau probleme, la Mateiu învinsese zestrea maternă, firea închisă, posomorîtă, mefientă, cu tendință spre eșec, ca să nu spunem autodistructivă.

Între părinți ostili, avînd a suporta nevricalele paterne, odioase lui, și lamentele materne, nu mai puțin stresante, Mateiu a avut parte de o copilărie scurtă și agitată, a cărei lecție nu l-a îndemnat să caute cu înflăcărare dragostea, cum se întîmplă cu cei mai mulți dintre adolescenți, cînd trec de pragul copilăriei. Împărțit între două medii, a cunoscut la fel de bine Bucureștii căsuțelor de mahala, cu viță de vie în fundul ogrăzii și leandri în cerdac, dar cu accesul îngreuiat de noroaie inenarabile, ca și pe cei ai unor edificii somptuoase, de tip occidental, cu parcuri umbrite de arbori seculari – Bucureștii asfaltului proaspăt așternut, călcat de echipajele de lux ce se plăteau în galbeni. Gustul pentru confort, igienă, lectură și muzică de bună calitate era al Caragialeștilor rafinați, propensiunea la mizerie a fost, prin situație, contribuția maternă.

Înscris în anul 1892, la școala primară de băieți nr. 6 „Petrașe Poenaru“, din București, Constantinescu Mateiu obține premiul doi în clasa a treia și premiul întîi în cea de a patra, într-un regim al notelor de o exigență ce atîngea pedanteria; în 1896, adolescentul era înscris la liceul „Sfîntul Gheorghe“, de asemenea din Capitală, instituție particulară de învățămînt condusă de Anghel Demetrescu, profesor de istorie și de limba latină. Asemeni unui alt director de institut de învățămînt – Al. Odobescu –, Anghel Demetrescu se îngrijea atît de rezultatele la studiu ale discipolilor săi, cît și de formarea lor ca viitori bărbați chemați să dețină un rol într-o societate cu multe locuri disponibile pentru primele ei generații de titrați. Mateiu i-a păstrat amintirea dascălului său în *Jurnal*, l-a trecut cu minuție în *Efemeride*, unde a însemnat nu numai data morții profesorului, ci și pe aceea a înmormîntării, cum proceda numai cu persoanele de mare platformă. Educatorul îi cîștigase inima afirmînd că tînărul care intră în viață trebuie să dispună de o sută de mii de lei – cinci mii de napoleoni aur – întru varii inițieri. Dacă profesorul excelent i-a deschis pofta pentru studiul istoriei – scumpul Trecut – și i-a pus la îndemînă cunoștințele de limba latină necesare heraldistului, nu mai puțin tot el i-a dat apă la moară într-o iluzie deșartă.

Precoce, probabil – în memoriile-i tîrzii, Elena Farago, fostă, la etatea de 18 ani, fată în casă la familia Caragiale, narează că Mateiu, de-abia adolescent, îi făcea fierbînți și insistente declarații de amor, căzîndu-i chiar și în genunchi –, băiatul se consideră matur de timpuriu, modalitate de a-și scurta anii cei mai frumoși, cei ai inocenței.

Apoi, adolescentul cu probleme, încă bun la carte, dar renunțînd la lupta pentru primele locuri, capătă pasiunea heraldice: la paisprezece ani desenează (pe caietul de fizică!) toate stemele, al căror limbaj nu mai are secrete pentru el și învață pe dinafară almanahul Gotha, pe care îl adnotează cu sîrguință. Scrie versuri cu „ducale hysterie“, pe care le publică sub pseudonim într-o revistă a lui Caion. Obsesia imediatei publicități, a gloriei literare repede cîștigată, dureroasă la ațiția creatori, nu-l bîntuie. Nu-și va da, deci, pe față calitatea de poet, nu va scrie la grămadă și nu va fi ros de obișnuitele îndoieli asupra propriului talent, pe care îl considera de la sine înțeles. În schimb, mușcat de morbul nobilității, își caută cu înfrigurare strămoși iluștri. Mama lui Luca Caragiale, brașoveancă, grecoaică de naționalitate, se numise înainte de căsătorie Caraboas. Într-o lungă listă de pușcași călări – armă de elită în epocă – pe care principele transilvănean Mihail I Apaffy, răsplătindu-i pentru bărbătești fapte de arme, îi înnobilase, în anul 1663, figura și un Carabău, identic cu un Carabă, român curat, cum de altfel cei mai mulți dintre cei ridicăți în rîndurile nobilimii în acea memorabilă împrejurare. Prin decalcul Carabă – Caraboas, porecla de „contele“, cu care era gratificat de ai săi Mateiu, se preschimba în renume. Oficiul îl făcea acel Karabetz (în grafia de cancelarie), conte de Szathmar, de Satu-Mare adică. O altă cale de investigație lua în considerare izbitoarea similitudine între patronimicul idriot cu semnificație incertă, Caragiale, și cel italianesc Caraciollo (d'Amalfi), indi-cînd o veche familie aristocratică peninsulară, cu posibile ramificații dalmatine. Ca arbănași stabiliți în Idria, Caragialeștii puteau să fi sosit acolo de pe aceleași meleaguri dalmatice, leagăn de năieri și, mai pe șleau, de pirați.

În *Craii de Curtea-Veche*, greco-românul Pantazi, pe numele său de împrumut, se revendică dintr-o iluștră familie italienească de origine normandă, vrejuită în Balcani, unde puise pirați temuți. Tot în *Craii de Curtea-Veche*, în spovedania lui Pașadia de astă dată, sînt pomeniți urmașii primului Măgureanu, printre care „brașoveanca zăcașă și fățarnică roasă de schiros și de pismă“, aluzie probabil la Momuloaia, bogata vară primară a mamei lui Caragiale. Dar și Ecaterina Caraboas era din Brașov! În plină ficțiune literară, Mateiu își legitimează fantasmеle, fidel anilor de formație, cînd a purces la plăsmuirea lor. Pe acest făgaș, putem împinge cu mulți ani îndărăt momentul inițial al conceperii *Crailor*... Contemporană cu Mateiu, Cella Delavrancea și-l reamintește rostînd, cu un caracteristic defect de pronunție, „Cavaciolli“. Preferată a fost însă varianta care îl așeza pe Mateiu în rîndurile aristocrației transilvane, apuseană ca investitură, răsăriteană ca baștină. Pe pușcașul călare l-a desenat în peniță, în mai multe rînduri, cu miță, căciulă și flintă, recompunîndu-i blazonul, legenda latinească a diplomei, desigur că și în traducere, recompunîndu-i culorile faimei.

Rîvna de a aparține aristocrației într-un moment istoric tîrziu, la finele unui veac burghez care vestea declinul claselor posidente și nu întoarcerea în forță a cucerito-

rilor călări, ne poate părea o excentricitate vecină cu scrînteala sau cel puțin anomalia compensatorie a unui grav deficit în comerțul cu realitatea. Acesta e un aspect al problemei. În societatea vremii însă, vocația pentru aristocratism nu se stinsese, întocmai cum goana după decorații era în toi. Cei distinși cu înalte Ordine se aflau de fapt și de drept într-un club select, cu intrarea strașnic păzită, într-un cerc magic al elitei pe deplin scutit de uzura barbară a luptei pentru existență. Personaje politice de seamă se puneau pe lista de decorări *manu propria* – expresia îi aparține lui Mateiu în *Efemeride* – și numai neconformiștii își rîdeau de „tinichele”, poate și aceștia cu jumătate de gură. Într-o societate în care numele de familie era o noutate istorică și adeseori darul institutorului, neamuri curat autohtone își arogau origini îndepărtate și romantice: Callimachi, Balș, Alecsandri; familii fără vreun trecut notabil se cocoțau în arborii genealogici, de multe secole uscați, ai unor stirpe imperiale: Comneni, Arghiropoli; altele, mai vechi sau mai noi, negociau la Viena doritul titlu de cavaler sau baron care acorda particula *de*; fete de mari proprietari valahi se măritau cu prinți pravoslavnici sau cu aristocrați din Occident. Și cu toate că rangurile nobiliare fuseseră abolite în țara noastră – Mateiu o știa prea bine – curînd după 1848, urmașii unor familii voievodale se intitulau mai departe, și chiar și erau, prinți, duceau un trai domnesc pe întinse domenii, dispuneau de castele, aveau încă influență politică și trecere pe lângă tron. Pînă la începuturile deceniului al optulea al secolului trecut, Ion Ghica a continuat să comploteze împotriva tronului, nădăjduind coroana, iar dacă Bibeștii, mai tîrziu, renunțaseră la veleitățile monarhice, partizanii retrograzi, printre care se număra Mateiu însuși, le reproșau abandonul, considerîndu-le afilierea la liberali ca o rușinoasă dezertare.

Ca heraldist și genealogist, lui Mateiu nu-i era necunoscut că deținerea în proprietate a pămîntului conferea, din zorii feudalismului, un nume și, respectiv, noblețea. Dacă primii Caragiale cunoscuți dejugaseră în Principate cu mijloace modeste, nici alte familii, devenite fruntașe – Pherekyde, Kalinderu, Carada – familii din sînul căroră M. Eminescu își recruta victimele favorite, propunîndu-le oprobiului public – nu poposiseră aici pe saci cu aur.

Unui ipotetic strămoș plăcintar, născocire infernală a paternelului, Mateiu îi opunea cu promptitudine o strămoașă cu sînge albastru, neglijînd cu desăvîrșire situația sa de bastard. Dacă pe Ion Luca Caragiale aceste fantazări l-ar fi lăsat rece, poate că și Mateiu ar fi dezarmat, cu timpul. Însă așa cum pentru tînrul heraldist ascendența nobiliară era o problemă de opțiune existențială, pentru părintele său ascendența plebeiană era un steag de luptă, întregind imaginea ideală a artistului creator cu nimic dator hazardului. Interesele se contraziceau, tatăl marca puncte în public – faimoasa scenă cu pipărea creștetului teșit de purtarea tăvilor de-a lungul a mai multor generații – urmașul, redus la tăcere, se vedea silit să joace la urmă, cum a și făcut. Față de N.A. Boicescu, greu de mistificat, ca martor de taină, ascendența nobiliară este pomenită cu autoironie și mai mult ca un model – de capă și de spadă.

Despre materia la care s-a adăpat spiritul în formare al adolescentului știm cîte ceva, din mai multe referiri la cărți citite, începînd cu mușchetarii lui Al. Dumas-père. *The Luck of Barry Lindon* – a Romance of the Last Century, by Fitzboodle –, de W.M.

Thackeray, i-a dat într-atît de gîndit încît a scris o notă la finele exemplarului, lăudînd cartea, mai puţin sfîrşitul ei moralizator. Eroul romanului, tînăr irlandez fără blazon, duelgiu şi gata de scandal, se căsătoreşte cu o contesă mai în vîrstă decît el, îi ia numele şi-i toacă averea, cunoscînd temniţa. Mateiu opinează că acest sfîrşit ar fi putut să lipsească. La 17 ani, citeşte *L'Arriviste* de Félicien Champsaur, roman al setei de înavuţire dincolo de orice scrupule şi mergînd pînă la crimă. Scuza pe care o invoca arivistul: primul milion nu poate fi niciodată curat! Din lectura lui Balzac adînceşte tema parvenirii prin orice mijloace. În *Père Goriot*, Vautrin îl întreabă pe Rastignac dacă, în calitate de moştenitor al unui mandarin foarte bogat şi avînd posibilitatea de a-i cauza moartea de la mare distanţă, ar face-o sau nu. La acest rămăşaşag se referă Mateiu în *Jurnal*, cînd se mustră pentru lipsa de consecvenţă. Într-o altă carte, povestind viaţa lui George Brummel sau în lecturi asemănătoare, va fi găsit şi trimiterea la acel enigmatic, pentru noi, Bergami, din confesiunea lui Paşadia. „Fu un Bergami“, exclamă ultimul Măgurean, arătîndu-i musafirului portretul străbunicului, singurul tablou de familie ce scăpase nepus pe foc. Străbunicul trecuse de la coada butcii domniţei Ralu în iatacul acesteia, dar cititorul rămîne interlocat de sonoritatea numelui invocat, de sorginte italiană, după ce fusese pus în cunoştinţă cu balcanismul de origine al Măgurenilor. Este la mijloc o contaminare între două modele. În realitate, Bartolomeo Pergami – iar în engleză, Bergami – a fost curierul, „le valet de pied“, al Carolinei de Brunswick, regină nefericită a Marii Britanii, acuzată, în anul 1814, de legături adulterine cu modestul personaj. Fără rang, dar seducător, întreprinzător, lăudărosul Bergami se afişa în compania unui regine, în admiraţia celor ce nu suferă de ameteala înălţimilor – printre care Paşadia însuşi.

În prea frumoasa lui prefaţă la ediţia de *Opere*, din 1936, Perpessicius înşiruie lecturile lui Mateiu, de la Balzac la Edgar Poe – foarte prizat de toţi Caragialeştii –, de la Villiers de L'Isle Adam la Barbey d'Aureville – în al cărui nume citea anagrama lui Aubrey de Vere –, de la Baudelaire – teoretician al dandysmului şi dandy el însuşi –, la Oscar Wilde – arbitru al modei şi persiflator al moralei comune –, pînă la alţi scriitori de rang secund, ca Jean Lorrain. Lista poate fi completată – şi a mai fost, cu folos, de altfel – iar noi vom remarca de îndată că este programatică. De pildă, din lecturile lui Mateiu n-au lipsit lucrările contelui Gobineau, ale conţilor de Maistre, memoriile ducelui de Saint-Simon ş.a.m.d. Cînd convenim că Mateiu trăia, din adolescenţă, într-o lume de plăsmuiri compensatoare, admitem implicit că aceste lecturi acţionau asupra-i din îndoitul unghi literar şi istoric, artistic şi ideologic. În acest caz, recomandate iniţial de profesorul său îndrumător, tocmai lecturile istorice trebuie să fi precumpănit, chiar dacă pe acestea anume nu le cunoaştem, cînd depăşim zona celor mai probabile, de felul *Istoriei Bucureştilor* a lui Ionescu-Gion. O cultură heraldică autentică cere lecturi speciale şi chiar specioase, ce nu circulă din mîină în mîină şi nu se oferă oricînd în orice librării, titluri rare, dînd cititorului lor o ocazie mai mult să se singularizeze, să se desprindă de mediu. Note tîrzii după lecturi de acest gen, aflate în arhiva sa, conţinînd episoade pregnante şi stranii, informaţii scurte, citate (date publicităţii de noi), atestă disciplina unui obicei mai vechi, nutrit din plăcerea pentru amănuntul insolit, pentru istoria de cabinet.

O bună cunoaștere a științei geografice este, iarăși, necesară heraldistului, ținând cont de inextricabilele complicații ale înrudirilor nobiliare, angajând feude a căror circulație zestrală modifica hotarele unor state. Bretania, Acvitalia, Burgundia, Parma au fost cândva moșiile unor ducese care, prin măritiș, aduceau provincia unei coroane sau i-o retrăgeau, declanșând războaie, cu consecințe continentale. Dintre cei doi *Crai* cărora naratorul le ucenicește, unul scapără de cunoștințe istorice, altul exhibă date geografice și amândoi îi creează un mediu halucinant de irealitate, purtându-l din ev în ev, din castel în castel...

Tot ce deapănă Pantazi și cu Pașadia și află pe încetul Ucenicul fără nume, știa mai de mult autorul, încît vom înțelege din care motive tînărul bacalaureat Mateiu I. Caragiale (în acte, mai departe Constantinescu) nu a intenționat o clipă să urmeze studii universitare istorice și de ce anume s-a opus cu îndărătnicie celor de Drept: deoarece considera materia acestor discipline ca pe deplin cuprinsă în heraldică. Iar studiile heraldice le-a continuat pînă în ceasul morții. Orele de bibliotecă vor fi fost numeroase la toate vîrstele și s-au găsit în arhiva scriitorului serii de indici ai unor cărți din Biblioteca Academiei Române, cele mai multe istorice. La nouăsprezece ani, Mateiu I. Caragiale scria sonetul *Curțile vechi* în care este programată întreaga sa activitate literară de mai tîrziu și unde moștenirea a trei generații de înaintași literari apare clar însușită și fructificată. Însă departajarea acestor surse pe etape de asimilare, fie că am trasa o linie plecînd de la Anton Pann către Ionescu-Gion sau chiar de la Dionisie Eclesiarhul către Ion Ghica și chiar Ion Luca Caragiale, ar fi, oricum, fastidioasă. Mateiu cunoștea literatura națională dintr-un foișor pe înălțime, casa părintească, frecventată de mari scriitori și unde artele furnizau teme curente de conversație, unde scrisul literar autentic era lăudat, celălalt respins, nu rareori cu vehemență, cîteodată pasușat, niciodată privit cu indiferență. Îmbibat de cultură, bolnav de literatură, ca fratele său Luchi, Mateiu nu a fost în adolescență și nici mai pe urmă. Lecturi alese cu grijă, nu toate de prim ordin, însă gravitînd concentric în jurul problemelor care îl interesau cu osebire, l-au format în anii de școală și într-atît încît este de crezut că aceasta a fost perioada cînd a citit mai mult, mai spornic, cu consecințe care se pot urmări în opera și în viața lui.

În toamna anului 1904 – la 19 ani – Mateiu I. Caragiale sosește la Berlin, urmîndu-și familia și ca să înceapă în capitala Germaniei studiile de Drept. Acestei scurte dar însemnate perioade din viață i-a dedicat ultima însemnare din *Jurnal*, cea din 25 februarie 1935 („Ideea de a mă constrînge să fac studii superioare de drept în Germania a fost, la tatăl meu, o nebunie mai mult”) – pe linia clarificărilor pentru posteritate. Mateiu nu vorbea limba germană, ceea ce, firește, i-ar fi pretins un efort crîncen cînd s-ar fi decis să folosească șansa acordată de părintele său. Însă convingerea lui, de pe atunci formată, și pe care n-a regretat-o pînă la urmă, era că: „De altfel studiile nu mi-ar fi folosit la mare lucru”. Cu vorbele sale, școala hoinărelii, făcută la Berlin, i-a profitat mai mult.

A fost o ședere scurtă, dar plină de impresii noi, pe fondul mai departe proaspăt al lecturii *Arivistului*, care îl îndemna să caute din timp un „filon”, și nu să se supună

vreunei discipline stricte, cu roade târzii, ce vin după sleirea personalității, în turma celor mulți. În *Jurnal*, parafează, din perspectiva sfârșitului, hotărârile luate atunci, muștrându-se numai pentru lipsa de consecvență, pentru imobilismul care anulase în momentele-cheie roadele inițiativelor. Înclinat către expectativă și introspecție, aproape totdeauna în urmă cu o mișcare, a fost firesc să opteze pentru soluția, iluzoriu eliberatoare, a unui sprijin din afară, substanțial și, cum speră cei neexperimentați, lipsit de servituți.

Impactul cu Occidentul a fost puternic și fericit. Retina ageră a observatorului reține instantanee de o remarcabilă conciziune plastică, impresii sigure, cenestezice, repede surprinse, puțin adâncite, în graba de a posedea altele, vădind contrastul dintre acuitatea și disponibilitatea percepției, și un anumit scepticism prematur, chiar dacă în parte stimulat, programatic. Tînărul Caragiale, stăpîn pe timpul său, rătăcește prin metropola ce-și trăia anii de maximă opulență, gustîndu-i starea, înregistrînd vizual casele noi, curate, colorate ca niște „prăjituri“, reședințele aristocratice, parcurile și cheiurile cu arbori seculari, ce-l copleșesc sub coroane, sfîrnindu-i un fior vecin celui religios. Privirile-i emaiază echipajele luxoase ce-și etalează armoariile, călăreții drepti în șa, o lume cunoscută și din orașul natal, unde era însă doar o copie conformă. Înclinat el însuși către deghizament – nu chiar pînă la travesti – descoperă nemilos deghizările altora, le numește cu sarcasm, conștient de substratul lor labil, dar nu se poate împiedica să-i placă. Ochiul său construiește și delimitează cu precizie, are vederea cîmpului, punctează, de asemenea, detaliul, cu finețe de giuvaergiu. Practică, de altfel, arta miniaturii, în care află satisfacții. Cercetază muzeele, subjugat de pînzele de epocă ce-i aduc în față semnificative scene de gen, dar mai cu seamă tipul îndelung studiat și rîvnit al aristocratului rasat ce nu mai are trăsături proprii, ci numai de stirpe, căzut din vlagă și totuși magnific în strînsoarea condiției sale. Ca străin, ia de-a lungul malurile Spreei, cu canalurile ei sure, bine pietruite, sever septentrionale, pe care curg ape distante – Occidentul. Spectacolul lumii îl atrage dincolo de firea sa timidă, punctul de contact se realizează acolo unde acesta devine lumea ca spectacol, artefact, trăire în oglindă.

Nici de tot sărac, pentru că are o mică rezervă de aur, nici îndestulat, fiindcă micul peculiu trebuie să-i ajungă pe un timp nedefinit, iar tatăl, relativ prodig, se arată strîns la pungă cu el, frecventează cîte o veche rachierie – îi plac alcoolurile dulci – localurile ce-i aprind nostalgia scumpului Trecut, își bea cafeaua cu lapte pe vaste terase podidite de trandafiri și, potrivit vârstei și atmosferei, face cunoștințe noi, tinere, străine ca și el sau localnice dar poliglote, sentimentale.

Ca și îndrăgostit de o tînără aristocrată franceză, în versiunea sa, probabil exactă, fermecătoare și castă, dar din păcate săracă și cu picioarele pe pămînt, dezertează, la capătul resurselor. Mereu chinuitoarea chestiune materială îi ridică problema unui sprijinitor, de preferință feminin, către adică o deplasare a maternității în zona erosului, cu toate că, deficitar la capitolul inițiativei, pe cît de activ în ingineria de planuri, i-ar fi trebuit un Vautrin, adică un succedaneu patern, omnipotent, generos. Pe acesta avea să-l afle, ficțional numai, de-abia la elaborarea definitivă a *Crailor de*

Curtea-Veche, în perechea Pantazi-Paşadia, deci într-o dualitate corectată să elimine impuritatea dintr-o bucată a modelului balzacian.

Despre prima și cea de a doua ședere la Berlin, cea din anul 1907, deținem chiar de la Mateiu I. Caragiale informații de prim ordin, în masa celor 28 de scrisori trimise comparsului Nicolae A. Boicescu, ce se afla la Paris, adevăratul centru al Occidentului, unde urma, de adevărat, cursurile Facultății de drept. *Jurnalul*, scris între anii 1927-1935, reprezintă o a doua sursă. Compararea celor două izvoare este cu atât mai instructivă cu cât unul din ele, genuin și circumstanțial, datează din chiar anii în cauză, fiind, deci, „fierbinte“, pe când celălalt, elaborat și manifest, „rece“ în consecință, oferă, o dată cu fabulația, punctul de vedere al autorului, concluzia, morala. Aparent, cele două se distribuie paralel, coincidând în plan general, pe când, la o atentă confruntare, *Jurnalul* se dă pe față a fi fost gândit anume spre a anula orice altă versiune asupra vieții și ideologiei memorialistului. Confidențială, utilitară, nedestinată conservării, corespondența către N.A. Boicescu pare o ideală plantație a spontaneității, insulă de dezmetic și sinceritate. Cu atât mai mult, scrisorile trebuie conștate cu cea mai strictă circumspecție, ca un product cu scop și destinație speciale, cărora emitentul le-a canalizat, compozițional, datele realității, transgresându-le, prin intermediul unor clasice mijloace ale genului. Destinatarul era, întâmplător, un creditor adus la capătul răbdării și hărțuit el însuși de creditorii săi, profesioniști. În același timp, ca discipol șovăitor, trebuia învigorat despre partea partidei și copios antrenat, spre a fi menținut în continua rotație a corespondenței, de pe urma căreia Mateiu mai afla și noutăți pariziene, nu lipsite de interes. Prin urmare, misivele erau, în primul rând, niște comunicate, pasibile de adevăr cât orice comunicate, dar obligate la concretețe, iar secundar mici capodopere de stil, menite să mențină o supremație, într-un limbaj mai demult împreună făurit, un soi de esperanto pentru doi, care trebuia de asemenea salvagardat. *Jurnalul*, elaborat în ultimul septenal al vieții, aruncă asupra anilor de junie ai memorialistului privirea înăspriată a unui teoretician obstinat dezmetic de viață, a unui practician dezabusat și a unui artist realizat, conștient de valoarea operei sale și de succesul ei, însă care nu a tins să compenseze prin creație eșecul existențial.

Era astfel firesc ca fervoarea anilor pe care-i numim berlinezi să fie etichetată doar ca „hoinăreală“ în *Jurnal*, unde nu regăsim nici una din peripețiile mai mult sau mai puțin sentimentale, istorisite cu câteodată jenante amănunte, în scrisori. Dacă autorul acestora și le ștersese din memorie, ceea ce nu e cu totul sigur, atunci dobândim o certificare la ceea ce am insinuat ca fiind exagerat, lăudăros, închipuit, tendențios, în corespondență.

Fotografiile de epocă – cu timpul de expunere lung – ni-l înfățișează pe Mateiu tânăr, de o statură mijlocie, slab, cu un fizic relativ ingrat, corectat de grija deosebită acordată ținutei. Tânărul cu trup puțin, cât pe ce să fie răpus la majorat de boli ale copilăriei, este țepăn ca un militar în civilie, împrejurare care ne ajută puțin să înțelegem de ce ar fi preferat cariera militară, avocaturii. Distant dar încordat, lipsit de surîsul convențional pe care nu-l înlocuiește însă aura vreunei lumini interioare, e un tip răspândit în Bucureștii antebelici. Șansele seducătorului, într-o metropolă cu

predominanță blondă, erau bune, și le-a exploatat, pe acea decindine a spectacolului lumii care-l ferea de a se lăsa luat de ape.

În *Remember*, unde sir Aubrey de Vere, sau persoana care își dădea acest nume, este în amănunțime descris cu palorile și frăgezimile unei odrasle a brumelor, ca o supremă floare de seră, mai degrabă decît una de grădină, povestitorul – floare de câmp – nu emite nici o referință fizică despre sine, fiind, altfel, aceeași persoană care trăise la Berlin în condițiile narate în scrisori, fie și cu altă boierie, cea visată, redobîndită în ficțiune. Din aceeași scrisoare către comparsul parizian, știm cît era Mateiu de preocupat de înfățișarea sa exterioară, ca armă a reușitei, cum își administra atu-urile, de la capelura bogată – cu doi cîrlionți, cîte unul de fiecare parte a frunții – la mustața agresivă de mușchetar, răspunzînd vestimentar vreunui complet mov, simbol al insolentei sociale. Caracteristic este rictusul gurii, acea comisură strînsă a buzelor, prezentă de timpuriu, accentuînd imobilitatea trăsăturilor ce depășea imperativul fotografic. De ce și de unde acest rictus? Născut sau cultivat? Premonitiv sau demonstrativ?

Școs din cutie, cît privește exteriorul, îndrăgostit de sine, la interior, fînărul Mateiu își dorește floarea bunurilor pămîntești, aceea pe care o culegeau favorizații soartei, calea de cunoaștere a scepticului avizat ce nu disprețuiește spectacolul lumii și acceptă chiar figurația pe marea scenă a vieții, mai puțin pateticul rolurilor de sacrificiu. Seducător chibzuit, amant grăbit, intrigant cu măsură, aventurier *in spe*, naiv și primejdios ca toți dogmaticii – dacă nu pentru alții, atunci pentru sine – trăiește imaginar într-o legendă pe care va reuși dincolo de orice așteptări s-o transmită și datorită căreia va deveni, în timp, cazul cel mai disputat, cel mai revendicat, cel mai posesiv însușit din literatura română, bogată în tipuri și personalități excentrice.

S-a discutat mult, cu prea ingenioase ipoteze și ademenitoare demonstrații, cît și cum a fost Mateiu I. Caragiale un dandy, un snob, un actor. Nu zadarnic, nici cu cine știe ce rezultate! La snobism, fiul dramaturgului a fost condus, ca aspirant la noblețe, de lipsa unui titlu probant. El însuși nu vedea cu ochi răi snobismul: în *Craii de Curtea-Veche* este numit „snobismul feroce“ al lui Pașadia, fără a considera, în vocea povestitorului, cel puțin, că această notă de caracter ar dăuna măreției personajului – un luceafăr! Dandy-ul, la rîndul său adversar și profitor la un loc al lumii burghezului înavuțit pe cît de străin ideii de artă, se organizează prin contrast și contradicție, deplasînd consumul în zona gratuității scandaloase a supremelor rafinamente. Un dandy teaurizator este de neconceput, întocmai cum, sfidînd bănuiala infamantă de parazitism, dandy-ul se propune, și chiar crede că este, un artist potențial, al cărui produs se dovedește a fi el însuși, material viu și versatil – vezi *des Esseintes*. Față de prototipul ideal, Mateiu este echidistant ca și față de boemul mizeros care trudește la o capodoperă obiectivă și, dacă se poate, nemuritoare.

Dandy fusese în tinerețe Pantazi, pocăit prin lecție, dar nu de tot tocmai. Măscărici, deci un soi de actor, este Pirgu, care-și va primi, în cele din urmă, salariul. Excelent în rolul de intrigant, Pirgu capătă aplauze și execută bisuri. Ca societar, va îmbrăca și redingota opulenței, izbutind a fi la fel de repugnant, de mare artist; deci, în slujba rolului.

Denigrator, în fond, al lumii banului murdar, pe care lucrează să-l spele, prin transformarea acestuia în artificii spectaculoase, dandy-ul respinge „morala șarlataniilor“ printr-una de schimb, a risipei, a sterilității expresive, a consumului „estetic“. În acest cadru, femeia, dornică să fie în centrul atenției, devine agentul de transmisie, acceptată, utilizată erotic, respinsă cu duritate când acaparează scena – căci dandy-ul posedă o bună doză de feminitate care-l face deosebit de zelos, pe cât pare de indiferent, la succesul său, ca apariție. Sigur pe un sfârșit dramatic, în pentagrama drog – datorii – deperție – dambă – dric (ce poate fi mai trist decât un George Brummel edentat și căzut în bulimie?), suferind de „spleen“, întreținut și costisitor, disponibil pe moment și în principiu riguros indisponibil (un dandy „angajat“ nu se poate concepe), mușcat iremediabil de presentimentul că s-a născut prea târziu, dar că va muri prea curînd, dandy-ul e mereu iritat și revendicativ, un mare înșelat și un permanent nesatisfăcut, un neînțeles și un neînțelegător, singuratic pe meterezul său într-o cetate dezertă. Ca unul ce-și plătește scump viețuirea, e cu mult mai sectar decât aristocratul autentic, liber acesta să pactizeze cu canală, dacă așa îi e voia.

Actorul, mereu sub ochii publicului, obligat în permanență la forma optimă, la maxima concentrare scenică, are, în schimb, dreptul la o infinitate de chipuri, mai puțin cel propriu. Dandy-ul nu este propriu-zis un actor, căci s-a stabilit într-o fizionomie unică și își mai este, de regulă, și unic spectator.

Prin urmare, triada actor–snob–dandy se aplică în cazul lui Mateiu I. Caragiale cu aproximație, în ciuda opțiunii sale manifeste pentru diletantism – cel fin!

Mai derutantă se arată înclinația către arivism a tînărului, care nu venea totuși de nicăieri. Se pune, firește, pe seama unei severe carențe educative, oricît de refractar s-ar fi dovedit subiectul în cauză. Aici, doar părintele se face vinovat, nu prin exemplu, ci pentru a nu fi izbutit să cîștige inima fiului său, încrederea, respectul măcar, implicate actului educativ. Omul care știa să se facă și iubit și stimat nu a izbutit să fie eroul băiatului său, nici prietenul, nici pedagogul ci, stranie conjunctură, un rival și încă unul silit să nu-și poată redija apărarea. Dacă aceasta a fost condiția puternicii personalități a lui Mateiu, atunci, o dată mai mult, destinul și-a ales șleaul nu pe unde ar fi decis ingineria, ci acolo unde a dictat terenul.

Factorul revenitor în *Corespondență* este lipsa banilor, a nervului lucrurilor, agentul de mișcare, consecutiv spectrul mizeriei, imobilitatea. Încă din 1905 i se năruise lui Mateiu speranța unei tinereți ușoare, prin aceea că, pe punctul de a intra în posesia unei frumoase moșteniri, fusese, să o spunem, brutal deposedat. Mătușa Lenci, canceroasă, pe moarte, lăsase nepoților partea ei din moștenirea Momuloaiei, cîte 40 000 lei de fiecare. Procedase astfel, încredințată că fratele ei, ce moștenise de asemenea o parte egală din aceeași avere, era bogat și avea să se declare mulțumit, văzîndu-și înzestrați copiii. În realitate, dramaturgul tocuse grabnic banii săi, Mateiu chiar considerase șederea acestuia la Berlin, fără asigurare materială, ca un semn de dereglare psihică. Înștiințat de conținutul testamentului, I. L. Caragiale a avut, desigur, o explicație cu propria-i soră, provocînd modificarea, în favoarea primului în drept, a actului de succesiune. S-a petrecut astfel cazul insolit cînd un fiu a fost frustrat de avere de părintele lui, împrejurare care a transformat sentimentele critice ale lui

Mateiu la adresa genitorului său, în ură. La actul de deposedare se referea când îi scria lui N.A. Boicescu de „comportamentul ignobil“ al tatălui său și, tot astfel, schimbarea traiectului unei sume importante a însemnat pentru Mateiu un verdict de sărăcie cu afit mai nesuferit. Din acel moment, orice vină de comunicare sentimentală – și chiar rațională – cu tatăl s-a sleit. Numim ură resentimentul la adresa părintelui său, deoarece lipsește nuanța, celui exclus nemaiaffându-i-se nici o calitate, nici o scuză în tot ce face, pînă la enormitatea de a i se contesta însăși strălucita operă literară. Evident, cu rea satisfacție, Mateiu va ascunde tatălui său propria producție literară, spre a nu-i da o nemeritată, din punctul lui de vedere, satisfacție, deși procedimentul îi provoca o pagubă reală. Dar această pagubă îi aducea și suferința voluptuoasă care îl va meni multor eșecuri, în raporturile cu semenii – o dominantă sufletească ce nu are cum fi trecută cu vederea. În tot timpul vieții, așteptările îi vor fi lungi, aride, presărate cu pierderi, succesele rare și anevoioase, conform aceluia mecanism al sado-masochismului, pe deplin cunoscut, de pe urma căruia eșecul oferă o voluptate mai violentă decît jubilația succesului.

Revenit în București în toamna anului 1907, Mateiu I. Caragiale se pregătește o vreme să se prezinte la examenele anului doi al Facultății de drept, spre a le promova, ca și pe cele ale primului an, prin metoda învățării pe rupelea în preziua examinării. Dar nu mai găsește puterea de la început și nici arma constrîngerii nu-l poate urmări îndeaproape, încît amîna sesiunea și apoi abandonează tacit studiile. Stăpîn pe soarta sa, se dedă cu totul vieții așa cum și-o dorise, fără nici un program restrictiv, trîndăvind peste zi, în așteptarea ajutorului bănesc patern – care nu sosea cu regularitate și nici nu echivala cu un salariu, ci, cel mult, cu o bursă – ieșind noaptea singur, spre a întîlni în localuri selecte amici din protipendadă sau cu acces la aceasta.

Fixat asupra originii nobiliare, dispus la o cursă lungă în căutarea „filonului“ ce putea ieși la iveală în orice clipă, constituind, prin urmare, un stimulent ce se reînnoia de la sine, tînărul Caragiale nu realizează că, în realitate, șansa lui socială se diminuase brusc, o dată cu renunțarea la studiile superioare și că aici se află sursa viitoarelor eșecuri în obținerea posturilor administrative – de unde și tonul peremptoriu cu care, în *Jurnal*, închide discuția. Dacă nu face nici o concesie părintelui său, așteaptă asemenea concesiile de la el, atunci cînd îi cere sprijinul pentru a obține un post de șef de cabinet ministerial, o sinecură ocazională pentru feciorii de familie, dornici să-și facă mîna, înainte de a ocupa posturi de perspectivă. Iritarea lui Ion Luca Caragiale, solicitat să intervină, în plină criză a raporturilor cu fiul asupra căruia pierduse orice control, a fost cu siguranță deosebit de vie, ca reacție la o diversiune ce ar fi amînat *sine die* depășirea impasului. Mateiu o redă, acuzator, în *Jurnal*, dar acel: „Nu vei fi niciodată șef de cabinet, niciodată, niciodată“ se interpretează mai întîii ca o interdicție, decît ca o nemişcitate predicție. Tatăl nu se arăta de acord cu o soluție de continuitate pentru fiul rămas fără nici un rost în București. Accesele de mînie ale dramaturgului (numim această meteahnă a artistului fără nici un gînd ascuns la teatralitatea respectivelor scene, foarte sincere la un sentimental) au mai fost descrise și de alții, ca iraționale și teribile – dar, în genere, furia exclude raționalitatea și e o stare trecătoare la subiecții nepatologici. Îi putem acorda credit lui Mateiu că proasta

stare a sănătății părintelui său, din ultimii ani de viață, agravată de excesul de alcool și de tutun, îndesea crizele de mînie, însă nu conchidem că acestea izbucneau fără motiv, cum lasă să se înțeleagă autorul *Jurnalului*. Motivul era serios și tocmai pe acesta îl eludează cu grijă memorialistul.

Într-un moment de acalmie, dacă nu de captare a bunăvoinței, Mateiu cu un gest caracteristic, face să parvină părintelui său sonetele din *Pajere*, probă că nu-și pierdea timpul fără folos, că era un Caragiale talentat, tot afit de meșter în rostuirea cuvîntului ca și tatăl său. Episodul ne este cunoscut, însă nu din amintirile lui Mateiu, care ar fi produs astfel contraargumente la teza ostilității paterne iraționale, ci din relatările unor martori, uimiți de entuziasmul și emoția lui I.L. Caragiale față de opera poetică a fiului său. Prin grija părintelui, o parte din *Pajere* apar în *Viața românească*, unde se pare că întîmpinaseră o neașteptată răceală, critici formale. De fapt, Mateiu scria de multă vreme, era interesat de meșteșugul literar, se prezenta ca scriitor încă din adolescență, cînd îl vestea pe N.A. Boicescu a fi avînd pe șantier un roman de moravuri, în limba franceză. Un roman de moravuri intenționează să scrie și alter-ego-ul lui Pantazi, în *Craii*, acel personaj bîntuit de nesărata plachie de sfaturi părintești din chiar scrisoarea – aceasta, găsită – cu care se deschide narațiunea. Literatură de moravuri scrisese și Ion Luca Caragiale, o dificultate de netrecut cînd Mateiu s-ar fi văzut judecat, apreciat, în trena acestuia. De aceea nu ezită să-l elimine din cadru, în trist celebrele rînduri din *Craii*... în care îi dă lui Pirgu ceea ce i se cuvine din traista părintelui său, înscriindu-se confortabil în tagma detractorilor lui I.L. Caragiale. Nu era un izolat, în perioada cînd își redacta povestirea sau *Jurnalul*. Tot pe atunci, de pildă, în *Gîndirea*, singura revistă pe care Mateiu I. Caragiale o va onora cu o colaborare susținută, un doctrinar, Petre Marcu Balș, vorbind de „intelectualul ca atitudine Caragiale“ (I.L. *n.n.*), – un reproș implicit –, îl învinuiește fățiș de frondă iresponsabilă, paradox ieftin, irespectul valorilor absolute, logică stearpă, presupusă clasicitate ce mutilează realitatea, criticism dus la absurd, spre a ajunge la concluzia că „nu are conștiința responsabilității scrisului și a activității publice“, cel puțin comparativ cu Creangă, Eminescu, Pîrvan, Iorga, creatori „neguroși, instinctivi, autohtoni și mistici“. Dimpotrivă, I.L. Caragiale îi apărea lui Petre Pandrea familiar pînă la insuportabil și dizolvant pînă la anarhie! Pe un singur front, Mateiu va contesta părintelui său nici mai mult nici mai puțin decît darul observației, elevația tematică și calitatea condeiului. Și nu avem nici un temei să punem la îndoială sinceritatea lui Mateiu, în calitate de cititor. Pur și simplu, nu gusta literatura paternelului său, populată cu mitocani și avînd în centru societatea, variat și configurativ. Scrisului artistic savant și pur al părintelui său îi va prefera, cît îl privește, un scris artistic tot afit de dens, încărcat de lirism, în care va acorda statut existențial timpului și spațiului, marginalizînd insul uman, contradictoriu și emblematic. Opțiunea a fost, firește, temperamentală și inerentă, nepremeditată, de structură, și-și dăduse roadele chiar în etapa timpurie a finisării *Pajerelor*.

Cele mai caracteristice poezii din *Pajere* sînt scrise în perioada pe care am desemnat-o ca fiind a celei de a doua formații: *Prohodul războimicului* (1907), *Aspra* (1908), *Înțeleptul* (1909), *Cronicarul* (1910), *Trîntorul* (1910) și se remarcă ușor că

poetul se mulțumea cu o producție ce nu depășea două, cel mult trei poezii pe an, cu ani de hiatus. Unitatea aproape deplină a culegerii, elaborată, totuși, în aproximativ zece ani, confirmă continuitatea spirituală, fidelitatea față de sine a creatorului, persistența neîntreruptă în timp a acelorași coordonate, egalitatea inspirației, stăpânirea sigură a acelorași mijloace de expresie – din iconica miniaturisticii, dar și a frescei bidimensionale. Nicăieri vocea personală, nici un vers autonom, în afara strictei compoziții. Semnificativ, *Pajerele* au apărut postum. Ipoteza că nu intenționa să-și publice în volum sonetele nu e îndrăzneată. Scriitorul contractase și luase un acot editorial pentru o carte de proză aflată pe șantier – *Sub pecetea tainei*, dar nu propusese un manuscris pe care îl avea în forma lui definitivă. De altfel, în afara *Pajerelor* nu a scris sau nu ne-a rămas de la el nici o altă producțiune poetică și, spre deosebire de proză, nici o ciornă. Cu *Pajere*, Mateiu I. Caragiale și-a considerat vârsta poetică încheiată, iar mai târziu evoluția limbajului poetic nu l-a interesat și nu avem nici un rînd de la el în care să se fi pronunțat în vreun fel asupra liricii din aft de bogata recoltă interbelică. Nici chiar cu totul în treacăt nu vom găsi în însemnările sale vreun verdict, vreo observație asupra versurilor, de exemplu, ale lui Ion Pillat, cu care se frecventa, ale lui Tudor Arghezi, bine cunoscut din cercul lui Bogdan-Pitești, ale lui Ion Barbu, care-l venera, și era, la rîndul lui, foarte prețuit de Luchi Caragiale, ale lui Adrian Maniu, ce-i era bun prieten, ale lui Nichifor Crainic, director al primitoarei *Gîndiri* etc., etc. Nu a frecventat cenaclurile, a evitat șezătorile literare, redacțiile, cafeneaua literară, care nu se confundă cu clubul aristocratic, nu s-a amestecat, în fine, în nici una din polemicele artistice ale vremii, reducînd la minimum contactele de breaslă. Cum biblioteca lui Mateiu I. Caragiale nu a făcut obiectul unei donații, nu vom beneficia măcar de satisfacția de a urmări, cu miez, adnotațiile, pe marginea unor texte literare. Ni-l putem, în schimb, închipui analizînd planșele din cele *O sută de case boierești...* a îndepărtatei sale rubedenii Octav George Lecca și aducînd la zi arborii genealogici, cauterizînd cîte un neadevăr, trecînd pe marginea filei vreo poreclă – întocmai cum proceda și prietenul său N.A. Boicescu pe aceeași lucrare. Tot pe seama unor asemenea lecturi, predominant istorice, punem și notele, destul de bogate, pe care le adunase Mateiu I. Caragiale pentru uz propriu, cuprinse în acest volum, cu titlul, firește, documentar.

La moartea tatălui său, în iunie 1912, Mateiu se prezintă la ușa apartamentului din Berlin, în mare ținută de doliu și mai solemn ca oricînd, smulgînd surorii sale, luată pe nepregătite, un țipăt de spaimă. Imperturbabil, declară, totuși, în limba franceză, firește, că venise să-l vadă pe răposatul său părinte. Mai târziu, în *Efemeride*, va da notă maximă anunțurilor mortuare celor mai seci, ca fiind singurele civilizate. Întors la București, va insera, prin mijlocirea bunului său amic Uhrynowsky, în *L'Indépendance roumaine*, un anunț unde, foarte de sus, preciza că numai el era, în Capitală, legitimul reprezentant al defunctului; aceasta spre a pune în gardă buna societate care citea gazeta în limba franceză, față de eventualii profitori ai unei nedorite omonimii. Tocmai de trista împrejurare a dispariției părintelui său, care cauzase mare emoție amestecată cu un sentiment de culpabilitate în societatea românească, s-a folosit spre a obține, în ceasul al doisprezecelea, postul de șef de cabinet, la Ministerul Domenii-

lor, condus de Al. Al. Bădărău, unul din apropiații lui Take Ionescu, bărbat politic reputat, mai cu seamă ca elector, și supranumit „Vulturul Moldovei“. În ultimii ani de viață, Ion Luca Caragiale se alăturase politicii lui Take Ionescu, fără a ajunge, spre marea sa amărăciune, la ocuparea unui scaun de deputat. La moartea celui mai ilustru intelectual ce aderase la partidul lor, conservator-democrații se aflau într-o poziție destul de delicată. Lui Alexandru Bădărău i-a mărturisit deci Mateiu I. Caragiale că fusese ultima dorință a tatălui său aceea de a-l vedea atașat pe lângă liderul takist.

Fericita răsturnare de situație, perioada de paisprezece luni cât a funcționat ca șef de cabinet, a constituit momentul de culme a tinereții marelui scriitor, jubilația, revanșa, premisa că și celelalte planuri de viitor aparțin domeniului realității palpabile, într-un lanț care începuse să-și sune verigile. În fapt, considerînd momentul social, tînărul Caragiale s-ar fi găsit, într-adevăr, mai aproape decît oricînd de „filon“, dacă ar fi „pistonat“ cu sporită energie, așa cum își propusese. Numai că unicul efort de a se fi propus lui Alexandru Bădărău îi epuizase fantezia. În lunile următoare, se va irosi stăruind să acopere printr-un zel pe care nu i-l pretindea nimeni lapsusurile administrative ale „Vulturului“ obosit, de nerecunoscut în ceea ce avea să fie ultimul său ministeriat. Evident, postul, legat de o singură legislație și de o unică persoană, nu asigură nici o carieră – acesta fusese, printre altele, motivul pentru care, cîștigat, Alexandru Bădărău intenționase să-i acorde un loc mai sigur. Numit, cu antedatate, în post, pe data de 16/29 octombrie 1912, Mateiu s-a despărțit de Al. Bădărău, în termeni reci, la 4/17 ianuarie 1914, data demisiei cabinetului condus de Titu Maiorescu. Anevoioasa deschidere și brusca închidere față de cel care condescinsese, este foarte caracteristică firii lui Mateiu, gata să lichideze o relație la primele umbre. În principal, șefia de cabinet, afară de oarecarele lustru, i-a adus o bună recoltă de decorații, între care Coroana României, în gradul de cavaler – prima treaptă – și Ordinul Sfinta Ana, de clasa a II-a. Mai cu seamă de această decorație, a opta ca importanță pe scara ordinelor imperiale rusești, dar bucurîndu-se de o căutare deosebită, s-a simțit mai mulțumit, copleșit chiar Mateiu. A rămas toată viața atașat ideii de măreție a puterii pravoslavnice, iar mîndrul și nefericitul Serghie de Leuchtenberg-Beauharnais, nepot de împărați și candidat potențial la tronul țării noastre, în timpul minoratului său, adică pe vremea lui Vodă Cuza, mort ca un cruciat în Balcani (de fapt, răpus de un glonte rătăcit!), devine steaua polară a *Crailor*... un personaj aproape mitic, model de masculinitate și noblețe.

Prin 1912, Mateiu reîmprospătase cunoștința cu Bogdan-Pitești, personaj bucureștean pitoresc și influent, gazetar (veros), amator de arte plastice (norocos) și client de penitenciare. Dacă anul cînd l-a cunoscut pe Bogdan-Pitești nu prezintă însemnătate, autorul *Jurnalului* pare că are un scrupul anume să consemneze cum, în toamna anului 1913, întrerupsese, fără motiv serios, relațiile cu acesta, adăugînd că data la care și-a încetat apariția *Seara*, ziarul lui Bogdan-Pitești, nu putea fi prea îndepărtată de aceea cînd își dăduse demisia din postul de șef de cabinet. Legătura nu e tocmai fortuită. În *Seara*, gazetă cu profil antitakist, Al. Bădărău era calul de bătaie, ținta atacurilor celor mai dure: i se aduceau acuzații insistente și enorme de incapacitate și incorectitudine, era defăimat sistematic, în termeni pe care astăzi de-abia ni-i putem

imagina ca aparținând presei, i se reproșau afaceri murdăre, relații deosebit de compromițătoare, favoritisme, abuzuri etc., etc. Orice legătură s-ar fi făcut, chiar și mult mai târziu, între șeful de cabinet al lui Al. Bădărău și directorul ziarului *Seara* ar fi ridicat bănuiele, de unde precizarea respectivă din *Jurnal*. De altfel, în numărul 718 din 1913 al ziarului *Seara* apăruse un vehement articol semnat general St. Stoica și intitulat *Take Ionescu și Melanos! Takistii și craii de la Curtea-Veche*. Generalul cita dintr-o istorie a românilor publicată de Heliade Rădulescu „acum cîțiva ani”, cu două capitole: „1) Nemții iarăși au venit la plăcinte” și 2) „*Craii de la Curtea-Veche* despre care vom vorbi astăzi”. Puțin probabil ca articolul să-i fi scăpat lui Mateiu, el însuși un asemenea „crai”, ca takist, în formația guvernamentală. Aproximarea poate să fi acționat în surdina asupra-i, cu răsunset târziu și mitizant. În *Jurnal*, afirmă că ideea *Crailor...* i-ar fi venit, nebulos, prin 1910, dar nu se specifică dacă de atunci chiar se fixase asupra titlului, asupra spațiului infernal al Curții Vechi însăși. Nu pare de crezut, cînd cercetăm cele cîteva file rămase din prima încercare, centrată în jurul arborelui măgurenesc.

În suita lui Bogdan-Pitești se mai cuprindeau alți cîțiva tineri aspiranți, cam de aceeași vîrstă cu Mateiu, despre care avea să se mai audă: Tudor Argezei, Adrian Maniu. Ei nu resimțeau vreo simpatie deosebită pentru conservatorii înclinați către Antantă, dar găsiseră la *Seara* o tribună, iar în directorul acesteia un Mecena. Lăsînd la o parte articolele de scandal, ziarul era bine scris, cu ilustrații bogate din țară și de pretutindena. În *Seara*, Mateiu nu și-a pus niciodată semnătura, dar în *Jurnalul* său calculează, fără cel mai mic sentiment de culpă, sumele pe care, la intervale regulate, i le împrumuta Bogdan-Pitești, fără să-i ceară vreodată restituirea. Tot în paginile *Jurnalului* notează legătura strînsă cu metresa lui Bogdan-Pitești, aceea care îl dezonora cu intimitatea ei – expresia îi aparține lui Mateiu –, și-i propunea jefuirea babacului, planuri respinse cu prudență.

Cu Bogdan-Pitești și cu tovarășa de viață a acestuia efectuează, în 1915, cea de a patra și ultima călătorie la Berlin, despre care relatează sec în *Jurnal*. Orice acuzație de germanofilie cade de la sine la citirea *Jurnalului*, fie și numai prin pasajul referitor la cei 11 000 de lei primiți în timp de la Bogdan-Pitești. Rămînerea sa în Bucureștii ocupați, ca scutit de serviciul militar (unic fiu al unei văduve) și lipsit de mijloacele materiale minime necesare refugiuului, evidențiază cel mult un anumit indiferentism. Cei doi frați Caragiale au semnat, în acea vreme, un apel lipsit de realism, către P.P. Carp, îndemnîndu-l pe bătrînul opoziționist să revină în arena politică. Cunoscute fiind sentimentele rezervate față de ocupant ale bătrînului lider conservator, apelul nu poate fi interpretat ca o concesie în problema națională. Mulți dintre neutraliști fuseseră convinși că idealul unității naționale putea să fie îndeplinit și fără participarea țării noastre la război, printr-o politică de așteptare și de revendicări la ceasul cel mai potrivit. Totuși, prezența lui Mateiu, în perioada nefericită a ocupației Capitalei, prin diverse birouri guvernamentale, anumite amicitii printre colaboraționiști notorii, i-au atras blamul violent într-o broșură ce reflecta starea de spirit a societății. În fapt, Mateiu era stăpînit de dorința nesăbuită de a obține un post de prefect de județ. Fusese chiar propus directorului român din Ministerul de Interne – mai era unul,

german – și acesta a tergiversat numirea, nemulțumit de un al doilea candidat, pentru un al doilea post liber de prefect. Alexandru Marghiloman notase, în memoriile sale, episodul care îi fusese adus la cunoștință, iar, ulterior, Mateiu a copiat pe o foiță pasajul din care rezulta că fusese bănuțit spion al nemților. Probabil la această reputație, care nu se baza practic pe nimic, și luând, ca să zicem așa, partea ei bună, se referea Mateiu I. Caragiale când, vizând o legație, își aroga calitatea de „diplomate marron” – diplomat pe picior. În *Craii de Curtea-Veche*, Pașadia este acela care, retras voluntar din slujbe și pe deplin lămurit ce lințoliu țesea diplomația, cu neobosita ei itineranță, în perioada aparent inertă și în realitate tragică ce a premers războaielor balcanice, acceptă unele contacte, îmbracă din nou hainele de gală, în admirația aproape copilărească a povestitorului.

Este firesc să socotim răstimpul cuprins între anul morții lui Ion Luca Caragiale, când Mateiu se dezleagă de ultimele fire ale vreunei dependențe familiale, și terminarea primului război mondial când, o dată cu cascada de coroane monarhice, precis prevăzută de geniul politic al lui Take Ionescu, se prăbușește întreaga orînduire a marilor proprietari, ca ultimă perioadă de formație a lui Mateiu I. Caragiale, de covârșitoare importanță în viața și opera sa artistică. Mult mai mult decît victoria uneia sau alteia dintre tabere l-a obsedat, în tot acest interval, schimbarea fundamentală ce se petrecea sub ochii săi, în sînul societății românești, pînă atunci bazată politic pe votul cenșitar, iar economic pe posesiunea de mari domenii agricole. Prin intrarea în război, această lume, înstărită în vîrfurile ei, relativ cultivată, destul de strict rînduită, dar și cu răsufători, ca una care respecta banul și mîinile în care se găsea el, dispunînd de o tradiție, de cadre repute – fie și de genul unui Alexandru Bădărău – de legături cosmopolite active ș.a.m.d., își semnase actul de deces. Mateiu I. Caragiale încheie *Efemeridele* în momentul intrării României în război, cu lapidara însemnare: *Fin de l'ancien régime*. Cunoștea viciile constitutive ale lumii care se petrecea, le veștejise, cîteodată cu multă aciditate, dar se pregătise, încă din adolescență, să trăiască la modul aristocratic anume în acea societate, nu cea mai rea prin urmare și, oricum, singura care mai credea, fie chiar superficial, într-o calitate și un stil al existenței. Cuprinsă într-un vârtej fatal, pierzîndu-și instinctul de conservare, această societate se sinucide lăsîndu-l descoperit, indigent, neconsolabil pe ruinele ei. Astfel, în România întregită, Mateiu I. Caragiale va întîmpina greutăți de netrecut în privința a ceea ce numește în *Jurnal*, „cazarea” sa. Notează aici, pe data de 30. XI. 1931 că nu reușește să se cazeze de 18 ani – deci din anul 1913! În anul 1920, în cel din urmă cabinet cu participație takistă, Mateiu solicită de la șeful său politic un post de consul, însă Take Ionescu, ce „înțesase” deja cadrele diplomatice și consulare cu persoane din afara carierei, îl trimite să trateze cu un subaltern. Profund jignit, petiționarul renunță la întreaga acțiune, spre a regreta mai apoi: postul ar fi fost bun, chiar dobîndit grație secretarului general Derussi! Funcția de șef de birou de presă, la secțiunea externă a Ministerului de Interne, apoi cea de șef de birou principal, termeni generoși pentru mica birocrație a mîncăreilor, îi par o degradare, o „capitis deminutio”. Cu tristețe evoca în *Jurnal* posturile ratate: un loc în Parlament, în 1926, solicitat lui Octavian Goga, legația de la Helsingfors, cerută lui Nicolae Titulescu în 1928 și, în 1931, o

prefectură de județ. Toate, posturi ce asigurau inserția în cercurile influente, încă dominant redundante sub aspect onomastic – cel puțin în diplomatie – toate posturi ce ofereau cumulul de ocazii în primirea unor decorații și frecventarea unor incinte unde ținuta de gală era obligatorie. Ceremonii fastuoase, alternând cu secrete colocvii, necunoscute vulgului, dar cât de însemnate în consecințe, aceasta își dorea sau cel puțin ritualul lor mecanic, acela care mărturisește că visarea nu este vis. Biblic, asemenea favoruri revin celui care le-a mai avut, de unde imperioasa nevoie de a te așeza din vreme la rînd. Succesul din 1912, nefructificat prin alte demnități, consemna, zece ani mai tîrziu, impasul, dezastrul, imanența unui factor nou pe eșichier. În proiecțiile prospective ale adolescenței, alături de sacrificarea apetisantului mandarin, figura și soluția unei căsătorii bogate.

În filele memorialistice ale lui Mateiu I. Caragiale, anul 1922 este numit al celei mai grave crize din viață, fără alte amănunte. Cu numai un an înainte, totuși, îi apăruse, în *Viața românească*, *Remember*, conceput, tot după propriile-i însemnări, în 1911, în timpul unor preumblări nocturne la Șosea. Prima redactare a efectuat-o în 1913 – anul cel mai activ al întregii sale existențe, apoi *Remember* trecuse prin remanieri progresive și fusese definitivat în anul 1922. Dar chiar cu un an mai devreme de a concepe *Remember*, deci în 1910, Mateiu gîndise, nebulos, cu vorbele sale, *Craii de Curtea-Veche*, la care începuse să lucreze temeinic – într-o sistemă foarte personală – din 1916. Titlul cărții se leagă însă, firesc, de *Curțile Vecchi*, proză și sonet, datînd din 1904, ca și de nedatatul *Salon al iadului*, de acesta cel puțin prin motto-ul: ca la noi la nimeni <ca la neoameni> referibil la mai tîrzia sentință a lui R. Poincaré, cu care se deschide cartea *Crailor...* Este o certificare pregnantă a continuității ideatice mateine, fixată în reperele-i esențiale de la chiar începuturile scrisului său.

Partea întîii din *Craii de Curtea-Veche* era gata înaintea anului 1918; în acel an, Mateiu elaborează, din partea a doua, cel puțin scena intrării lui Pașadia cu Pirgu în restaurant. Așa cum amănunțit însemnează în *Agendă*, în 1920 a scris călătoria lui Pantazi pe glob, iar, în 1921, călătoria lui Pașadia în trecut. Cum notează, a scris, sub puterea inspirației, pe masa de restaurant, în sala de joc, în sala de ședințe a judecătorei de pace (zugerăvită în verde!). În 1922, deci în toiul unor ceasuri deosebit de aspre, lucrează la confesiunea lui Pantazi, în cea de a treia parte a cărții. Pasul căsătoriei, intervenția factorului nou, care pune capăt crizei, aduce o amîinare a lucrului, dar pune, totodată, la îndemîină cadrul ferm, liniștea, sașul, pentru travaliul de perspectivă și finisare. Acum, în *Agendă*, munca literară este urmărită zi cu zi și aflăm, astfel, că la 27 aprilie 1928 scrie după o plimbare în Grădina Botanică. La 17 mai 1928 scrie la *Gîndirea* să i se trimită cineva care să ia manuscriptul, nu al întregii cărți, ci doar al primului capitol. O lușă mai tîrziu scrie (rescrie!) cu anticipație ultima parte, pe care o termină la 24 iunie – cu excepția cîtorva pagini ce rămîn de revăzut. În plină ebuliție creatoare înalță la 20 august 1928, la Sionu, stindardul său, și tot la Sionu, la întîii septembrie, către miezul nopții, termină *Craii de Curtea-Veche*, trimițînd manuscrisul la revistă. Însă la 8 septembrie retrage din tipografie ultima parte, spre a o supune unei „curățiri“ (épuration) încît abia la 12 septembrie 1928 are copia

definitivă a ultimei părți. Totuși, patru zile mai târziu se apucă să transcrie integral *Craii*, în vederea apariției în volum.

Un drum lung, parcă în afara pulsațiilor cotidianului, dar numai aparent, fiindcă în cei 13 ani, între 1916–1928, existența lui Mateiu și-a schimbat în trei rînduri cursul. Dacă în timpul războiului, chiar fără prefectura de județ, Mateiu și-a continuat nestînjenit existența de dandy, cu fadele ei satisfacții și cu enormul consum de timp (care, totuși, i-a îngăduit să aștearnă pe hîrtie, într-un prim jet, *Craii de Curtea-Veche*), în anii imediat următori stavile de netrecut l-au îndreptat către acea criză fără precedent, cu adîncă rezonanță. Așadar atunci a cunoscut mizeria nemijlocită, într-o lume care-și rîdea, prin chiar rapida și impura ei proliferanță, de scumpul Trecut. Salvarea a venit în căsătoria cu mult mai vîrstnica Marica G. Sion, căsătorie pusă la cale de prietenele din cercul de altădată germanofil al lui Mateiu, unde steaua era Virgil Arion, iar agentul cel mai activ Margareta Miller-Verghy, admiratoare necondiționată a lui Mateiu. Distinsa fiică a scriitorului George Sion, cu cinci ani mai vîrstnică decît mama lui Mateiu, rămăsese față bătrînă după o pasiune nefericită, în prima tinerețe, față de un unchi al ei. Era o persoană foarte apreciată în anturaj pentru caracter, bunătate, fire luminoasă și tact; păstrase ceva dintr-o anumită frumusețe și mai mult dintr-o distinsă prestanță, iubea muzica, trăia retras, avea oarecare avere, destul de aproximativ administrată. Căsătoria, care a scandalizat pare-se cercurile aristocratice, a reunit un bărbat de treizeci și opt de ani, dintotdeauna înclinat către femeii mai în vîrstă și în genere debitor progeriei, și o femeie de șaizeci și trei de ani, ce nu avusese parte înainte de alt matrimoniu. Dacă între anii 1916–1919, *Craii de Curtea-Veche* cunoscuseră o primă elaborare, pe a cărei șiră s-a așezat, în straturi, versiunea definitivă, atunci cucoana Masinca Drîngeanu se cuibărise, ca prototip de confidentă superioară, de unică prietenă și chiar mai mult, în sufletul povestitorului, încă înainte de apariția Marichii Sion în viața lui Mateiu I. Caragiale. (Foarte sugestivă scena cînd, citind în sufletul povestitorului vrăjit de Masinca, Gorică Pirgu țintește cu siguranță deplină în planurile cele mai intime ale acestuia, în așa măsură încît interlocutorul nu are nici măcar puterea de a-i respinge aluziile). Chiar dacă nu figura în prima versiune a *Crailor*... aceea scrisă dintr-un singur jet, și a apărut după căsătoria cu Marica Sion, ca un omagiu domestic, Masinca Drîngeanu este singurul personaj care trece dintr-o povestire în alta, prin toată proza lui Mateiu, și se poate presupune că ar fi jucat un rol însemnat în *Soborul țafetelor*. Dacă însă personajul a precedat momentului cînd artistul a cunoscut-o pe Marica Sion, cum e mai probabil, atunci se naște o altă supoziție, aceea că înfîlnind-o pe Marica, bucuros că aceasta îi accepta curtea, Mateiu n-a avut dificultăți să recunoască în ea tipul îndrăgit de femeie, de multă vreme căutat – mai precis, din adolescență. Instalat temeinic în ceea ce supraviețuise vechiului regim, Mateiu I. Caragiale putea acum să se dedea scrisului la birou, cel care „epura” febrilele pagini grifonate pe masa de birt sau în sala judecătoreiei de pace, putea să se gîndească din nou la o „cazare” convenabilă, la un loc de consul, prefect de județ și, de ce nu, de ministru plenipotențiar, putea, mai ales, să se bucure de posesiunea unui domeniu în mijlocul căruia se înălța un impozant conac, demn de stindardul său. Iubea natura cu acea înțelegere specială pe care o au pentru

viața negrăitoare mizantropii, gusta singurătatea în mijlocul firii, plenitudinea marilor arbori, triumful vegetației, avusese, dintotdeauna, sentimente de proprietar, așa încît, o dată statornicit prin conjugiu, și-a împărțit, cu mulțumire, timpul între Capitală și Sionu.

Pentru cel care, în tinerețe, se ferise de femeia tînăra ca de mușcătura de șarpe, iar la 38 de ani nu mai arăta tînăra, alegerea Marichii Sion fusese cea mai potrivită. Atît de adîncit în ceremonial și axat pe valori de el făurite și organizate într-un sistem propriu a cărui logică se adîncea în factorul său existențial, Mateiu I. Caragiale deținea și o morală particulară care colorează intens opera lui literară, constituind primul examen al cititorului ce o abordează.

Într-un asemenea atît de complicat caz, examinarea conexiunilor ridică probleme, și una esențială pentru biograf este aceea a refuzului constant al subiectului față de chemările dragostei. În *Craii de Curtea-Veche*, semnul destinului pentru Pantazi, că este un ales, punctează anume interdicția dragostei, iar cînd, rău sfătuit de către Ucenic, căci niciodată cel inițiat nu trebuie să urmeze sugestia învățăcelului, Pantazi o cere în căsătorie pe Ilinca Arnoteanu, el este de îndată pedepsit și degrabă expatriat. (Din text nu rezultă că, pînă la deznodămînt, s-ar fi schimbat între Ilinca și Pantazi vreun sărut și pare că la fel au stat lucrurile, dar în împrejurări încă mai stînjenoare, cu darnica în îmbrățișări, Vanda!). Pașadia nu pretinde dragostea femeilor și nici nu o regretă, încleștat cum e în lupta pentru parvenire, în care femeia este doar o unealtă. Ieșit din cursă, Pașadia practică luxuria, condus de Pîrgu care n-ar idee de nobilul sentiment al dragostei. Impresia de mortuar, la lectura *Crailor de Curtea-Veche*, frapantă, nu vine de la împrejurarea că în această carte se moare, cum se întîmplă în multe narațiuni, ci din senzația, cu mult mai adîncă, de moarte a timpului – or, în orizontul acestuia iubirea este sentimentul efemer prin excelență. Respingînd dragostea, Craii se jertfesc măreției Timpului, perenității după care jinduiesc, fiecare în felul său, și de la care Ucenicul învață. Respinși de mediu și de prezent, Craii își clădesc o lume a lor de protocoale și de reverii, creație mateină în care citim însăși viața lăuntrică a scriitorului. Căsătoria acestuia, răspunzînd unui asemenea protocol de prețuire reciprocă și respect al singurătății fiecărui, a fost, astfel, fericită, armonia între soți remarcată de toți martorii. Ca soț, Mateiu s-a arătat îndatoritor și atent, gata să asaneze reaua administrare a moșiei, activitate pentru care nu avea vreo pregătire, ci numai toată bunăvoința. Grijă cu care Mateiu desenează în tuș, după enciclopedie, unelte agricole mărunte, trecîndu-le denumirile în limba franceză, socotelile sale agricole, ținute cu o minuție uimitoare, încercările de a reglementa, prin ordonanțe, muncile agricole, prezența sa în momentele hotărîtoare ale recoltării măsoară înalta candoare a unui teoretician pe care nu-l înarmează atît realitatea, cît conceptul bine formulat. Cînd faptele se sustrag calculelor și formulărilor sale, matematic exacte, Mateiu recunoaște corect eșecul, dar propune ca soluție rigidizarea regulamentelor de moșie, întocmai cum birocratul, dat peste cap de realități, ridică un nou zid de norme.

Între salvarea unui smochin opărit la soare, doftoricirea unor galinacee supte de păduchi și punerea pe ouă a unor cloști recalitrante pe de o parte, iar pe de alta,

găsirea de soluții economice, pe timpul unei crize care doborâse pretutindeni prețurile agricole, Mateiu nu operează selectiv. Ca senior, el se simte la fel de angajat în ceea ce este esențial și ceea ce nu prezintă importanță, omniprezent, salvînd prin prezență situația – reacția omului cu certitudini. Cîțiva ani agricoli buni, culminînd cu 1928, îi procuraseră mari venituri, fără să-i modifice modul de trai, care nu era acela al unui consumator. Grosul sumelor le rezerva Marichii, ce-și avea asigurat un buget aparte, cheltuielile proprii, minuțios prinse în evidențe, sînt modeste și curente. Ideea de a fi făcut o căsătorie interesată cade de la sine, la parcurgerea actelor contabilești ale lui Mateiu, confirmînd totodată formula căsătoriei din interes, obișnuită în cercurile aristocratice. Într-o asemenea aspectare, dacă soții nu-și irosesc timpul detestîndu-se reciproc, îl au la dispoziție pentru orice altă ocupație favorită. Într-adevăr, la 17 noiembrie 1928, Mateiu I. Caragiale predă Editurii „Cartea Românească”, din București, manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche*. Editura răspunde afirmativ la 1 decembrie – deci în mai puțin de două săptămîni – (probabil influențată de ecoul pe care-l produsese apariția narațiunii în *Gîndirea*) și procedează fără întîrziere la imprimare. Primește primul exemplar – nebroșat – la 28 martie și chiar a doua zi volumul apare în librării, dată la care, după calculul său, scriitorul avea patruzeci și patru de ani și patru zile. La 1 aprilie 1929, asistă la catedrala Sf. Iosif la Missa de încoronare de Mozart. Pe 30 aprilie 1929 apare în *Ultima oră* (an I, nr. 103, p. II) un omagiu adresat lui Mateiu I. Caragiale, alcătuit din cinci articole. Cartea este ridicată în slăvi de literatori tineri care aderă existențial la mesajul ei de taină și protocol, admirîndu-i necondiționat calitățile de limbă și atmosferă, declarînd-o, cum și era de altfel, un unicat, iar pe autor, un Personaj. La 1 mai, scriitorul primește premiul Societății scriitorilor români – organizație din care demisionează trei zile mai tîrziu. Foarte conștient de reușita sa literară, scriitorul recitea cu încîntare *Crailor de Curtea-Veche*, mărturisind că, spre deosebire de alți creatori pe care lucrul lor, odată terminat, îi lasă pradă îndoielilor, el resimțea o mulțumire sporită – fie și numai din sentimentul unui mare efort învins.

La 24 și 25 octombrie 1929, Mateiu I. Caragiale începe să lucreze la *Soborul (Școala)¹ țâțelor*, după cum notează în *Agendă*. În fapt, redactează în trei versiuni foarte asemănătoare prima pagină, scena cu vizita povestitorului –, ce poartă sub braț un exemplar din cartea sa *Crailor de Curtea-Veche*, – la Masinca Drîngeanu. Tot ce putem conchide din aceste bruiioane este că prozatorul nu intenționa să-și modifice maniera, folosind mai departe persoana întîi, ba chiar renunțînd la ultimele precauții privind identitatea naratorului. Instructiv, tema unui sobor de țate figurează în versuri ale lui Luca Ion Caragiale (*Podăreasa*), rămase inedite pînă în anul 1972, dar cu toată probabilitatea cunoscute lui Mateiu, ca și puțina proză rămasă de la mezin.

Încă mai înainte de a începe *Soborul țâțelor*, și anume la 18 februarie 1929, Mateiu I. Caragiale scrisese și prima pagină din *Sub pecetea tainei*, apoi altele, în privința cărora ne dă lămuriri, pe zile, în *Agendă*. Lucrul la *Sub pecetea tainei* lasă în suspensie proiectul cu *Soborul țâțelor*, pe moment mai ispititor, dar mai dificil, și, credem, mai

1 În prima variantă.

slab conturat în mintea autorului. Conceput ca o narațiune compartimentată, *Sub pecetea tainei* ușura munca auctorială, îngăduind o avansare epică în sistemul umplerii fagurilor. Totuși, lucrul la această carte, pentru care Mateiu încasase și un acont editorial, s-a dovedit la fel de laborios ca și cele anterioare, cu precizarea că, aici, nu a mai intervenit „peria“ finală, istovitoarele remanieri, de care moartea l-a scutit pe autor.

Vom rectifica cu acest prilej afirmația superbă a scriitorului că nu începea să scrie un cuvânt, înainte de a avea în minte, pînă la cel din urmă amănunt, întreaga acțiune. *Sub pecetea tainei*, și chiar prin paginile publicate antum, dezmente concret ambițioasa profesiune de credință, de sorginte poescă. Concepută pe episoade independente, cartea s-ar fi prezentat, la încheiere, ca o lungă, melancolică și variată confesiune a unui polițist pensionar care gustase din interdicțiile tainei, dar nu într-atît încît să nu vadă și să nu înțeleagă multe, din cele ascunse muritorului de rînd. Jocul de reînvăluire a ceea ce abia se întrevăzuse, de făurire a tainei din faptul brut, născut cum și unde se întîmplă și astfel sancționat încît să se întoarcă în neant, dacă nu într-un neutral purgatoriu, joc caracteristic prozei mateine, acționează în *Sub pecetea tainei*, și ar fi marcat o a treia etapă în creație, cînd ponderea textelor n-ar fi atît de inegală, proiectul incert, iar siguranța narativă atît de timidă, semn indelebil că s-a lăsat pe seama condeiului ceea ce tocmai că nu fusese pus la punct pînă la ultimul amănunt. Proiectul unei monografii, în limba franceză, a contelui Hoditz, figură de mare anvergură în acea sută a optsprezecea care-l pasiona, nu numai că nu a fost finalizat, dar nu s-a materializat decît într-o notă de cîteva rînduri, un material informativ. Prea preocupat de insuccesele în ceea ce își propusese în afara artei, scriitorul nu și-a petrecut ultimii ani în febrile căutări artistice. Nu era, nu fusese niciodată, un producător. Chiar miniaturistul nu ne-a lăsat decît atîtea schițe cîte să ne dea o idee despre ceea ce ar fi putut crea, cînd ar fi fost cu adevărat stăpînit de plăcerea de a face, după cum, la fel, cele cîteva intervenții publicistice, din aceeași perioadă, ne indică un condei perfect pregătit, însă neinteresat să se manifeste.

Vălul de tristețe ce căzuse asupra lui Mateiu I. Caragiale, în ultimii ani de viață, pe un fond depresiv mai vechi, era, din punctul său de vedere, cu totul justificat dar, cînd parcurgem *Agendele*, ajungem la impresia că, dincolo de toate dificultățile materiale, în ultimul său pătrar de viață nu a dus propriu-zis lipsuri, iar dacă și-a restrîns mult cheltuielile, a procedat astfel din chibzuință și pentru că era conform cu anumite reguli de comportament pe care și le impusese. Viața sa zilnică nu se îneca nici în plictis, nici în anonimat. Bunăoară, omul de lume este invitat la serate muzicale la Palat, frecventează înalta societate, unde face cunoștințe de soi (la 23 martie 1929, în casa Michaelei Catargi este prezentat prințului Charles-Antoine de Rohan), participă la garden-parties-uri refuzate burghezului de rînd (la 10 iunie 1929, la principele Brancovan), invită la el acasă comitetul Asociației muzicale, instituție culturală din care de altfel făcea parte, și asistă la concertele valoroasei orchestre în sînul căreia se producea, cu lieduri, Eliza Băicoianu. Audiază concerte în case distinse – la C. Manu, la Irina Procopiu – între cunoscători. Amator de ordine, fire metodică, paseistul declarat păstrează programul fiecărui concert, iar cînd intervine vreo schimbare în

ordinea execuției, face convenita modificare, cu precizări și acolade. Ca spectator, nu coboară sub un anumit prag: se duce la Operă, unde însă se prezintă *Năpasta*, la teatru, la premiera unei piese scrisă de doi dintre prietenii săi. De mers la cinematograful nu pare a fi fost vorba. Nu-și consumă timpul la spectacole de agrement, cu vizite de toată ziua, nu ține casă deschisă, ceea ce face excepția cu atât mai memorabilă – un dejun oferit editorului său la *Gîndirea*, Cezar Petrescu. Are prieteni puțini, selectați, verificați; lipsa lor prelungită nu-i provoacă neliniști. Căsătorit, renunță la viața de noapte, înlocuind-o cu aperitivele în oraș, cu sindrofii, dar și acestea cu tîlc. De pildă, reveionează cu profesorul Francis Lebrun, artizanul decorării lui cu Legiunea de onoare. Îi dăruiește cărți rare, ornîndu-le cu miniaturi și dedicații somptuoase în limba latină, iar de la țară îi trimite ouă și păsări, îmbinînd frumosul cu utilul. Ia parte la banchetele, în cerc restrîns, ale Societății scriitorilor, cu prilejul primirii unor confrăți străini – francezi – Colette, Maurice Bedel, C. Rey, ca unul căruia îi ajunsese la ureche zvonul că ar fi urmat să fie ales președinte al Societății scriitorilor. Bineînțeles, se sustrage participării la popularele șezători, motivînd obligațiile sale de moșier, nu chiar atât de presante.

Monden, într-o măsură mereu rezonabilă, cel ce aparținuse încă din prima tinerețe unui club de marcă – nu spune care, căci nu era Jockey-ul – frecventează cursele de cai, urmărind Derby-ul român, ia mese la restaurantele renumite din epocă, verificînd și adevărul cuprins în proverbul cu mărul laudat, călătorește de plăcere în regiunea Sibiului, de mai multe ori, încredințat cum era, că de acolo s-ar fi tras, trece și granița, în Italia, în speranța de a-l convinge pe Nicolae Titulescu să-i acorde o legăție, iar dacă asul diplomației noastre și-ar fi pierdut o clipă umorul și i-ar fi satisfăcut dorința, atunci este sigur că ar fi răbdut cu succes negurile finlandice, s-ar fi supus bucuros lungilor tăceri ale celor mai albe nopți, în așteptarea Trandafirului alb. Bărbații politici nu-l ignoră – în mașină, în drum către generalul Averescu, Octavian Goga discută cu el politică. Este cunoscut și de către bancheri, care îi deschid credite – Blank îi face chiar favoruri – și de către oamenii de afaceri, în căutarea de capitaluri și de gir. Prețuit cu adevărat este însă de către scriitori, și nu de oricine. Adrian Maniu, Ion Pillat, Cezar Petrescu, Nichifor Crainic, Ion Barbu sînt fideli săi iar, mai tîrziu, tineri din generația următoare, nu mai puțin valoroși. Nu încurajează însă prozelitismul și-l tratează cu oarecare răceală pe entuziastul Ion Barbu. Cu tatăl poetului, magistratul Barbilian, urmărește nu știu ce procese de pămînt sau de datornici, căci este și nițel om de afaceri: încasează rente, dobînzii, cumpără și vinde acțiuni, desface bijuteriile unei prietene mai vîrstnice – cu un comision de peste 100% – face oarecari investiții la Sionu, în limita necesităților și ține cu strictete socotelile, la țară și la oraș, năzuind să încheie fiecare an cu un cît de mic excedent, toaîna miniștrilor de finanțe.

Convins că avariția și noblețea fac una singură, cuprinde în bilanțul unui an, într-o rubrică, și cheltuirea sumei de zece bani, și am fi zguduîți și convinși, dacă la același capitol *diverse* n-ar figura apoi o sumă ceva mai ridicată, de douăzeci de mii de lei. Nu admite să fie tapat – reminiscență din anii de nevoi – urmărește cu strășnicie restituirea celei mai neînsemnate datorii, reclamă un birjar care-i taxase prea piperat

o cursă cu trăsura, obținând prin intervenție judecătorească restituirea diferenței, dar n-are replică la pierderea a aproape două sute de mii de lei, prin poprire și conversiune.

Ca unul care cunoscuse gustul mizeriei, poate chiar al disperării, ținea să aibă rezerve și scotea banul fără plăcere. Unul din motivele de dezaprobare a tatălui său, care a dus la ura necurmată, am zice chiar conștiincios întreținută, credem că a fost împrejurarea principală că I. L. Caragiale nu și-a conservat, statornic și amplificat averea, moștenită de la defuncta Momuloaie. El unul nu a vîndut un singur pogon, strîngînd, cu stoicism, cureaua, în folosul domeniului. Pentru Mateiu I. Caragiale, averea era o necesitate socială și opera emblematic, necesitînd a fi întreținută, ferită de fluctuații.

Atent la înfățișarea exterioară, pe care și-o studiază cu pedanterie în tinerețe, cu stăruință la maturitate și cu rutină pe clinul vârstei a treia, se înveșmîntează numai în stofe de bună calitate, evitînd, precum Brummel, aparența de lucru nou, folosește bastonul – din bambus –, poartă ac de cravată cu briliante și inel cu piatră gravată. Credincios acelei elegante asupra căreia deschisese ochii, nu sacrifică modei, nu adoptă cupa suplă care arcuiește mișcarea și ascunde defectele trupului, ci cultivă mai departe rigida redingotă, vestonul strîmt, pălăria de formă tare. Psihanalistul diagnostichează, în această maltratare a corpului, devierea unui protest, un răspuns agravant la petițiunile fiziologiei. De altfel, total inhibat în senzualitate, insul se profilează, compensativ, pe bucătăria fină și crește ponderal. Îmbrăcat ca în zilele noastre îl vedem doar în ultima fotografie, aceea unde pozează, parcă amețit de lumină, în mijlocul tinerilor săi admiratori. Toate acestea dezminț în fapt și admit în idealitate portretul de garderobă pe care i l-a făcut G. Călinescu în *Istoria* sa. Ștefaniei Velisar, Mateiu I. Caragiale îi lăsa impresia diavolului, așa cum i s-a înfățișat lui Ivan Karamazov, iar pictorița Lucia Demetriade-Bălăcescu și-l amintea – dar printr-o deplasare de personaj – cu perucă roșie. El însuși se descrie, în *Jurnal*, în rînduri emoționante, asemuindu-se cu o casă de raport delabrată, de pe strada Carol, pe lîngă care, mînat de un sentiment de nostalgică solidaritate, îi plăcea să treacă. Edificat că nu va îmbrăca jacheta roșie și bicornul diplomatului, că nu va depăși gradul de cavaler al Coroanei României – o cinste ce se întorcea în deriziune – și nu va fi niciodată răsplătit cu Steaua României, iar, mai în genere, cu nici o altă decorație, respins în amor – unul tîrziu –, și încă într-o formă lipsită de delicatețe, își purta cu oboesală hainele lustruite, sfidînd iarna într-un demiu subțire – asemeni junkerilor din mult răsfoitul *Almanah Gotha*.

În *Remember*, povestitorul termina tocmai școala hoinărelii, își putea permite să înnopteze în natură, în *Craii de Curtea-Veche*, studentul întîrziat este un Discipol, în *Sub pecetea tainei*, persoana înstărită care-l provoacă pe conu Rache să-și depene amintirile este încă tînără față de interlocutorul septuagenar, iar în *Soborul țatelor* coboară din birjă un autor consacrat, în vîrstă de 44 de ani. Pe atunci, omul de lume mai mergea la ștrand, făcea lungi plimbări de întreținere, într-un armistițiu de perspectivă cu sine însuși. Mai pe urmă, curajul l-a părăsit. Dinamica vieții, în prima jumătate a deceniului al patrulea era, firește, alta decît cea de astăzi, așa încît, cu adaosul orelor de lectură la Biblioteca Academiei, agenda sa era destul de plină. Dar,

de felul lui, omul era pesimist. Întors în sine, rău impresionat de rezultatul unor introspecții al căror lux și-l oferise, se gîdea, încă din anul 1925, la un „mecanism nou“, prin a cărui punere în aplicare să-și revoluționeze existența, purificînd-o, rășluind obsesiile trecutului. Cu adîncirea sondării, „noul mecanism“ va deveni *Aera nova*, formulă de doctrinar, din care s-ar deduce că Mateiu se guverna ca pe o feudă, mereu încrezător în magia normelor. Aceste încercări de rupere a continuității printr-o renaștere autocomandată lovesc grav în legenda unui Mateiu I. Caragiale mag sau inițiat, într-un cerc de Frați-Cavaleri, stăpîni pe cifruri și mijloace, pe cît de solidari, pe atît de misterioși.

Aera nova desemna, în linii precise, un mănunchi de reguli de conduită țintind dezintoxicarea și recuperarea insului, dedat cu oarecare exces vieții bune. El urmărea o reluare în posesiune, prin regim, în vederea încheierii procesului de „descanaiere“, țel mai vechi, căci ideea descanaierii îl preocupă încă din adolescență.

Amănunt semnificativ pentru seriozitatea examenului, Mateiu nu mai învinovățește lumea înconjurătoare de insuccesul suferit, ale cărui cauze le află în sine. Substanța insuccesului, însă, îi rămîne învăluită, rădăcinile răului nu se lasă smulse, recidivele îl demoralizează. Iată și simptomul, printre altele: în plină cură de vindecare prin spirit, subiectul regretă cu aceeași acuitate de dinaintea revelației ratarea loviturii, cei 80 000 de lei pe care ar fi putut să și-i însușească, fără risc și efort! Prin urmare, reforma nu atingea zona revizuirilor morale, ci acuza erorile de perspectivă ale trecutului, pe coordonatele odată pentru totdeauna fixate în perioada digerației lecturii *Arivistului*. Aruncarea din nacelă a buteliilor cu vin și a butoiașelor cu bere, a proviziei de ceai și cafea, a pachetelor cu tutun dovedea spasmul unei voințe vulnerate, geloasa aplicare asupra singurului tărîm rămas sub control: propria-i persoană. Fie din pricina maladiei care se instalase și pe care, pesemne, o favoriza brusca schimbare a regimului arderilor, de pe urma părăsirii unor deprinderi înveterate, fie din cauza rapidei îmbătrîniri a unui gerontofil cu senzualitatea complet inhibată, comunicatele de triumf prin respectarea noilor opreliști sînt dezmințite chiar de a doua zi. Relatările ce sînt succed, în *Jurnal* și *Agendă*, consemnărilor bunelor momente de luciditate numesc tot mai apăsătoare stări de depresiune melancolică. Pasiunea nestăvilită pentru E. B. își va fi avut și ea partea demolatoare, cu toate că se înscrie mai curînd între etapele dezarticulării unui sistem de apărare străpuns pretutindeni. În fine, acțiunea contrariilor, în ultimii ani de viață ai scriitorului, devine tot mai nocivă, unitatea ce se naște din ele, mai problematică. Bărbatul galant care trimite 120 de garoafe femeii de care este îndrăgostit, mințindu-se că vrea să o seducă la rece, întocmește apoi lista cheltuielilor în pierdere, în lei și monedă divizionară, plănuieste răzbunări meschine – galicism mult prea literal tradus prin „a pune un iepure“ etc. La o reînnoire prin artă nu a meditat, totuși aceasta ar fi putut fi calea. Afirmațiile din presa vremii că ar fi căzut fulgerat pe cînd lucra la o operă de mari proporții – capitală, în limbaj gazetăresc – țin de mitologia profesiunii, ca și basmul, tot pe atunci încheșat, că Mateiu I. Caragiale s-a stins din viață fără să fi fost îndeaproape cunoscut de nimeni.

Ultima însemnare din *Jurnal* (25 februarie 1935) încheie, cum spuneam, actul de acuzare la adresa părintelui său, probă că, departe de a se fi limpezit, omul lupta din

greu cu fantasmalele sale. Cea din urmă însemnare din *Agendă*, antedatată 28 iunie 1936, trecea în revistă Ordinele primite și propunea un memento de aniversări. În îndreptarul anului al cincizeci și unulea de viață, sub deviza precumpănitoare – *cave, age, tace* – se rînduiau, cu mici variații, aceleași indicații de comportament din anii precedenți. Cea din urmă: *Style*. (Deci ca o deprindere, și încă pusă sub observație, nu ca un firesc dar al genelor, cu toată majuscula!). Dar, la 17 ianuarie 1936, la orele unu noaptea, Mateiu I. Caragiale înceta din viață, în urma unei congestii cerebrale. Semnele premonitive nu-l înșelaseră, dar teoreticianul nu izbutise să exorcizeze moartea, prin magnetismul spiritului. Vom nota gestul văduvei, în acord cu opiniile defunctului, de a împiedica ținerea de discursuri la înmormîntare. Dintre necroloage, cel al Margaretei Miller-Verghy, unde credincioasa prietenă vorbește de robustețea fizică a lui Mateiu I. Caragiale, clădit să trăiască o sută de ani, de dragostea lui pentru natură, de vocația sa de cultivator al pămîntului, i-ar fi plăcut probabil ilustrului dispărut: pare dictat de el. În donația pe care Marica M. Caragiale a făcut-o lui Saint-Georges, pe lângă acte și manuscrise a alăturat articole din periodice, cupuri, precum și stocul de mesaje de condoleanțe. În zecile de scrisori și cărți de vizită, cele mai multe de la prietene ale Marichii, defilează nume răsunătoare ale protipendadei: Argetoianu, Băicoianu, Bossy, Budișteanu, Berindei, Băbeanu, Cernovodeanu, Economu (Lakeman), Filitti, Manu, Mitilineu, Ottescu, Rosetti – o întregă formație pe care, cu osîrdie, Mateiu ar fi trecut-o în *Efemeride*, într-o ideală perindare fără sfîrșit a timpului. Între telegrame, una anume, prin laconismul celor trei cuvinte, reține indefinit atenția: „Bunul lui Uhry“ ...

.....

Dacă, încă din adolescență, Mateiu I. Caragiale își propunea să devină scriitor și-și anunța chiar prietenul, pe N. A. Boicescu, a fi scris o mare parte dintr-un roman de moravuri – în limba franceză – ceea ce știm cu siguranță este că, în aceeași perioadă, începuse să scrie versuri. Ciclul *Pajere*, debutul liric al poetului, versurile sale dintre anii 1904–1914, primă și unică tentativă, a fost pregnant caracterizat de către chiar autorul ei, în mai firziul roman *Craii de Curtea-Veche*, drept „o minunată fîmplă de icoane“, cu precizarea că migălise la acea operă cu o osîrdie aproape cucernică.

Placheta cuprinde douăzeci de piese lirice, dintre care 15 sonete, unitatea fiind asigurată prin confluența factorilor tematici și de realizare artistică, și unii și alții concentrați și exclusivi, iar aceasta în ciuda a două evidente straturi de inspirație, corespunzînd la două vârste poetice și, în subsidiar, la două modalități de creație în registre oarecum diferite. Una dintre vârste, dominată de motivul dinamic al cuceritorului barbar, întemeietor de semiînție (*Lauda cuceritorului, Prohodul războinicului*), perpetuat în chipul voievodului înfrînt, dar nu și dezarmat (*Noapte roșie*) sau preschimbat în umbră resipiscentă (*Sibastrul și umbra*), alternează cu o alta, mai izbutită estetic, mai matură, dar mai statică, a „icoanelor“ propriu-zis, tematic caracterizate de sonetul *Curțile vechi*. Este vorba de un octuor de portrete, alcătuiind miezul culegerii: *Călugărița, Boerul, Aspra, Înțeleptul, Trîntorul, Cronicarul, Domnița, Dregătorul*.

Modalitatea preferată de exprimare este a invocării impersonale, manifestată în ambele categorii de circumstanță – și chiar în *Lauda cuceritorului*, unde vocea care-și preamărește stăpînul e a unui anonim – iar cea secundară grăiește la persoana întii, în *Clio*, *Grădinile amăgirii*, *Întoarcerea învinsului*, *Mărturisire*, *Dormi*, *Singurătătea*, elegiac, dar pe un ton minor, nedeliberat vetust. Dimpotrivă, vetustitatea vocii impersonale este programatică, sacrală, certificînd o opțiune și chiar o concepție filosofică a existenței, de tip contemplativ.

Forma fixă a versului – sonet, terține, catrene, mașinăria poemelor lungi, în strofe regulate – înlătură orice bănuială de procedee moderniste la poetul care apărea pe deplin format, în limitele sale, încă din 1904, și ca atare închis la chemările unor tendințe care tocmai se dezvoltau, în direcția versului liber, a instaurării de ritmuri nedebitoare rimei etc. Cu atît mai lesne se dă pe față inspirația livrescă, de un tip mai nou însă decît la înaintașii săi în teme istorice, ca Gr. Alexandrescu ori Dimitrie Bolintineanu. De unde apropierea ce s-a făcut cu Dimitrie Teleor, mai modern acesta, însă slujit de o conștiință estetică inferioară.

Nexul artistic, așa cum rezultă din sonetul ce prezidează ciclul, *Clio*, ar fi, la o primă vedere, ispitirea trecutului, în scopul resuscitării lui, prin alte mijloace decît sursele istorice (livrești), și anume prin medierea intuiției simpatetice, care deschide poarta simbolurilor. Citirea naturii ar întinde cheia istoriei, ceea ce echivalează cu tema unei revanșe a naturii, prin calitatea acesteia de a se reproduce revenitor. E vorba de o anumită natură, deci, de un tezism mai complex decît simpla comuniune cu firea, în clipe de elevație. Consecința este că fermecătorul tablou naturist, de genul „*ut pictura poesis*“, nu spune nimic poetului, încît nu vom întîlni în opera sa lirică succesiunea anotimpurilor sau slăvirea miracolului firii, izvorul, muntele sau marea, elementele, ci acea natură anume ce înfăptuiește miracolul întoarcerii în vreme, iar timpul acesteia este amurgul și noaptea, amurgul rug de purpuri, noaptea roșie, iluminată de incendii, tragică prin urmare, purtînd stigmatele osîndeii, solidară omului, păcatului acestuia. Imaginea norilor îngrămădiți, în care ochiul vizionarului citește (descifrează!) o încreștare de pajere cu zgriptori, a dezmoșit multe condeie critice, nu întîmplător, și ea poate fi interpretată la mai multe niveluri, de la cel elementar al oricărui conflict între entități rivale care-și revendică un teritoriu, pînă la metafora lui Gaston Bachelard (*L'Air et les Songes*), discernînd în îngrămădirea de nori o scară la cer! Oricum ar fi, în lirica mateină, natura e un dat uman, cu specificarea că, în schimb, omul este categorial, ilustrativ, ca frunza trecător, perpetuîndu-și damnarea existențială, dacă nu chiar cea originară.

Melancolia celui care contemplă cu scepticism devenirea naturii umane primește o compensație dulce-dureroasă în spectacolul naturii însăși, al acestei naturi angajate, încît în sonetele lui Mateiu, cunoașterea naturii devine o mare alegorie istorică, producătoare de piese omenești asemănătoare figurinelor de orologii, animînd din turnul primăriei piața cetății. Comportamentul *Domniței*, *Asprei*, *Cronicarului* este canonic, de scurtă poză în fața privitorului, clipă de șoc în vederea căreia păpușa e înzestrată cu toate însemnele după care poate fi identificată, înainte de a se retrage de-a-ndaratele, cu efect, în ramă – sau în raclă. Personajele nu au onomastică dar au

rang, clironomie, ființează prin și conform rangului și tot prin mijlocirea acestuia li se adresează și destinul, pe un număr de trepte, acordându-le năpastele ce nu pot lovi decît de la o anumită înălțime sau satisfacțiile pe care nu le pot visa muritorii de rînd.

O asemenea societate, din mai multe secole ale unei aceleiași fizionomii istorice, nu pretinde nici toponimie – în sonetul *La Argeș* chiar, reperul peisagistic de recunoaștere e nul, iar exemplul unic. Concepute emblematic, aceste marionete au numai identitatea mesajului lor concentrat, hieratic, care este acela al sensului amalgamat al binelui și răului în fire – în istorie, dacă firea este istorie – al conviețuirii într-o singură alcătuire a contrariilor de neîmpăcat, într-o înțeleștată dispută, al unui tragism de fapt, implicit. Poetul nu este deci slăvitorul vreunei epoci de aur, nu cîntă aurora de la Rovine, nu doinește timpii inocenței, el se statornicește într-o istorie de la început corodată de morbul corupției, al extincției. Cuceritorul moare săgetat prin trădare, care există dintotdeauna, virtutea lui fiind o cruzime fără margini, pe care o vor pierde urmașii, cruzi și ei, dar nu îndestul!

Viziunea aceasta, dominantă și foarte limpede exprimată în *Pajere*, nu este generală: pe alocuri nota idilică (parodică?) își face loc: „Și-n tăinuita culă, țintind priviri viclene,/Zimbesc către domnițe boeri cu lungă barbă,/Purtînd pe naltă cucă surguciu cu mîndre pene“ (*Curțile vechi*), marcînd, ca la orice artist, tirania inspirației, vacanța ideologică. Așadar, pe alocuri, tema norocului schimbător (*fortuna labilis*) este lăsată deoparte; dar ca o excepție.

Față de tehnica de frescă a *Pajerelor*, poeziile mai personale, dar mai departe hieratice, din categoria *Laudei cuceritorului* ies din cadrul amintit, printr-un anume dinamism epic. Cuceritorul nu are a ispăși păcatele înaintașilor, el este, și chiar din punctul de vedere al eredității, pur, liber, nou (*homo novus*), avînd cîmp deschis pentru comiterea fărădelegilor al căror stigmat va veșteji spița urmașilor. Paradoxal, nici aceștia nu vor plăti atît crimele înaintașilor, cît propria incapacitate de a spori infernalul portofoliu. Ei sînt păsări de pradă, pajere, trăind din omor și jaf, și pier atunci cînd o specie încă mai lacomă – zgriptorii, altfel de pajere – îi atacă, de la neam la neam. Imaginea din *Clio*, a respectivei înțeleștări, se înfilnește și în ciornele, datînd probabil din aceeași perioadă, ale primei încercări românești a lui Mateiu, vizînd prăbușirea copacului Măgurenesc. Bătrîna Ana (Măgureanu), părăsind țara, privește pe geamul vagonului norii, învolburăți în înțeleștare. Mateiu a transpus în versuri o metaforă pe care o și crease, în proză, întocmai cum avem și o versiune în proză a *Curților vechi* – fragmentul *Les vieilles résidences*. Împrejurarea ne spune multe despre conceptualitatea poetului, despre statornicia și puținătatea motivelor sale artistice, cu o atît de marcată pondere.

Avem de-a face, astfel, în *Pajere*, cu un timp mitic, căruia îi succede altul parabolic, acesta în atingere cu prezentul din poeziile de lirism intimist. Migălitele chipuri omenești, pe care heraldistul le realiza și în acuarelă, apar asemeni figurilor de tarot, cărților de joc cu capete răsturnate. *Domniței* îi răspunde *Aspra* – o domniță care s-a realizat, se știe cu ce foloase! *Înțeleptului* i se așază vis-à-vis *Cronicarul*, primul poate analfabet, al doilea neștiutor în arta de a trăi, *Trîntorului* becisnic îi revine *Dregătorul* neobosit – în rele, iar *Călugărița* își află un corespondent ideal în *Boer*. Iconic,

personajele nu apar în perechi, fiind mute și singuraticе, cu toate că se supun acelei dialectici care le opune prin asemănări. Tehnica contrastului operează din plin și va fi o constantă a personajelor prozei mateine din contemporaneitate, o dovadă în plus a fidelității creatorului față de plăsmuirile sale. Persistența prototipurilor va asigura unitatea caracteristică a întregii opere mateine, poezie și proză. În *Pajere*, panopticum-ul figurativ alcătuiește un compendiu istoric ce-și suficiază tipologic, ba compune chiar o istorie fabuloasă, de o certă tendențiozitate, a cărei atmosferă îl apropie pe Mateiu I. Caragiale, ca precursor însă, de curentul gândirist, căruia, artistic, i-a supra-viețuit apoi.

Într-adevăr, pendulul bate timpii echivoci ai unui impas metafizic în fond, un fel de rău fără nume; cum a spus mai fîrziu Lucian Blaga, colorînd tărîmul și oamenii pe care acesta îi naște. Un spațiu inviolabil, înlăuntrul căruia sînt simultan enunțate o teorie a imaginarului (și deci și a artei, literaturii!) și o implicare a creatorului în eposul național. Sub acest raport, *Pajere* reprezintă o operă de o remarcabilă valoare, pe care am putea-o socoti la capitolul celor mai izbutite sonete din literatura românească, dacă am comite eroarea de a le categorisi la capitolul, minor, al sonetismului.

Curțile vechi fac legătura între poeziile cu aspect formal parnasian, impersonale și „reci“, și cele îndatorate simbolismului, în care eul liric întreprinde efortul „fierbin-te“ de a se exprima cu directă trimitere la sine, sfortare ce displace într-atît firii poetului, încît o temperează, anulînd-o în parte, prin varii procedee. În *Grădinile amăgirii*, în *Întoarcerea învinsului*, eul poetic se adresează sieși ca unui terț, cultivînd cea de a doua persoană. În *Dormi*, această a doua persoană nu-i mai aparține deloc, este o defunctă, concentrată replică, dacă vrem, în meșteșug, la *Mortua est!* În *Sibastrul și umbra*, eul divizat dialoghează, dublul său provenind din categoria „icoanelor“ istorice, încît o punere în discuție a propriei condiții avem numai în *Singurătate* unde, însă, întregul eu, prin vocile sale reunite, face corp comun cu personajele din sonetele figurative: „Că margini nu cunoaște păgîna-mi semetje,/Afară de trufie nimic n-avut-am sfînt,/Mi-am răzbuñat printr-însa întreaga seminție...“ etc. De altfel, în aceeași tehnică a dipticului, *Sibastrul și umbra* și *Singurătate* se dispun la un loc, întocmai ca toate celelalte piese din *Pajere*, în aceeași viziune binară, cu excepția uneia singure, purtînd titlul lipsit de echivoc: *Mărturisire*. Din întreaga operă poetică a lui Mateiu I. Caragiale, *Mărturisire* propune unica introspecție nemijlocită, mai precis singura declarație despre starea proprie, la persoana întîi vorbind, adică în modalitatea lirică directă. Numai aici și atîta și-a îngăduit poetul să spună: „Sufletu-mi e o...“ și „Sufletu-mi e un...“, cu atîta concretețe cîtă admite instrumentarul simbolist. Este un caz fără precedent de pudoare lirică sau, eventual, de mascare, întrucît, lăsînd la o parte modalitatea persoanei întrebuintate, mesajul liric este mai departe unul general.

Dar economia extremă a propriei persoane ca erou liric demonstrează clar împotrivirea tenace a unei firi aristocratice față de exhibiționismul de structură al artistului liric, explicînd și din care motive anume, poetul și-a încheiat activitatea cu *Pajerele*. Pur și simplu, istovise căile de deghizament, dăduse de fundul garderobei,

încît mai departe ar fi însemnat să se expună nud, ca statuia amiralului, pe soclu, ceea ce nu intra cîtuși de puțin în vederile sale.

Cu greu smulse, versurile cu caracter intim (și nu intimist, căci și acestea sînt atît de puțin personale pe cît e posibil!) sînt și cele care datează, fiind cele mai lăsate pe seama genului, în voia metricii și a unei foarte convenționale simbolici. Fiindcă este de remarcat că în autoportret, poetul este mai debitor decît oriunde locului comun – sufletul ca o mare moartă, ca un turn în ruină, ca o floare rară, ca o cîntare îndepărtată, ca o candelă uitată, tot atîtea simboluri tocite, grafiind un eu global și nu un profil, deci o evaziune din unica apariție în cîmp deschis! Iconarul acceptă regula anonimatului, ca unul care respectă canoanele, cu toate că nu s-a putut abține să se schițeze și pe sine, sub un veșmînt sau altul.

Este un fapt banal acela de a recunoaște în personajul liric pe autorul lui, pe cît de adevărat ar putea fi și, în esență, de neinteresant, însă nu putem să nu fim frapați de asemănarea tipologică a tuturor personajelor masculine și feminine, din *Pajere*, cu Mateiu însuși și apoi, chiar între ele, în consecință. Reprezintă acest factor unificator, de sinteză, fructul concepției artistului sau numai mizeria funciară a unei obsesii? Iată o întrebare fără răspuns...

Măiestria artistului se revelează prin contact și se revelează prin inventarierea mijloacelor sale stilistice. Acestea sînt, manifest, dintre cele mai obișnuite, cu eliminarea gradăției în profitul poantei, pe de o parte, pe de alta implicînd eliminarea metaforei în avantajul comparației. Epitetul, desprins din text, ca adjectiv/adverb, cel puțin, e de-a dreptul dezarmant, tot ce poate fi mai puțin artistic: „vedenii strălucite“, „uriașe stoluri“, „obosit suflet“, „negrul vâl al nopții“ – numai în sonetul *Clio*. Cu toatele aparțin unui versificator tradiționalist ce nu a cunoscut măcar experiența eminesciană, unui întîrziat post-pașoptist care emite „zale-aurite“, „mîndrul sînge“, „aprigul chin“, „visul spulberat“, „năprasnica văpaie“, „deșarta mîngîiere“. Sintaxa este prozaică, mecanic arhaizantă („Mult bătrîn e...“ – *Boerul*; „Bătrînul amintirea își deapănă și-o scrie“ – *Cronicarul*), rima e predominant săracă, de felul văpăi-văi, senine-line, sbor-ușor, unele versuri par alexandrini tălmăciți trudnic: „Nu te lăsa ca pradă să cazi înstrăinării“, și este sigur că nici o intenție parodică n-a prezidat creația mateină, sinceră în esență, adică răspunzînd unei convingeri. Singurul simbol de certă originalitate este cel din *Clio*, al încleștării dintre pajere și zgrițori, rapace de același soi. Este, astfel, de înțeleș, puținul caz pe care l-a făcut critica contemporană poetului, de *Pajere*. Chiar susținătorul său cel mai advocațional, Perpessicius, care a fost și editorul *Pajerelor* în volum, nu scrie în prefața sa la ediția de *Opere*, Mateiu I. Caragiale, din 1936, decît aproape un rînd despre *Pajere*, „stihuri dăltuite vovodal“. Tot atunci, E. Lovinescu, în cel de al treilea volum al său de *Memorii*, scria că arta lui Mateiu s-a concentrat într-o singură carte, numind *Craii de Curtea-Veche* și analizîndu-i incantația, coloarea, pitorescul, tonul evocator, larg muzical, suavitățile poetice, dar trecînd sub tăcere premergătoarele *Pajere*. Pompiliu Constantinescu numea ciclul matein „dîrz exercițiu de strictă poetică parnasiană“, pe cînd G. Călinescu, văzînd în *Pajere* niște „portrete bizantine“, le așeza deasupra creației lui Teleor, dar imitate după acesta. Mai receptiv, Șerban Cioculescu sonda sursele inspirației formale matei-

ne în sonetele lui Heredia, pentru ca tocmai în deceniul al optulea să le declare cele mai înalte sonete ale liricii românești. În schimb, Vladimir Streinu amintea că autorul *Pajerelor* le considerase ca pe o experiență de tinerețe și le caracteriza drept „frânturi dintr-o frescă”.

Or, remarcabilă și din plin izbitoare la *Pajere* este calitatea lor estetică nouă, rezultând din fuziunea unor materiale puțin valoroase în sine și dintre cele mai curente. Poetul deține imperios o zicere proprie, un ritm poetic inconfundabil, suveran și pregnant, în paralel cu o plastică dintre cele mai rafinate, ce înfrânge mijloacele folosite la realizare, supunându-le unei viziuni. Sonetele lui Mateiu Caragiale au o muzicalitate directă și una secundă, mai insinuantă, ambele, suprapuse, nasc relief, taină, multiinterpretabilitate. Pentru criticul-lector al zilelor noastre, familiarizat cu opacizarea sunetului în vers, cu voitele poticniri ritmice, cu aspectul de tronson al produsului poetic, programatic nefinisat, cu lirica despletită sau, dimpotrivă, concentrată în așchii de gheață și în cristale ultime, împăcat cu desacralizarea artei poetice, sonetul matein atinge miracolul unui echilibru aproape carnal, unde contrariile se congratulează, într-un efect euforic ce scapă analizei la pas și care mai că întunecă mesajul etic și istoric, profund rezervat, al culegerii.

Pajerele pot fi, prin urmare, cu egală justificare, coborâte jos de tot, ca un exercițiu preliminar, și atunci poetul Mateiu I. Caragiale este căutat în ceea ce s-a numit, cu o licență, proza sa poetică, din *Remember* și din *Craii de Curtea-Veche*, sau înălțat cât de sus, pe tronul marilor noștri poeți. Caracterul exemplar al liricii mateine îndeamnă la nota maximă, particularitatea sa îngustă, la verdictul mediocrității. Însă tocmai de mediocritate nu poate fi vorba în *Pajere*, care reclamă totul sau nimic. Orice antologie a liricii românești care ar ignora sonetele mateine s-ar sărăci ireparabil și fără motivație. Obșteasca împrejurare că *Pajerele* cheamă fiecare generație de cititori la o lectură proprie certifică anume caracterul clasic al acestei lirici, exemplu rar de product artistic în care autorul a izbutit exact ceea ce și-a propus. Dacă *Remember* nu s-ar constitui într-o creație atât de singulară în chiar opera lui Mateiu I. Caragiale, atunci am putea spune că toate temele viitoare ale prozei mateine se află în *nuce* în *Pajere*, iar unele dintre ele îndeaproape vestite, asemeni motivelor muzicale ce se construiesc pe parcursul unei simfonii, după ce nuclee și părți din ele au răsunat de la primele măsuri.

Dacă în *Pajere*, Mateiu I. Caragiale a practicat ceea ce George Steiner (*După Babel*) numea „strategia acumulării de trecut”, *Remember*, conceput în perioada când artistul scria încă versuri, cu mitologia personală știută, și când probabil că-l concepu-se pe Mihnea IV, vlăstarul din urmă al copacului măgurenesc, reprezintă mai departe o meditație pe seama trecutului. Al unuia îndepărtat, omagiat ca și înainte, al celui apropiat, pus sub acuzație, sub semnul decadentei. Trecutul depărtat este reînviat prin mijlocirea unui personaj iscat, parcă din pânzele picturilor de epocă, personaj care, de altfel, se recomandă ca Aubrey de Vere, urmaș al unei familii de impresionantă vechime, trecutul apropiat prin medierea unui Povestitor, care glăsuiește la persoana întâi. Conflictul dintre timpuri se va rezolva în favoarea tainei, adică a celui îndepărtat, trecutului apropiat, punte și teren de contaminare, i se va aplica tactica

pămîntului pîrjolit, prin care va fi împins în zona fabuloasă a indeterminării, un mod artificial dar sigur de a fi, la rîndul său, învechit. Cît îl privește pe eroul povestitorului, pe sir Aubrey de Vere, acesta va suferi tratamentul pe jumătate cucernic, pe jumătate crud, decelabil și la personajele din *Pajere*, autorul, pe mîna povestitorului, rămînînd același slăvitor necondiționat, dublat de un impenitent denigrator, trăsătură mateină tipică. Eroul propriu-zis al nuvelei, povestitorul, anonim și cu zgîrcenie dezvăluit, ni se va impune totuși ca o personalitate, prin ceea ce are fatal comun cu autorul – darul de a povesti, spiritul analitic și o concepție filosofică implicată. Cum *Remember* este o narațiune în două personaje, cele ce se întîmplă (sau nu), între acestea, desemnează aria de acțiune și de introspecție a nuvelei. Aceasta, dacă vom lectura *Remember* oarecum eliberați de eticheta care chiar de la apariție i s-a lipit foarte adeziv, și conform căreia ar fi un pur fapt poetic – Al. Bădăuță, 1924. Reluată în termeni dezvoltați, această opinie cercetează intenționalitatea autorului, spre a decide că acesta a reușit pe deplin operația alchimică de a preschimba un fapt divers într-o operă de artă. Într-un asemenea caz, *Remember* a fost pretextul unei plămuii artistice nealterate de ispita profanatoare a realului. (De fapt, intenția autorului nu ne este cunoscută, după cum este posibil ca opera să fi depășit planul volitiv al autorului ei.) *Remember* ar fi documentul cel mai probant al unei estetici implicate, un soi de manifest conținînd și probarul său. Atunci, în personaje l-am descoperit pe Mateiu I. Caragiale „voind să povestească o întîmplare și lovindu-se de misterul ei“.

Într-o lectură de computer, *Remember* relatează cu precise delimitări, pe un ton descriptiv-analitic, scurta întîlnire dintre un anonim care spune „eu“ și un straniu fînăr, poate aristocrat, dar cu siguranță britanic, fermecător, însă cu moravuri dubioase. Scurtă relație, fiindcă un eveniment din afară, brutal, curmă ceea ce ar fi putut să conducă spre o prietenie adevărată sau orice fel de altă relație, în absolut. Povestitorul alege anonimatul pentru că, adresîndu-ni-se pe larg, este îndrituit să cultive artificialul că îl cunoaștem îndeajuns, truc vechi de cînd lumea. Eroul, de partea opusă, căci se alcătuiește prin contrast, rămîne mereu enigmatic, cum îi stă bine și unei opere de artă un anumit grad de nedesăvîrșire sau un colț de întuneric. Cu alte cuvinte, asemeni celebrului Dorian Grey, și Aubrey de Vere iese dintr-o cadră, traversează sala și reintră într-o altă ramă, plasată mai sus pe zid. Tema ar fi a aventurilor comunicabilității, a avatarurilor identității, a măreției și mizeriei aparențelor, cînd om și imagine se concurează, parabolă a inanității cunoașterii și a suveranității contemplației, iar subiectul, cîteva deplasări pe eșichier a două piese în culori contrarii, însă aparținînd aceluiși joc. În acest stadiu (sau consensus) al lecturii, în *Remember* se moare dar nu se trăiește, pentru că mînuitorul parabolei țintește în principal ecloziunea unui stil de expunere, unde convenția exclude tot ceea ce ar putea perturba autoritarismul unei maniere. Fantasticul ar fi subsumat, chiar dacă nuvela nu revindică genul, ci fiindcă prin el circulă mai liber un anumit curent de realitate. Ca povestire pur estetică, din care nici un cuvînt n-ar putea fi clintit de la locul său și unde deplasarea de virgulă surpă castele, *Remember* constituie, într-adevăr, o reușită fără concurență, cea mai înaltă din literatura noastră, punct favorabil de contact cu arta mondială.

Orice altă lectură, în căutarea filonului emotiv, a zăcămintului chiar, pretinde o colaborare în diferite grade cu Autorul, inacceptabilă cândva, familiară astăzi când autorul este confiscat în fondul nostru afectiv. Dacă îl socotim pe Mateiu I. Caragiale contemporanul nostru, îi sîntem datori un asemenea excurs din care, cu autoironie, vom spune că va afla și el unele lucruri noi despre sine și arta sa.

Vom afirma atunci că în *Remember* se povestește, de către un Confident concediat, istoria unei speranțe înșelate (*Marile speranțe!*), a trădării unei convenții, a evaziunii în moarte a celui alt, dramă strîns înfășurată în șapte văluri de către mult vulnerata sensibilitate a povestitorului. Doi tineri străini de Berlin se întîlnesc în această metropolă și, în felul lor, leagă o prietenie sprijinită pe comuniunea de idei și gusturi artistice, ca și pe o anumită disponibilitate, care însă nu e aceeași la amîndoi, fiindcă, așa cum sîntem avizați, diferența dintre floarea de grădină și cea de cîmp depășește asemănarea. Tot astfel, în fapt, numai Confidentul este liber, celălalt, care s-a înfățișat sub numele evocator-impunător de Aubrey de Vere – nume de moștenitor, de urmaș, de platnic pe tărîmul eredității, totodată –, are cel puțin două servituți agravate de avere, de nume, frumusețe și o ieșită din comun inteligență și cultură. În ideea că moartea lui Aubrey de Vere e o tragedie, transcenzînd faptul divers, am recurs la o schemă clasică, conform căreia Confidentul reprezintă vocea rațiunii împotriva pasiunii. În el vorbește posibilul împotriva imposibilului, eșecul său îl constituie eroul însuși, îi este în orice caz contingent. Confidentul tinde întotdeauna să mediatizeze alternativa; față de erou el „deschide” secretul, definește în erou punctul exact al dilemei sale. Riguros, eroul nu face din viață o valoare, spre a fi salvat. El are a alege între *a fugi* sau *a aștepta*, pe cînd Confidentul îi oferă soluția antitragică – *a trăi*. Confidentul mai are și rolul de a se opune alibiurilor eroului, cu care acesta își maschează vocația eșecului, adică o *ratio* externă tragediei. În Confident se postfigurează acel soi de valeți frondeuri care se opun regresiei psihice a domnului și stăpînului lor, propunînd o dominație „suplă și fericită” a realității. Poate că acesta a fost resortul profund al portretului pe care G. Călinescu, bolnav de clasicități, l-a făcut Autorului, în celebrul său *Tratat* de istoria literaturii.

Să prevestească începutul atît de senin al nuvelei *Remember*, legănat pe vis, o tragedie? Doi tineri s-au cunoscut neregulamentar, adică neprezentăți. Confidentul e mîndru, nu solicită noii cunoștințe nici minime precizări de identitate, supus cum este fatalității de a o fi plăsmuit încă înainte de întîlnire, atunci cînd, în galeriile muzeului, privise tablourile în care același tip omenesc, foarte caracterizat ca rasă și rang făcea schimb de fizionomii ce nu erau totuși lipsite de trăsături. De altfel, în paralel, Povestitorul nu poate nici el mărturisi ceva despre viața și identitatea sa, afară de banale informații privind starea sănătății și deplasării ocazionale. Aubrey de Vere îl va momi totuși pe competitorul său, cu relatări de călătorie și lecturi istorice, tratîndu-l cu amenitate, de la egal la egal, ceea ce, firește, nu-l costă nimic, în prezumata gratuitate a oricărei prietenii intelectuale – un teren de antantă aparent deschis la maximum, în realitate strîmt și necesitînd fie instalarea unui raport de forțe favorabil, fie timp, pentru o afecțiune profundă. Că o asemenea afecțiune luase naștere încă de

la prima vedere, naratorul o va nega cu tărie, mișcare trădînd acut punctul slab al referatului său.

Cei doi se văd numai ziua, cînd practică un inocent ceremonial de fini consumatori la o rachierie olandeză. Cum însă noaptea urmează zilei, un penibil incident răstoarnă tihna cuplului, Confidentul face descoperiri pe cont propriu, de pe urma cărora un raport de forțe nou pare că se va impune. Invertit, androgin sau doar maniac al deghizamentului, Aubrey de Vere va rupe pactul onorabilității, în privința căruia beneficiase de tot creditul. Este chiar împejurarea care titularizează un Confident. Însă Aubrey de Vere se sustrage prin moarte încheierii pactului de confidență. Este cu atît mai lesne de înțeles refuzul obstinat al Confidentului concediat în chiar clipa cînd aștepta să-și ia în primire postul, de a afla din exterior împejurările morții celui care i se recomandase drept Aubrey de Vere, și de ce i-a convenit mai mult să-l considere pe defunct un personaj de vis, o plăsmuire, cum mai fusese, înainte de a i se fi înfățișat în carne și oase, ca bărbat mai întîi, apoi ca femeie.

Naratorul și-a întocmit un referat, o pledoarie, act de apărare, adică de disculpare, cu punctele fierbinți cît mai oportun răcite, iar deliberarea se dă pe față de la primele rînduri, care rescriu sfîrșitul declarației. Dar, ca să zicem așa, mortul are viață lungă și încercarea de a-l evacua, de a-l lăsa în urmă cu profit, întîmpină dificultăți intime, ușor de înțeles. Zadarnic așterne povestitorul vîlul deriziunii asupra unei întîmplări pe care o poate dori sincer un simplu fapt divers (atroce!), inutil preîntîmpină acuzații care se pregătesc să prindă corp, nu-i rămîne altceva de făcut decît să încerce imposibilul, remodelarea trecutului, exorcizarea lui. Dar negarea în bloc a realității e o soluție a disperării și Văduvul îl va reîntîlni pretutindeni pe necredinciosul Aubrey de Vere, în mireasma de garoafe plutind într-un local oarecare, în aluzia fugară a unui conviv de ocazie, la simpla ivire a unui bilet insipid, bilet de scuze care, însă, îi reamintește cît de puțin fraternizase floarea de grădină cu cea de cîmp. Și răzbunarea va fi promptă, biletul distrus, Aubrey de Vere ucis a doua oară, în efigie.

Într-o asemenea lectură, povestirea are o motivație psihologică dintre cele mai valide, este chiar întreprinderea relegării unui episod central din existență, declarat mai întîi drept marginal, obiect de nostalgice memorări, apoi transmutat în zona de dincolo de bine și de rău a visului, unde morala e a senzației, a impresiei, a capriciului. Ca o ultimă măsură, urmînd disperării placide, se așteaptă ca moartea naratorului să spulbere umbrele care cresc ale unei partide pierdute, unică în privința șansei. Bineînțeles că într-un asemenea scenariu coerent, răspunzînd tensiunii reale a textului și reîntronînd elementul emotiv, fără nici o trimitere la pasiuni abisale sau la preceptele tatii Freud, semnalul de la încrucișarea drumurilor rămîne superbul epigraf, faptul divers, cursă infantilă din recuzita romanului detectivist, cu care prozatorul avea să mai cocheteze.

Aubrey de Vere, Sir sau Arlechin, putea tot atît de bine să se împuște din greșeală la o vînătoare, să lunece sub un docar pe vreme de ceață sau să cadă pradă unei necruțătoare maladii exotice, dezertarea sa ar fi rămas aceeași, ca și sancțiunea. Incriminat este, în referatul Povestitorului, Destinul însuși, cel care seceră cu ochii închiși, dînd cu o mîină și luînd cu alta. Mai precis cel care a acordat nedemnului fiu

risipitor ceea ce, cu mai substanțial folos ar fi putut dăruii fiului celui mai cuminte, izgonit din situație, din avere, din partidă. Dar acesta este un al treilea scenariu, deja scris și transcens, într-o analiză noetică fixată pe imaginea tatălui, pe o lectură a enigmei sfinxului, a emblemelor, forare la acele profunzimi, unde produsul scos la lumină nu e mai puțin costisitor decât complicația unei prea sofisticate aparaturi.

Cu sfârșitul nuvelei, prin care urmele sînt șterse sau se simulează ceva în această direcție, o tragedie se încheie, una modernă și nu raciniană, dar nu mai puțin eternă, tragedie care, prin tensiune, concentrare și gravitate înlătură obrăzarul indiferenței de pe chipul unui Povestitor aparent neparticipativ, artist al contemplației, martor ocazional, un tăcut destul de volubil și un vorbăreț cam tăcut, gimnast al ipotezelor, maestru al eschivei...

Desigur, o lectură intempestivă este deconsiliabilă, însă procedul este sugerat de acela al autorului față de cititorul său: o încredere moderată ! Aici este locul spinoasei legături, ombilicală sau nu, dintre autor și povestitor, piatră de încercare a conductibilității criticului. Un povestitor „mîntuit“ va fi conul Rache din *Sub pecetea tainei* și acolo, tocmai din cauza poziției exterioare a naratorului, cumva pe două voci și ambele în surdina, tensiunea va lipsi, contrastul de fond nu va opera. În *Sub pecetea tainei*, povestitorul se află de la început în trista situație de a nu i se mai putea înfîmpla nimic, existențial vorbind. În *Remember*, sesizăm numaidecît termenii opoziției, realizăm că Aubrey de Vere ar fi trebuit să evolueze în lumea formelor și a semnelor, pe cînd Povestitorul în aceea a conținuturilor, a cauzalităților, iar drama este a hiatusului. Dacă aplicăm însă codul estet de lectură, atunci îmbrățișăm concluzia dominantă în critica actuală, căci nici una din aserțiunile scriitorului nu ne duce la cunoașterea reală a personajului ! Într-o nuvelă în care, cu vorbele lui Vladimir Streinu, se filtrează o lumină stinsă de muzeu, unde, spunem noi, razele diurne se topesc în catehismul nopții, ce fel de cunoaștere reală s-ar putea pretinde, afară de una a complementarității ?

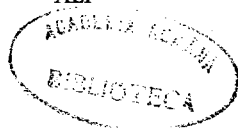
Firește, în *Remember* lumea este văzută de ochiul unui pictor și povestită de un poet. Pictorul e un iconar, marcat de canoane, poetul un sonetist, deci îndatorat sunetului, care e chiar chintesența sonetului, etimologic vorbind. Nimic nu ne interzice să citim *Remember* ca pe un poem, să-l descifrăm ca pe o partitură muzicală și, într-un punct al receptării, sîntem chiar obligați să o facem. În felul acesta, problema legitimării ficțiunii, prin manevre de pozitivare nu se mai pune, mistificarea pe care o solicită orice scriitură la persoana întâi își primește certificatul. Identic, punînd semnul egalității între Povestitor și Autor, prezumție ce, de asemenea, n-ar putea fi ocolită într-un stadiu al exegezei, aplicăm și teza după care citim în *Remember* imposibilitatea autorului, refuzul de a se accepta așa cum este. Din păcate, mai fiecare produs literar, cu excepția celor liminare, se încadrează, fie și cu aproximație, în această formulă, la prima vedere severă și în realitate laxă. Cu o optică mai focalizată s-a remarcat că *Remember* obiectivează mai adînc decît *Correspondența* dorințele secrete ale autorului, că, prin înmulțirea personajelor, de la unul la două, autorul a avut putința să se arate în moduri contradictorii, fără să fie nici Aubrey de Vere, nici naratorul și nici ambii la un loc, fără chiar să se confeseze prin intermediul lor, chiar

dacă s-a proiectat imaginar în ei. Procedînd astfel, oarecum în afara catharsis-ului, ar fi experimentat Mateiu I. Caragiale, în *Remember*, o estetică. Aceasta nu revine la a afirma că *Remember* poate că nici n-ar mai fi fost scris dacă epistolierul din 1907 s-ar fi preumblat pe sub stejarii parcurilor berlineze nu în compania Fernandei de B., ci în aceea a unui tînăr lord sau bănuît ca atare. Ca autor, Mateiu l-a executat cu sînge rece pe sărmanul Aubrey, pricinuind spaimă, dacă nu un necaz mult mai adînc și mai ascuns, Povestitorului. Ambii însă și-au încheiat serviciul în punctul necesar, sacrificăți actului estetic. Dorința inclusă a autorului, fantasmele sale rămîn a fi investigate la diferite straturi de conștiință și chiar dincolo și dincoace de acestea. Întrucît îi cunoaștem, anume din *Correspondență*, apetiturile aristocratice, ne-am putea mulțumi cu ele, așa cum însuși Povestitorul a avut parte, totuși, din pieirea lui Aubrey de Vere de o anumită pradă heraldică, preluîndu-i deviza.

Recurgînd la procedimentul mai multor unghiuri de lectură a unuia și aceluiași text, la o holografiere analitică, am intenționat să dăm vieții și realității partea lor din *Remember*. Nu vom susține că ne aflăm în fața unui monument al realismului, dar consemnăm la fiecare paragraf, în fiecare rînd al acestei narațiuni, o asemenea plasticitate a expresiei, supusă modelajului psihologic, un dar afît de evident de a crea personaje și situații, o asemenea conciziune chiar a stărilor scăpătoare acului punctural, încît înțelegem variația comparațiilor, de la autorii primelor contacte – Poe, Villiers de L'Isle Adam și Barbey d'Aureville – la Flaubert și artiștii „Nouveau style“-ului. În acest domeniu s-a spus totul și, cu pătrundere, efectul de suprafață al influențelor, pe ogorul cel mai pregătît. Nu ne putem înfrîna de la oficierea ritualului critic care impune ciocnirea cupei mateine de aceea a ilustrului său părinte: nicăieri n-a fost arta lui Mateiu mai apropiată de aceea a lui Ion Luca Caragiale, decît în *Remember*, și anume, prin împărtășita știință a concentrației, a detaliului minuscul crescînd piramidal, a aluziei discrete eșafodînd arhitectural, prin capacitatea extremei economii în aria celei mai mișcătoare materii.

Îmbinînd realitatea cu visarea, în somptuoase cadențe ce reînvie serile dulcele și line, de un albastru fluid, ale unui tînăr ce se visa cînd mare senior, cînd artist, *Remember* demonstrează ceea ce este mai dificil în artă, comunicabilitatea unei imagini singulare.

O povestire, ca *Remember*, este și *Craii de Curtea-Veche*, de astă dată în factura romanului, reconstituire istorică exactă a peisajului sufletesc al autorului și, prin aceasta, a proiecției sale asupra societății bucureștene a primului deceniu al secolului nostru, iar, mai cuprinzător, asupra celei românești de dinaintea primului război mondial. Din *Remember*, *Craii* moștenesc persoana Povestitorului, cu adevărurile și miturile ei, întocmai cum, din mai depărtatele *Pajere* revin, sublimate, personajele Cuceritorului, Urmașului trîndav, Domniței, precum și același peisaj originar – Curțile vechi, adunate în una singură, concentrată, istoric consemnată. În afara elementelor materiale, ce s-ar putea înmulți, o exemplară continuitate de atmosferă caracterizează, de asemenea, operele mateine, între care *Craii de Curtea-Veche* se instalează cu autoritate. Un dat biografic explică natural conjunctura continuității, prin punctul de plecare cronologic comun al respectivelor opere.

Ca și *Remember*, romanul *Craii de Curtea-Veche* e scris la persoana întâi, modalitate ce nu conferă glasului ce se rostește nici ubicuitatea, nici deplina stăpânire a datelor cu care lucrează, ci numai privilegiul unei geloase unități.

Ca și *Remember*, *Craii* pendulează asupra aceleiași competiții dintre vis și realitate, cu precizarea că visul este însumat în realitate și nu invers, ca în nuvela „berlineză”. Și în *Craii*, Povestitorul vădește aceeași mentalitate univocă, însumabilă celei complexe a celorlalte personaje, ceea ce nu înseamnă că ar fi incapabil să ni le restituie, că ni le-ar întoarce desfigurate. De altfel, dintre personaje, Pantazi și cu Pașadia, prin spovedaniile lor, par a se rosti personal, dincolo de serviciile naratorului, în voletele ce le aparțin. Este, însă, numai efectul unei optici înșelătoare, o cursă de felul celorla în care numai criticii pot cădea, în primejdioase clipe de extaz hermeneutic.

Ca arhitectură propriu-zisă, romanul prezintă o structură alcătuită din mai multe segmente narative, înșiruind un lanț sintagmatic astfel încatenat încît fiecare episod în parte îl implică pe cel următor, așa cum este implicat în precedentul, fără elemente de legătură însă. În această ordine a succesiunii (unde, deocamdată gradația nu ne interesează), *Craii* se impun ca un text fundamental; cele patru volete care îl compun – *Întîmpinarea Crailor*, *Cele trei bagjalîcuri*, *Spovedanii și Asfințitul Crailor* –, cu nucleul lor comun, impun, în principiu, și primul nivel de lectură, respectiv de formulare a problematicii cărții.

Un narator, eventual cunoscut nouă mai dinainte, referă, din perspectiva lui, istoriile individuale ale lui Pantazi și Pașadia, isprăvile lui Pirgu etc., cu care împrejurare plăsmuiește și un punct de vedere social determinat, ce dă perspectiva romanului. Povestitorul se situează hotărît pe pozițiile neutraliste ale martorului căruia nu i se întîmplă nimic și care intervine cît de puțin se poate, doar atît cît să nu provoace dubii că ar fi fost de față. În schimb, el ia asupra-și, prin chiar calitatea asumată, gradul de pasiune, neliniștile, frămîntările personajelor pe care le-a selectat spre a ne transmite reflexul lor, și aceasta mai puțin prin acțiuni de adeziune, cît prin reprezentarea concretă a vorbirii – discursul său. Nu trebuie deci să uităm nici o clipă că nici un personaj în afara Povestitorului nu ni se adresează direct, cu toate că se acordă, pe larg, fiecăruia cuvîntul – prin delegație.

Tematic, *Craii de Curtea-Veche* istorisește avaturile a doi feciori de boieri, feciori bătrîni, ajunși în pragul unor ultime decizii existențiale. Categoria socială a feciorilor de boieri, inexistentă în realitate, viiază în universul lui Mateiu I. Caragiale, ca un leit-motiv, întîlnindu-se mai întîi în corespondența lui cu N. A. Boicescu, apoi în *Pajere* și, desigur, în *Remember*, unde „Sir” Aubrey de Vere e un astfel de presupus exemplar, pe cînd Povestitorul, un aspirant la imposibil. În *Craii*, Povestitorul dă o luptă surdă spre a deveni ceea ce destinul i-a refuzat din naștere. Ca să lămurim această paradoxală situație, va trebui să ne punem sacramentală întrebare-sesam, care a fost mereu formulată: cine sînt Craii, cîți sînt la număr și, de asemenea, care și de ce natură sînt raporturile dintre ei, sub raport ierarhic.

Patru cheflii ieșind de la un birt sînt întîmpinați cu expresia de „Crai de Curtea-Veche” de către o bătrînă smintită și, dintre ei, lui Pirgu, cel mai stricat dintre toți, i s-ar face o nedreptate strigătoare la cer cînd i s-ar refuza „cinstea” de sclerată pe care i-o

conferă noul rang. Porecla ce se va transforma în renume presupune însă și o anumită măreție, și atunci situația se modifică esențial. A fi Crai se arată ceva mult prea bun pentru Pirgu, maestru întru ale depravării, artist înnăscut, dar nu și cultivat și, în consecință, lipsit de acea conștiință a artei care face din crimă una din posibilele belle-arte. Nici Povestitorul, prin poziția sa de fundal, nu e copt să primească rîvnitul Ordin: el este un școlar în ale vieții și cunoaște răul din lecturi, nu din frecventare. Povestitorul se înfățișează mai degrabă ca un delator al depravării, ca viitor autor de romane de moravuri. Într-o asemenea aspectare, indeterminarea titlului, care nu precizează numărul Crailor, creează o enigmă în plus. Ei pot fi patru, trei și chiar numai doi, după treptele pe care îi așezăm. În nici unul din cazuri nu greșim, ceea ce nu înseamnă, firește, că toate sînt exacte! Într-un scenariu verosimil am avea în vedere o ordine de tip feudal, în care Pantazi și cu Pașadia ar fi Comiți, pe cînd Povestitorul doar Cavaler, iar Pirgu Conetabil – mînuitor de arginți. Cu toate că admonestat la tot pasul în narațiune, deci cu cuvintele Povestitorului, Pirgu se află în realitate pe o treaptă mai sus decît acesta. El are, mai întîi, o ascendență cunoscută, nu faimoasă, dar una care, totuși, într-un moment al acțiunii, îi va aduce o moștenire – privilegiu nobiliar, într-o anumită mentalitate și anume aceea care nu desparte aristocrația de sursele ei de venituri. E de remarcat astfel că pe cînd Pantazi, deși incognito, și deci frustrat de numele său autentic, își etalează cu voluptate originea și își paradează neamurile, din rîndurile cărora nu lipsește cămătarul, că pe cînd Pașadia și le trece în revistă pe ale sale, bune-rele cum sînt, ba pînă și Pirgu se referă la paternelul Sumbasacu, fie și deplîngîndu-i longevitatea, Povestitorul nu suflă o vorbă despre ai săi, foarte neutrala scrisoare care îi sosește, în primele momente ale narațiunii, dovedind doar că avea un tată, și anume știutor de carte, alfabet! Cînd, însă, în casa Arnotenilor, mincinosul, intrigantul Pirgu îl trece pe Povestitor drept neput al lui Pașadia, cel vizat nu restabilește adevărul, ci se folosește de alibi. Povestitorul tinde să devină fecior de boier prin adopțiune. De unde împrejurarea de a descoperi în Pantazi un alter-ego, un fel sui-generis de înrudire, de unde aerul patern cu care îi vorbește Pașadia, atunci cînd îi reproșează raporturile cu Pirgu.

O scară ierarhică a Crailor depășește însă proiectul cărții, unde tovărășia la chefuri instaurează o anumită egalitate – cea convivială – și unde comunicarea între personaje nu este stăvilită de vreo restricție socială. Deci nici constituirea celor patru personaje în două perechi, instructivă, edificatoare chiar, nu intră în intențiile autorului, atît cît s-ar lăsa citite în opera sa. Într-o asemenea așezare, Pirgu îl slujește pe Pașadia, alimentîndu-i desfrîul, în nădejdea căpătuirii dar și din temperament, căci e o unealtă a dezalcătuirii și nu poate trăi fără să provoace suferință. Are un contract tacit cu protectorul său, în virtutea căruia nu-l deconspiră, așa încît Povestitorul trebuie să recurgă la mai multe izvoare pentru a afla despre Pașadia ceea ce acesta nu-i mărturisește. La rîndul său, Povestitorul îl asistă pe Pantazi, este chiar Ucenicul acestuia în privința unui mod de trai prin mijlocirea artei, adică înconjurat de ceea ce viața oferă mai frumos și mai îmbălsămat. Pantazi, ca mulți oameni retrași, are nevoie de un stimulent, de un auditoriu, prin mijlocirea căruia să-și risipească năpăditoare melancolie a unui ins căruia viața i-a oferit totul, afară de dragoste. Pare a se înțelege

că, întrucît îl privește, Povestitorul ar prefera partea lui Pantazi, chiar cu restricția existențială numită. Ucenicul petrece zile întregi în apartamentul luxos, plin de flori și bine încălzit în care locuiește Pantazi, într-o ambianță foarte deosebită de a unei cămăruțe modeste, în care poștașul putea da buzna. Povestitorul face și el servicii lui Pantazi, după mintea sa: îl determină să ceară mîna Ilinchii Arnoteanu și, în numele patronului, îi face fetei o discretă propunere pe care aceasta o acceptă fără să stea pe gînduri, într-atît e de atrăgătoare sub aspect material. Desigur, datele proveneau de la sursă...

Dacă Pirgu nu-l suferă pe Povestitor – aflăm a-l fi vorbit de rău și că îi propune întîlniri cu femei infectate – la mijloc poate fi un conflict între subalterni. Pirgu realizează cît de bine s-a cuibărit Povestitorul pe lîngă Pantazi, ba chiar pe lîngă Pașadia, care i-a deschis ușa casei. Ideal vorbind, într-o trăsură circulă Pantazi cu Povestitorul, în cealaltă Pașadia cu Pirgu. Cînd se despart în patru direcții, secretarii o iau pe jos, unul către Jarcaleți, iar celălalt, încotro oare?

Înșelat în intențiile sale de căpătuire, Pirgu îl va împinge pe Pașadia în moarte, exploatînd tendințele suicidare ale acestuia și, eliberat de jug, își va realiza planurile de înavuțire și parvenire socială, în acel moment postbelic de confuzie socială care oferea cele mai bune șanse unui om lipsit de scrupule ca el. Singur, la rîndul său, prin plecarea din țară a lui Pantazi, Povestitorul rămîne depozitarul unui peculiu moral, care reprezintă cota lui, în urma uceniciei duse la capăt cu credință. Visul final, care permanentizează o stare extatică, explicitînd ideologia personajului, se constituie într-o operație de recuperare pe scară mare, a tuturor celorlalți, inclusiv a lui Pirgu, ce urmează a-i aparține definitiv, ca în eternitatea unei clipe.

Toate aceste scenarii divulgă textul prin adăugare de reactivi care dau ton puternic nuanței, un artificiu benefic într-un punct al lecturii, sugestiv, în orice caz, un proces de intenții la adresa versiunii Povestitorului. Or, ceea ce caracterizează foarte net comunicatul Povestitorului este decizia sa de a ne purta pe un drum cu marcaj sever, fără scurtături sau modificări pe parcurs. Pentru Povestitor, ceea ce cititorului i se pare greu de admis – excelența situației de fecior de boier – pare de la sine înțeles, dimpreună cu alte singularități morale, ca de pildă adorarea banilor. A fi fecior de boier înseamnă a avea justificarea morală, în societate, pentru oricare împlinire existențială, fie și într-o lume care s-a „stîrvit“ dar mai ascunde unele fermecătoare cotloane privilegiate. Problemele de ținută, de ceremonial capătă proporții exorbitante, ținînd etica, iar un Pirgu oficiînd elegant ceremonialul mesei – fie și la birtul din Covaci! – sau purtînd cu semeție un costum din stoffe nobile, ce i-ar veni ca turnat, e de neconceput. Foarte grăitoare ne apare, în acest sens, gafa lui Pirgu ducînd cuțitul la gură, amintînd de dineul abatelui Cosson din *Roșu și negru*.

Lectura textului ne pune în fața unei cunoștințe întîmplătoare – nereglementară, ca și în *Remember* – respectiv episodul în care Pantazi adresează cuvîntul Povestitorului, cerîndu-i un foc, apoi ne face martorii modului în care-și petrec timpul împreună Craii, fie că-l acceptăm sau nu în „bransa“ lor pe Pirgu. Respectînd necondiționat titlul narațiunii, două personaje fascinante și unul pitoresc alcătuiesc un triunghi esențial, epicului fiindu-i rezervate diferite deplasări și pățanii ocazionale, în

final, o dramă. Întîmplări în actualitate, dimpreună cu cele ce, după spovedaniile eroilor, au avut loc în trecut și la un loc cu istoria familiilor lor, identifică niște noi cunoștințe, dintre care una pare familiară Povestitorului de cînd lumea.

Portretul fizic e doar schițat, în tehnica eboșei – mai precizat la personajele feminine, Pena Corcodușa, Rașelica Nachmanson, dîndu-se precădere celui temperamental, copios pigmentat, de unde jocul liber al sugestiilor, iar pentru cititorul obiectiv, impresia de fantomatic. Însă în ambele cazuri, personajele sînt receptate integral, obsesiv chiar. Și, fără îndoială, partea cea mai reușită a portretului este chiar numele personajului. Pașadia, cel sumbru și energic, își trage onomastica de la Pașa Dii-ului, cetatea dunăreană, Măgureni fiind altfel o ramură a Cantacuzinilor, după moșie. Pantazi e un pseudonim cu rezonanță rară, Pirgu, lăsînd la o parte semnificația în limba greacă, e parcă însăși chintesența bicisniciei, reptiliană.

Acestea sînt cu toatele onomastici-manifest, ca și Pena Corcodușa (în limbaj cult: Mirabela!), evocînd o lume și adevărînd un destin, ba mărturisind chiar predestinare, de unde și ispita de a le interpreta „simbolic“, de a le căuta sorgintea cabalistică. Predestinate fiindcă, în cazurile-cheie, purtătorii lor nu-și aparțin ci, verigi într-un lanț de destine conjugate, beneficiază de încărcătura ereditară primită și achită creanțele tarelor moștenite iar, într-o ordine mai înaltă, strînși în chingile unor determinări nemiloase, nu posedă libertatea opțiunilor existențiale. La ei, cu toate că bogăți, dar aidoma cu ceea ce se întîmplă celor mai mizeri, situația materială le este chiar destinul moștenit și prin urmare orb, ca al Atrizilor din antichitate. Sub acest unghi, *Crati de Curtea-Veche* aparțin tragicului care, secundar vorbind, pretinde întotdeauna un anumit fast de rigoare. Chiar dacă, cel puțin o dată în viață, Pantazi, Pașadia se răzvrătesc, își iau adică soarta în mîini, intenționînd să se planteze ferm în existență, căderea lor măsoară precis trăinicia lanțului. Blestemat este Pașadia, de păcatele strămoșilor săi sîngeroși, stricați și apucători – dintre care cel mai remarcabil „fu un Bergami“ –, păcate ce-i îngunoiază sîngele, sleindu-i calitățile pînă la acele crize, cu grijă ascunsă, de curată demență. Blestemat este Pantazi, cel blînd și contemplativ, iubitor de flori și de tihna valurilor, dar urmaș de „tîlhari de apă“, copil de veri primari, cît privește ereditatea imediată, și nepot de cămătar! Blestemat Pirgu, feciorul de zaraf, maculat de zestrea noroaielor de uliță, condamnat să reușească în materialitate. Dar, oricum, blestemul acestuia e dintr-o altă categorie, ceea ce rămăsese de dovedit și rămîne mai departe.

Pașadia, Pantazi au luptat întreaga lor tinerețe să străpungă cercul malefic care-i oprima, însă nu au izbutit. Povestitorul face cunoștința lor într-un moment în care, în fapt, ambii își supraviețuiesc, trăind o vacanță prelungită ce reface, într-o versiune secundă, momentul de tinerețe al disponibilității unor feciori de boieri. Dacă Pantazi are mari proprietăți, el s-a întors acasă anume ca să se descotorosească de ele, transformîndu-le în bani lichizi, pe cînd Pașadia ține cu chirie pînă și obiectele casnice. Aceasta este singura libertate de care se bucură, o falsă disponibilitate care maschează inutilitatea unor existențe. Amîndoi își cunosc verdictul și, odată ce nu l-au respins, prin sinucidere, îi suportă consecințele. Starea lor de nemulțumire, de melancolie, bețiile sumbre și desfrîul fără plăcere își au temeiul în faza crepusculară

în care singura mîngîiere, fala obîrşiei, este tocmai factorul de damnare, modalitatea paradoxală de aplicație a eternei reîntoarceri.

Mîndri de înaintașii lor – barbari, spoliatori, ucigași – ei au renunțat a mai revendica libertatea originară a aceloră, constituindu-se, comparativ, în replici autohtone la Aubrey de Vere, cel care reprodusea în sine trăsăturile unor strămoși lipsiți de fizionomie proprie, în cîștigul uneia de grup. Astfel, Pașadia va semăna leit cu străbunicul său, pe cînd blondul Pantazi, cu țacălia sa cîniepie, îl va duce firesc cu gîndul pe Povestitor, la Sir Aubrey. Strămoșii însă, în care acționa trufia, rapacitatea, au fost zgriptoari încă triumfători în volbura norilor. Pașadia și Pantazi, în volete opuse, sînt frumoși, pe cînd Pirgu e dizgrațios și respingător, ca și mulțimea de negustori, țate și dulcețărese cu care se congratulează. Povestitorul se alătură unor condamnați, cu care se simte congener.

Nici Pantazi, nici Pașadia nu sînt aristocrați de viță veche, din prima nobilime a pămîntului, cosită, pe rînd, de domnitorii avizi de putere nemăsurată.

Strămoșii lui Pantazi și ai lui Pașadia s-au înălțat prin slujbe, prin cumetrii, acaparări și cumpărări de pămînturi, în rîndurile unei boierimi ce-și pierduse, o dată cu autonomia, atributele puterii. Istorice, erudit, Pașadia dă un verdict negativ, contes-tînd tocmai valorile trecutului. El însuși este mlădița din urmă a unui fugar din Balcani care dobîndise, slujind, topuzul de armaș – de asupritor. Pantazi încheie vița unor fîlhari de apă care, orice s-ar spune, numai în chip miraculos ar mai fi putut avea conștiința obîrşiei normande, pierdută în negura veacurilor. Prin amestecul plămădei, ei nu diferă, structural, de Pirgu, tot balcanic și el, ca, de altfel, cele mai multe personaje ale povestirii¹. De la regula amestecului de sînge nu fac excepție nici „adevărații Arnoteni“, atît de aspru urgisiți de ereditate. Cel puțin cazul lui Pașadia este excepțional, prin acumulare: „Femeile ce slujiseră de matcă – greaca ursuză și sanchie (...) sîrba haină și dirjă (...), brașoveanca zăcașă și fățarnică (...) învehinaseră și mai mult acel sînge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și beteșuguri...“ În ultimul descendent, întocmai ca și la Mihnea IV, sufletele „celor dinainte ai săi“ cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, rînjind în zîmbetu-i sinistru. Adică, limpede: „Ele-i stînjiseră înălțarea, îl împiedicaseră să apună cu fală, zătîcnindu-i minunata cumpănire“, citește „tulburîndu-i minunatul echilibru“. Lupta cu aceștia s-a dovedit, prin urmare, mai istovitoare decît aceea cu dușmanii din afară, o luptă din care Pașadia ieșise învins. (Mărturisind aceasta, eroul vorbește parcă de dincolo de mormînt, o dovadă mai mult că „discursul“ său ne parvine prin mijlocirea Povestitorului !)

Nu fărădelegile înaintașilor se răsfrîng asupra urmașilor însă, căci ele țineau de o morală alimentară – a păsărilor de pradă – ci alcătuirea ereditară încărcată, atavismele². Duhul locului și-a pus pecetea pe Crai, așa rezultă din viziunea lui Pașadia. Tot așa crede și Pantazi, iar faptul că acesta revenise pe tărîmul tineretelor sale păcătoase cu un nume de împrumut, după spusa lui spre a fi la adăpost de nechemati, se interpretează mai adecvat ca un act magic, de înșelare a sortii, prin rebotezare.

1 Nemărturisit, Povestitorul însuși!

2 Prin atavism va fi explicat, de către Mateiu, un alt mare aristocrat: regele Carol I! (vezi ... *În 1918*).

Țara Românească a fost pentru înaintașii Crailor un pământ al făgăduinței, dar și locul ispășirii, al lor și al urmașilor, un meleag parcă insular, care topește mulțimile venitoare, supunându-le legilor locului, ce dictează inerția – sau respingându-le. În acest punct aflăm și asemănarea de fond cu *Ghepardul* lui Lampedusa, unde misterul rămîne aspra Siciliei, măcinînd generațiile, aservindu-le legilor sale imuabile, pe cît de nescrise. Așa cum ducele de Salina își exprimă scepticismul asupra unor înnoiri venind din afară, într-o lume împietrită nu numai în mizeria ei, ci și în ideea perfecțiunii atinse, la fel Craii, tot atît de orgolioși, sînt solidari cu destinul care îi zdrobește. Evaziunea în timp, în miraculosul veac al XVIII-lea e un paleativ pe care ornicul i-l concede lui Pașadia, ca pe un cîntec al lebedei, întocmai cum, în cele mai îndepărtate ale sale călătorii, Pantazi este tot timpul confruntat cu imaginile tinereții sale, petrecută la Podul de Pământ!

Discipolul intuiește cu finețe și cu adîncă participare situația chintesențială a Crailor; ne-o certifică visul său fantastic, care reprezintă și punctul de miră al povestirii, culmea ei. Nici nu este necesar să recurgem la o mitologie a pulsionilor întru „citirea“ acestui vis, atît de caligrafic, o adevărată cale regală a subconștientului celui care l-a memorat atît de bine. Ca dorință refulată, iată-i pe Pașadia, pe Pantazi și pe Povestitor dinaști, încît dacă am aplica concepția psihocentristă a lui Freud, am decela în acest vis însuși concepția istorică a Povestitorului, dacă nu chiar cheia trecutului său trăit, ca să spunem așa. Fantasmеle din starea de veghe au invadat aria visului, compunînd o schemă ereditară remediată, compensînd jumătatea refuzată a existenței, în acele clipe de despărțire de lume și de viață. Investiți cu Ordinul rîvnit și necesar, recunoscuți ca dinaști – iată cum din mitic visul devine magic, iar pentru Povestitor, de-a dreptul terapeutic. Iată și expresia creatoare a acestui vis ce dezleagă toate contradicțiile unei situații – care tocmai se strangulase. Fenomenologic, în visul pe care-l face Povestitorul, orizontul viitorului se confundă cu acela al trecutului, într-o stranie elongație a timpului. Iar dacă ne însușim acea observație a lui Husserl, conform căreia visul conservă continuitatea dintre ego-ul de dinainte de vis și cel care îi urmează, vom aprecia cu atît mai mult autenticitatea intuiției mateine. Înțelegem din lecția acestui vis, parabolă în parabolă, că nu ego-ul din starea de veghe era cel continuu – iar de aici vom da și un alt curs realității cărții și modului în care este relatată realitatea în *Craii de Curtea-Veche*.

Aparent numai mișcare, visul Povestitorului este în realitate un instantaneu, cum de altfel artistul a și simțit, cînd a efectuat desenul în peniță al visului, înfățișînd scena – singura operă grafică a lui Mateiu I. Caragiale vizînd monumentalitatea!

Iar dacă, mai cu picioarele pe pământ, visul reprezintă gîndirea ființei concernînd realizarea sa în viață, atunci pricepem din care motive Povestitorul anonim nu putea lipsi în nici un chip din formația Crailor, precum și pentru ce anume Pirgu se afla și el pe scenă, în final. Situația ontologică a Povestitorului este decisiv lămurită și împlinită în visul lui, încît realizăm acum și starea intelectuală în care mai mult de un critic a decretat personajul Povestitorului drept central, dacă nu și singurul real! Visul este revelator pentru Povestitor: dar, cu vorbele lui Spinoza, nimeni n-a primit o revelație fără propriu-i ajutor. Un vis care rescrie istoria Povestitorului și i-o modifică,

extinzându-l, totodată, imperios asupra celorlalte personaje. Povestitorul dovedește, dintr-o singură lovitură că face parte din stepenea înaltă a Cuceritorului. Anonimatul său a fost o simplă servitute, asemănătoare regulii tăcerii care are filcul că la un moment dat trebuie ruptă.

Priviți prin prisma aglutinării dintre vis și viață, Pantazi și Pașadia dobîndesc un relief anume, de care aveau, de altfel, mare nevoie, spre deosebire de Pirgu. Relieful acesta nou dobîndit elucidează problema consistenței personajelor din *Craii* și dă dimensiunea realismului operei, acel realism ce înglobează misterul, oniricul, manifestat discontinuu, la mai multe niveluri, pe mai multe feluri de materiale. Auctorial, Pașadia este ca o pictură în ulei, asemănătoare celor de epocă, pe fond întunecat, cu trăsături puține, dar bine sugerate de stratul obscur al teroaselor, Pantazi ca un pastel cu linii mai precizate, anulate însă, în parte, de vibrația luminii, iar Pirgu ca o gravură, unde tocmai tăioasa precizie a liniilor interzice culoarea. Pașadia se retrage în adîncimea fundalului, Pantazi pășește din ramă, pe cînd Pirgu circulă de la sînga la dreapta, în ultimă instanță, cel mai „plat“ dintre toți trei.

Disputa, dacă povestirea mateină este o operă funciar realistă, cu rădăcinile adînc înfipite în sol, cum o considera Perpessicius, sau doar o estetică a misterului absolut, cum o definea Vladimir Streinu, își primește dezlegarea, fără să se mai opună stilul, evocării realiste, trăirea, contemplării realității și datul analitic, perspectivei integrate. Într-o asemenea accepție, fastul încăperilor descrise, gustul pentru bogăția decorativă, savoarea detaliului se instituie ca tot atîtea trepte primare de expresie, dezvăluind în spatele Povestitorului pe autorul poet încremenit într-o vîrstă, obsedat de viziunea decadențelor mărețe, „brummelismul“ său literar, cum s-a spus, cu o fericită formulă.

Dacă autorul și-a orînduit progresiv narațiunea între imaginea fragmentară pe care i-o oferea textul său și imaginea, de asemenea fragmentară, despre sine însuși, putem măsura consecințele în cîmpul narativ. Particulara densitate textuală și-ar avea atunci natural sursa în descripția permanentă pe care i-a oferit-o însuși spectacolul propriilor sale mecanisme constructive, creatoare, reacția scriiturii sub propriul instrument. Aceasta ar putea fi chiar explicația elaborării atît de prelungite, ce-și va fi avut voluptățile ei. Într-o asemenea verosimilă ipoteză, narațiunea s-a alcătuit ca un dublu sistem referențial, avînd pe o latură cîmpul realității, pe cealaltă spațiul ficțiunii, pronunțată cu gravă solemnitate sau cu ironic sarcasm. Atunci ceea ce era mai înainte vetust, depășit, faptul, de pildă, că povestitorul dă singur calificative eroilor săi, devine ingenioasă inovație, dezinvoltă manevră, manifest al libertății artistice. Ficțiuni introduse în realitate, cunoscute înaintea realității – Pantazi, Pașadia – devin eoni referențiali, pe deplin viabili. Incertitudinea formală este exclusă și aceasta este însăși esența realismului prozei mateine, și nu limba sa, elementul cel mai puțin fluent, în trecerea vremii.

Carte globală, ce nu pretinde urmare, *Craii de Curtea-Veche* a sleit ogorul scriitorului, nemailăsîndu-i decît prisosul limbii literare, care face și farmecul potolit al romanului neterminat, *Sub pecetea tainei*. Imn al prieteniei, al trecerii torțelor, *Craii de Curtea-Veche* reconstituie pentru noi o lume și o istorie în care contemporanii ei

nu s-au recunoscut. Acele petreceri la birturi de margine, peregrinările nocturne prin mahalalele chtonice, personajele pitorești din fundal, forfota lumească, sațiul unor interioare ni se impun acum ca un basm cu nesfârșite sugestii, intră în albumul nostru de familie.

De la distanța criticii, meritele cărții se concentrează din însuși modul în care a fost concepută, când autorul a renunțat la fastidioasa mașinărie pe care o premeditase inițial, cu acele violent post-romantice scene de bravură, rămase în manuscris, ce nu ne dezvăluie vreun fir epic și al căror erou, un Mihnea IV, se agita cu turbare, în costumația sa carnavalescă. Acolo, persoana a treia, chemată în ajutor, pune un ecran între scriitură și text. O anumită manieră de a zice „eu“, în formula finală a *Crailor*, mod de enunțare original, trimițând indecidabil la autor, la povestitor și la erou, a deschis poarta acestor mari izbânzi. Punem în imediată succesiune acel „adevăr“ al numelor proprii finalmente reținute: romanul reprezintă rodul lor, iar cartea a putut să se urnească din impasul primei versiuni numai după ce numele „corecte“ au fost găsite.

Comparând prima versiune, părăsită, cu aceea dusă la capăt, sîntem în fața unei izbitoare schimbări de dimensiuni și a situației când un proiect blocat a devenit posibil de îndată ce și-a schimbat specia.

În *Sub pecetea tainei*, deficitul compozițional, de care avem motive să credem că autorul nu era în completă necunoștință de cauză, s-a încercat a fi complinit prin tehnica numită a narațiunii cu sertare. Ca și în prozele anterioare, a fost preferată persoana întâi, sirena cu voce irezistibilă și s-a pus în epigraf emblema sfinxului – prezentă mai întâi în *Remember* – cel căruia în vechime i se dădea un chip de femeie. Vom deduce de aici că fiecare episod al povestirii își va țese enigma în jurul unei femei? Poate, în cazul când tema, cum se întîmplă mai arareori, a urmat cu fidelitate proiectul inițial, ceea ce ținea să sublinieze cu seriozitate autorul, când afirma a nu trece la așternerea pe hîrtie a primului cuvînt dintr-o bucată, pînă nu a hotărît totul, pînă în cel mai mic detaliu. Mistificare sau numai automatizare, fapt e că în neterminarea romanului înclinăm a discerne un impas de cunoaștere, mai degrabă decît de insatisfacție la adresa proiectului primar, cel care suferă eroic orice trădare.

Taina, prezentă în motivele mateine încă din *Pajere* și omologată în celelalte proze ale sale – pînă acolo încît un critic cu bun acces la text a decelat anume o tehnică a tainei la Mateiu –, este anunțată chiar în titlu, ca și atitudinea față de ea a scriitorului.

Acum Povestitorul este chiar Autorul – un anumit regres în ordinea compozițională, dar și o mai bună adecvare la genul polițist afectat. Un narator-prim, persoană ajunsă, care a ieșit din zona vînturilor primejdiioase, și un altul, secund, eroul propriu-zis al unor întîmplări cărora le-a fost mai mult martor decît agent, un pensionar de 77 de ani, conu' Rache M., polițistul fecior de boier, construiesc, dialogînd, narațiunea. Conu' Rache va învia o lume, istorisind cîteva din cazurile carierei lui, care l-au impresionat mai tare, fie prin stranietate, fie pentru că au rămas nesoluționate, apărîndu-și taina.

Confidențele sînt ale unui polițist fără vocație, pe cît de ager observator al spectacolului lumii. Patru decenii în slujba poliției nu l-au transformat într-un meca-

nism profesional, omul a refuzat promovările, salvându-și o dată cu sufletul și condiția de diletant – superior –, ca și Autorul, de altminteri. În el vorbește omul de lume, călătorit, atașat unor importante personalități ce nu se înșelaseră o clipă în privința adevăratei lui apartenențe și personalități – de unde și prietenia cu mai tânărul Autor.

Un al treilea personaj, coana Masinca Drîngeanu, despre care s-a spus că este elementul de continuitate, de comunicare, în ceea ce ar fi urmat, dimpreună cu *Soborul țitelor*, să fie o trilogie, nu apare în carne și oase, nu participă efectiv la acțiune, nici chiar cît „ghenerăleasa P.“. Ea este numai un apendice psihologic al lui conu' Rache, bine simțit de Povestitorul-prim, despre care știm că a nutrit, cîndva, și el, anumite intenții față de aceeași femeie. Și un amănunt de nimic, în ordinea nomenclurii onomastice: într-o primă căsătorie (fusesse, prin urmare și ea „desmăritată“ !), purtase numele profan de Masinca Caegiu! (Daniel Zorilă, tovarășul de petreceri al lui conu' Rache apare și în corespondența către N.A. Boicescu, unde e întrepridul Zorilă. Personajul a existat în realitate, fiind, printre altele, bunicul patern al poetului Constant Tonegaru).

Romanul se deschide direct, în maniera obișnuită prozelor mateine, asupra unei întâlniri, la popularul și pe atunci luxosul „Carul cu bere“. Cei doi nu sînt, vădit, în criză de timp, povestitorul nu va cunoaște fervoarea întâlnirilor cu Pantazi, a cărei plecare definitivă îi era scrisă pe frunte. Apariția unei femei declanșează, firesc, și prima povestioară a conului Rache, legată de cercetările rămase infructuoase, la dispariția fără urmă a unui slujbaș oarecare – un Gogu Nicolau – în drumul de la gară acasă. Sub raportul procedeelelor, portretul femeii este exemplar, pentru refuzul descripției: „... nici bătrînă, nici tînăra, nici frumoasă, nici urîtă, nici înaltă, nici scundă, nici grasă, nici slabă, la trăsături potrivită și fără vreun semn anume“ – stilul semnalmentelor de pașaport. Ea ar putea fi, totuși, un sfinx și polițistul este chinuit de bănuiala că văduva știe ceva, iar lipsa ei de trăsături este cu atît mai scormonitoare, cînd ar vrea să-i scruteze taina, pe chip. S-ar zice că femeia și-a luat măsuri anume de ermetism, de natura mimetismului din lumea insectelor.

Această primă povestire are un rol introductiv; cea de a doua se desfășoară într-o cu totul altă tensiune, aceea a căutării de urme – în speță, tot de persoană – cu caracter de necesitate și de maximă urgență, piatra de încercare a unei profesii, a unei cariere. Persoana în chestiune este foarte importantă, dispariția ei angajează consecințe politice cu caracter catastrofal. Printr-o simplă întâmplare, polițistul va cîștiga cursa cu timpul. Eroul, atotputernicul ministru, este portretizat aproape tot numai prin trăsătură morală, care devine detaliu fizic, printr-o foarte fină tehnică a sugestiei. Modelul personajului pare a trebui căutat în figura impunătoare a liderului conservator Alexandru Lahovary. Ca tip somatic, ministrul seamănă foarte bine cu Pașadia, portretul său este lucrat și el în aceeași tehnică a uleiului cu oarecare abuz de tonuri închise. Categoriei sfinxului aparține neîndoios soția sa, cucoană mare, răspîndind farmecul deosebit de subtil al femeilor sterpe – loc comun degustat în literatura de epocă –, ființă de lux, țepăună, rece, tuberculoasă, altfel, în ultimul grad. Țaina însă este aceea a maladiei ministrului, stîlpul guvernării, obligat, cum s-ar spune normativ, la sănătate. Și, totuși, personajul lucid și voluntar este epileptic, situație care, devenită

publică, ar produce un imens scandal, căderea guvernului. Asemănarea cu Pașadia se continuă și pe terenul patologic – vezi crizele teribile ale acestuia, ce-l sileau apoi să lipsească o bună bucată de vreme – așa-zicînd, la munte.

În istorisirea tenebrosului caz, ce ar ține mai mult de istoria de cabinet, o alcătuire omenească de excepție este zădărnicită de un singur cusur, și acela moștenit – din nou fatalitatea eredității. Minuția detaliului este balzaciană, speța, naturalistă. Este, poate, cel mai împlinit examen de proză obiectivă din întreaga operă mateiană, o nuveletă perfect echilibrată, de sine stătătoare, pe deplin realizată, în ceea ce autorul și-a propus, într-un caz în care putem ști, într-adevăr, ce anume și-a propus. Un amănunt caracterologic, trimițînd la mentalitatea autorului îl furnizează copios acel personaj neînumit, oratorul soitaru care cunoscînd suferința ministrului, încearcă să-l doboare în lipsă. Trăsăturile sînt ale lui Barbu Delavrancea, detestat de Mateiu, încă din tinerețe, cînd se afla silit să-i rabde lecțiile de morală...

Un scurt popas narativ, motiv pur muzical, aduce cîteva date despre împrejurările în care un băiat de familie intrase în cadrele poliției, unde rămăsese, și din voia sa, fără a ajunge la posturi de comandă, timp de patruzeci și doi de ani. Ni se comunică însă că, prin moartea tatălui, eroul rămăsese stăpîn „pe una din marile averi bucureștene ale timpului” – prin urmare, conu’ Rache și-a făcut meseria ca pe o artă, nu ca pe o tristă necesitate. Onoarea sa e că ar fi putut-o părăsi oricînd, dar n-a făcut-o. Tema tatălui care l-a determinat să accepte o profesiune joasă, tema moștenirii, de asemenea, revin obsedant la Mateiu I. Caragiale, trecînd, fără mijlocire, în productul artistic. Un alt episod scurt aduce în prim-plan, evocativ, pitoreasca figură a lui Claymoor și, pe mai puțin de o pagină, povestea tristă a unei frumoase a timpului, pe care răsturnarea vremurilor o transformă în cerșetoare, aluzie la soarta tristă a unei clase sociale în care intrase, de voia lui, scriitorul.

Asemeni Crailor, cei doi, Povestitorul I și Povestitorul II, cuplu peripatetic, sînt îndrăgostiți de Bucureștii vechi, îi bat străzile, iar cel mai vîrstnic mai aprinde și cîte o lumînare, în biserică. Povestitorul prim îl invită acasă la el pe conu’ Rache, la masă, cu care ocazie mai iese la iveală o femeie-sfinx, aceea cu cap de pisică, din fotografie, și care pare să fi jucat un rol deșoc neglijabil în viața sentimentală a polițistului. Sau în cea profesională? Episodul impresionează prin concentrare și forță aluzivă, e de altfel singurul în care bate aripa misterului și a păcatului, făgăduind moarte, dacă nu resurecție.

Cel din urmă episod, cel mai desfășurat, ultimul și în ordinea manuscriselor rămase de la scriitor, pare că ar fi putut arunca un fascicul de lumină asupra sfinxului – cel central, șefa de bandă ce acționa sub emblema albinei. Dar nu luăm act decît de o împlinire bazată pe un deghizament. Dacă în *Remember*, tînărul cu care face cunoștință Povestitorul anonim se recomandă ca lord, bărbatul matur ce pătrunde în salonul muzical al Lenei Ceptureanu, spre a o asculta cîntînd, după cîte pretinde, se înfățișează nici mai mult nici mai puțin decît ca monarh! Dar personajul dă de bînuît polițistului cu experiență, că ar fi un prea periculos țîlhar, asasin la nevoie, specializat în furtul de giuvaericele. Paragraful final, mai dinainte scris, pomenește două personaje, unul masculin altul feminin, acesta din urmă neputînd fi Lena Ceptureanu, ci o

mască încă neintrată în scenă în locul unde se întrerupe povestirea. Ipoteza e valabilă, firește, în cazul în care povestirea avînd-o pe cîntăreață eroină ar fi fost cea din urmă a cărții, căreia îi fusese destinat respectivul sfîrșit, cum înclinăm a crede.

Cîteva situații din roman sînt memorabile, așa cum se rețin și mai multe siluete, începînd cu aceea a ministrului, sfîrșind cu Lena Ceptureanu. În persoana acesteia regăsim trăsături ale *E. B.*, din *Jurnalul* scriitorului, cîntăreața din înalta societate, de care acesta se îndrăgostește în ultimul său lustru de viață sau poate chiar mai de mult încă. Poate că nefavorabila desfășurare a relațiilor cu *E. B.* a slăbit mîna scriitorului pe pana sa – e doar o ipoteză ce se susține prin adîncă deziluzie ce rezultă din paginile memorialistice, prin furia rece, cîteodată, la adresa femeii care nu răspundea sentimentelor lui, prin pofta de răzbunare și imposibilitatea de a și-o scoate din minte. Nu lipsa de timp l-a împiedicat pe Mateiu să termine romanul, de mică întindere de altfel, ci un factor necunoscut, de sorginte sufletească. Cele trei versiuni ale primei pagini din *Soborul țitelor* reprezintă tentativa scriitorului de a ieși din impas printr-un proiect nou, manevră care îi reușise strălucit la realizarea *Crailor de Curtea-Veche*, în momentul cel mai fast al creației sale.

Nu se poate vorbi de tehnica compozițională a unei narațiuni neterminate, deși autorul dăduse tiparului cea mai mare parte a ceea ce scrisese din ea. Chiar ca narațiune cu sertare, *Sub pecetea tainei* suferă de pe urma fragmentarismului său, care-i slăbește consistența. Este opera cea mai realistă a scriitorului și în același timp cea mai ancorată în evocare – semn că speciile nu se exclud, ci dimpotrivă. Ca și în *Remember*, taina este de ordin pur material. Prima nuvelă a scriitorului ar fi putut, de altfel, fi înglobată cu succes în roman, cînd naratorul prim ar fi întors vizita conului Rache, istorisind și el un caz.

Materială, taina mai este, în romanul matein neterminat, și foarte relativă. Cea a ministrului este des-tăinuită pe deplin, mărturisindu-se din categoria umilei mizerii fiziologice, paradoxul fiind acela al unei robusteți și fizice și morale anulate de o maladie congenitală ce lovește mai frecvent pe cei labil constituiți. E mai mult o contradicție decît un mister, un contrast. Raportul dintre măreție (superbie) și umilitatea condiției umane supusă fiziologiei l-a torturat pe creator, a constituit taina de care s-a lovit el însuși, poate singura, dacă există vreuna, apropiere ce s-ar putea face de Dostoievski. Dar Mateiu n-a fost un mare bolnav, deficitul de vitalitate pe care și-l reproșa înscriindu-se în datele caracterului și fiind, poate, în parte imaginar. Numai neînsemnatul Gogu Nicolau rămîne proprietarul misterului propriu, neviolat și neviolabil, caz limită, dezvoltat cu exemplară economie și desăvîrșită stăpînire a mijloacelor, un adevărat model al genului. Și tocmai sursa acestuia se află, ușor de depistat, în I.L. Caragiale, în *Inspecțiune*.

Genul proximal al ficțiunii memorialistice – prezentă în întreaga operă mateină, cum s-a observat de către Ovidiu Cotruș –, *Jurnalul* este și el o deviație a povestirii la persoana întîi, ca sub-produs al autobiografiei. Scris în marginea literaturii, căci declarat cu destinatar unic, *Jurnalul* lui Mateiu I. Caragiale se alătură operei sale oriunde aceasta vine într-o atingere biografică cu autorul însuși. În acest sens; nu *Sub pecetea tainei* ar face puntea, în ciuda prezenței directe a autorului, ci *Remember* și

Craii de Curtea-Veche. Pentru înțelegerea mentalității scriitorului și de aici a paradoxalelor lui personaje, cu ceea ce li se întâmplă, *Jurnalul* e o mină neprețuită, cum, cu maximă concentrație, stă scris în el despre temele principale ale unei vieți, în ceasul bilanțului: familia, faima, averea și dragostea. Faptul de destin – acela de a fi progenitura unui părinte cu personalitate covârșitoare, căreia atât a-i rezista, cât și a-i ceda, produce deformări caracterologice iremisibile – dimpreună cu alte circumstanțe, pe care memorialistul a sfârșit prin a le separa de destin, sînt analizate în *Jurnal*, cu prilejul înscrierii unor evenimente (o călătorie în Italia, de ex.) și al unor rememoraări, autoscopic, amar, dar nu cu ultima luciditate, semn al unei neîmpăcări cu sinele ce pretindea să fie domolită.

Ca document existențial, *Jurnalul* artistului la bătrînețe emană de la o ființă care rezistă în ultimul ei retranșament, încercînd o regrupare a iluziilor, operația de a te agăța de un pai! Ca document stilistic, *Jurnalul* este încă mai revelator. Scris într-o corectă și chiar frapantă, prin particularități, limbă franceză, *Jurnalul* a pus problema dacă, în românește, se reconstituie, stilistic, matein, situație extrem de instructivă pentru abordarea cercetării limbii literare mateine, în genere, onorată astăzi pe același plan cu aceea a lui Mihail Sadoveanu. Să ne reamintim că o impresie la fel de vie ca și *Jurnalul* a făcut, la publicarea ei, și corespondența din adolescență și prima tinerețe a viitorului scriitor, către N.A. Boicescu, elaborată într-un zglobiu jargon franco-român, pe măsura cinismului așăat. Vom înțelege cu atât mai profund efortul de autohtonizare pe care l-a întreprins poetul în *Pajerele șale*, unde a revenit cu arme și bagaje, la formula neaoșă a limbii curate. Cel puțin într-o perioadă de încrucișare a vîrstelor, omul deținea, prin urmare, două limbaje net distincte, ce-l slujeau cu egală fidelitate și promptitudine. *Remember*, nuvela cosmopolită de acut rafinament, a fost concepută într-o asemenea curgere cronicărească a frazei, încă mai despuiată cît privește cursivitatea: „L-am crezut, din capul locului, una din acele făpturi excepționale, străine de omenire, pentru care am resimțit totdeauna o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întâlneam“. Frazele par orale, libere, în afara oricărei estetici. Să insistăm însă: pentru un neologism admis – excepțional – un altul a fost naturalizat, cu oarecare siluire – atragere, pentru atracție. Secunda propozițiune a celei de a doua fraze este un decalc sintactic francez.

Întru plivirea neologismelor, sistematică, dar nu exclusivă, prozatorul s-a înzestrat cu o mare bogăție de vocabular pe care, lucru fundamental, l-a trecut din dicționar în propria-i personalitate, prefăcîndu-l în stări de trăire. Cuvinte rare aruncă lucori diamantine la fiecare răsucire a frazei, forțată adeseori, cum se îndoieste potcoava fierbinte, înnoită cu stimuli, și aceasta sub velința unui calm stilistic desăvîrșit. Operația de manipulare a instrumentului de expresie se efectuează în toate direcțiile, cu o neobosită descindere la cuvînt. Nu numai neologismelor nefuzionabile li se află echivalentul preferabil, dar și expresiei curente i se substituie o alta, mai scăpărătoare, mai puțin tocită deci, uitată, regională, eventual cu un sens mai restrîns sau ușor pe alături. Mai restrîns, nu mai lărgit, fiindcă orice confuzie verbală este cu grijă evitată. Limba va fi rescrisă, cu o mare naturalețe anesteziantă, unei „fericite potriviri“ luîndu-i locul o „nemereală fericită“, spre satisfacția cititorului. Resorturile sintaxei vor fi

solicitate și altfel modulate, cu îndrăzneală, dar în surdină. În specia expresiei neaoșe trec astfel clasice, dar de nerecunoscut, formațiuni galice: „nu s-ar fi simțit la strîmt“ (*à l'étroit*), „orice nimic“ (*chaque rien*), „O felie de oraș“ (*une tranche de ville*) „o bănuială de poftă trupească“ (*un soupçon de...*). Forme tipic mateine, cu iz de torsione arhaică se dau pe față literale traduceri din memoria, poate involuntară, a cuiva care se exercitase în a gândi cu persistență într-o limbă străină: „era pentru a mi se aduce la cunoștință“, „nu fu ca să-mi spuie ceva deosebit“, „nu puteam să ascult cu luare-aminte nimic dacă nu era despre Gogu Nicolau“, „Mîma nu era de școala păstoritei care...“ și exemplele s-ar putea înmulți cu ușurință. Consecvent, copacii vor fi abătuți și nu doborîți, perifriza va domni cu jactanță, încît inocenta „aparență“ va fi înlocuită cu mai dolofana „arătare din afară“. Dar e numai un aspect al modului în care Mateiu I. Caragiale și-a făurit limba literaturii sale, ca foarte conștient și conștiințios literator.

Mai departe, termenilor celui mai nestrunit argou le vor succede expresii de cancelarie, grandilocvente, găunoase. Cum termenii de argou dezbracă, ultragiant, subiectul, iar cei de cancelarie îl înveșmîntează țeapăn, textul se structurează esoteric, ținîndu-l încordat pe cititor. Ce vrea să spună prozatorul cînd scrie: „Mergeam din cînd în cînd să-l văd și era de atîtea ori pentru mine o sărbătoare“? Dar cînd numește o „vulgaritate consfințită“ (de obiceiul pămîntului)? Evocator, desigur, „desfătările grave“, ca și „mult nobil“, care nu e opusul lui „puțin nobil“!

Impreciziei bine orînduite a unor expresii li se opune precizia pedantă a altora, eventual de sorginte proprie, căci și ispita a fost mare. Fanariota soție a ministrului îl primește pe polițist nedesgătită și nedessulemenită, niște tineri rătăciți se cheamă că sînt desdrumați, oarecari bani nefructificați ar fi „necăpătuiți“. Artistul supralicitează, din prea plinul său lexical, șarjează irezistibil, ca unul ce este în posesia unei metode de mare randament. Treimea de termeni cu aceeași sigmă începătoare se impune, de la prima vedere, mai ales pentru cine știe cu cîtă dificultate răspunde la apel cel de al treilea membru: „veninul, veghea și vițiu“, „lătăreață, lăbărtată și lapoșă“, „palme, pumni și picioare“, „înveșmîntați, împanglicați, împănoșați“. Mai operative sînt tripletele aglutinatoare: „rea de gură, rea de muscă, rea de plată“, cărora le urmează descendent dubletul, pălăvatică, haihuie. Un personaj se caracterizează deplorabil printr-o „scăfirlie scofilcică și smochinită“ (de țigan bătrîn!). Trezit din somn, povestitorul este „mahmur, ursuz, ciufut“. Firea lui Pașadia e „pătimașă, întortochiată, tenebroasă“, conversația lui „miezoasă și cuprinzătoare, reținută și măestrită“, fără „lăbărtări, rasne și prisosuri“ – lăbărtări zicînd prolixități, rasnele, digresiuni. Evident, e la mijloc o virtuozitate de retor, de Paganini al condeiului, care degustă cuvintele ca pe nuci și alune. Figurația aparține cuvintelor încît, de pildă, cercetînd treimea de nume a Crailor – a aceloră ce condescind să și-l decline – ești tare înclinat să te întrebi dacă aceștia nu s-au născut cumva din propriile nume, într-o geneză de tip nominalist.

Ceea ce e însă mai uimitor la o limbă literară atît de elaborată – căci și efuziunile, și largile perioade, și scurtele expresii ale unei clipe au fost cu toatele trecute prin repetate și neiertătoare examinări, cu tot atîtea respingeri fără apel – este efectul de spontaneitate, calitatea continuativă, articuloare, ce nu se dezmente măcar o singură

dată, pentru că, acceptînd textul ca atare, cu greu am putea respinge vreun pasaj anume, ca fiind mai „nereprezentativ“, chiar cînd prozatorul recurge la vorbirea directă, ceea ce i se întîmplă în mai multe rînduri, cu spor de veridicitate, dacă nu de variație, nuanță greu de deosebit în cazul de față. Analizată farmaceutic, pe componente și procedee, proza mateină este un fabricat de marcă bună: „Cam aceeași era și culoarea îmbrăcămîntei ce purta de obicei, la dînsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, și port, și mișcări și grai. Era un obosit, un sfios și un mare mîndru“. Dincolo de sensurile exacte a ceea ce povestitorul intenționează să ne comunice – informația ca atare – ce pare, cel puțin aici, neprelucrată secundar, nu se poate ca urechea să nu perceapă o muzică străină semnificației pur senzoriale a „comunicatului“. Raportul dintre vocalele lungi și cele scurte, între sunetele deschise și cele închise, poziția consoanelor față de vocale, și prin acestea, față de consoanele de dinaintea și dinapoia lor, succesiunea vocalelor, pe un imaginar portativ („toate și port și mișcări și grai“), cu excluderea sonului inoportun prin angajarea cine știe cărui fast înlocuitor, tăcerile necesare (etc., etc.), compun un al doilea text, eliberat de sclavia vreunei semnificații romanești, dar cu efecte de parasenzualitate categorice și profund tipice. Impresia cititorului este că această muzică se adecvează descripției, reliefindu-i parametrii, adecvîndu-i pasajele de analiză.

În fapt, ea ascultă de legi proprii, și atunci cînd artistul scrie: „...subțire în gusturi și lingav, să guste pastrama și turburelul, schembeaua și prăștina, ca vechiul vienez, pierdut în vraja visului mozartian... să asculte ciamparalele și bidineaua“, scandalul nu e al sciziunii unui temperament sau al unui anumit punct de civilizație, șovăitor la extremități, ci al coabitării unor eoni lingvistici din categorii ce nu se nuntesc, dar se află condamnate, de către mînuitor, la corci. Arii ce nu se întîlnesc sînt aduse să comunice, să-și amestece genele. Paradis și Infern se invadează reciproc, într-o gnoză a limbajului ce nu cunoaște precedent în literatura noastră, unde, totuși, un alt discipol de moment al lui Bogdan-Pitești, Tudor Arghezi, a cultivat creșterea urîtului în frumos, și a frumosului din bălegar, sau unde Mihail Sadoveanu, prozatorul cu cea mai mare sensibilitate la foșnirea de frunză a sunetelor, a cultivat un singur registru. Într-adevăr, pe de o parte, așii urîtului estetic evită doctrinal frumoșul, care le miroase a tămîie, pe de alta, campionii frumoșului necontingent „uită“ demonii expresiei urît mirositoare, numai Mateiu I. Caragiale izbutește în proza noastră armonizarea acestui dublu registru, prin intruziune, altoi și exterminarea între termeni.

Marea lui artă se dovedește însă în capacitatea de a nu abuza de puterile deținute. Bucăți „pure“ se găsesc din abundență în proza sa, și chiar din cea tîrzie, cele numite poetice – descripțiile nocturne, mai în genere toate cele care întîmpină natura, domeniu în care disputa lexicală, gîlceava cuvintelor nu-și au locul și unde unitatea primordială este mîntuită. Într-o nuvelă de factură fantastică (dar nu și de conținut fantastic!), ca *Remember*, natura consună cu Aubrey de Vere, căruia sîntem în drept să-i presupunem o puritate pîngărită prin rătăcirii ale cunoașterii sau mai potrivit existențe succesive, de puritate și impuritate, fără legătură între ele – și este confraternă Povestitorului care viază vegetal, în anonimatul său. Într-un roman cu coloratură de moravuri – unde, în scena cea mai tare, doi bărbați neobișnuți cu trînta, se

păruiesc femeiește – nocturnul se transferă în grădina destinului, cu efecte mai artistice, dar mai puțin înalte decât în *Remember*. Acolo, arborii sînt în chip firesc druidici.

Sub pecetea tainei e o narațiune urbană, unde străzi și case se animează spiritual, într-un București ce se perpetuează astfel și după ce edilii i-au realcătuit o fizionomie după aceea a lor proprie.

S-a vorbit de artificialitatea prozei mateine, confundîndu-se un laborator cu rezervorul auctorial al scriitorului, scriitura cu o alchimie, de unic, irepetabil rețetar. Ca trimitere, în amplele perioade mateine zvîcnesc iluminări scrufînd locul și soarta unei comunități, prin prisma fatalităților locului și a unui sacru existențial ce nu se poate confunda cu absurdul, așa cum nici timpul nu este neant, ci muzică, revenire. Vers și proză, opera mateină se clarifică în direcția chemărilor Scumpului Trecut, ca o voce singulară și patetică, de neconfundat, fabuloasă.

BARBU CIOCULESCU

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Principiul călăuzitor al alcătuirii ediției de față a fost restituirea integrală a scrierilor lui Mateiu I. Caragiale, cuprinzând opera sa literară, cea publicistică, genealogistică, memorialistica și corespondența, pentru ca lectorul să dispună, într-un singur corp, de întregul portofoliu al creației scriitorului.

Am considerat deci că și scrierile cu un caracter literar tangențial, inclusiv cele în limba franceză, poartă pecetea aceluiași spirit artistic și prezintă un real interes pentru conturarea unei personalități dintre cele mai complexe. Acestei personalități i-am închinat prima parte a studiului introductiv, ținând seama și de lipsa, în literatura de specialitate, a unei biografii a scriitorului.

Dînd întreaga precădere operei sale literare, am împărțit lucrarea în următoarele secțiuni, în ordinea importanței:

1. Opere literare: *Pajere, Remember, Crati de Curtea-Veche, Sub pecetea tainei, Anexe* – fragmentele de proză ce ar fi putut servi la elaborarea unui roman, al cărui proiect a fost părăsit de scriitor;

2. Articole, studii heraldico-genealogice, note istorice – antume – postume;

3. Jurnal (în limba franceză și în traducere);

4. Agende (în limba franceză și în traducere);

5. Corespondența – cea emanată de la scriitor.

Un sector aparte e reprezentat de *Note și comentarii*. Toate informațiile privind folosirea textelor de bază se află în aparatul de *Note și comentarii*, prezentate în ordinea menționată mai sus a operelor.

În acest fel, actuala ediție este și prima care cuprinde totalitatea mesajului matein, analizat în cea de a doua parte a studiului nostru introductiv.

Mateiu I. Caragiale a fost, se știe, un scriitor puțin prolific, cu gestație severă și îndelungată, un creator ros de scrupule care nu s-a grăbit cu publicarea, ci și-a revăzut cu acribie textele, efectuînd personal corecturile tipografice, revăzînd și exemplarul tipărit – Perpressicus a folosit, pentru *Crati de Curtea-Veche* un asemenea exemplar prețios, ce nu ne-a parvenit. Tocmai

datorită, am putea spune, pedanteriei cu care Mateiu I. Caragiale își pregătea pentru tipar textele, variantele sînt minore, operînd reductiv, în vederea comprimării și autonomizării frazei. Cu excepția prozelor „postume“, nu suntem, de altminteri, în posesia nici unuia dintre manuscrisele literare ale scriitorului, nici chiar dintre cele transcrise pe curat.

Placheta de versuri *Pajere* a apărut postum, în chiar anul morții poetului. Aproape toate poeziile din *Pajere* apăruseră în timpul vieții scriitorului, încît nu am resimțit nevoia de a schimba ordinea din ediția Perpessicius, pentru o fastidioasă regroupare antume-postume. Nu am introdus în *Pajere* bucata *Sonet valab*, sustrasă autorului și prezentată sub pseudonim la un concurs de sonete, întrucît nu-i cunoaștem versiunea inițială, dar știm că cel care l-a folosit introdusese modificări.

Într-o situație asemănătoare, romanul *Sub pecetea tainei* a fost publicat, în cea mai mare parte, în timpul vieții autorului. Cele cîteva pagini ce se aflau redactate, dar netrimise la *Gîndirea*, pagini cu care primul editor a întregit textul rămas, oricum, neterminat, nu îndreptățeau, nici ele, transferarea întregii narațiuni la capitolul de postume.

În schimb, paginile răzlețe, anterioare *Crailor de Curtea-Veche*, așa-zis pregătitoare acestei opere, și, în fapt, aparținînd altei întreprinderi auctoriale (*Odrasla regilor?*) aparțin irevocabil sectorului de postume.

Ca publicist, Mateiu I. Caragiale a depus o activitate pur circumstanțială, pînă la a nu-și pune numele întreg decît sub un singur articol! Între *O înscriere bizară* și *Vechi impresii de spectator* se înscriu două decenii, iar singura inițiativă publicistică ce implica o anumită continuitate programatică a fost părăsită după prima expediție. Deși documentate și, în speță, dezvoltate, textele heraldice nu au fost nici ele puse în valoare de către autor. Însemnările cu caracter istoric, publicate mai întîi de noi, erau, cu siguranță, destinate uzului propriu, dar le-am cuprins în ediție pentru caracterul lor insolit, indicînd o latură a personalității scriitorului.

Dintr-un scrupul biografic identic am introdus în ediție textul integral rămas al *Jurnalului*, precum și acela al *Agendelor*. Dacă, în privința traducerii notelor istorice am dat preferință traducerii efectuate de Petru Creția, de altfel la rugămintea noastră, traducerea din limba franceză a *Jurnalului* și a *Agendelor* ne aparține, pe considerentul inexactității unor versiuni anterioare.

O contribuție deosebită a acestei ediții trebuie să fie cuprinderea în cadrul ei a întregii *Correspondențe* păstrate, publicată în timp, de academician Șerban Cioculescu, de noi, de Al. Oprea, Alexandru George etc. Primită cu un viu interes, această corespondență aruncă o vie lumină asupra anilor de formație a scriitorului, cît și asupra unor perioade mai tîrzii din existența sa, repre-

zentînd, concomitent și o certă valoare artistică, un element de continuitate într-o biografie nu prea bogată în documente. Deși Mateiu I. Caragiale cultiva principiul elegant de a răspunde oricărei scrisori primite, indiferent de importanța ei și de corespondent, corespondența rămasă de la el nu este tocmai compactă, iar pe cea primită poate că nu o păstra, încît nu dispunem de ea, pînă acum.

În privința *Notelor și comentariilor* ne-am dat silința de a face din ele un pandant semnificativ, îngăduindu-ne ca, în cea de a doua parte a *Studiului introductiv* să considerăm cunoscute o sumă de probleme, a căror explicație, în prefață, ne-ar fi îngreuiat mult, dar cu prea puțin folos, excursul analitic. Mateiu I. Caragiale este unul dintre clasicii noștri cei mai comentați de istoriografia și critica literară, pînă acolo încît putem afirma că nu există critic sau istoric literar care să nu-și fi spus cuvîntul cel puțin în una din problemele pe care le ridică viața și opera sa. Receptarea operei va face, de altfel, obiectul unei lucrări de sine stătătoare.

La stabilirea textului am avut în vedere lunga perioadă de timp în cuprinsul căreia și-a scris Mateiu I. Caragiale opera, cea literară, publicistică și memorialistică, epistolară etc., de la prima scrisoare către N.A. Boicescu, din 1901, pînă la ultimele rînduri din *Jurnal*, date 1936, răstimp în care regulile ortografice s-au modificat în mai multe rînduri. Opera literară propriu-zisă a scriitorului a fost concepută într-o limbă arhaică voit, căreia i se potriveau vechile forme ortografice, fenomen de care a trebuit să ținem întrucîtva seama. Știm, totuși, că scriitorul revenise singur asupra unor forme agresiv și pedant arhaice, după cum ne-a apărut limpede că textele sale din *Viața românească* și din *Gîndirea* suferiseră o serie de intervenții de punctuație, scumpe respectivelor redacții. Intervențiile autorului, la tipărirea în volume, ba chiar și mai pe urmă, prin corecturi marginale pe exemplare tipărite, ne certifică atenția pe care o acorda Mateiu I. Caragiale cuvîntului scris.

Tot astfel, și în mod manifest, folosirea unor termeni rari, ieșiți din uz încă din vremea sa, ne indică pe cititorul de dicționare, colecționar de vocabule. Nu mai puțin, Povestitorul prin a cărui gură vorbește autorul – se exprimă munteneste, făcînd uz de iotacisme și nedîndu-se îndărăt de la expresii dintre cele mai populare, argotice chiar.

Ținînd seama de toate acestea, în transcrierea textelor mateine am aplicat regulile actualei ortografii, păstrînd acele forme ce constituie variante lexicale – nu de ortografie – caracteristice artistului – de tipul *vecînicie*, *Personagiu*, *noemurie*. În același sens, am admis unele excepții în privința substantivelor la singular – *mosafir*, *lăcaș* – la plural – *boale* – și am respectat formele tipic

mateine: fermec, desprețuit, împece, însănătoșate, ca pe opțiuni verbale auctoriale ferme.

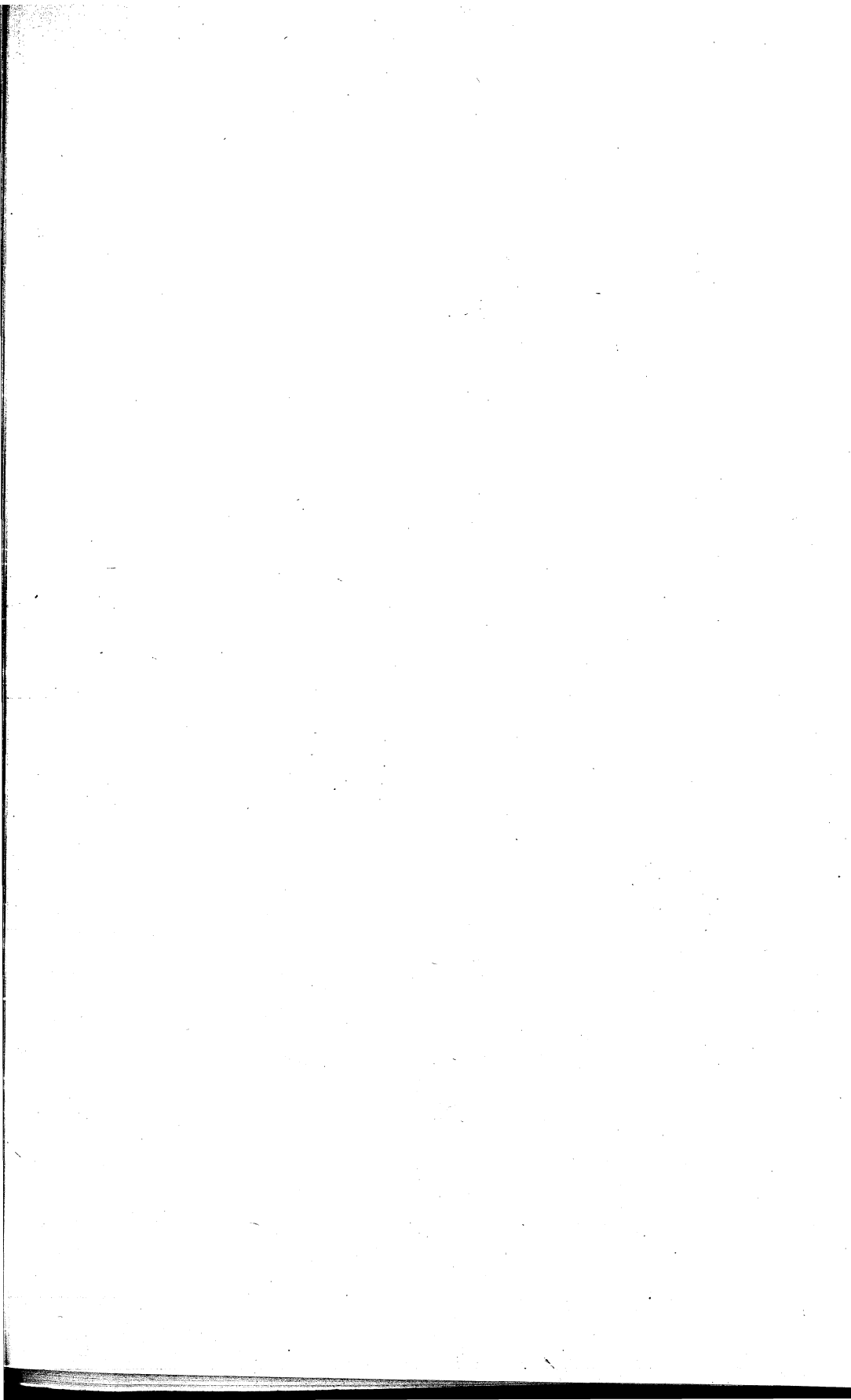
Am procedat de aceeași manieră cu unele forme gramaticale specifice, ca de exemplu acordarea la plural a adjectivului demonstrativ *care*, în gen și număr, cu substantivul ce îl determină (*cari* !). Identic, am respectat câte o formă rară morfologică – vezi *oglinďă*, la persoana a treia plural, pentru *oglinďesc*.

Probleme mai spinoase a ridicat *Corespondența*, și anume aceea din anii adolescenței și ai primei tinereți a scriitorului. Aceasta a fost concepută într-un jargon singular, alcătuit dintr-un amestec de franțuzisme cu neoașisme și cu expresii curente. Situația ne-a impus să păstrăm ortografia autorului la cuvintele de origine franceză, să redăm neologismele în forma lor actuală, iar în paratekst versiunea epistolierului, renunțând numai la acele forme ortografice pe care, ulterior, le-a părăsit artistul însuși. Cum în respectiva *Corespondență* se întâlnesc formele ortografice cele mai rebarbative, eliminarea lor nu a desfigurat textul.

În total, considerăm că savoea textului matein, atîta cît se afla funcție de aspectul grafic al unor forme fonetice, a fost cu rigurozitate respectată și pusă în valoare, fără să recurgem nici la ortografierea textului, nici la „întinerirea“ veșmîntului său ortografic și ortoepic.

B. C.

PAJERE

CLIO

Mi-a îngînat stăpîna: „Nu-n file-ngălbenite
Stă-mbălsămată taina măririi strămoșești.
Amurgul rug de purpuri aprinde; de-l privești,
Se-nfiripă-n vîlvoarea-i vedenii strălucite.

Căci, uriașe stoluri la zări încremenite,
Zac norii ce, în pragul genunilor cerești,
Par pajere-nclăstare de zgriptori din povești
Umbrind cetăți în flacări cu turnuri prăbușite.

Dar ceața serii-nneacă troianele de jar.
Atunci mergi de te-așează subt un bătrîn stejar,
Ascultă mîndrul freamăt ce-n el deșteaptă vîntul,

Ca-n obositu-ți suflet de vrajă răzvrățiți,
Cînd negrul vâl al nopții înfășură pămîntul,
În gemăt să tresalte străbunii adormiți“.

1910

LAUDA CUCERITORULUI

„Rois barbares,
Sombres chasseurs d'aurochs...”

H. Taine

O! tu, care-ai mînat barbare gloate
Ca să sfărîmi împărății bătrîne
Și-ai cîștigat izbînzi nenumărate;

Tu, ce-n trufia inimii păgîne
Ai pîngărit rîzînd altare sfinte
Și-ai ars cetățî, ai fost măreț, stăpîne,

Cînd jefuind regeștile morminte
Zdrobitei hîrci îi ai răpit cununa,
Și oaselor bogatele veșminte;

O! negre Domn, care-ai stîrnit furtuna
De năvăliri, de-ai zguduit pămîntul,
Dacă-al tău nume îl săpase runa

Cea tainică pentru-a-ți slăvi avîntul,
L-a șters neîmpăcată-apoi uitarea,
Precum ți-a spulberat cenușa vîntul.

Povestea ta pierdută e-n vîltoarea,
De ani apuși ce vremea-a spulberat,
Dar umbra ta le mohorăște zarea,

Că-nalt răsari, cumplit, neîndurat,
Cuprins de flacări pe căzînde turle,
Cu pieptul gol luptînd însîngerat,

Beat de măcel. Asurzitoare surle
Cu spijele se întreceau turbate,
Și-ades făceai îngrozitor să urle

De buciumări pădurile carpate
Vinînd călare zimbrul și vierul
Și săgețînd jivine-nspăimîntate.

În sumbri nori ce trec încomînd cerul
În zori, goniți de aspra vijelie
Le mai zăresc cum fug mugind de fierul

Ucigător. Zburau cu veselie
Deasupra-ți corbii, și de-atîta sînge
Răsar și astăzi roșii flori din glie.

Dar, îndelung nu ți-a fost dat a-nfrînge
Pe-aceea ce pîndise rînjitoare,
La sînu-i rece să te poată strînge,

Și ai pierit, trădat într-o strîmtoare.
Amar te-a plîns, pletoasa seminție
Ea, ce pe-o culme-într-un apus de soare,

Urlînd, te-a ars cu-ntreaga-ți avuție,
Cu-ai tăi sirepi, cu roabele iubite,
Ce desfătau posaca ta beție.

*

Sunt seri, spre toamnă, adînci și strălucite
Ce, luminîndu-mi negura-amintirii,
Trezesc în mine suflete-adormite

De mult, încît cad pradă amăgirii
Cînd Cerul pîrguit la zări cuprinde
Purpura toată, și toți trandafirii,

Și-n sînge scaldă para ce-l aprinde
De vii văpăi – privind atunci amurgul,
Un dor păgîn sălbatic mă încinde, –

Și văd, stăpîne, cum îți arde rugul.

PROHODUL RĂZBOINICULUI

Din goană-l săgetară trădat într-o strîmtoare
Și-n adîncimi de codri, sub ceru-nnegurat,
Crunți vînători de zimbri urlînd i-au înălțat
O schelă uriașă de prăzi și de odoare.

Și trupuri răstignite și tigve rînjitoare,
Și prunci zdrobiți și roabe cu sînul spintecat
Se sbat în gheara morții pe rugu-nsîngerat,
Ce-n vîrfu-i poartă leșul înțepenit călare.

În purpura înfiptă pe zalele-aurite
Cuceritorul pare urdiilor cernite,
Un falnic zeu ce cată să se avînte-n nori,

Și, ne-mpăcați în juru-i, cu sulitele-ntinse
I-arată către zare pletoșii luptători
Cum ard îngenuncheate cetățile învinse.

1907

NOAPTE ROȘIE

Trecînd ca o nălucă, prin vifor, prin noroi
El fuge-nvins și bezna pădurilor l-îngHITE;
Nu simte cum în valuri, din rănile cumplite,
Îi curge mîndrul sînge pe platoșă șiroi.

Dar gîndu-i vajnic zboară sălbatic înapoi,
Și cînd își amintește cum de păgîni răpitate
Plăpîndeale domnițe în lanțuri zac robite,
Și cum tăiați pieriră coconii amîndoi,

Pe-un mal de rîpă calul și-oprește deodată,
Privește plin de turbă spre zarea-nflăcărată,
Și alba barbă-și smulge și blestemă hain,

Și-amenințînd văzduhul, cu pala-n mîna dreaptă,
Se-ntoarce Voevodul mînat de-un aprig chin
În valea unde lupta și moartea îl așteaptă.

1904

CĂLUGĂRIȚA

În sfînta mănăstire de-ai mei părinți zidită,
Muncindu-mi fără milă sărmanul trup uscat,
Acoperit de zdrențe, de ani împovărat,
Îndur sub bolți de jale o soartă urgisită.

Frumoasă-am fost odată, senină, fericită,
A țării mîndră Doamnă – dar lumea m-a uitat –
Și-adesea amintindu-mi de visul spulberat
Crunt inima-mi zvîcnește și sîngeră rănită.

Căci viața mea în lacrimi și-a ogîndit izvodul
De cînd cu oastea-i, falnic, ursitul meu, Voevodul
Purces-a să înfrunte păgînele urdii;

Din șea îl prăbușiră hangerele haine –
De-atunci cad în ruină mărețe curți pustii
Și eu îmi rog sfîrșitul, dar moartea nu mai vine.

1904

BOERUL

Tăiat-au de Rusalii pre jupan...

Pe-o culme, lîngă-un iezer, durează-o mănăstire
Boerul... Mult bătrîn e: dinți nu mai are-n gură,
Postește, se grijește, bîrfește și strîmb jură,
Stă cuvios în strană și zice din psaltire.

E mic de stat, fățarnic, semet și crud din fire,
Viteaz spătar fu-n lupte, dar azi cînd barba-e sură,
Cu dreapta se închină, cu stînga smulge, fură,
Despoaie și ucidă în setea-i de hrăpire.

De neam e Basarabă, și rudă cu Voevodul,
De bogății e putred și-l blastă-mă norodul,
Dar, la Stambul, îl sapă Cislar-Aga harapul.

Și tocmai de Rusalii, cînd plin de veselie
Așteaptă să-i sosească fermanul de domnie.
Îl prind cu pîri ascunse și-armașu-i taie capul.

ASPRA

Nimic nu o-mblînzește, nimic nu o-ncovoiaie,
Ani are peste sută și multe-a pătimit:
Tot neamu-i, soțul, fiii, de sabie-au pierit,
Dar n-a putut durerea s-o frîngă, nici s-o-nmoaie.

Și fără preget luptă, împilă și jupoaie;
Ea taie-n carne vie și sufletu-i cernit
Cu toată răzbunarea e tot nemulțumit –
Așa cumplit o arde năprasnica văpaie

A urii. Iar cînd noaptea l-a candelii lumină
Bătrîna ce veghează, stingheră și haină,
Trecutul răscolește, din ochi îi dau scînteii.

Nu plînge, dar veninul o-năbușe, greu geme,
Afară urlă vîntul și peste capul ei
Pogoară stoluri negre de groaznice blesteme.

1908

ÎNȚELEPTUL

Bea voios și ospăta...

El de măriri deșerte, de faimă, nu visează,
Domnia n-o rîvnește, de curte stă străin.
Ca dînsul nimeni altul bun nu e, nici blajin,
Pe toți îi miluiește, cunună, creștinează.

Dar armele iubește și caii, des vînează,
Și-mbelșugata-i viață își toarce firul lin,
Mărinimos și darnic, cu cugetul senin,
El tot mereu petrece și bea și ospătează.

Așa un veac trăit-a, voios și înțelept,
Și cînd l-au dus în raclă cu mîinile pe piept,
L-a plîns ca pe-un părinte mulțimea-ndurerată;

Și dacă cronicarii uitării-l hărăzesc,
În cîntece-amintirea-i e de popor păstrată,
Și tainic pe mormîntu-i bătrînii ulmi șoptesc.

1909

CRONICARUL

Cu ușa zăvorâtă, în dosnica chilie
În care raza zilei se cerne tainic, lin,
Departa de orice zgomot, ferit de ochi străin,
Bătrînul amintirea își deapănă și-o scrie.

An după an înșiră, domnie cu domnie,
Rănit de soartă însă, de părtinire plin,
El pana-nverșunată își moaie în venin,
Ca-n viitor izvodu-i mai mohorît să-nvie

Acel veac de restrîște cu sîngerînde zări.
Iar pe asupritorii batjocoritei țări,
Amarnic îi hulește în măiestrite rînduri

Și-i tremură-atunci mîna de patimă, dar cînd
Răsare printre umbre domnița cu chip blînd,
Mișcat închide cartea și cade trist pe gînduri.

1910

DOMNIȚA

Verzi-tulburi ochii-i galeș revarsă pe sub gene
Ispita pătimașă și doru-nveninat.
E-înaltă, cu păr galben, cu mersul legănat,
În grelele-i veșminte pășind măreț și-alene.

Mișcărilor-i sunt line, molatece, viclene,
Și dulcele-i grai curge duios și răsfățat,
Dar, cine-i cată-n față se pierde săgetat
De negrul arc ce-mbină trufașele-i sprincene.

Muiată-n nestimate și-n horbote de fir,
În mîna-i – spelbă floare de ceară străvezie –
Ea poartă pe subțirea năframă nerămzie

Ca un potir de sînge un roșu trandafir –
Și, tot ca el, rănită în plină tinerete,
Tînjește, se-nfioară și moare de tristețe.

1910

LA ARGES

Desprins din stemă parcă, spre depărtări serine,
Un corb bătrîn și-ntinde puternic negrul zbor,
Și-n liniștea adîncă, din cînd în cînd, ușor,
Din ulmi cad frunze moarte rotind în clipe line.

Dar, ca odinioară, de ce azi nu mai vine
Domnița să privească din'naltul foisor
Cum soarele-asfințește, împurpurînd de dor,
Zăvoaiele umbroase de-o tristă vrajă pline,

Cînd se ogîndă-n ape murindele văpăi
Și blînd văzduhul cerne cenușă peste văi –
De ce nu mai răsare zîmbind în faptul serii ?

– Nu, căci de mult ea doarme în ruinatul schit
De taină-îmbălsămată și florile uitării
Îi troienesc posace mormîntul părăsit.

1912

TRÎNTORUL

În trîndavă-aromeală stă tolănit grecește
Urmașul lor. Urît e, bondoc, șașiu, peltic.
El antereu alb poartă, metanii și ișlic.
În puf, în blăni și-n șaluri se-ngrășă și dospește.

Și gura-i strîmbă numai măscări bolborosește.
E putred, deși tînăr: sărmanu-a fost de mic
Crescut pe mîini străine. El joacă din buric,
Înjură, se răzgîie și rîde-apoi prostește.

Îl leagănă maneaua, e veșnic beat de vutcă,
Să-ncalece i-e frică, pe brațe-l duc la butcă;
Dar, el, ce os de Domn e și viță de-Împărat,

Ades, făr' să-și dea seama, își mîngîie hangerul,
Și cînd în fața morții odată s-a aflat,
În trîntorul becisnic s-a deșteptat boerul.

1910

CURȚILE VECHI

De veacuri, părăsite pe-ascunsele coline,
Zac curți pustii... Acolo tăcerea stăpânește
Și-n verde mantă mușchiul cuprinde și-nvelește
Surpata zidărie și frântele tulpine;

Și-mpodobind ceardacul cu grelele-i ciorchine,
Sălbăticită viță pe stâlpi se-ncolăcește
Cu iedera cea neagră ce-n strașini împletește
O lucie cunună uitatelor ruine.

Adânc ca de o vrajă par ele adormite,
Pe iaz visează-ostrovul de sălcii despletite;
Nu tremură o frunză, nu mișcă fir de iarbă,

Și-n tăinuita culă, țintind priviri viclene,
Zîmbesc către domnițe boeri cu lungă barbă,
Purtînd pe naltă cucă surguci cu mîndre pene.

1904

GRĂDINILE AMĂGIRII

Grădinile-Amăgirii te-așteaptă-acolo unde
Apușă tinerețe s-a ofilit de dor,
Și apa ce-ațipește, în luciuri-rînjitor,
Visările-ți oglindă și-ncheagă-ale ei unde.

Și cînd ursuză luna în tulburi nori s-ascunde
Și mut, văzduhul veșted tresaltă-n lung fior,
Va răsări iar umbra cu chip înșelător
Cu ochi a căror taină tu n-ai știut pătrunde.

Dar, în zadar vei cere viclenei năluciri
Să-ți mai învie-o clipă a stinsei fericiri,
Că va pieri, zîmbindu-ți, cu degetul la gură,

Și singur iar vei plînge în searbedele zori,
Amara soartă care te-a prigonit cu ură,
Încununîndu-ți fruntea cu mohorîte flori.

ÎNTOARCEREA ÎNVINSULUI

Iar cînd, sfioasă umbră, prin ceața rece-a serii
Purtîndu-ți trista taină, de gînduri chinuit,
Tîrziu te vei întoarce înfrînt și istovit,
Spre casa părăsită în văile uitării,

Tu, cel ce-ai cules floarea spinoasă-a-nstrăinării
Și-a ei mireasmă-amară cu patimă-ai sorbit,
La-ndemnul Amintirii ce-n prag ți-a răsărit,
Nu te lăsa ca pradă să cazi înduișării

Zadarnice. Respinge deșarta-i mîngăiere
Și oricît de adîncă ar fi a ta durere,
Trufia nu ți-o pierde, rămîi nepăsător,

Nu te opri, nu plînge, și dacă-ți stau morminte
În drum, treci peste ele, înăbușe-al tău dor,
Și-n neagra noapte pleacă, cu fruntea sus-nainte.

MĂRTURISIRE

Sufletu-mi e-o mare moartă oglindind un cer de jale,
Arse stînci o-nchid în groaza sterpelor pustietăți,
Pe ea boarea nu adie, veșnic dorm undele-i pale,
Ea în negru-i fund ascunde înecate vechi cetăți.

Sufletu-mi e-un turn de piatră care cade în ruină,
Iedera și mușchiul verde zidurile-i năpădesc,
Strajă a singurătății trist veghează pe colină,
Și în juru-i, seara, tainic, liliicii filfiesc.

Sufletu-mi e-o floare rară ce muiată pare-n sînge,
Spulberată-i fu mireasma de-al restriții aprig vînt,
E-o cîntare-ndepărtată ce visări apuse plînge,
E o candelă uitată ce se stinge pe-un mormînt.

DREGĂTORUL

Smerit stă, dar privirea-i drăcească, ațintită,
Trăiește chiar pe pînza ce-l poartă-ntruchipat,
Iar griile și truda adînc îi au brăzdat
De cute fața stinsă, firavă, ofilită.

Cu duhul său cel ager, cu mintea-i iscusită
El multe uneltit-a și cîte-a și-ndurat,
Ca-ncet, treptat, s-ajungă, slăvit și tămîiat,
Să fie țara-ntreagă sub gheara-i răstignită.

De jale și de groază cumplit semănător,
Atotputernicia-i de mare dregător,
Încununat de faimă fu fără țarmurire,

Așa că astăzi lumea se-ntreabă în zadar
Ce patimă ascunsă sau ce dezamăgire
Se-ogîndă peste veacuri în zîmbetu-i amar?

1913

DORMI...

Urare binevoitoare
Cuconiței răposate

Dormi dulce somn netulburat
În flori și în dantele,
Dormi că ți-au pălit mîinile
În grelele inele.

Dormi rece somn ne-nfiorat
De gânduri nici de vise,
Dormi că ți-au rănit pleoapele
Făcliile aprinse.

Dormi veșnic somn îmbălsămat,
În beznă și-n uitare,
Dormi că ți-a mușcat buzele
A Morții sărutare.

SIHASTRUL ȘI UMBRA

„Siste gradus, temerarie...”

Minunea Sfințului Grigore Papa

De furia furtunii au nu te temi străine
Cu searbăd chip, ce singur, prin ceață, treci gemînd,
De te vei pierde-n codri amar va fi de tine,
Nu vezi cum fierb nori negri la zare fulgerînd?
Ascultă vîntul rece în apriga-i mînie
Ce sumbru vaier smulge stejarilor trufași,
Stă gata să pornească năprasnica urgie
Cerească, și mai pregeți? – oprește ai tăi pași!
Chiar pasărea de noapte ce-a cobe-n selbă țipă,
La cuibu-i se întoarce în turnul părăsit
Să-și oploșească puii și, tremurînd, în pripă,
Tot ce e viu s-ascunde de spaimă năpădit.
Hai dar, în sihăstria din vechile ruine
De te adăpostește și tu, rămîi la mine.

– Nu, nu pot, îmi răspunse cernitul călător,
De buna ta primire sorțit sunt să n-am parte,
Pleca-voi înainte, în noapte, sunt dator
Să merg fără-ncetare și fără țel, departe,
Și nu știi de odihnă ce sete mi-e, ce dor...
– Rămîi, și locuința-mi tu ia-o drept a ta,
Ca și cum tu stăpînul ai fi, iar eu străinul,
Găsi-vom înăuntru cu ce ne ospăta,
Vom împărți frățește azima, mierea, vinul,
Apoi la vatra caldă, pîndi-vom blînda clipă,
Cînd Somnul, fiu al Trudei, trecînd și pe la noi,
Ne va atinge geana, cu molcoma-i aripă,
Și-nfiorați de vise, dormi-vom amîndoi,
În vreme ce afară, în bezna fulgerată

Va chinui pădurea furtuna-nversunată.
– Nu, suspinînd, îmi zise ciudatul călător
Prin negură, 'nainte, porni-voi... sunt dator!

Mișcat de graiu-i dulce, sunînd abia, sfios
Eu îl privii mai bine. O nobilă tristețe
Adînc întipărită pe chipu-i, mult duios,
Îi adumbrea de farmec semeața frumusețe.
Privirea sa cea neagră, în taina-i oglindită,
Purta sfișietoare o jale nesfirșită.

Urmai a-i spune totuși: Nu stăruiesc, străine,
Dar nu pot nici pricepe de ce oare-nfrunînd
Primejdia furtunii sălbatice, haine,
Tu fără țel în noapte mergi singur lăcrămînd,
Ce poate să te-ndemne, ce poate să te-mbie
A rătăci prin beznă sub crunta vijelie?

– Vai, îmi răspunse dînsul, așa sunt osîndit
A-mi ispăși păcatul, altmintreli nu pot face,
Mă leagă pe vecie un vechi blestem cumplit,
Odihnă să nu aflu, nici liniște, nici pace,
În mantă mohorîță de tainic călător
Prin oarba-ntunecime umblînd rătăcitor.
Nu sunt om viu, ci umbră, aevea-ntruchipată
În boiul ce pe lume avut-am altădată,
Cînd paloșul și cuca domnească am purtat;
Dar patima mă-mpinse la grea neleguire...

.....
De-atunci trecut-au veacuri și tot n-am fost iertat.
Eu ziua dorm, în raclă, în arsa mănăstire,
Sub lepedea pe care-mi stă numele săpat,
Și mă deștept cu groază ca iar să plec plîngînd
Cînd lin s-așterne noaptea din slavă pogorînd.

1905

SINGURĂTATEA

„Charme divin de mes loisirs,
Solitude, que tu m'es chère“

Casanova de Seingalt

E-aşa de greu amurgul cu zarea-nsîngerată,
Că-n parc sub teii-n floare ce gem înăbuşit
Se-ncheagă unde groase de miere-mbălsămată,
Şi-atît de-apăsătoare tăcerea-mpurpurată
Că simt cum plînge-n mine ceva nedesluşit.

Melancolia face în pieptu-mi să tresalte
Neînţelese doruri, în vreme ce-aţipind
Fiinţa mea de astăzi, în locu-i răsar alte
Vechi suflete apuse, mult mîndre, mult înalte,
Zguduitoare patimi cu foc mărturisind.

Umbroasa-le poveste măreaţă se-mpleteşte
La murmurul ei sumbru plutind în depărtări,
Nostalgică gîndirea în voie-mi pribegeşte
Şi nesfirşit de tristă, se pierde, se topeşte
Într-un noian albastru de mistice visări...

Din crudele cătuşe, ce încă mă mai leagă
De omeneasca fire, treptat mă dezrobesc,
Înseninată mintea-mi începe să-nţeleagă,
Cu-amar dezgust, a vieţii zădărnice-ntreagă
Şi, liberă, străină de tot ce-i pămîntesc,

Se-nvoaltă, se-ntraripă spre slăvi semet se-avîntă
Cutezătoare, gravă, mai sus, mereu mai sus,
În prada-nfrigurării ce aprig mă frămîntă
Renasc cel de-altădată, acel ce nu-l încîntă
Decît singurătatea, dar singur, totuşi, nu-s.

Căci dacă, dus pe gânduri, m-așez lângă fîntînă
Privind cum apa doarme pe netedul nisip,
Cu tîmplele în palme și-adăst în umbră pînă
Cînd lin și molcom ziua cu noaptea se îngîmă
În fluida oglindă; alături de-al meu chip,

În străveziu zăbranic aeeva se ivește
O tainică-arătare... Adîncele-i priviri
Ce se resfrîng prin lacrimi spre mine-și atîntește
Iar glasul-i ca-ntr-o rugă, tremurător, șoptește.
De mult cunosc ispita acestei năluciri...

Întotdeauna dînsa mă muștră cu blîndețe:
– De ce-mpotriva firii hain te răzvrătești;
Tot ce-i frumos în suflet de ce lași să înghețe
Jertfind trufiei sterpe senina tinerețe?
Ia seama că ea trece și n-o mai regăsești.

A-ți înfrîna încearcă sălbatica pornire,
Cît mai e timp, te-ntoarce din drum, nu șovăi!
Scăparea e-n credință, nădejde și iubire,
Prin ele doar s-atinge fugara fericire,
Urmează-le deci legea și nu te vei căi...

– Taci, îi răspund, mai scumpă îmi e a mea durere,
Prin ea spre-nțelepciune eu cugetu-mi ridic,
Ce-mi pasă dacă sufer, cînd sufer în tăcere,
Cînd nu cîrtesc, nu blestem și nu cer mîngîiere,
Cînd nu mă-ncred în nimeni și nu cred în nimic!

Iubirea e robie; trădarea, umilință;
Nădejdea? ce-mi rămîne a mîi nădăjdui?
Precum în nepăsare trăiesc fără credință
Voi ști deopotrivă să mor fără căință,
Chiar clipa cea din urmă o voi disprețui.

Cît mai curînd ea vie, aducă-mi alinarea
De veci și voi primi-o netulburat și mut –

Spre a putea respinge și-atunci înduioșarea
Goni-voi amintirea și voi chema uitarea
Să-mi legene sfârșitul, al liniștii-nceput.

Că margini nu cunoaște păgîna-mi semetie,
Afară de trufie nimic n-avut-am sfînt,
Mi-am răzbunat printr-însa întreaga seminție,
Și sub călăuzirea-i pășesc cu bărbăție
Pe-aît de aspra cale a negrului mormînt...

Cu amăgiri deșarte și seci seninătatea
De tinzi să mi-o mai turburi, de-acum e în zadar...
Piei dar și-n pacea nopții îmi lasă voluptatea
De-a fi cu totul singur, redă-mi singurătatea...
Tîrziu ușoara șoaptă, încet se stinge, iar.

Din ce în ce mai ștearsă, ciudata arătare
Pe nesimțite pierde din undele-argintii,
Cînd spelb și searbăd cerul iar sîngeră la zare
Și, deșteptînd frunzișul, a dimineții boare
Îmi spulberă-ncîntarea grădinilor pustii.

NOTE

Textul poeziilor din *Pajere* este reprodus după volumul apărut la Editura „Cultura Națională” în anul 1936, sub îngrijirea văduvei poetului, și cu o notiță bibliografică de Perpessicius. La rîndul său, volumul fusese cules după un manuscris în transcrierea Marichii M. Caragiale, manuscris pe care Perpessicius procedase la anumite corecturi ortografice. (Pe coperta manuscrisului, realizat pe foi volante de 22 x 22 cm, pe hîrtie japon, de calitatea aceleia pe care apăreau edițiile de lux ale Fundațiilor, Marica M. Caragiale a scris cu creion negru: „Însemnări de prof. Al. Rosetti”. În realitate, erau de Perpessicius!) Am ținut seama de ambele surse, în lipsa oricărui manuscris olograf matein. Manuscrisul în transcrierea Marichii M. Caragiale se află la Biblioteca Centrală de Stat, Fondul Saint-Georges, la cota CLIX, de la numerele 6 – I, la numerele 6 – 20. Poezia *Lauda cuceritorului* (6 – I) este în întregime scrisă de mîna lui Perpessicius; de asemenea, la sonetul *Boerul*, versul sărit de Marica: „Cu dreapta se închină, cu sînga smulge, fură”. Evident, Perpessicius a comparat foile transcri-se de văduva poetului cu textul tipărit în timpul vieții poetului, de unde *Variantele* din ediția sa.

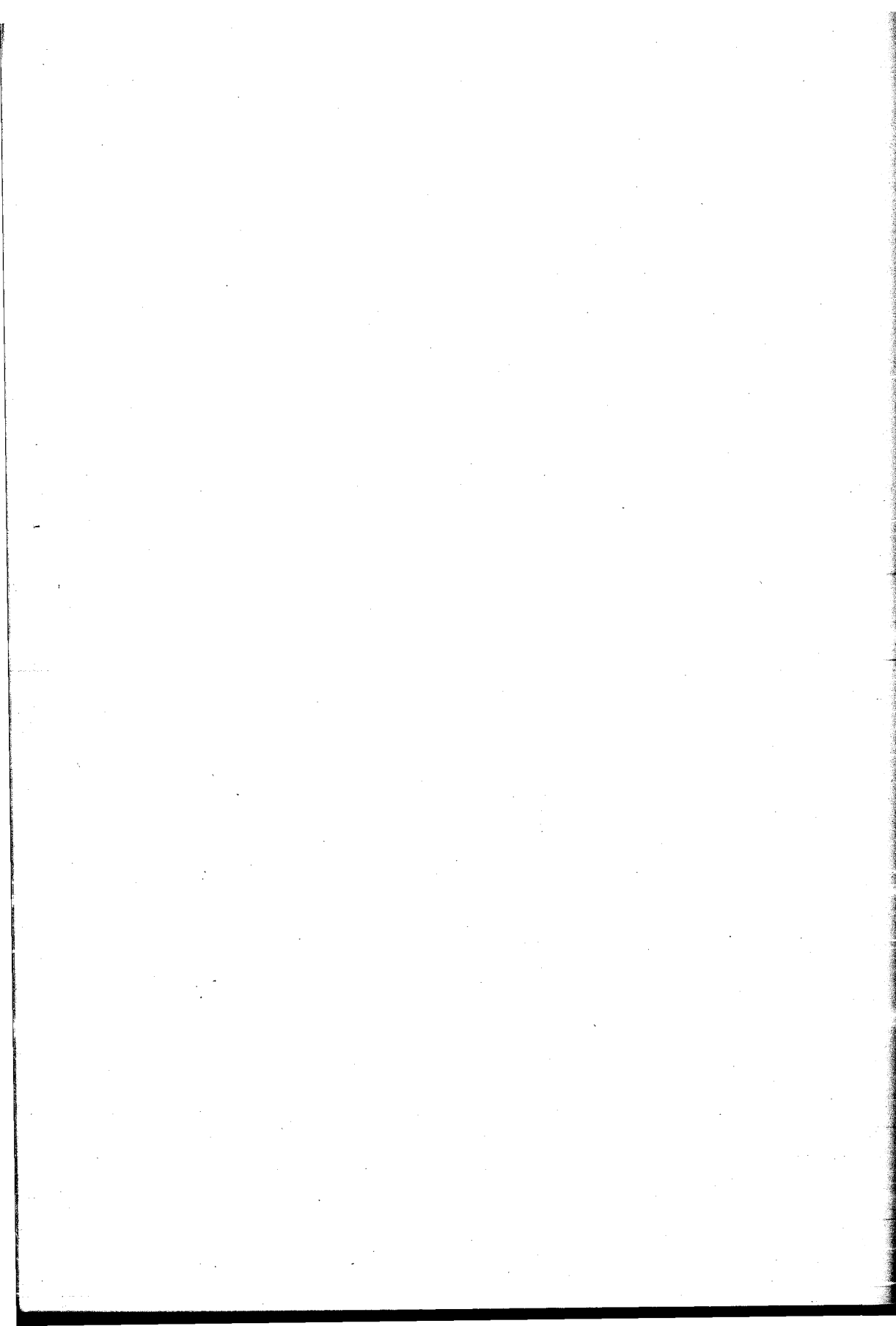
Ciclul *Pajere* a fost scris – urmărind datarea autorului, singurul izvor în chestiune – între anii 1904 – 1913. Față de maturitatea artei poetice a culegerii de sonete (dar și de tertine) cu titlul simbolic al celei mai nobile dar și mai rapace păsări de pradă, sîntem îndrituiți să considerăm că Mateiu I. Caragiale scria versuri încă de pe băncile școlii. În sprijinul acestei ipoteze vine și *Sonetul spaniol*, publicat în anul 1901, sub pseudonim, pe care i-l atribuim, din motive pe care le-am expus la locul cuvenit.

Cu toate că *Pajere* a apărut postum ca plachetă, faptul că cele mai multe din poeziile ciclului apăruseră în timpul vieții scriitorului ne-a determinat să respectăm și în prezentarea noastră ordinea editorială aleasă de întîiul și marele exeget al poetului, inegalabilul Perpessicius. Am procedat astfel nu numai spre a nu rupe unitatea unei opere – cea cronologică – dar, și mai ales, întrucît motivele centrale din *Pajere*, pe care le-am enumerat mai înainte, revin în lucrările ulterioare ale lui Mateiu I. Caragiale, în proza sa poetică *Remember* și mai cu seamă în *Craii de Curtea-Vechi*.

Un prim lot de 13 poezii din *Pajere* a apărut în *Viața românească*, an. VII, nr. 4, aprilie 1912. Era vorba de: *Clio*, *Lauda cuceritorului*, *Probodul războinicului*, *Noapte roșie*, *Călugărița*, *Boerul*, *Aspra*, *Înțeleptul*, *Cronicarul*, *Domnița*, *La Argeș*, *Trîntorul* și *Curțile Vechi*. În aceeași publicație, anul următor,

an. VIII, nr. 3, martie, au apărut *Grădinile amăgirii*, *Întoarcerea învinsului* și *Mărturisire*, iar în *Flacăra*, an. V, nr. 30, 7 mai 1916, *Dregătorul*. Poezia *Singurătatea*, figurînd în *Revista scriitoarelor și scriitorilor români*, în numărul din mai 1929 a fost singura pe care Mateiu I. Caragiale a publicat-o în perioada interbelică. Anterior, în 1925, Mateiu I. Caragiale a publicat, cu supratitlul de *Pajere*, poeziile *Lauda cuceritorului*, *Boerul*, *Trîntorul*, *Curțile vechi* în *Antologia poezilor de azi* (vol. I), alcătuită de Ion Pillat și de Perpessicius. În volumul postum numai două poezii erau deci inedite: *Sibastrul și umbra* (1905) și *Dormi....* Nici o altă poezie nu ni s-a păstrat de la scriitor, întocmai cum nu posedăm nici una scrisă de mîna lui. De altfel nu este de presupus să mai fi scris versuri în perioada interbelică. Sonetul *Noaptea valabă*, sustras autorului și tipărit sub altă semnătură, cu grave modificări, așa cum știm din *Correspondența* poetului, nu poate fi adaos *Pajerelor*, anume fiindcă nu-i cunoaștem forma inițială.

REMEMBER

Sunt vise ce parcă le-am trăit cândva și undeva, precum sunt lucruri viețuite despre cari ne întrebăm dacă n-au fost vis. La asta mă gîndeam deunăzi seara cînd rătăcind printre hîrțile mele ca să văd ce se mai poate găsi de ars – hîrțile încurcă – am dat peste o scrisoare care mi-a deșteptat amintirea unei întîmplări ciudate, așa de ciudată că, de n-ar fi decît șapte ani de cînd s-a petrecut, m-aș simți cuprins de îndoială, aș crede că într-adevăr am visat numai, sau că am citit-o ori auzit-o demult.

Era în 1907. Fusesem greu bolnav în București și mă întorsesem la Berlin acasă. Însănătoșirea mea se făcea cu anevoință, cerînd îngrijiri mari. La plecare, doctorul m-a sfătuit să mă feresc pînă și de cele mai ușoare zguduri sufletești. Bietul doctor! Am dat din umeri, zîmbind, și i-am spus să fie pe pace.

După un surghiun de doi ani revedeam Berlinul. Am de Berlin mare slăbiciune; nici împrejurări foarte triste nu m-au împiedecat să-l revăd cu plăcere. L-am regăsit cum îl lăsasem: tot numai flori. Așa frumos chiar ca în acel început de iunie nu-mi păruse totuși niciodată.

Ca să-l vîntur însă și să-l colind ca odinioară, nu mai mergea. Oboseam repede și oboseala putea înlesni reivirea boalei. M-am resemnat dar cîtăva vreme a sta pe acasă, jertfă de care mă despăgubea, în parte, frumusețea muzicii vechi ce se făcea la noi de dimineața pînă seara. Năpădit de o dulce aromeală, îmi lăsam visările să nască și să se topească în voie în noianul de armonii sublime, uitîndu-mă pe fereastră, cu ochii pe jumătate închiși, cum unduiau curcubeuri în pulberea fluidă a fîntîinii din larga piață-grădină. Lina boare a asfințitului legăna ciucurii purpurii ai trandafirilor aghățai pe terasa casei din față, purtîndu-le mireasma pînă la mine. Seara da însuflețire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau flori. Acesta era ceasul pe care-l așteptam ca să admir colțul cel mai frumos al pieței – un petec de pădure rămas neatins în plin oraș – cîțiva bătrîni copaci frunzoși și sumbri, vrednici să slujească de izvod celor mai cu faimă meșteri ai zugrăvelii.

Îi regăseam chiar, la Muzeul Frederic, într-o cadră de Ruysdaël, aceiași copaci stufoși, adumbrind lîngă o cădere de apă un castel în ruină. Odată nu puteam trece pe dinaintea ei, fără a mă opri îndelung. Privind-o, gîndul mi se pierdea fără sfîrșit în fărîma-i de cer vînat cu zare adîncă. E înnăscută în mine, drojdie de străvechi eres, o iubire păgînă și cucernică pentru copacii bătrîni. Lor le datoresc inspirații mult nobile și grave, fiindcă nu cred să se afle pe lume viers omenesc sau cîntare meșteșugită care să mă miște mai viu ca tainicul freamăt ce-l deșteaptă în frunzișul lor-vîntul serii. Arborii aceia zugrăviți mă încîntau totuși mai mult chiar decît cei adevărați, acel mic peisaj melancolic înfățișîndu-mi o oglindire a sufletului meu.

Mergeam la muzeu foarte ades. Cît de cufundat eram în contemplarea cadrelor nu treceam cu vederea nici pe oaspeți, interesanți uneori, așa că printre ei băgasem de seamă că se afla nelipsit un tînăr care, acolo mai ales, ar fi atras privirile oricui, căci despre el s-ar fi putut cu drept zice că-l desprinsese de pe o pînză veche o vrajă. Poate fi plăcere mai rară pentru cei ce s-au împărtășit cu evlavie întru taina trecutului decît să întîlnească în carne și oase o icoană din veacuri apuse? Cu doi ani înainte văzusem în sala franțuzească a muzeului o cuconiță care copia după Mignard pe Maria Mancini și avea o așa izbitoare asemănare cu modelul, încît ai fi crezut că, privindu-se în oglindă, își zugrăvește, împodobindu-l, propriul ei chip.

Tot astfel semăna tînărul cu unii din acei lorzi, ale căror priviri, mîini și surîsuri Van Dyck și, după el, Van-der-Faës le-au hărăzit nemuririi. Zic unii din acei lorzi, fiindcă mai toți sunt la fel. În trecut, în căstele restrînse, celor de aproape și înmulțit înrudiți, trăind împreună, cu același port și obiceiuri, fiecare epocă le întipărește același aer, dacă nu chiar aceeași înfățișare. Se întîmplă iarăși ca, acolo unde cu gîndul nu gîndești, să răsară ființe cărora le trebuie căutată aiurea, în alte țări, la alte neamuri, în alte veacuri, adevărata asemănare, fără a li se putea bănuși măcar, în vreun fel, cu aceia de cari îi despart prăpăstii de timp și de stirpe vreo cît de îndepărtată înrudire.

Era de prisos dar orice presupunere despre obîrșia tînărului cu pricina, făceam însă tot soiul de reflexii asupra ființei lui, unică într-adevăr și stranie, impunîndu-se poruncitor luărei aminte. Mă subjugase prestigiul recei trufii a tînărului ce, în deplină frumusețe, pășea singur în viață, nepăsător, cu fruntea sus. L-am crezut, din capul locului, una din acele fapte excepționale, străine de omenire, pentru cari am resimțit totdeauna o vie atragere. Îl vedeam zilnic aproape, nu muzeul fiind singurul loc unde îl întîlneam. În plimbările ce

începusem a relua prin oraș, de teama oboselii, făceam lungi popasuri la o prăvălie, unde se degustau capodoperile unei vechi rachierii neerlandeze. După Ruysdaël, Van-Brouwer și Van-der-Hoogh. Nicăieri nu mă reculegeam mai bine ca în acea încăpere îngustă și cam întunecoasă, ce ar fi putut face cinste oricărei locuințe de burgmaistru sau de staroste de breaslă, așa bogat căptușită cum era cu stejar afumat pînă la jumătatea peretelui, unde blana ieșea afară, făcînd jur-împrejur o largă poliță pe care stăteau înșirate năstrape și ulcioare de Delft. Ce minunate clipe petreceam acolo!

Alături de mine, pe singura laviță din primitoarea cămară, singuratică ziua, tînărul cu chip de portret vechi sorbea pe îndelete băuturile cele mai dulci și mai parfumate, asemenea unor nestimate topite, ațîțitoare de visări exotice și de îndepărtate nostalgii cu piperatele lor mirodenii de Java sau de Antile. Acolo, parcă nu mai eram străini unul de altul și, ceea ce e nostim, mai tîrziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit că, și lui și mie, ni se păruse a mai fi stat și altădată împreună într-o încăpere la fel.

Nu m-aș fi gîndit însă să ne împrietenim chiar, fiind îndreptățit a-l crede că făcea parte dintr-o lume cu totul alta decît a mea. Sărea în ochi: una e floarea de cîmp, alta floarea de grădină. Acum, fie că trebuiseră veacuri ca, la asfințitul ei, o înaltă rasă să înflorească așa de strălucit, într-un semet avînt al sîngelui albastru spre tipul ideal, fie că fusese numai o nemereală fericită, în toate chipurile mai mult nu se putea da. Mai era nevoie, e drept, și de ceva osteneală, zilnic, ca această podoabă a omenirii să-și împlinească frumusețea, pentru că atîta găteală nici la o muiere nu mi-a fost dat să văd. Să-l fi presupus după asta că era unul din acei deșuchiați cu năravuri rătăcite al căror număr pare a fi sporit, în timpii din urmă, pretutindeni, într-o măsură întristătoare? Nu, nu-mi venea să o cred, căci dacă păpușii acesteia sulemenite îi flutura uneori pe buze un surîs neliniștitor, sub arcul sever al sprincenelor trase negre cu condeiul, ochii aveau acea nevinovată limpezime ce strălucește numai sub pleoapele eroilor și ale copiilor.

Era și foarte tînăr; să tot fi avut douăzeci de ani. Ce nu se îngăduie la vîrsta aceasta, celor bogați mai ales? Lipsa grijii zilei de mîine preface creierul omenesc, amortînd simțimîntul temerii de răspundere; avuția moleșește și îmbată de o ameteală dulce, neîntreruptă, ce îndeamnă la goana după plăceri rare, după senzații noi. Din acea lume nepăsătoare și deșartă, dezbrătată de prejudecățile de rînd, făcea parte și noul meu cunoscut care, fără îndoială, trebuia să se bucure de mari mijloace de trai. Arăta însă a trăi în afară de acea lume și, mai mult chiar, în afară de orice lume. Ca dînsul, în Berlin - W., mai erau și alții, dar pe aceia nu-i puteai decît rareori zări, călărind în ceața dimineții sau zburînd repede seara la înfloritele lor desfătări. Nici pe el nu-l

vedeam altfel decît locuind într-una din străzile ce mărginesc regescul Tiergarten spre apus, încingîndu-l cu o minunată salbă de vile, unde aurul a izbutit, întrucîtva, în încercarea de a sădi iarăși raiul în viața pămîntească. Mi-l închipuiam dar răsfoind cu degetele lui subțiri cărți cu legături scumpe în somptuoasa singurătată a odăilor cu oglinzi adînci, unde lîncezește o risipă de flori rare. Nu deștepta oare vedenia unui asemenea decor singură numai pătimașa mireasmă ce răspîndea el în juru-i, atît de îmbătătoare că treaz te făcea să visezi?

Aubrey de Vere. Cînd mă gîndesc... Ne-am vorbit într-o zi așa, parcă ne-am fi cunoscut de cînd lumea. Numele lui normand – și pînă astăzi nu știu dacă astfel se chema într-adevăr – nu-mi era străin, fiind numele de neam al zvăpăiaților conți de Oxford, după stingerea cărora a fost cules și alipit la cel de Beauclerk de Stuartii de mîna stîngă, ducii de Saint-Albans. Să se fi tras cumva din aceștia, nu i-ar fi făcut mai multă cinste ei lui decît el lor. Deși englez pînă la măduvă, în vorbire se slujea obișnuit de franțuzească și așa cum rar mi-a fost dat să o aud. Cu timbrul grav al glasului său mlădios și pur, ea era pentru dînsul ceva mai mult decît un mijloc de înțelegere, era o unealtă de seducere. Aflînd ce era, l-am înțeles pe dată în totul; datina căreia Brummel i-a pus pecetea numelui său trăia în Aubrey de Vere în deplină strălucire. Pînă și plăcerii de a se sulimeni îi găsisem astfel tălmăcirea: cei dinții locuitori ai Albionului de cari se pomenește, nu-și boiau în întregime goliciunea în albastru? Această culoare îi era îndeosebi dragă noului meu prieten, el o purta în însăși făptura lui, în ochi și sub pielița foarte străvezie a mîinilor, în cari cînd la una cînd la cealaltă sclipeau șapte inele, gemene toate – șapte safire de Ceylan. Cu brățara și cû parfumul, acea de neuitat mireasmă de garoafă roșie, inelele erau șingurele lucruri cărora le rămînea credincios – încolo, ca îmbrăcăminte, nu știu să-l fi văzut de două ori la fel. Dar toată această migăloasă găteală nu era la dînsul decît un amănunt dintr-un întreg desăvîrșit, de o fericită armonie. Aubrey de Vere avea un creier de minune alcătuit și un duh scînteietor, el ar fi făcut fala clubului cel mai închis și nu s-ar fi simțit la strîmt nici într-o adunare de cărturari, pentru că dacă mărturisea că rufele și le spăla la Londra, adăuga că tot astfel în suta a optsprezecea, coconașii din Paris și le spălau în Flandra și cei din Bordeaux la Curaçao și așa știa să vorbească de toate, cu asemănări din trecut, cu apropieri și amănunțiri fermecătoare, de cîte ori i se întîmpla să povestească de călătoriile lui prin ținuturile străvechi ale Răsăritului, sau prin ostroavele pierdute ale Oceanului liniștit unde domnește primăvara veșnică. Atît am putut afla din viața lui: că văzuse multe, cutreierînd mări și țări și că citise și mai multe, prea multe chiar, pentru anii lui, fiind fost cu puțință să fi amestecat ce văzuse cu ce citise, sau să fi privit cele văzute

prin geamul înșelător al citirii, care laolaltă cu bogăția îi cam sucise capul deși, de la fire, avea judecata limpede și rece. Așa, de pildă, am înțeles că se îndeletnicea cu cercetări oculte îndrăznețe, pentru cari era hărăzit, pe lângă o înclinare înnăscută rară și cu cea mai uimitoare pregătire. Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decît cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de ființe omenești.

Cu ce prilej, în ce împrejurări făcuse așa de timpuriu călătorii atît de minunate nu spunea, precum nici cine era, ce și de unde, dacă avea părinți, rude sau prieteni, unde sta cu casa măcar – nimic, cu desăvîrșire nimic. Ce stăpînire de sine avea ca să poată ascunde astfel la vîrsta lui fără a se trăda? Dacă el însă nu destăinuia nimic, apoi eu îl întrebam și mai puțin și presupun că tocmai asta a fost pricina că am legat prieteșug. O veșnicie să ne fi întîlnit, tot mai lesne i-ar fi scăpat lui o destăinuire decît mie o întrebare. De altfel nici nu țineam să aflu ceva: ce mă privea pe mine? Întîmplător l-am văzut – fără să bage el de seamă – alegînd flori de patru-cinci sute de mărci, garoafe și orchidee rare – un adevărat desfrîu – și n-aș fi avut, cum cunoșteam pe domnișoara vînzătoare, decît după plecarea lui, să intru să-mi înfloresc cheutoarea ca să aflu unde le trimesese și punînd astfel mîna pe fir să împing cercetarea mai departe. Dar la ce bun? Să fi avut un scop stăruința încăpățînată cu care își perdeluia scurtul lui trecut și viața de toate zilele, se putea prea bine, era însă, o spun iarăși, atîta mîndrie în privirea lui, ce pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pămînt, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis, încît ar fi făcut să se risipească orice umbră de neîncredere sau de bănuială. Totuși, nu-mi scăpase din vedere că uneori ar fi dat să mai spună ceva, dar se răzgîndea pe loc, înăbușindu-și vorba pe buze. Roșea el atunci sub suliman, i se înnourau într-adevăr ochii, așa cum mi se părea într-o foarte scurtă clipă de dare pe față a unei tulburări ascunse? Nu aș putea jura, ce știu însă e că pe cînd povestea, privirea lui, făcîndu-se și mai adîncă, se aținea asupra nelipsitelor inele, lung și cu duioșie, ca și cum acele pietre ar fi cuprins taina vieții lui, oglindindu-i în gheața lor limpede și albastră toate gîndurile și amintirile.

De la o vreme, fără ca legăturile noastre de prietenie să se strîngă mai mult, ne vedeam mai des, uneori dimineata, cel mai obișnuit după-amiazi, niciodată însă seara, niciodată. Din pricina căldurii, părăsisem taverna olandeză și ne întîlneam la Grunewald, pe terasa unei cafenele, la marginea unui crîng de pini – o terasă idilic cotropită de trandafiri de toate neamurile și fețele ce, la adierea vîntului, se scuturau în pahare. Sosea totdeauna fără grabă și fără întîrziere. Odată l-am așteptat însă zadarnic pînă la ceasul cinei. Întorcîndu-mă acasă, găseam o scrisoare în care se ruga pe scurt de iertare că nu putuse veni

și iscălea sir Aubrey de Vere. Am cercetat cu luare-aminte scriptura semeată cu slove mari și pecetea de ceară albastră: un sfinx culcat în mijlocul panglicei unei jaretiere la fel cu aceea ce împresoară scutul în stema Marei-Britanii. Pe panglică citeam cuvîntul „Remember“.

Ca eraldist nu eram mulțumit; mă așteptam să aflu arme adevărate, nu o simplă emblemă. De la acea scrisoare, sir Aubrey n-a mai dat semn de viață. Nu era de mirare: o zăpușeală umedă cumplită clocea orașul, cuiбар uriaș de ticăloșii și de rele. Nu mai era de ieșit decît seara, cînd sir Aubrey nu se arăta. Noaptele erau însă atît de frumoase, încît greu mă înduram să mă mai întorc acasă. Tot umblînd astfel pînă tîrziu, am avut odată, spre miezul nopții, într-o alee pustie din Tiergarten, o stranie întîlnire.

Trecea o femeie înaltă, cu un bogat păr roșu sub o pălărie mare cu pene, o femeie slabă și osoasă, fără șolduri și fără sîni, într-o rochie strîmtă de fluturi negri. Ea pășea țepăună ca o moartă, care ar fi împinsă sau atrasă de o putere din afară, străină de voința ei, spre un țel tainic în noapte. Nu știu de ce nu mi-a venit să cred că e o femeie ca toate femeile, din capul locului, chiar înainte ca în ochii ei țintiți mari, ce arătau a privi înăuntru, și în trăsurile feței sale prea sulimenite să-mi pară a recunoaște... Dar, mai trebuia să mă îndoiesc, mai putea fi numai o bănuială cînd în mîna cu degete lungi rînjeau șapte safire de Ceylan? Am rămas uluit, în prada unui simțimînt tulbure, în care și nedomerirea și urîtul și teama își aveau partea lor, apoi cu nările pline de cunoscuta mireasmă – mireasma de garoafă roșie – am dat să o urmăresc. Era însă tîrziu; o pierdusem. La capătul aleei așteptau cîteva droști de piață; se suise pesemne într-una și pierise.

Pentru un vechi berlinez ca mine ar fi fost copilăresc să mă las cuprins de uimire. Cîte nu văzusem! În schimb mă simțeam îmboldit de o curiozitate josnică, ce m-a făcut cîteva seri să pîndesc mereu pe acolo. Nimic însă. Estimp, arșița creștea tot mai aprigă; în ziua căreia i-a urmat noaptea ce voi povesti numaidecît la vale, picaseră oameni pe drum ca muștele.

Era o noapte de catifea și de plumb, în care adierea molatecă a unui vînt fierbinte cerca în zadar să risipească pîcla ce închegase văzduhul. Zările scăpărau de fulgere scurte, pădurea și grădinile posace tăceau ca amortite de o vrajă rea; mirosea a taină, a păcat, a rătăcire. Înaintam cu greutate prin întunerecul ce vătuia aleele singuraticice, trebuind uneori să mă opresc, covîrșit de slăbiciune. La răspîntia unde e fîntîna lui Roland din Berlin, în lumina prea vie, care, după beznă, îmi luase văzul săgetat, mă pomenii față în față cu sir Aubrey, ceea ce, cînd îl privii mai bine, nu-mi făcu tocmai plăcere.

Nu pentru că de data asta întrecuse orice măsură. Oricum, nu se iese astfel în lume. Pudră cu care își văruise obrazul era albastră, buzele și nările și le

spoise cu o vopsea violetă, părul și-l poleise, presărîndu-l cu o pulbere de aur, iar ochilor le trăsese jur-împrejur largi cearcăne negre-vinete ce-i dădeau o înfățișare de cîntăreață sau de dănuitoare. Încolo, îmbrăcat tot fără cusur, în frac albastru, sub mantaua ușoară de seară, cu orchideea la cheutoare, nelipsindu-i nici brățara de la mîină, nici inelele din degete. Avea însă ceva schimbat, era neastîmpărat, neliniștit, pe cît eram eu de muiat și de stins. Împotriva obiceiului lui, vorbea pripit și tremurat, rugîndu-mă să rămîn cu el – el, care făcea parte din acei oameni ce fără voie, în ciuda însăși curteniei lor, dau să înțeleagă că fac o însemnată jertfă cînd suferă să stea cu cineva. Mai mult, îmi luase chiar brațul și mă întorsese din drum. Îl simțeam cum dîrdîie din toate încheieturile, scuturat de friguri, și vedeam cum ochii aci i se ținteau în gol, sticloși ca ai femeii cu păr roșu, aci îi lăcrămau lîncezi și pierduți. După cum atunci nu-mi venise să cred că arătarea ce trecuse pe lîngă mine era o femeie, acum mi se părea că ființa ce mă tîra cu ea în umbră nu era un bărbat. Am mers tăcuți pe marginea pădurii, eu posomorît, cătînd a arăta cît mai puțin plictisit, el, cu surîsul pe buze, privind-și în zare pietrele albastre, de cari se legau poate amintiri tainice și căroră le hărăzea parcă, cu patimă și dor, gîndirea lui cea din urmă – am mers tăcuți pînă ce ajungînd la podul de peste canal, unde începe calea Electorilor, el s-a oprit, desfăcîndu-se de mine.

Aveam înaintea mea un alt om, cu desăvîrșire altul decît cel de adineaori. Să fi avut pietrele lui virtuți ascunse? Treptat se redobîndise pe sine, se îndreptase, înțepase nările și acum sta țeapăn, rece și mîndru, foarte mîndru. Trăsurile feței sale prelungi se ascuțiseră, de la albastrul fraged de floare, culoarea ochilor îi trecuse la albastrul cu licăriri aspre ale oțelului, iar pe buzelē subțiate zîmbetul i se făcuse crud. În paloarea-i lunară, cu părul său de aur, sir Aubrey nu mai avea ca înfățișare în acele clipe nimic firesc, semănînd mai mult a serafim, a arhanghel decît a făptură omenească. Rămase astfel înmărmurit cîtva timp, scruțînd întunericul pe care îl biciui deodată cu mînușile lui albe, ca și cum ar fi voit să alunge o vedenie.

– E o stranie noapte, zise el grav. Asemenea nopți sunt mai de temut ca beția; vîntul cald împrăștie friguri rele. Stendhal scrie că la Roma, cînd bate un anume vînt în Transtevere, se ucide.

Trebuie să te simți și dumneata slăbit de zăduf, urmă el. Ai să-mi faci plăcerea să iei ceva cu mine, un păstrăv, doi, și o sticlă de vin de Rin, să ne mai întremăm. Dar înainte să-mi dai voie să lipsesc puțin... Și scoțînd ceasornicul, o floare de platină muiată într-o rouă mărunță de pietre albastre: – ...ai să vrei să mă aștepți, nu-i așa? Am să zăbovesc nițel, poate mai mult de un sfert de ceas, oricum însă mai puțin de o jumătate. Mai plimbă-te în vremea asta, ne găsim aici la pod, cine vine înfii așteaptă pe celălalt. Îmi întinse mîna

care era ca gheața, ridică pălăria și-mi întoarse spatele. Făcui întocmai, îndreptându-mă din nou spre pădure, sunt în apropiere cei mai frumoși copaci ce se pot închipui, uriași seculari, druidici, așa de înalți și de înfoiați că privindu-i îți vine să te crezi pe alt tărîm. M-am întors la pod după un sfert de ceas și înainte de jumătate, dar fără a-mi găsi tovarășul. Cum așteptarea, ca toate neajunsurile, pare mai grea la început, am mai luat-o pe cheu în sus, fără a mă depărta prea mult de locul de întâlnire.

Cheul era pustiu iar casele oarbe. Peste tot ferestrele erau negre, unele fiind însă deschise, se zăreau înăuntru acele lucruri posomorîte de argint-viu ce rînjesc în oglinzi în întuneric. Una singură de sus se împăiengina de raze slabe, aceea a unei odăi încărcate de poleieli, unde veghea o lampă așezată pe un colț de dulap – mai mult candelă decît lampă – abia lăsînd să se cearnă ca înveninată, printr-un înveliș de smalturi verzi, o lumină înăbușită, una din acele lumini cari, după datinele vrăjitoarești, sunt prielnice duhurilor rele ce rătăcesc în puterea nopții.

M-am oprit și privirea mi-a rămas îndelung pironită asupra acelei ferestre. Ah! farmecul ferestrelor luminoase în întunecime, cine s-ar mai încumeta a-l spune după Barbey d'Aureville? Dar, în nemuritoarea sa povestire e perdeaua cîrmezie, în altele, scrise mai tîrziu și atît de timpuriu uitate sunt geamuri de nu mai știu ce colori; la fereastra mea nu era nici perdea, nici geam și totuși, în ceața verzuie, afară de poleieli și de oglinzi ce și ele păreau înzăbrănite, nu se vedea nimic.

Să fi fost vreo legătură între acea fereastră, care e de ajuns să închid ochii ca să-mi răsară înainte întocmai ca atunci, și cele ce s-au petrecut în acea noapte chiar, bănuiesc, nu pot să știu. M-am întors la pod tot așa de nenorocos ca și înția oară: prietenul nicăieri. În vederea unei așteptări mai lungi, m-am rezemat de parmaclicul de tuci al podului, lîngă mal, mi-am descoperit capul, care mă durea, și m-am cufundat cu totul în măreata privescătoare a nopții.

Nu o voi uita niciodată. E drept că așa frumoase nopți două n-am văzut la fel, eu care știu a prețui noaptea ca nimeni altul și care am iubit-o cum nu se poate iubi ziua, cu nesaț și cu patimă. Sufletul meu sălbatic, care de obicei pare a ațipi zgribulit de o nemulțumire nedeslușită, nu începe a trăi pe deplin decît odată cu stingerea celor din urmă văpăi ale amurgului; pe măsură ce se așterne vâlul serii renasc, mă simt mai eu, mai al meu. Să-mi fi îngăduit mijloacele de trai a schimba fața împrejurărilor, cu anii ar fi fost cu putință să nu văd raza zilei. A, să nu fi fost noapte, n-aș fi așteptat pe sir Aubrey, nu! dacă e vorba, apoi nu țineam să-l revăd defel. Am stat pentru că acasă tot nu m-aș fi întors, aș fi zăbovit tot atît, hoinărind pe acolo unde, în umbră, freamătul copacilor înalți face ca singurătatea să pară nemărginită. Nu-i puteam însă

ierța lui sir Aubrey că mă făcea să-l aștept, să-l aștept în vreme ce el cine știe la ce desfătări se deda, în înfiorarea acelei nopți calde, poate chiar la acea tulbure lumină verzuie, în brațele vreunei femei, a cărei frumusețe să fi făcut pereche cu frumusețea lui. Mai aveam încă o bănuială: mersese poate să pregătească pentru mai târziu întrunirea vreunui sobor ocult și uitase de lumea celor vii. Oricum, sînge rău n-aveam de ce-mi face. Îmi reluai dar firul gîndurilor sprijinit de parmaclîc în coate, cu tîmplele în palme. Sub miîne alunecau solzii grași ai apei leneșe, deasupra căreia se înfiripa străveziu un zăbranic de aburi. Canalul era sinistru. Ce deosebire! – ziua, priveliștea în partea locului e cum nu se poate mai blîndă: ramurile copacilor de pe maluri înfrățițe spre vîrf fac boltă deasupra canalului, în care își oglindesc frunzișul ușor și neastîmpărat de un verde proaspăt și fraged. Aceasta e calea ce-o urmează trupurile celor înecați. În 1905, țîn minte, într-o dimineață poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude de altmîntreli la Berlin un cîntec vesel: „Plutește un cadavru pe Landwehrkanal“.

Răcorindu-mi fruntea, o vie adiere mă trezi din toropeală. Cît am stat țintuit acolo nu mi-am dat seama – am tras, nesupărat de nimeni și un pui de somn – nu știu să fi auzit bățînd orologiul de la Gedächtniss și trebuie să fi bățut în mai multe rînduri. Cînd mahmur, mi-am ridicat capul din mîini și m-am frecat la ochi, pe cerul care se făcuse ca scrumul, casele se desprindeau împînzite. Vîntul se întețise rece iar arborii porniseră a geme. Mi-am acoperit capul, pălăria am găsit-o jos, căzută – și am mai dat încă un tîrcol pe chei să mai văd lumina cea tainică. Fusese însă stinsă. M-am hotărît în sfîrșit să plec spre casă, începuseră a cădea stropi groși și se lumina de ziuă.

Ca o adevărată pasăre de noapte urăsc zorile. Fără a ține seama că o răceală mi-ar fi putut fi funestă, în loc să caut vreun adăpost, am luat-o la picior pe străzile pustii, gonit de searbăda lumină ce se cernea țesută cu apă din văzduhul încruntat, biciuit în răstimpuri cu furie de vîntul de miază-noapte. Cînd ud learcă m-am văzut acasă, am fost cuprins de o ciudă grozavă, ceea ce nu m-a împiedecat totuși să dorm fără vise pînă la amiazi.

Afară se așternuse pe ploaie, o ploaie care n-a conținut o săptămînă încheiată decît în scurtele răgazuri ce își da ca să pornească mai vajnică. Făceam ce dregeam și gîndul îmi zbura la întîmplările din nopțile din urmă. De cîte ori venea poșta, săream să văd dacă nu era ceva și pentru mine. Așteptam bineînțeles un cuvînt de la sir Aubrey – se cădea din partea lui – și faptului că pe plicurile sosite nu se afla nici scriptura semeață, nici pecetea cu sfînxul, nu-i puteam găsi tălmăcire.

Într-un ajun de sărbătoare, vremea rea făcu în sfârșit pace: Neîncrezător, nu ieșii decît tîrziu la plimbare. La zări se lumina a ploaie. Era așa de albastră cea seară dulceagă și lină, de un albastru-închis fluid, că orașul părea scufundat în adîncimile tainice ale unei mări. Străzile mișunau de lume; fericirea de a trăi, de a se bucura de bunurile vieții se oglindea pe toate chipurile, se răsfrîngea în toate privirile, vie, aproape ațîțătoare, dînd frumuseții femeilor o deosebită strălucire. Închipuirea mă purta în trecut, evocam vedenia a cum trebuie să fi fost în asemenea seri marile cetăți ale vechimei, Babilonul, Palmira, Alexandria, Bizanțul? Îmbinînd astfel realitatea cu visarea, urmai fără grabă și voivodul mulțimii pînă la podul de peste canal, unde ceasuri întregi așteptasem atunci pe sir Aubrey.

Drăgălășia locului era împlinită, desăvîrșită, de albeața fără seamăn a cîtorva lebede ce se aflau la cea oră albastră pe apă parcă într-adins. Nu mai trecui podul și mă înturnai la un birt din apropiere. Pe cînd așteptam masa, o privire aruncată pe un ziar mă făcu să aflu abia atunci un lucru de care urla tîrgul de două zile.

Se pescuise în Charlottenburg, acolo unde Spreea își ia înapoi apele împrumutate canalului, făcînd vîrtej – se pescuise, legat cobză într-o manta, un cadavru ce arăta a fi acela al unui tînăr blond și zvelt, bogat îmbrăcat în ținută de seară, gătit și înmănușat, însă desculț.

Tînărul fusese nu de mult ucis. Trupul purta în partea sîngă a pieptului o rană adîncă. Lovitura fusese atît de puternică încît arma – o lamă îngustă cu două tăișuri – se frînsese, o parte rămînînd în rană.

Se găsisese asupra victimei, în hîrtie și aur o mică avere, bașca prețul sculelor ce purta cu risipă nebună, toate din belșug bătute în safire de Ceylan, numai în safire de Ceylan. În schimb nici o hîrtie tipărită sau scrisă care să poată trăda ceva despre ucis – nimic, nimic. Hainelor le fusese smuls petecul cu numele croitorului, iar ceasornicului tasul cu iscălitura aurfaurului. După chip, înecatul nu mai era în nici un fel de recunoscut, pentru că fața îi fusese arsă cu o apă tare ce-i rosese aproape în întregime pielea și carnea pînă la os.

De așa sfîrșit a avut parte sir Aubrey de Vere. Putea să isprăvească mai bine, sau mai tîrziu măcar, după ce aș fi plecat eu, fiindcă din noi doi, la început, nu știu, zău, care a fost mai de plîns... Prin ce am trecut, din clipa în care am înțeles cine era ucisul, ce am tras, mai e nevoie să spun? Și n-a fost nimic totuși pe lîngă ce puteam păți. Remember? – da, cred. Se zice că frica e albastră; eu am văzut-o de toate colorile, i-am străbătut iadul întreg, pogorîndu-i rîpele fără fund, suindu-i culmile cele mai rezezi, piscurile de groază ce se pierd în

norii nebuniei, și cum n-am înnebunit de-a binelea e de mirare. Fusesem¹ singura ființă în tovărășia căreia se arătase sir Aubrey în lume la lumină; la taverna olandeză, la terasa de la Grunewald trebuia să fi trecut ca nedespărțiți, încât nimeni n-ar fi voit să creadă că despre tînărul cu care păream atît de legat, tocmai eu, sărăcuț de mine, eram ăl care știa mai puțin – mai puțin chiar decît nimic. Nu ar fi dat aceasta mai mult temei bănuielii că nu aș fi fost străin de răpunerea celui necunoscut? Simțeam urzindu-se în ascuns, în jurul meu, strîngîndu-se pe tăcute mrejele meșteșugite ale celei mai îndrăcite poliții, mă și vedeam apucat, năpăstuit... pierdut pentru totdeauna, nou Lesurques, ispășind nelegiuirea a cine știe cui... Începusem a mă crede singur vinovat – și nu eram oare îndestul pentru faptul numai că înnădisem prieteșug cu un om ca sir Aubrey? Atunci mi-am dat lămurit seama cît e de greu în țară străină între străini. Întîiul meu gînd a fost dar să părăsesc numaidecît Berlinul, să fug la mine în țară. Nu am putut închide ochii toată noaptea, mă apăsa de data asta întunericul, iar zorile le așteptam ca o dezrobire. Cu lumina renășteau în mine liniștea și nădejdea. M-am răzgîndit de plecare și mi-am desfăcut lucrurile, apoi seara le-am strîns la loc, făgăduindu-mi iarăși să plec, fără greș, dimineața – și a mers astfel multe zile, zile negre, la amintirea căroro astăzi încă pîlpîie în fiori scurți răsunetul îndepărtat al spaimei cumplite de atunci, cînd orice nimic făcea să mi se zbată inima ca o pasăre rănită. Dar, ca toate simțimintele omenești – afară de ură – cu timpul și frica se ostioiește și piere. E locul să strecor că adîncă mea tulburare n-a putut fi citită din afară; viața zilnică nu mi-o schimbasesm întru nimic, iar de focul care mă mistuia n-am simțit nevoie să mă spovedesc nimănui, precum n-am găsit de cuviință nici să mă duc să spun celor în drept ce știam, sau mai bine zis nu știam, despre sir Aubrey. Am mers mai tîrziu la taverna olandeză și nu m-a întrebat nimeni de tovarășul de odinioară, nimeni de asemeni la terasa din Grunewald. Pretutindeni aceeași tăcere. Citeam toate ziarele și-mi venea aproape ciudă; nici un rînd măcar în care să se mai pomenească de groaznica pescuire. Nu se descoperise pesemne nimic. Sfinxul își păstra taina neștirbită.

Altmintreli, prin ea însăși, pieirea lui sir Aubrey n-a depășit în ochii mei însemnătatea unui „fapt divers“. Ce noimă ar fi avut să împing părerea de rău cuvenită pînă la a plînge în acel străin necunoscut pe un Marcellus? Că era tînăr și frumos? Poate tocmai așa tînăr cum arăta nu era; sunt ființe ce înșeală vîrsta, iar în ce privește frumusețea nu e de prisos o anume lămurire. Găsisem frumoasă nu atît făptura lui sir Aubrey, cît asemănarea lui cu unii din aceia de mult pieriți în spulberarea veacurilor, îl găsisem frumos pentru că în el vedeam retrăind o icoană din trecut, vedeam reînviat scumpul Trecut însuși,

1 În original: Fusesse – eroare de tipar!

Trecutul apus pentru totdeauna. De aceea m-am împotrivit ispitei să merg să privesc și eu, sub geam, la morgă, pe acela care fusese Aubrey de Vere; cum înfățișarea ce o dă moartea o șterge adesea pe cea din viață, ar fi fost păcat să se strice în amintirea mea acel chip ce părea desprins însuflețit dintr-o cadru veche. Am voit ca el să rămână așa cum l-am cunoscut, semănând atît de mult cu acei frumoși lorzi, cari au petrecut așa de nebunește la Whitehall cu Killegrew și cu Rochester, cu Barbara Villiers și cu Nell Gwinn și pe cari, muiati în catifele și în mătăsurii înspumate de horbote și înflorite de panglici, ținînd în mînă trandafiri sau mîngîind cîini de preț, i-a înfățișat, surizători și mîndri, cavalerul Lely. Totuși, mai mult decît arătarea din afară, de la el păstrez de neșters întipărite în minte unele mișcări lăuntrice ce-i scăpărau pe neașteptate în vorbire, cugetări cum n-am prins de la alții, nici n-am găsit scrise. În depărtatele-i călătorii plutitoare, această ciudată ființă știuse să deslușească din înfiorarea crîngușilor de finici la vestirea furtunilor oceanice șoapte adînci, să pătrundă la zări nescrutate, pe cari le purta oglindite în ochii lui limpezi ca safirele de Ceylan, taine ce nu se dezvelesc decît celor aleși, și pe cari zadarnic se trudesc a le cerceta cei ce fără chemare își tocesc viața întreagă vîz și minte pe buchea stearpă a cărților. Și toate – tinerețe, frumusețe, înțelepciune fuseseră menite să isprăvească în apa murdară a unui canal...

În sfîrșit sosi ziua plecării. Începuse toamna, dar nu toamna rumenă de la miazăzi, bacantă încinsă cu piele de pardos, purtînd ciorchine de struguri și poame în părul arămiu, ci toamna spelbă a țărilor de secară și de bere, cu cer searbăd, cu soarele foarte jos, tîrîndu-se ofilit la zare. Mă închisesem din nou în casă în timpul din urmă; citeam în neștire, citeam pentru că muzică nu se mai făcea, iar afară, pe fereastra deschisă încă pînă tîrziu, nu mai aveam ce privi. Fîntînii apele nu-i mai jucau în raze, pe terasa casei din față, trandafirii se scuturaseră iar în colțul cel frumos, securea abătuse acei bătrîni copaci ce păreau a fi zugrăviți de Ruysdaël.

*

S-au perindat de atunci șapte ani. A fost parcă ieri, parcă niciodată. Parcă ieri, pentru că ținere de minte am bună, parcă niciodată, pentru că îmi lipsește evlavia amintirii. Mi s-a întîmplat adesea să mă gîndesc la tenebroasa dramă, căreia i-am fost poate, în acea noapte de fiori și de friguri, martor nevăzut și orb. Ce fusese însă, ce se petrecuse, nu m-am mai întrebat, n-am mai ținut să știu, ba chiar dimpotrivă, dovadă deunăzi, avînd putința să aflu, n-am voit eu.

Întîrziaseam pe vreme rea, într-un local de noapte bucureștean și căzuse peste mine un cunoscut de prin școală; îl zărisem, de departe, și pe la Berlin, învăța ceva pe acolo pare-se. Limbut peste măsură și în felul lui hazliu, mi-a împuiat urechile cu o sumă de fleacuri, istorii de gazde, de fete și de slujnici de gazde – tot lucruri înălțătoare, după calapodul „Micuței” lui Hașdeu. Cîtă deosebire între cum văzusem eu Berlinul și cum omul care sta în fața mea, fălindu-se cu însăși nerușinarea lui ieftină! Dar de ce în acea seară se deștepta, vie ca niciodată, amintirea lui sir Aubrey, de ce vedenia nopților berlineze cu întîlniri stranii îmi răsărea atît de puternică? Să fi fost pricina aburii amării ai spirtului de sîmburi, care venea și el de la acea veche și vestită rachierie neerlandeză? Nu, era altceva. Mai îmbătătoare ca orice băutură, mă învăluia o aprigă mireasmă de garoafă care se desprindea de la o cuconită așezată la masa de alături – mireasma ce răspîndea tînărul cu pietre albastre, mireasma ce odată, spre miezul nopții, o lăsase în urma ei femeia cu păr roșu, într-o alee pustie din Tiergarten. Și-i revăzui și pe ea și pe el și fereastra cu tulburea lumină verzuie, toate aeeva ca în puterea unei vrăji. Nu m-am împotrivit unui imbold neîncercat pînă atunci, acela de a povesti cuiva istoria lui sir Aubrey de Vere.

Aia fost ascultat cu toată luarea-aminte. Băgam numai de seamă cum din cînd în cînd pe buzele cunoscutului meu mijeia ușor un zîmbet. Cînd cu pescuirea cadavrului am încheiat, m-a întrebat dacă asta e toată povestea? I-am răspuns că da. „Să-ți spun eu atunci urmarea, a reluat el, a fost dandana mare. S-a făcut mușama ce e dreptul numaidecît, dar adevărul n-a putut fi împiedecat să răsufle. Ai să afli lucruri grozave, să vezi...”

L-am oprit scurt: „Nu țin să aflu nimic”. Și cum se uită uimit la mine, neștiind ce să priceapă, am apăsat pe cuvîntul din urmă, rostindu-l de mai multe ori. „Îți va părea ciudat, am urmat, dar, după mine, unei istorii, frumusețea îi stă numai în partea ei de taină; dacă i-o dezvălui, găsesc că își pierde tot farmecul. Împrejurările au făcut să întîlnesc în viață un crîmpei de roman care să-mi împlinească cerința de taină fără sfîrșit. De ce să las să mi-l strici?” Vorbind așa nu mințeam tocmai, dar îndărătul acestui fel de a privi lucrurile cam ușuratic, mai mult literar, se ascundea ceva mai înalt, o gîndire nobilă, care ea singură m-a hotărît a pune lacăt gurii cunoscutului meu și pe care dacă i-aș fi spus-o, mă îndoiesc că ar fi fost în stare să o priceapă. După cum, pentru a nu vătăma în mintea mea icoana senină a făpturii din afară, n-am voit să văd chipul mutilat al sărmanului tînăr, tot astfel nu m-am învoit să aflu nimic despre el, de teamă să nu fie ceva care să-i poată mînji amintirea sufletească. Rămîină și aceasta frumoasă, fără pată în umbra-i de taină și de trufie, rămîie

în totul sir Aubrey de Vere așa cum mi-a plăcut să-l văd eu, numai așa – ce-mi pasă de cum era în adevăr? Am nimic singura dovadă că l-am cunoscut în ființă, am ars scrisoarea în a cărei pecete zîmbea sfinxul împresurat de zicerea: „Remember“. Remember? – da, firește, că n-am să uit, dar cum anii tulbură unele din amintirile vechi, făcîndu-le să plutească aburite la hotarul dintre realitate și închipuire, dacă soarta mă va hărăzi cu viață lungă, într-un firziu are să-mi pară poate că toată această întîmplare trăită a fost un vis numai sau vreo istorie citită ori auzită undeva, cîndva de mult.

NOTE

Textul de față este reprodus după volumul antum cu același titlu, apărut în Editura „Cultura Națională” în anul 1924. Istoricul literar Perpessicius a avut la îndemână, la întocmirea ediției sale din 1936, un exemplar cu corecturi ale autorului, pe care noi nu l-am putut vedea. Am folosit, totuși, această sursă în secundar, preluând numai unele din lecțiuni – foarte puține, de altfel și în original – și anume pe acelea ce ni s-au părut mai adecvate.

Inițial, nuvela a apărut în revista *Viața românească*, an. XIII, nr. 8, august 1921, însă în ceea ce privește momentul elaborării ei, Mateiu I. Caragiale a lăsat următoarea însemnare semnificativă: „Conceput în timpul unor preumblări nocturne la Șosea în 1911. Scris în 1913, remaniat progresiv, definitiv în 1921, când a apărut în revistă”. Nu am avea nici un motiv a pune la îndoială afirmațiile autorului, adăugînd numai că în *Viața românească*, anul scrierii nuvelei este 1914.

În *Agendă*, care începe cu anul 1923 – anul căsătoriei cu Marica G. Sion – prima însemnare referitoare la *Remember* este din același an, la ziua de 26 noiembrie, când scriitorul notează: „Cultura Națională. Fac cunoștință cu Marin G. Rîmniceanu”. Scopul nu putea fi altul decît propunerea spre tipărire a unei cărți. De altfel, la 15 decembrie din același an, Mateiu I. Caragiale consemnează: „Simionescu-Rîmniceanu îmi spune că afacerea cu *Remember* este ca și făcută”. Prin urmare, editura acceptase oferta autorului, sau era pe punctul de a o face. Notările din *Agendă* se succed și în primăvara anului 1924. Astfel, luni 17 martie, autorul primește primele corecturi la carte – pagini I și II. La 2 aprilie, Simionescu-Rîmniceanu îi restituie corecturile, iar la 15 ale aceleiași luni, prozatorul le înapoiază pentru scoaterea ultimelor greșeli de tipar. Totuși, va mai primi altele. Miercuri 16 mai 1924, după ce restituie încă un set de corecturi, predă aceluiași Simionescu-Rîmniceanu manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche*, care mai avea însă de așteptat! (Este și momentul cînd aplică „mecanica nouă” simțînd cum îi renaște energia). De altfel, la 26 mai 1924, în urma unei întrevederi cu Octavian Goga, notează eliptic în aceeași *Agendă*: „Discuție prelungită. Chestiuni: I. Candidatură președenție Societatea scriitorilor români...” Totuși, în acel moment nu avea încă nici o carte publicată! Însă din textul însemnării nu rezultă nici că ar fi fost vorba de candidatura lui O. Goga, deoarece chestiunile ridicate, trei la număr, îl privesc doar pe Mateiu.

Duminică 2 iunie efectuează: „Ultima corectură la *Remember* pentru «impri-mabitur.» (bunul de tipar). Va continua însă să efectueze și alte corecturi, pe 3

și 6 iunie. La 11 iulie are o întrevedere cu viitorul său editor și antologant, Perpessicius – tema discuțiilor nu ne e adusă la cunoștință. Și o curioasă însemnare, la data de 28 octombrie: „Cultura Națională. *Remember* a apărut în august și va fi pusă în curînd în vînzare”, unde „a apărut” – se citește „a fost tipărit”. Într-adevăr, la 29 octombrie 1924 își vede tipărită prima carte, intră, prin urmare, în posesia semnalului – și în aceeași zi se înscrie în registru la Palat, două momente de satisfacție emotivă.

Un prim exemplar de autor este oferit confratelui și antologantului său Ion Pillat, la *Capșa*, la 7 noiembrie. La data de 4 decembrie scrie în *Agendă*: „Cultura Națională. Volumul a fost pus în vînzare, dar pe sub teighea. Straniu!” Eia, probabil, o informație pripită, tinzînd să acopere cine știe ce incurie literaricească – pe atunci cărțile de literatură nu se vindeau „sous le manteau”. La 8 decembrie, la teatru, invitat, presupunem, de Ion Pillat și Adrian Maniu, înmînează acestuia din urmă, în calitatea sa de vechi și încercat prieten – se cunoșteau din cercul lui Al. Bogdan-Pitești – un exemplar din cartea recent apărută, iar mai apoi înscrie în aceeași *Agendă* oferirea altor exemplare unor amici mai de aproape, Măciucescu, sau mai de departe, Paleolog. În fine, la 24 februarie 1925 completează, la Biblioteca Academiei Române, fișele cu operele sale publicate! La 11 mai din același an face chiar un pas mai mare, încredințînd marelui Palatului un exemplar din *Remember*, cu un „ex libris” și poate chiar și alte steme desenate de mîna scriitorului. O săptămînă mai tîrziu are bucuria de a fi oprit pe stradă de mareșalul Palatului, care-i comunică știrea că monarhul nu pregetase să-i citească nuvela și că îi plăcuse. Mai mult, la 27 ale aceleiași luni primește chiar o scrisoare de mulțumiri, de la același demnitar cu care se întîlnise pe stradă, scrisoare emisă, firește, în numele regelui. Se pare că acesta citise cu adevărat cartea, că o remarcase, cel puțin așa îi transmite lui Mateiu, Cella Delavrancea, căreia monarhul însuși i-ar fi declarat (*Agenda*, 23 ianuarie 1926) că păstrează cartea pe birou și că „dacă armele desenate de mine (blazoanele, n. n.) ca „ex libris” sînt frumoase, textul nuvelei este și mai și. *Este un mare talent*”. Verdictul regelui Ferdinand – à tout seigneur tout honneur – este și primul semnal al criticii așadar, în mentalitatea lui Mateiu – căci, altfel, cartea fusese semnalată de critica literară chiar la apariție. Mai înainte, la 10 august 1925, dăruise un exemplar din *Remember* celui mai apropiat prieten al său, Rudolf Uhrynovschi.

Nuvela aduce în prim plan perioada berlineză a prozatorului, respectiv a anului 1907, dar întrucît privește „faptul divers atroc”, credem că Mateiu s-a inspirat dintr-o carte tot antebelică, intitulată *Le sexe inconnu* (Sexul necunoscut), a reputatului om de știință și popularizator dr. Magnus Hirschfeld, tradusă în limba franceză și adaptată de W. R. Fürst, Éditions Montaigne, fără an. Aici, la paginile 134-135 citim paragraful: „Plus d'un travesti a mis, dans un tel état psychologique, un terme à sa vie. Il y a quelques années, on a repêché, d'un canal de la Spree, à Berlin, le cadavre d'un homme entièrement habillé en femme qui n'a jamais été identifié”, adică: „Nu doar un singur travestit și-a pus, într-o asemenea stare psihologică (de depresiune morală, n. n.), capăt zilelor. Acum cîțiva ani, s-a pescuit pe unul din canalele Spreei, la Berlin, cadavrul unui bărbat îmbrăcat de sus pînă jos în straie femeiești și care n-a putut fi niciodată identificat”. În *Remember*, trasînd un tablou sinistru de noapte al canalului, în contradicție cu cel diurn („Aceasta e calea ce-o urmează turpurile celor înecați.

În 1905, țin minte, într-o dimineață poleită de april, apele purtau o mireasă albă. Se aude de altminteri la Berlin un cântec vesel: *Plutește un cadavru pe Landwehrkanal*!), Mateiu se revendică martor!

Nuvela are ca subiect scurta și dramatica întâlnire între tânărul Povestitor și un încă mai tânăr presupus britanic și aristocrat, ce se prezintă sub numele de Aubrey de Vere. În povestire se face pe larg referire la arborele genealogic al familiei de Vere, de la care se revendica necunoscutul. Perpessicius, în *Prefața* la ediția de *Opere* din 1936, descoperea în numele lui Aubrey de Vere anagrama lui Barbey d'Aureville, observație ingenioasă, menită să sporească deci cu încă una sursele conștiente și sub-conștiente ale personajului. Ovidiu Cotruș (*Opera lui Mateiu I. Caragiale*), studiind *Almanahul Gotha* ca și *Enciclopedia Britanică* se întoarce în timp pînă la primul Aubrey (Albericus), menționat în *Domesday Book* (1086) ca deținător al unui mare fief în Essex. Al treilea Aubrey, ne informează istoricul și criticul literar (*op. cit.*, p. 77), ar fi fost făcut în 1142 conte de Oxford, încît între primul și ultimul conte de Oxford – tot un Aubrey, acesta decedat în 1703 – se perindaseră, cu același nume nobiliar, douăzeci de generații: „Diana, fiica ultimului Aubrey, căsătorindu-se cu un Beauclerk, duce de Saint-Albans, din descendența bastardă a lui Carol al II-lea Stuart, va transmite descendenților săi numele de Vere-Beauclerk“. O familie care a dat Marii Britanii războinici faimoși – John Vere (1313–1360), distins în bătăliile capitale ale războiului de 100 de ani (Crécy, Poitiers), pe un Thomas, favorit al regelui Richard al II-lea, pe un alt Aubrey, de asemenea, partizan al Prințului Negru, pe Richard, unul din comandanții de trupe de la Azincourt! „Partizani ai casei de Lancaster, ei și-au plătit tributul de sînge în timpul războiului celor două roze. Astfel, John Vere este decapitat, împreună cu fiul său, în anul 1642“. Și un strălucitor Edward de Vere, conte de Oxford, „personaj de seamă al perioadei elisabetane, nu numai prin versurile sale amabile și prietenia sa cu actorii (istoricul englez J. Th. Looney l-a considerat adevăratul autor al pieselor lui Shakespeare), ci și prin luxul și extravaganța moravurilor sale“. Ov. Cotruș notează că acest vlăstar vădea semne de decadentism: „Cinismul său, caracteristic și altor reprezentanți mai viguroși ai Renașterii engleze, se asociază cu un rafinament de somptuoasă decadentă“ (*op. cit.*, p. 78).

Ca o curiozitate, adăugăm noi, un Aubrey Thomas de Vere (1814–1902) (după *Dictionnaire des littératures*, Philippe Van Tieghem, I, A – F, 1968, p. 1109), „poet și critic literar irlandez, prieten cu Wordsworth, care a avut o influență considerabilă asupra operei sale, este autorul a numeroase volume de versuri, mai cu seamă *Waldenses* (1842), *Junnisfail* (1861), *Ode irlandeze* (1869), și *Legendele Sf. Patrik* (1872). Volumul său intitulat *Eseuri în principal asupra poeziei* (1887) este o culegere de studii critice. Poeziile sale arată o elevație de spirit remarcabilă și dezvăluie o puternică imaginație.

Datele sînt ceva mai complete în *The Oxford Companion to English Literature* (editat de Paul Harvey) – ediția a patra – (revizuit de Dorothy Eaghe), Oxford at the Clarendon Press, 1967, p. 222: „De Vere, Aubrey Thomas (1814–1902), fiul lui Sir Aubrey de Vere (1788 – 1846), el însuși poet, a urmat Trinity College din Dublin. S-a format sub influența lui Coleridge și a lui Wordsworth. A fost prieten cu Tennyson, și prieten de o viață și susținător al lui Sir Henry Taylor, ca poet și dramaturg. Prietenii mai tîrzii includ pe Robert Browning și D. H. Hutton. A publicat *The Waldenses and other Poems* în 1842 și *English*

Misrule and Irish Misdeeds, manifestându-și simpatia pentru irlandezi, în 1848. În 1851 a trecut la catolicism. Opera sa voluminoasă cuprinde *The Legends of St. Patrick* (1872), *Critical Essays* (1887 – 1888), *Recollections* (1897) și drame. Este subiectul unei teze a lui Wilfrid Ward (1904).“

Am fi astfel în fața unei contaminații multiple, în ordinea posibilului, ipotezelor înfățișate mai adăugându-se încă una, aceea a unei surse directe din Edgar Poe, acel Guy de Vere, din *Lenore*.

Despre persoana celui de al doilea personaj, Povestitorul, cele mai compacte date ni le rezervă *Corespondența*, scrisorile trimise de Mateiu I. Caragiale prietenului său care se afla la Paris, Nicolae Boicescu. Conținutul acestor scrisori ne dă o idee asupra perioadei de frenezie existențială (termenul aparține criticului Al. George și îl considerăm cel mai potrivit) prin care a trecut atunci tânărul care tocmai urma, cu succese și cu reversuri, școala hoinăreliei. Singura referire însă cu direcție este aceea că tânărul Mateiu frecventa muzeele. De relații mai mult sau mai puțin interlope învinuiește autorul o altă cunoștință, pe Vlădoianu, bănuț a fi poposit în Berlin anume în acest scop. Oricum, însă, între descrițiile de mediu și oameni din aceste scrisori și cele din *Remember* se simte opera de decantare a trecerii vremii, maturizarea artistului, diferența tablourilor înregistrate pe viu față de cele pe care le întoarce, mulți ani mai pe urmă, ochiul minții.

Pe exemplarul său de lux, din *Remember* – cel din 1924 – criticul Șerban Cioculescu scrisese, la ultima filă, pe care și semnase: «recitesc 1 mai 1972. Rămân la părerea mea, pînă azi nedivulgată: prefer *Remember Crailor*, considerat de toți capodopera lui Mateiu.

Îmi vine să rîd însă de acele „inspirații mult NOBILE și grave“ ale lui Mateiu, la contemplarea copacilor bătrîni (p. 13), ca și de „gîndirea NOBILĂ“ a voinței de păstrare a „tașnei“ (de ce nu „mult NOBILĂ“ și ea?).

CRAII DE CURTEA-VECHE

„Que voulez-vous, nous sommes ici aux
portes de l'Orient, où tout est pris à la
légère...“

Raymond Poincaré

ÎNTÎMPINAREA CRAILOR

„... au tapis-franc nous étions réunis“

L. Protat

Cu toate că, în ajun chiar, îmi făgăduisem cu jurământ să mă întorc devreme acasă, tocmai atunci mă întorsesem mai târziu: a doua zi spre amiazi.

Noaptea mă apuca în așternut. Pierdusem răbojul timpului. Aș fi dormit înainte, dus, fără zgomotoasa sosire a unei scrisori pentru care trebuia neapărat să iscălesc de primire. Trezit din somn sunt mahmur, ursuz, ciufut. Nu iscălii. Mormăii numai să fiu lăsat în pace.

Ațipii iarăși, dar pentru scurtă vreme. Sărăcia de epistolă se înființa din nou, însoțită de cruda lumină a unei lămpi. Mișelul de poștaș găsisese de cuviință să mă iscălească cu mâna lui. Nu-i fusei recunoscător.

Urâsc scrisorile. Nu știu să fi primit de când sunt decît una, de la bunul meu amic Uhry, care să-mi fi adus o veste fericită. Am groază de scrisori. Pe atunci le ardeam fără să le deschid.

Asta era soarta ce o aștepta și pe noua sosită. Cunoscînd scrisul, ghicisem cuprînsul. Știam pe de rost nesărata plachie de sfaturi și de dojene ce mi se slujea de-acasă cam la fiecare început de lună; sfaturi să purced cu bărbăție pe calea muncii, dojene că nu mă mai înduplecam să purced odată. Și, în coadă, nelipsita urare ca Dumnezeu să mă aibă în sfînta sa pază.

Amin! În halul însă în care mă găseam mi-ar fi fost peste putință să pornesc pe orice fel de cale. Nici în pat nu mă puteam mișca. Deșurubat de la încheieturi, cu șalele frînte, mi se părea că ajunseseam în stare de piftie. În mintea mea aburită miji frica să nu mă fi lovit damblaua.

Nu, dar în sfîrșit mă răzbise. De o lună, pe tăcute și nerăsuflăte, cu nădejde și temei, o dusesem într-o băutură, un crailic, un joc. În anii din urmă, fusesem greu încercat de împrejurări; mica mea luntre o bătuseră valuri mari. Mă apărasem prost și, scîrbit de toate peste măsură, năzuisem să află într-o viață de stricăciune uitarea.

O luasem numai cam repede și mă vedeam în curînd silit să depun armele. Mă lăsau puterile. În acea seară, eram în așa hal de sfîrșeală că n-aș fi crezut să mă pot scula nici să fi luat casa foc. Dar deodată mă pomenii cu mine în

mijlocul odăii, în picioare, uitându-mă speriat la ceasornic. Mi-adusesem aminte că eram poftit la masă de Pantazi.

Ce noroc că mă deșteptase; mare noroc! Privii acum cu recunoștință scrisoarea părintească; fără ea scăpam înfîlnirea cu cel mai scump prieten.

Mă îmbrăcai și ieșii. Era, spre căderea iernii, o vreme de lacrimi. Deși nu plouase, tot era ud; jgheaburile plîngeau, ramurile copacilor desfrunziți picurau, pe tulpine și pe grilaje se prelingeau, ca o sudoare rece, stropi groși. Asta e timpul care îndeamnă cel mai mult la băutură; rarii trecători ce se prefirau prin ceață erau mai toți afumați. Un lungan, coborînd prispa unei cîrciumi, căzu grămadă și nu se mai sculă.

Întorsei capul dezgustat. Birtul ales pentru acea seară fiind tocmai în Covaci, luai o birjă, lucru cuminte, deoarece, la sosirea mea, ceilalți mosafiri erau la a doua țuică, iar oaspetele la a treia. Mă arătai mirat că se înființaseră cu toții așa devreme; Pantazi însă mă lămuri că el venise de-a dreptul de-acasă, iar Pașadia cu Pirgu de-a dreptul și ei de la „club“, vremea fiind prea urîță ca să mai zăbovească la aperitive.

Pantazi porunci încă un rînd de țuici. Dar voia bună ce ne urarăm, ciocnind, lipsea cu totul. Mă temui să nu adorm iar. În sala unde grosolana petrecere negustorească pornise să se înfierbînte – era într-o simbătă – masa noastră avea aerul unui ospăț de înmormîntare.

Borșul cu smîntînă și ardei verde fu sorbit în tăcere. Nici unul din meseni nu ridica ochii din taler. Pirgu, îndeosebi, părea frămîntat de o mîhnire neagră. Aș fi deschis eu vorba dacă lăutarii n-ar fi început tocmai un vals care era una din slăbiciunile lui Pantazi, un vals domol, voluptuos și trist, aproape funebru. În legănarea lui molatecă, pîlpîia, nostalgică și sumbră fără sfîrșit, o patimă așa sfișietoare că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferință. De îndată ce coardele încăluzate porniseră să îngîne amara destăinuire, sub vraja adîncă a melodiei, întreaga sală amuțise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duișii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe, cîntarea, înecată de dor, se îndepărta, se stîngea, suspinînd pînă la capăt, pierdută, o prea tîrzie și zadarnică chemare.

Pantazi își șterse ochii umezi.

– Ah! zise Pirgu lui Pașadia, făcîndu-și privirea galeșă și glasul dulceag, ah! cu valsul ăsta țin să te duc la lăcașul cel din urmă, cît mai cufind; cred că n-ai să mă faci s-aștept mult încă această sărbătoare a tineretelor mele. Ce frumos are să fie, ce frumos! Și eu beat, cu nenea Pantazi, voi stoarce întristatei adunări lacrimi fierbinți luîndu-mi, în cuvinte mișcătoare, rămas bun de la în veci neuitatul meu prieten.

Pașadia nu zise nimic.

- Da, urmă Pirgu, leșinându-și și mai mult glasul și privirea, are să fie afit de frumos! Eu am să-ți duc căvălăriile pe pernă. Și, la șapte ani, la parastasul cel mare, cînd au să te dezgroape, rămășag pun că au să te găsească tot dichisit, tot scortos, tot fercheș, fără un fir de păr alb, murat în argint-viu și în spirt ca un gogoșar în sare și în oțet.

Dar Pașadia nu-l asculta, se gîndea aiurea. Scăpa de data asta Pirgu și mi-era necaz, deoarece n-aveam ochi să-l văd.

Rămînînd de tînăr singur în București, de capul meu, mă ferisem să intru-n cîrd cu oricine, așa că din restrînsul cerc al cunoștințelor mele, alese toate pe sprînceană, Gorică Pirgu n-ar fi făcut niciodată parte, dacă n-ar fi fost tovarășul nedespărțit al lui Pașadia de care aveam o evlavie nemărginită.

Pașadia era un luceafăr. Un joc al întîmplării îl înzestrase cu una din alcătuirile cele mai desăvîrșite ce poate avea creierul omenesc. Am cunoscut de aproape o bună parte din aceia ce sunt socotiți ca faime ale țării; la foarte puțini însă dintr-înșii am văzut laolaltă și așa minunat cumpănite atîtea înalte însușiri ca la acest nedreptățit ce, de voie, din viață, se hărăzise singur uitării. Și nu știu un al doilea care să fi stîrnit împotriva-i atîtea oarbe dușmăanii.

Auzisem că aceasta și-o datora în parte înfățișării. Ce frumos cap avea totuși! Într-însul ațipea ceva neliniștitor, atîta patimă înfrînată, atîta trufie aprigă și haină învrăjbire se destăinuiau în trăsăturile feței sale veștede, în cuta sastisită a buzelor, în puterea nărilor, în acea privire tulbure între pleoapele grele. Iar din ce spunea, cu un glas tărăgănat și surd, se desprindea, cu amărăciune, o adîncă silă.

Viața lui, din istoria căreia i se întîmpla rar să dezvăluie ceva, fusese o crîncenă luptă începută de timpuriu. Ieșit din oameni cu vază și stare, fusese oropsit de la naștere, crescut pe mîini străine, surghiunit apoi în străinătate la învățătură. Întors în țară, se văzuse jefuit de ai săi, înlăturat, hărțuit, prigonit și trădat de toată lumea. Ce nu se uneltise împotriva lui? Cu ce strigătoare nedreptate îi fuseseră întîmpinate lucrările, truda de zi și noapte a jertfitei sale tinereți, cum se învoiseră cu toții să-l îngroape sub tăcere! Din grelele încercări de tot soiul prin cari trecuse atîția ani de restriște și cari ar fi doborît un uriaș, această făptură de fier ieșise călită de două ori. Pașadia nu fusese omul resemnării, încrederea în sine și sîngele rece nu-l părăsiseră în cele mai negre clipe; statornic în urmărirea țelului, el înfrînsese vitregia împrejurărilor, o întorsese cu dibăcie în folosul său. Ca dînsul nimeni nu știuse să aștepte și să rabde, neclintit el pîndise norocul la răspîntie, îl înșfăcase și-l siluise ca să-i poată smulge ceea ce, în chip firesc, i s-ar fi convenit de la început fără caznă și zbućium. Odată ajuns se întrecuse, luase văzul tuturilor, îi uluise și-și făcuse, jugănar cumplit dar cu mănăși, toate mendrele. Calea măririlor i se deschidea

largă, netedă, acum însă că putea năzui la orice, nu mai voi el nimic și se retrase. Presupuneam că la temelia acestei hotărâri ciudate a fost întrucîtva și teama de sine însuși, fiindcă, sub învelișul de gheață din afară, Pașadia ascundea o fire pătimașă, întortocheată, tenebroasă care, cu toată stăpînirea, se trăda adesea în scăpărări de cinism. Cu veninul ce se îngămădise în inima sa împietrită, puterea l-ar fi făcut lesne primejdios. Și nici o încredere la el în virtute, în cinste, în bine, nici o milă sau îngăduială pentru slăbiciunile omenești de cari arăta a fi cu totul străin.

Retragerea sa din politică mirase mai puțin totuși decît schimbarea ce se petrecuse în felul său de trai. La vîrsta cînd la alții începe pocăința, el care totdeauna slujise de pildă vie de cumpătare, se năpustise deodată la desfrîu. Era aceasta darea pe față a unei vieți ce dusese și pînă atunci în întuneric, sau reluarea unor vechi deprinderi de cari rîvna de a izbuti îl făcuseră să se dezberă un lung șir de ani? – căci firesc nu era ca o asemenea năpîrleală să fi avut loc de azi pe mîine. Cum, nu știu, rar însă mi s-a întîmplat să văd jucător așa frumos, crai așa ahtiat, băutor așa măreț. Dar se putea oare spune că decăzuse? Nicidecum. De o sobră eleganță, plin de demnitate în port și vorbire, el rămăsese apusean și om de lume pînă în vîrful unghiilor. Ca să prezideze o înaltă Adunare sau o Academie, altul nu s-ar fi găsit mai potrivit. Cineva care nu l-ar fi cunoscut, văzîndu-l trecînd seara, cînd ieșea, țepăn și grav, cu trăsura la pas după el, pentru nimic n-ar fi voit să creadă în ce murdare și josnice locuri mergea acel impunător domn să se înfunde pînă la ziuă. Pentru mine, priveliștea acelei vieți avea ceva copleșitor, în ea bănuiam că se desfășura o întunecată dramă sufletească a cărei taină rămînea nepătrunsă.

Dacă, încercînd a reda întrucîtva trăsurile acestui nobil chip, am stăruit atît, e pentru că n-am voit să scap prilejul de a-l face să retrăiască înaintea ochilor mei, amintirea lui fiindu-mi scumpă. Deosebit de cutreierătorul culcușurilor de noapte ale destrăbălării bucureștene, în Pașadia, eu am cunoscut un alt om. Dar pe acela îl înfîlneam aiurea. La cîțiva pași de Podul Mogoșoaiei, într-o uliță singuratică, în umbra unei bătrîne grădini fără flori, se ridică, neprimitoare și posomorîtă, o casă veche. Eram unul din rarii privilegiați ce treceau pragul acelei bogate locuințe unde, pînă în cel din urmă ungher, se resfrîngea, sever, sufletul stăpînului.

Îl găseam în odaia lui de lucru, lăcaș de liniște și de reculegere, în care nimic nu pătrundea din lumea din afară. În acea încăpere, căptușită cu postav de fața iascăi și înconjurată peste tot de dulapuri ferecate în pereți, cu geamurile perdeluite, cîte neuitate ceasuri m-a ținut, pironit în jilt, convorbirea oaspelui. Miezoasă și cuprinzătoare, reținută și măiestrită, fără lăbărtări,

razne și prisosuri, ea învăluia în mreje puternice, uimea, răpea, fermeca. Pașadia era deopotrivă meșter pe pană și în tinerețe zugrăvise frumos. Era de necrezut cât citise. Istoria o cunoștea ca nimeni altul, ea desăvârșise la dînsul darul înnăscut de a judeca fără să se înșele oamenii; multora pe atunci în plină înălțare el le-a prevăzut, apropiată, trista prăbușire și nu pot uita cum rostind cuvintele cobitoare ochii îi licăreau siniștri. Pașadia Măgureanu! Am privit ca un har al Proniei simpatia ce dînsul a avut pentru mine și mă mîndresc de a fi ciracul acestui mare răzvrătit, atît de stoic, căruia din toate cusururile ce-i găsea lumea, nu mă învoiam a-i recunoaște decît unul singur – acela însă de neiertat: prieteșugul cu Gorică.

Gore Pirgu era o lichea fără seamăn și fără pereche. Nesăratele lui giumbușlucuri de soitar obraznic îi scosese faima de băiat deștept, la care se adăogase – de ce nu se știe – și aceea de băiat bun, deși bun nu era decît de rele. Acest chimiță avea un suflet de hengher și de cioclu. De mic stricat pînă la măduvă, giolar, rișcar, slujnicar, înhăitat cu toți codoșii și măsluitorii, fusese Veniaminul cafenelei „Cazes“ și Cherubinul caselor de întîlnire. Mi-a fost silă să cercetez mai cu de-amănuntul ițele acestei firi uscate și triste care simțea o atragere bolnavă numai pentru ce e murdar și putred. Pirgu avea în sînge dorul vieții de dezvățare țigănească de odinioară de la noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cîntecelile fără perdea, scîrboșeniile și măscările. Cu jocul de cărți ce-i slujea de meserie și cu boalele lumești ce-l istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari știa să vorbească, întocmindu-i tot temeiul hazului cu care le încînta celor ce-i prețuiau dobitoția. Și totuși pe altcineva nu găsisese ca să și-l facă tovarăș Pașadia care de altmintreli îl disprețuia fățiș, jicnindu-l și umilindu-l fără cruțare de cîte ori se iveau prilejul.

– Vezi, te rog, îmi zise el, nu-l lăsa pe vecinul dumitale să se sinucidă; uite-l, înghite cuțitul.

Într-adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuțitul, tăvălea bucata prin maioneză și, tot cu cuțitul, o băga adînc în gură. Mă făcui că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

– În precéptele sale, urmă Pașadia, buna creștere elementară glăsuiește: nici cuțitul în legume și pește, nici furculița în brînză și, nici într-un fel, cuțitul în gură. Dar asta de, pentru oameni fini, feciori de boer, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci rîmătorul să bea din fedeleș!

Pentru Pirgu care se credea neîntrecut în cunoașterea obiceiurilor lumii înalte, nu se putea înfruntare mai sîngeroasă. Se reculese însă repede și-i răspunse țanțoș lui Pașadia că avea să-l desființeze.

– Să mă slăbești cu mofturi de-astea, se rățoi el, că altfel întorc foaia. Ai îmbătrînit nebun...

Ca să împece lucrurile, Pantazi porunci să se destupe șampania ce, după datina meselor noastre, se sluji în pahare mari. Pirgu nu lăsă să i se toarne decît un deget, peste care adăogă aproape o litră de apă minerală, niște borviz ușor. Din tuspătru era singurul care nu ducea la băutură, se putea spune chiar că mai mult se făcea că bea, umflîndu-se cu sprîțuri cu sifon, cu sifon albastru. I se întîmpla rar totuși să nu fie beat de dimineată și cînd se chirchilea se ținea de tot soiul de pozne, după săvîrșirea căroră, nițel obraz să fi avut numai, ar fi trebuit să-i fie rușine să mai dea ochi cu lumea.

Închinînd într-un glas în sănătatea lui Pantazi, iubitul nostru oaspe, sorbirăm cu deliciu din băutura înviorătoare. Pirgu își muie doar buzele și se strîmbă.

– Șampania fără muieri, bombăni el, nu face două parale.

Femeile fuseseră însă, în chip hotărît, pentru totdeauna înlăturate de la mesele noastre. Toate încercările lui Gorică de a i se încuviința să-și poftască o prietenă – două fuseseră zadarnice. Pantazi s-ar fi învoit bucuros, dar Pașadia rămăsese neînduplecat. Ne mărgineam să aruncăm scurte priviri cotoiești cucoanelor de la mesele vecine cari, cam de obicei, ne răspundeau și ele cu ochiade șirete.

Cu căutătura-i tulbure și posomorîtă, Pașadia dezbrăca o durdulie ovreică, așezată în fața lui, ceva mai departe. Mă întovărășii și eu la această creștinească faptă, știind că nu supăram întru nimic pe marele meu prieten. Conștientă de minunata ei frumusețe răsăriteană în deplină înflorire, albă și mată ca un chip de ceară în care ochii de catifea ardeau cu o flacără rece între genele de mătase, ea rămînea nemișcată, nepăsătoare, în trufia fără margini a stirpei alese, așa ca străbunele ei cînd erau tîrîte, despoiate, în tîrgurile de robi, sau trase, mai tîrziu, pe scripetele lui Torquemada. Sînd picior peste picior, rochia i se ridicase pînă la genunchi, lăsînd să i se vadă, pale, prin străvezimea ciorapilor negri, pulpele strunguite fără cusur. Cînd se hotări să și le acopere, fu fără grabă și fără să roșească. Pirgu pisa cu nerușinare o negustoreasă cu fața aprinsă sub suliman, înfoiată și înzorzonată. Zîmbindu-i galeș, cu ochii pe jumătate închiși, el ridica paharul, sorbea cu gingășie, apoi își lingea buzele cu poftă. Singur Pantazi nu se uita la nimeni. Visătoare ca totdeauna, privirea i se pierdea aiurea, blîndă și tristă. El făcu semn să mai vie șampanie.

Dar Pirgu se-ntrecea cu gluma. Făcînd din paharul golit ochian, cu cealaltă mîină trimetea sărutări trupeșei negustorese care se prăpădea de rîs. Pașadia îl sfătui să se astîmpere să nu dea de belea.

– Frumos ți-ar sta, îl întrebă el, să te vezi luat pe sus și dat afară?

Pirgu îl privi cu desprețuitoare milă.

– Mă crezi, pesemne, că sunt ca dumneata să fiu dat afară cu una cu două, terchea-berchea, haimana? Cine nu mă cunoaște aici și oriunde, cine nu mă iubește, unde nu sunt la mine acasă? Ca să-și dovedească spusele, se ridică și trecu la masa negustoresei căreia-i pupă mâna și-i vorbi la ureche, dete o raită și pe la alte mese, oprindu-se mai mult la aceea a frumoasei ovreice.

– M-a întrebat Rașelica, ne zise întorcându-se, cum un om așa fin ca mine, fecior de boer, pot să mă adun cu oameni atât de ordinari? Era furioasă. Am rugat-o să nu ia în seamă; unul, i-am spus, e un biet bătrîn stricat, a fost pe vremuri ceva de capul lui, dar acum s-a zaharisit; celălalt e un copil.

Pașadia înghiți și tăcu. Îi urmai pilda. Nu-mi ascunsei admirarea de câtă lume cunoștea Pirgu.

Lume de tot soiul și de toată teapa, lume multă, toată lumea. Pe cine nu cunoaștea într-adevăr, unde nu pătrunseser? În zăvorțile case ale negustoriei sperioase și speriate, în ferecata cetățuie a ovreimei îmbuibate de belșug, în șubredele cuiburi ale rîiei ciocoiești, pretutindeni, Gorică era primit cu brațele deschise, deși nu totdeauna pe ușa din față. Rămîne de mirare cum nu insufla nicăieri scîrbă și teamă, cum nimeni nu voia să vadă că în potaia aceea mărunță ce se tîra și se gudura rînjind, pizma ținea deșteaptă și asmuța fără încetare, împotriva tuturilor, o fiară spurcată și căpie, pornită pe vrăjmășie, pe vătămare, pe rău, pîrînd a sluji soartei de unealtă de dezalcătuire și de nimicire. Mîrșăvia nu se sfia de altfel să și-o mărturisească, făcîndu-și fală din isprăvi pentru cari legea ar fi trebuit să prevadă pușcăria sau balamucul.

De școlar, își ducea prietenii la femei bolnave. Pentru asemenea lucruri se bucura de o închipuire drăcească nesecată. Din așîțarea la desfrîu, căruia își închinase trupul și sufletul, își făcuse un apostolat. Iscusit în samsarlicuri și pezevenglicuri, fusese faurul ruinei cîtorva feciori-de-bani-gata și al căderii mai multor femei; mulțumită lui, nume cunoscute se mînjiseră de necinste. Rar se petrecea murdărie în care să nu fi fost amestecat și dînsul, și adesea numai dintr-o crudă și fără sațiu poftă de a-și bate joc, pentru care nu se da înapoi de la nimic: iscodirea, defăimarea, bîrfeala, zîzania, pîra, amenințarea cu darea în vileag a tainei încredințate sau smulse, răvașele neiscălite – toate îi păreau deopotrivă bune, fiecare după cerință. Se năștea întrebarea ce ar fi trebuit dar să mai facă Gore Pirgu ca să treacă drept băiat rău?

Măgulit că-l admirasem, nu trebui să-l rog de două ori ca să istorisească pățania cea din urmă a doamnei Mursă. Fu însă întrerupt de plecarea Rașelichii. Cu pași mlădioși, ea se îndreptă spre masa noastră ca să-și ia mantaua din cuierul vecin. Pirgu sări s-o ajute. Era cum nu se poate mai bine Rașelica și de minune potrivită; trezita asemănare a femeii cu floarea – o floare neagră

de tropice, plină de otravă și de miere – o deștepta fără voie mireasma caldă ce se răspîndea, amețitor de pătimașă, la fiecare din mișcările ei. De aproape însă, fără ca frumusețea ei să-și piardă din strălucire, dînsa avea ceva respingător, în ea se simțea, mai mult decît în alte femei, Eva, străina, dușmana neîmpăcată și veșnică, împrăștiatoare de ispită și de moarte. Privirea ei liniștită, aplecîndu-se asupra colțului nostru, avu o scăpărare aspră ciocnindu-se de a lui Pașadia.

O urma un fel de țîngău adus din spate și cam deșelat, cu ochi încercănați și sticloși, cu obrajii aprinși de o roșeață nesănătoasă. O tuse seacă îl chinuia fără răgaz. În zîmbetul cu care își luă rămas bun de la Pirgu, fu parcă durerea unei despărțiri pentru totdeauna.

– E Mișu, ne șopti Pirgu. E pe dric, ne lasă. L-a dat gata și p-ăsta; doi bărbați în trei ani, bașca ce-a mai forfecat pe de-alături. Halal să-i fie, strașnică muiere, pe onoarea mea! Și către Pașadia: Ei și dumneata ai vrea să te arunci, crezi că te țîn meșii? Spune să știu, să-ți fac vorba, întră chiar în vederile mele.

În loc să răspundă, Pașadia își sorbi paharul pînă la picătura cea din urmă.

– La adică, de ce te-ai codi? stărui Pirgu, tot îți sună coliva. Parcă nu știe lumea că de mult, numai în miambal și-n magiun îți mai stă nădejdea? Te vezi pe drojdii, caută să mori încai fericit...

Estimp, o vie mișcare se iscase în tot birtul. Mulți se sculară de la masă, năpustindu-se spre ieșire. Se auzeau trîmbițări, treceau pompierii. Băiatul care ne slujise ne spuse că nu fusese mai nimic: se aprinsese un coș lîngă biserica Curtea-veche, dar fusese stîns înainte să sosească tulumbele. Unii dintre meseni fiind stăpînii sau chiriașii caselor din partea locului, fiecare își pierduse sărita, la gîndul că s-ar fi putut întinde și la el focul, afit de amenințător în acele uliți strîmte, cu clădiri lipite una de alta.

Se deschise vorba despre Curtea-veche căreia fără biserica cu turlă verde ce-i poartă numele i-ar fi pierit pînă și amintirea. Cu priceperea-i cunoscută, Pașadia ne înșiră cam tot ce se știa despre acele locuințe ale vechilor domnitori. Nimic de seamă pe cît părea. Ca întreg tîrgul, Curtea fusese arsă și rezidită de numeroase ori și trebuie să fi acoperit o arie întinsă, rămășițe de temelii boltite găsindu-se în întreagă mahalaua, de pildă sub birtul unde ne aflam. Cum fusese Curtea era lesne de închipuit, semănînd în mare cu mănăstirile, cu trupuri de clădiri multe pentru a putea sălășlui toată liota și țigănia, fără întocmire, fără stil, cu nade, umpluturi și cîrpei, vrednică să slujească, în urîtenia ei, de decor ticăloșiei unei tagme stăpînitoare plămădită din toate lepădăturile venetice și din belșug altoită cu sînge țigănesc.

Îl întrebai dacă nu în nestatornicia domniilor și în teama de năvăliri trebuie căutată pricina că nu s-a durat și la noi măreț și trainic ca în Apus? Plăcerea

nobilă de a zidi nu a lipsit unora din voevozi; Brâncoveanu bunioară ridicase pe întinsele lui moșii Curți bogate. Îmi răspunse că nu; iubirea de frumos fiind unul din privilegiile popoarelor de stirpe înaltă și printre acestea nu putea fi prenumărat și al nostru care n-a dat civilizației nimic. Îi căsună apoi pe Brâncoveanu și, smulgându-i cuca domnească, scufa de prinț al Sfintei-Împărății, cununa de comite maghiar și lanțul Sfântului Andrei al Rusiei, în câteva trăsuri ni-l zugrăvi ca pe un bulibașă mehenghi, vânzător și slugarnic – un suflet de rob. Că se molipsise și dînsul de frigurile de a clădi, sădi și împodobi ce au bîntuit la puternicii timpului său era adevărat, dar de la nenorocitul acesta afit de bogat și care a domnit atunci cînd tumultuoasa înflorire a barocului era în toi, ce-a rămas? Ce lasă după el: stîlpii de la Hurez, pridvorul de la Mogoșoaia, Potlogii, ce?... – și cu asemenea marda opăcită și pocălțită îndrăznim să ne mai lăudăm? Ar trebui să se isprăvească odată pentru totdeauna cu istoriile astea că e mai mare rușinea!

Ieșirea aceasta nu ne surprinse. Pașadia privind și judecînd cu o neînduplecată asprime tot ce era românesc, mergea adesea cu înverșunarea pînă la a fi de rea-credință. Ura ce mocnea într-însul neadormită se învolta și se învolbura atunci vajnică, uriașă, încingîndu-l ca un jărat, avîntîndu-l ca un talaz. Cum nu i se putea tăgădui nici partea lui de dreptate, găsi de prisos să mă ridic ca să apăr acel trecut, vedeniei căruia pana mea datora o minunată tîmplă de icoane ce migălisem în tinerețe cu o osîrdie aproape cucernică. Nu fu nici nevoie deoarece Pașadia, singur, reveni întrucîtva asupra severei sale păreri.

– E ciudat totuși, mărturisi el, deși ca artă le găsesc mai prejos chiar decît amintirea lor istorică, vestigiilor acestea umile nu le pot contesta deosebitul fermec. În fața celor mai neînsemnate, închipuirea mea prinde aripi, mă simt mișcat, mișcat adînc.

– Eu unul te înțeleg, îi zise Pirgu, pentru că și dumneata ești o ruină, o ruină venerabilă, nu însă din cele bine păstrate.

Se rîse. În felul acesta petreceam noi. Cultul lui Comus ne întrunea, cam de o lună aproape zilnic, la prînz sau la cină. Dar adevărata plăcere o aflam în vorbă, în taifasul ce îmbrățișa numai lucruri frumoase: călătoriile, artele, literale, istoria – istoria mai ales – plutind în seninătatea slăvilor academice, de unde îl prăbușea în noroi gluma lui Pirgu. Era întristător cum, în nepregătirea sa, acest vrăjmaș al slovei tipărite rămînea străin de ce se discuta. În Pantazi însă, Pașadia întîlnise o minte clară, un spirit înarmat și liber; un cuvînt mă temeam a nu pierde din luminosul lor schimb de vederi și de cunoștințe și faptul că mi-au rămas însemnările ce aveam grija să iau de ele, mă consolă,

dacă nu mă și despăgubește, de toate pierderile de lucruri ce am suferit de la război încoace.

Spre marea mea părere de rău, în acea seară zaifetul trebuia să se spargă devreme; Pașadia pleca spre miezul nopții la munte.

– Voi aștepta cu nerăbdare, zise el, ziua întoarcerii ca să ne revedem, la mine. Și către Pîrgu: aranjăm și un mic poker, nu e așa? – mai înveți jocul.

Pe dată, Pîrgu se aprinse de o mînie grozavă de care, ca să se ușureze, icni pe nerăsuflete un potop de scîrbe, trecînd de la înjurăturile surugiești la ocările de precupeață și la blestemele de chivuță. Aflarăm că înainte de masă, la tripou, Pașadia care-l juca pe Pîrgu cu dușmănie îl scuturase, într-o întîlnire uriașă, de toate paralele. Pîrgu pierduse douăzeci și cinci de poli și mai rămăsese dator încă atît.

Ca să-l potolească, Pantazi îl întrebă dacă are nevoie de bani. Pîrgu răspunse mîndru că nu, ceea ce ne miră chiar după ce-l văzurăm scoțînd, dintr-un plic, un teanc de sutari. Jucase toată noaptea, într-o casă particulară, la Arnoteni, drum-de-fier și se umpluse. Pașadia îi ceru datoria.

– Asta nu ! zise Pîrgu.

Pantazi plăti, împărțind bacșișuri grase băieților și lăutarilor. Plecarăm. Dar la ieșire, trăsura închisă care îl aștepta pe Pașadia în ulicioara îngustă din fața birtului, nu putu să se miște înainte din pricina unui ghem de oameni ce, în rîsete și țipete, se rostogoli pînă lîngă noi. În mijlocul învălmășelii, urlînd ca o fiară, o femeie se lupta cu trei vardîști țepeni ce abia puteau s-o dovedească. Pomenindu-ne cu ea aproape în brațe, tuspatriu deterăm un pas înapoi.

Bătrînă și veștejită, cu capul dezbrobodit și numai zdrențe toată, cu un picior desculț, ea părea, în turba-i cumplită, o făptură a iadului. Beată moartă, vărsase pe ea și o trecuse neputința, ceea ce umplea de o bucurie nebună droaia de derbedei și de femei pierdute ce-i făceau alai strigînd: Pena! Pena Corcodușa!

Băgai de seamă că Pantazi tresări deodată și păli. Dar la vederea noastră, Corcodușa fu cuprinsă de o furie oarbă. Ce ne fu dat să auzim ar fi făcut să se cutremure inima cea mai păgînă. Pîrgu însuși rămase cu gura căscată.

– Ascultă cu atenție și memorează, îi șopti Pașadia, ai ocazia să-ți completezi educația de acasă.

Vardîștii îndepărtară bețiva. Pantazi intrase în vorbă cu o fetiță ce, zîmbind, își ațintise tot timpul asupra acelei triste priveliști a nemerniciei omenești uitătura vioaie și semeață, întrebînd-o dacă știa cine era ticăloasa bătrînă care acum se trîntise în mijlocul podului, ca ursul, și nu mai voia să se scoale.

– E Pena Corcodușa, răspunse fetița. S-a îmbătat iar. Cînd e trează e cumsecade, dar dacă se ciupește, face urît.

După ce-i strecură ceva în mână, Pantazi o mai descusu pe fată. Aflăram că Pena trăia pe lângă Curtea-veche, sta la biserică la pangar, făcea treabă prin piață. Îndeletnicirea ei de căpetenie era să scalde morți. Fusese și la balamuc mai demult.

Cu mare caznă vardiştii izbutiseră să o ridice. Când se văzu în picioare și dete iar cu ochii de noi, se zbîrli din nou, gata să reia de-a capul prietenoasa-i întâmpinare, fiind însă smucită se îneacă și glasul i se pierdu în bolboroseli.

– Crailor, ne mai strigă totuși. Crai de Curtea-veche.

Vorbise prin ea oare altcineva, de altădată – cine știe? Dar ca această zicere uitată, demult scoasă din întrebuintare, nimic pe lume nu cred să-i fi putut face lui Pantazi atîta plăcere. I se luminase fața, nu se mai sătura de a o rosti.

– E într-adevăr, recunosc Pașadia, o asociație de cuvinte din cele mai fericite; lasă pe jos „Curtenii calului de spijă“, cu aceeași însemnare, din vremea lui Ludovic al treisprezecelea. Are ceva ecuestru, mistic. Ar fi un minunat titlu pentru o carte.

– Nefericita Pena, murmură Pantazi cu melancolie, după un răstimp de tăcere, sărmană ființă, aș fi crezut eu să te mai întâlnesc? De cîte nu-mi aduci aminte!

– Cum, o cunoști? Întrebă mirat Pirgu.

– Da, e o istorie veche; o istorie de dragoste și nu de toate zilele. Era pe vremea războiului din șaptezeci și șapte. Nu cred să fi pierit încă via amintire ce rușii au lăsat aici femeilor, femeilor de toată teapa. A fost o curată nebunie. Pe rogojină, ca sub pologul de horbotă, ploaia de ruble acoperea lacome Danae. În București, muscalii aflaseră o Capua. Cucoanele nu mai aveau ochi decît pentru ofițerii ruși. Dar acela după care turbaseră toate era Leuchtenberg-Beauharnais, frumosul Serghie, nepotul Împăratului. Zadarnic însă așteptară să-i cadă batista. Căci întâmplarea îl aruncase, din întâia noapte, în brațele unei femei de rînd și din brațele acesteia nu s-a mai putut desprinde. Era o fată de mahala, nu prea tînără, puțin căruntă la tîmple; o știam de la balurile mascate și de la grădinile de vară. Fermecul acestei ființe, de obicei posacă, mai mult ciudată decît frumoasă, îi sta în ochi, niște ochi mari verzi, verzi-tulburi, lături-de-pește cum le zice românul, genați și sprîncenați, cu privirea cam rătăcită. Să fi fost alții nurii ce țesură mreaja în care fu prinsă inima ducelui? – se poate; e netăgăduit însă că, împărțită de amîndoi deopotrivă, o pătimașă iubire se aprinse între floarea-de-maidan și Făt-frumosul în ființa căruia se resfrîngeau, întrunite, strălucirile a două cununi împărătești. Rămăsese lucru hotărît ca, după război, Pena să-și urmeze domnul și stăpînul în Rusia. Leuchtenberg s-a dus să moară ca un cruciat în Balcani. I-am însoțit trupul pînă la Prut. În seara de 19 octomvrie, șaptezeci și șapte,

trenul mortuar, cu un vagon preschimbat în paraclis-arzător unde, între o risipă de făclii și de candelă, preoți în odăjdii și cavaleri-garzi în platoșe poleite privegheau racla ascunsă sub flori a eroului, a trecut prin București, oprindu-se numai câteva clipe pentru a primi onorurile. Din mulțime se ridică un țipăt sfișietor și o femeie căzu grămadă. Ați înțeles cine era. Când s-a deșteptat, a trebuit s-o lege.

Sunt de atunci treizeci și trei de ani.

Pantazi își scutură țigara. Trista istorie a Penei nu ne făcu nouă mai puțină plăcere decît lui neprețuita ei ocară. Pașadia își luă rămas bun și se urcă în caretă.

– Iepure și călătorie sprîncenată, îi strigă Pirgu.

Acum, Gorică se împleticea și i se încurca limba. Îi trebui oarecare caznă ca să ne spuie că jucase ca un părinte; răposatul „Poker“ în ființă n-ar fi jucat mai bine.

– Cu toate astea am intrat mesa, se văicări el, am intrat și nu pot afla¹ mîngîiere. Dar are să mi-o plătească, și scump, caiafa asta bătrînă, am să-l curăț.

Se ținu de capul nostru să mergem cu el.

– Haideti, domnilor, ne îmbiă, haideti, nu vă duc eu la rău. Îl întrebaram unde?

– La Arnoteni, ne răspunse, adevărații Arnoteni.

Nu pentru înțîia oară stăruia Pirgu să ne ducă acolo. Ca să ne scăpăm de el, îi făgăduirăm să-l însoțim oricînd altă dată, oriunde, numai în acea seară nu. La podul Mogoșoaiei ne despărțirăm, Pirgu luînd-o spre poștă, noi spre Sărindar. Noaptea era umedă și rece, ceața se făcea tot mai deasă. Mă gîndeam tocmai cum să mă văd mai degrabă acasă, în pat, cînd Pantazi, după obiceiul lui, mă rugă să rămîn cu el. Mai era chip să mă împotrivesc, de hațîrul lui ce nu eram în stare? Căci dacă de Pașadia aveam evlavie, de Pantazi aveam slăbiciune, una pornește de la cap, cealaltă de la inimă, și oricît s-ar ține cineva, inima trece înaintea capului. Omul acesta ciudat îmi fusese drag și înainte de a-l cunoaște, într-însul mi se părea că găsisem un prieten de cînd lumea și adesea, mai mult chiar, un alt eu-însuși.

1 În ediția Perpessicius: nu pot avea.

CELE TREI HAGIALÍCURI

„C'est une belle chose, mon ami, que les voyages...”

Diderot

Un prieten de cînd lumea, așa-mi păruse, deși înainte de anul acela – 1910 – nici nu-i bănuisem măcar ființa pe lume. Se ivise în București cam odată cu întîile frunze. De atunci îl întîlnisem mereu și pretutindeni.

De la început îmi făcuse plăcere să-l văd, cu timpul căutasem chiar prilejul. Sunt ființe cari prin cîte ceva, uneori fără a ști ce anume, deșteaptă în noi o vie curiozitate, ațîțindu-ne închipuirea să făurească asupra-le mici romane. M-am muștrat pentru slăbiciunea ce-am avut de asemenea ființe; nu destul de scump era s-o plătesc în pățania cu sir Aubrey de Vere? De data asta, peste curiozitate se altoia covîrșitor un simțimînt nou: o apropiere sufletească mergînd pînă la înduioșare.

Să fi fost pentru că omul era așa fermecător de trist? Cu puțință, la dînsul numai ochii spunînd ațitea. Cam afundați sub bolta sprîncenelor și de-un albastru rar, privirea lor, nespus de dulce, părea a urmări, înzăbrănită de nostalgie, amintirea unui vis.

Ei întinereau straniu această făptură care nici altmintreli nu-și trăda vîrsta, luminau fruntea senină, desăvîrșeau înfățișarea nobilă ce-i întipărea mata paloare a feței smede și trase, prelungită de o țcăliie moale ca mătasea porumbului, a cărei coloare o avea chiar. Cam aceeași era și colorea îmbrăcămintei ce purta de obicei, la dînsul moi, molatece, mlădioase fiind toate, și port, și mișcări și grai. Era un obosit, un sfios sau un mare mîndru. Totdeauna singur, el se strecura în viață aproape furișîndu-se, căutînd a se pierde în gloată; era însă între aceasta și dînsul așa nepotrivire că simplitatea sa din afară, vădit voită pentru a trece nebăgat în seamă, atîngea tocmai scopul dimpotrivă, ajungea să fie bătătoare la ochi și-i da un aer și mai străin.

Străin totuși nu era. A român nu semăna iarăși: prea vorbea frumos românește, la fel ca franțuzește, poate ceva mai cu greutate. Fusesem adesea vecini de masă, azi la unul din birturile de frunte, mîine pe prispa vreunei cîrciumi. Mulțumire simțeam de cîte ori îl aveam aproape, locul însă unde

tristetea lui afla în mine un răsunet atît de adînc încît îl făcea să-mi pară un alt eu-însumi era Cișmegiul, Cișmegiul de atunci, singuratic și lăsat în sălbăticie.

Sub înalții copaci, în amurg, necunoscutul își plimba melancolia. El pășea grav, sprijinindu-se în bățul său de cires, străbătea încet aleele, fumînd, oprindu-se uneori dus pe gînduri. Dar cari puteau fi ele ca, năpădindu-l, să-l miște pînă la lacrimi?

Se înstelase de mult cînd, fără grabă, visătorul se îndura în sfișit să plece. Mergea să cinez. Spre miezul nopții se înființa iar la vreun loc de băutură unde sta cît mai fîrziu, pînă la închidere. Mai zăbovea apoi pe uliți întru așteptarea zorilor.

Am spus că-l întîlneam peste tot. Într-atît mă deprinsesem cu el că o zi de se întîmpla să nu-l văd îi simțeam lipsa. Zărindu-l odată la gară, luînd Aradul, m-a cuprins o părere de rău copilărească la gîndul că ar fi plecat pentru totdeauna prietenul necunoscut, omul care privea cu ochi duioși cerul, copacii, florile, copiii...

L-aș fi uitat anevoie, amintirea fiindu-i strîns legată de Cișmegiu căruia îi rămăsesem credincios chiar în timpul marilor ploi ce au căzut înainte de ivirea cometei din acea vară. În apriga înviorare a verdeții bete de umezeală și pustie cu desăvîrșire, grădina dezvelea spre seară, cînd se însenina vremelnice, frumuseți nebănuite. Și în cea mai minunată dintre seri, avui pe podul cel mare al lacului plăcuta surprindere de a-mi regăsi amicul.

Rezemat de șubredul parmaclîc, el își ațîntea privirea asupra albei scînteieri a luceafărului răsărînd. Văzîndu-mă cu o țigară aprinsă, veni să-mi ceară foc și focul acesta fu de ajuns ca să topească dintre noi orice gheață. Aflai că nici eu nu eram pentru dînsul un străin: ne întîlneam atît de des. Așteptase numai prilejul să-mi poată face cunoștința și mulțumea împrejurărilor că i-l dase tocmai în acea seară.

– În fața Frumosului, lămuri el, singurătatea devine apăsătoare și e o seară prea frumoasă, domnule, o seară de basm și de vis. Asemenea seri se întorc, zice-se, de demult, în taina lor le plăcea meșterilor cei vechi să întruchipeze unele legende sacre, rareori însă penelul celor mai iscusiți chiar a izbutit să le redea umbra limpede în toată albastra-i străvezime. E seara izgonirii Agarei, seara fugii în Egipt. Pare că fascinată, vremea însăși își contenește mersul. Și în văzduhul fluid nici o adiere, în frunzișuri nici un murmur, pe luciul apei nici un fior...

Astăzi, după atîția ani, îmi pare că-l mai aud. Vorbea măsurat și rar, împrumutînd spuselor cît de neînsemnate fermecul glasului său grav și cald

pe care știa să-l mlădieze și să-l învăluie, să-l urce sau să-l coboare cu o fericită măiestrie. L-am însoțit ascultându-l cu o plăcere crescândă în umbra acelei seri aproape mistice căreia el îi resfrîngea în ochi albastrul adînc și în întregă făptura sa liniștea nesfirșită, nu m-am săturat să-l ascult toată noaptea. Dar, pentru cîte avea de povestit, o singură noapte nu era de ajuns așa că, despărțindu-ne, spre dimineață, am luat înțîlnire pentru seara următoare cînd s-a petrecut la fel, și apoi iarăși și iar, fără întrerupere, în șir, aproape trei luni...

...din rarele plăcute ale vieții mele. Cu cît scădea ziua, ne înțîlneam mai devreme, ne despărțeam mai tîrziu. Să nu mai fi fost zi deloc ca să fi rămas mereu împreună, rău nu mi-ar fi părut; cu dînsul nu mi s-ar fi urît o veșnicie. Nimic mai monoton totuși ca felul de a ne petrece timpul. Masa o prelungeam pînă spre miezul nopții, la vorbă, pe care o urmam la aer liber, cutreierînd, calmi peripateticieni, ulițe pustii prin mahalale necunoscute unde ne rătăceam adesea, uitam că ne aflam în București. Uneori, la loc deschis, omul se oprea ca să privească îndelung cerul, din ce în ce mai frumos către toamnă și căruia-i cunoștea toate stelele. Cînd era vreme rea, mergeam la el acasă.

Locuia pe liniștita stradă a Modei, la catul al doilea al unei clădiri ce aparținea regelui Carol, la o franțuzoaică bătrînă care-i închiriasse două încăperi, bogat mobilate în gustul greoi de acum cincizeci de ani, un salon în față și o odaie de dormit în fund, despărțite printr-un geamlîc înalt. La belșugul de abanos și de mahon, de mătasării, de catifele și de oglinzi – acestea de toată frumusețea, fără ramă și cît peretele – iubirea de flori a chirașului, împinsă la patimă, adăoga o nebunească risipă de trandafiri și de tiparoase ce împreună cu lumînările pe cari le găseam aprinse, în cele două candelabre de argint cu cîte cinci ramuri, oricînd am fi venit, puneau locuinței pecetea unui lux ales, alcătuiind oaspelui meu un cadru în așa armonie cu ființa sa că, în amintirea mea, dintr-însul nu-l pot desprinde.

Dar încîntarea începuse: omul vorbea...

Povestirea unduia agale, împletind în bogata-i ghirlandă nobile flori culese din literatura tuturilor popoarelor. Stăpîn pe meșteșugul de a zugrăvi cu vorba, el găsea cu ușurință mijlocul de a însemna, și încă într-un grai a cărui deprindere o pierduse, pînă și cele mai alunecoase și mai nehotărîte înfățișări ale firii, ale vremii, ale depărtării, așa că amăgirea era întotdeauna deplină. Ca în puterea unei vrăji, cu dînsul am făcut în închipuire lungi călătorii, călătorii cum nu-mi fusese dat nici să visez... omul vorbea. Înaintea ochilor mei, aveau, se desfășura fermecătoare trîmba de vedenii.

Străjuiau pe înălțimi ruine semețe în falduri de iederă, zăceau cotropite de veninoasă verdeată surpături de cetății. Palate părăsite așteptau în păragina grădinilor unde zeități de piatră, în veșmînt de mușchi, privesc zîmbind cum vîntul toamnei spulberă troiene ruginii de frunze, grădinile cu fîntîni unde apele nu mai joacă. Beteala lunii pline se revărsa peste vechi orașele adormite; pîlpîiau pe mlaștini văpăi zglobii. Puhoiul de lumini poleia noroiul metropolelor uriașe aprinzînd deasupra-le ceața ca un pojar. De funinginea și de mucegaiul lor fugeam însă repede; la zare, neaua piscurilor sîngera în amurg. Și plecam să cunoaștem ameteala aprigă a culmilor, lăsam în urma noastră înflorite poiene, urcam prin brădet, adulmecați de șoapta pîraielor resfirate sub ferigi, urcam, beți de aerul tare, mai sus, tot mai sus. La picioarele noastre, între costișe pleșuve și dîmburi încomate de codri stufoși, văile se așterneau de-a lungul albiei șerpuite a rîurilor ce se pierdeau departe, în aburul cîmpiiilor grase. Un lung freamăt se înălța ca o rugăciune. În pacea singurătății nemărginite, priveam în slavă rotirea vulturilor deasupra negrelor prăpăstii, iar noaptea ne simțeam mai aproape de stele. Dar curînd începea să viscolească și să geruie și coboram către miază-zi, în ținuturile cu dulci nume unde toamna lîncezește pînă în primăvară, unde totul, suferința, moartea chiar, înveșmîntă chipul voluptății. Mireasma florilor de oleandru se așternea amară deasupra lacurilor triste ce oglindă albe turlă între funebri chiparoși. Peregrini cucernici mergeam să ne închinăm Frumosului în cetățile liniștii și ale uitării, le cutreieram ulițele în clină și pietele ierboase, veneram în vechi palate și biserici capodopere auguste, ne pătrundeam de suflul Trecutului, contemplîndu-i vestigiile subline. Corabia aluneca încet între țărnișurile laudate ale mărilor elene și latine; stîlpii capiștii în ruină răsăreau din cîngul de dafini. O grecoaică ne zîmbea dintr-un pridvor perdeluit de iasomie, ne tocmeam cu neguțători armeni și jidovi prin bazare, beam cu marinarii vin dulce în tractire afumate unde jucau femeii din buric. Ne ametea forfoteala pestriță din schelele scaldate în soare cu legănarea molcomă a catartelor, ne fermeca lina tăcere din cimitirele turcești, albul răsfaț al orașelor răsăritene tolănite ca niște cadîne la umbra cedrilor trufași, lăsam să ne fure vraja albastră a Mediteranei pînă cînd copleșiți de toropeala cerului său de smalt și înăbușiți de vîntul Libiei, ieșeam la ocean. Spre miazănoapte, din jocurile umezelii cu lumina, se isca pentru vîzul uimit o nesfirșită desfătare. Razele piezișe daureau viu burhaiul, destrămau tortul brumelor în toate fețele curcubeului și erau, la fel niciodată, împurpurări grele în asfințit, apoase¹ străvezimi viorii și sure în serile lungi de vară, feerica strălucire a zorilor boreale deasupra nămețirilor de ghețari. Ne

1 În ediție Perpessicius: *aproape*.

înturnam apoi spre tropice, trăiam cu sădătorii visul galeș al Floridei și al ostroavelor Antile, pătrundeam, pe urma „vânătorilor de orchidee“, în verdea întunecime a selbelor Amazonului scăpărînd de zboruri de papagali. Nimic nu scăpa cercetării noastre lacome, descopeream guri de rai pierdute pe întinsul oceanului pașnic unde, sub constelații noi, încrucișam îndelung, ne îndrumam spre țările mirodeniilor, spre leagănul civilizațiilor străvechi, sărbătoream ivirea primăverii la Isè, ne scufundam în tainica pierzanie a nopților chinezești și indiene, ne înfiora aromeala serilor pe apă la Bangkok. Vîntul fierbinte alinta lin clopoțeei argintii ai pagodelor, înclina foile late de plibani. Uitam de Europa, din ea tot ce admirasem ne părea acum atît de pipernicit și de șters. Și purcedeam mereu, în căutare de zări mai adînci, de păduri mai bătrîne, de grădini mai înflorite, de ruine mai mărețe, mulțumire nu mai aflam decît atunci cînd frumusețea sau ciudățenia făcea să ne credem pe tărîmul visului, oricare ar fi fost însă minunăția datorită jucăriei firei sau trudei omenesti, mult nu ne reținea și porneam iarăși, străbăteam sumbre meleaguri și rîpoase singurătăți, ocoleam jalea pustietăților sterpe, groaza smîrcurilor fetide ca să ne întoarcem cît mai repede la mare.

Marea...

Lucie ca o baltă, oglindind, la adăpostul toartelor coastei, pirozeaua tăriei și mărgăritarul norilor, florie ca o pajiște sau scînteind ca o mișună de licurici, searbădă și domoală sau vie, verde și vajnică, avîntîndu-se spumegînd spre cerul căruia îi e fiică, de ea vorbea cu păgînească evlavie, pomenindu-i doar numele glasul i se pogora tremurător ca și cum ar fi mărturisit o taină sau îngînat o rugă. Pentru slăvirea ei, uriașa putere în mișcare a rotundului, matca a tot ce viază, neîncătușata și neprihănită, i se părea că graiul omenesc nu e îndeajuns vrednic și că înșiși poezii cei mai cu renume încumefîndu-se a o cînta, pâliseră. La dînsa îi era gîndul, ca într-o scoică, ea răsuna în inima lui fără sfîrșit, într-însa care fusese patima întregii lui vieți, dorea să-și afle și mormîntul...

... tăcea acum cu privirea pierdută în gol. De la un ceas, simțeam cum ceva greu mă apăsa pe piept, îmi strîngea tîmplele. Omul acesta deprins cu vîntul iute de la larg, cu mirosul salubru de vîsc marin, avea groază de ferestrele deschise și trăia într-un aer închegat, împîclit de fum, zaharisit de miresme grele. Tîrziu, flacărele lumînărilor încremeneau țepene și, din cînd în cînd, se auzea scuturîndu-se cu un foșnet înăbușit cîte un trandafir.

Nu era singura lui ciudățenie. Mi-aducea uneori aminte de acel tînăr englez a cărui tristă istorie am scris-o. Avea același fel neprețuit de a tivi descrierile

de călătorii cu amănunte istorice rare; și el ținuse să întrebe fiecare colț de țărîm sau de apă la ce fusese în trecut martor, îmbinînd pretutindeni priveliștea de azi cu vedenia de odinioară. Îi plăcuse să viseze în fața stîncii de pe care Sapho se aruncase în valuri, a țărîmului unde se înălțase rugul lui Pompei. Ici fu răpusă frumoasa Ines, colo muri închis regele nebun. Dar pe cînd vastele peisagii ce sir Aubrey zugrăvea dintr-un cuvînt erau pustii de suflare omenească, ca după un potop, în ale noului prieten se îmbulzea, în pitorești veșminte, o lume întreagă: șeici și pașale, emiri și hani, rajahi și mandarini, preoți și călugări de toate legile și tagmele, zodiasii, pustnici, vrăjitori, vraci, căpetenii de seminții sălbatice cărora le fusese oaspe sau tovarăș de petrecere și vînătoare și trebuie să le fi intrat în voie și să le fi fost pe plac la fel ca numeroșilor săi prieteni din Europa, așa cum știa să se arate, liniștit, blajin, îngăduitor, fără fudulie și prejudecăți de rînd, de o curtenie binevoitoare, nesilită, ce trăda în el un boer mare în înțelesul înalt al cuvîntului, unul din păstrătorii cei din urmă a ceea ce „vechiul regim“ avea mai simpatic și mai ademenitor. Și nu mă întrebam atît cine era acel domn Pantazi – așa părea că-l chema – omul pătimaș după Frumos și adăpat la izvorul tuturilor cunoștințelor care citea în original pe Cervantes și pe Camoëns și vorbea cu cerșetorii țigănește, cavalerul Sfîntului-George al Rusiei, cît mă ciuda pricina tristeții acelui răsfățat al soartei, taina acelei line melancolii ce-i adumbrea așa romantic ființa și se oglindea nesfîrșită în priveliștea atîtor ceruri, atîtor mări și limane. Cu încetul, la evocarea lor se deșteptase în mine un suflet nou, un suflet de nomad cu nostalgii sfîșietoare, mă încindea dorul de ducă, mă înfrigura ispita plecărilor spre necunoscut, fermecul îndepărtatelor pribegiri și la gîndul că aş rămîne pînă la capăt robul unui petec de pămînt, osîndit a mă frămînta și istovi fără mulțumire într-un ocol restrîns, sufeream cumplit, mă simțeam abătut pînă la deznădejde. Asemenea acelei suliți măiestre ce singură avea darul să tămăduiască rănile ce făcuse, numai istorisirile ciudatului prieten îmi mai puteau alina răul, mulțumită lor mă pierdeam în lumea visărilor ca-ntr-o beție, beție de felul celor de mac sau de cînepă, ațîțind închipuirea deopotrivă și urmate de treziri nu mai puțin amare.

Legasem dar iarăși prieteșug cu un necunoscut, prieteșug la toartă, eram toată vremea împreună, casa lui mi-era deschisă la orice oră, ajunseseam să stau mai mult la el decît la mine. De la venirea toamnei ieșea mai rar, era tare friguros, dacă era urît afară nu desfăcea perdelele ziua întreagă și sta cu luminile aprinse. Vorbea cu dor atunci de villa ce, undeva sub un cer cald, îl aștepta la marginea mării, într-un noian de verdeață și de flori. Florile, cît le iubea! La dînsul se scuturaseră cei din urmă trandafiri de București și pentru

că tufănicile ce le luaseră locul nu miros, mănunchiuri de ciubuce de vanilie își zvîntau aroma în largi cupe. Te îmbiau, de pe măsuțe, zaharicale, poame, băuturi dulci. Omul trăia într-o nepăsare fără țărnuire, nu se sinchisea de nimeni și de nimic; afundat în perne, fuma și povestea numai, iar povestirile-i noi totdeauna erau urmate de acele lungi căderi pe gânduri cînd îi lăcrămau ochii. Și afară de mine nu-i cunoșteam alt oaspe.

Or, cam o lună înainte de seara de la care porcede istoria de față, la birtul franțuzesc unde domnului Pantazi i se păstra cu sfințenie masa, în colțul cel mai adăpostit, era la ceasul cinei zarvă mare. Ce anume prilejise, în strîmța încăpere, gălăgioasa adunare a tot ce Bucureștii avea mai moțat, nu țin minte, știu numai că repede sătul de a privi acea lume anostă și deșartă mă hotărîsem tocmai să-mi aplec nasul în taler cînd avu loc o intrare ce merita într-adevăr să nu fie trecută cu vederea. O clipă mi se năzări că, folosindu-se de învălmășeala unei cirezi tîmpe de malaci se strecuraseră într-un țarc două fiare hămesite.

Era una din acele împerecheri strînse, datorite de obicei vițiului, așa strînse că de la un timp nu se mai pot închipui singuri cei ce le alcătuiesc. De bună seamă tot vițiul trebuia s-o fi înnădit și pe aceasta, căci altceva ce ar fi putut apropia doi oameni atît de deosebiți? Unul în vîrstă, cănit și ferchezuit la deznădejde, purta pe un trup întepenit dar zvelt încă, un cap cum veacul nostru nu-și mai dă cazna să plăsmuiască și părea chiar întors din vremuri de altădată acel chip aprig ale cărui trăsuri semețe purtau pecetea răzvrătirii și a urii. Celălalt, mai tînăr mult, coclit însă și buhav care legăna pe niște picioare subțiri arcuite în afară o burtică ascuțită; oglindea pe fața-i rînjitoare și botoasă josnicia cea mai murdară. Cel dintîi, foarte rece, își rotise încet privirea posomorîtă pe deasupra capetelor, celui de al doilea îi jucau fără astîmpăr ochișorii vioi și refecați sclipind de vicleană răutate. În tot, impresia ce o da acesta din urmă era numai în paguba lui, iar alăturarea de domnul cel trufaș făcea să-i reiasă și mai respingătoare mutra obraznică de marțafoi.

– Dumneata nici apă la gîrlă nu găsești, bombăni el așa ca să-l auzim noi, tot eu, tot Pirgu sireacul ! Strînse familiar mîna lui Pantazi și ocrotitor pe a mea și se așeză la masa noastră fără a mai cere voie. Însoțitorul său nu luă însă loc decît poftit și după înfățișările de rigoare pe cari le făcui cu atît mai mare plăcere cu cît de mult doream o apropiere între aceste două ființe, Pașadia și Pantazi, așa menite să se înțeleagă și să se prețuiască.

Ținurăm deschis localul pînă la ziuă. Pirgu plecă și se întoarse de mai multe ori, din ce în ce mai beat. Ca să-i dovedească lui Pantazi pe care din „nene“ nu-l scotea cît îl iubea, îl tot săruta mereu.

- Nu mă lăsați să-l pup, fraților, ne rugă, că-l trimit la Govora.
- Bufon abject, îl muștră Pașadia, vezi să nu te trimitem noi la Mărcuța!

Ar fi fost drept atunci să mergem cu el acolo și noi ceilalți trei și să nu ni se mai dea drumul. Ca să fim împreună, Pantazi și cu mine nu urmarăm oare în viața lui de noapte pe Pașadia care, la rîndul său, se lăsa călăuzit orbește de Pirgu? Mi se dezvălui astfel o lume nebănuită, cu blestemății la cari de n-aș fi fost în ființă martor și le-aș fi auzit de la altcineva, le-aș fi crezut că țin de tărîmul născocirii. Bucureștii rămăsese credincios vechei sale datini de stricăciune; la fiecare pas ne aminteam că suntem la porțile Răsăritului. Și totuși, desfrîul mă uimi mai puțin decît descrierea ce domnea în toate rîndurile; mărturisesc că nu mă așteptam să văd dospind țicneli atît de numeroase și de felurite, să întîlnesc atîta nebunime slobodă. Cum nu-mi fu dat să găsesc mai pe nimeni la care, mai curînd sau mai tîrziu, să nu se dea pe față vreo meteahnă, pe care pe neașteptate, să nu-l aud aiurînd, la sfîrșit pierdînd nădejdea să cunosc, în carne și oase, făptură omenească pe deplin teafără la minte. Numărul cazurilor interesante rămînea însă restrîns și, printre ele, vrednic de cercetare într-adevăr nu-l socotii decît pe al lui Pașadia.

Am pomenit de felul cum marele meu prieten pusese cu vreo cincisprezece ani înainte capăt lungii lupte în vîlmășagul căreia îl aruncase mohorîta lui zodie și cum se îngropase de viu. De atunci tot ce făcea era așa nesăbuit și fără de noimă, că nu se putea să nu dai dreptate obșteștii păreri care-l decretase nebun. Omul acesta care, în ura bolnavă ce nutrea împotriva țării românești, jurase că se va înstrăina pentru totdeauna îndată ce mijloace cît de slabe îi vor îngădui-o, cînd se înavuțise și așa cum poate nici nu trăsese nădejde, nu numai că nu-i mai trecuse hotarele, dar se statornicise tocmai în București, în orașul blestemat, plin de atîtea amintiri amare. Din bătrînele case ale Zîncăi Mamonoaia, cumpărate la mezat, el își făcuse, meremetisindu-le de-a-ntregul și îngrămădind înăuntru tot felul de scumpătăți rare, o somptuoasă sihăstrie unde trăia pe picior mare, boerește. Cum trăia însă era o halima: ca la el la nimeni. El care de cincisprezece ani ținea bucătar și sofragiu, nu lua masa decît seara și atunci la birt și, tot de atîta vreme, nu se culcase acasă, în pat, niciodată. Slugile sale ce, la dorință, se iveau și piereau, ca niște stafii, mute, el nu le suferea să stea cu dînsul sub același acoperiș; ele huzureau într-o locuință deosebită unde puiseră și-și pripășiseră neamuri sau cunoștințe de cari stăpînul habar n-avea și a rămas de pomină cum acesta văzînd într-o zi, pe geam, că de la el din curte se scoate un coșciug n-a ținut să știe cine fusese mortul. Să stau să-i înșir toate ciudățeniile de soiul acesta ar fi să nu mai

isprăvesc; mă voi mărgini dar să mă agăț numai de cea mai uimitoare: Pașadia trăia cu schimbul două vieți.

De dimineață pînă seara el nu se mișca de acasă, nu se ridica de la masa de lucru dintre cărți și hîrtii, citea, scria fără răgaz. În timpul acesta nici nu fuma, sorbea cîte puțin numai dintr-o ceașcă de cafea fără zahăr și tare. Mergeam din cînd în cînd să-l văd și era de atîtea ori pentru mine o sărbătoare. Ce ființă aleasă, cîtă deosebire între dînsul și ceilalți, ce prăpastie! De vulgaritatea consfințită de obiceiul pămîntului, nici umbră la el, nici urmă – nimic balcanic, nimic țigănesc; pășindu-i pragul treceai granița, dădeai de civilizație. Acolo era sălașul desfătărilor grave ale duhului. Cum era atunci cu putință ca omul de carte și de Curte care ar fi făcut podoaba zilelor de la Weimar, să se fi învoit a împărtăși de seara pînă dimineața dezvățarea unui Pirgu, ca apuseanul subțire în gusturi și lingav să guste pastrama și turburelul, schembeaua și prăștina, ca vechiul vienez pierdut în vraja visului mozartian să asculte ciamparalele și bidineaua? Îi ațipea estimp oare voința, era cumva victima fără răspundere a vreunei sminteli stranii? Eu unul am crezut că da și mă îndoiesc ca o altă tălmăcire să fi părut mai firească oricui ar fi știut ce îngrozitoare clironomie împovăra în privința aceasta pe Pașadia.

Se împlinise cam un veac de cînd cel dintîi cu acest nume, la care se adăogase porecla de Măgureanu după o moșioară de danie domnească, fugind de undeva, de prin părțile turcești, ca să scape de ispășirea unui îndoit omor, se aciuse în Valahia și ajunsese armaș mare. O tristă faimă supraviețuise omului pătat de sînge ce nu fusese văzut rîzînd niciodată. La veneticul acesta necunoscut, despre care se zvonise că nu-și destăinuia obîrșia pentru că ar fi fost prea joasă, se învederau tocmai dimpotrivă, trupește și sufletește, semnele unei înalte stirpe în cădere: portul semeț și înfățișarea nobilă, trufia, cerbicia și cruzimea, lenea, sila de viață, setea de răzbunare și puterea de ură, semne ce trecu urmașilor săi cari de nu s-ar fi prigonit între dînșii, dezbinați toată vremea, ar fi putut încă dura o casă puternică și vestită. Credința că țara românească le-a fost neprielnică nu era lipsită de temei, cu toate că și suceala firii lor pătimase și îndărătnice, bîntuită de învrăjbire, nu numai vitregia împrejurărilor i-a împiedecat să ajungă la treapta pentru care-i meneau prețioasele daruri ale minții. Ei se arătaseră lacomi de învățătură, plăcuți la vorbă și meșteri în condei, isteți și destoinici, dar fără șir în ce făceau, cu trăsneli toți și cu toane, purtînd fiecare în sine plodul propriei sale pierderi și pieiri și sînd cineva să cugete la soarta Pașadeștilor-Măgureni, ar zice că asupra neamului lor apăsa o neagră afurisenie care-l mîna fără înduplecare spre stingere, supunîndu-l mai înainte la încercările cele mai grele ale restriței. Dezrădăci-

nată și răsădită în pământ străin, bătrîna tulpină bătută de vijelie își scuturase jalnic cele din urmă frunze. Armașul schingiuit și ucigaș se prăpădise de timpuriu, otrăvit, zice-se, chiar de ai săi, al doilea, serdarul, vînător posac, își petrecuse mai toată viața în Vlăsia și învinuit de tîlhărie la drumul mare și de batere de bani calpi, pierise pentru totdeauna fără a i se mai auzi de nume, iar fiul său, părintele prietenului meu, părinte nevrednic și dușman, cartofor, crai și bețiv, măcinase mai multe rînduri de moșteniri și murise în furiile nebuniei. La fel sfîrșise, tînăr, și vărul său, poetul, iar dintre fete, singura care avusese parte de cununii își aprinsese de la lumînare părul în noaptea nunții și arsese de vie. Femeile ce slujiseră de matcă – greaca ursuză și sanchie clocindu-și cu gura încleștată lungă dambă între hîrdaiele de neramzi și de gazii, sîrba haină și dîrjă care, pe patul morții, scuijise grijană în barba popii și-și dase sufletul blestemîndu-și copiii, brașoveanca zăcașă și fățarnică roasă de schiros și de pizmă – înveninaseră mai mult acel sînge bolnav, îi sporiseră funesta zestre de racile și de beteșuguri, dar ascuțiseră totdeauna și deșteptăciunea celor născuți dintr-însul, acea stearpă deșteptăciune, nesănătoasă și ea poate, care atinsese o așa înaltă stepenă de agerime la vlăstarul cel din urmă. În acesta, sufletele celor dinainte ai săi cuibau neîmpăcate, licărind în sumbra-i privire, fînjind în zîmbetu-i sinistru, ele-i stînjeniseră înălțarea, îl împiedecaseră să apună cu fală, zăticnindu-i minunata cumpănire a însușirilor și numai el știa de cîte ori fusese nevoit să-și încordeze împotriva-le toată stăpînirea de sine, într-o luptă mai istovitoare decît aceea cu vrăjmașii din afară și din care nu ieșise biruitor deopotrivă pînă la sfîrșit. Într-o zi, ziua hotărîrii celei mari, le lăsase să-și reia din drepturi o parte, ridicase singur zăgazul și se prăvălise în desfrîu adînc, pînă la fund dar, și mă simt dator s-o spun iarăși, degradarea nu-l înfierase o singură clipă căci dacă seara patriciul cobora în Suburra, el nu-și schimba portul, nici nu-și lepăda însemnele, rămînînd tot așa măreț în vițiu ca și în virtute. Se petrecea însă atunci într-însul ceva nefiresc: treptat ființa lui cădea într-o amorțeală așa stranie, că acela pe care Pirgu îl tîra, fără împotrivire, după dînsul, nu arăta a fi Pașadia el-însuși, ci numai trupul său, în care singură privirea urma să trăiască, din ce în ce mai posomorîtă și mai tulbure, destăinuind parcă o suferință lăuntrică sfișietoare. Ar fi stat astfel, fumînd țigară după țigară, sorbind pahar după pahar, fără a rosti un cuvînt, noaptea întregă. Cunoșteam mijlocul de a-l rechema la viață; deodată omul se înviora, ochii i se înseninau, un trist surîs îi lumina rece fața stinsă. Adusesem vorba de ceva din vremuri de odinioară, de demult. Știam că vedenia trecutului, în care se cufunda cu patimă, era singurul lucru în stare să-l miște, de trecut vorbea cu o reculegere mistică; eresul că sufletul său umbros și vechi ar mai fi avut cîndva și alte întrupări fiind singura amăgire

ce-și îngăduia, singura înduioșare și singura mîngîiere. Și așa de puternică era la dînsul acea vedenie că pe dată ne-o împărtășea și nouă – lui Pantazi și mie. Începea atunci, nu mai puțin fermecătoare, o nouă călătorie, călătoria în veacurile apuse. Ne regăseam de obicei în acela, scump nouă și nostalgic între toate, care fu al optsprezecelea.

Eram trei odrasle de dinaști cu nume slăvite, tustrei cavaleri-călugări din tagma Sfîntului-Ioan de la Ierusalim, ziși de Malta, purtînd cu fală pe piept crucea de smalt alb și încununatul trofeu spînzurate de panglica de cînavăț negru. Răsărisem în amurgul Craiului-Soare, părinții iezuiți ne crescuseră și ne înarmase Villena. Tineri de tot, într-o caravană, scufundasem pe furtună niște tartane barbarești; mai tîrziu vitejiserăm pe uscat pentru izbînda florilor-de-crin: fusesem la Kehl cu Berwick și cu Coigny la Guastalla, după cari isprăvi luaserăm rămas bun de la viața ostășească și, dornici de a vedea și de a cunoaște, plecasem, treime nedespărțită, în neconținut colind, pe urmele lui Peterborough. Curteni de viță, de la un capăt al Europei la altul, nu fu Curte să rămîie de noi necercetată, tocurile noastre roșii sunară pe scările tutulora, oglinzile fiecăreia ne resfrîuseră chipurile înțepate și zîmbetele nepătrunse; de-a rîndul cutreierarăm Curte după Curte; bine primiți și bine priviți pretutindeni eram oaspeții Mărilor, Sfînților și Luminățiilor toate, ai Domnitorilor mari, de mijloc și mărunți, ai Prințeselor-starițe, ai Prinților-egumeni și ai Prinților-episcopi; la Belem și la Granja, la Favorita și la Caserta, la Versailles, la Chantilly și la Sceaux, la Windsor, la Amalienborg, la Nymphenburg și la Herrenhausen, la Schönbrunn și la Sans-souci, la Haga-pe-Maelar, la Ermitage și la Peterhof cunoscurăm „dulceața traiului“. În sărbătoare neîntreruptă de zi și noapte, am petrecut cum nu se mai petrecuse și nu se va mai petrece, ne-am înfruptat cu nesaț din toate desfătările simțurilor și ale minții căci, deși lipsit de măreție, fu veacul binecuvîntat, veacul cel din urmă al bunului plac și al bunului gust, pe scurt veacul francez și mai presus de orice veacul voluptății, cînd pînă și în biserici heruvimilor le luaseră locul Cupidonii, cînd, lîncezind de dor, inimile fură aduse prinos toate zeului legat la ochi și noi cari am văzut pe Mult-iubitul tîrîndu-se la picioarele marchizei, pe filosoful de la Potsdam scîncind după Kayserlinck și pe Semiramida moscovită smulgîndu-și părul la moartea lui Lanskoi, noi înșine nu scăparăm dulcii molimi – „era atît de frumos seara sub castanii înalți“ – privind însă în femeie și un mijloc nu numai un țel, cum politica ne ispitise, adesea făcurăm din alcovuri punte și pentru ca totul să ne izbutească viețuirăm în însoțirea celor Aleși și slujirăm pe Cîrmuitori. Amestecați din umbră în toate urzelile și uneltirile, fără noi nu se fereca nici desfereca nimic; prin lingușiri și daruri cumpăram țititoarele regești

și ibovnicii împărătești, dregătorilor le eram sfetnici și călăuze, lucram după împrejurări la înălțarea sau la răsturnarea lor, îndeplineam însărcinări de tot soiul: întovărășeam pe Belle-Isle la Frankfurt pentru alegerea Împăratului, plecam cu Richelieu în pețit la Dresda, tocmeam la Paris pînze de Watteau pentru marele Frederic, duceam diamanticele Elisavetei Petrovna să le șlefuiască la Amsterdam, porunceam la Malines horbote pentru Brühl și acestea toate nu pentru vîna de avuție sau de măriri, ci numai din nevoia de a fi pururi în neastîmpăr, în mișcare. Hoinari nepocăiți, veșnic pe drumuri, pătimași de curiozitate și din ce în ce mai ahtiați după plăceri, ne-am răspîndit cu frenezie sufletele în depănarea celei mai înflorite vremi din cîte se cunoscuse, ne-am împărtășit din toate harurile ei și din toate rătăcirile. Și noi am fost nebuni după muzică, ne-am războit pentru Rameau și pentru Glück și asemenea celor trei Crai ne-am închinat copilului care avea să fie Mozart; și noi am avut slăbiciune de aventurieri: Neuhof, Bonneval, Cantacuzen, Tarakhanova, ducesa de Kingston, cavalerul d'Eon, Zanovici, Trenck s-au bucurat în ascuns sau pe față de sprijinul nostru, pe Casanova, bătrîn și matofit l-am aciolat pe lîngă Waldstein la Dux; și pe noi ne-a atras ce părea suprafiresc: oglinda lui Saint-Germain, carafa lui Cagliostro, hîrdăul lui Messmer, bazaconiile lui Swedenborg și ale lui Schrepfner aflau la noi cari nu mai credeam în nimic, crezare. Și tot cu luare-aminte urmăream lucrările lui Scheele și ale lui Lavoisier. Cu încetul legasem prietenie cu mai toți aceia al căror nume istoria nu se poate scuti să-l însemneze, ne trimiteam răvașe, ne abăteam totdeauna din cale ca să dăm cîte o raită pe la Montbard sau pe la Ferney, prelungeam încîntătoare popasuri la Hoditz, în Arcadia lui sileziană de la Rosswalde, spoream alaiul Împărătesei în Taurida, ne desfrînam în nebulia carnavalului la Veneția și, tot între măști, în cealaltă Veneție de la miazănoapte, în brațele noastre cădea Regele împușcat de Ankarstroem. Era scris ca cel mai frumos dintre veacuri să asfințească în sînge și cînd, după cîteva luni, vedeam trecînd în par, între fulgerări de cușme frigiene, capul doamnei de Lamballe, înțelegînd că timpul nostru trecuse și că, în curînd, avea să stîrvească și să cadă pradă nimicirii tot ce ne fusese pe lume drag, ne acopeream fețele și pieream pentru totdeauna.

– Ia mai lăsați, nene, ciubucele astea, ne întrerupea sastisit Pirgu, să mai vorbim și de muieri.

Știam atunci că nici gîlceava nu era departe. Pașadia îi tăgăduia lui Pirgu în ce privește sexul gîngăș orice fel de pricepere. Nu cu mai puțină tărie, la rîndul său, Pirgu susținea că în materie de dame Pașadia era nul. Să fi judecat după femeile pe cari Pirgu i le aducea lui Pașadia, oricine ar fi fost de părerea

acestui din urmă: numai otrăvuri, rable de pripas, trezitură și răsuflătură – o adevărată jale. Dar pentru ce atunci Pașadia care, cu banii ce-l țineau, ar fi putut să-și plătească tot ce era mai trufanda pe piață, se mulțumea cu ele, lăsând să-și bată așa neomenos joc de el Pirgu căruia numai gustul nu-i lipsea. Vechi copoi, Gorică dibuia, pe la mahala, fete vrednice să slujească de izvod de frumusețe, le momea cu vedenia unei vieți ușoare și bogate, le sprijinea înții pași pe poteca vițului cu părinteasca grijă și, ca un adevărat părinte, nici nu se atingea de ele. Cu totul altceva îi plăcea lui. Simțurile sale ce arătau respingere tocmai de ce e venust și pur, nu se mai deșteptau decât la beție și atunci îi trebuiau femei schiloade, știrbe, cocoșate sau borțoase și mai ales peste măsură de grase și de trupeșe, huidume și namile rupînd cîntarul la Sfîntul-Gheorghe, geamale, baldîre, balcîze. Iar de grețoseniile la cari se deda cu ele, vorbea atît de zdrențaros încît ar fi făcut să se rușineze dacă l-ar fi înțeles porcii chiar și maimuțele.

– Nu scuipați, rînjea el, că-i piere gustul. Ce vreți dacă am boală, dambla?

Abia se potoleau lucrurile că, din chiar senin, izbucnea al doilea rînd de ceartă. Pentru nimic, Pașadia n-ar fi scăpat prilejul de a ponegri ce era românesc. Pantazi îi lua întotdeauna parte, dar fără pornire; la unul era înverșunarea împotriva unei ființe iubite care-l trădase, la celălalt numai desprețul față de o rudă săracă. În schimb, Pirgu ajungea să se mire el singur cît era de patriot și nu pot să uit cum, mergînd odată să-l iau de la o adunare de cioclovine îmbrăcate toate în port național, dar fără a vorbi una boabă românește, m-am crucit și eu, ca de altă aia, cînd l-am văzut, dulce păstoraș al Carpaților, cu cavatul în brîu, învîrtind o bătută zuralie cu teosoafa Papura Jilava. Decît să-și audă terfelită biata țărișoară, mai bine se lipsea de toate, se scula și ne părăsea, pentru scurtă vreme însă, deoarece se întorcea întotdeauna și niciodată singur. Însoțitorii și-i dejuga, fără să mai ceară încuviințare, de-a dreptul la masa noastră, la care în chipul acesta, în mai puțin de o lună, am văzut perindîndu-se tot ce Bucureștii avea mai năbădăios, mai zănatic, mai teșmenit și defăimat – jegul, lepra și trînjii societății. Pierdut, ca de obicei, în aburoasa-i visare, Pantazi nici nu-i băga în seamă, era de mirare numai cum Pașadia, omul atît de țîfnos, nu-i respingea, ba dimpotrivă: îi cinstea, le întindea chiar mîna și după oarecari întrebări ce le punea unora cu meșteșug, trăda a nu fi fost tocmai așa străin de ce se petrecea pe lume cum își da aerul. Se făcea foc însă de cîte ori, cîntînd: „Ah, după militari, infanteriști, tunari...” Pirgu ne aducea de subțioară pe Poponel.

Se făcuse cunoscut sub această poreclă unul din edecurile ministeriului trebilor din afară, băiat de mare viitor, arătînd, ca mulți alții din breasla lui, o aplecare deosebită pentru anumite metode dosnice ale unei școale foarte

discutate. Lamsdorf, Eulenburg, Mestschersky îi erau părinți sufletești și de asemenea nășii Poponel se arătase vrednic. Cum, pe vremea aceea, orașul nu era încă năpădit de numeroși iciogłani de meserie, Poponel trecea drept ceva rar. În făptura sa care de altmintreli în ce privește drăgălășia nu lăsa decît de dorit, sălășluia, mistuit de toate flacărele Sodomei, un suflet de femeie, sufletul uneia din acele slujnici împutite ce dau tîrcoale seara cazărmilor. Mai mult nu voi stăruia asupra-i; ca să-l descriu ar trebui să-mi înting pana în puroi și în mocirlă și, la această îndeletnicire nu mi-ași pîngări numai pana, dar aș spurca mocirla chiar și puroiul. Și totuși, nu a lui era vina: așa era de la Dumnezeu. La apropierea diplomatului, Pașadia recădea în umbra-i toropeală și-l aștepta să plece ca să-i facă lui Pirgu imputări amare.

– Pînă cînd, îi răspundea acesta, cu asemenea prejudecăți trezite, pînă cînd? De ce atîta prigoană? Nu cumva ai pofti să-ți facă dumitale curte? Nu? – atunci ce ai cu el? Dumneata nu ții muscal cu luna? – lasă-l și pe el să-și ia turc cu luna. Dumitale îți cere cineva socoteală că umbli după marcoave, după șteoalfe? – el de ce să nu umble după juni, după crai?

– Bine, stăruia Pașadia, dar pentru ce le face așa pe dădaca?

– Păi altfel, lămurea Pirgu, nu fac nici ei pe doica.

Era dat în Paște, dat dracului. Al să fi voit el, cu darul de a zeflemisi grosolan și ieftin, cu lipsa lui de carte și de ideal înalt și cu amănunțita lui cunoaștere a lumii de mardeiași, de codoși și de șmecheri, de teleleici, de tîrfe și de țate, a năravurilor și a felului lor de a vorbi, fără multă bătaie de cap, Pirgu ar fi ajuns să fie numărat printre scriitorii de frunte ai neamului, i s-ar fi zis „maestrul“, și-ar fi arvunit statui și funeralii naționale. Ce mai „schite“ i-ar fi tras, maica ta Doamne! de la el să fi auzit dandanale de mahala și de alegeri. Mai cuminte poate, dînsul se mulțumea a le pune la cale, a trage sforile și în aceasta rămînea neîntrecut. Așa cum sucea el treburile, cum le învîrtea, cum îi prostea și-i zăpăcea de la mic la mare, scoțîndu-se pe el basma curată, era o minune; un tîrg întreg îl juca giurgiuna și noi înșine nu am făcut tustrei oare parte din Vicleimul ale cărui păpuși le arunca una într-alta, le smucea, le surchidea, fără să se sinchisească dacă i se întîmpla să le ciobească sau să le sfărâme? Mai primejdioasă javră și mai murdară nu se putea găsi, dar nici mai bună călăuză pentru călătoria a treia ce făceam aproape în fiecare seară, călătorie în viața care se viețuiește, nu în aceea care se visează. De cîte ori totuși nu m-am crezut în plin vis.

Abia se isprăvea masa, că lui Pirgu i se și făcea de ducă. Îi era omului sete. Se găseau pe atunci, slavă Domnului, și nu scumpe, vinuri de Bordeaux și de Bourgogne să fi făcut cinste unui ospăț regesc. Lui Gorică nu-i erau însă pe

plac, el vrea un vin mai ușor, vin indigen, vin de grădină, descoperea el câte unul grozav și ne căra, prin cine știe ce fund de mahala, să ne cătrănească cu vreo poșircă mucegăită și tulbure. Adevărat lup de mare, Pantazi bea ce-i da de gură, mai lesne chiar decât Pașadia care nu băutura căuta, ci larmă, lumină, lume. De acolo plecam să încercăm alt vin; și-aducea el aminte de niște ravac nebun, la prispa înaltă, sau de niște sînge-de-iepure, să dai cu căciula-n cîini. Între două cîrciumi, luam o cafea la Proțăpeasca sau la Pepi Șmaroț și mai stam de vorbă cu fetele la un pahar, cît rostuia Pirlu pentru Pașadia sau altcineva vreo înțelnire pe a doua zi. Ne suiam uneori nițel la „club“, unde Pașadia ținea cîteva lovituri la drum-de-fier, din picioare, la iuteală; aceasta însă rar, femeilor și cărților fiindu-le hărăzite ceasurile dinaintea cinei. La popasul al treilea începea cheful cu temei, pe răpunere. În jurul nostru foiau și forfoteau sinistre jivinele strejinopti ale orașului. Cu ele Gorică se simțea la largul său, își da drumul. Ca argintul-viu, el aluneca de la masă la masă, stîrnea hohote de rîs, mulțumită lui chiolhanul prindea chiag și se înfierbînta; el spunea lăutarilor ce să cînte, le da de băut, se pupa cu ei în gură, apoi îi lua la înjurături și la palme. De altfel, cam de obicei, spre dimineată se lăsa cu bătaie. Străini de tîmbălăul care se umfla sălbatic, Pantazi și Pașadia-și urmau în tăcere visarea ca și cum s-ar fi aflat la mii de poște departe, ceea ce părea că le-o tulbură era tocmai liniștea. Și ceva ciudat iarăși, cînd se întîmpla să nu vie Pirlu – avea de moșit vreo poliță cu maimuță sau se încurca la dardăr cu Mehtupciu – atunci chiar dacă mergeam pe unde fusesem cu dînsul, moțaiam cu paharele dinainte, tot ce vedeam rămînea șters și fără viață, acelei lumi de noapte însuflețitor fiindu-i numai el, el, întruparea vie a însuși sufletului spurcat și scîrnăv al Bucureștilor. De aceea-l urmam fără vorbă; cu dînsul am tîrbăcit, pe lapoviță și pe zloată, clisa ulițelor fără caldarîm și fără nume de pe la margini, prin funduri de maidane pline de gunoaie și de mortăciuni, am intrat pe brînci aproape, în zăpușala chițimiilor scunde, cu pămînt pe jos și spoite tot așa proaspăt ca țigăncile ce, în flenderițe roșii sau galbene și desculțe, legate numai cu o vipușcă de cîrpă sub genunchi, se dădeau acolo parlagiilor și mățarilor pe o băncuță, o cinzeacă de trăscau sau un pac de mahorcă. Și cu toate că nu mergeam în familii, am izbutit să coborîm și mai jos... Adăstam apoi în piață, la ciorba de burtă, pînă la revărsatul zorilor.

Zorile...

...Pașadia se oțerea, se scutura ca după un vis urît. Mă feream să mă uit atunci la chipul său încleștat, să-i înțîlnesc privirea tulbure a cărei groază nimic n-ar putea-o spune. Tot astfel, cu inima strînsă, trebuise să se fi întors în grabă, de teama să nu fie prins de lumina zilei pe drum, străbunul ucigaș. Ne despărțeam în sfîrșit, ducîndu-ne fiecare leșurile: Pașadia și Pantazi de-a

dreptul acasă, eu la baia de aburi, Pirgu la moașă să-l tragă cu oțet de trandafiri și cu opodeldoc. Deșuchieturile lui, oricari ar fi fost, ajunseseră să pară la dînsul așa firești că, în Jarcaleți, unde sta cu părinții, pe mahalagiii vecinași nu-i mai cuprindea mirarea cînd îl vedeau întorcîndu-se dimineața cu două flașnete cîntînd fiecare altceva, cu ursul, cu călușarii sau cu paparudele, pe saca, pe targă sau cu dricul.

Dar trista viață de petrecere în care ne îngălasem avu cel puțin o urmare fericită. În scurt timp, o nobilă amicitie legă pe Pantazi de Pașadia. Sufletește, cred că mai virtos decît cunoștințele și curtenia îi apropiase tristetea, deși a unuia era albastră și lină ca acele seri ce se întorc, zice-se, de demult, iar a celuilalt o neagră și nețărnută Gheenă. Cum Pantazi lua mai totdeauna pe seama lui cheltuiala de noapte și într- așa fel că nu încăpea din partea lui Pașadia împotrivire, acesta se hotărî să-l ospăteze la rîndul său, dar nu la birt, ci la el acasă. Se scoaseră pentru întîia oară din dulapuri și lăzi pînzeturile de masă de Olanda, farfuriile și cleștarurile de Boemia, argintăria suflată cu aur. Sofrageria fu bogat înflorită cu trandafiri galbeni ce căpătau străvezimi de ceară în galeșa lumină chihlibărie a acelei dulcegi zile de toamnă, cea din urmă frumoasă a anului. Mă simțeam așa departe de București și mi se părea că acel prînz însemna sărbătorirea reîntoarcerii lui Pașadia dintr-o lungă pribegie, a lepădării lui de Pirgu.

Deși poftit, acesta nu venise. După masă, trecuserăm într-o încăpere de cel mai prețios rococo vienez, îmbrăcată toată, pereți și mobile, în mătase șofranie cu poleieli de argint întruchipînd flori de nufăr, salonul lui Kaunitz cum îl numeam, deoarece era împodobit de un fastuos portret al cancelarului-principe în manta Lînei-de-aur și ticluit întocmai după una din odăile de primire a vechiului său Gartenpalast din Mariahilf. Pașadia era menit să trăiască în acel decor aristocratic atît de potrivit cu ființa și cu sufletul său, la dînsul cărturarul și cugetătorul fiind altoiți pe un ciocoi bořit căruia cînd i se întîmpla să se afle ca atunci cu vreunul din semenii lui, în măsură să-l priceapă, își da pe față toată rîia. Mut de uimire, Pantazi nu se mai sătura să-i admire nobila demnitate a ținutei, severa stăpînire asupra mișcărilor și vorbirei, amărăciunea acelui viu sarcasm ce geruia sclipitor, mai rece decît omătul, mai tăios decît oțelul, mai înveninat decît omagul și încă nu mă domiresc cum și le putuse însuși, căci dacă adevărat e că, trebuindu-i veacuri ca să se plămădească, datina rămîne apanagiul exclusiv al sîngelui, de unde acel strop albastru foarte pur care, respingînd prihana corcelilor, înflorește în ființa lui pe neașteptate atît de semet; ce tainică înrudire îl lega de acei slăviți dregători mari din trecut, de chipurile cărora îi plăcea să se înconjoare și de ale căror îndărătnicii, apucături și gusturi

era așa îmbâcsit, că ei înșiși de ar fi fost rechemați la viață, s-ar fi recunoscut mai degrabă într-însul decît în proprii lor urmași? Atunci am înțeles însă pentru ce i se strigase „răca“, mi-am dat seama cît de monstruos trebuie să fi părut și de străin dezrobiților și feciorilor-de-lele ce se năpustiseră cu toții asupra-i ca să-l sfișie și să-l nimicească.

Și, în vreme ce seara pogora, iar convorbirea lîncezise, fără voie îmi trecea prin minte tot ce auzisem despre Pașadia. Pe socoteala lui se trîncănise atîta! Brusca lui trecere de la sărăcia lucie la avuție înfierbînta încă, după atîția ani, închipuirile: ba că era în slujba unei Puteri străine, ba că pentru a nu da în vileag lucruri de mare gravitate i se plătea scump tăcerea – de altfel, în afară de acele case în cari băgase la bani cu nemiluita nu i se cunoștea nici un soi de avere sub soare, nici izvor de cîștig și doar căpetenie de tîlhari sau calpuzan nu era ca bunicu-său, ori de, mai știi minune. Se spunea iarăși că tocmai de la serdar i se trăgea procopseala. Ajuns în adînci bătrînețe, mult bogat și singur, acesta, simțind că i se apropie sfîrșitul, își chemase nepotul la dînsul, în țara îndepărtată unde trăia cu nume schimbat și-l lăsase moștenitor. E drept că din încîlcita cronică a vieții prietenului meu lipseau file, fuseseră ani întregi cînd se dase afund, nu-l mai zărise nimeni, îl crezuse lumea mort. Misterul în care-i plăcuse întotdeauna să se învăluie făcuse să iasă un alt rînd de zvonuri, bunioară se scornise că în zăvorîta sa locuință, împresurată de grădini, el ținea ascunsă, ori închisă, o femeie, o femeie nu în toate mințile; uneori, noaptea, se auzeau venind din partea locului țipete. Un fapt divers, – sinuciderea în împrejurări ciudate a unui cunoscut personagiu bucureștean, a cărui soție întreținea, se zice, legături vinovate cu Pașadia – dase bîrfelii înverșunate prilej să-și atingă culmea: se murmurase că prins asupra faptului și încolțit, acesta nu se codise să adoage la lanțul de nelegiuiri al neamului său o însîngerată verigă. Asemenea istorii chiar de ar fi fost țesute în gherghef de adevăr nu m-ar fi interesat prea mult; mie ce-mi zgîndărea curiozitatea era altceva, tocmai ceea ce scăpase tutulor celorlalți din vedere. Destul de des, Pașadia spunea că pleacă pentru cîteva zile la munte, dar care era acel tainic Horeb, de unde se întorcea cu puteri proaspete, nu știa, nici nu se întreba nimeni. Ar fi fost firesc să presupun că făptura oțelită care săptămîni întregi din douăzeci și patru de ceasuri dormea cel mult cîte două și nici acelea în pat, mergea să caute în aerul balsamic al înălțimilor și în singurătatea lor adîncă pacea și odihna și mi-aș fi mărginit presupunerea la atît, dacă demult, fiind copil, n-aș fi auzit, la mătusa mea, de la o cocoană bătrînă, cam rubedenie cu Pașadia, că acesta avea, în răstimpuri, furii, „pandalii“ groaznice, dar că, simțindu-le cînd îi vin, se-nchidea el singur înainte și sta ascuns pînă-i

treceau. Între aceste lucruri se făcuse în capul meu o legătură la care nu mă puteam gândi fără să nu mă cutremur.

Ieșind de acolo cu Pañtazi, găsi pentru întâia oară ciudat că despre acestăalt, omul care-mi păruse un prieten de cînd lumea și uneori chiar un alt eu-însuși, nu știam încă nici cum îl chema adevărat: în țifru încununat ce se vedea pe unele din lucrurile sale, lipsea tocmai slova începătoare a numelui sub care era cunoscut. Nemulțumit eram însă departe de a fi; la plăcerea de a mă bucura de prietenia a două ființe atît de unice fiecare, s-adăoga aceea, pentru mine neprețuită, de a mă afla între două taine ce puse, ca două oglinzi, față-n față, s-adînceau fără sfîrșit. Mă-ntrebam numai dacă din ele avea să mi se dezvăluie vreodată ceva?

SPOVEDANII

„... sage citoyen du vaste univers“.

La Fontaine

Pirgu o luase dar spre Poștă, noi spre Sărindar. Ceața se făcea tot mai deasă, umezeala mai pătrunzătoare. Intrarăm în localul cel mai apropiat, la Durieu, în dosul Băncii Naționale și ne aleserăm în fund masa, în colțul cel mai ferit. Dar, în acea seară, prietenul nu era în apele lui: nu povestea, nu bea, nu fuma. Ofta doar întruna și se ștergea la ochi. După ciudata bucurie ce nici cu un ceas înainte îi făcuse nu mai puțin ciudata ocară a Penei, el căzuse într-o întristare deopotrivă ciudată. Atît de terciuit nu-l mai văzusem pînă atunci. Îl pîndeam discret, știind că în asemenea clipe ușurare se află în destăinuire, simțeam că așa ceva nu era departe. Și nu mă-nșelam: îndată ce se reculese puțin, cu glas șovăitor el începu:

– Îți sunt dator o lămurire, amicul meu. Nu știu cum ți s-a părut că pînă acum nu ți-am spus cine sunt dar, te rog, iartă-mă; nu a fost într-adins. De dragul dumitale care mi-ai arătat atîta prietenie, am voit, din capul locului, să-mi calc hotărîrea de a rămîne „incognito“ timpul cît voi fi silit să zăbovesc pe aici și dacă nu am făcut-o încă, e numai fiindcă a lipsit prilejul. Aveam de povestit atîtea altele! Cu dumneata mi-a plăcut să retrăiesc treizeci de ani de călătorii, tot cu dumneata, de nu te plictisește, îmi voi retrăi astă-seară copilăria și întîia tinerețe.

Pentru aceasta ne vom întoarce în București, deoarece de felul meu sunt bucureștean; lumina zilei am văzut-o pe Podul-de-pămînt, în casele părintești din fața Viișoarei. De viță sunt însă străin. Și aici, întremîndu-se deodată, glasul i se polei parcă de trufie.

– ...sunt grec, urmă el, și nobil, mediteranean; cei mai vechi străbuni ce-mi cunosc erau, în suta a șaisprezecea, tîlhari de apă, oameni liberi și cutezători, vînturînd după pradă mările în lung și-n larg, de la Iaffa la Baleare, de la Ragusa la Tripoli. Din Zuani cel roșu, prin doi din fiii săi, purced cele două ramuri ale neamului. Că la obîrșie am fi barbari, cum s-a străduit să mă convingă cînd i-am fost oaspe în palatul său din Catania, capul ramurii siciliene, zisă cu pardosul, fiindcă la vechea noastră stemă: – pe scut sprijinit

de monoceri înlănțuiți, în câmp albastru lebăda de argint, luîndu-și zborul cu gîtul străpuns de o săgeată purpurie – a adăogat, în cinstea unei înrudiri ilustre, în câmp de aur cu chenar de sîngeap un pardos negru; că am fi fost normanzi, se prea poate, de vreme ce toți pînă la cei din urmă doi, el și cu mine, am păstrat ca însemne trainice de stirpe, părul roșcat și ochii albaștri, dar netăgăduit rămîne numai că mă trag din corăbieri și e singura mea deșertăciune, căci dacă strămoșii ar fi pe alese, cum se cam obișnuiește la casele mari, pe cel dinții l-aș voi tot corăbier; mi-ar plăcea să cobor din acel Thamus căruia odinioară, în pustietatea unei seri pe valuri, un glas tainic i-a poruncit să meargă să vestească moartea Marelui Pan. Încolo, nu mă mai fălesc cu nimic, nici chiar cu sîngele vărsat sub flamurile Eteriei de ai mei, cei din ramura cu lebăda, ce de la Candia a trecut prin Fanar în Rusia și-n țările românești.

Dacă nu sunt însă eu mîndru de neamul meu, el trebuie să fie de mine. Mai frumos nu se putea să sfirșească. Însușirile lui de mărinimie și de avînt, duhul de jertfă, imboldul firesc către ce e măreț, precum și acel anume lipici ce l-a ajutat să prindă și să se înalțe pretutindeni unde l-a purtat soarta, se îmbină la mine toate în așa desăvîrșită armonie, mulțumită cred faptului că în vinele mele nu se învrăjbește sînge deosebit: părinții mei erau rude de aproape, veri primari. Cam de aceeași vîrstă și orfani amîndoi, fuseseră crescuți împreună și între dînșii înflorise de timpuriu o idilă pe care, în pofida prejudecății, o consfîntiseră prin căsătorie.

Am fost copil unic. Asupra capului meu se resfrîngea via lor iubire, ei priveau cu duioșie ogbindindu-se în ființa mea contopite sufletele lor gemene, mă impresurau de mii de îngrijiri. Nici laptele ce l-am supt n-a fost străin. Binecuvîntat fie cerul că mi-a hărăzit o pruncie fericită. La ea de cîte ori mă gîndesc mi se înfățișează filfiind în văzduhul senin al unei dimineți de primăvară, zboruri albe de porumbei. E cea mai îndepărtată din amintirile mele. Și e totdeodată un simbol.

Dar copilul atît de alintat nu era vesel; sufletul meu a fost întotdeauna împăienjinit de acea ușoară melancolie a firilor prea simțitoare, așa simțitoare că pînă și mîngîierile le fac să sufere, pînă și plăcerea le rănește. Cu cît înainte de a-l citi pe Lucrețiu îmi dasem seama că din izvorîrea voluptății răzbate ceva amar care se ascunde înăbușitor în însăși mireasma florilor.

Nu-mi închipui să se afle mulți oameni pe cari viața și vîrsta să-i fi schimbat atît de puțin cît pe mine. Pînă la moarte voi rămîne același: un visător nepocăit, pururi atras de ce e îndepărtat și tainic. Eram foarte mic cînd, uitînd de joacă, mă furișam în grădină să ascult de după uluci cum o femeie peltică îngîna cu glas slab, alături, un cîntec, același, parcă o aud: „o pasăre-n arbor,

rîu de plăcere, eu vin a plînge a mea durere..." și apoi suspina cu caturi, îndelung. De la un timp, nu s-a mai auzit cîntecul... Pe înserate, îmi plăcea să mă așez cu Osman, dulăul, pe prispă și să privesc cum răsar stelele.

Din întîii ani ai vieții mele, acum cînd m-am întors în locurile unde i-am petrecut, și poate ca semn al ivirii bătrîneții, amintirile de soiul acesta se deșteaptă tot mai vii, ating uneori chiar nălucirea. Mi s-a întîmplat, în Cișme-giu, să mă revăd aevea, copil, așa cum eram acum o jumătate de veac cînd sub aceiași copaci mă purta de mîină mama Sia.

Alături de părinții mei, în inima mea își are locul mama Sia, buna noastră mama Sia, femeia de încredere care i-a dădăcit și crescut pe dînșii ca și pe mine. Era privită ca o rudă, se șoptea că era chiar, simbria nu primea, sta cu noi la masă și ne chema pe nume, bombănea și socrea pe toți din casă, unde stăpîină de fapt era dînsa; mama nu știa de nimic.

Mama era o păpușă, păpușa cea mai drăgălașă, cea mai dulce. De frumusețea ei mersese vestea; s-o fi văzut despletindu-și bogatul păr ca mierea arsă și să fi întîlnit adîncă privire a ochilor ei albaștri cu sprîncene negre, ai fi zis că una din acele albe Magdalene zugrăvite în zilele cele-mai galeșe ale decăderii școalei italienești pogorîse însuflețită din cadră. Deși am iubit-o pînă la idolatrie, tot mi se pare că n-am iubit-o destul și la gîndul acesta mă cuprinde remușcarea. O cîntare ce se stinge, o floare ce se scutură, o stea ce cade mi-aduc de dînsa negreșit aminte și atunci icoana ei se adumbrește de fermecul celor pieriți înainte de vreme așa duios că nu o pot întrezări decît prin lacrimi.

La tata am ținut altfel; simțimîntul ce s-a închegat cu încetul pentru dînsul a purces de la judecată, întemeiat pe admirare. În coonașul sclivisit, cu mîini de femeie, care la Paris trecuse drept englez, după înfățișare și felul de a se purta, se dezvăluseră virtuți rare, un caracter. Învățătura lui și ocrotirea domnitorului Alexandru-Ioan, la care se bucura de mare trecere, îl făcuseră să fie numit de-a dreptul la Curtea de apel și repede înaintat la Înalta Curte. Fusesse apoi deputat. Secularizarea averilor mănăstirești și împroprietărirea țaranilor i se datoresc în mare parte lui. A fost cel mai tînăr dacă nu și cel mai de seamă dintre acei cîțiva bărbați cu vază ce după răsturnarea lui Vodă-Cuza s-au retras din viața politică pentru totdeauna. Eram băiat răsărit cînd, într-o după-amiază, au venit la noi doi boeri necunoscuți și au stat închiși cu dînsul în salon mai bine de un ceas. Înainte de plecare, tata i-a lăsat nițel singuri și a trecut în iatac la mama, apoi s-a întors ca să ducă pe neașteptații mosafiri pînă în uliță, la trăsură. Seara am aflat că tata ceruse și învoirea mamei ca să nu primească să fie ministru.

De altfel, de teama ca liniștea ce domnea în cuibul nostru să nu fi fost cîtuși de puțin tulburată, tata nu lua nici o hotărîre fără să n-o fi întreat și pe mama, lucru care-și avea, firește, și neajunsurile lui. Din pricina ei, deși în belșug, trăiam mai prejos de puterile noastre mult, viața ce duceam nu era, după cum s-ar fi căzut, boerească și de vreo schimbare cît de ușoară în ale ei, mama avea groază. Niciodată dînsa n-a voit să se miște din București; să fi mers și ea la țară, la vie, la băi – ferit-a sfîntul – și trebuie să fi avut hazul lor călătoriile acelea cu chervanul la Borsec sau la Zaizon. Pînă și de acasă se urnea greu. Cine ar fi crezut că tocmai dintr-însa era ursit să nască omul care avea să ocolească pămîntul de mai multe ori!

Biata mama, cîte avea! Era friguroasă cum nu se mai poate, de căldură pătînea, soarele să n-o fi atins ori vîntul, lumina îi făcea rău, întunericul o apăsa, la zgomotul cel mai ușor tresărea speriată. Dacă vedea sînge, leșina. În petreceri – și era atît de sărbătorită – nu afla decît oboseală. Prietene de seama ei nu ținea să aibă; în schimb, la noi s-aduna zilnic un guraliv sobor: cocoșețe de mahala ușarnice, puțînd a sărăcie, preotese, moașe, dulcețărese, femei de rînd meștere să dea cu cărțile sau să citească în cafea. Cheful ei era să se îmbrace țărănește, cu vilnic și maramă, să-și atîrne la gît mărgean-ori lefti și mărturisirea cinstit că lăutarii îi plăceau mai mult decît opera italienească. „Anicuța trage a prost“, avea obiceiul să spună despre mama tușa Smaranda. Și cînd, la moartea acesteia ne-au rămas casele cele mari cu paraclis de la Cișmeaua-roșie, tot mama a fost care n-a voit să ne mutăm în ele, zicînd că pe Podul-de-pămînt, sau de pastramă, după porecla veche, era mai frumos. Avea poate dreptate: între Sfîntul Constantin și Sfîntul Elefterie, de la Giafer la Pricopoia, acolo unde azi stăpînește paragina, se ținea grădină de grădină, numai pomi roditori, liliac, bolte de viță. Mușetelul și nalba năpădeau curțile, pretutindeni leandri, rodii, lămîiță, la ferestre se înghesuiau ghivecele de garoafe, de mușcate, de cereluși, de indrușaim, de șiboi. Iar dincolo, peste gîrlă, închizînd zarea, se împînzea, scăldat în verdeață, dealul Cotrocenilor!

Prietenul se opri aci zîmbînd, își aprinse cu tabiet țigara, porunci cafele, vin. Și reluă numaidecît firul povestirii.

– ...Într-un salon viu luminat, cocoane în malacov încărcate de scule, boeri cu favoriți sau cu imperiale, la grumazul căroră scînteie briliantele Nișanului, se apleacă adînc ca să sărute mîna unei bătrîne îmbrăcată în verde, o bătrînă puțintică la trup și uscățivă, cu păr cănit morcoviu, cu ochi spălăciți albaștri. Are însă aerul atît de măreț: ea stă dreaptă, capul îl ține sus, căutătura-i e semeță, vorba răspicată și poruncitoare. De șapte ani de cînd s-a întors din cea din urmă călătorie la Baden-bis, ea nu mai iese din casă și pentru că

singurătatea îi e urită, iar somnul rar, în fiecare seară, după masa de douăsprezece tacămuri are pînă tîrziu sindrofiu.

Cu dînsa avea să piară una din rămășițele întîrziate ale lumii de odinioară, ea apucase încă vremurile bune: în 1871 cînd a răposat, mergea pe optzeci și opt de ani și era de șaptezeci și doi văduvă după o scurtă căsnicie cu un beizadea grec, un copilandru găman care se îndopase cu coacăze și avusese încurcătură de mațe. De atunci nu voise să se mai mărite și-și petrecuse o bună parte din acea lungă viață „înăuntru”, peste tot printre ce era mai strălucit în nobilime. Credincioasă prejudecăților acesteia pînă la habotnicie, ea ar fi făcut pe oricine să-i ierte îngîmfarea îndată ce ar fi auzit-o vorbind; darul ce avea în privința aceasta fiind mai uimitor decît însași ținerea ei de minte; ca să spună un mărunțiș, un fleac de nimic, avea felul său anume; cînd povestea, citea parcă dintr-o carte frumoasă. De altmintreli o stană de bun simț, un munte; nici ersuri la dînsa, nici ciudățenii, deoarece nu pe socoteala ei trebuia pusă aceea singură de a nu se fi îmbrăcat niciodată altfel decît în verde, nici purtat alt soi de piatră scumpă afară de smarande. Cu timpul, verdele se întunecase, se ascunsese sub un înveliș de horbotă neagră și numai cînd au culcat-o în sicriu, au mai gătit-o, după a sa dorință, cu rochia de lastră nerămzie pe care o purtase ca mireasă.

Odihnească în pace! Din recunoștința ce-i păstrez, mi-am făcut lege; osebit de însemnata ei stare, ea mi-a lăsat acea comoară sfîntă care e datina, ființa mea lăuntrică toată e făureala ei, numai a ei; dăscălindu-mă întru cele înalte, ea a deșteptat în mine vechile năzuințe. De la dînsa am învățat că fac și eu parte din aceia căroră le e de la Dumnezeu dat să poruncească, cei ce prin avuție și faimă se înalță deasupra muritorilor de rînd. Iar ananghia clipelor hotărîtoare de mai tîrziu ale vieții mele, am înfruntat-o numai cu ajutorul amintirii ei; în frigurile îndoielii și ale obidei, vedenia Luminăției sale mi-a răsărit întotdeauna înainte, mult senină, în veșmînt verde, scînteind din cap pînă-n picioare de pietre verzi.

Eram zilnic adus după-amiazi la dînsa. Acolo stam de față la dichiseala ei ce se prelungea pînă seara. Estimp istorisea. Protipendada a trei sferturi de veac o cunoscuse în ființă, văzuse de mai multe ori pe Napoleon I care odată-i vorbise, fusese cu tatăl ei la Viena în vremea Congresului, danțase cu împăratul Alexandru și cu Metternich, primise în Italia omagiile lui Chateaubriand și ale lui Byron. Ca să nu piardă pensia de general-maior a cainăcamului, ce din porunca Împăratului Nicolae i-a fost slujită și ei toată viața, de la 1830 nu mai călcase în Franța pe care, de cînd cu războiul nelegiuit, cum îl numea, din Crimeea, o ura de moarte. Totuși, după grecească, bineînțeleș, limba de care se slujea mai cu drag era franțuzeasca, o franțuzească de veche Curte,

cuprinzătoare și înțepată, mirosind a pergamută și a mosc. Când însă-i se întâmpla să pomenească de ceva din trecutul neamului nostru, o da pe românește și atunci povestirea se lumina mistic; dînsa găsea întovărășiri sublime de cuvinte ca să spună lunga încumetare împotriva păgînului cotropitor, nepregetata mucenicie, evlavia învingînd asprul drum. Cu ce suflu vorbea de trădările celor doi mari dragomani și de crunta-le ispășire, de celelalte capete, opt la număr, retezate de iatagan în mai puțin de o sută de ani, de fuga în Rusia, de ațîțarea a două războaie și de sfîrnirea Eteriei. Ca istoriile acestea nimic n-avea darul să mă încînte; plăcerea cu care le ascultam, tot mai vie, și-atingea culmea cînd venea rîndul amintirilor din îndepărtata ei copilărie, atît de îndepărtată și de înflorită, petrecută numai în desfătări și-n răsfățuri. Bătrîna pe care o vedeam în oglindă, spilcuindu-se între lumînările devreme aprinse, fusese una din cele trei nestimate pentru cari sîngeraseră atîtea inimi. Și priveam, visînd, cadra în care erau înfățișate, ținîndu-se după mijloc, tinere, bălane, cu ochi albaștri și sprîncene negre, tustrele: Bălașa, Zamfira și Smaranda. Botezîndu-le astfel, mama lor, caimăcămeara Păuna, o hărăzise pe fiecare pietrei scumpe ce-i alesese de nașă, legînd-o cu jurămînt ca toată viața alta să nu poarte și să se îmbrace numai în culoarea acelei pietre. Ai zice că e dintr-un basm, nu e așa? – și nu e, într-adevăr, decît un amănunt din minunatul basm al acelei Domnițe a alintărilor care fu străbunica. Ți-l voi povesti odată de-a-ntregul și vei afla atunci, poate cu mirare, că gusturile subțiri și deșertăciunile mărunte, iubirea de flori și de miresme, de scumpătăți, podoabe și odoare, pofta de huzur și de risipă ne vin de pe partea românească, prin dînsa, nu cum s-ar crede de la greci. Tot de la ea și frumusețea. Curiozitatea de a ști de la cine am moștenit deosebitele înclinări ale firii mele m-a împins a cerceta cum era aceea a strămoșilor, dar în afară de ce apucasem să prind de la bătrîna mătușă, mărturiile fiind rare, n-am descoperit mare lucru, așa că n-am putut da de urma celei mai ciudate: e vorba de neînvinsa slăbiciune ce am de țigani – ai băgat fără îndoială de seamă cît mă înduioșează amărîta lor soartă, cu ce drag stau la sfat cu dînșii în graiul lor desprețuit? L-am învățat de mic, la cuine, de la moș Stan piftierul, unchiaș aproape orb, rămas după dezrobire, pînă la moarte, în curtea noastră unde se și născuse. Cu vederea, pierduse și somnul și iarna-vara, ziua-noaptea sta cu luleaua în gură la vatră. I-era mare foc de mine; cînd se întâmpla să am fierbințeală – mă deochiam lesne și se speria lumea din casă – mi-l aduc aminte cum mă lua în brațe și mă legăna plîngînd. Deopotrivă prietenoase îmi surîd din trecut, cu dinți albi, și alte chipuri de țigani și de țigănci; cu o țigancă am gustat înțfia oară dragostea, o țigancă de la zid. Purta floare roșie la ureche și umbla

danțind. Aveam șaisprezece ani. Era pe vremea șalcîmului, seara, după ploaie. I-am dat un galben și am ujtat s-o întreb cum o chiamă. Și n-am mai întilnit-o.

Îmi înșiră, în chipul acesta, cu privire la una sau la alta, felurite istorii. Reieșea din ele că primise o creștere cum nu se putea mai îngrijită și că învățase temeinic sub luminata priveghere a tatălui său care plănuise să-l trimeată să urmeze vreo școală înaltă la Paris, dar cocoana Anicuța, sprijinită de Sia, se împotrivise. De altfel nici el nu se împăca bucuros cu gîndul unei despărțiri de acei părinți atît de iubitori ce se purtau cu dînsul ca un frate și o soră mai mari, cum arătau de la o vreme chiar ca înfățișare. Ar fi dus dar cu ei împreună acea viață retrasă și tihnită înainte, pînă cine știe cînd, dacă în 1877, puțin după ce el împlinise douăzeci de ani, nu izbucnea războiul. Îi dau aici iarăși cuvîntul.

– Mersei să-i aduc tatei la cunoștință hotărîrea mea de a pleca negreșit la oaste, hotărîre de la care nimic pe lume n-ar fi fost în stare să mă abată. Marele Alexandru Nicolaevici, Cezarul pravoslavnic, trăsesese sabia împotriva vrăjmașului de moșie și din clipa aceea pentru mine, viu sau mort, loc de cinste nu mai putea fi decît acolo unde filfiau steagurile Împărăției-Sfinte de Răsărit. Tata mă întrebă cu spaimă ce avea să zică mama? – și te las să-ți închipui uimirea lui cînd îi spusei că dînsa, la care fusesem mai înainte, îmi dase voie. Ce s-a petrecut atunci într-însa rămîne o enigmă. Și minunea – căci altfel cum aș putea-o numi – nu se mărgini la atît. Deodată o cocoană foarte mare se deșteptă în păpușă. Deschise casa de la Cișmeaua-roșie și o prefăcu în spital pentru răniți, în totul după cum o tăia pe ea capul și arătînd atîta pricepere că parcă pînă atunci numai cu asta se îndeletnicise. La rîndul său, tata primi o însărcinare pe lîngă principele Gorceakoff, între neamul căruia și al nostru fuseseră legături de prietenie. Înnodai și eu una, mai înaltă ce se consfinți în focul luptei – vă povestii mai adineaori ceva de Serghie de Leuchtenberg. Să fi trăit... Cu moartea lui, la care am fost martor, începea pentru mine un dureros șir de încercări. Întorcîndu-mă acasă, aflu că mama nu mai era. Ca ai dînsei toți, ea nu înțelese să se cruțe. Greu răcită în cumplita iarnă a războiului, nu voise să se îngrijească și, într-o încordare semeață, își făcuse tînjind boala pe picioare. Departe de soț și de copil, își dase istovită sufletul în brațele mamei Sia, fără o cîrtire, fără o lacrimă, senină pînă la sfîrșit. Viteji căror ea le alinase chinurile au dus-o, plîngînd, pe umerii lor la groapă. Grozăviile războiului mă pregătiseră să pot îndura această lovitură care, în schimb însă, îl nimicea pe tata; adesea mai puțin am suferit s-o știu pe ea

moartă, decît să-l văd pe dînsul viu. Sărmanul nu mai era de recunoscut, slab și gîrbov cum ajunsese, cu plete cărunte încîlcite și cu barbă, cu unghii netăiete și negre, murdar, soios... O deznădejde sfișietoare se oglindea în ochii lui sticloși ce-i trădau, chiar dacă nu vorbea, rătăcirea minții. Jalea lui casnică nu-l făcuse să uite de mîhnirea ce-i pricinuisese pierderea Basarabiei; de nu prindeam de veste la timp, apuca să trimită înapoi cordonul Sfintei Ana, al cincilea din cele șase cu cari a fost cinstită casa noastră. Am înțeles din capul locului că nu-mi rămînea decît să mă resemnez: omul era osîndit. Nu se mai hrănea, nu dormea, bea întruna la țuică și fuma fără încetare. A mai dus-o așa cîteva luni și a mers să-și ia locul de veci lîngă mama. Curînd apoi culcam la picioarele lor și pe mama Sia și rămîneam singur pe lume.

Mi-a trebuit vreme să mă reculeg. Aproape nu mă mișcam de acasă, tîrziu am început să fac plimbări călare afară din oraș. Cu prilejul acesta, am băgat de seamă că la pod, la „Marmizon“, îmi ieșea mai totdeauna înainte o fată foarte frumoasă. De la un timp, mi-era un fel de grijă că n-aveam s-o întîlnesc și dacă se întîmpla așa mi-era ciudă. Pe nesimțite, plăcerea ce de la început îmi făcuse să o văd a ajuns o nevoie și era din ce în ce mai amestecată cu duioșie; ziua, noaptea, chipul ei îmi răsărea în tot ceasul înaintea ochilor, nu mă puteam gîndi la dînsa fără să nu mă tulbur, iar cînd mă aflam în fața ei mă cuprindea o sfială pînă atunci necunoscută, care m-a împiedecat îndelung să-i vorbesc. Ce-mi părea ciudat în toată istoria asta nu era că mă îndrăgostisem – îmi venise și mie rîndul – dar că mă îndrăgostisem tocmai de fata cu pricina, deoarece, de la fire, nu simt atragere decît pentru femeile oacheșe, cît mai oacheșe și dînsa era bălană și albă pînă la serbezime, așa că nu trebuie să te mire, amice, dacă am să-ți spun că deși am iubit-o cu patimă, nici o clipă făptura ei, chiar avînd-o aproape, n-a deșteptat într-a mea o bănuială măcar de poftă trupească; ceea ce a făcut ca tainicul meu simțimînt de iubire să se închege a fost numai mila. Cînd am auzit-o pe Wanda, așa o chema, mărturisindu-mi plîngînd traiul ei chinuit de vitregia nevestei a doua a lui tată-său, un polonez, bețiv se înțelege, care o ducea de azi pe mîine cu prăsila lui din ce bruma agonisea cîrbind haine și curățînd pete, și am aflat că umblau s-o vîndă, cum făcuseră și cu o soră a ei mai mare, pentru ca s-o scap, m-am hotărît să trec peste prejudecăți și s-o ridic pînă la mine. Știam ce vîlvă urma să stîrnească fapta mea, o știam prea bine, dar nu de judecata celor vii mi-era teamă, ci de a celor morți cărora nu deopotrivă mă puteam scuti să le dau socoteală și erau nopți înfrigurate de nesomn cînd îi vedeam aeeva, înșirați ca în vechile icoane grecești pe fund de aur roșu și țepeni în caftanele lor de sarasir, pe acei trufași arhonți purtîndu-și în mîini capetele tăiete, iar privirile lor neînduplecate întorcîndu-se cu scîrbă de la mine, vînzătorul. Să dau înapoi

n-aveam însă tăria și mă lăsam tîrît, în voia soartei. Anul cernit era pe sfîrșite, puțin mă mai despărțea de ziua logodnei, poruncisem chiar inelele.

Or, în dimineața cînd le aduceam de la giuvaergiu cu numele noastre săpate, găsi la poartă, pe laviță – stam încă pe Podul-de-pămînt, calea Plevnei, cum i se schimbase numele – pe cucoana Elenca a sameșului, una din cele mai de ispravă mahalagioaice prietene cu mama; mă aștepta să-mi spuie ceva. Avui o presimțire... Am pofțit-o în casă. A jelit-o întîi pe cocoana Anicuța dar îndată ce lacrimile i-au dat răgaz, s-a ridicat cu strășnicie împotriva a ce pusesem la cale, zicînd că aș fi săvîrșit mare păcat chiar dacă Wanda ar fi fost o fată cinstită, necum o tîrîtură care se întinsese cu toți derbedeii și trecuse pe la doftor și pe la moașă. Rămăsei încremenit.

– De nu crezi, maică, adaogă ea, stai odată noaptea la pîndă după unsprezece, să vezi singur cum își bagă hăndrălaul pe fereastră. Să ți-l spun și cine e: Fane al văduvei, zugravul, ăla care cîntă cu armonica.

Mi se puse atunci un junghi la inimă, urechile porniră să-mi vîjîie și se-nvîrti casa cu mine. Eram rănit de moarte. Cum însă oricît de zguduitoare ar fi împrejurările, nu-mi pierd sărita, judecai și atunci rece. Că înainte s-o fi cunoscut, lipsită cum era de pază și de creștere și înconjurată de pilde și de îndemnuri rele, greșise, era sîngeros pentru mine, nu însă de mirare, dar ca să-și bată în așa hal joc de obrazul meu și cu cine, în ajunul logodnei, asta covîrșea orice măsură și nu puteam să i-o iert. Și mi-am adus aminte că punînd mama odată să-mi ghicească norocul, îmi dase că de toate fericirile am să am în viață parte, numai de dragoste nu. Am mulțumit cocoanei Elenca și i-am spus să fie pe pace. Cînd, după obicei, la ceasul prînzului a venit Wanda, m-a găsit îmbrăcat de drum, strîngînd curelele geamantanului. Am născocit că trebuia să plec degrabă pentru cîteva zile la țară. În tot timpul mesei, am scrutat-o pe furis; afară de blîndețe și de nevinovăție, pe chipul și-n privirea ei nu se citea nimic. Am cunoscut atunci chinul, sfredelitor între toate, al îndoielii, mai ales că-mi părea și cu totul de necrezut ca ființa aceasta să nesocotească atît de nebunește cel mai de pizmuit noroc ce una de teapa ei ar fi putut visa. Am plecat împreună cu trăsura, pe dînsa am lăsat-o la ea acasă, iar eu am ieșit pe drumul Cotrocenilor, am ocolit jur-împrejur orașul și pe înserate m-am întors pe la Capu-podului la Cișmeaua-roșie. Am intrat în paraclisul demult părăsit, unde nu mai călcasem din copilărie, am aprins un muc de făclie rămas din alte vremuri și, cerînd mijlocirea duhului Domniței Smaranda pe lîngă Cel-de-sus, m-am cufundat în rugăciune.

Harul ceresc nu întîrzie să se reverse asupra-mi, la razele sale înțelesei că tot ce se întîmpla era spre izbăvirea mea care sta numai în înșelăciunea Wandei sau în grabnica ei pieire. Dumnezeu nu îngăduia ca stema casei

noastre, ce de la 1812 se răsfată sub cunună de comite pe pieptul vulturului cu două capete rusesc, să fie prihănită. Și îngînai: „Nu nouă, Doamne, ci numelui tău veșnică fie-i slava!“ Și unde m-a apucat de ce era să făptuiesc o groază!... Am plecat de acolo împăcat cu soarta, redobîndit. Gîndurilor fioroase ce priticisem tot drumul le luaseră locul teama și dorința ca Sămășoia să nu fi mințit și cînd, peste două ceasuri, am avut dovada vie a trădării, în însăși durerea mea am aflat ușurare. Acum că ființa în care întrupasem visul de iubire al tinereții mele era pentru mine pierdută, mi-am zis că nu-mi mai rămînea decît s-o dau uitării.

Dar nu mi-a fost cu puțință. Nici astăzi, după treizeci de ani, dragostea mea pentru dînsa nu s-a stins, depărtarea și timpul au făcut-o însă mistică: nu pe Wanda însăși o mai iubesc, nu făptura ei care, dacă mai e pe lume, e schimbată, ofilită, îmbătrînită, ci amintirea, nespus de duioasă și de dulce. Iar la femeile ce s-au perindat de atunci în viața mea, ceea ce am iubit a fost numai vreo asemănare cu dînsa: la unele am regăsit părul ei galben sau ochii verzi, la altele tristețea surîsului, legănarea mersului ori melodia glasului ce mă fermeca atît... Iată pentru ce deunăzi i-am dat dreptate lui Pașadia, cînd spunea că în amor nu vede decît fetișism. Da, fetișism, fetișism...

Dete din umeri și lepădă țigarea căreia, de liniștit ce povestise, îi rămăsese scrumul întreg. Ceru poame, un vin mai vîrtos, alt rînd de cafele. Și gustînd, și sorbind, urmă.

– Ca să mă amețesc, mă aruncau în vîltoarea vieții de petrecere și cu așa avînt că am speriat cu desfrîul și cu risipa Bucureștii. Vreme de un an, la Cișmeaua-roșie, unde mă mutasem, chefurile pînă la ziua albă s-au ținut lanț. Din ce era mai stricat, îmi făcusem o numeroasă curte: cînd plecam la vînătoare sau dam cîte o raită pe la mănăstiri era cu un alai de cel puțin douăzeci de trăsuri încărcate cu vîrf, bașca feciorii cu merindele și taraful meu de lăutari. E drept că n-a fost o' singură dată ceva, cît de neînsemnat, care să fi lăsat de dorit, se întrecea o lume să-mi facă voile și să mă desfete; se mergea adesea cu zelul chiar prea departe: era de ajuns să spun peste zi că-mi place o femeie, ca seara s-o gădesc la mine în așternut. Erau bărbați cari mi-aduceau nevestele și frați, surorile. Dar mă ținea tare scump și ca să fac față la atîta cheltuială, după ce-am bătut la papuc ce moștenisem bani gheață, am făcut datorii peste datorii. Cum dam de fund, nenea Scarlat, zis „Ibric“, un ticălos de boer bătrîn, samsar, geambaș și mai ales altceva, îmi făcea numaidecît rost de împrumut cu dobînzi sălbătice. Mă încurcam din ce în ce mai rău; cînd venea cîștiul, arenzile și chirile mi se plăteau cu propriile mele polițe pe cari

eram nevoit firește să le primesc. Atunci iscăleam altele și așa am iscălit mereu, uneori fără să mă uit ce, pînă cînd trimițindu-l într-o dimineată pe nenea Scarlat după parale, mi-a adus răspunsul că întărcase bălaia și că în curînd trebuia să mă răfuiesc de toate socotelile. Și mă povățuia, rînjind, să vînd mai bine de bunăvoie ce aveam, decît să las să mă vînză cu toba; îmi găsea el cumpărător. Îl poftii ca deocamdată să-mi caute, și fără zăbavă, ceva zimți; era în ajunul zilei mele de naștere și țineam, într-un anume scop, s-o prăznuiesc în lege. Îi încredințai cîteva din sculele Domniței Smaranda, niște paftale, să le puie amanet.

– Am avut, zise el întorcîndu-se cu bani buni, mare noroc; un sfert de ceas de întîrziam, rămîneam cu buza umflată, pleca prietenul din București.

N-am întrebat nici de data asta cine era acel tainic cămătar; ce mă privea? L-am însărcinat pe nenea Scarlat cu pregătirile și poftirile pentru a doua zi, iar eu m-am închis în salonul „Nestimatelor“, unde pînă seara am ars hîrtii de familie. Am cinat la „Hugues“, singur, apoi am luat-o rară pe uliți. Nu pot uita acea aburoasă și rece noapte de april, parcă bătută cu smîntînă de luna plină și ușor îmbălsămată de zarzării înfloriți, noapte care pentru mine avea să fie cea din urmă. Să nu-ți închipui că voiam să mă prăpădesc fiindcă îmi pierdusem averea; era dimpotrivă: risipisem tot pentru că, demult încă, mă hotărîsem s-o sfîrșesc cu viața de care eram sătul; priveliștea ei mi-adîncise înnăscuta tristețe, în plăcerile ei aflasem numai dezamăgire și dezgust. Și ca să pier dintre cei vii, alesesem ziua în care împlineam douăzeci și trei de ani. Aveam să plec din mijlocul petrecerii și să nu mă mai întorc; nimeni n-avea să descopere ce se făcuse cu mine, taina pieirii mele avea să rămîie în veci nepătrunsă – luasem toate măsurile. Pînă în zori, dulci vedenii din anii copilăriei mi-au răsărit înainte, înduioșindu-mă, dar fără să mă și tulbure; seninătatea cu care cei din sîngele meu au știut să întîmpine moartea, nu m-a părăsit cîtuși de puțin nici pe mine. Cînd, liniștit, m-am întors acasă, am găsit o fițuică, sosită seara tîrziu, prin care eram chemat să mă înfățișez negreșit la amiazi la tribunal. Era pentru a mi se aduce la cunoștință că, în ajun, fusese omorît unchiul meu Iorgu.

Deși îi veneam nepot de veri primari, nu-l cunoșteam nici din vedere. Căsătoria nepotrivită din care se născuse și în urmă alte neînțelegeri îl îndepărtaseră pe tatăl său și pe dînsul pentru totdeauna de celelalte rude. La fireasca lui dușmănie față de ele, dușmănie înveninată de neputința de a le vătămă întru ceva, se răspunsese cu un despreț adînc pe care astăzi nu mă mai învoiesc a-l împărtăși. Era un om! În loc să se mulțumească a trîndăvi coconește cu ce descurcase din moștenirea părintească, se înhămase de timpuriu la o grea muncă, ținuse în arendă moșii, bălți, vămile, ocnele, poșta,

făcuse negoț întins de cherestea și de lână, ridicase han în București și schelă la Dunăre și norocul îi răsplătise cu îmbelșugare îndrăzneala și hărnicia. Războiul în vremea căruia de fapt fusese marele proviant-maistru al oștilor, făcuse dintr-însul cel mai bogat om din țară, ceea ce nu-l împiedeca să dea sume de batjocură, un galben-doi, cu camătă pe amanet la nevoiași. În lupta pentru înavuțire nu se îngăima cu alegerea mijloacelor. De curînd, cîștigase astfel cu cîrcota și cu mita vechea judecată ce avea cu dîrjii moșneni de la Toroipanu pe Neajlov pentru partea lor de moșie și plecase să facă măsurătoarea. Cînd intrase în pădurea din vecinătate, pe unde trece drumul, se pomenise deodată înconjurat de numeroși țărani înarmați și oprit. Se ridicase atunci în picioare și scosese două pistoale, dar, înainte să apuce să tragă, fusese înșfăcat, răstignit pe scara trăsुरii și răpus într-un chip fioros.

Eram poftit să fiu de față la ruperea pecetilor, puse de cu seară la posomorîta lui locuință din Mîntuleasa. Nu mi-aș fi închipuit să poată cineva, oricît de zgîrcit, trăi într-o asemenea sărăcie. Am stat nepăsător cît a ținut cercetarea, afară de o clipă de vie uimire cînd s-a deschis namila de dulap de fier și nu din pricina comorilor dintr-însul ci pentru că printre ele zărisem paftalele ce i le dasem în ajun lui nenea Scarlat să le zălogească. Ieșiră apoi la iveală și polițele mele toate; un teanc gros. Ei, ce să-ți spun mai mult? – au scotocit și au scorbolit peste tot, au puricat fiecare petec de hîrtie; de diată însă nici urmă, așa că, la ceasul tocmai pe care îl sorocisem să fie acela al sfîrșitului meu, mă vedeam pus, ca ruda cea mai de aproape a ucisului în stăpînirea uriașei sale averi.

De întorsătura aceasta a lucrurilor, pe atît de neașteptată cît de fericită, la început, mai mult decît mine, s-au bucurat cei ce trăiau de pe urma mea, lipitorile. Crezuseră că dase iar Nan de găvan. Grabnică le-a fost însă dezamăgirea și amară. S-ar fi zis că de la unchiul necunoscut odată cu starea moștenisem și ceva din apucături. Curînd am închis casa de la Cișmeaua-roșie și m-am mutat în Mîntuleasa, cai, trăsuri, cîini de preț, am desfăcut tot, slugilor de prisos le-am dat drumul, de prieteni m-am cotorosit, petrecerilor le-am pus cruce. Și n-am mai zăbovit pe aici o zi mai mult de cît mi-a trebuit ca să-mi rostuiesc daraverile în vederea unei lipse pentru totdeauna.

Fiindcă, de hotărîrea de a pieri nu m-am răzgîndit pe deplin, am schimbat numai felul, alegînd în locul morții îndepărtarea. Chiar altmintreli, cu vremea, aș fi isprăvit tot prin a mă înstrăina, aici ce mai rămînea să mă ispitească? Măririle poate? – Dar în țara unde tata nu voise să fie ministru și străbunicul să fie Domn, ce mai puteam eu rîvni? Și apoi, libertatea nu mi-aș fi jertfit-o nici pentru ca să port steaua Împăratului în gvardie. De acum, stăpîni aveau să-mi

fie numai fantasia și capriciul. Altfel ar fi însemnat să mă arăt nevrednic de atîta noroc.

Am și avut; cu carul. Să vezi. Mai îmi rămăsese de stat în București o noapte. Înainte să mă culc, voind să-mi iau dintr-un scrin pașaportul, cînd am dat să trag sertarul unde îl pusesem, acesta, fiind prea plin, s-a întepenit. A trebuit un ceas să-l smucesc și să-l zgîlții ca să-i dau de hac și atunci altă bucurie: năzdrăvanul de pașaport, cum era deasupra, căzuse după sertare, iar sertarele nu ieșeau de tot din rafturi. Mi-a venit să fac scrinul țândări cu toporul, doar din slăbiciunea ce am de vechituri – era un „Empire“ de mahon de toată urîtenia – l-am cruțat, mulțumindu-mă să-i desprind o scîndură din dos. Mi-am găsit pașaportul și nu singur. Se mai afla acolo, mototolit, un plic mare galben cu cinci peceti de ceară neagră. Pe el sta scris: „Testamentul“, cu u scurt, „meu“.

Străbătut de un fior nîncercat pînă atunci, m-am uitat jur-împrejur, deși știam bine că eram singur în casă. Afară, după obloane, răpăia ploaia de octomvrie. Am desfăcut plicul și, cu răsuflarea tăiată, am citit voința cea din urmă a unchiului: întreaga sa avere mișcătoare și nemișcătoare o lăsa Eforiei spitalicești. Am privit cu groază cumplita unealtă care căzută în alte mîini decît ale mele, ar fi fost pentru mine ucigătoare, am privit astfel pînă și cenușa în care s-a prefăcut după cîteva clipe. Că nu a fost drept ce am săvîrșit, se poate, socoteală nu am de dat însă decît Celui veșnic care, după cum spunea mătușa Smaranda, pentru păcatele noastre are cumpănă deosebită și înșeală la cîntar. Și nu roșesc că m-au făcut să tremur cîteva rînduri scrise, pe mine care nu mai știu de cîte ori am privit fără a clinti Moartea în față; nu, pentru că de data asta era vorba de averea mea și pe lume altceva nu am sacru, pentru mine averea e totul, eu o pun mai presus de cinste, de sănătate, de viață chiar și dacă în acea noapte, la amintirea căreia mă tulbur încă, ar fi fost nevoie să făptuiesc ceva mai grav decît să nimicesc o zdreanță de hîrtie, ei bine, așa cum mă vezi, crede-mă, nu aș fi pregetat... Nu eram un sărac cu duhul!

Ar fi fost și păcat să las să-mi scape din mîini acele bogății; fără ele stirpea nu s-ar mai fi înturnat, înainte de a asfinți, la adevărata ei menire, singura firească, aceea de a trăi liberă pe valuri. Am convingerea că nobila întrebuintare ce le-am dat a răscumpărat mai cu prisosință decît ar fi făcut cea hotărîită de unchiu, nelegiuirile cu prețul cărora el le dobîndise. În treizeci de ani de periple, am plutit mai mult poate decît laolaltă toți corăbierii străbuni și adesea i-am simțit bucurîndu-se întru mine care le-am purtat praporul cu lebăda săgetată pe mări de dînșii nici măcar bănuite, pe toate mările...

Făcu semn chelnerului care începuse a ne da tîrcoale, să vie la plată. Localul se deșertase. Ieșirăm și noi. Afară se limpezise și era frig.

– Da, amice, zise el după ce făcurăm cîțiva pași, averea! Să nu fi fost grija ei, nu m-aș mai fi întors eu pe aici. Zurbaua din nouă sute șapte m-a pus pe gînduri și ca să nu fiu întruna cu inima sărită că-mi pierd moșiile, m-am hotărît în sfîrșit, anul ăsta, primăvara, să vin să le vînd, să le vînd chiar în pagubă. Mi s-au dat însă prețuri nebunești și de cine-ți închipui? – de țărani! Mi-a fost scris să mă mai procopsească o dată oamenii ăștia; nu, adevărat îți spun, nu știi ce de ispravă sunt și de cuvînt dar și cîtă deosebire între cei pe care i-am văzut în copilăria mea la Cișmeaua-roșie, tîrîndu-se cîinește la scară jos, în fața mătușei Smaranda, orbiți parcă de razele mării ei și copiii lor, frunțașii de azi, înfiți, privindu-mă și vorbindu-mi de la om la om. Și m-a mirat iarăși de unde atîta bănet pe obștiile lor ca să poată cumpăra treizeci și opt de mii de pogoane de cîmp ca nimica. Am socotit că tot așa lesne avea să meargă și cu vînzarea clădirilor din București, m-am înșelat însă amarnic; pentru cea mai ponosită, o biață prăvălioară pe la Bărăție, de opt luni mă poartă cu vorba niște pîrliti de negustorași; nici cînd mi-am pus păcura pe acțiuni la Amsterdam – păcura care-mi aduce peste trei sferturi din venit – n-a fost atîta tocmeală. Au înțeles pesemne că sunt zorit să plec.

Cu tot fermecul atîtor amintiri scumpe, șederea în orașul acesta mi-a părut din ceasul sosirii un surghiun și așa-mi pare oriunde mă aflu pe uscat, cu pămîntul mă împacă numai patima florilor, singura pe care dorul de mare n-a putut-o înăbuși în mine. Ca străbunica Păuna care a adus pentru întîia oară în Valahia mai multe soiuri și le sădea la Pajera cu pogoanele, sunt și eu nebun după flori; pentru orchideele mele, nu pentru mine – el le sunt doar oaspe – am cumpărat „quinta“ manuelină ce, pe țarmul Oceanului, într-un colț lusitanian de rai, a adăpostit odinioară iubiri regești. În jilăveala îmbălsămată și caldă a serelor ei uriașe, cu stupi de albine și ape vii, mă odihnesc visînd între două pribegiri; la poalele grădinilor ei atîrnate, mă voi îmbarca îndată ce voi simți că mi se apropie sfîrșitul pentru călătoria cea din urmă...

...Dar de ce or fi închis peste tot, să fie așa tîrziu? Și privind cerul scînteietor de noemvrie: da, e foarte tîrziu; vîntătorul cu arme de aur, Orion, apune de frica Scorpiei ce se cațără pe pragul Răsăritului. Zorile sunt însă departe, e vreme să ne suim la mine să mai bem.

Am plecat din strada Modei cînd se aprindeau felinarele, cam buimăcit de ce mai aflasem.

Ținînd să înlătore cît mai mult puțința de a fi recunoscut în București, unde voia să fie singur cu amintirile lui și nestîngenit în mișcări, *** încercase, înainte

de a se întoarce, să-și schimbe înfățișarea. Lăsându-și plete, mustăți, barbă și ticluindu-și un port simplu și șters, el izbutise așa bine că, după un an aproape, tot i se mai întâmpla să se întrebe, zărindu-se pe neașteptate în oglindă, dacă era într-adevăr el. Un alt om luase ființă și curînd avu și nume: prin localuri i se zicea conu Pantazi, ceea ce-l făcea să presupună că era luat în noul său avatar drept un „Sosie“ ce se chema astfel și cu care se mira cum de nu i se întâmplase încă să se întâlnească.

Și-mi arătase fotografia adevăratului său chip, ras, cu tîmplele tunse, cu barbeți scurți – gentleman desăvîrșit în ținută elegantă de bord. L-am privit cu nepăsare căci nu acesta-mi păruse un prieten de cînd lumea și chiar un alt eu-însuși, ci celălalt despre care știam acum, și nu fără oarecare melancolie, că nu era decît un deghizament vremelnic, menit a fi peste puțin lepădat pentru totdeauna.

Teama că în urma acestei dezamăgiri prietenia noastră să nu-și piardă cumva din fermec, fu tot așa deșartă ca nădejdea de a mă întoarce devreme acasă. O săptămînă nu mă întorsei chiar deloc. Mă mutai la Pantazi – îl voi numi tot astfel – care văzînd că afară se pusese pe ninsoare cu viscol, se claustră în vătuita sa locuință unde făcu noapte. Nici nu era nevoie de ieșit; gazda îi învățase toate tabieturile, se da peste cap ca să-l mulțumească. Paturile – mie mi se pregătise unul în salon – erau tot timpul desfăcute, masa pusă, candelabrele aprinse. Sobele duduiau. În piroteala lungilor vegheri, spovedeania vieții sale de înțelept cetățean al universului se depăna¹ nesilită, întreagă. Dintr-însa se deslușea singura putință a tristeții ce mă ciuda la el atît de mult: omul fusese prea fericit.

Nimic mai odihnitor ca felul acela de trai, nici mai dulce. Nu ne gîndeam încă să-l schimbăm nici unul, deși vremea rea contenise, cînd într-o dimineață – știam după ciocolata ce ni se slujise cu puțin înainte – gazda veni, îmbufnată și roșie, să-i spuie lui Pantazi că-l căuta un domn, un domn care înjura grozav, cu un cîine. Fusese cu dînsa de o mojiție nemaipomenită. Pantazi mă rugă să văd eu cine putea fi, iar el și cu franțuzoaica ridicară perdelele și stinseră lumînările.

O dată cu ziua, tîrînd după el un mopsuleț zgribulit într-un valtrap roșu, intră Pirgu. Aflarăm că Pașadia, care se întorsese în ajun, umblase după noi din local în local toată noaptea și-l însărcinase pe dînsul să ne poftească, dacă ne-dă de urmă, din partea lui la prînz. Pantazi primi fără codire. L-întrebai pe Gore ce era cu însoțitorul lui care mîrîia la Pantazi și începuse să latre.

1 În ed. originală: *depăna*.

– E al lui Haralambescu, mă luminează el, are Tinculina Gaiduri o cățelușă în dîrdoră, tot „Carlin“, fată mare, și i-l duc. M-am făcut codoș de cîini.

Noaptea ce petrecurăm de rîndul acesta cu Pașadia-fură astîmpărate, demne; Pirgu nu ne mai cinstea cu prezența lui decît rar, în treacăt, și atunci vorbea numai politică. – Liberalii, ne pisa el, își luau catrafusele; pînă la anul nou 1911, cel mai tîrziu, adică peste trei săptămîni, conservatorii veneau la putere, boerii – Take era curățat. Și-și da un aer grav, potrivit cu înalta slujbă în care zicea că are să fie pus de apropiatul viitor guvern.

Cu toate că-l știam lacom peste măsură, în stare să rîme în scîrnă după un gologan, am înțeles din capul locului că nu leafa era adevărata lui țintă, dar ce anume rîvnea, n-aș fi bănuțit dacă în ziua de Moș Ajun, la o țuicăreală mai prelungită în doi – „doza pentru adulți“ – nu mi-ar fi spus el singur.

Încă demult plănuia să se însoare, pentru căpătuială, bineînțeles, fusese însă sictirit de cîte ori încercase; chiar de se înțimplase uneori să-i placă fetei, nu se învoiseră, în ruptul capului, părinții și ostracismul acesta nu trebuia pus, cugeta el, decît pe seama faptului că n-avea „carieră“, altmintreli ce-i lipsea ca să fericească o soție, frumos și tînăr, „manierat“ și cult, cum pretindea a fi? Dar, în fața chezășiei unui ministru că scumpul său șef de cabinet este băiat serios și de viitor, un ministru gata să-l cunune, ar mai fi încăput vreo împotrăvire? Odată numit, avea să meargă la sigur, se și vedea „barosan“, „gagiu“, cu cotoare, palat de casă în București, vie pe rod la Valea Mieilor, moșie nu mai știu unde, zestre nu glumă, bez un singur cumnat cu un singur plămîn. Si cînta: – „și-are mă, și-are mă“! Îl întrerupsei ca să-l întreb dacă se gîndise și la cele două paraferne ce puteau veni în urmă: copiii și coarnele?

– Dumneata să fii sănătos, îmi răspunse el liniștit, a avut frageda și de una și de alta grijă dinainte. Paraferne de astea se trec cu vederea, nu vin la massă.

Mă înfundase. Îi cerui să-mi spuie cine avea să-i facă rost de numire?

– Pașa, îmi șopti el tainic, la ureche, deși eram singuri.

– Îl crezi că poate!

– Oho! Nici nu-ți închipui ce fudulii are țapul ăla bătrîn, să vrea numai să le mai puie o dată pe taler, atunci să vezi comedie.

– Dar de ce nu vrea? Încercai eu să-l descos. Drept răspuns, Gorică fluieră scurt de două ori, bîțîind două degete lîngă tîmplă. Apoi plecă, mai mult de-a-ndaratele. Și-mi făcu de la ușă semnul lui Harpocrat.

Într-una din serile dintre Crăciun și Anul nou, mă aflam pe calea Victoriei, unde domnea o însuflețire neobișnuită. Vînzătorii de ziare își desfăceau teancurile din fugă, zbierînd cît îi ținea gura: „demisia guvernului“. În dreptul grădinii palatului, auzii că mă cheamă cineva dintr-o birjă cu coșul ridicat. Era Pirgu.

– Doctore, îmi zise, du-te numaidecît la Paşadia şi spune-i să lase tot la o parte şi să meargă negreşit, astă-seară chiar, cît mai iute, să vorbească în daravera mea, să strîngă şurubul, dar negreşit.

Îl întrebai de ce nu se duce el singur?

– N-am timp, mă lămuri, sunt ocupat cu înmormîntarea: a murit Mişu; trebuie să-i dau nemîngîiatei văduve o mîină de ajutor; în ceasurile grele s-arată prietenia. Acuma vin de la cimitirul ovreiesc şi alerg la jurnal. A! e dihonie mare pentru case; Faibiş, Nachmansohn bătrînul, era mofluz, le-a făcut pe un loc cumpărat pe numele răposatei balabuste, mama lui Mişu; şi-a băgat toată averea în ele. Ei, şi s-a curăţat: Mişu le lasă Raşelichii, în regulă – o crezi proastă? – şi bărbatul dintîi, Penchas, ce-a avut tot ei i-a lăsat; s-o vezi în doliu, diavoliţa, pică, pică! Parşivă muiere, mon cher, pe onoarea mea! – Mişu trăgea să moară şi noi în odaia de alături... tu comprends? – lipitoare nu altceva, m-a dăulat. Du-te numaidecît, pînă nu iese baceaua, hoaşca; contez, nu e aşa? Şi porunci birjarului, înjurîndu-l, să mîne. Vino poimîine la cimitir, îmi mai strigă cu capul afară, depărtîndu-se, iau cuvîntul.

*

„Profundum est cor super omnia – et
homo est – et quis cognoscet eum?”

Jer. XVII, 9¹

Înarmat cu îndrăzneala ce ai cînd mergi să ceri pentru altul, peste un sfert de ceas sunam la Paşadia. Era acasă: în curte, mai în fund, licăreau felinarele unui cupeu.

De data asta, nu fui introdus ca de obicei de-a dreptul în odaia de lucru; bătrînul fecior care-mi deschisese şi mă uşurase de palton şi de pălărie, mă rugă să aştept. La intrarea mea, vestibulul era luminat numai de flacăra cîtorva buturugi ce ardeau voios în largul cămin; pîlpîiala ei însufleţea straniu vechile pînze de pe pereţi, dezvelind într-însele, zguduitoare, ca pe nişte ferestre deschise asupra trecutului, privelişti dintr-o lume de mucenicii şi de patimi. Rezemaţi în suliţi, sutaşi de ai lui Domiţian sau de ai lui Decie şi călăreţi ai pustiului pe sirepi sălbatici sorbeau cu voluptate cruda agonie a fecioarelor răstignite şi a copilandrilor săgetaţi sub goana sumbră a norilor deasupra mohorîtelor frunzişuri. Eram la Paşadia. În acele cadre văzui simbolul chinurilor sale sufleteşti.

1 Transcriere eronată. *Pravum* est. Decii: „Inima omului este mai vicleană decît orice ...”

Policandrul se aprinse, înmiindu-se în oglinzi. Peste puțin, feciorul se întorcea să-mi spuie că eram poftit sus.

Urcai pentru întâia oară scara străjuită de sfinți baroci și fui purtat prin niște încăperi și mai ticsite de lucruri de preț decât cele de la catul de jos, avînd aerul de muzeu, nu de locuință. La pragul celei din urmă, mă oprii surprins cîteva clipe.

Fără îndoială că nu pentru a merge la casa de întîlnire, nici la tripou, se îmbrăcase Pașadia în frac, își pusese lentă, cruci, stele. Aceasta nu era nimic însă pe lîngă schimbarea ce găsii, după ce mă apropiai și vorbirăm, în însăși făptura sa: părea întinerit, din mișcări și de pe față îi pierise orice urmă de oboeală, ochii îi luceau vii, pînă și glasul îi suna altfel, limpede, metalic. Îmi veni dar greu să-l cred cînd mă asigură că demult nu-și aducea aminte să fi fost atît de plictisit.

Căzuse peste dînsul o pacoste cu totul de neprevăzut. Un înalt personaj austriac care mergea cu soția sa în Egipt, trecînd prin București, se oprise trei zile. Îndată ce sosise, căutase să-l vadă pe Pașadia cu care fusese în școală și nu-l mai slăbiseră, nici el, nici ea, toată vremea; pe dînsa trebuise să o însoțească la „Furnica“ să aleagă împreună bluze românești. Și ținuseră ca Pașadia să nu lipsească de la marele prînz ce legația da, în acea seară, în cinstea lor.

Îi urai, în gînd, din suflet, să aibă de asemenea plictiseli parte cît mai des. Mă întrebai totdeodată dacă, știind că avea să retrăiască o oră-două viața pentru care fusese menit, adevărata sa viață, nu cumva era tulburat adînc, nu încolțea oare într-însul, tîrzie, căința că renunțase la ea? Și-l scrutai pe furiș. Închis și rece, el rămînea nepătruns, dar, netăgăduit, în întreaga sa ființă, ceva vechi și mult nobil își tînguia sfîrșitul.

Îi spusei că în locul lui m-aș fi simțit măgulit, mișcat chiar; oamenii se purtaseră cu dînsul cum nu se putea mai frumos, îi daseră dovadă temeinică de prietenie.

– Te înșeli, îmi zise, dacă au făcut-o, e numai de interes. Călătoria aceasta maschează o importantă misiune politică. De trei ani, în Balcani mocește focul; cancelariile lucrează de zor. Și-au adus aminte pînă și de mine... Nu, crede-mă, degeaba se face numai rău, bine sau măcar plăcere niciodată.

Fîindcă venise vorba de prietenie și de făcut bine, socotii momentul potrivit să-i spun ce mă adusese la dînsul. Zîmbi.

– Oi fi eu nebun, cum zice lumea, dar chiar așa ca să-l fac om pe Pirlu, nu!

Îl auzisem totuși, în timpul din urmă, și nu o singură dată, făgăduindu-i solemn nedespărțitului său Gore tot sprijinul, risipindu-i temerile de nereușită.

– Nu numai, adăogă el, că n-am stăruit pentru numirea lui, dar am avut speciala grijă s-o împiedec; nu e întâia oară că-l lucrez astfel; crezi că șnapan cum e, n-ar fi parvenit pînă acum și el, nu l-ai fi văzut ce șef de cabinet, prefect, secretar general, deputat; nu s-ar fi și însurat bine dacă n-aș fi fost eu să mă pun de-a curmezișul? E desigur tot ce am făcut mai drept în viață, mai cinstit; să fi procedat altmintreli, ar fi fost imoral. Și deosebit de aceasta, lăsîndu-l să se ridice l-aș pierde, m-ar părăsi și mi-ar veni tare greu să mă lipsesc de serviciile sale.

Din nenorocire. Ca să pot vîna fără caznă și fără a mă mînji în mlaștinile vițului, trebuie să mă întovărășesc cu această hienă, s-o hrănesc, să-i sufăr puturoșia. Ce te îndeamnă însă pe dumneata să-l fercuentezi pe Pirgu? – haz cred că nu faci de trivialitatea lui stupidă. Demult țin să-ți atrag atenția să te ferești de el; e mai primejdios decît îți închipui, e în stare de orice, nu e dintre aceia pe cari lașitatea îi împiedecă de a merge pînă la crimă. Are mai mult de una pe conștiință. Ia seama: împotriva dumatile e foarte pornit, neputîndu-ți însă face deocamdată ceva mai grav, se mulțumește să te acopere de bale; o noapte întregă a stat deunăzi cu Poponel să te batjocorească, da, cu Poponel căruia de cîte ori are mica sa afacere de moravuri sari să-i iei apărarea cu aceeași naivitate cu care ai alergat astă-seară la mine pentru Pirgu.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatul declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă și nu ți-aș găsi scuză nici cînd aș ști că e numai pentru a face studii, a lua „schite“, fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale de scump.

Boema, odioasa, imunda Boemă ucide și adesea nu numai la figurat.

Cum țin la dumneata mai mult decît la prietenia dumatile, nu m-am temut că ai să te superi pe mine și mi-am permis acest blam indiscret pe care îl estind asupra întregului fel de trai ce ai adoptat în timpul din urmă. Îl retrag însă, gata de a face amendă onorabilă, dacă mă asiguri că ești mulțumit, că după momentele de uitare de sine nu simți în dumneata gemînd demnitatea rănită?

Știi, urmă el, fără să aștepte să-i răspund, știi ce precară, ce penibilă a fost existența mea lungă vreme, recunoști că aș fi avut tot dreptul să mă cred „mamzer“-ul din Talmud. Știi cum ani și ani – grande mortalis aevi spatium – m-am zbatut în vid pentru neant. Ei bine, acelei vremi de încordare și de zbucium, de privații, de umilințe, îi am nostalgia: ... eram mulțumit. Îndată însă ce persecuția a încetat și m-am pomenit ajuns deodată la o situație la care demult renunțasem să mai sper, a început neîmpăcarea.

Eram departe de a fi un romantic și totuși amorul meu propriu a suferit văzînd că ceea ce treizeci de ani de viață austeră și probă, treizeci de ani de sacrificii, de studiu și de laboare nu fuseseră în stare să facă, au făcut cîteva

noapți petrecute cu atotputernica soție a unui președinte de consiliu. Curînd ajunsei apoi la convingerea că amețitorul meu succes nu era decît o cursă perfidă pe care soarta mi-o întinsese ca să-mi arate pînă unde îi poate merge ironia. Tot ce rîvnisem pînă în ajun cu ardoare: putere, parale, distincții, nu numai că, odată dobîndite, nu-mi procurau nici o satisfacție, dar mă indispu-neau, mă iritau, tămîierile îmi păreau ofense, însăși voluptatea răzbunării o găseam fadă. Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziție ferm pînă la fine – și, înșelîndu-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieții mele să fie și fraudulos – ori eleganța de a-mi suna retragerea. Eleganța aceasta am avut-o. Și, cum ce mai îmi rămînea de viețuit avea să fie fără nădejde și fără țel, am socotit că era de prisos să mai alung geniul rău care, din înțîia mea tinerețe, venea întotdeauna să mă ispitească în faptul serii.

S-au mirat cei ce mă cunoșteau că nu m-am expatriat. Ți-aduci aminte de istoria italianului care venind la Paris, în timpul lui Ludovic al patrusprezecelea, a fost pe loc întemnițat la Bastilia și uitat acolo treizeci și cinci de ani. Cînd, în întîiele zile ale Regenței, a fost în sfîrșit cercetat și dovedindu-i-se deplina nevinovăție i s-a spus că i se redă libertatea, nenorocitul a întrebat cu tristețe ce să mai facă cu ea și a cerut să fie lăsat în închisoare. Ca dînsul am fost și eu, sunt poate reîncarnarea lui. Ce aș fi căutat aiurea? din ce e pe lume nu mă interesează și nu-mi face plăcere nimic, absolut nimic, chiar cu ce mi-a fost atît de drag, studiu, artă, lectură, scris, dacă mă mai îndeletnicesc e numai ca să ucid timpul; la drept vorbind, pot zice, fără a face stil, că nu trăiesc; e mult de cînd așteptînd să i se deschidă, sufletul meu ațipește pe prispa sălașelor Morții. Adăstarea e pe sfîrșite. Va veni apoi, adîncă, uitarea...

– Uitarea, exclamai eu, în nici un caz. Opera pe care o desăvîrșești de peste treizeci de ani, ieșind la lumină, îți va hărăzi nemurirea.

– Nu! O dată cu mine va pieri și ea. Cînd voi fi închis de veci ochii, o mîină credincioasă va nimici tot ce se află aici scris. Ai văzut că în cabinetul meu de lucru dulapurile sunt ferecate în zid și au perdele. E pentru ca să nu se vadă că nu au fund: sunt deschise pe o galerie. Înainte ca prin față să se pună sigilii sau să se deschidă, pe din dos, nevăzută, mîna își va face datoria.

Mă înfiorai, știind că nu era un om care să glumească. Erau osîndite dar să piară necunoscute lucrări ce ar fi făcut admirația veacurilor, lucrări pentru scrierea cărora regăsise pana cardinalului de Retz și cerneala lui Saint-Simon, file vrednice de Tacit. Și mă cùprinse o părere de rău sfișietoare.

– Crescut de copil în străinătate, reluă el, nu aveam de unde ști că aici suntem la porțile Răsăritului unde scara valorilor morale e cu totul răsturnată, unde nu se ia în serios nimic. Cu o încăpățîinare ce nu pledează în favoarea

inteligenței mele, dar pe care nu o regret, căci dacă ar fi să reîncep, aş face la fel, nu am consimțit să mă asimilez, să mă adaptez, deși învățasem că „si Romae vivis, romano vivite more“. Am fost firește deci privit ca un străin, mi-am făcut dușmană toată lumea. Cu scîrbă a trebuit să dau o luptă pentru care nu eram făcut. Văzînd că era greu să mă distrugă cu „zeflemeaua“: mușcam eu mai veninos, s-a urzit în jurul a ce începusem să public, complotul tăcerii. Dîndu-mi seama că singurul mijloc de a mă răzbuna era să nu las în urma mea nimic de care să se folosească și să se bucure alții, cum sînt lipsit de vanități subalterne, am considerat acel complot ca binevenit și am aderat la el eu-însumi. „Patrie ingrata, nu vei avea oasele mele“, a pus Scipio Africanul să i se scrie pe mormînt. Oasele, eu le las, rodul creierului meu însă, cugetarea, nu!

Se uită parcă îngrijorat la ceasornic. Mă ridicai să plec.

– Mai șezi puțin, stăruie, ieșim împreună, mă însoțești pînă acolo. Și cu glas surd: „e mai sigur“.

Străbătui iar șiragul de saloane unde între toate florile afară de cele firești, dăinuia ca îmbălsămat, cu Olimpul său sulimenit și pastorală sa dulceagă, veacul galant. Dar, în cel mai împodobit dintre ele, contrastînd viu cu minunile de gingășie ce se aflau acolo, răsărea posomorît, din umbra unui colț, chipul unui om de o stirpe cu totul alta decît a acelora, bărbați și femei, ce-și surîdeau viclean sau galeș din cadre. Mă reținui. Asemănarea sa cu Pașadia era așa desăvîrșită că s-ar fi zis că era chiar acesta, mai tînăr numai, costumat în urîtul port boeresc de acum o sută de ani.

– E străbunicul meu, zise Pașadia. Fiind din familie singurul pentru care am simpatie nu i-am ars ca celorlalți portretul. Fu un Bergami. Mîndrețea lui, aureolată de prestigiul ce înveșmîntă în ochii femeilor pe aceia cari au ucis, îl făcu să treacă de la coada butcei Domniței Ralu, la dînsa în pat. Primi drept plată Măgura și topuzul armășiei. Cum vezi dar, surceaua n-a sărit departe de trunchi și cred că și starea sa sufletească trebuie să fi fost cam la fel cu a mea pentru ca el, în floarea vîrstei, să fi lăsat, cu știrea lui, să fie otrăvit.

Portretul acesta e unul din puținele lucruri de aici ce-mi aparțin, restul e tot cu chirie.

Coborîrăm încet scara, vorbind. Jos așteptau doi feciori și Iancu Mitan, credinciosul casei. De după uși priveau curioase alte slugi. Cupeul porni repede și curînd ajunserăm în strada Vienei.

– Dacă îl întîlnești pe Pirgu, îmi recomandă el la despărțire, spune-i că am făcut cum am crezut mai bine și că în noaptea asta plec... la munte.

AS. INȚITUL CRAILOR

„Vous pénétrez dans les familles,
nous peindrons des intérieurs domestiques,
nous ferons du drame bourgeois de grandes
et de petites bretèches¹.”

Montselet²

Spre primăvară, plecările acestea fură din ce în ce mai dese, șederile mai lungi.

Îndată ce se întorcea, Pașadia ne poftea la prînz. Presupunînd că era cu putință să aibă de vorbit cu Pantazi cu care pe zi ce trecea se lega mai strîns și lucrări ce-i priveau numai pe dînșii, luasem obiceiul ca, după cafea numai-decît, să-i las un ceas-două singuri, cum făcea Pirgu.

Plecam o dată cu acesta, nu însă fără a avea grija să mă informez, înainte de a ajunge la poartă, încotro voia s-o apuce, pentru ca s-o iau în partea dimpotrivă. Mă întrebă odată unde mă duceam. Îi spusei că la Academie.

– Nu știam, zise, că s-a redeschis și mă mir cum de n-am aflat și eu. Au să se arză iar, să vezi. Biliardul a căzut de la modă; un „trei-benți“, un „pul-secret“ nu mai joacă decît alunarii și e păcat: erau jocuri drăguțe.

Se agăță să vie și el. Îl lămurii că nu de Academia de biliard era vorba, ci de Academia română. Se interesă ce căutam acolo și fu sincer dezamăgit cînd mă auzi că mergeam să citesc. Mă dojeni.

– Nu te mai lași, nene, odată de prostii? Pînă cînd? Ce-ți faci capul ciulama cu atîta citanie, vrei să ajungi în doaga lui Pașadia? Ori crezi că dacă ai să știi ca el cine l-a moșit pe Mahomet sau cum îl chema pe ăl care a scos înfii crucea la Bobotează e mare scofală? – Nimic; cu astea te usuci. Adevărata știință e alta: știința vieții de care habar n-ai; aia nu se învață din cărți.

Se vorbea astăzi, înainte să vii, că te-ai apucat să scrii un roman de moravuri bucureștene și m-am ținut să nu pufnesc de rîs. Ba nu zău: dumnea-ta și moravuri bucureștene! Chinezești poate, pentru că în chestia asta ești chinez; cum ai să cunoști moravurile, cînd nu cunoști pe nimeni; mergi undeva, vezi pe cineva? Afară numai dacă ai de gînd să ne descrii pe noi, pe Pașa, pe mine, pe Panta; cu altcineva nu știu să ai a face; ... a! da, Poponel,

1 Text corectat. Vezi Radu Albala: „Centenar Mateiu I. Caragiale“, *Lucașfăru*, 2 martie 1985.

2 Din *Monsieur de Cupidon*, Aristide de Chamois, Paris, Victor Lecou éditeurs, 1854, p. 133, cap. XIII. Cuvintele din motto aparțin d-lui Mongeard.

amicul. Ei, dacă ai merge în case, în familii, s-ar schimba treaba, ai vedea câte subiecte ai găsi, ce tipuri! Știu eu un loc...

Îi luai înainte:

– La Arnoteni, adevărații Arnoteni.

Înlătură cu un gest orice îndoială. Și confidențial:

– Iese și șperț, e joc mare pînă dimineța, ducem se înțelege și hartabalele; ei cu punga, noi pe de-alături, doftorii cei fără de arginți.

Slujindu-i, pentru a nu mai știam cîta oară, făgăduiala cu care mă scăpam de plicticoasa stăruință ce de șase luni punea ca să mă atragă în acea casă deochiată, pentru nimic n-aș fi crezut că foarte curînd cu prilejul unei alte mese la Pașadia, el avea să-și ajungă mulțumită tocmai mie scopul. Rău însă dacă mi-a părut în urmă de ceva, a fost numai pentru că nu l-am ajutat să și-l aducă la îndeplinire mai devreme.

Cam sătul de la un timp de savanțicuri, simțeam nevoia să petrec, să rîd. Și așa cum m-a făcut atunci, de la amiazi pînă seara tîrziu, Gorică, l-a răscumpărat față de mine de toate păcatele. Parcă înnebunise; de mai multe ori Pașadia voi să-l dea afară. Nu mi se mai întîmplase să văd la el o asemenea năbădăioasă veselie, deschisă și buffă în draci, veselie străină de firea lui și totuși nesilită, al cărei rost ne lăsă să-l întrevedem abia spre sfîrșit, în trecut: murise tată-său.

Condoleanțele ce Pantazi și cu mine ne grăbirăm a-i prezenta, le reteză scurt, rugîndu-ne să fim serioși.

– Aș înțelege, concedă, să mă compătimiți că nu m-a scăpat Dumnezeu de pacoste mai devreme.

Ei, să fi crăpat Sumbasacu Pirgu cu zece-doisprezece ani înainte, să-i fi lăsat de atunci cele douăzeci de mii de lei ce se cuveneau fiecăruia din cei opt copii rămași din șaptesprezece cîți fuseseră, credeam noi că ar fi ajuns Gore ceea ce era: nemțoaică la hodorogi? Ce om ar fi fost! Avocatul cel mai strălucit, gloria baroului român. El l-ar fi apărat pe Pașadia învinuit de atentat la pudoare și l-ar fi scăpat dovedind că e neputincios. Avocat și profesor la Universitate. S-ar fi îndeletnicit, în ore pierdute, și cu literatura, ar fi biciuit moravurile, ar fi comis piese – piese proaste bineînțeles, istorice – și însăila lungi dialoguri între personajii din veacuri deosebite, juca rolurile de forță, se bălăbănea, sforăia, mugea. Și s-ar fi mărginit numai la atîta? – nu! Purtător de cuvînt al revendicărilor democratice cele mai sfinte, ar fi cerut în Sfatul Țării împărțirea moșiilor la țărani și votul obștesc. Și, pe loc, un discurs, nu mai găunos nici mai sec decît cele ce se îmbăloșau puturoase sub cupola din dealul Mitropoliei, fu gata. Distins cum era, ar fi intrat și în diplomație; ce parcă pentru asta musai ar fi trebuit să aibă și el curiozități ca Poponel și la

urma urmei de ce nu: nu-l avea pe Paşadia la îndemână? Dar visul său dulce fusese viaţa la ţară, patriarhală; s-ar fi pus pe plugărie sănătoasă, şi-ar fi lucrat podgoria...

– De minune, îi zisei, dar acum că te-ai văzut moştenitor fericit, de ce ai de gând să te apuci?

– Am să mă fac nene, răspunse, în Crucea-de-piatră, să am şi eu țăţaca mea şi cadinele mele şi pitpalacul meu şi am să mă aleg episcop la biserică; mai încolo, la bătrîneţe, am să mă călugăresc chiar, pe onoarea mea! Şi se vedea, cuvios întru Domnul monah Gherasim, Ghideon sau Gherontie, protopsalt la schitul lui Darvari din Icoană, pomenindu-se că zice cînd îi vine rîndul la citire: „contra“ sau „passe-parole“ şi ca să ne dea o dovadă de chemarea sa pentru viaţa schimnicească, bălmăji pe nas, popeşte, aproape trei sferturi de ceas un deşănţat amestec de cîntări bisericeşti şi de cîntece de lume: „Primăvară dulce“ cu „Din cireş pînă-n cireş“, „Hristos a înviat“ cu „Ma parole d'honneur mon cher“, „Pre Domnul să-l laudăm“ cu „I haram bam ba“. Pantazi rîdea cu lacrimi, Paşadia se resemnase. Dar deodată Gore amuţi, holbă sperioşi ochii şi ridicînd mîna dreaptă cu arătătorul în sus la ureche, rămase ca împietrit. Pantazi îi ceru să spuie ce era.

– Cum, nu auziţi? zise... trîmbiţa răsună, tricolorul s-a-nălţat! Şi, cu deznađejde, urlînd: daţi-mi, daţi-mi arma mie, vreau să mor în bătălie, nu ca sclavul în sclavie, daţi-mi, daţi-mi calul meu! îşi încăleacă scaunul şi dete să se avînte, dar se împiedecă de covor şi căzu peste o răcitoare, fără a-şi face însă vreun rău, căci se sculă numaidecît, sprinten, şi, uşor de parcă nu atingea podelele, ne arată cum avea să joace peste Carpaţi, între Tisa şi Nistru, hora cea mare, hora unirii tuturilor românilor, şi chiuia şi se fleortăia: ti cu floli la pălălie, ti cu floli la pălălie, uite-aşa, uite-aşa, hăi, hăi, hăi, hăi! Pieri apoi ca peste puţin să se întoarcă, cu nădragii în vine, şi cu cămaşa afară, abătut, mult trist: se gîndise că nici în ziua aceea – din ale vieţii sale cea mai ferice, cînd la zarea-unui Viitor foarte apropiat dar, vai! nu şi al lui Paşadia, toate îi surîdeau aşă trandafirii – nici atunci măcar, noi n-aveam să-i facem cheful să mergem cu dînsul la Arnoteni, adevăraţii Arnoteni. Şi de ce? – parcă nu ştiam că Țicăierii ca acolo nu se petrecea mai drăguţ: un joc uşor, un maus, un drum-de-fier, un poker, unde găseai întotdeauna? – la Arnoteni; o băutură uşoară, un şprît, un coniac, o marghilomană, unde? – la Arnoteni; o blîndă copilă, după pofta inimii, uşoară, ei unde? – tot la Arnoteni şi numai la Arnoteni, singurii adevăraţi, binecuvîntat neam boeresc, împodobit de toate virtuţile creştine. La drept vorbind, Maiorică era un maimuţoi, dar cucoana Elvira, ce matroană! şi fetele, nişte cotoşmane, nişte armăsăroaice. A! dacă nu voiam, era numai ca să lovim în el, să-l jignim, şi nu era frumos din partea noastră, nu se cădea să

ne purtăm așa cu un frate. Se obidi. Și, sumețîndu-și cămașa ca să-și acopere fața, plînsese cu amar.

Chiar sincer să fi fost, și oarecît era, n-ar fi meritat compătimire. Dacă nu-și atîngea ieftena țintă, vina era numai a lui: cum știa că noaptea cînd eram cu Pașadia îl urmam tustrei oriunde, orbește, ce i-ar fi fost mai lesne decît să ne ducă acolo fără să ne mai întrebese de vrem ori ba și fără să ne spuie dinainte? Poate îi dase prin cap, era de la mintea omului, dar se temuse. Noi la Arnoteni ajunsesem, în urma neclintitei noastre împotriviri de a călca în acel locaș de joc și de întîlnire, să-î pară ceva atît de grav, de cu neputință, încît se crezu jucăria unei amăgiri cînd văzu că-mi fu destul să arunc atunci o vorbă la întîmplare: „ce ar fi să ne abatem astă-seară pe la adevărații Arnoteni?” pentru ca Pantazi să zică: „De ce nu?”, iar Pașadia că acolo sau aiurea îi era tot una. De mirare că de bucurie Gorică nu înnebuni de-a binelea; îl apucară curate năvîrlii, scîncea, se tăvălea pe jos, se da tumba și trebui să-l amenințăm că nu mai mergem ca să renunțe la hotărîrea de a face drumul călare pe unul din caii de la cupeu.

Că nu știu cum îi zicea străzii unde stăteau Arnotenii, nu trebuie să pară ciudat; timp de o lună cît am fost de la ei nelipsit, nu mi s-a întîmplat nici să intru, nici să ies decît prin fundul fără uluci al curții care răspundea pe cheul drept al Dîmboviței, ceva mai sus de Mihai Vodă. Era mai aproape și nu mă vedea nimeni.

Păstrez de întîia mea vizită o amintire neplăcută. Am trăit atunci un ceas de răfuială cu mine însumi în care singur mi-am deplîns încanalierea. Doamne, cu ce lume m-am adunat în acea seară, strîngerea a ce mîini a trebuit să îndur! Amară, muștrarea de odinioară a lui Pașadia îmi răsuna, neiertătoare, în urechi. Seară tristă chiar dacă n-ar fi fost decît plictiseala; lui Pîrgu îi pierise tot hazul, făcea acum pe „directorul”, înjgheba mesele de joc, trăgea locurile. Pe Pașadia îl băgă într-un poker, pe Pantazi într-un drum-de-fier, amîndoi cu cîte o femeie la dreapta și la stînga. În tăcerea ce se făcu înainte de prima lovitură, din odăile neluminate ce dădeau în largă încăpere din mijloc se auziră șoapte, rîsete înfundate, un suspin.

Socotii momentul potrivit s-o șterg englezește; tot n-aveau să mă mai prindă a doua oară. Mă credeam scăpat cînd, în ușă, mă pomenii față în față cu „sufletul maichii”, cocoana Masinca Drîngeanu.

– Fugi ca să nu mă conduci pe mine acasă, îmi zise, întinzîndu-mi mînușita înmănușată cu palma în sus, ca să i-o pot săruta în ochiul rămas gol deasupra încheieturii. – Nu mă mai iubești...

– Vă dau voie, conia mea, o întrerupsei, să mă credeți capabil de toate nelegiuirile, de asta însă nu! Și nu era din parte-mi o măgulire deșartă; s-ar fi putut oare să nu te înnebunești după ea? – și nu de frumoasă ce rămăsese în pofida vârstei pe care o înșela după cum își înșelase cei doi bărbați cu cununie și nu mai știa câți fără, dar pentru că avea un „vino-încoace“ căruia nu era chip să te împotrivești și dichisurile toate și tabieturile și ochiadele. Mă răzgîndii firește de plecare și fui martor la o primire neobișnuit de călduroasă chiar pentru țara românească. Stăpîna casei și fetele amîndouă se năpustiră pe noua-sosită întrecîndu-se care mai de care s-o îmbrățișeze și s-o pupe. O întrebau totdeodată, nu pe rînd și fără a-i da răgaz să răspundă, cum petrecuse la Nizza de unde se întorsese de curînd, o pipăiau, o puricau, se țineau de dînsa să ia ceva. Cam de silă, „sufletul maichii“ se hotărî pentru o cafea și căzu la învoială pentru un „Cointreau“. Refuză însă să intre a patra la un maus și se așeză cu mine la o măsuță în fața unei oglinzi în care se putea vedea tot ce se petrecea în salonul vecin unde se juca.

Ținu să știe de ce mă grăbisem să plec – vreun „rendez-vous“? Nu-i tăinuii adevărul. Recunosc că aveam în parte dreptate: parcă ea se simțea bine alături de Frosa Bojogescu sau de Gore Pirgu; dar ce voiam? – așa e peste tot unde se joacă și se trăiește de pe urma jocului. Mai trebuia să știu însă socoteală de asta cînd aveam în schimb fericirea de a-i cunoște pe Anoteni?

Nu vorbea bineînțeles de Maiorică: Maiorică era așa dobitoc! Totuși avea și el ceva: o tărie pe care, oricum, nu se putea să n-o admiri. Sărac lîpit, dator-vîndut, respins de neamuri cari demult nu mai voiau să știe de el, ocolit de lumea cumsecade, hulit și arătat cu degetul, el rămînea netulburat, își păstra înfumurarea, ifosele, țîfna. Nepăsător de tot ce nu-l atîngea chiar pe dînsul, în ființa lui, de soție și de fete nu se sinchisea cîtuși de puțin; le-ar fi văzut pierind sub ochii lui, fără să clintească, ar fi purtat bucuros mănuși croite din pielea lor. Ca vrednice odrasle, fetele n-ar fi pregetat nici ele să-și facă gentulițe dintr-a lui, trainic toval argăsit gata. În schimb, nevastă-sa se prăpădea încă după el, îl iubea cu dor de jertfă, îl slugărea ca o roabă, dîndu-i îngrijiri peste îngrijiri – o! unele scîrboase – îl oblojea, îl sclivisea, deși știa bine că „maiore-lul“ ei, cum îi zicea, mîrgea la alte femei, femei nu tocmai din lumea mare, de la cari se întorcea fără lețcaie și uneori mototolit, zgîriat și cu vîntăi. Așa i se întîmplase pîsemne chiar în ziua aceea: nu juca, făcea zîmbre și-și tot frichi-nea un ochi deasupra căruia se învedera un cucui zdravăn. Îl priveam în oglinda aplecată, stîrpitură bătoasă dînd tîrcoale meselor de joc cu umbletul său țăcănit, săltîndu-se din călcîie și înălțîndu-și deasupra umerilor chibiților scăfîrlia scoflicită și smochinită de țigan bătrîn, îl priveam, căutîndu-i zadarnic vreo urmă de asemănare cu ofițerașul încîrlionțat dintr-o fotografie îngălbe-

nită de pe măsuță, frumușel și firav așa cum era pe vremea cînd îl trecuse pe răboj cu însemnarea „piccolo ma simpatico“ frizerul Coriolan. Hotărît, nesimțirea îi pria tot atît de puțin lui cît o seca pe durdulia sa jumătate amorul. Încă tînără la față, învoaltă și spelbă, ea își plimba voioasă printre mosafiri maldărul de carne fleșcăită, legănîndu-și sîinii căzuți și coapsele dolofane, glumea, rîdea, avea pentru fiecare o vorbă și un zîmbet. Mi se păruse totuși că se întrezărea la dînsa o mîhnire ascunsă pe care mă grăbii să o pun pe socoteala necredinței soțului și a desfrîului fetelor. Masinca nu mă lăsă să mă înșel: Elvira nu fusese străină de căderea fiicelor sale; cît despre partea infidelității, cu toată dragostea, nu se lăsa nici ea mai pe jos, era întotdeauna „en carte“ cu Maiorică, îi da chiar puncte înainte. Dacă era nemulțumită, pricina trebuia căutată aiurea. La Arnoteni, în casă, se întîmpla să fie zile fără pîine, fără ceartă însă nu și să se fi mărghinît numai la ațita nu ar fi fost nimic, dar fetele se încăierau și se păruiau în lege, aruncau una într-alta cu ce le venea la îndemîină, se zgîriau, se mușcau, își rupeau ce aveau pe ele și apoi tăbărau pe mama lor amîndouă, o snopeau în bătăi. La țipetele ei săreau vecinii sau trecătorii s-o scape. – Dar Maiorică?... – Maiorică, „pîrciul“ – așa-l porecliseră ele – nu se băga, sta departe, numai dacă vedea că se îngroașe gluma, da fuga afară și cu glasul lui fonfăit chema „mpoliția“. Era pățit săracul: odată de 10 mai, cînd se îmbrăcase și el militărește să meargă la paradă, s-a pomenit decorat de sus pînă jos cu niște chiftele marinate. Timp de un an cît Arnotenii stătuseră la dînsa cu chirie – cu chirie vorba venea – Masinca nu avusese nevoie să mai meargă la teatru și adesea nu știuse ce trebuise, să rîză ori să plîngă? Al fetele erau ceva nemaipomenit, ceva de spaimă.

Cea mare mai ales, Mima. Una care se grăbise să facă să se vorbească de dînsa. Avea numai cincisprezece ani cînd, la Galați, unde tată-său era în garnizoană, sucise în același timp capul a doi tineri, niște guguștiuci amîndoi. Tot punîndu-le iubirea la încercare, unuia, copil de oameni avuți și singur la părinți, i-a cerut să fure de la mama lui niște giuvaericele, pe celălalt, casier la un toptangiu, l-a împins la cheltuieli peste puterile lui și, ghiceam, dobitocul băgase mîna în teighea. Lucrurile n-au întîrziat să se dea pe față și băiatul de familie, de rușine, și-a zburat creierii, iar băiatul de prăvălie a înfundat un an pușcăria. Această istorie avusese urmări triste numai pentru alții, astfel bietul Maiorică își văzuse în sfîrșit rețezat slabul fir ce-l mai ținea în oștire; vinovata rămînea mîndră de isprava ei și cu tot dreptul de a fi mulțumită, deoarece îi datora în cea mai mare parte căutarea ce avea la bărbați, de la cari însă nu știa să tragă foloase, izbutind numai a-și face de cap, nu a se și căpătui. Binevoitoarele încercări ale Măsinchii de a o îndruma fuseseră zadarnice: Mima nu era de școala păstorîței care aruncă mărul și apoi fuge să se pituleze după

sălcii, școala străveche și pururi nouă a cochetăriei; pentru dînsa fermecul vălurilor ce cad, ucigător de încet, unul cîte unul toate, afară de cel din urmă, lucrătura în foi de viță și acele mici jocuri de ațuțare și de ispitire, atît de răsuflate și totuși nedînd niciodată greș, erau numai mofturi și fasoane de curcă beată. Bătăioasă și pornită, i-era destul să vază un bărbat ca să necheze și să-i sară de gît și cînd i se întîmpla să dea peste vreunul mai tare de înger care să nu fugă speriat, daca era om întreg n-avea de ce să se mai apropie de ea și a doua oară. Și Masinca găsea lesne mijlocul de a-mi destăinui în felul cel mai cuviincios cum, printr-o crudă batjocură a soartei, fata aceasta mare și bine făcută, chiar cam din topor, nu era femeie desăvîrșită: un oarecare cusur de croială din naștere înlătura la dînsa puțința împreunării sănătoase și depline și tălmăcea poate pățimașa ei aplecare la legături împotriva firei ce o făceau să-și piarză și puțină judecată de care se bucura; cînd avea cîrlig la vreuna, nu-și cruța nici neajunsuri, nici umilințe, ba ceva mai mult: ea, atît de zgîrcită, nu se da în lături de la cheltuială, o plimba cu muscalul, îi cumpăra ciorapi de mătase, sticle de parfum; cu Rașelica Nachmansohn tocase vara trecută, într-o lună, patru mii de lei, bani șterpeliți de la unul Haralambescu cînd adormise la ea beat. Mărturisea ea singură; să-i fi vorbit de rușine te-ar fi întrebat cu ce se mănîncă; seara se dezbrăca într-adins cu perdelele ridicate și popii cînd venea cu botezul îi ieșea înainte în pielea goală. Ei, dar ce mai vorbă; așa cum era, cu toate cusururile, rea de gură, rea de muscă, rea de plată, pălăvatică și haihuie, spunîndu-le și făcîndu-le toate pe dos și de-a-ndaratele și, mai înainte de orice, primejdioasă, în stare să te bage în belea, Mima avea hazul ei, era simpatică, ceea ce nu se putea zice și despre soră-sa mai mică Tita care, tembelă și toantă pe cît era ea de dezghetată și de vioaie, în afară de destrăbălare, de minciuni și de răutate, nu avea comun cu dînsa decît murdăria – ah! era greu de închipuit și mai greu de spus în ce hal erau: la un anume timp, pe călduri mai ales, nu te puteai apropia de ele de miros; mînjeau locul unde stăteau. Dintr-o boală din copilărie, Tita rămăsese cam înapoiată și un început timpuriu de surzenie îi oțetise și mai mult firea vrăjmașă și posacă; de sălcie ce era ajunsese să fie ocolită și unii jucători se plîngeau că le face ursuzlic. Și deși nici ei nu i se întîmpla să zică vreunui mușteriu: „nu!”, își da poalele peste cap numai la întuneric; pe față, în lume, avea o purtare aproape aleasă pe care, desigur, n-o învățase de la vistavoi ce le crescuseră; niciodată n-ai fi văzut-o întinzîndu-se sau zbennguindu-se, nici auzit-o vorbind porcării și înjurînd ca pe cealaltă. Dar unde neasemănarea mergea așa departe că atingea marginile prăpăstiei între două stirpe era la înfățișare și la chip. Lătăreață, lăbărțată și lapoșă, vădit supusă la o apropiată îngrășare, Mima era cîrnă, cu ochi verzui mici sub sprîncenile drepte îmbinate și cu fruntea

mîncată de un păr castaniu nesupus și stufos, pe cînd Tita, mărunță și șuie, cu încheieturi gingaș strunguite la mîini și picioare mici, purta înfipt între umerii înguști un cap de ctitoareasă din veacul fanariot, cu ochii căprui și codați, cu nas coroiat și lung, cu buze subțiri și tivite. Aveau totuși ceva la fel: glasul a cărui frumusețe mă izbise. De un alt timbru al fiecăreia, deopotrivă însă fluid și limpede, cîntînd cuvintele, el evoca un lin murmur de ape îngînat cu șoapta vîntului în frunzișuri și poate că fermecul lui nu a fost străin de mila cu care am ascultat acele triste lucruri. Odată mai mult aveam în carne și oase dovada de ce greu păcat se încarcă, în becisnicia lor, vechile neamuri căzute nehotărîndu-se a se stîrpi, cu dinadinsul, ele singure pe calea malthusiană. Cîte umilinte și cîta durere nu și-ar putea astfel cruța.

Ca duioșie, plecarea „sufletului maichii“ nu avu nimic de pismuit venirei. Cu lacrimi în ochi, maioreasa mă asigură că așa o prietenă a doua nu găseai în viață. Îmi veni să-i spun că ar fi fost și de prisos. Dar cînd Masinca fu dincolo de prag și eu încă înăuntru, cineva mă trase pe la spate de mîneacă. Era Mima. Arătîndu-mi ștregărește tovarășa de drum, făcu repede cu degetul mijlociu un gest mult prea elocuent și o tuli înapoi într-un hohot de rîs.

Îeșind în curte, putui să constat că la Arnoteni pînă și casa unde stăteau părea deșucheată. Unui vechi trup de clădire pătrat și cu un singur rînd i se înnădise mai tîrziu în dos, pieziș, o coadă deșirată și îngustă cu două caturi, rămasă netencuită și fără geamuri la șubredul pridvor care o încingea sus de la un capăt la altul și da într-un soi de turn de scînduri cîrpit cu tinichele ce adăpostea scara. Dărăpănătura aceasta care ziua ar fi trecut nebăgată în seamă dobîndea în bătaia lunii ceva tainic și mă oprisem tocmai s-o privesc cînd tresării deodată înflorat. Se auzea de acolo, prelungindu-se lugubru în urlet, un lătrat ce nu semăna a fi de cîine.

– Au adus-o iar pe bătrîna, zise Masinca. Mama maiorului.

Săraca, nu se mai îndura s-o ia Dumnezeu. Nici nu se mai știa de cînd își pierduse mințile. Și s-o fi lăsat barem în pace, să n-o tot fi vînturat de colo pînă colo. Fata ei, bogata prințesă Canta, din Moldova, soră vitregă cu maiorul, cînd o da în seama acestuia, de care se lepădase întotdeauna, cînd i-o lua; de ce? – rămînea de ghicit; parcă prințesa era vreo zdravănă la cap cu muzicanții ei. Maiorică atîta aștepta: să se pomenească cu maică-sa pescheș, ar fi dat și acatiste și nu că îi era dor – el nici nu o cunoscuse – dar îi mai picau cîteva luni ceva parale – plătea prințesa – și nenorocita nu era o povară: locul nu-l încurca și nu trebuia păzită, pentru că nu făcea nici un rău, adică nu făcea nimic, nu scotea o vorbă, nu se mișca, sta ghemuită ca o momîie în fundul patului, într-un colț; numai în nopțile cu lună, chiar dacă perdelele erau lăsate,

se da jos, umblă de-a bușele și lătra cum o auzisem. Și să fi dat mult să nu o vezi... o iasmă.

Mai trăia dar, uitată, vestita Sultana Negoianu; ca într-o altă întrupare, iscată de vreun blestem, fusese osîndită să-și supraviețuiască falnica amazoană ce, în puțini ani, izbutise, și nu era pe atunci tocmai lesne, să înspăimînte cu luxuria principatele încă neunite. Îi cunoșteam trecutul, mă îmbiase a-l cerce-
ta enigma tulburătorului ei surfs din portrete – furtunosul trecut ce făcuse de grea ocară numele marelui neam din care rămăsese singura și cea din urmă – îl cercetasem parcă aș fi știut că avea să-mi vie prilejul să-l scriu. Ea fusese crescută la Geneva și la Paris de unde se întorsese în țară la vârsta de șaisprezece ani cu mode și apucături ce uimiseră și făcuseră să se murmure. Impunătoarea sa zestre hotărîse pe marele vornic Barbu Arnoteanu să închidă asupra-le ochii și să-i ceară mîna. Fu o căsnicie zbuciumată și scurtă; lăuză încă după un băiat care avea să fie Maiorică, dînsa fugise cu un oarecine în Moldova unde, precum Bucureștii o admirase și Iașii, unduind neobosită în baluri sau trecînd semeață în goana calului urmată de un stol de adoratori. Ca să-și înduplece soțul părăsit să consimtă la despărțenie, îi dăruise două moșii și se măritase apoi cu fostul mare-logofăt Iordachi Canta, cneaz rus și candidat nefericit la domnia Moldovei; unire și mai puțin menită să dăinuiască: traiul cu un soț zuliar și cărpănos în sălbatica singurătate a palatului de la Pandina, pierdut între codri bătrîni pe malul Prutului, nu putea avea nimic încîntător pentru zvăpăiata Sultana care îndată după venirea pe lume a unei fetițe, Pulcheria, plecase, pe furiș și fără gînd de întoarcere, înapoi la București. Cu prețul a două alte moșii se văzuse iarăși de capul ei pe care de atunci nu mai voise să-l lege. Și trăise. Tot atît de darnică de trupul cît de avutul ei, ca în furia mistuitoare a unei turbe, făcuse să se dea în el iama, împărătește, și tot și încă nesătulă și-l spurcase pînă și cu dulăii. Ma mărginesc la a însemna potriveala dintre această patimă și dealtmintreli nu prea rara ei nebunie ce nu întîrziase să izbucnescă. Într-o dimineață de toamnă din 1857, fusese găsită rătăcind despletită și despoiată la Herăstrău pe malul lacului. A! da, eram silit să recunosc: spunîndu-mi că dacă voiam subiect de roman să fi mers la adevărații Arnoteni, Pirgu nu mă amăgise.

Fu cel dintîi pe care îl întîlnii după acea seară. Pe bulevard, în fața Eforiei, îmi aținea calea. Își întinsese mîinile lipite una peste alta, amîndouă cu dosul palmei în sus, mișcînd încet policarii rămași în afară.

– La mai mare, solzoșia ta, se închină cu temenele, al nostru ești. Umbli să-ți lași lapții cu folos. Bre, cum te mai înfigeai în undiță la Masinca, o luași

pe coarda razachie, cu sacîz dulce, ușor. Ce pramatie; faci pe cocoșu, cotoi mare dumneata. Ei, dar ai de învățat încă multe; ești junic; ca să le fii pe plac maimuțelor trebuie să fii porc, și cu șoriciul gros. Și mai ales nu tîrnosi mangalul că te usuci; de ți-a mirosit cumva a pagubă, împinge măgarul mai departe; știi vorba: malac să fie, că broaște... Dacă vezi însă că ridică coada, nu te pierde, ia-o înainte oblu, berbecește, ca pînă de iarnă să te văz crap îmblănit.

– Asta, îi zisei, e drept mulțumire că te-am făcut să-ți vezi visul cu ochii, mergînd la Arnoteni.

– După ce m-ai purtat șase luni cu zăhărelul. Și dacă ați mers de partea cui a fost cîștigul, a mea ori a dumneavoastră? Slavă Domnului, ai plecat cu damă și căzăturile s-au umplut; Pantazi de cînd l-a făcut mă-sa nu s-a văzut cu ațîția bani. Dar n-are a face; fiecare cu norocul lui și al dumatile e mai grozav decît toate, îți pune Dumnezeu mîna în cap.

Nepăsarea cu care îl ascultam nu îl descurajă:

– E cineva care te place lucru mare, cineva nu de nasul dumatile. Ce a văzut la dumneata, dracul știe. Vrea cu orice preț să-i fac vorba.

Nu fui curios. Îl asigurai numai că nu țineam deloc să sporesc cu unul numărul intelectualilor ce abuzau de gentilețea doctorului Nicu.

– A! rînji, degeaba te păzești, de aia nu scapi. Cade cînd nu te aștepți, pe drum de seară, cu scîrbă în casă, la așternut. Nu trebuie să se împlinească oare scripturile: „și se va pogorî în chip de papagal?”

De ce te-ai speria însă prostește? După chibzuita mea părere e chiar mai bine să-l ai cît mai devreme; te-ai căutat cinstit, adio grijă: nu se ia de două ori. Și-ți dai drumul. Ai să-mi spui de ailaltă, știu, dar e leac; și iar așa să te jinduiești pentru toate nimicurile de tot ce e mai dulce pe lume, cu ce te mai alegi din viață?

– Ai toată dreptatea, recunoscui. La revedere.

– Ce te zorești așa: te-așteaptă Masinca?

– Mai tîrziu; acurîm caut pe Pașadia și pe Pantazi.

Nu mințeam: de trei zile se făcuseră nevăzuți. De Pașadia nu mă mira, plecase poate la munte; dar Pantazi?

– Păi dacă vrei să-i găsești, zise Gore, hai cu mine.

– Unde?

– Ei bravo, mai întrebi? – la Arnoteni, adevărații Arnoteni.

Surprinzător îmi păru nu lucrul în sine ci amănuntul că acela care ținușe și încă mortîș să se întoarcă acolo fusese Pantazi. Ce îl putuse oare atrage? De joc nici nu mai încăpea vorba; nu era jucător și să fi fost chiar ce ar fi însemnat

acel joc păduchios pentru uriașele sale mijloace? Femeile? – dar în nouă luni de cînd, împrietenindu-ne, trăisem așa aproape unul de altul, nu-i cunoscusem nici o legătură, vreun capriciu cît de trecător – așa că venind odată vorba despre acele păpuși ce, zice-se, ar ține loc corăbierilor de neveste în îndelungatele călătorii, cum mă asigurase că această scîrboasă rătăcire nu era un basm: se găseau gata sau se făceau pe porunceală; cu asemănarea voită, cele lucrate în Olanda, scumpe, tinzînd la plăsmuirea desăvîrșită a făpturii firești, fără voie mă gîndisem că și dînsul ascundea poate, în vreunul din încăpătoarele cuferे îngrămădite în odaia-i de culcare, una care să fi întruchipat leită pe necredincioasa și neuitata sa Wanda. Și dacă nici femeile, atunci altceva ce îl făcea să lase la dînsul să se veștejească în singurătate înfîiele flori de București? A rămas pentru mine necunoscută momeala în care fatalitatea s-a îmbrăcat în împrejurarea aceasta ca să-și atingă țelul.

Întrucît mă privește trebuie să-i fiu recunoscător. O viață lungă nu mi-ar fi ajuns întregă pentru a pătrunde sufletul omenesc în toată ticăloșia de care e în stare, așa ca cele cinci săptămîni trăite la Arnoteni. Deschisă vraise oricînd oricui, casa lor, contopire de ospătărie și de han, de tripou, de bordel și de balamuc, era locul de înfîlnire al lunei deochiaților și deșuchiaților timpului: jucătorii și cheflii de meserie, desdrumații, poticniții și căzuții, curățații rămași în vînt, chinuiții de pofta traiului fără muncă și mai presus de putere, gata de orice ca să și-o satisfacă, cei cu mijloace nemărturisite sau necurate, cei fără-de-căpătii și cei afară din rîndul oamenilor, unii foști în pușcărie, alții pe cale să intre și apoi femeile, mai respingătoare încă: bătrîne mucigăite la masa verde, somnoroase și arțăgoase, cu mîinile tremurînd pe bani și pe cărți, tinere desmăritate cel puțin o dată și de timpuriu borșite de avorturi și de boale, la pîndă după vînat și ferindu-se de chiul și între ei și ele de tot felul și schimbătoare întovărășiri și nade, dezbinări și dușmăanii. O piclă rîncedă de vițiu apăsa veștejitoare asupra mizeriei decorului – tot ce se vedea acolo, la lumina lipicioasă cernută prin fustele crețe de hîrtie trandafir de la lămpi, nu numai că era urît și de soiul cel mai prost, dar ieșit de soare, pătat de igrasie, prăfuit și afumat, mîncat de cari sau de molii, șchiop sau schilod, ciobit, rupt sau despereheat – și mizeria aceasta îl strepezea pe Pașadia și-l zbirlea mai mult chiar decît maiorul care cum îl prindea, îl smintea cu genealogia Arnotenilor, calpă mai sus de Brâncoveanu, printre slugile căruia cel dintîi dovedit istoricește se numărase înainte de a fi boerit. Bietul Maiorică pînă și în aceasta se arăta tîmpit, căci dacă ținea să se laude cu neamurile, i-ar fi fost atît de lesne cu acela al mamei lui, mare într-adevăr și pentru Valahia străvechi, suindu-și spița craiovească fără frîntură și fără tăgadă pînă la mijlocul veacului al

cincisprezecelea, din mare-ban în mare-ban și numai cu încuscări de vovoci. Un timpit desigur, dar nobil: el care fără risipa părinților săi ar fi stăpînit, lingușit și răsfățat, atîtea averi și ar fi fost, firește, cel puțin general-aghioțat regesc și vice-președinte la Jockey și care, vai! ajunsese ce era, nu avea un cuvînt de părere de rău, de cîrtire sau de pismă, purtînd – căci era exclus să n-o simtă – ascunsă jalea casei sale și respingînd cu același despreț obraznic și batjocura și compătimirea. Încolo bun cu cei mici și milos, totuși nu chiar așa ca soția lui care, poloneză și de herb mîndru – Leliwa – nu putea privi cu ochi uscați nici o suferință, gata totdeauna să-și ia bucata de la gură sau haina de pe dînsa ca s-o dea. Hotărît, punîndu-le în cumpănă bunele și relele, nici unul dintr-înșii nu-și merita soarta.

Am mers de la început la Arnoteni cu sfială, găsind că mi se da o însemnătate prea nepotrivită cu cheltuiala la care aș fi putut face față. Bănuiala că aceasta se datora vreunei minciuni scornite pe socoteala mea de Pirgu se adevăra: spusese că Pașadia și Pantazi țineau la mine lucru mare, unul fiindu-mi unchi, celălalt naș. Cum nu m-ar fi primit dar cu brațele deschise ai casei toți și nu m-ar fi alintat care mai de care – de cînd cu venirea noastră nu începuse să se reverse acolo o suviță din Pactol? De data asta, maiorul nici nu băgase de seamă că mamă-sa îi fusese iarăși luată și pornită la Moldova. Nu știu cum am făcut de n-am apucat s-o văd și eu și mi-a părut rău. Păgubaș nu rămîneau totuși. Mai era acolo o altă ființă deopotrivă ciudată cu toată vîrsta-i fragedă.

O fetiță care îmi reamintea vrejurile spelbe și lungi de țelină crescute în nisip la întuneric, o fetiță mută. Mută fiindcă era surdă? – dar atunci avea un alt simț înlocuitor al auzului, deoarece se neliniștea la cel mai ușor zgomot, întorcîndu-se întrebătoare spre locul de unde venea. Semăna uimitor cu cea mică dar deșirată prințesă de Prusia care întruchipată în ceară zîmbește, din dulapul ei de geamuri, de după o ușă la Monbijou; același chip bătrînic și searbăd, aceleași trăsuri ascuțite, aceiași ochi răi. Singuratică, nedepinsă cu oamenii, fugea dacă voiai s-o atingi și se ascundea. Întrebîndu-l pe Pirgu ce era cu ea, mi-a spus că, în felul lui Lot pesemne, Maiorică o făcuse cu una din fete la beție. Fără a merge cu presupunerea așa departe, îmi dase și mie în gînd că era cu putință să se fi aflat cîtăva vreme sub același acoperiș străne-poata și străbunica. Nu mult după luarea bătrînei nu s-a mai văzut nici fetița.

Preaosebita stimă de care mă bucuram la Arnoteni nu mă scutea de dajdia în natură către Mima; de aceea întrebuițam și eu tot soiul de tertipuri, unele cusute cu ață albă, ca să capăt păsuiri. Într-o după-amiază, întîmplîndu-se să rămînem singuri, ea și cu mine, am crezut că mi se îmfundase.

M-a poftit la ea în odaie, unde, ca și cum ar fi fost să se îmbăieze, se despoia de tot puținul ce avea pe dînsa. Mă așteptai să mă puie să fac la fel, dar se mărgini să mă întreb, în treacăt, dacă o găseam bine. Și, cu îndemînare, iute, își răsuci părul, se potrive, nițel alb ici, ceva roșu colo, se îmbracă din cap pînă-n picioare. Nu-mi venea să cred că șlampăta lăiață de adineaori era aceeași cu pupuica spilcuită pe care o duceam peste un sfert de ceas la braț pe stradă. Așa era: acasă în tricou soios de-a dreptul pe piele; cu fusta zdrențuită într-un peș și fără ciorapi în papuci de pîslă și cînd ieșea în oraș – rar – frumos gătită, puțin cam băieteste, cu mânuși întotdeauna proaspete, cu pantofi de lac neatinși pe ciorapul bine tras și numai în trăsură, trăsura cea mai bună ce se putea găsi.

Cu mine o luă însă pe jos, încet, cu ocoluri vădite, vorbind, vorbind numai ea, descusut și deslînat, sărind de la una la alta, încurcîndu-le pe toate, nespunînd nimic. Ajunserăm astfel pînă în fața casei lui Pașadia ce, în amurg, părea luminată fantastic pe dinăuntru. O privi îndelung, se interesă de împărțea ei în amănunțime, de mobile, de slugi, punîndu-mi o sumă de întrebări al căror rost nu-l pricepui decît după ce veni la cea din urmă, aceea uluitoare: credeam eu că avea să-mi fie mătușă? Pusese ochii pe Pașadia, era omul care îi trebuia ei, voia să-l ia de bărbat...

– să fi fost prieteni atunci ca pe urmă, i-aș fi spus neted să-și ia gîndul. Îl cunoșteam pe Pașadia după cum ajunsesem a-l cunoaște și pe Pantazi; într-unul cuvîntul cel din urmă îl avea un snob feroce, înzăuat în prejudecățile cele mai copilărești, iar în celălalt se da pe față, la trebuință, un om de afaceri tot așa mehenghi ca unchiul cămătar și contracciu și un procedurist nu mai puțin de temut ca învățatul său părinte. Nu, o dată cu capul, Pașadia nu s-ar fi învoit a face un atare pas și apoi, deosebit de aceasta, Mîma nu-i plăcea, o găsea plicticoasă, obositoare, el avea simpatie pentru Tita a cărei fire se potrivea cu a lui: nu semăna și dînsa cu una din acele păsări de pradă dîrje ce rănite de moarte, cu aripele frînte, își adună puterile cele din urmă ca să se mai năpustească o dată asupra dușmanului biruitor? Am împărțășit și eu cîțva părerea lui Pașadia despre Mîma, curînd am găsit-o însă nedreaptă; era o bolnavă firește, o rătăcită, mai murdară, mai rea, mai primejdioasă poate chiar decît cum o încondeiase Masinca, plăcută totuși și apropiată, ispititoare și dulce ca păcatul însuși, mlădioasă și vie ca văpaia și ca unda. Aci abătută la deznădejde, aci de cea mai nebunească veselie, cînd o credeai mai stîlcită, deodată, pe neașteptate, pîlpîia într-însa, înălțător, ceva mult semeț și liber; schimbăcioasă chiar la înfățișare: uneori ruptă de la șale, gălbejită, cu ochii tăiați și stinși și numaidecît apoi dreaptă, rumenă și fragedă, cu buzele umede, cu privirea înrourată, arătînd la fiecare dată alta și pînă și nenorocita sa

meteahnă îi da un fermec mai mult, dînsa rămînînd pururi dorită și niciodată posedată, asemenea acelor aburoase zîne, fiice ale văzduhului și ale apelor ce nu puteau fi îmbrățișate de muritori. A nu! prea scump nu plățiseră cei doi nemernici, unul cu cînstea și altul cu viața, fericirea de a o cunoaște...

...și cerea stăruitor sprijinul meu ca să-și ducă scopul la îndeplinire.

Îi făgăduii să-mi dau toată osteneala, dar o prevenii totdeodată că acela care avea asupra lui Pașadia înfrîurirea hotărîtoare, nu eram eu, ci Pirgu. O văzui strîmbînd din nas, sub rețeaua albastră cu bobite. Știam că între dînsa și Gore fusese ceva din care mulțumit de celălalt nu rămăsese nici unul. În față se arătau prietenii cei mai buni, cînd se vedeau ea îi juca înainte cîntîndu-i: „nenea Gore om frumos și călare și pe jos“ și el, cu mîna pe piept, numai în ploconeli, chemînd-o: „Domniță, Măria ta, Luminăție“, îi spunea că se așterne la picioarele ei covor și i se vinde rob cu zapis ca la osmanlii; în spate, ea din pușlama și din pezevenghi nu-l scotea, dorindu-i să ajungă la balamuc sau la ocnă, iar el o înjura cu foc, făcînd-o putoare, paparudă, paceaură, și se ruga la Dumnezeu să nu-l șontorogască de picioare pînă nu va apuca să joace o dată măcar tontoroiiul pe mormîntul ei.

– Ei, încheiă Mima, la urma urmei, dacă trebuie, am să mă iau bine și cu Pirgu.

I-ar fi fost deocamdată greu pentru că Gore nu mai da pe la Arnoteni. Își limpezise în chipul cel mai fericit partea de moștenire, vînzînd-o cu un preț aproape îndoit decît spera unui cumnat și aceasta adusese în viața lui o schimbare adîncă. Intrase în anul maimuțelor, ceea ce se cam putea spune și despre mine care de unde mai înainte îl ocoleam cu grijă, ajunsese să mă țiu după el.

Era teatru. Cum ne întîlneam, făceam pe grăbitul. Mă întreba încotro și unde și răspunsul era întotdeauna același: «La Arnoteni, adevărații Arnoteni».

Se supăra: «o ții așa ca gaia mațu, la gard am prins-o, la gard am legat-o. Vous devenez agaçant avec vos Arnoteano; mai dă-i... Voyons, il faut être sérieux». În afară de înjurăturile românești neaoșe a căror deprindere îi rămăsese scumpă, nu mai vorbea decît franțuzește și cît mai tare, ca să-l audă toată lumea. Pe stradă cînd vedeam că se apropie vreo cucoană, eu o ștergeam pe partea cealaltă; dacă o și cunoșteam, intram prin ganguri, prin curți. Iar el, făcîndu-i loc să treacă, striga cît îi lua gura: «regardez, mon cher, quelle jolie femme, comme elle est jolie, elle est jolie comme tout!» După ce se îndepărta cucoana, veneam îndărăt. Mă primea îndignat: «mais, mon pauvre ami, ne soyez pas idiot; vous êtes bête comme vos pieds!» Mă lăsa și el și o lua înainte, crăcănîndu-se, după cîtiva pași se oprea, își pune mono-

clul, se făcea că măsoară din vârful bastonului ceva sus pe case, apoi se întorcea către mine, pufuind și dînd din umeri: «mais voyons, voyons». Urma o nelipsită raită prin prăvălii ca să tocmească mobile pentru casa ce avea de gînd să-și clădească în stil românesc și pe la tîrgul păduchilor după icoane; le aduna pe toate cîte le găsea; în cîteva zile un perete al odăiței de hotel unde se mutase, pe calea Victoriei, se acoperise de sus pînă jos de preciste scîlciate și de sfinți sfrijiți, între alții un Sfînt Haralambie de neuitat, măsliniu, fioros și cu ciurma în lanțuri sub picioare. Dar aceasta nu era nimic pe lîngă altceva care daca aș fi ținut la dînsul ar fi trebuit să mă îngrijoreze, ceva de necrezut și totuși: Pîrgu cumpăra cărți. Întîlnindu-l odată cu patru volume frumușel legate la subțioară, e lesne de închipuit capul meu cînd am citit pe scoarțe numele Montaigne.

– Ce ți-a venit, am exclamat, să iei pe Montaigne?!

– Ei, îmi zise, cu un zîmbet înduioșat, oricum, Montaigne e drăguț, are părțile lui. În felul acesta își da părerea în toate discuțiile dintre noii săi prieteni, avocați cu renume sau profesori universitari, oameni în urcare și de viitor; pe cei vechi de breasla lui nu-i mai băga în seamă, se făcea că nici nu-i cunoaște și era pentru mine o neasemuită petrecere să merg în localul unde spre miezul nopții Pîrgu lua o fină gustare, fiindcă, veniți într-adins, jur-împrejur la mese, toți stricații, toate lichelele Bucureștilor stăteau ciorchină.

– „Cine o fi ăla frate?” se întrebau unii pe alții.

– „E englez”, își răspundeau, „puteți să-l și înjurați, nu înțelege”. Și-l înjurau, și de la ușă și de după stîlpi și de sub mese se auzea strigîndu-se: „Gore, Gorică!” Dar el, nepăsător, ca și cum nu de dînsul ar fi fost vorba, mînca și bea și aprindea țigări scumpe cu afită mai mare poftă cu cît adesea era din paralele lor. Deși se învîrtise de cărți de intrare la două cluburi mari, Pîrgu mergea zilnic la tripoul său de baștină ca să se grozăvescă cu banii – îi ținea toți la el – și să se dea la Pașadia cu care era certat, să-l ia de sus. Tot hîrțîindu-se astfel, se întîmplă ca acesta să-i cîștige odată o sumă bunicică. În loc să plece frumos să-și găsească scumpii amici, viitori miniștri, ca să-i audă vorbind despre Bergson și despre conferința de la Haga, Pîrgu se încăpățîină să-și scoată paguba. Întăritat de răceala tăioasă a lui Pașadia, de rînjetele și de mîrșielile usturătoare ale celor pe cari îi jignise, se tulbură, jucă brambura și pierdu, pierdu tot – o avere. Înainte de zori, Pașadia care luase grosul se retrăgea, lăsîndu-l în seama tinichelelor să-l scuture și de fărîmituri. Cînd, mai întors pe dos decît înseși buzunarele sale, intră dimineața acasă, îi cășună pe Sfîntul Haralambie pe care, învinuindu-l că i-a făcut ursuzluc, îl smulse din cui și-l aruncă pe fereastră în curtea dinăuntru a hotelului. Daca s-a crezut cumva că s-a mai înfăptuit în veacul nostru păcătos mînunea unei icoane căzute din cer,

nu știu, se întâmplă însă alta la care mărturisesc că nu mă așteptam, mi-a fost chiar ciudă; nu mi-aș fi închipuit ca un calic ca dînsul să aibă droturi așa mlădioase și tari. Nu mai fîrziu de seara următoare, împăcat cu Pașadia dacă nu și cu soarta și senin, Gore se înființa iarăși, gata de luptă, la Arnoteni.

Mergînd într-o zi acolo cu Pantazi, către amiazi, dădeam de o tînără nouă necunoscută, care, cu un picior gol pe un scaun, dregea, cîntînd încet, un ciorap. La intrarea noastră, ridicînd capul, roși pînă în albul ochilor. Văzui atunci pe Pantazi, palid ca un mort, ducîndu-și mîna la inimă. „Doamne“, îl auzii șoptind, „cum îi seamănă!“

Făceam astfel cunoștința „duduii“ Ilinca Arnoteanu. Știam că mai era o fată, cea mai mică, pe care o luase din leagăn să o crească. o soră a maioresei, de la Piatra-Neamț, văduvă cu dare de mîină și fără copii. Cei șaisprezece ani ai Ilincăi se depănaseră alintați în pacea aceluia romantic ținut cu zări tainice ce trebuise să le fi amintit bunilor cavaleri de la cari i se trage numirea, dulcea lor Suabie. Porecla de „nemțoaică“ ce Mima îi dase acestei surori „noi“ i se potrivea nu numai din pricina locului de unde venea, dar și a înfățișării. Blajinul soare moldovenesc îi cruțase poleiala stinsă a cosițelor și albeața sîdefie a pielii, aproape nefirești amîndouă; goală, cred că s-ar fi văzut luminoasă în întuneric. Părinții erau cum nu se putea mai mîndri de dînsa; Elvira nu înceta să-i tot laude frumusețea și Maiorică sîrguinta; nesilită, neîndemnată măcar, Ilinca fusese întotdeauna premianta înțîia și se pregătea să treacă două clase într-un an – nu degeaba purta ea numele acelei înțelepte și învățate domnițe, străbună după Negoieni, fiica lui Petrașcu-Vodă și apoi cine nu știa că pana unui Arnoteanu, Enache al doilea, însemnase începutul renașterii literelor române? Sta într-adevăr ziua întreagă cu nasul în carte, tolănită și ascunzîndu-și cu grijă picioarele ca și cum i-ar fi fost rușine că erau așa mici. Lipsită de vioiciunea vîrstei sale, îi era silă de rîs și de glumă și în căutătura ei severă care-i înăsprea trăsurile copilărești încă ale feței, se citea neîngăduință pentru cele ce vedea petrecîndu-se în juru-i.

Primisem s-o ajut să-și revadă cîteva „materii“ la cari se credea mai slabă. Între timp mai vorbind și de una alta m-a uimit cît de cuminte cap avea, ce sănătos judeca și limpede. Spunîndu-i odată ce rar e să găsești pe cineva care să învețe ca dînsa numai de plăcere, îmi observă că ea învăța cu plăcere, dar de nevoie, ca să aibă o meserie. – Cum, dar nu avea să fie bogată? se știa doar că era singura moștenitoare a mătușii sale care, mulțumită unei pensii grase, adăoga în fiecare an la capete aproape tot frumosul ei venit. – Chiar așa, dar averea pe lîngă că se poate pierde, nu e o piedecă la o meserie; dimpotrivă. – Cu numele ei? – De ce nu? a lucra nu e o rușine; munca înnobilează. Tocmai,

cu numele ei, avea să-i stea și mai bine „belferită” – asta voia să se facă – avea să fie mai prețuită și mai respectată, respectată: lucrul la care ținea mai mult ca la orice. Numele ei știa bine ce i se datora și ce-i datora; prestigiul lui, viu încă, i se revelase înainte de a-l cunoaște. La un examen, un inspector țațoș, mirat de răspunsurile micuței „evele” Arnoteanu Ilinca, întrebase dacă nu era cumva din neamul „istoric” al Arnotenilor și aflând că da, îi zisese „dudue” și găsisese pentru dînsa cuvinte măgulitoare, dînd-o de pildă și cînd mergea cu mătușa ei la Doamna Elena Cuza care le era vecină, de ce aceasta ținea întotdeauna s-o așeze lîngă dînsa, la locul de cinste? – pentru că era o „adevărată” Arnoteancă. Da, marele nume de dregători, de cărturari și de ctitori, ea avea să-l poarte cu demnitate; destul se întrecuseră să-l păteze surorile ei. A! acele surori, le găsea de jelit firește, dar mila ce-i făceau nu o împiedeca de a le osîndi cu asprime; de ce nu se stăpîniseră și ele ca dînsa, de ce nu luptaseră împotriva firei? Și aflam că, în ciuda răcelii ei fade dinafară – un lapte de pasăre la gheață – sîngele încins al bunicăi vorbise de timpuriu și într-însa; avusese aprinderi ale simțurilor. groaznice, cunoscuse chinul nopților crude cînd biata ei carne se răsucise toată sfîrîind de dor, fusese bolnavă, crezuse că înnebunește, dar preferase orice necinstei. Găsind pe semne că mersese prea departe cu destăinuirea, schimbă cu stîngăcie vorba și mă întrebă dacă credeam că avea să treacă amîndouă examenele. Cu liniștea mea de zile mari îi răspunsei că nici unul. Înainte de cel dintîi avea să fie măritată și înainte de al doilea plecată din țară.

Lucrul se hotărîse. În clipa cînd, zărind-o, Pantazi fusese afit de viu izbit de asemănarea ei cu Wanda de odinioară, vechea lui patimă se redeșteptase. Îndrăgostirea aceasta, unică în felul ei, nu fu treptată, cu încolțit și dat în pîrg; ea izbucni dintr-o dată, pîrdalnică, pustiitoare și Pantazi nici nu încercă măcar să i se împotrivească, se lăsă să meargă cît mai adînc, pînă la fund, găsind o voluptate în a se ațîța și suferi. Tot timpul se gîndea la dînsa, vorbea numai de dînsa, mă ruga să-i vorbesc de dînsa, orice, rău chiar, dar să fie de dînsa. Și bea. Deși nu mai mult ca de obicei – ar fi fost și greu – acum se îmbăta, tun și turtă; a trebuit de vreo două ori să-l sui în cîrcă la el acasă. Noaptea, tîrziu, mergea cu mine să dea tîrcoale, pe furiș, casei Arnotenilor, se apropia tremurînd de fereastra odăii unde-i dormea prea-iubită. Ce avea de gînd a-i spune acesteia, lucruri minunate și bine aduse, adesea înduioșătoare, mi le spunea mie; pe dînsa o ocolea, cînd se afla în fața ei se fistucea, îngîna ceva neînțeles și fugea, fiindu-i frică și s-o privească. Cum însă taina lui nu mi-o încredințase decît mie, în învălmășeala sporită de la Arnoteni, lucrul trecea nebăgat în seamă. Și fără îndoială nici n-ar fi mers mai departe, dacă îndemnat

de prietenia cea mai curată pentru amîndoi și convins că le fac cel mai mare bine, nu mi-aș fi pus eu în cap să-i unesc prin căsătorie.

Într-o seară, pe trezie, cum se pornise iar să-mi îndruge cît de mult o iubește, i-am spus verde că mă îndoiam. I se părea numai; să fi fost adevărat, era pînă atunci măcar logodit. Ce aștepta să se dea pe față și să-i ceară deschis mîna? Găseam că nu știa să-și prețuiască norocul de a fi întîlnit din nou întrupat peste mai bine de treizeci de ani visul său de iubire și de data asta desăvîrșit, într-o ființă de aceeași teapă cu dînsul. Da, dacă ar fi fost ceva serios, o clipă nu s-ar fi codit să-și pună avuțiile toate la picioarele acestei fermecătoare copile ce răsărise în amurgul lui clară ca luna nouă în acela al soarelui. Și s-ar fi gîndit, mai înainte de orice, că Ilinca putea să fie, și în curînd chiar, a altuia; cu frumusețea, numele și starea ei ar fi rămas parcă multă vreme nemăritată? Auzind acestea¹, Pantazi, care pînă atunci mă ascultase ca prostit, mărginindu-se a mă îngîna uneori, papagalicește, tresări deodată, se reculese. Făcusem să-i zbirnîie în suflet coarda geloziei, deșteptasem simțimîntul adînc omenesc că e mai puțin dureros să nu ai ceva decît să-l aibă altul, femeia mai ales. Pricina Ilincăi era astfel cîștigată; a doua zi avui de susținut față de dînsa pe a lui. Dădui asupra prietenului pe larg, cinstit, toate lămuririle, numărăi toate avantajile ce ar fi urmat să rezulte pentru dînsa și ai săi din mărișul pe care veneam să i-l propun. Mă ascultă cu răceala ei obișnuită dar nu-mi ceru timp de gîndit și-mi declară că dacă în ce privea bogăția lui, spusele mele erau numai pe jumătate adevărate, ea era gata să primească. Consimțimîntul părinților și al mătușii fiind ca și căpătat, nu mai era primejdie de nici o piedică; mă înșelam numai crezînd că lucrurile aveau să se petreacă în liniște, fără bucluc, socoteam ca și cum n-ar mai fi fost și Pirgu.

De cînd se întorsese la Arnoteni parcă dase în el strechia. Se ducea, venea, intra și ieșea pe toate ușile, s-ar fi zis că nu era unul singur. Ponții îi aducea acum cu ridicata, pe căprării. Și prinsese mare dragoste de Maiorică pe care nu-l mai slăbea, îl giugiulea, îl pupa, îi băga limba în gură. Pe înserate plecau împreună și se întorceau spre miezul-nopții tot asemenea, din ce în ce mai voioși. Nouă nu ne mai vorbea decît de Maiorică, îl admira; nici nu ne închipuiam noi ce crai era: scosese din minți o fetișcană numai de cincisprezece ani, o bombonică – fată mare – și-l îndemna pe Pantazi care apleca ochii și schimba fețe-fețe să nu se lase mai pe jos că doar nu-l iertase Dumnezeu ca pe Pașadia. Curînd Maiorică avu de ispășit usturător acea lesnicioasă cucerire și tot Gore care i-o rostuipe pe de-a-ntregul îl încredință îngrijirilor doctorului Nicu.

1 În ediția originală; *aceasta*.

Dar ca ticăloșie ce mai însemna aceasta pe lângă ce se pusese la cale în taină, la fel ca măritișul Ilincăi și în același timp. Îl aflai chiar de la Pirgu, la o spumă de drojdioară, în gura pieței, într-o dimineață după chef. Aiura el ori își bătea joc de mine? – deoarece asemenea lucruri credeam pînă atunci că se petreceau număi în foiletoanele-fascicole; uitam că suntem la porțile Răsăritului. Considerînd femeia ca o simplă marfă și doar atît, văzuse în Ilinca una de preț și se pusese pe treabă, împrejurările fiind de partea lui. Cu toate paralele, multe, ce de la venirea noastră se vînturaseră în casă la Arnoteni, aceștia, pătimiși de risipă, erau și mai strîmtorați ca înainte, strîmtorați grozav, pe cînd Pașadia pe care norocul nu-l mai părăsea la joc o clipă, nu mai știa ce să facă cu banii. Pirgu socotise că din îmbinarea acestor stări de lucruri putea trage foloase mari și, cu dibăcia lui codoșească, izbutise să convingă pe Elvira să-și vîndă fata iar pe Pașadia s-o cumpere, pe un preț monstruos ca fapta însăși și din care avea să ia el partea leului. Acum dam eu de rost plimbării ce se hotărîse să facem în curînd la mănăstirile din împrejurimile orașului; la una din ele, de maici, unde aveam să fim găzduiți noaptea, Ilinca, amețită, avea să fie lăsată fără apărare pradă lui Pașadia. Ca să zădărnicesc înfăptuirea nemernicului plan era, o dată ce știam de el, o jucărie și voiam să fac în așa fel ca totul să rămîie îngropat în tăcere și uitare, cum s-ar fi și înfîmplat dacă, îndată după ce ne despărțirăm, Pirgu întîlnind pe Pantazi nu i s-ar fi spovedit și acestuia ca mie. Am fost recunoscător împrejurărilor cari au făcut să nu fiu de față la ceea ce urmă peste cîteva ceasuri. La Arnoteni, înainte de masa de prînz la care Pașadia fusese tocmai poftit de Pantazi, din salon, unde aceștia rămăseseră singuri la aperitiv, se auziră deodată răcnete, bușeli, bufneli, zgomot de lucruri răsturnate și de sticlă ce se sparge și cred că se poate închipui fără caznă mutrele făcute de aceia ce alergînd acolo văzură pe Pașadia și pe Pantazi încăibărați în chelfăneala cea mai deznădăjduită, trăgîndu-și palme, pumni, picioare, rostogolindu-se pe jos, cînd unul deasupra cînd celălalt. Și Pantazi fu omul cel mai ciufulit și mai hărtănit ce vreodată ceru, cum făcu el atunci, mîna unei fete, chiar nu adevărată Arnoteancă.

Mă încunoștiință de acestea toate, aiurit încă Pirgu, după ce promisem de la cei doi luptători cîte un răvășel; fiecare mă ruga ca, în vederea unei răfuieli cu celălalt pe calea armelor, să-i slujesc de martor și să-i găsesc un al doilea. Îmi fu mai ușor decît aș fi crezut să împiedec ieșirea pe teren. Știam frica ce, în ciuda ruperii lui de lume, Pașadia avea de părerea acesteia, așa că înfățișîndu-i greaua atingere ce ar fi adus renumelui său de „monsieur“ darea în vileag a dedesuptului acelei „afaceri“ care numai de „onoare“ nu se putea numi, nu dădui greș, cum nu dete nici Ilinca cerînd stăruitor, după povața mea, ca întîi dar de logodnă renunțarea la duel. Mai mult decît la plictiseala mea, mă

gîndisem că s-ar fi putut ca Paşadia să aibă mîna nenorocită și să-i strice bieteii fete tot rostul. Estimp dînsa scrisese mătușii din Moldova să vie. În loc de una îi sosiră însă două.

Marea flamură albă și roșie fusese coborîtă de pe palatul de la Pandina. Cu tacîmul ei, cum spunea, de „dobitoace curate“ – un papagal, doi cîini și trei pisici – și „necurate“ – o slujnică franțuzoaică, un fecior italian, un bucătar țigan și doi muzicanți, unul ceh, altul neamț – prințesa Pulcheria plecase la București. Cu două zile înainte, Dospinescu, bătrînul său vechil, golise patru odăi mari de hotel ca să le umple apoi cu calabalîcul ei de călătorie, luase cu chirie două „Bösendorfer“, tocmise un muscal de zi și unul de noapte.

Răsfățuri de cucoană mare. Se cuvenea să i se treacă însă cu vederea chiar altele mai vinovate pentru că era și o mare artistă. Salonul ei muzical de la Paris și mai ales luminatul sprijin ce găsiseră la dînsa ca începători mulți dintre aceia, compozitori sau virtuoși, a căror faimă fusese netăgăduit consacrată în urmă, scăpase numele prințesei Canta de uitare, îl însemnase la loc de cinste în istoria muzicei din a doua jumătate a veacului trecut.

Era – aflam – prietena cea mai veche a lui Pantazi. În 1863, cneazul Canta, venind la București pentru niște pricini, fusese găzduit cîteva luni cu fetița lui la domnița Smaranda, unde boerimea se îmbulzise ca să audă cîntînd la clavier pe mica Pulcherița. De aceeași etate cu ***, trăiseră acolo ca o soră cu un frate și-i înduioșă pe amîndoi amintirea acelei vremi, revăzîndu-se așa cum erau atunci: ea răsărită și negricioasă, îndrăzneată și înfiptă, el bălan și mărunț, sfios și plăpînd. După plecarea lui din țară, dînsa rămăsese singura persoană din lumea mare de la noi cu care păstrase legături, își scriseseră, se întîlniseră la Milano, la Bayreuth, la Paris. Se simțise dar dator s-o vestească numaidecît că se hotărîse să-i ia nepoata de nevestă.

O întîmpinase la Milcov. Dînsa abia-l recunoscuse sub noua lui înfățișare și găsisese minunată istoria schimbării lui de nume. Și fu nerăbdătoare să cunoască pe Ilinca. Lunga întrevedere a mătușii cu nepoata aduse ceva cu totul neașteptat: la despărțire, cucerită, prințesa, a cărei trecătoare căsnicie tot cu un Canta, dintr-o altă ramură, fusese stearpă, făgădui solemn Ilincăi că avea s-o înfieze.

Bucuria cu care primeam această știre mi-o strica în parte o alta. Ca să-i facă celeilalte mătuși pe plac, Ilinca se învoise să nu fie nunta în mai, luna Mariei, ceea ce însemna o întîrziere de aproape trei săptămîni care-l nemulțumea viu pe Pantazi. De cîtva timp acesta era tot pe gînduri, neliniștit, tulburat.

Într-o seară ținu să mîncăm la el acasă numai noi doi. Nu fu ca să-mi spuie ceva deosebit. Tîrziu, plecînd împreună, ne suirăm într-o birjă care părea că

se afla întâmplător la colțul străzii, dar care-l aștepta; văzui că fără să fie îndreptat, birjarul ne scoase, pe unde nu știu, afară din oraș. Eram obișnuit cu asemenea plimbări; în anul ce trecuse, se întâmplase adesea, către toamnă, să ieșim noaptea la cîmp ca, de pe vreo movilă, să căutăm pe Fomalhaut la dunga zării. Dar în acea noapte posomórită nu erau stele, nici lună, cerul era acoperit întreg și totuși se vedea aproape ca ziua, deosebeai tot, copacii păreau chiar luminați pe dinăuntru. La o cotitură, Pantazi porunci să oprească și mă pofți să cobor și să-l urmez. Mai departe se înălța, căscată toată și fără acoperiș, o ruină.

– „Hanul dracului“, zise Pantazi. Sunt numai aici în Ilfov mai multe, toate cu istoriile lor fioroase de tîlhari și de stafii; în asta am făcut odată un chef noaptea, la lumină de masalale.

Băgai de seamă că ne făcusem acum trei; ca din pămînt se ivise o țigancă, o țigancă bătrînă în zdrențe. După cîteva cuvinte schimbate cu Pantazi în țigănește, se lăsă pe vine și începu să vrăjească, aruncînd bobii pe un taler. Ascultîndu-i spusele, lui Pantazi fața i se făcuse ca de ceară iar ochii îi sticleau ca două mărgelile albastre. Cînd țiganca se ridică, el îi dete un ban de aur și plecarăm înapoi.

– E ciudat, murmură cu glas stîns, din bobii nu se deslușește decît un semn de moarte.

Îmi ascunsei indignarea că un om ca dînsul să aibă asemenea eresuri prostești. Și număram cîte zile mai erau pînă la sfîrșitul lunii. Pornisem să bag formele de cununie și avocatul printesei da zor celor de înfiare. Nepăsarea crescîndă ce Ilinca arăta de acestea toate ajunsese să mă supere tot așa ca felul său jignitor de a se purta și vorbi și cu străinii și cu ai săi și o bănuiam că nu era sinceră cînd, cu zîmbetul bunicii din portrete, îmi spunea că dacă nimic nu s-ar îndeplini, pentru ea n-ar însemna decît un an de școală pierdut și s-ar întoarce fără părere de rău de altceva la Piatra. Nu voise să primească de la Pantazi nici un giuvaer, zicînd că ce putea fi pe lîngă cele ale domniței Smaranda? Ceruse numai să-i cumpere un aparat de fotografie. Fu unealta de care soarta ei se sluji ca să se îplinească. Într-o dimineată, văzînd în „faetonul“ lăptăresei o fetiță pare-se caraghios îmbrăcată, Ilinca pusese să i-o aducă, s-o fotografieze. Abia sculată după scarlatină, fetița îi trecu boala. La început așa ușoară că se crezu că avea s-o facă pe picioare, izbucni deodată cu atîta putere încît cu toți doctorii din București și cel adus în mare grabă de la Viena, cu tot milionul făgăduit cui va scăpa-o, Ilinca se stinse.

În dimineata morții ei chiar, prin cîteva cuvinte scrise, Pantazi mă rugă să văd eu de înmormîntare. Nu știa că-mi cerea ceva mai presus de puterile mele. Îmi trebuia cineva să mă ajute și nu cunoșteam pe nimeni mai priceput ca

Pirgu. Plecai deci să-l caut, dar nu fu treabă ușoară. Din Dușumea în Vitan, din Geagoga în Obor, schimbând birjă după birjă, i-am călcat de-a rîndul și de mai multe ori toate culcușurile, fără a-i da de urmă. Din toți pe cari i-am întrebat despre el, numai Haralambescu îl văzuse în ajun, seara, la Moși, beat ca un porc, cu o desculță borțoasă în luna a noua. Pe la două după prînz renunțai la căutare și mă hotărîi să-mi iau inima în dinți și să-mi îndeplinesc singur trista misie. Dar înainte, cum nu gustasem nimic de seara trecută și simțeam că mă ajungea oboseala, intrai la Capșa să mă întremez cu o cafea și un kirsch. Cînd acolo de cine să dau cu ochii? – de Gore, de Gore Pirgu în ființă. Cătrănit și la față ca ficatul, înjura supărat.

– Credeam, îi zisei, ca după succesul de aseară să te gălesc mai mulțumit. Rînji larg:

– A fost „di granda“, era să fete pe mine, pe onoarea mea! Și în vreme ce-mi sorbea cafeaua și kirsch-ul, îi spusei de ce era vorba. Nu fu nevoie să-l rog ca să ia totul asupra-și. Îi dădui mîină liberă și nu avui de ce să mă căiesc. Ilinca fu prohodită domnește, ca împărătesele de la Bizanț cînd a treia zi, cea mai frumioasă de mai, o duserăm la lăcașul de veci cu toate florile de București. Ce mă izbi la acea înmormîntare nu fu nici deznădejdea înveninată poate de remușcare a mătușii de la Piatra, nici jalea desigur îndoită a părinților ce odată cu copila pierdeau și cea din urmă nădejde de îmbunătățire a soartei, nici aerul nerușinat de mulțumire al surorilor cari o pismuiseră pe răposată și o urau după cum și dînsa le desprețuisă – ceea ce mă izbi și mă îngrijoră totdeodată fu lipsa lui Pantazi. Înainte ca Pirgu să-și fi sfîrșit cuvîntarea, mă întorsei în oraș, stăpînit din ce în ce mai mult de gîndul că Pantazi își făcuse seama. Dar trecînd pe la ferestrele joase ale birtului franțuzesc, prin jaluzelele desfăcute, îl văzui la masa ce i se oprea de obicei în colțul cel mai adăpostit, mîncînd și bînd liniștit, cu poftă. Și de atunci nu mai călcă în casă la Arnoteni și nu mai pomeni de Ilinca niciodată ca și cum nici n-ar fi fost...

*

...de trei luni reluasem cu Pantazi traiul de anul trecut, mesele prelungite după miezul nopții, hoinărelile pînă dimineața prin mahalale necunoscute, cu ulițe pustii. Frunzișurile sunau acum a toamnă și erau, adînci ca niciodată parcă, și grele, cînd s-ar fi zis că într-adevăr mersul vremii lîncezește, amurguri coplesitoare. Întîmplîndu-mi-se să adorm în puterea unuia, am avut un vis care a rămas cel mai frumos din întreaga mea viață.

Se făcea că la o curte veche, în paraclisul patimilor rele, cei trei Crai, mari-egumeni ai tagmei prea-senine, slujeau pentru cea din urmă oară vecer-

nia, vecernie mută, vecernia de apoi. În lungile mante, cu paloșul la coapsă și cu crucea pe piept și afară de scarlatul tocurilor, înveșmîntați, împanglicați și împănoșați numai în aur și verde, verde și aur, așteptam ca surghiunul nostru pe pămînt să ia sfîrșit. O lină cîntare de clopoței ne vestea că harul dumnezeiesc se pogorîse asupra-ne; răscumpărați prin trufie aveam să ne redobîndim înaltele locuri. Deasupra stranelor, scutarii nevăzuți coborîseră prapurele înstamate și una cîte una se stinseseră cele șapte candelă de la altar. Și plecăm tustrei pe un pod aruncat spre soare-apune, peste bolti din ce în ce mai uriașe în gol. Înaintea noastră, în port bălțat de măscărici, scălbăindu-se și schimonosindu-se, țopăia de-a-ndaratele, fluturînd o năframă neagră, Pirgu. Și ne topeam în purpura asfințitului...

Eram sub impresia acestui vis cînd, intrînd odată la cafenea, după noutăți, aflam că Pașadia murise. Sfirșitul lui avu răsunset, dar nu prin el însuși, ci prin felul cum se petrecuse. În timpul din urmă, Pașadia care nu se mai vedea nicăieri, trăia cu Rașelica Nachmansohn. Era îndeobște cunoscută frenezia crudă cu care aceasta se deda la o anume voluptate și care îndreptătea porecla de „lipitoare“ ce-i dase Gorică. Înverșunîndu-se asupra prăzii voluntare, mult nu-i trebuise ca s-o dea gata; cu cel din urmă strop de vlagă bărbătească țîșnise și sîngele și inima încetase să mai bată. Vrednică de marea sa străbună Iudita, Rașelica nu-și pierduse firea, își desprinsese părul din mîinile calde încă ale mortului, se îmbrăcase cu îngrijire și netulburată se duse la comisarul de poliție să ceară să ia măsuri pentru ridicarea leșului, ceea ce, cu încuviințare de sus, se și făcu, în tăcere – în împrejurarea aceasta scandalul n-ar fi fost oare de prisos? – așa că, în revărsatul zorilor, ca de obicei, Pașadia se întorsese, pentru cea din urmă oară, acasă. Am mers numaidecît acolo. Cînd m-am apropiat de locuința fără bucurie, deasupra copacilor din grădina fără flori se înălța, în liniștea serii, un stîlp de fum. Mîna credincioasă își făcuse datoria; în hainia lui, omul izbutise să săvîrșească după moarte cea mai rafinată dintre nelegiuiri. Am deplîns pieirea acelei opere mărețe dar nu și pe a autorului. Pașadia s-a stins la zenit; veninul, veghea, vițitul îi mistuieră trupul fără a-i vătăma cîtuși de puțin însă duhul care-și păstrase pînă la sfîrșit toată recea-i limpezime, scînteietor ca un luceafăr în cleștarul nopților de ger. Și a mai avut norocul să moară înainte de a fi silit să îndure după război, din nou, la bătrînețe, umilînța sărăciei, înainte de a suferi, și mai dureroasă poate, arsura dezamăgirii și a desmințirilor, de a vedea că nu el ci Pirgu avusese dreptate, de a-l vedea pe Pirgu însuși de mai multe zeci de ori milionar¹; înșurat cu zestre și despărțit cu filodormă, pe Pirgu prefect, deputat, senator,

1 În ediția Perpessicius: de mai mult de zece ori milionar.

ministru plenipotențiar, prezidînd o subcomisie de cooperare intelectuală la Liga Națiunilor și oferind colegilor săi străini veniți în România cu pantahuza sau în „anchetă” o somptuoasă și sibarită ospitalitate în castelul său istoric din Ardeal. Nu l-am văzut pe Pașadia mort; cînd am sosit eu, se puneau peceti, iar rămășițele, potrivit voinței sale, îi fuseseră în pripă ridicate și pornite de Iancu Mitan undeva afară din București, poate la „munte”.

Pantazi, care-și vînduse în sfîrșit și prăvălioara de la Bărăție, nu avea de ce să-și mai întîrzie plecarea. În ajunul ei, am cinat împreună la birtul din Covaci. Nu departe de masa noastră, mai frumoasă și mai nepăsătoare ca oricînd, Rașelica își înfățișa noul logodnic, un soi de brotac cu ochi boboși, bondoc și bont. Lăutarii nu uitară să cînte acel vals domol care era una din slăbiciunile lui Pantazi, valsul voluptuos și trist în legănarea căruia pîlpîia, nostalgică și tristă fără sfîrșit, o patimă așa sfișietoare că însăși plăcerea de a-l asculta era amestecată cu suferință. De îndată ce coardele încăluzate porniseră să îngîne amara destăinuire, întreaga sală amuțise. Tot mai învăluită, mai joasă, mai înceată, mărturisind duioșii și dezamăgiri, rătăciri și chinuri, remușcări și căințe, cîntarea înecată de dor se îndepărta, se stingea, suspinînd pînă la capăt, pierdută, o prea tîrzie și zadarnică chemare.

Pantazi își șterse ochii umezi.

Am umblat cu dînsul, în sus și în jos, toată noaptea pentru ca, spre dimineață, să nimerim tot în piața florilor, la Curtea-veche. Lîngă împrejmuirea bisericii cu turla verde, licărea sfioasă o lumină slabă care ne atrase. Cineva o aprinsese la căpățiul unei moarte ce zăcea cuviincioasă pe o rogojină. Să nu mi se fi spus, n-aș fi crezut că era Pena Corcodușa; cum aș fi putut recunoaște în chipul acela blajin cu trăsuri gingașe pe înspăimîntătoarea furie de anul trecut? În zîmbetul buzelor ei învinețite și în privirea ochilor săi rămași deschiși era o duioșie extatică; femeia care fusese nebună din iubire părea să fi murit fericită: poate că în acea scurtă clipă a sfîrșitului, cuprinzătoare de veșnicii, i se arătase aeeva mîndrul cavalier-gard, în ființa căruia se răsfrîngeau întrunite strălucirile a două cununi împărătești. Seara însoțeam pînă la graniță pe un gentleman ras și cu barbeți scurți, în ținută elegantă de călătorie – un străin. Stam în vagonul restaurant la o masă, față în față, și nu găseam să ne spunem unul altuia nimic. Noaptea pogorîse repede. Și mi-am adus aminte de acela care încetase să mai fie, de omul ce-mi păruse un prieten de cînd lumea și adesea chiar un alt eu-însumi, de Pantazi, cînd m-a întrebat ce s-ar putea să bem.

NOTE

Textul de față îl reproduce pe acela din volumul publicat sub exigentul control al autorului în Editura „Cartea Românească”, București, 1929. Istoricul literar Perpessicius a avut la îndemână un exemplar cu corecturi auctoriale, în privința căruia nu a precizat dacă îi aparținea sau nu. Oricum, acest exemplar nu ne-a stat la îndemână și nouă, totuși am ținut seama de intervențiile ultime ale lui Mateiu I. Caragiale, după cum am urmărit cu aceeași atenție textul din *Gîndirea*, întrucît acolo nu se aflau unele greșeli de tipar ce au scăpat în volum și mai apoi chiar corecturii pe volum (de ex. – dezvoltată – deșăntată).

În revista *Gîndirea*, *Craii de Curtea-Veche* au apărut în următoarea succesiune:

- *Întîmpinarea Crailor*, an. VI, nr. 2, martie 1926;
- *Cele trei bagialîcuri*, an. VI, nr. 3, aprilie 1926;
- *Spovedanii*, an. VI, nr. 4 – 5, mai – iunie 1926;
- *Spovedanii* (urmare), an. VI, nr. 6 – 8, iulie – septembrie 1926;
- *Asfințitul Cfailor*, an. VII, nr. 9, septembrie 1927;
- *Asfințitul Crailor* (urmare), an. VIII, nr. 10, octombrie 1928.

Tot Perpessicius a dat publicității o notiță a autorului, în limba franceză, în care acesta consemna etapele elaborării cărții sale.

Iată textul, în traducere:

„1910 – conceput în chip nebulos.

I-a parte – 1916, 1918, 1919 – scris în întregime dintr-un condei, apoi remaniat în detalii.

II-a parte – 1918 – anumite pasaje, ca intrarea lui Pașadia și a lui Pirgu în restaurant.

1920 – călătoria pe glob a lui Pantazi

1921 – călătoria în trecut a lui Pașadia

(pe masa restaurantului, la tripou, în sala de ședințe a judecătoreiei de pace, de culoare verde...)

III-a parte – 1922 – în timpul celei mai teribile crize din viața mea, în vară (iulie), lucrez la spovedania lui Pantazi.

24 XII 24 – terminată spovedania lui Pantazi

4 VIII 26 – idem idem Pașadia

IV-a parte – 1927 – înainte de I. IX. I-a tranșă din *Craii de Curtea-Veche* – 1928 – 22, 23, 27, 28 IV-1, 16, 17, V-17 II.

IV-a parte finalul (cu anticipație): 21, 22, 23, 24 VI, 8, 10, 16, 17, 26 VII – 26, 27, 29, 30, 31 VIII, – I X încheiat întreaga partea a IV-a. Reluat manuscrisul la 8. X. și remaniat 12, 13 X. Copia definitivă 16 – 24, 26 – 27. X – I, 3, 5, 7 X – 2 – 4, 6 – 8 XI (inclusiv)."

Notița reprezenta o însumare a datelor aflătoare în *Agende*, afit din cele care au fost copiate de Perpessicius, cât, cu probabilitate, și din altele mai vechi, distruse de autor sau din alte însemnări asemănătoare. Oricum, datorăm spiritului de ordine și înclinației către metodă a scriitorului împrejurarea de a avea la îndemână o dare de seamă exactă a timpului în care a fost creat romanul.

În notele sale din *Agende*, prima însemnare despre *Craii de Curtea-Veche* apare în anul 1924, pe data de 15 mai, când consemnează o lectură, acasă la el, din naratiune, avînd ca invitați și auditori pe Cezar Petrescu și Adrian Maniu (după ce, mai înainte, luase masa, la *Capșa*, cu cel de al doilea). A doua zi, înapoind reprezentantului Editurii „Cartea Românească”, Simionescu-Râmniceanu, un set de corecturi la *Remember*, îi înmîinează și manuscrisul *Crailor...* Acest demers a rămas fără rezultat, însă. Fie că a primit un rezultat negativ, fie că editura, printr-un reprezentant al ei a adus obiecții de oarecare importanță, fapt este că scriitorul a reluat lucrul la carte, fiindcă la 24 decembrie 1924 notează în *Agendă* a fi încheiat spovedania lui Pantazi. Pe data de 2 martie 1926 notează în același loc: „Cezar Petrescu la mine pentru manuscris (I-a parte a romanului). Fixăm la 5 000 lei prețul total, plătit în părți. Dau prima parte”. Și chiar la întîi aprilie 1926 notează apariția, în numărul 2 al *Gîndirii* a primei părți din *Craii de Curtea-Veche*. La 14 aprilie, primește de la Cezar Petrescu corecturile la cea de a doua parte din roman și 3 000 de lei; la 9 mai, Mateiu notează apariția numărului 3 din *Gîndirea*, cuprinzînd a doua parte din roman, iar la 30 ale aceleiași luni primește corecturile la cea de a treia parte, pe care le înapoiază cu promptitudine la 1 iunie. La 8 iulie se pune în vânzare revista cu cea de a treia parte din *Craii...*, iar la 28 iulie autorul mai transmite redacției 13 pagini de manuscris, efectuînd apoi corecturi la 3 august. Așa încît la 4 august consemnează: „*Craii de Curtea-Veche*. Terminat ultima tranșă a celei de a treia părți (spovedania lui Pașadia)”. Primește încă 2 000 de lei de la *Gîndirea*, căreia îi trimite corecturi și ultimele pagini din partea a treia a romanului. (Pe întîi septembrie notează în *Agendă* că reîncepe să ia ceai și cafea – semn că lucra intens și, în ciuda „noului mecanism” pe care și-l impusese, trebuise să se plece unor cerințe imperioase ale organismului).

La 20 noiembrie apare *Gîndirea*, an. VI, nr. 6 – 8, cu sfîrșitul părții a treia din *Craii de Curtea-Veche* – după însemnarea din carnet. De-abia la 2 septembrie 1927 notează că *Gîndirea* trimisese după întîia tranșă din partea a patra și ultima din *Craii...*

La 3 aprilie 1928 precizează: „Încep să lucrez la *Craii de Curtea-Veche*”, pe cînd la 22 aprilie, că „reîncepe” să lucreze, și, într-adevăr, lucrul continuă pe 23, pe 27 face o preumblare prin Grădina botanică, apoi lucrează la *Craii...*, cărora le dedică și zilele următoare 28 – 30 aprilie și 1, 6 mai. La 16 mai 1928 ia parte la audiția muzicală la d-na Poenaru, apoi lucrează la *Craii...* încît a doua zi poate expedia o carte poștală la *Gîndirea*, pentru ca redacția să trimită după manuscris. Dar chiar în acea zi lucrează mai departe. La 26 mai, încredințează manuscrisul doctorului (Vintilă) Ciocîlteu, pentru revistă. Se dedică în conti-

nuare scrisului la roman, la 17 și la 21 mai, în acea zi notînd că scrie *cu anticipație* întreaga parte a patra.

La 24 mai 1928 consemnează că a terminat finalul *Crailor de Curtea-Veche*, nemairămîindu-i decît să intercaleze cîteva pagini. În vederea acestei operațiuni, poate, lucrează din nou la 8 și 9 iulie, apoi la 26 ale aceleiași luni, pentru ca, la puține zile după ce-și înălțase stindardul verde și galben la Sionu, să-și reia munca între 25–29 august. Rezultatul: la 30 august îi transmite lui Al. Bădăuță 18 pagini de manuscris. În aceeași zi scrie mai departe, încît la 31 august mai are gata pentru *Gîndirea* încă 6 pagini!

La Fundulea, la 1 septembrie 1928 notează triumfător în *Agendă*: „Către 12 și jumătate noaptea termin *Craii de Curtea-Veche*” – și trimite restul de pagini *Gîndirii*. Desigur, lucrurile nu se încheie cu atîta: la 8 septembrie, plin de scrupule, retrage din tipografie ultimul lot de pagini încredințate tiparului, spre a le supune unei munci de epurare. La 12 septembrie are, în fine, gata, copia definitivă a ultimei părți din lucrare, însă reîncepe numaidecît, tot la Sionu, lucrul pe manuscris. O zi mai tîrziu trimite din nou la tipografie, cu pasaje rectificate, textul ultimei părți. Acum începe să copieze de mîină, într-un caiet separat, întregul manuscris, pentru o eventuală apariție în volum, semn că nu intenționa să se folosească în acest scop de textul tipărit din *Gîndirea*, cu toate că acesta văzuse lumina tiparului sub atenta sa îngrijire. Copiază deci zilnic, între 16 septembrie și 7 octombrie, pînă ajunge în punctul în care nu mai are text – căci restul manuscrisului se afla în tipografie. Cum însă la 1 noiembrie 1928 apare *Gîndirea* (an. VIII, nr. 10) cu „ultima parte a ultimei părți” din *Craii de Curtea-Veche*, a doua zi chiar își continuă munca de transcriere, cu mici modificări, terminînd această operație la 8 noiembrie. Predă, pe 13 noiembrie 1928, manuscrisul, aceleiași edituri – „Cartea Românească” – la care mai încercase cu patru ani înainte, iar la 1 decembrie primește răspunsul primirii unanime, de către comitetul de lectură al casei editoare. În răstimp, i se făcuse o propunere de editare, de către Nichifor Crainic, pentru colecția *Gîndirea*, însă la 19 ianuarie 1929, scriitorul acceptă condițiile contractuale ale reputei edituri bucureștene, pentru ca, la 29 ale aceleiași luni, să și primească 86 de pagini de corecturi. Le înapoiază tocmai pe 4 februarie 1929, efectuînd altele între 7–8 și 11–13 februarie, apoi mai dă un rînd de corecturi, al treilea, pe 27 ale lunii, o dată cu bunul de imprimare. Cartea a fost imprimată, prin urmare, foarte repede, căci o lună (și o zi!) după ce dăduse bunul de tipar – exercitînd, între timp, oarecari presiuni auctoriale asupra editurii, ca aceasta să grăbească ritmul apariției – primește, pe papier-vergê, primul exemplar, nebroșat, al cărții, exemplarul de semnal. În fine, la 29 martie 1929, seara, cartea se pune în vînzare, la librăria „Cartea Românească”. Mateiu I. Caragiale mai notează în *Agendă*, la acea zi: „44 ani și 4 zile”: vîrsta sa în acel moment de izbăvire autoricească.

A doua zi asistă, la catedrala Sfîntul Iosif, la Messa de încoronare, a lui Mozart. O perioadă încordată din viața sa luase astfel sfîrșit.

La 30 aprilie 1929 primește cele 20 de exemplare de autor, iar a doua zi notează în *Agendă*, fără nici un comentariu, apariția în *Ultima oră* a paginii omagiale dedicată lui, cu cinci articole. La 10 octombrie nota cu satisfacție că se vînduseră 1400 de exemplare din cartea sa, fără să facă vreo referință, care ar fi fost bine venită, la tirajul general. Dificultăți materiale îl determină apoi să

întocmească un act de cesiune pentru 4 000 de lei din drepturile de autor la *Craii de Curtea-Veche*, pentru ca la 9 aprilie 1930, după o serie de tergiversări, să încaseze premiul Societății Scriitorilor, asociație din care își dă demisia chiar de a doua zi, act fără urmări, probabil în urma respingerii sale. Presupunem că Editura „Cartea Românească” a mai scos un tiraj din *Craii de Curtea-Veche*, fără să anunțe o ediție nouă și după ce distrusese matritele vechi, deoarece în *Agență* notează la 2 noiembrie 1930: „*Cartea Românească*. Corecturi *Craii de Curtea-Veche*” – aceasta, în afara cazului că în transcrierea, altfel atît de atentă a lui Perpessicius, nu s-a strecurat o eroare.

În *Jurnal*, cartea este menționată pe larg, cu instructive referiri, la data de 3 noiembrie 1928 (Sionu). Aici vorbește despre munca dură și oboseala obsesivă impuse de carte, de pe urma cărora însă nu simte nici un resentiment, pentru că romanul este, cu spusele sale, magnific. Și aici se referă la anul 1910, ca an de primă concepție a *Crailor...* cu specificarea că tema i s-a limpezit încetul cu încetul și s-a cristalizat pînă la întîi septembrie 1928, cînd către orele trei și jumătate, terminase penultima tranșă a cărții – sfîrșitul fiind gata mai dinainte.

Cum mărturisește în *Jurnal*, pentru nimic în lume nu s-ar angaja să scrie o bucată literară, fără a avea asigurat, cuvînt cu cuvînt, sfîrșitul. Această însemnare poate fi talmăcită însă în două feluri, fie ca o declarație de principii, care s-ar verifica prin aceea că atît în *Remember*, cît și în *Craii de Curtea-Veche*, planul circular al narațiunii poate fi cu ușurință reconstituit, fie și prin repetiția finală a motivului deschizător – visul, respectiv valsul trist – sau ca o reacție firească la lunga gestație a romanului, care atunci s-ar datora tocmai lipsei unei atari măsuri de prevedere, a unui plan amănunțit. Știm, tot astfel, că în prima sa concepție, romanul avea alte personaje și o altă acțiune, dar nu putem discerne, neavînd datele necesare, dacă prima concepție de care ne vorbește, aceea din anul 1910, privește *Craii de Curtea-Veche* în forma ce s-a cristalizat mai apoi prin romanul ce ne este cunoscut, ori rămînea datoare acelor ciorne care ne-au rămas, privitoare în fapt la un cu totul alt roman, cel în care vine vorba de „arborele Măgurenesc”, Mihnea, Ana etc.

În *Jurnal*, Mateiu spune numai atît despre munca sa de creație: „Această lucrare a rămas în chip deznădăjduit, foarte mult timp pe șantier, adesea înteruptă, niciodată abandonată. Spovedania lui Pantazi m-a chinuit mult, sfîrșitul ei mi-ă cerut cea mai mare efortare și nu s-a înfășisat decît foarte penibil, într-un tîrziu. Pentru a fi însăilate, ultimele trei părți mi-au cerut nouă ani de muncă. Oricare vor fi satisfacțiile pe care această lucrare mi le va da în continuare, există una singură, pe care o am și pe care o voi prețui întotdeauna, înaintea oricărei alteia: aceea a dificultății învinse. Am auzit și citit că, odată realizată, o operă încetează a mai plăcea autorului ei. La mine e dimpotrivă”.

Despre succesul cărții scrie în *Jurnal* sub data de 30 noiembrie 1931, din București: „Predau manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche* Editurii *Cartea Românească* la 13 noiembrie 1928, la 27 ale aceleiași luni comiterul de lectură o aprobă; semnez un contract avantajos cu numita editură la 19 ianuarie 1929 și volumul este pus în vînzare la 28 martie 1929.”

Succesul moral mi-a depășit așteptările, nu-mi amintesc vreunul în România atît de strălucit. Am tras din asta, după obiceiul meu, oarecare amărăciune, cum în amărăciune aflu întotdeauna o voluptate. Cît despre beneficiile materiale,

mai bine să nu vorbim. Am încasat, pînă în prezent, patruzeci și șapte de mii de lei, în care se cuprind cele cinci pe care mi le plătiște revista (*Gîndirea* – n. n.) și altele douăzeci, la cît s-a ridicat un premiu literar pe care mi l-a decernat Societatea scriitorilor, în 1930“.

În legătură cu acest succes moral, care a fost cu siguranță și unul monden, pune, indirect, Mateiu, în *Jurnal*, decorarea sa cu „Legiunea de Onoare“, obținută la insistențele fidelului său admirator și prieten, profesorul Francis Lebrun. Decorația se acorda cu mai puțină zgîrcenie în străinătate, fiind și un instrument de propagandă al culturii, dar și al politicii franceze, însă erau firesc preferate personalitățile marcante. Cum scrie Mateiu în *Jurnal* (Buc. 30 nov. 1931), a apreciat această distincție cu atît mai mult cu cît fusese cu totul nesperată – o obținuse ca simplu particular, și nu la recomandarea autorităților, ca om de litere, a cărui reputație tocmai se consolidase prin apariția *Crailor de Curtea-Veche*. E drept că i se acordase în gradul cel mai mic, de unde și butada sa că tocmai așa o apreciază mai mult, dar calitatea cea mai arzătoare a fost aceea că venea după ce timp de cincisprezece ani, scriitorul, atît de avid de decorații, nu mai primise nici una. Altfel, ca decorație republicană, tîrzie, nepatronată de nici o casă domnitoare și purtată mai cu seamă de burghezi, noua distincție de sorginte napoleoniană era departe de a avea farmecul vreunei „Lîni de aur“...

*

Locuțiunea de „Crai de Curtea-Veche“ i-a putut fi furnizată lui Mateiu I. Caragiale de mai multe surse, dintre care cea mai veche a servit și celorlalte, și anume *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țerei Muntenesci și Moldovei* de Dionisie Fotino, în traducerea poetului George Sion – părintele soției lui Mateiu (București, 1859, tom. II, p. 205–206). Iată pasajul, care povestește un episod tragic din istoria Bucureștilor, din anul 1801, după cea de a treia domnie a lui Mihai-Vodă Șuțu. Atunci, de teama cotorpirii orașului de către pasvangii, la 15 mai, boierii și alte notabilități ale capitalei s-au retras în Transilvania – peste 70 000 de suflete, afirmă Dionisie Fotino (cu oarecare exagerare, în cazul în care poate întregul oraș nu avea atîta populație), au închis casele și, în hohote de plîns, și-au părăsit căminele luînd drumul pribegiei. Într-un moment politic foarte încordat, în care însăși Poarta controla cu greu situația la Dunăre, avînd a face față unor răscoale și dizidențe virulente, Bucureștii au rămas practic fără nici o autoritate legală. Episodul poartă titlul: *Epoca desperațiilor*:

„Fugind guvernul, precum s-a zis, a rămas orașul București pustiu și fără nici un felu de rînduială. Atunci au început a domni oamenii desperați și fără căpătii, care se numesc în limba poporului Crai. Aceștia, intrînd în Curtea Domnească, pe cînd și Bimbașa Sava lipsea, o jefuiră de toate, fără a lăsa nici măcar praful prin case. Găsind acolo semnele Domniei, adecă tuiurile și stîndardele, se preumblau cu ele pe toate ulițele orașului. Iar căpitanul lor numit Melamos, de viță arnăuț și de profesiune boccegiu, se preumbla cu cuca domnească pe cap. Aceștia, sfărîmînd ușile cîrciumilor și ale pivnițelor, intrau și se dedau la orgiile cele mai scîrboase, fără nici o frică și fără nici o măsură. Acești miserabili se preparau a da și foc orașului, pentru ca să însemneze memoria lor prin ruine. Din norocire, beșleaga Ibraim Bosniacul, carele se afla

la Cotroceni cu câțiva ostași, simțind lucrul acesta, veni în oraș și începu a spînzura și a pedepsi pe ticăloși, încît se făcură mai toți nevăzuți. În lipsă de boeri, el a făcut spătariu pe un Guliano, boeriu mic însă desfrînat și crai, iar agă pe un sărac, polcovnicul Ioniță, om onest și inteligent. După aceea a adus măcelari și brutari, și a mai adunat ceva din oamenii fugiți ce erau pe aproape, restatornicind buna orînduială în oraș". Scurtă vreme apoi, turcii numesc un nou voevod pe care-l mazilesc însă numai după trei luni. Ulterior, cutremurul din 14 octombrie 1802 a dărîmat și ultimele ziduri ale Curții-Vechi care mai rămăseseră în picioare și nu s-a mai procedat la nici o reparație.

O altă sursă pe care, de asemenea, Mateiu Caragiale a cunoscut-o cu siguranță este cartea lui Ionescu-Gion, *Istoria Bucureștilor* (p. 125). Iată pasajul: „Războiul ruso-turc dintre anii 1769–1774 dede bătrînei Curți domnești lovitura de grație. Nimeni nu o mai locui; prin beciurile de jos și prin vechile odăi ale seimenilor, prin pîmnițe și chiar prin odăile de sus se strîngeau toate lepădăturile Bucureștilor și toți grecoteii vîntură lume, care se aciolaseră aici și făcuseră din glorioasa clădire a vechilor domni un fel de adevărată *Cour des Miracles*. De atunci, locuțiunea bucureșteană de «Crai de Curtea-Vechi», ștregari și hoțomani cari, devenind primejdioși orașului, fură risipiți și omoriți de un pașă turc, chemat de la Cotroceni într-ajutor de neguțatorii înspăimîntați de pungășuile și de tîlhăriile *Crailor de Curtea-Vechi*”.

De menționat că, în afară de Craii de Curtea-Vechi mai sînt menționați și niște Crai de Curtea-Arsă, bîntuind prin beciurile Curții de la Mihai-Vodă, încă mai numeroși decît precedenții. De unde stihul: „Pe la Curtea Vechi/Ne trăgeau cîinii de-o ureche/Pe la Curtea Nouă/Ne trăgeau cîinii de amîndouă”.

Termenul de „crai” a circulat cu oarecare frecvență de-a lungul secolului trecut. Extragem, astfel, din *Amințirile colonelului Lăcusteanu* (Edit. Fundațiilor Regale, 1935), capitolul *Revoluția de la 1848*:

„– De ce nu au spînzurat *craii* la vreme...?”; p. 116;

„Ajungînd la palat, era atîta *crăime* adunată încît nu am putut răzbi la Odobescu...”; p. 127;

„Am socotit că Odobescu au devenit stăpîn pe situație și țara este scăpată de *crai*, căci cunoșteam lașitatea lor! ...”; p. 129–130;

„... trebuie să predominaze voința mea, iar nu a *crailor*”; p. 133;

„... cum inducea în eroare Europa întregă o mîină de *crai* des-nădăjduiți, făcînd-o să creadă că această răscurare a fost o adevărată manifestație a poporului român contra «tiraniei aristocratice»”, p. 138;

„– Ah, *crailor*; zise (Odobescu, *n.n.*) vă voi învăța eu acum”; p. 148;

„... să ții minte că *craii* o să ne omoare”; p. 153;

„Oștirea... s-au revoltat, strigîndu-ne: «Dacă veți da puști *crailor*, aruncăm și noi pe ale noastre!»”; p. 154;

„După ce au ieșit din cazarmă mitropolitul, au luat *craii* tunurile și le-au dus la palat” (unde se reconstituise guvernul revoluționar *n. n.*), p. 155. Încît: „Oșterii se debandaseră și fraternizau cu vagabonzii...”

Referitor la sursa heliadescă, din articolul gen. Stoica, din ziarul *Seara*, pomenit de noi în studiul introductiv, vezi: Mircea Angheliescu: *Glose mateine*, în *Actualitatea marilor creatori*, Colocvii Transilvania, ediția IX-a, 1985. Res-

pectiv: „În *Le protectorat du Czar*, broșură cu caracter polemic pe care Heliade o tipărește la Paris în 1850, el combate ideea de «rege» în tradiția românească și invocă în sprijin faptul că chiar cuvîntul în sine a avut întotdeauna o accepție peiorativă: «*Roi*, dans l'idiome du pays, signifie *coquin, sansculotte, mauvais sujet, scélérat*» și explică mai pe larg în nota de la sfîrșitul cărții: «Les mots *coquin, spadassin* ou *mauvais sujet, scélérat*, n'existent pas dans la langue roumaine, et on remplace le premier par: *roi de la vieille cour* (craiu de curtea vecchie), le second par *un roi et demi, un roi sans bornes* (un craiu și jumătate, un craiu fără margini)...» (p. 18–19).

Iar în *Universul literar*, nr. 39 și 40, din 24 septembrie și 1 octombrie 1890, edit.: *Un craidon de Curtea Veche*, de Gr. H. Granda, începe astfel: „Era în vara anului 1844”. Nota finală: „Nainte de 1848, jiiinditorii bugetului și amărului se numiau «cavaleri de Curtea Veche»”.

Un alt izvor, în *Vatra*, I, 1894, la p. 62, G. Călinescu atribuie lui I. L. Caragiale această notă istorică, iar Șerban Cioculescu lui G. Coșbuc. Vezi și Papazoglu, *Istoria fundării orașului București*, Buc., 1881, p. 123.

Puțină onomastică: Oprea *Pașadia* (Pașadie, Pașadiia), bunicul lui Oncea, Radul și Ștefu, vinde parte lui Miclea din Priscov.

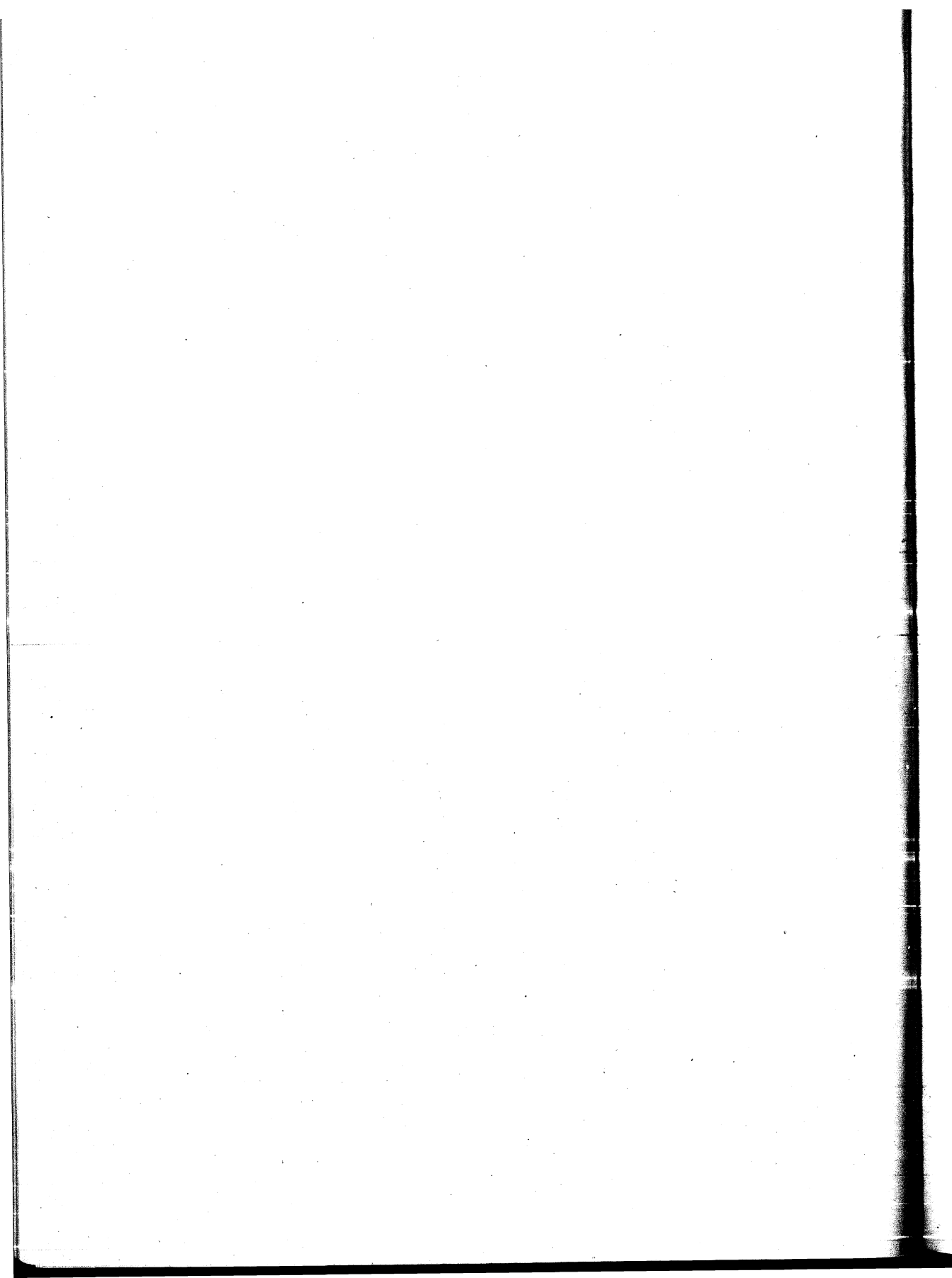
Ț. R. vol. XXIII, (1630–1632) E. A. R.S.R., Buc., 1964.

Pantazi din Pleșoi, martor la Cîrlogeni, ibid: *Pașadia*, străbunicul lui Badea spătarul, dăruiește o țigancă, 1630, (7138), ianuarie 20, București: „Și iarăși să-i fie lui Preda spătar cu țigan, anume Badea, cu tot sălașul său, pentru că de asemenea fusese dăruit lui Badea spătar, cînd a fost tată, de străbunicul său PAȘADIA, și cu o țigancă, anume Rada.”

Despre Serghie de Leuchtenberg, vezi Ioan Hudiță: „Franța și Cuza Vodă”, în *Hrisovul*, I, 1941, p. 292 și urm.: „Încă din 1862, Tillos, consulul francez din București, informa guvernul ca domnitorul Cuza se orienta spre Rusia, pregătindu-și abdicarea în favoarea principelui Sergiu de Leuchtenberg, prin tată nepot al lui Eugeniu de Beauharnais, iar după mamă nepot al țarului Nicolae I.” Al treilea fiu al ducelui Maximilian, Nicolaevici Romanovski, Serghie se născuse în anul 1849. Despre împrejurările morții sale, vezi *Resbotul* din 20 și 25 oct. 1877 – portret și articol editorial.

Idem în *Spice*, 1 nov. 1877, nr. 101, *L'Orient*, I; 141, 21 oct./2 nov. 1877 și *Timpul*, II, 245, 29 oct. 1877.

SUB PECETEA TAINEI

„Sphinx (iconol.) monstre fabuleux
auquel les anciens donnaient ordinairement
un visage de femme...”

Dictionnaire de la fable

De cînd am apucat a ne prelungi șederile afară din București, el la Valea Rugului, eu la Sionu, el la crama unde a fost ucisă Sița Gîrbu, eu la armanul unde a fost răpus Nicolache Schina¹, adică de vreo doi ani, nu mi se mai întîmplase pînă săptămîna trecută să-l întîlnesc pe Teodor ***, veche cunoștință moștenită, conu Rache cum i se zicea îndeobște.

L-am găsit la „Căruț cu bere”, în partea din stînga a localului, singur la o masă, în fund. Sta cu ochii aproape închiși; pentru cine n-ar fi știut că la dînsul ăsta era semnul că atunci cugeta adînc, ar fi crezut că ațipise. Înaintea lui se trezea, neînceptută, o halbă, alături de o carte proaspătă cu filele netăietate: cel din urmă roman detectiv francezesc.

Îi cerui, de cum luai loc lîngă dînsul, așa cum mă poftise, părerea asupra scrierilor de acest soi, azi atît de răspîndite. Îl știam hîrșit în meserie; îmbătrînise în slujba poliției, fiind fost mîna dreaptă a cîtorva din marii prefecti de odinioară, de fandoselile și de ifosele cărora se molipsise oarecum. Deschise un ochi ca să-mi spuie: „nu le leg”. Și, după un răstimp, desfăcînd pleoapele și celuilalt: „le împrumut chiar”.

Însemna din parte-i, pentru o tipăritură, cea mai grea ocară și osîndă. Lega, mai scump sau mai ieftin, după cum îi prețuia cuprinsul, orice carte cumpăra și nu o împrumuta nimănu, pentru nimic. Strînsese astfel, cam vreo două mii. În tovărășia lor și a samovarului, își petrecea, în sihăstria lui, la gura sobei, nopțile de iarnă.

Trecurăm la altele, vorbirăm de greutățile vieții, de „criză”, lucruri pe cari conu Rache le știa doar din auzite. Bogat de la naștere, fusese totdeauna mai presus de nevoi; deopotrivă înstărită soția lui, avut prin sine și mai avut prin căsătorie unicul lor fiu, inginerul petrolist, iar pe nepoțică, singură de asemeni la părinți, o mai așteptau și alte moșteniri. De altmintreli, cu toate că în timpul

¹ N. 1821, ucis de banda lui Enachi Marcu la 8 oct. 1882 și îngropat peste cinci zile, în comuna Stoenești
– Eliza, unde își avea Marica M. Caragiale moșia. (n. ed.)

din urmă, conu Rache suferise pagube simțitoare, rămânând cu mulți bani încurcați sau necăpătuiți, nu se plînse.

Era altceva care îl costa. Dintre vechile legături de breaslă, de sindrofie, de petrecere, bărbați și femei, cele ce mai supraviețuiseră se daseră aproape toate la fund, doborâte cari de betșuguri cari de ruină. Singură Masinca Drîngeanu rămăsese tînără, frumoasă, chiabură; deși cam de aceeași vîrstă cu dînsul, ar fi putut trece drept fiica lui. Prînzise în ajun la dînsa, se înfruptase din toate noutățile, răscoliseră împreună prin atît de bogata tolbă de amintiri.

Cunoșteam slăbiciunea ce de-o jumătate de veac conu Rache avea de divina țată. Aducea, chiar cînd nu prea venea, vorba despre dînsa și nu mai înceta cu laudele și cu admirarea, la care știa că mă întovărășeam în totul. Pornise dar să-mi spuie, fără să mă mai întrebe dacă n-o știam și eu, cum și era, isprava cea din urmă a ei, însurătoarea lui Valer Mamunciu, cînd deodată se întreupse, apucîndu-mă de braț.

– Vezi, îmi zise, cu oarecare taină, femeia care a intrat acum, cu un pachet, și vine spre noi?

Femeia se oprise la a doua masă de la a noastră, și se așezase, după ce răspunsese la ploconeala lui conu Rache.

– O vezi, îmi mai șopti el, în vreme ce chelnerul luînd de la dînsa comanda, o ascundea de noi: să te uiți la ea bine.

Timp de peste un sfert de ceas, nu făcui altceva; nu cred să mai fi privit vreodată cu atîta stăruință și mai cercetător o femeie, ceea ce-mi fu cu puțință fără să mă sfiesc, dînsa fiind ocupată numai de ceea ce avea în pahar și pe taler. Dar cu cît o priveam mai mult, vedeam la ea mai puțin. Între două vîrste, nici bătrînă nici tînără, nici frumoasă nici urîță, nici înaltă nici scundă, nici grasă nici slabă, la trăsuri potrivită și fără vreun semn anume, nu chiar la modă și nu demodată, nu avea nimic, dar nimic deosebit. Aș fi urmat să o privesc totuși dacă femeia ar fi zăbovit, îndată însă ce își isprăvi ultima bucată de crenvirșt și sorbi fundul halbei plăți, își luă pachetul și plecă înclinînd spre noi ușor, fără a zîmbi, capul.

– Ei, ai văzut-o? mă întrebă conu Rache care pînă atunci nu mai rostise nici un cuvînt. Asta e văduva lui Gogu Nicolau.

Gogu Nicolau?... Scotocii prin toate fundurile de sertare ale ținerii mele de minte, fără a găsi nimic legat de acest nume. Cu atît mai puțin făcea el să se înfiripe cît de aburit măcar, de șters, vreun chip... Gogu Nicolau...

– Cît a stat dînsa, alături, parcă l-am văzut, în carne și oase, și pe el – la masa aia chiar se așezau cînd veneau împreună – da, parcă l-am văzut așa cum era: îndesat și mărunț, cu gîtul scurt și capul rotund lăsat pe ceafă, la față plin, cu nas și ochi mici, cu mustăcioara cînepie, tunsă...

Cîțiva ani, cucoana Lina, așa o cheamă pe văduvă, a purtat o broșă cu fotografia lui, dar nu pe smalt; de hîrtie, cu sticlă deasupra. Din ce în ce chipul a ieșit, pînă nu s-a mai deosebit deloc. Așa s-a întîmplat și cu amintirea lui. Afară de nevastă-sa și de mine, poate nu mai e nimeni care să i-o păstreze.

Gogu Nicolau era șef de birou, la finanțe, la contabilitate. Împlinise în 98 treizeci și nouă de ani și era însurat, fără copii, cu femeia ce fu adineaori aici; mai tînără decît el cu vreo zece. Deși nepotriviți la fire: ea liniștită, tăcută, rece, el dezghețat, vorbăret, prietenos, sau poate tocmai de aceea, se înțelegeau și trăiau bine împreună. Aveau și cu ce: el, în afară de leafă, cotoare de treizeci de mii de lei, ea o pereche de case în Sfinții Apostoli, case gemene, sistem vagon, una în fața celeilalte, amîndouă cu totul la fel, în afară de un singur lucru: curtea celei din sînga, pe care o locuiau proprietarii îmbuca fundul celei din dreapta, închiriată unui becher bătrîn pe o mie două sute de lei. Poate ce-l făcuse pe Gogu Nicolau să se însoare cu Elena Zaharescu, fuseseră acele case, la cari cred că, în felul pisicesc, ținea mai mult decît la stăpîna lor, le da tot soiul de îngrijiri, nu se ducea nici nu se întorcea fără să se oprească să le mai arunce o privire. În afară de ceasurile de slujbă – era un harnic și priceput slujbaș – nu se mișca de acasă, unde găsea totdeauna ceva de meremetisit, de văpsit, de șters, de lustruit. Duminica și sărbătorile venea la bererie cu nevastă-sa, căreia îi plăceau crenvirștii și berea, iar seara nu ieșea, se culca devreme; vara numai, cînd mînca în grădinița ce-și făcuse în fundul de curte rupt de la chiriaș, îi plăcea să întîrzie cu țigara și cu un pătărel de poșircă, la lumina chioară a unui felinar de masă, în mirosul cotețelor și privăților de la vecini. Și tot vara, potrivit-se obșteștei dobitocii bucureștene de a se lipsi fiecare de rostul și binele de acasă pentru a merge să se strîmtoreze, să mucegăiască ori să degere pe scump la vreo sălbăticie de munte sau de băi, Gogu Nicolau mergea să-și petreacă luna de odihnă la Bușteni.

La Bușteni dar, în cea din urmă duminică a lui iunie din 98, a plecat dimineața cu trenul de plăcere să ia o odaie cu chirie la un țaran. A găsit ce-i trebuia și a dat patruzeci de lei arvuină. A luat masa la birt „la Bucegi“ unde s-a întîlnit cu Lică Ștefănescu, șef de birou la domeni, prieten de cînd erau amîndoi copii și Domeniile erau în aripa dreaptă a clădirii finanțelor. S-au mai plimbat, s-au mai cinstit pînă la trenul de seară în care s-au suit împreună ca să se întoarcă la București. La Cîmpina, Gogu Nicolau a cumpărat două ciorchine de cireși legate pe bețișoare ca să le ducă acasă. Cînd au ajuns în Gara de Nord, pe înoptate, au ieșit prin gangul din sînga, ca să ia, în dosul gării, tramvaiul roșu, de Luther, 12, să-i lase la Casa de Depuneri, de unde să meargă, tot împreună, pe jos, pînă acasă; erau aproape vecini: Lică sta în

Apolodor. Cînd au ajuns la poartă, Gogu s-a răzgîndit și s-a despărțit de tovarășul de drum, zicînd că are de lăsat undeva o vorbă; pe urmă avea să ia tramvaiul albastru, 10, la Matache Măcelaru și să-i iasă poate lui Lică înainte; tramvaiul albastru trecea mult mai des decît cel roșu. Nu s-a înfîmplat însă așa și Lică s-a întors singur. Acasă, cucoana Lina l-a așteptat pe Gogu cu ciorba de dovlecei pe mașină pînă tîrziu, dar Gogu n-a venit și n-a mai venit niciodată și nu s-a mai aflat despre el nimic

Dintre tainele ce am întîlnit în cei patruzeci și doi de ani de meserie, și sunt multe, e netăgăduit cea mai desăvîrșită, cea mai adîncă. Ce a fost acea vorbă pe care a ținut să o lase, cui și unde? Toate întrebările ce s-au pus au rămas fără răspuns, toate presupunerile, neîndreptățite, toate cercetările, sterpe. O felie de oraș am luat-o sub plasă, am împănat-o cu agenți, am puricat casă cu casă, din pod pînă în pivniță, am descusut pe toată lumea de la mic la mare, am surchidit mișuna bărbătească și femeiască a hanurilor, cîrciumilor și cafenelelor din apropierea gării, doar o răsufla ceva. Dar nimic. În cărți de alde astea – și-mi arătă pe cea de pe masă – un șimbure de cireasă e de-ajuns pentru fratele detectiv ca să descurce toată treaba, în realitate nu e însă așa. Am încercat fără folos tot ce mi-a trecut prin minte; cel dintîi, la noi, am întrebuițat cîini în poliție, am dat celor mai buni copoi ai prietenilor mei vînători să miroasă o rufă purtată de cel pierit ca să-i ia urma, am fost pînă și la vestita ghicitoare de la Cotroceni. Ei bine, mi-a spus că-l vede cu un alt bărbat oacheș, merg împreună pînă la poartă. Apoi cărțile se închideau; așa cum a fost: de cînd, în poarta gării, Gogu Nicolau s-a despărțit de tovarășul său de drum, parcă l-a înghițit pămîntul sau s-a înălțat la cer. Și, la taina aceasta, se adăogase pentru mine, mai ațîțitoare alta, aceea a nepăsării nevastei lui. Nenorocirea care a lovit-o – dacă pentru dînsa a însemnat nenorocire – a înfîmpinat-o cu o seninătate aproape disprețuitoare, mergînd pînă la nesimțire sau... știi eu ce să mai zic? – tulburată nu s-a arătat o singură clipă, o lacrimă, un suspin cît de ușor, un cît de slab semn de părere de rău măcar n-a surprins la dînsa nimeni, port cernit n-a îmbrăcat niciodată, viața ei n-a suferit nici o schimbare: în duminica următoare aceleia în care soțul ei s-a dus și n-a mai venit, am văzut-o cu ochii mei, tot la masa de colo, singură, luîndu-și liniștită crenvirștii și berea, așa cum ai văzut-o și tu astăzi, pe cînd eu viața mi-o întorsesem pe dos, nu mai știam nici de casă, nici de masă, nici de odihnă, străduindu-mă să-l scot din pămînt, din iarbă verde pe Gogu Nicolau și asta nu fără jertfe, de sănătate chiar; de vedeam doi vorbind mai pe șoptite bănuiam că e despre Gogu Nicolau și numele i-l auzeam fluturîndu-mi la urechi, noaptea mi se părea că-l zăresc trecînd în tramvai, ori în trăsură, ori

pe jos, furișându-se pe lângă ziduri sau uluci, în jachetița lui cu poale scurte și cu umbletul lui pripit, noaptea îl visam și știi ce alandala sunt visele și câtă zăpăceală aduc acelora cari, ca mine, cred în ele. Slăbisem, eram neliniștit, aveam tresăreli, nu puteam să ascult cu luare-aminte nimic dacă nu era despre Gogu Nicolau, cînd aveam de spus ceva, o încurcam, nu găseam cuvintele, mă făcusem posac, ursuz, lucru care firește a fost băgat de seamă de toată lumea, deci și de prefect. „Ce e cu tine Rache“, m-a întrebat în felul său glumeț, într-o zi, „mai lasă-te de Masinca, nu vezi în ce hal ai ajuns? Ori ții să-ți facem o coroană și să-i punem pe panglică: «Neuitatului nostru coleg. Funcționarii Prefecturii Poliției Capitalei»“. I-am răspuns foarte serios: „Nu e Masinca, excelență, e Gogu Nicolau“. L-am văzut atunci că se încruntă. „Ce Gogu Nicolau, cum Gogu Nicolau... ai înnebunit Rache? vino-ți în fire!“

L-am lămurit din fir pînă în ață. S-a înseninat, a zîmbit. „De ce nu mi-ai spus din capul locului, «mazăre», că nu ți-ai mai fi dat atîta caznă! Din moment ce s-a constatat că nu se dase la fund pentru că ar fi săvîrșit ceva necinstit – bani nu mînuia și la hîrțiile ce avea de lucrat era înlăturată puțința de măsluire – mai făcea să-și bată cineva capul? A pierit – pace bună!“ Și dînd cu dispreț din umeri: „Un șef de birou! Tu nu știai“ – și într-adevăr, nu știam încă pînă atunci – „că, în țările din apus, pier, în felul acesta, fără urmă în fiecare an, mii și mii? Sunt unii cari, sub imboldul aceleiași porniri ca la unele dobitoace, fug de la casa lor, departe, și se ascund cînd simt că li se apropie sfîrșitul“.

Îmi porunci să curm cercetările și pînă în cîteva zile să fiu gata de plecare. Aveam, și în anul acela, să însoțesc pe Vodă în călătorie în străinătate.

Au trecut de atunci atîția mari de ani, treizeci și doi. Estimp curiozitatea de a ști ce a fost cu Gogu Nicolau s-a stîns. Să aflu, cred că nu m-ar mai interesa. Dar e alta care mi-a rămas, tot vie, și-mi va rămîne totdeauna: dacă femeia cu crenvirștii și cu berea, nu știe ea ceva?

Conu Rache închise iar ochii.

– A început să-mi placă să povestesc, murmură ca pentru dînsul numai. Semn de bătrînețe.

Ar fi fost, la vîrsta lui, mergea pe șaptezeci și șapte de ani, al doilea după albeața strălucitoare a părului tuns scurt și a lungilor mustați. Încolo, voinic și verde. Iar vioiciunea limpede a privirii îi întinerea și mai mult fața de om sănătos și trăit bine, trandafirie și netedă, precum îi fusese întreaga viață.

– În ce privește bătrînețea, glumii, s-ar cădea să cunoaștem și părerea cucoanei Masinca.

– Vezi, așa se scrie istoria. Alții; atîția, mulți, au fost cu folosul, eu cu ponosul. Află că între Masinca și mine n-a fost nimic și numai Dumnezeu știe cît am dorit; am întrebuintat toate mijloacele ca să ajung la aceea ce îmi părea țelul cel mai mare al vieții mele, cel din urmă, însă în zadar. I-am cerut mîna, e de atunci aproape o jumătate de veac, era după despărțenia ei de bărbatul dinții, de Caegiu. „Rache dragă“, mi-a spus, „țin prea mult la tine ca să ți-o dau, ar fi păcat zău, mi-e milă să te las și pe tine pe drumuri și cu inima zdrobită. Poate să-ți dau altceva, altădată...“ Și n-a fost niciodată. De aceea am și rămas prieteni, că tu știi: de la prietenie se întîmplă să se treacă la dragoste, dar după dragoste prietenie nu mai poate fi. Și fără a-și stăpîni un suspin: dacă n-a fost să fie!

Luă halba s-o ducă la gură.

– Las-o, coane Rache, să-ți aducă alta, asta e trezită.

– Cum sunt și eu și amintirile mele.

– Ei, așa cum sunt, să vrei dumneata să le scrii!

– Sunt prea multe; n-aș mai avea vreme. Cîte cărți ar trebui ca să le încapă pe toate: s-au adunat atîtea în atîția mari de ani! Multe și de tot soiul, frumoase și urîte, vesele și triste, mărețe și josnice, pipărate, scîrboase, groaznice... zguduitoare...

– Ca aceea de la venirea împăratului Alexandru al doilea în București, cînd vi s-a pus în vedere că, dacă se întîmplă ceva, răspundeți cu capul?

– Ți-a spus-o Daniel Zorilă; da, eram comisari amîndoi, cei mai leventi și mai tineri, ne dase raionul palatului. Bietul Zorilă! cum am fost tovarăși de viață, s-ar fi putut să fim și de moarte. A fost mare hop de trecut atunci, ce dîrdîieli pe noi, ce sudori, om pomeni-o! Dar, e altă întîmplarea la care m-am gîndit cînd am zis: zguduitoare.

– Știi tu, mă întrebă, după un răstimp de tăcere, la colț unde se taie Calea Moșilor cu bulevardul, pe dreapta, cum mergi spre Pache, e o cîrciumă.

– Îi zicea: la Niță.

– O cîrciumă veche...

– Mai veche decît mine, în tot cazul, o știu de patruzeci de ani, acum vreo douăzeci, întîmplător, i-am fost de cîteva ori chiar mușteriu.

– Cîrciuma asta are pe bulevard o curtică prin care se intră într-o săliță.

– ... din care dai într-o odăiță...

– ... cu o masă, scaune și o canapea de mușama...

– ... șontoroagă, defundată, scofilcică care are și ea amintirile ei.

– Are, apăsă grav conu Rache. Și, în dosul cîrciumei e un loc viran...

– ... îngust, cu două fețe, una pe bulevard, alta pe Calea Moșilor, uneori cu uluci, alteori fără și întotdeauna plin de hîrtii, de gunoaie, de mortăciuni.

– Îl știi va să zică?

– Dar cum nu, păcatele mele, coane Rache, numai în acești șapte ani din urmă de cîte ori am fost osîndit să-l văd; nu răspunde pe Calea Moșilor în fața casei unde pînă primăvara asta a fost percepția noastră, a dumitale și a mea? E, dacă nu mă înșel, al epitropiei armenesti.

– Păi, era mahala armenescă acolo.

– Am apucat-o. Între cireșii înfloriți, se afundau sub acoperișuri grele de țiglă, vechi case cu pridvor, parcă pustii. Rar, la porțițe, ieșeau, sfioși, copii fără sînge în obraz, cu ochi mari și negri, sprîncenați și triști, să privească, așa cum făceam și eu, de la fereastra locuinței mătușei mele din capul străzii Vîntului, amețitoarea mișcare de pe podul Tîrgului-de-Afară¹. În fața cîrciumii cu pricina, pe bulevard, era un fel de ruină care s-a dărîmat în urmă: hotelul Athena.

– Așa! Acum, încheie el, că suntem în deplină cunoștință a locurilor, să pășim la cele petrecute.

1 „Pod fiindcă era pavat cu blăni groase de lemn; Tîrg de Afară fiindcă ducea din centrul orașului la tîrgul de vite și fin, care se ținea în afara orașului (Calea Moșilor). Era cunoscută în vechime sub numele de Podul Tîrgului de Afară”. Gr. Ionescu, Buc., 1938, p. 178-9.

Mi s-a dat, într-o vară, însărcinarea de a însoți pe un atotputernic ministru în drumurile ce, cam o dată pe săptămână, avea de făcut la Sinaia. Am primit-o cu oarecare sfială; se cunoștea firea ărtăgoasă și iute a acestui om greu de mulțumit și de împăcat. Și totuși nu fără plăcere; mi se da prilejul să-l cunosc mai de aproape și să văd de nu izbutesc să mă iau și cu dînsul bine așa cum mă luasem și cu alții de treapta lui și mai de sus, pe cari îi avusesem de dădăcit. A mers mai lesne decît nădăjdusem; după întîiul drum mi-a dat mîna – la Vodă însuși ajunsesem la două degete – după al doilea, mi-a dat trăsura lui să mă ducă acasă, după al treilea, m-a oprit la masă. Dar să nu crezi că pentru a-i intra în voie și a-i fi pe plac, a trebuit să-mi dau vreo silință, să fac, ori să nu fac, ceva, într-adins sau anume. Avea groază de tutun; eu nu fumam nici înainte. Cînd toamna, o dată cu acele duceri-întoarceri a încetat și rostul meu pe lîngă dînsul, m-a chemat să-mi spuie să viu să-l văd cît mai des și a dat, în fața mea, poruncă să fiu primit întotdeauna. – „Mon cher, mi-a șoptit șeful lui de cabinet, un băiat tare drăguț și de viață, vous êtes pharamineux, ma parole, ai împlînzit fiara.“

Avea ceva de fiară mare într-adevăr, de vier, de zimbru țeapăn și dîrj, ușor de mîniat și oricînd gata să se năpustească asupra vrăjmașului să-l sfîșie și să-l calce în picioare. Era un om dintr-o bucată, un luptător primejdios și aprig. Să cruțe nu știa, nici să ierte: „adversus hostem aeterna auctoritas“, rostea cel puțin o dată pe zi, ca și: „nu mă tem de soarta lui Barbu Catargiu!“. Nițel să fi încercat un trimis străin să se îmbățoseze, că-i trîntea, tare ca întotdeauna pe temeiul său de drept: „România nu e țară de capitulații“. Lui Vodă însuși nu se codea să-i mîrîie: „Sire, iau răspunderea, toată răspunderea“, cu acel glas adînc ce, la tribună, se umfla tunător și vajnic. Întelegi dar că dacă era prețuit de mulți și temut de toți, iubit nu putea fi de nimeni și nici nu ținea, respingînd cu uriașul dispreț ce însuflețea viu puternica sa făptură, pînă și prietenia.

Îți închipui că nu l-am lăsat să mă dorească, nici să mă uite. Îmi dasem seama că eram omul care îi trebuia. Curînd a trecut asupra mea de fapt îndatoririle cele mai grele ale șefului său de cabinet. Noaptea cînd îi plăcea să lucreze în liniștea bogatei sale biblioteci, cu perdelele lăsate, îi dam ajutor; îmi dicta, adesea pînă la ziua albă. Fără să se mai culce, se spăla, se primenea, se îmbrăca și mergea la minister, după amiază avea Cameră, Senat, consiliu, primiri și seara o lua de-a capul, uneori săptămîni în șir.

Spre iarnă, așteptîndu-l odată, la dînsul, mi s-a spus că mă poștește conîța în salonul cel mic.

De naștere mai moțată decît soțul ei, mai bogată, nu frumoasă, dar zveltă, mlădioasă și dreaptă, cu portul semet, avea fermecul deosebit al femeilor sterpe. O ființă de lux, făcută pentru găteală și podoabe și despre care nu se

putea spune mai mult decît că era o cucoană mare. Demnitatea vieții sale o pusese la adăpost de bîrfeli, iar de politică era cu totul străină.

Mă chemase să-mi dea niște butoni de manșetă – ăștia care îi port – în semn de recunoștință că împărtășisem greua trudă a soțului ei și m-a întrebat dacă cred că guvernul mai stă mult? Dorea să cadă cît mai repede.

Înainte de sărbătorile Crăciunului, ministrul mi-a înmînat o hîrtie cu care să trec a doua zi la casieria ministerului să încasez trei mii de lei. Am îndoit hîrtia deasupra iscăliturii și am rupt-o, întinzîndu-i înapoi partea de sus și băgînd-o pe cea de jos în buzunar.

– Domnule ministru, i-am zis, să mă iertați dacă nu vă păstrez decît iscălitura, dar mă socotesc destul de plătit de a lucra pe lîngă Excelența Voastră. Și apoi nu sunt fără avere: cu nevasta împreună avem, deosebit de leafa mea, venit vreo patruzeci de mii de lei și nu plătim chirie.

A sărit în sus.

– Cum, cu capul și cu cartea dumată, să ai patruzeci de mii de lei pe an și casă și să mucezești în poliție? – Dar e curată nebulie! Trebuie să faci politică cu mine, data viitoare cînd viu la putere vei fi deputat sau senator. S-a hotărît!

Dar, pînă atunci aveau să mai fie cîțiva ani, așa că mi-am văzut înainte de treabă. Vremea a trecut și primăvara următoare era pe sfîrșite.

Într-o seară, ministrul a mers la un prînz de gală la legația Austriei, poate pentru înfia oară singur; soția lui era oprită să iasă; răcise. M-am dus și eu acasă devreme, dar nu m-am dezbrăcat să mă culc; deși obosit nu-mi era somn; tot alungîndu-l noaptea și noaptea, mi-l speriasem. Am luat la întîmplare o carte: *L'histoire des Treize* de Balzac.

Mă cufundasem în citire cînd, către miezul nopții, am auzit oprindu-se o trăsură la poartă și numaidecît apoi bătuînd cineva tare la ușă. Am ieșit și am recunoscut, în livrea lui cafenie, pe feciorul ministrului. Era la față ca varul.

– Conița, bîlbîi el, vrea să vă vorbească. Uitați-vă, vine!

Gătită și sulimenită, nu avea nimic schimbat. Tot așa fără grabă cum intrase, s-a așezat și a vorbit. În noaptea aceea am înțeles-o, mi-am dat seama că în amănunțita și migăloasa ei potriveală din afară, se resfrîngea, făcută și prefăcută deopotrivă, ființa sa lăuntrică; altmintreli ce tărie de suflet ar fi trebuit să aibă ca, deloc mișcată, cum arăta, să poată povesti liniștită, rece, un lucru pe care eu auzindu-l, simțeam că-mi vine nebulie.

Cam cu un ceas înainte, ministrul ieșise de la legație și, ajutat de fecior, se urcase în trăsura lui, trăsura deschisă cu coșul lăsat, care plecase, la pasul cailor grei, pe strada Vienei, o luase apoi la dreapta pe Calea Victoriei și iar la dreapta pe strada Romană pînă acasă. Cînd a tras la scară, feciorul care a sărit

de pe capră să-și ajute stăpînul să coboare, a scos un țipăt: ministrul nu mai era în trăsură.

Fusese, mărturisea, vina ei că-l lăsase singur. Scăpase tocmai în acea seară din vedere să mi-l dea în seamă; știam desigur... vara trecută dînsa ceruse de la poliție pe cineva cît mai de încredere, mai serios, mai bine, să-l privegheze pe soțul ei de aproape și avusese norocul ca acela să fiu eu. Și acum, în grozava împrejurare prin care trecea, la mine alergase, în mine mai avea o slabă nădejde. Ah! să nu fi fost afurisita de politică, vechea lui racilă, ațipind stăvilită, ar fi rămas ascunsă. Lui i-ar fi trebuit odihnă, liniște, îngrijiri, nu acea așțare neconținută, acel necurmat zbucium. Prea întinsă, coarda vătămată trebuise să plesnească.

Astea mi le spunea franțuzește; născută, crescută și trăită pînă la mărițiș în străinătate, nu știa, ca ațtea altele din lumea ei, boabă românește. Tusea îi trunchia mereu vorba și batista cu care cerca să și-o înăbușe, o lua de la gură pătată de un roșu, ce nu putea fi numai cel de buze. Iar chipul și privirea îi trădau, aspră, o neîndurată hotărîre.

Ne aflam, răsպica dînsa, în fața unui fapt împlinit, tot ce mai rămînea era, dacă se putea, să nu fie dat în vileag și aceasta cu orice preț, chiar cu al vieții soțului său. Mă ruga să încerc eu să-l caut și dacă, printr-o minune, s-ar întîmpla să-l găsesc, viu sau mort, să-l aduc numaidecît acasă, în cea mai mare taină. Cînd zicea să nu se afle, înțelegea numai de cei de „sus“, altfel era chiar nevoie de doi-trei „subalterni“ zdraveni: dacă s-ar fi împotrivit cumva – știam cît era de vînjos – să nu fi pregetat a pune să-l încălășeze și să-l lege. Și-mi cerea să jur că voi face întocmai.

Mă dezmeticii după ce rămăsei singur. Să nu fi fost parfumul gras și greu ce lăsase în urma ei femeia care plecase, după ce-mi luase jurămîntul, aș fi crezut că visasem. Nu-mi închipuisem pînă atunci să pot fi vreodată supus la o atît de grea încercare. Că vezi, eu mai jurasem odată, atunci cînd intrasem în slujbă și eram acum legat de două jurăminte potrivnice, dintre cari pe unul trebuia să-l calc. Pentru vreun altul n-ar fi fost nimic mai ușor decît să meargă dimineața la ministreasă, liniștit, să-i spuie că-și dase, cum ar fi și fost firește, osteneala în zadar și apoi, făcînd pe niznaiul, să-și vadă înainte de rosturi fără a se sinchisi. Eu însă, fecior, nepot și strănepot de hagi, hagi eu-însumi – am făcut, știi, un Paște la Ierusalim – puteam oare așa ceva? Datoria mea ar fi fost să merg într-un suflet să-i aduc prefectului totul la cunoștință ca, la rîndul lui, să se ducă și el, neîntîrziat, la palat, să-l deștepte pe Vodă și să-i raporteze – așa era pe vremea mea, nu știu cum o mai fi acuma cu boerii noi... Chibzuiala mi-a fost scurtă: a mai fi pregetat era de prisos; ca să rămîn credincios unuia din jurăminte trebuia să mă dezleg de celălalt și nu aveam

nici măcar putința să aleg. Am luat deci o foaie de hîrtie și, stăpînindu-mi tremurul mîinii, mi-am scris demisia. După ce am iscălit-o, mi s-a risipit tulburarea, m-am simțit ușurat. Am deschis fereastra să iasă parfumul care, îndulcindu-se, se făcuse mai pătrunzător și-mi da greață. Aerul de afară era jilav și lin. Plutind agale deasupra orașului adormit, se strecura în trecere un nor.

Trebuia acum să plec în cercetare. Se putea însă, mai mare nebulie – spune – unde s-o fi apucat, un om singur, încotro? Ei, în atare împrejurare – și conu Rache luase între două degete cartea de pe masă și o scutura – ce-ar fi făcut în locul meu detectivul cel mai năzdrăvan? S-ar fi plimbat și dînsul prin odaie pînă cînd, obosind, s-ar fi lăsat să cadă pe un scaun; poate că n-ar fi avut chiar ca mine fierbințeală: fără să fi pirotit, în capul meu, împlinirea ministrului se împletea, la fel de prăpăstioasă, cu cele din *l'Histoire des Treize*.

Dar deodată tresării...

– Nene, nene! auzii la fereastră. Cunoscui glasul nepotului meu Petrică, bietul Petrică Ștefu, tu nu-l știi, care a fost la Galați, la Curte; s-a prăpădit tînar încă, săracul, de inimă. L-am ținut la mine în casă, ca pe copilul meu, cît a fost în Universitate și ca să aibă și el un ban-doi, ca băieții, îi făcusem rost de un loc de subcomisar.

– Hai, nene, lasă tot și vino numaidecît!

– Dar ce e?

– Hai, îți spun eu pe drum, hai numai odată, pentru Dumnezeu! Și-mi închise geamurile pe din afară. Cum am ieșit, nu mai știu. Și am pornit-o amîndoi pe Armenească, spre bulevard. Nici o birjă goală. Estimp, îmi povestea pripit, încercîndu-se.

Fusese la sindrofie, în Spătar, la o cucoană, Ana Melic, în casa aceea bătrînească. Plecînd de acolo însoțise o mosafiră pînă acasă, în Plantelor. Cînd s-a întors, a fost oprit la colțul bulevardului de gardistul din post care i-a raportat că, trecînd cu puțin înaintea, ca să nu ocolească, în Calea Moșilor, prin locul viran de care fu vorba, dase peste o matahală de om bine îmbrăcat, întins cu fața în jos, pe un maldăr de gunoi. A încercat să-l scoale, l-a zgîlțit, dar degeaba; trebuie să fi fost pilit numărul unu. S-a dus să-l vadă și Petrică. Faptul că avea pălărie înaltă nu l-a izbit, pe atunci purta „joben“ toată lumea, toată ziua. Să-l trezească n-a izbutit nici Petrică, s-a mulțumit numai, ajutat de gardist, să-l întoarcă pe spate. I s-au tăiat atunci picioarele: latul piept al adormitului era brăzdat în veriu, peste cămașă, de o largă lentă galbenă, iar pe frac străluceau una deasupra alteia două stele de argint.

– ...ministrul! îngînai, apucîndu-mă de grilajul casei Stăncescu să nu cad. La lumina albăstruie a lămpilor Iablochkoff, mi-a spus pe urmă Petrică,

parcă-mi luase pînza de pe obraz. Făcui o încordare deznădăjduită să-mi adun puterile ca să merg înainte, dar nu o găsii pe aceea de a mai rosti un cuvînt. Îți închipui groaza lui Petrică la gîndul că s-ar fi putut să-mi vie și mie rău și să se vadă cu doi în cîrcă.

Cu toată tinerețea lui, la zguduitorul descoperire, el nu-și pierduse capul. Întîia lui grijă fusese să nu se afle. Încheiase pardesiul ministrului și-i ridicase gulerul și, cum văzuse că în odăița de la cîrciumă era întuneric, fiind, ca peste tot, bine cunoscut în partea locului – era raionul lui – mersese la cîrciumar, îi suflase la ureche că unui boer îi venise rău pe locul de alături și că voia să-l aducă în odăiță. Treaba nu fusese tocmai ușoară, deși român voinic, deprins să se umerească cu buțile, „jupînul“ împreună cu gardistul, alt vlăjgan cît toate zilele, cu mare caznă și după multe opinteli, izbutiseră să-l care pe boer pînă înăuntru și să-l culce. Cîrciumarul adusese o pernă și i-o pusese sub cap, iar Petrică, lăsîndu-l în paza gardistului, se repezise, negăsind birjă, în goană la mine, cu frica de a nu mă găsi acasă.

Ajusesem în sfîrșit.

În odăița joasă, cu lampa afumată, pe canapeaua aceea schiloadă, ministrul zăcea într-un somn greu, un fel de leșin întrerupt în răstimpuri de tresăriri și zvicneli puternice. O spumă ușoară i se încheaga la colțul buzelor. Erau, în vecini, doctori cunoscuți mie, la colț dincolo, spițeria, dar n-aveam voie... singurul lucru ce trebuia să fac era ca, pe furiș, să-l duc acasă.

...Se trezise, se scula. Spaima mea: să-l fi apucat, Doamne ferește, o furie, ca Samson ar fi dărîmat casa pe noi. Dar nimic. Așezat acum, sta liniștit. Mă cuprinse o milă adîncă. Cu chipul acela umilit, prostit, cu trăsăturile schimbate, nu-l recunoșteam, precum nici dînsul nu arăta să mă recunoască. Ochii în cari eram învățat să văd scăpărînd fulgere se ținteau acum în gol, ca fierți, fălcile acelea puternice împlinite de favoriți erau căzute, larga bărbie îi tremura. Se lăsă fără împotrivire să-l ducem la o birjă căreia îi daseră drumul niște cheflii. Mă suii și eu lîngă dînsul, după ce singur ridicai coșul, iar Petrică se cocoță pe capră, lîngă birjar. O luarăm prin mahala, pe la Popa Rusu, pe la Popa Chițu, la Făgădău, apoi pe Romană de-a lungul, drept, pînă la dînsul acasă. Spre altă uimire a mea, acolo, el se dete jos singur, intră și fără a ne băga de seamă, nici pe mine, nici pe feciorul care ne deschisese îndată ce auzise intrînd în curte o birjă – pe atunci nu erau cauciucuri – fără a ne băga dar de seamă, ca și cum n-am fi fost, străbătu antreul cu pași țepeni și se sui pe scară la catul al doilea unde era odaia sa de culcare.

Bogata locuință avea aerul lugubru al tuturilor încăperilor mari cu plante și cu oglinzi, slab luminate. Voi să mă retrag. Dar, din pervazul ușii salonașului, de după o perdea, mă chema ministreasa.

Nedezgătită, nedessulimenită, fără un zulufl clintit: aceeași. Îmi ceru să-i povestesc tot ce se întâmplase, pe larg, amănunțit, ascultînd cu luare-aminte, dar nu și mișcată. Mă întrebă apoi unde era Petrică. Îl lăsasem afară, zicîndu-i să mă aștepte în birjă, pe stradă, mai departe. Mă puse să-l chem. Îl adusei și i-l înfățișai. Îl întrebă ce putea face pentru el. Răspunsei eu în locul lui; în fața boeroaicei, Petrică, de soiul lui dezghețat și istet, se fistîcise, pusese ochii în pămînt și-și învîrtea pălăria ca prostul. Spusei că își luase în ianuarie, licența, numai cu bile albe, și țintea să intre în magistratură, dar ar fi dorit un loc la Galați unde îi erau așezați părinții, la casa lor. Se făcea tocmai zilele acelea o mișcare.

– Vei merge dumneata, îmi zise, chiar acum dimineața la ministrul de Justiție, și-i vei spune, din partea mea, să facă decretul de numire al dumnealui, dar neapărat, chiar dacă locul ar fi făgăduit sau dat altuia.

Trase un sertar de unde scoase trei fișicuri și două hîrtii de o mie și-l rugă pe Petrică să le primească. Să aibă de cărți și de haine mai ales. „Un magistrat”, zise, „trebuie să fie decent”. Și privindu-l în ochi, adăogă: „discret”.

Cînd fu să plecăm mă luă la o parte să mă previe să fiu față de soțul ei ca și cum nu s-ar fi întîmplat și n-aș fi știut nimic, pentru că nici dînsul nu avea să-și aducă nimic aminte.

Ieșind de acolo, îi spusei lui Petrică să meargă singur cu birja, eu voiam să mă întorc pe jos. Ținu să mă însoțească și făcurăm lungul drum pînă acasă, în Popa Rusu, în tăcere. Îmi lipsește măiestria de a reda starea mea sufletească de atunci, vălmășagul gîndurilor ce mi-a vîforît pustietor prin minte în acea noapte, noaptea cea mare, noaptea cea de pomină a vieții mele.

Nu m-am mai culcat. Am luat iar pe Balzac și niciodată nu m-am pătruns întru el atît de bine: nu trăisem și eu oare cîteva ceasuri în plin Balzac?

Ar fi fost vrednică de pana lui, istoria din acea noapte, istorie tenebroasă și stranie. Cum putuse un om atît de greoi, de trupeș, să sară din mersul oricît de încetinit al trăsurii și încă fără ca vizitiul și feciorul să simtă, pe unde rătăcise, ce făcuse, ce i se întâmplase înainte să ajungă acolo unde fusese găsit? Și-ar fi închipuit cineva ca în omul acela arătos și falnic, din huzur croit după un tipar de uriaș, să mocnească o așa înspăimîntătoare meteahnă? De cîte ori mi-aduc aminte, îmi pare că mă aflu pe o margine de prăpastie, mă înfior, amuțesc.

Am mers de dimineață la Justiție pentru numirea lui Petrică – s-a făcut îndată, bineînțeles – de acolo la poliție. Am puricat toate rapoartele, i-am întrebat pe toți dacă noaptea nu se petrecuse nimic deosebit. – Nimic. – Așteptam pe prefect, cînd mă pomenii cu șeful de cabinet al ministrului, dînd buzna în birou la mine.

Venise să-mi aducă la cunoștință că „șefesa“ îl chemase să-i dea poruncă să ne strecoare, pe mine și pe Petrică, într-un decret de decorații care pleca la semnat. Îl trimisese apoi la primul-ministru să-i spuie că dorea să-l vadă cât mai degrabă. Primul-ministru venise numaidecât și stase cu dînsa cam o jumătate de ceas. Se ținuse apoi, adunat în pripă, un consiliu de miniștri, în care se luase hotărîrea neașteptată de a pleca de la guvern. Ministrul nostru lipsise de la consiliu; fiind bolnav, trebuia să stea cîteva zile în casă. Deocamdată nu primea pe nimeni.

Vestea demisiei cabinetului se împrăștiase repede în tot orașul, laolaltă cu aceea a îmbolnăvirii ministrului, fără a fi puse în legătură. Am mers după-amiazi la Cameră, cu o treabă a prefectului, am mers cam în silă: avea să-și dezvolte interpelarea asupra situației guvernului poate cea mai mîrșavă dintre javrele cari au ajuns oameni mari la noi și din cele mai tăvălite, la tot prilejul, de ministrul meu. Se urcase la tribună și începuse să-și reverse balele asupra aceluia, firește, care lipsă fiind, nu se putea apăra. Nu-mi făcea rău atît să-l aud cît să-l văd, beat de înverșunarea slugii ce poate lovi nepedepsită în stăpîn, cu privirea chiondoșișă și tulbure, rînjitor și zbîrlit. De aceea așezat în fundul sălii, îmi sprijinisem coatele pe pupitru și, cu fruntea pe mîinile împreunate, închisesem ochii, cînd, deodată, aprigă ca o grindină, se porni, vie, o răpăială de aplauze.

Visam, era oare cu puțință?

...ministrull...

Își luase pe banca ministerială locul lîngă președintele de consiliu. Acesta încremenise. De mine ce să mai spun? – Macbeth văzînd arătarea lui Banco. La tribună, soitariul o sfeclise. Pierduse șirul, o încurca, loviturile ce voia să dea, greșind ținta, se întorceau împotriva lui însuși, stîrnind haz și murmure. O întrerupere sîngeroasă din partea ministrului fu hotărîtoare: sîlcit, cabotinul, cu glas înecat, sîrșea într-o bălmăjeală jalnică.

În tăcerea adîncă a adunării, străbătută de fiori, ministrul se ridicase să răspundă. Părea mai înalt, mai mare. Niciodată duhul său n-a strălucit mai deplin, mai viu, niciodată cugetarea lui gravă nu s-a întraripat așa puternic, nu s-a avîntat atît de sus, ca în acea cuvîntare nepregătită ce cuprindea crezul și testamentul său politic, cuvîntare ce avea să-i fie cea din urmă.

De felul meu, nu vorbesc, nu-mi place; s-o fac, mi se întîmplă rar, atunci însă, vorbesc numai de ce știu, prin mine, văzut și pipăit, nu din auzite, după bănuieli sau presupuneri. Ce s-a petrecut dar cu ministrul mai departe nu știu, nici mai mult. Ca de obicei, la căderile de guvern – căci asupra demisiei nu s-a revenit – am avut cu una-alta, încoa și-ncolo, alergături de-ale slujbei, așa că abia seara, pe la nouă, am putut merge, și îți închipui cu ce frică, la ministru.

Casa era cufundată în întuneric, porțile închise. Plecaseră, de zor, în străinătate.

Peste puține zile, sosea de la Paris știrea că ministrul murise. Amănunte lipseau și nici nu s-au aflat vreodată.

Rămășițele i-au fost aduse în țară mai târziu, toamna. La strălucita paradă a înmormântării, cu a cărei orînduială și priveghere am fost însărcinat, atît de văduvă cît și de stăpînire, eu, s-a însoțit pînă și vremea: a fost ziua cea mai frumoasă din cîte am apucat să văd, o zi mistică, sfîntă. Limpezimea adîncă a văzduhului ei s-a răsfrînt pentru totdeauna în cugetul meu; cu acel trist prilej mi-a fost dat a pătrunde, în toată grozăvia lui amară, înțelesul cuvîntului „deșertăciune”. Clipele de reculegere în fața acelui sicriu pecetluit au cîntărit pentru mine mai greu decît toate încercările și dinainte și de pe urmă; sufletește m-am simțit schimbat atunci cu totul ca și cum printr-o vrajă aș fi devenit un alt om.

Nu s-a știut pînă cînd a început slujba dacă văduva avea să fie de față. De cînd se întorsese, cam cu o săptămîină înainte, nu primise pe nimeni: hotărîrile și dorințele și le adusese la cunoștință prin scris – un scris ferm ce nu trăda slăbiciunea și sfirșeala de care auzisem vorbindu-se; cîteva persoane ce fuseseră în vagonul de dormit cu dînsa, o putuseră la sosire zări. Nu știu de ce aș fi voit să nu vie, și, atunci cînd l-am văzut pe Petrică – se repezise de la Galați într-un suflet și-mi fusese de cel mai mare ajutor – cînd l-am văzut luptînd din greu să despice gloata ticsită din biserică și l-am auzit șoptind: „văduva, domnilor, faceți loc, vă rog, văduva”, am înghețat. Tot timpul însă nu mi-am luat ochii de la dînsa.

Înaintase fără grabă, pășind ușor și respingînd cu o mișcare semeată a capului, perna ce i se așezase pentru ca, potrivit obiceiului, să îngenunche pe treptele catafalcului, își ridicase vâlul și rămăsese în picioare, dreaptă, cu fruntea sus. Afară de marele doliu, foarte elegant și acela, nu avea nimic schimbat, tot dichisită, tot sulimenită, răspîndind departe acel amețitor parfum gras și greu. Și, atît de înțepenită, în trufia vechiului său sînge de Bizanț, încît părea că, îmbălsămată, dînsa era moarta ce se prohodea între atîtea lumini și flori, și s-ar fi zis că era într-adevăr neînsuflețită, dacă mîna dreaptă în care ținea o batistă n-ar fi ridicat-o mereu, ca să o aducă nu la ochi, ci la gură, de unde o lua pătată de roșu. Și după ce roșea batista, o schimba cu alta...

În aceeași seară, pleca înapoi, în străinătate, la Cannes, unde, înainte de sfirșitul anului, se stinse și dînsa. Acolo a ținut să și odihnească de veci.

Încrederea cu care m-a cinstit în timpul vieții sale, a dăinuit și după moarte. Pe mine m-a însărcinat cu aducerea la îndeplinire a ultimelor ei voințe. Nu l-a uitat nici pe Petrică; osebit de zece mii de lei, i-a lăsat frumoasa bibliotecă de drept a soțului său. Iar mie, printre alte numeroase lucruri ale acestuia, tabloul ce-l înfățișează în mărime firească – unul din cele mai minunate ce a semnat ilustrul nostru Mirea. Dar nu singură această măiestrită întruchipare îmi întreține mereu vie nobila amintire a marelui ministru. Numele său fanariot, cu dînsul stins, îl găsesc tipărit foarte adesea și știu dinainte atunci că, totdeauna, trebuie să fie vorba de destoinicie, de cinste, de demnitate, de patriotism, de rîvnă pentru obștescul bine și e de atîtea ori pentru mine o binefăcătoare mulțumire și mîngîiere.

– Cum vezi, încheiă, după un răstimp de reculegere, soarta mea a fost să rămîn tot în poliție. N-o spun cu părere de rău: dimpotrivă.

– Ți-a fost așa dragă meseria asta, coane Rache?

– Cîtuși de puțin.

Să te lămuresc; tot sunt pornit pe spovedanie. Am fost, de felul meu, ascultător și cuminte. Mă purtam frumos și învățam bine; mi-am luat licența în drept la Paris. Tata, care se bucura de mare trecere la „roșii”, arvunise pentru mine înfiul loc vacant la tribunalul de Ilfov. Întorcîndu-mă spre țară, la Viena am lăsat drumul de fier ca să urmez călătoria pe Dunăre. Pe vapor s-a întîmplat să fie și boerul Manolache Melissiano, fruntaș politic și „viveur” renumit; venea de la Carlsbad. Înainte de Presburg a avut o criză de ficat groaznică. În lipsă de doctor, l-am îngrijit eu, l-am culcat, i-am pus cataplasmă. Am crezut, la un moment, că se duce, pînă a doua zi s-a făcut însă bine. S-a bucurat mult cînd a aflat că sunt feciorul bunului său prieten Ruse, și-a petrecut tot timpul cu mine, și am vorbit de multe și amestecate, franțuzește și nemțește.

În săptămîna ce a urmat, conu Manolache era numit prefect al poliției Capitalei. L-a chemat numaidecît pe tata care, ca niciodată, a venit la prînz cu un ceas mai tîrziu. Era aci voios, aci dus pe gînduri. După ce ma lăudase, lucru mare, conu Manolache îi ceruse să mă lase pe lîngă dînsul, îi eram de mare trebuință, și atît stăruise încît tata nu i se putuse împotrivi. Să fi stat să mă împotrivesc eu? De altfel, spunea tata, avea să fie ceva trecător, scurt.

Patruzeci și doi de ani. Excusez du peu.

S-a prăpădit apoi curînd tata, lăsîndu-mă stăpîn pe una din marile averi bucureștene ale timpului – venitul ce am mărturisit atunci ministrului nu era nici jumătate din cît se însuma într-adevăr; nu e bine să se știe cît ai. Fiesc ar fi fost dar să schimb slujba, dacă țineam să fiu în slujbă și să nu trăiesc ca un

fecior de bani gata, făcînd cel mult politică, așa cum mi-a spus atunci ministrul, fără a ști că se face ecoul lumii întregi, a cărei nedumirire fusese sporită de faptul că după ce rămăsesem în poliție nu voiam nici să înaintez, de trei ori cedînd locul unor colegi mai în etate ca, la retragere, să aibă pensie mai mare și de alte două ca să dau puțința unor numiri din afară, politice. Ce m-au făcut să nu părăsesc neprevăzuta carieră au fost, oșebit de statornicia de care am dat dovadă în toate, oarecari stăruințe de sus ades reînnoite. Curînd devenisem trebuincios, cu timpul indispensabil. Mulțumită averii, am izbutit să-mi înalț breasla: am fost polițistul diplomat, om de Curte și de lume, de lumea mare, de al cărei trai mi-a fost îngăduit astfel a mă împărtăși.

Ani și ani. O epocă.

Îi am nostalgia și cînd, la vie, în singurătatea lungilor nopți, o simt că mă copleșește, chem vrăjitorul. Cu peruca retezată pe frunte drept și pe nasul coroiat și gros cu ochelarii atîrnați de panglica lată, îmi răsare, în frac și cipici cu fundă, Claymoor¹. Și-mi reînvie, aevae, o kermessă la Cotroceni, un bal la Sutz, o garden-party la mareșalul Filipescu, o zi de întii mai la Butculescu, o după-amiază la curse, șoseaua cu teii în floare în amurg. La recitirea uitatului „Carnet du High-Life“, amintirile se deapănă galeșe, înflorite, se îmbulzesc tot mai multe, cînd, deodată mă tulbur și cu inima strînsă, las să mi se spulbere frumosul vis. Într-o înșirare de toalete asfințite am găsit: „Madame“, robe mousseline crême, écharpe rose, chapeau Virot embaumé de roses roses...”

Ca dintr-o ghirlandă de trandafiri trandafirii, răspîndindu-le mireasma, se desprinde duiosul chip al aceleia ce-și plătea larg, și fără nici un soi de compromis toate răsfățurile luxului și toate alintările, eleganțele toate. Moartea soțului său, cu care făcea o pereche ideală, i-a sunat de timpuriu, însă, retragerea. Smulgîndu-se din vîrtejul petrecerilor, și-a desfăcut minunea de casă și s-a mutat la Paris, ca să se devoteze acolo creșterii unicului său fiu. Ceva înainte de intrarea noastră în razboi, s-a întors cu dînsul, care trebuia să tragă sorțul. S-a întîmplat ca pe ea nici să n-o zăresc; pe băiat însă da: o mîndrețe de tînăr. L-a secerat printre cei dinții exantematicul. Giuvaericelele ei, numeroase și bogate, au luat calea Moscovei, a fost apoi desproprietărită de cele două moșii, nu s-a apărut și ce pămînt i s-a mai lăsat, l-a vîndut cînd leul abia pornise să scadă. De atunci, n-am mai știut de dînsa nimic; parcă am auzit că plecase iar în străinătate.

Acum trei ani, spre iarnă, într-o seară de burniță rece, treceam pe strada Clemenței. De după un colț de casă, sfiindu-se, o femeie ieșea, întinzînd mîna.

1 Portretul lui Mișu Văcărescu, întocmai ca în desenul șarjă al lui Cocos (Petrescu N), zis și Găină (n. ed.).

.....
„Chapeau Virot embaumé de roses roses...”
.....

– Ce-ar fi, îmi zise, după un apăsător răstimp de tăcere, dacă am lua astă-seară masa împreună? Și unde?

– La mine.

Îi conveni. Plăti slaba socoteală, lăsînd bacșiș îndoitul ei, își luă cartea și plecarăm negrăbiți, agale. Se însera greoi. Peste orașul ce vuia înăbușit, se îmbîcsea tulbure prăfăria încinsă. Trecînd prin fața bisericii Zlătari, întîmplător deschisă, dar firav luminată și pustie, ținu să intrăm. Aprinse făclii, se închină la icoane, le sărută. Făcui și eu la fel, dacă n-ar fi fost decît pentru a mulțumi lui Dumnezeu că mă învrednicise să-l aud și eu odată pe Teodor^{***} povestind. Și literar pe deasupra, cu oglindiri de citiri alese, lucru cu totul neașteptat. Știam că ceea ce-l făcea să fie prețuit de prieteni nu era tocmai convorbirea lui care, mai mult ieftină, îndată ce se depărta de mărunțișurile de toate zilele sau de gluma ușoară, era prea frînată și drămuită. Iar de a rosti nume avea groază.

Era una din dovezile cumînțeniei șirete ce avea în sîngele lui gabrovenesc de două ori strecurat prin sita Șcheiului. Afară de scrinteala cu Masinca, alta nu i se vădise și eu unul m-am îndoit și de aceea: să fi fost cu totul sinceră, ascuns cum era la fire, n-ar fi dat-o în vileag și apoi l-ar fi supus la altfel de jertfe decît trufandalele și muscalii ce pe vremuri obișnuia a-i trimite și cari ce puteau să-l coste, cînd, bineînțeles, îl costau ceva? Nu era mai puțin adevărat că, deși trezită de o jumătate de veac, tachineria cu „sufletul maichii” se potrivea, nu se potrivea, îi făcea totdeauna plăcere.

– Coane Rache, îl întrebai cînd ieșirăm în pridvorul bisericii, ai aprins și pentru Masinca o lumînare?

– Nu, pentru dînsa numai la „Cuțitul de Argint”.

– Va să zică ale Bucureștilor nu le-ai uitat?

– Ce folos, răspunse, nu fără oarecare poate sinceră melancolie, dacă au uitat ele de mine!

– Nu toate, îl îndreptai, ia privește.

Rămășiță vie a orașului de odinioară, un bătrîn muscal care-și ochise vechiul mușteriu, trăsese în fața bisericii.

Tolăniți pe pernele largei trăsurii, lin purtată în trap domol, străbăturăm cîteva străzi, fără a ne mai spune un cuvînt. Potrivit datinei bucureștene de a nu se întoarce cineva acasă fără a trece pe la băcănie, conu Rache opri la una

cu renume de pe bulevardul Brătianu. Mă rugă să nu¹ cobor și eu. Zăbovi mai mult decît la biserică și se întoarce urmat de un pici încărcat de pachete.

– Merinde pentru la vie, coane Rache?

– Ba, pentru aici; poate să prinză bine; dacă facem noapte mare?

...cum se și întîmplă. Fu pentru ca să-mi dăruiască – mărgăritar negru fără preț și poate fără pereche din tainutul său sipet – încă o istorie și aceasta mulțumită unei fericite inspirații ce mi-a venit atunci și pe care nu știu cum s-o binecuvîntez.

Ajunși la mine, trebuind să-mi las mosafirul singur ca să văd de masă, i-am pus înainte o veche lădiță plină de fotografii vechi – necropolă sau morgă, între pereții căptușiți de mătase „Magenta“ ai căreia odihnește ca îmbălsămată o întreață lume apusă. Cînd, cam peste un sfert de ceas, m-am înapoiat în salon, mi-am găsit oaspele cufundat adînc în contemplarea a trei fotografii puse una lîngă alta – un brelan de dame.

Fără a-și ridica de la ele ochii, îmi ceru să-i spun cine erau.

Una, cu un aer de „Quos ego...“ pe o cartă poștală într-o largă rochie înfioiată și la gît cu un șirag de boabe de chihlimbar cît prunele, era bătrîna gherealeasă P., tante Arethy, cum îi plăcea să i se zică.

Alta, o „Cabinet Mandy“ ar fi putut sluji tot așa de bine ca Anna Csillág de reclamă unei pomade sau unui leac împotriva căderii părului. Cu gingașul ei cap întors ca să privească peste umăr, Lena Ceptureanu își arăta din spate, despletită, uimitor de bogata ei coamă, din huzur revărsată pînă la călcîie.

Cine era însă Domnița de bal costumat care într-o „cartă de vizită“ de la Duschek, părea a vrăji, cu ochii pe jumătate închiși și zîmbind, trandafirul ce ținea în mîină, nu știam nici eu, nici ai mei. Abia atunci mă gîndii ce lesne mi-ar fi fost să aflu de la cocoana Anicuța L. ce fusese la același bál și dînsa, în poloneză.

– Nu se știe nici măcar de unde vine, cum a ajuns fotografia asta aici? întrebă conu Rache.

– Asta da, am cumpărat-o eu acum... nouăsprezece ani de la un ovrei bătrîn care-și înșira sărăcia de marfă – calendare vechi, cărți cu haiduci, cheia viselor, epistolia căzută din cer și felurite poze – pe grilajul palatului Sutzu.

Conu Rache tresări.

– Țin minte, urmai, fiindcă e unul din rarele lucruri netrebuincioase ce am cumpărat în viața mea, n-am uitat nici cît m-a costat: o băncuță.

– Mi-e și rușine și frică să mărturisesc cît aș fi dat eu pe ea și aș da chiar. Vezi tu, fotografiile cucoanelor de la acel bal – cel mai izbutit poate de la Sutzu

1 În ed. Perpessicius: să mă cobor și eu.

– s-au pus în vânzare ale tutulora, afară de ale uneia singură care, după ce încuviințase și dînsa, s-a răzgîndit, a mers la Duschek, a ridicat întreg teancul alor ei cu clișeul împreună și le-a nimic pe loc – întreg, mai puțin una ce a pierit – cum? nu s-a știut, din atelier și nu i s-a mai dat de urmă... Iată-o.

Și, cu rugă în glas și-n privire, luînd fotografia și punînd-o în dreptul inimii: ai să mi-o încredințezi, nu e așa, s-o reproduc?

– Ar fi o osteneală de prisos, coane Rache, ține-o ca amintire de la mine.

Uitînd, în felul copiilor, să mai mulțumească, Teodor^{***} își luă darul și-l băgă cu grijă în despărțitura cu încheietoare a încăpătorului său portofel, iar pe acesta în buzunarul dinăuntru, dar nu în cel de la haină, de unde-l scosese, ci în acela cu nasture al jiletcei.

Aș fi ținut să adaog că fotografia ce nu mai era a mea, avea ceva ciudat. Chipul Domniței dacă te uitai la el mai îndelung pierdea din înfățișarea omenească, luînd-o pe cea de pisică. Dar conu Rache închisese ochii. Și-i ținu astfel pînă cînd gongul ne vesti că eram slujiți.

Fu o masă în doi tăcută foarte. La cafea, mosafirul mă întrebă dacă bănuiam la ce cugetase tot timpul. Îi răspunsei firește că la Masinca.

– E drept, recunosc, dar numai în treacăt și în legătură cu altceva. Să nu mă fi făcut dînsa să scap ieri trenul, nu te întîlneam azi, așa că atît de rîvnita cît de nemainădăjduita fotografie nu mai aveam prilejul s-o găsesc niciodată.

Totuși împăcarea nu e deplină. Mă va munci de acum gîndul în ale cui mîini s-a aflat înainte să ajungă la ovrei. Acesta trebuie s-o fi dobîndit pe nimic; se vede de pe cît a dat-o; și de cuînd: e cum nu poate mai bine păstrată, la întuneric, în album, între filele unei cărți sau în cutie, e neofilită, cu cartonul nepătat și teafăr la colțuri. Cine, după ce a dobîndit-o pe furiș, a ținut-o astfel mai bine de treizeci de ani și de ce? Să fi fost el? – A trebuit să-și aibă enigma nu numai ființa și tot ce-a fost în legătură cu dînsa, dar pînă și icoana ei.

Din inimă îți mulțumesc și pentru dar și pentru masă, masă ce va rămîne, cred, cea din urmă de pomină la care m-am ospătat de cînd sunt. Ca într-un gherghef, între ea și alte trei de odinioară, se țes bogate, în otrăvite culori sumbre și-n aur mohorît, pe dedesubt însă și cu firul nevăzut, amintirile cele mai romantice și mai stranii din lungul meu trecut de polițist. Le-a fost dat să nu fie înmormîntate și ele o dată cu mine.

– Într-o zi, la amiazi, mă pregăteam tocmai să plec de la slujbă, când mi se aduse un răvășel de la ghenerăleasa P. Mă poftea foarte stăruitor să viu numaidecît și neapărat la dînsa. Mi-am zis că de data asta n-a voit să se mai întoarcă Ivan.

Se deprinsese lumea de toată teapa ca, de cîte ori se afla în încurcătură, să alerge la mine – pe cîți nu i-am scăpat, și pe cîte, de pagubă, de rușine, de necinste, de moarte chiar, așa cum mă vezi. Mi-am făcut biserică în cer, biserică de mușama. Cel mai ades însă, eram înghesuit de cucoane pentru fleacuri, istorii de slugi de obicei, așa cum era întotdeauna și aceea a ghenerălesei.

Avea un bucătar rus, Ivan. Deși rus și bucătar, Ivan nu bea, dar avea alta, dintr-un nimic îi sărea țandăra și atunci lăsa tot baltă și pleca. Ghenerăleasa care, nu chiar pe nedrept, credea că bucătar ca el altul nu era, trimetea la mine să i-l aduc cu orice preț îndărăt; lucru ușor: Ivan cum se supăra, așa-i și trecea. Mînam după el un ipistat în același loc, la niște muscali d-ăia cari fac turtă dulce, îl găsea la ceai și treaba era gata. Unde mergea tot așa strună cu femeile sau cu fetele cînd fugeau de acasă!

Ghenerăleasa sta atunci în Eldorado, unde se înfunda strada înainte să se taie bulevardul peste casele ei, alături de intrarea grajdului lui Alexandru M., văru-său. Cum am ajuns, m-am dus de-a dreptul la bucătărie. Mormăind o căzăcească, Ivan descînta ceva într-o tigaie. Nu pentru dînsul dar, luase cocoana Areta pana de Toledo, temuta ei pană, o știi, să scrie. L-am miruit pe Ivan cu o patacă și strecurîndu-mă prin sumedenia de cîini și de pisici, m-am suit la stăpîna casei.

Mă aștepta cu masa pusă. Erau numai două tacîmuri, unul pentru dînsa, altul pentru mine; ghegeneralul era la Cloșani.

...ce era? Se trezise de dimineață cu Lena Ceptureanu¹, prietena ei de inimă, voioasă peste poate, sărind și bătînd din palme. Avea să-i împărtă-

1 „Lena (Elena) Ceptureanu, de la Ceptura, județul Prahova, aproape de Băicoi; Lisa, sau Lischen, cum i se zicea, (Elisa) Băicoianu; suprapunerea se oferă de la sine“. Alexandru Paleologu, De la Mateiu citire, România literară, nr. 13, 28 martie 1985.

șească un secret mare: Ferdinand al Bulgariei era amorezat nebun de dînsa! În fiecare sîmbătă trecea în România „incognito“ cu un aghiotant și veneau împreună seara s-o viziteze. Prințul se pasionase de... vocea ei! Și amănuntele ce da, o făcuse pe gherăleasă să se înfioare.

Într-un salon cu lumina înăbușită, Lena singură cînta, iar Ferdinand cu însoțitorul o ascultau din încăperea vecină, lăsată în întineric. Mai mult nimic, convorbirea mărginindu-se, la venire și la plecare, cînd îi sărutau galant mîna, la cîteva cuvinte.

Această deșăntată¹ istorie o pusese pe gherăleasă pe gînduri; nu era doar zi-nțai de april. Ca Lena să fi băsnit se prea putea, i se cam întîmpla; dar, dacă era adevărat ceea ce povestise, nu credeam și eu că, primind în așa fel doi asemenea necunoscuți, biata femeie se expunea la o primejdie ce putea să fie nu numai aceea a furtului?

Ascunzîndu-mi tulburarea, i-am spus să fie pe pace: serios n-avea ce fi – de ale Lenei. Cugetam însă cu totul altfel.

Era vorba de doi inși, dintre cari unul trebuia să fi semănat leit cu atît de popularul la noi „Nazone“ ca să treacă drept acesta. Or, în amintirea mea, răsăriseră siniștri tot doi tovarăși de rele, unul dintr-înșii avînd leită acea asemănare... Să fi fost unii și aceiași? Dacă da, așa cum nu m-am îndoit din capul locului, atunci avea tot dreptul gherăleasa să tremure pentru Lena: îi mai văzusem odată la treabă. Mă aflam iarăși la grea răs_pîntie, mai grea ca oricînd, fiind de astă dată în joc nu numai viața mea dar și a altora.

– Ți-aduci aminte cu ce furie au bîntuit în Apus, la sfîrșitul veacului trecut și la începutul celui curgător, furturile de giuvaericeale. Făcîndu-le cronică, țața de Jean Lorrain n-a trebuit să adaoge mai nimic din închipuire. Știi de asemeni poate că aproape toate rămîneau nedescoperite. Și aceasta nu-l lăsa să doarmă pe prietenul meu herr Alois Hartmann.

Prieten și coleg. Cu deosebirea că el era polițist născut, iar eu făcut. Era o pildă vie de cît poate înșela înfățișarea. Cine ar fi crezut că omul acesta bălan și trandafiriu, greoi și cam molțu, dar arătos și așa chipeș că, deși se cam îngroșase la trup, la cincizeci de ani ar fi putut face pe Isus Cristos la jocurile Patimei din Oberammergau, era în ciuda aerului său blajin și a nevinovăției ochilor săi de „nu-mă-uita“ cu vederea scurtă, un Javert. Să-și îndrăgească într-atît meseria, ponosita noastră meserie, un al doilea n-am mai întîlnit.² Găsind astfel că slujba de încredere ce avea la Hofburg nu-i da destul de

1 În ed. Perpessicius: *dezvoltată*. Evident, eroare.

2 În ediția Perpessicius: „Un al doilea care să-și îndrăgească într-atît meseria...“

robot, și-a pus în gând să încerce a desluși el ceva măcar din taina marilor hoții de diamanticele.

Mai degrabă decît mi-aș fi închipuit, sînd odată cu dînsul, așa cum obișnuiam cînd eram în trecere prin Viena, la „Drei Laufer“ pe Kohlmarkt, mi-a spus că, mulțumită metodelor sale proprii, își atinsese țelul.

În cei doi ani din urmă, petrecuse cîte o lună, cînd mișuna era în toi, pe Riviera, unde tîlhăriile se țineau lanț. Nu-i trebuise mai mult ca să descopere că grosul celor de seamă îl făptuia o puternic alcătuită bandă, internațională poate, dar cuibînd în Italia de miazăzi și care, potrivit străvechii datine a întovărășirilor de răufăcători de a-și lua un simbol și un nume, alesese stupul și întrebuița cu tîlc ascuns vorbe de ale albinăritului, pentru că asemenea unui roi de albine avea de căpetenie o femeie, căreia îi și ziceau „regina“.

Ei bine, cea mai mare dintre meștere, întîmplarea singură, și numai întîmplarea – o recunoștea el cel dintîi – îl făcuse să-i dea acelei femei de urmă.

Și, întorcîndu-și paharul golit cu fundul în sus, herr Hartmann mă încredința, cu un rînjat care-l schimba la față, urîțindu-l, că tot așa ca subt un pahar avea în curînd să o ție; îi și întinsese cursa. L-am ascultat cu înfrigurare deoarece, la auzul unui cuvînt, îmi fulgerase prin minte o apropiere care, dacă era justă, mă băga la îndoita grijă să nu fie prinsă acea femeie, iar herr Hartmann să nu-și frîngă gîtul. Dar putință nu aveam nici pe dînsa s-o înștiințez – era de altfel moartă, da, nu aiurez, moartă – nici lui să-i pun în vedere cît de mare era în ceea ce întreprindea risicul profesional.

Către sfîrșitul toamnei acelui an, herr Hartmann a mers la Abbazia, unde a tras la o pensiune într-o villa de pe țărmul mării. Seara, după masă, a ieșit în grădină să-și fumeze țigara la aer. A fost găsit dimineța, spînzurat scurt și țeapăn, cu nod marinăresc, de scîndura spatelui unei bănci. La ce-au dus cercetările nu știu, dar zgomotul ce urma să se isce a fost și el repede sugrumat, cum de altfel era politic; victima fusese în slujba Cîrții, Curtea cea mai sătulă de scandal.

Teodor*** își coborî glasul ca să-mi spuie că nu-l ispitise să pată și el ca herr Hartmann. Și apoi nu era burlac ca dînsul, avea soție, copil. Dacă ar fi fost lovit în ființa lor? Fusese de altfel prevenit...

– Aveam, urmă, să mă mărginesc a o pune la adăpost pe Lena și pentru aceasta era de ajuns să-i opresc pe acei mosafiri de noapte a mai călca o dată măcar la dînsa; multe sîmbete – sîmbetele ce-i purtau – n-aveau ei să stea s-o asculte cîntînd; ar fi dat fără doar și poate lovitura, lăsînd în urma-le un cadavru. Chibzuiala mea fu scurtă; înainte de a ne scula de la îmbelșugatul și prelungitul prînz, planul meu de lucrătură era gata. Nimic mai simplu: cînd să

dea să intre acolo, cei doi ponți aveau să fie întâmpinați de alți doi de prea aleasă curtenie, dintre cari unul avea să înmîne celui ce semăna cu Ferdinand de Coburg o scrisoare, poftindu-l pe italienește a lua cît mai degrabă cunoștință de cuprinsul ei. Și avea să-l întrebe dacă avea nevoie de trăsură, oferindu-i-o pe a lui. Înțelegi că sceleratii n-ar mai fi încurcat¹ locul și te las să-ți închipui uimirea și ciuda și, după ce aveau să citească scrisoarea alcătuită din litere tăiate din „Papagallo“, uluiala și spaima lor, văzînd că era în București cineva care le cunoștea o veche crimă și, din umbră dar cu mărinimie, fără să se trădeze și fără a-i trăda, îi împiedica de a săvîrși alta nouă. Era un plan minunat, care nu putea în nici un caz da greș. L-am schimbat totuși a doua zi de-a-ntregul.

Socotind că nu strica s-o iscodesc puțin și pe Lena și aceasta fără întîrziere – era vineri – m-am înființat devreme la șosea, unde știam că făcea zilnic o plimbare. N-a întîrziat să vie, dar împotriva obiceiului ei luase cu dînsa pe cineva – o cocoană scăpătată, una Găleasca. Am urmărit-o de la distanță în sus și în jos cu muscalul meu și cînd s-a oprit în dreptul bufetului să asculte *Valurile Dunării* pînă să se odihnească caii, am oprit și eu, m-am dat jos și am mers la dînsa.

M-a întîmpinat surfîzînd și cu fermecătoarea ei ochiadă. Îi părea bine că putea să-mi mulțumească de intrările la tribună ce-i trimisesem de zece mai. Îi spusei că avea prilejul să mă îndatoreze și dînsa pe mine și-i cerui în acest scop o scurtă întrevvedere, dar nu mai tîrziu de a doua zi înainte de amiazi. – „Dar cum nu“ – și mă încredință că n-avea să doarmă toată noaptea de curiozitate.

Sîmbăta dar, la ora samsarilor și arendașilor, eram la dînsa. Mă aștepta, dar, ca un făcut, iarăși nu singură: la o masă în fața unor cărți de dat întinse, nemișcată, înlemnită, sta madam Iuli – Iuli de Berbely. O știi, una înaltă, numai pielea și osul, cu perucă galbenă și ochelari de aur, gătită sorcovă în culori țipătoare – nu se poate să n-o știi pe macabra brezae cu privire și umblet de lunatică ce stîrnea hazul trecătorilor de pe Calea Victoriei de unde era nelipsită pe partea palatului.

– Nu, madam Iuli, îi spunea Lena cu însuflețire, sunt doi nu trei, numai doi.

Un zîmbet blajin învioră fața fără vîrstă a Pythonissei care cu un glas dulce de străină, slab dar limpede, rosti:

– Cărțile nu mint.

Le strînse cu o mlădioasă îndemînare, le amestecă șoptind ceva parcă și după ce le dete Lenei să le taie, din cîteva mișcări hotărîte le așternu din nou.

1 În ed. Perpersicius: *încercat*.

În genunchi pe un scaun, cu coatele pe masă și cu bărbia în palmă, Lena aștepta.

– Cărțile dau la fel, zise madam Iuli. Și, arătînd cu degetul: da, întocmai în totul, pe drum de seară, în casă, tot trei cavaleri.

Răvăși cărțile și se ridică. Mai zăbovi numai cît îi trebui ca să facă politicoș și cu mine cunoștință și să-și ia rămas bun. Stăpîna casei o însoți.

Îmi împărtăși, la întoarcere, mirarea ei de cum madam Iuli care da mai bine chiar decît cărturăresele de meserie, de data asta n-o nemerise. Ori nu citise bine, ori nu se supuseseră cărțile – cărțile au toane – altfel de unde scotea acea grozavă primejdie prin care zicea că Lena ar fi trecut și trecea încă...

Biata madam Iuli, și eu care găsind-o acolo o bănuisem că ar fi poate o codiță!

– ... și mai ales, urmă Lena, cum aveau să fie pe drum de seară trei cavaleri, cînd nu erau decît doi.

– Dar cum, doi sunt va să zică? întrebai eu.

– Firește, doi, da, recunosc Lena.

Puteam dar s-o cos cu ață albă.

– Ei bine, mă înfipsei eu de-a dreptul, din pricina lor mă aflu eu aici.

Frumoșii ochi albaștri ai Lenei rămaseră sticlîți de uimire.

Fuse, o lămurii, înștiințată poliția că un foarte înalt personaj străin – cine nu se știa sau poate nu voise să mi se spuie – venea într-ascuns seara la dînsa și căzuse pe mine beleaua să veghez asupra lui cît mai de aproape, dar totodată fără a fi simțit. De aceea venisem s-o rog să-mi înlesnească ea să duc la bun sfîrșit această gingașă și plicticoasă însărcinare.

– E de necrezut, zise ea, cum le aflați la poliție.

Și, ai ghicit poate, mi-a trăsnet prin cap să mă ascund în canatul ușei după perdele, cît va ține tainica vizită. Dacă Lena ar fi refuzat? De cum o rugai, Lena încuviință fără codire și făcînd mare haz.

– Ai să-l cunoști numaidecît cine e...

Voi să mă reție și ea la masă, dar cu toată părerea de rău nu putui primi: mă așteptau la „Leul și cîrnatul“ Mielușică și baronul Flaimuc.

.....

Peste toată această pîclă roșie se lasă grea o perdea neagră. Dacă mai sunt pe lume, ce s-au făcut ea și el, nu știu și nu se va afla, cred, niciodată. Sunt lucruri ticluite să rămîna pentru totdeauna – de veci – sub pecetea tainei.

NOTE

După o notiță a autorului, reproducă de Perpessicius în ediția sa din 1936, Mateiu I. Caragiale ar fi conceput *Sub pecetea tainei* în anul 1930. În traducere, din limba franceză, textul însemnării sună astfel: „Conceput în 1930. Început scris 18.V.1930. Început fixat 8.X.1930. Titlul fixat primăvara lui 1930“. De asemenea, pe dosul filei doi (prima nu s-a păstrat), din articolul neterminat despre politica externă a regelui Carol I (B.C.S, Fondul Saint-Georges CXIX/2-12) am remarcat următoarele însemnări, făcute cu tuș negru – textul articolului fiind cu cerneală albastră – pe spațiile din josul paginii: „Sub pecetea tainei timide“ (într-un cartuș), apoi, la sfînga acesteia, la aceeași înălțime, „Right hon. M. I. Caragiale“, iar dedesubt, „Sub pecetea tainei“, subliniat cu o ghirlandă stilizată, de aceeași mîină. Conchidem că autorul a șovăit între aceste două posibile titluri, oprindu-se la cel mai scurt – și mai inspirat.

Date despre mersul lucrului găsim în *Agenda* lui Mateiu Ion Caragiale. Perpessicius nu a dispus de timp, probabil, spre a transcrie integral textul *Agendei*, procedeul său fiind acela de a reda în limba franceză, în care a fost scrisă *Agenda*, însemnările ce i s-a părut că merită o restituire integrală, și în românește, rezumativ, datele ce reprezentau un interes strict informativ. În felul acesta, reținem, de pildă, că la data de 18 mai 1930 se afla, adăugată în textul *Agendei* (lipită?) o filă, purtînd titlul povestirii și pe care se aflau trecute toate datele cînd lucrase la ea, respectiv: „18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12, 13 XII 1930; 4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18 III, 9, II, IV, 2, 3, VI 1931; 4, 5 X 1932; 28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9 – 12 (inclusiv), 17, 24, 29 III, 19 – 30 (inclusiv) XII 1933; 2, 5 – 8, 21, 23 – 31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1 – 8, 10, 16, 19, 20, 26, 27 III, 31 VIII, 1, 2, 21 – 23 IX, 10, II, XII 1934. Pesemne, autorul făcuse un extras, din propriile-i însemnări, care pot fi, de altfel, urmărite și zilnic în *Agendă*, unde se remarcă mici variații față de tabelul respectiv. Citim, astfel, în *Agendă*: 13 dec. 1930. Termină partea I-a din *Sub pecetea tainei*. O dă *Gîndirei*; 4 ian. 1931: Începe a doua parte din *Sub pecetea tainei*; 12 ian. 1931: Dă 12 pagini din partea a II-a *Gîndirei*; 14 ian.: Dă încă 2 pagini din partea a II-a *Gîndirei*; 18 martie 1931: Copie din *Sub pecetea tainei*. Zilele următoare mai expediază spre tipărire 7 pagini, apoi încă 7 (pe 21 III). La 14 aprilie 1933: Apare *Gîndirea* cu *Sub pecetea tainei*, – toate în românește, deci în transcrierea, probabil rezumată, a lui Perpessicius.

O examinare atentă a însemnărilor de lucru ne atestă cum, în timp, pe măsură ce se apropia de sfîrșitul narațiunii, scriitorul îi acorda tot mai puțină

vreme. Datele, privind același interval de timp, din *Agendă*, oglindesc tot mai mult tensiunea sporită a pasiunii pentru E. B., dimpreună cu măsurile compensatorii severe luate, în vederea unei renașteri spirituale – în acest sens, mai grăitor e *Jurnalul*. În *Agendă*, ultima dată unde pomenește de lucrul la *Sub pecetea tainei* este cea de 21 ianuarie 1935.

După cum se știe, povestirea a rămas neterminată. Manuscrisul era predat spre publicare în mici porții și probabil că redacția nu-l restituia. În ediția sa din 1936, Perpessicius afirmă a fi utilizat textul din *Gîndirea* revizuit de autor, cu adaosul cîtorva file găsite în manuscris. Între versiunea sa și aceea din *Gîndirea* există, într-adevăr, cîteva mici deosebiri. Textul trimis la tipar, pentru Ediție a fost însă unul transcris de văduva scriitorului, text pe care Perpessicius a mai făcut mici modificări de punctuație și însemnări pentru culegere. La Biblioteca Centrală de Stat (Fondul St. G., cota LXIX 2 – 4, 9 – 4 și 9 – 5) se află trei caiete dictando în transcrierea Marichii M. Caragiale, în două încercări efectuate, presupunem, la dorința editorului. Primul, nenumerotat, scris pe ambele fețe, nu a putut, din acest motiv, fi folosit, cel de al doilea și cel de al treilea sînt numerotate, respectiv de la 1 la 40 și de la 41 la 97. Acestea au fost pregătite pentru tipar. Deci au fost scrise pe o singură față a paginii. Conțin cîteva pagini în plus, față de textul din *Gîndirea*, copiate după un original dispărut.

În *Gîndirea*, *Sub pecetea tainei* a apărut astfel: Anul X, nr. 12, 1930; anul XI, nr. 1, 1931; anul XI, nr. 4, 1931; anul XIII, nr. 4, 1934. Despre modalitățile de predare a materialului a scris criticul Ovidiu Papadima – vezi: *Fascinația vieții*, Tomis, nr. 6, dec. 1966, p. 13.

Tot în colecțiile B.C.S. se află și contractul încheiat între Fundația pentru literatură și artă și Mateiu I. Caragiale, la 19 ianuarie 1934 și avînd ca obiect tipărirea romanului. Contractul prevedea un tiraj de 3 000 de exemplare, autorului fiindu-i rezervate 20 din acestea și 20% din beneficii. I se mai asigura un aconto de 10 000 de lei, pe care se obliga să-l restituie imediat, în cazul nepredării manuscrisului la data de 25 mai a aceleiași an – o dată foarte apropiată deci. Faptul că autorul a acceptat-o ne indică impresia sa că mai avea foarte puțin de lucrat la roman. Aceasta mai înseamnă că nu intenționa să depășească mult textul din *Gîndirea*, ceea ce ar fi dat o narațiune simțitor mai redusă, volumetric, decît romanul *Craii de Curtea-Veche* – cele 97 de pagini de caiet, cu încă un număr neprecizat în jurul a 100 – 120 indicînd mai mult un roman-novelă.

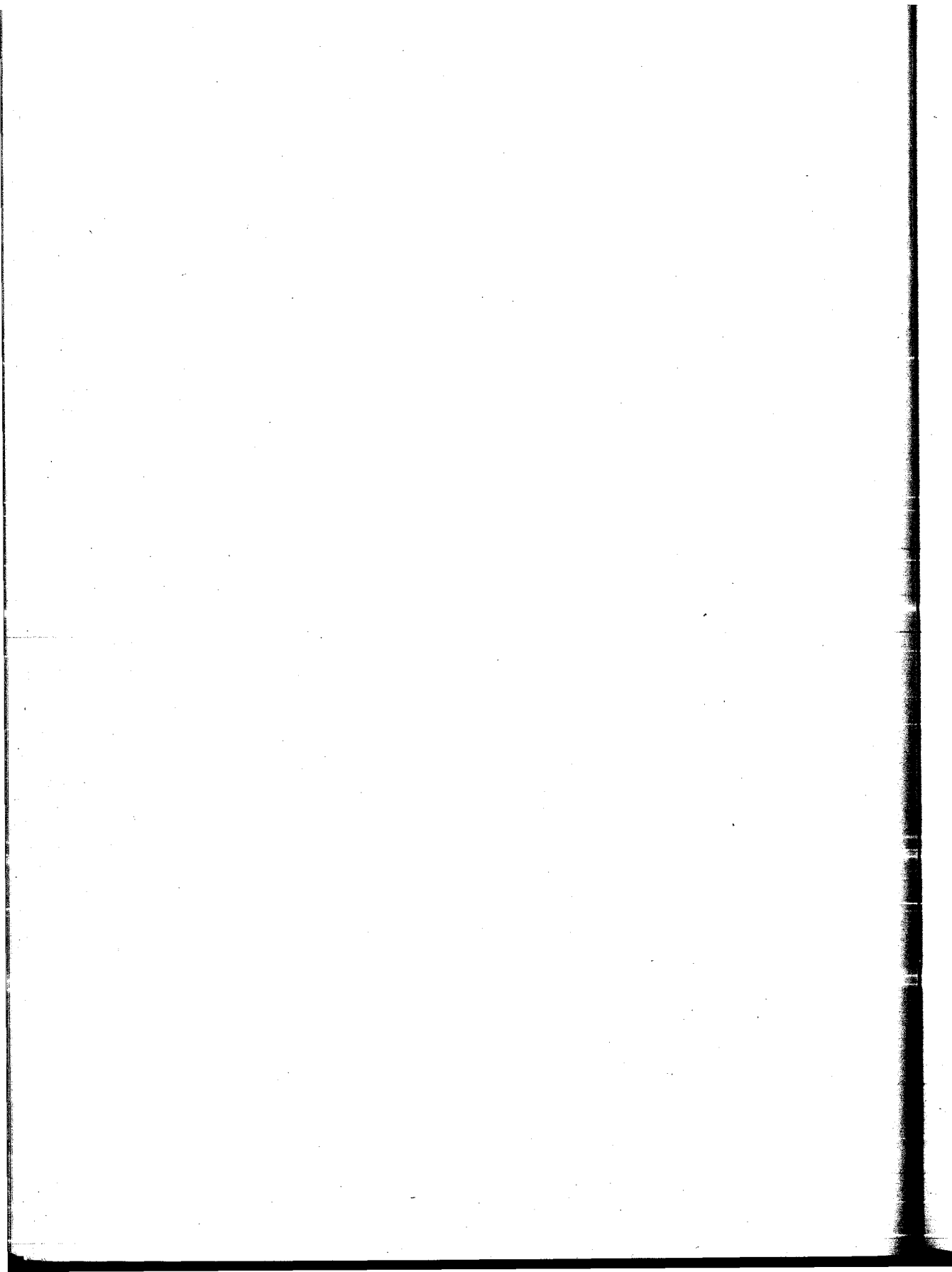
Dacă *Sub pecetea tainei* ar fi avut destinația de a fi un al doilea volum dintr-o proiectată trilogie, al cărei ultim tom ar fi fost *Soborul țafelor*, atunci, cel puțin între primul și cel de al doilea titlu din trilogie s-ar fi instalat o anume disproporție. Cum *Sub pecetea tainei* este un roman cu sertare, autorul l-ar fi putut îmbogăți și cu alte episoade, dar, ținînd seama de încetineala cu care șcria și, în același timp, de termenul scurt pe care îl acceptase, sîntem înclinați să credem că el intenționa să încheie episodul cu Lena Ceptureanu, considerînd în acel punct încheiat și romanul. Ultimul paragraf („Peste toată această piclă roșie...“ etc.) îl avea deja scris, textul s-a oprit la fraza: „Voi să mă reție și ea la masă...“. O însemnare, văzută de Perpessicius, pretindea trasarea de portrete personajelor Mielușică și baronul Flaimuc, de unde ar rezulta că aceștia urmau să joace un oarecare rol în anularea intențiilor criminale ale celor doi musafiri ai Lenei. În ultimul paragraf este vorba de un bărbat și de o femeie, pe care povestitorul

nu i-a mai văzut în continuare, probabil cei doi bandiți, un bărbat și o femeie. Dar aceasta este o simplă ipoteză, întrucît o singură întorsătură de frază putea introduce femeia cu priviri de pisică, aceea care-l obseda pe conu Rache și despre care bănuim numai că ar fi putut fi conducătoarea bîndei internaționale. Așa a văzut lucrurile și Radu Albala, în încercarea sa meritorie de a da un sfîrșit romanului, prin completarea ultimului său episod. Cît ne privește, ținînd seama de cursul celorlalte episoade, credem că tentativa lui Conu Rache de a-i surprinde pe cei doi impostori asupra faptei ar fi dat greș, dintr-un motiv oarecare, lăsînd mai departe taina nepătrunsă. Sîntem, evident, într-un domeniu strict ipotetic, îndemnați să devinăm intențiile scriitorului, acolo unde el însuși a șovăit.

Bănuim, oricum, că prototipul Lenei Ceptureanu a fost Eliza Băicoianu, distinsă cîntăreață din înalta societate, și că reaua desfășurare a relațiilor cu aceasta a blocat inspirația romanescă a lui Mateiu. Conu Rache trebuia să o salveze pe Lena din ghearele unor tîlhari primejdioși care nu se dădeau îndărăt de la omor, ba chiar pregătiseră trama unei asemenea crime perfecte, urmată de jaf, dar, după cum vedem, tocmai acest ultim scurt pas ce nu ar fi concentrat într-un text de cîteva zeci de pagini, mai mult de cîteva file, nu a mai fost făcut. Împrejurarea este cu atît mai semnificativă dacă luăm în considerație afirmațiile scriitorului, precum că nu începea să scrie înainte de a avea subiectul lămurit în minte pînă la ultimul amănunt, pe de o parte, iar pe de altă parte faptul că nu a redactat finalul în mai bine de un an de zile, cît a mai trăit. În tot acest timp, afit *Agenda*, cît și *Jurnalul* îl arată torturat de eșecul său sentimental, al cărui nex îi scapă cu desăvîrșire, eșec care îl făcea cu atît mai usturător pe cel social, mai mult sau mai puțin real. De această tîrzie dată, preocuparea intensă de sine nu s-a mai sublimat în creație artistică.

Cît privește un episod antemergător, cel cu ministrul de externe, în cazul că pentru acesta i-a slujit de model, cum presupunea acad. Șerban Cioculescu, fruntașul conservator Alexandru Lahovari, atunci iată ce paralelisme propunea criticul: A. L. a încetat din viață la Paris, la 4 martie 1897. Guvernul conservator se retrăsese în octombrie 1895. Ultimul discurs al lui A.L. la 27 octombrie 1896, în chestiunea mitropolitului Ghenadie. În ultima guvernare conservatoare, Al. Lahovari deținuse, din noiembrie 1891, portofoliul externelor.

ANEXE

SOBORUL ȚĂTELOR

I

„... ave mundana laetitia.“

Cîntec băcbic din veacul al XIV-lea

„Doamnei Masinca Drîngeanu,
cele mai bune dintre prietene dacă n-ar fi singura“. Mulțumit de această închinare ce-o așternusem pe un exemplar din „Craii de Curtea-veche“, am adăogat la modestul meu plocon literar, o cutie de bonboane și un buchet de trandafiri și m-am înființat, pe seară, în strada Sfinții-Voevozi.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase, anul trecut, din București înainte să mă întorc eu, toamna, și, ca niciodată, își prelungise șederea pe Riviera pînă în anul acesta, 1929, la sfîrșitul lui mai.

Dar, la poartă, cînd să intru, mă oprii deodată și mă trăsei la o parte. În curte, cucoana Masinca nu mai isprăvea să se sărute cu una din cucoanele mari de la noi, o cucoană foarte mare. Și, fără să mă bage de seamă, ținîndu-se strîns de braț și de mîini, ieșiră împreună pînă în stradă, unde un elegant landaulet aștepta pe înalta mosafiră.

Împărtășeam (mirarea) obșteasca mirare (de ce) ce (stîrnise) deșteptase întotdeauna strînsa legătură dintre aceste două ființe din lumi (cu totul) deosebite, cu viață îndepărtată una de alta, nedomerirea asupra temeiului ascuns în virtutea căruia dăinuia (de o jumăta – nedesm – călduroasă), fără să se răcească; de o jumătate de veac. (Eram, la rîndul meu, de un mai bine – aproape – de un sfert, (destul de) un credincios și încercat – și încercat – și încercat prieten al cuconiței Masinca Drîngeanu așa că încurajat mai ales și de călduroasa drăgălașa ei primire, găsii o destul de fericită). Eram, la rîndul meu, și eu, aproape de un sfert, un credincios și încercat prieten al cucoanii Masinca, și (primirea) drăgălășia primirii ce-mi făcuse mă încurajă (să-i strecor ceva despre acea, în treacăt, despre acea mirare) să (o întreb) încerc, în treacăt, sub forma admirației, să o descos nițel.

II

„... Ave, Mundana laetitia“.

Cîntec bachic din veacul al XIV-lea

„Doamnei Masinca Drîngeanu, celei mai bune dintre prietene, dacă n-ar fi singura“. Mulțumit de această închinare ce-o așternusem cu reculegere (în fruntea unui) pe un exemplar din „Craii de Curtea-veche“, am adăogat la modestul meu plocon literar o cutie de bonboane și (un buchet de trandafiri) cîteva flori și m-am înființat, pe seară, în strada Sfinții-Voevozi.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase, anul trecut, din București, înainte să mă întorc eu toamna, și, ca niciodată, își prelungise șederea pe Riviera pînă anul acesta, 1929, la sfîrșitul lui mai.

(Nu avui nevoie să mai sun; ușa din față era deschisă).

(Cînd să intru) Dar, la poartă, cînd să intru mă oprii deodată și mă trăsei înapoi. În curte, cucoana Masinca nu mai isprăvea să se sărute cu una din cucoanele mari de la noi, o cucoană foarte mare. Și fără să mă bage de seamă, ținîndu-se strîns de brațe și de mîini, (coborîră în curt[el] ieșiră (în stradă) tot vorbind și rîzînd, pînă în stradă unde (aștepta un elegant înalt) un elegant landaulet aștepta pe înalta mosafiră.

Era (nu numai pentru mine), după cum fusese întotdeauna, pentru (o lume întreagă), toți și pentru mine (mirare și nedumerire cui se – la ce se datora această ciudată legătură între două ființe din lumi (străine-depărtate) străine una de alta și nedumerire (la ce) de cui se putea datora. Eram, la rîndul meu, și eu, (vechi de) destul de vechi și de încercat prieten cu cucoana Masinca Drîngeanu ca să mă codesc de a (o întreba, fără înconjur dacă așa în trecut, încurajat de drăgălașa ei primire, care era).

III

„Doamnei Masinca Drîngeanu, cea mai bună dintre prietene dacă n-ar fi singura“. Mulțumit de această închinare ce așternusem, cu toată sinceritatea pe un exemplar din „Craii de Curtea-veche“, am adăogat la modestul meu plocon literar, o cutie de bonboane și cîteva flori și m-am îndreptat în birjă spre parcul Filipescu ca să i le depun la picioare, în noua sa locuință.

Mi-era sincer dor de cucoana Masinca. N-o mai văzusem de mult. Plecase anul trecut din București, înainte să mă întorc eu toamna și, ca niciodată, își prelungise șederea pe Riviera pînă în anul de față, 1929, la sfîrșitul lui mai.

NEGRU ȘI AUR

Salon al iadului

Ca la noi la nimeni...¹

De trei zile muncit de aspre gânduri, Mihnea nu-și mai găsea astîmpăr. Simțea dureri săgetătoare, parcă s-ar fi sfișiat ceva în el; noaptea abia ațipea, și îndată tresălta din somn de zvîcnelile nebune ale inimei; ziua cădea în toropeală, cu cerbicea înțepenită, rupt la încheieturi. Căci vechile-i răni abia închise, otrăvite din nou de mîhnire, se porniseră iar să coacă și să sîngere. Ce e drept, pe față tot nu i se putea citi nimic, dar numai el știa ce patimi, și ce griji îi înverșunau chinurile cuibînd ca un maldăr de năpîrci (înveninate) neadormite în cugetul lui. Ceasuri întregi rămînea ca împietrit sub stăpînirea aceleiași primejdioase ispite, pînă în amurg cînd ieșea, cutreiera (orașul) în goana cailor orașul ce mișuna de răsfățul verei, și repede se întorcea acasă, mai dîrj, și mai întunecat. Părăsind de astădată amețitoarea culă a stemelor, el se închisese în necercetatul salon de alături, ca să-și rumege mai bine veninul.

Sumbrou și acesta, larg, înalt, și pe-atît de gol, pe cît era (cula de încărcată) paraclisul de îmbulzit, necăptușit de piei și de catifele, fără flori, fără perdele, și fără policandre, salonul Domniței Mara avea o înfățișare falnică și ciudată. Părea turnat în aur, în smoală și în șgură. Între lucii lame de lac chinezesc negru, acoperind de-a-ntregul pereții, se încleștau uriașe oglinzi legate-n bogate cunune de aur mohorît, și una dintre ele, alunecînd pe nevăzute roțițe, astupa ca un oblon lata foaie de cleștar dintr-o bucată a singurei ferestre. De asemenea de lac, tavanul avea drept podoabă, o bogată brînă poleită, închipuind o împletitură (măiestrită) stufoasă de rută și de spini, care (împreună cu) ca și întreaga încăpere, se oglindea răsturnată în sticloasa pardoseală de lemn fumuriu unde tremurau ape negre, și se topeau snopi de aur. În fund, pe căminul de marmură neagră, păzit de negri corbi de smalt, purtînd în plisc semnul biruinței, strălucea bustul de bronz al Domniței Mara.

(De mult nu se strecurase rază de soare în acel cernit locaș, nici nu licurise lumină de noapte, nici nu pătrunsese pas sau ochi străin. Acolo domnea

1 (șters) Ca la neoameni...

tăcerea și întunerecul ca într-un mormînt pustiu. Dar, într-adins, tocmai acolo, alesese Mihnea loc de întîlnire cu dușmanii săi de moarte.)

De mult nu se strecurase rază de soare în acel cernit locaș, nici nu licurise lumină de noapte, nici nu pătrunsese pas sau ochi străin. Salonul Domniței Mara (salonul negru și aur) era pe alt tărîm – la pragul lui sfirșea lumea – și nenoricire aceleia care ar fi cutezat să i-l pășească fără de învoirea (mîndrului stăpîn) stăpînului; ar fi fost (îngropat) înghițit de viu pentru totdeauna ca de peșterele (minunate) fermecate din povestea comorilor. Acolo¹

Despuiat (în pielea goală) după baie, el își vărsase peste tot trupul un spirt de garoafă albă, foarte tare, (ce) care se zvînta repede, răcorindu-l de-l apucase (tremurul) dîrdîiala, și înconjurîndu-l într-un nor ghețos, îmbătător de dulce. Se știe că nimic nu e mai bun aducător aminte ca mirosul; niciodată pe calea văzului, sau pe a auzului, nu se pot chema din trecut icoane așa de mișcătoare, de duioase și de pline de fermec ca acele înviate de o cît de slabă aromă, de o undă cît de ușoară de parfum. Garoafa albă era floarea Domniței Smaranda, pentru ea la miazăzi, într-un colț de rai se secerau nemeți de flori zăpezii, ale căror mireisme stoarse și pecetluite între gingași pereți de cleștar-filaliu, slujeau să îmbălsămeze tot ce înconjura, sau putea atinge sălbatica ei frumusețe. Și atît de trainică rămăsese, după afiția ani, legătura între aristocratica mireasmă și amintirea (fermecătoare) încîntătoare a moartei, încît odată nu destupa Mihnea neprețuita sticlă, ce robea limpedele spirt (verzui) gălbui, fără a nu încerca puterea ascunsă a vrajei. În seara aceea chiar, intrînd în culă, unde pogora noaptea, i se năzări că mișcă perdelele din fund și că o vede trecînd bălaie, în veșminte negre, prin umbră. Dar iute se dezmetici; era învățat cu această nălucire; ea îi stăpînea și viața și visele, precum odinioară, îi făcuse din vis viață, și din viață un vis.

– Casa cu stafii, șopti el – stafie, umbră scumpă, singura mea *mîngăere*.

Îl lua cu frig... Dase el să se îmbrace din nou cu hainele de ieșit în tîrg „între oameni“, dar îi fusese silă – baia, prelungită ca de obicei din cale afară, îl obosise mult – și, pe urmă, jidovia portului modern, prea umil, și sărăcăcios,

1 După cum a remarcat Perpessicius și după cum la rîndul nostru am verificat, alineatul reprezintă fuziunea a două redactări succesive. Pe aceeași pagină, pe două coloane apar respectivele cupluri de păsări cu plante:

păuni garoafe
fasani zambile
pasărea paradisului trandafiri
cocostîrci nuferi
papagali ananași
lebede crini

Ananași a fost ridicat, ulterior, pe linia *pasărea paradisului*.

nu s-ar fi potrivit de fel cu măreția locașului domnesc. Îi trebuia tot ceva straniu și funebru, ceva pompos și croit din plin, împănșat, și cu falduri bogate ca de baldachin eraldic sau de catafalc prințesc. Și nu stete mult la îndoială: găsisese...

Pe umeri își aruncă o lungă mantă de catifea neagră, cu groase găitane îmbinate din ghiuluri de fir, și scump împlănită cu vidră de mare, revărsată din huzur la grumaz, piept și mîneci; încălță conduri ascuțiți de piele de sobol căptușită cu puf mărunt (ca și) la fel cu mânușile negre ce-și trăsese în mîini – și-și înfășură capul într-un înalt turban de mătase neagră, în care înfipsese deasupra frunții un surguci de mărgăritare negre, cu negre pene de cocostîrc. Astfel, cînd (intrînd în) trecînd pragul posomorîtului salon (al Marei) Mihnea trase după el ușa, (acolo) totul era acolo numai aur și negru; negru și aur.

De abia putu înainta (cîțiva) un pas, că(t) se și opri fără voie, atît de orb era întunericul. (Închise și ochii). Pe nesimțite, îi amorțeau simțurile, (nemaiddîndu-și seama) pierzînd cunoștința de noțiunile ce alcătuiesc întîia temelie a judecării omenesti; de dreapta și de stînga, de greu și de ușor, de aproape și de departe... Nu mai știa acum nici dacă ochii-i sunt deschiși sau închiși. Rămase astfel într-adins; pentru încercare, și cu cît sta, se pierdea mai mult, părăindu-i la sfîrșit că e atîrnat în nemișcare în haos. – „Tenebrelî“, ce nume frumos, și ce pedeapsă înfiorătoare, (ar fi) pentru aceia, mai ales, cari iubesc așa de mult petrecerea, (viața), lumea, (lumina), ziua, veselia. Să-i ridici pe neștiute, cînd dorm, și să-i închizi într-o încăpere cu desăvîrșire lipsită de lumină, unde să-i zidești de vii, ca în balerca de Amontillado (a lui E. Poë) – dar nu înainte să le fi umplut temnița-mormînt cu de-ale mîncării, (ca să) spre a le prelung(ești) încă și mai mult chinurile, înainte ca nebuni, ori tîmpiți de beznă, să piară încîrligați de foame. Ei! Să-i poată îngropa el de vii pe Baldovinești, în boltele surpate de la Comana! Ah! Baldovineștii, pentru el nici (chinul acesta) pedeapsa aceasta n-ar fi fost de ajuns, nu!

Urnindu-se din loc, și băjbăind prin întunecime, Mihnea atinse, cu vîrfurile degetelor desmănușate ceva (lustruit) alunecos, rece, fără a ști cu adevărat ce e, lemn lăcuit sau oglindă? Apoi, înaintînd de-a lungul peretelui pe care apăsa la fiecare pas cu mîinile, ajunse de împinse la o parte oblonul (de oglindă). Deschise și geamul, răsufală lung aerul (proaspăt) înviorător, și se răzîmă de pervaz. După o veșnicie parcă renaștea ieșind din iad, la (aer) viață, la lumină. Prin minte îi viforau stoluri de închipuiri cobitoare, dar uimit de frumusețea nopții, i se păru (că) o clipă că îl iartă gîndurile și se cufundă în priveliștea lumii din afară.

Era o noapte de sfîrșit de iunie (zaharisită de-floarea-mireasma teiului pe sfîrșite; zaharisită de teiul pe ducă) caldă, și îmbîcsită de pîclă, una din acele

noapți fără lună (și prea înstelate – cu stelele muiate în beteală de argint) pe care nesănătoasa boare de miazăzi le catifelează și le înăbușe lin (făcînd să clocotească în inimile omenești aprige porniri!). Peste pustietatea grădinilor amorțite apăsa ceva amenințător, și ca de pe alt(ă) (lume) tărîm, din necunoscut se apropiau gemete surde, ce-nfiorau văzduhul de neliniște. Din cînd în cînd, învăpăind de dîre scînteietoare, cerești prăpăstii, cădeau stele, și departe fulgera-n zări.

– Frumoasă noapte, murmură încet Mihnea, frumoasă și primejdioasă, mai ales primejdioasă. Boarea de Lybia e rea sfetnică: ea ațîță simțurile, încinde sîngele și împrăștie friguri rele. Suflarea ei fierbinte ofilește holdele și stîrnește din smîrcuri roiuri de țințari veninoși, ale căror mușcături sunt mai de temut ca beția... Astea sunt (în asemenea) nopțile cînd clocotesc patimile aprigi, [cînd] se siluiește, (se-njunghie), se ucide... Dar aci se opri; zburlit de neplăcute vedenii...

Și se încruntă. Pe aripi puternice, împotriva voinței lui, amintirea îl purta acum înapoi, departe. Dar atît de straniu îi era trecutul, (atît de) așa de spăimîntător de înnegurat, că uneori, cu toată tăria lui de stîncă, cu to(a)t (ă) (siguranța) temeiul stăpînirii pe sine, i se făcu teamă. De ș-ar afla?!... Adesea lumea, cu gînd să se arate iscusită, zîmbește cu neîncredere compătimitoare, la citirea celor mai nevinovate scornituri ale scriitorilor, zicînd cu un fel de milă șireată: „astea sunt snoave, basme, asemenea istorii se petrec numai în cărți, nu și între oameni“. Și cu toate astea (cîți) mulți dintre necredincioși, dacă ar scotoci prin sertarele (secrete ale) amintirilor lor, (n-) ar găsi de povestit lucruri și mai neauzite, și (cîți la cîte un curmeziș neplăcut de pe poteca vieții) cîți dintre ei, încolțiți de împrejurări, n-au luat parte chiar ca privitori, de nu ca făptuitori, la vreuna din dramele obscure și (secrete) ascunse, ce zilnic se petrec, și pretutindeni. E drept că unii – cei tari – coboară cu misterul lor în mormînt; alții – cei slabi – îl spovedesc în bolborôseli pe patul morții; dar și de unii și de alții, într-un tîrziu, ce se mai știe? Căci timpul

ISNOAVE VECHI

La (Livedea cu nuci) Vișoara

Departe de drăgălașul cuib din bulevardul Coltzei, foarte departe, pierdută la o margine a orașului în (taina) păragina unei stufoase grădini cu ramuri îngîrbovite se ridica pînă mai deunăzi o bătrînă casă boerească.

Cîmpenească ca înfățișare (și părăginită), cu obloanele veșnic închise, puțin cîte puțin, ea se afunda sub apăsătura iederei lucii care o cuprinsese din toate părțile, încolăcindu-se pe stîlpii bondoci ai cerdacului, revărsîndu-se, val negru, pe treptele ciuntite ale scărilor, perdeluind în falduri bogate înaltul acoperiș de țiglă. Grădina, ce părea și mai adîncă de întunecoasă-i desime, crescuse sălbatică, în neștire. Verdeța puternică, pe care mîna omului nu mai stetea să o înfrîneze, cotropise curtea și potecile neumbrate, și înăbușise clădirile pustii. Porțile greoaie și mucedee ale împrejmuirii se întepeniseră în broaștele și în țîțînile ruginite, căci – afară poate de vreo slugă lăsată de pază, și nevăzută nici aceea – în toată curtea boerească nu locuia nimeni.

Jur-împrejurul ei își scuturase aripele uitarea și tăcerea. La adăpost de îmbulzeala drumului mare, ce trecea departe de ea, și numai bună de zugrăvit cu labirintul ei de ulițe înguste și de fundături întortocheate, mai toate cu trepte, fără caldarîm, și totdeauna scăldate în umbră umedă, mahalaua azi desființată a (Livezei cu nuci) Vișoarei, așezată mai mult afară decît în oraș, de care o despărțea un lung lanț de maidane, era aproape necunoscută de bucureșteni. Puteai hoinări ceasuri întregi, în sus și în jos, fără a întîlni țipenie de om. Crăcile arborilor înfrățite pe deasupra ulițelor le acoperea pe alocuri ca niște bolte pururi însuflețite, și toamna, singur vîntul împrăstia nămeții poleiți de frunze (poleite – aurii) moarte. (Și peste tot buruienime îndrăzneată, și pretutindeni liniște și singurătate).

Privită din vale, de departe, de la crucea lui Mogoș, vechea mahala pe deal, aducea¹ mai mult cu o întinsă grădină spînzurată în felul italianesc peste niște dărîmături de cetățuie. Înșirați sus, unul lîngă altul, nouă plopî gemeni, la

1 V. Perpersicius: „O copie anterioară, lăsînd să se bănuiască vreo pagină lipsă, sau cel puțin cîteva rînduri, începe astfel: -oameni, aducea mai mult cu o întinsă grădină spînzurată în felul italianesc- etc., etc.”

tulpinele cărora se despleteau în ciucuri lăptoși, sălcii plîngătoare, și se înfoiau tufe pe jumătate dezrădăcinate și lăstari răsuciți în zdrențe de hămei învolburat și de viță sălbăticită, făceau să pară și mai înaltă colina, a cărei clină tăiată rotund se îmbrăca într-un zid de cărămidă netencuită, întărit cu zdravene proptele, și ros de apa ce-i picura din toate încheieturile. Ici, colo, din ierburile acățate zvîcneau șopîrle cenușii, și prin crăpăturile leproase gușteri verzi sorbeau cu lăcomie cîte o rază de soare furișată prin (desul frunziș) frunzișul des. Demult se ridicaseră acolo curți (boerești cuprinzînd mahalaua întregă) mari, întărite, dar cîndva arseseră de rămăseseră numai (beciurile adînci peste cari – peste boltele cărora) beciuri adînci boltite peste cari, la începutul veacului trecut, se duraseră (alte case) altele mai sărace și locul de prisos (din vale) dimprejur se împărțise în embatic la oamenii (curții) de casă. De atunci nu se mai clădise nimic, mahalaua prea îndepărtată de orașul cel nou se pustiise ca de ciumă, și azi, după ce (lucrări mari, grele, au dărimat) s-a dărimat cu încetul, tăiat și netezit această încăpățînată rămășiță a unor timpi (trecuți) apuși, din tot ce fusese n-a mai rămas decît biserica, în vale: o minunată bisericuță cu turlile înzorzonate, toată încondeiată ca o ceașcă, cu ferestrele și ușile înflorate pe margini cu ramuri verzui de finic, printre cari flutură căpșoare întraripate de heruvimi trandafirii și se giugulesc granguri albaștri. (Altădată) Dar și acum, primăvara, în pacea dulceagă a sfințitului, cînd după înviorătoarele răpăieli de ploaie, mireasma liliacului, amestecată cu aburii țărînei jilave îmbia la aromeală și visare, stoluri de păsărele se îngî-nă(au) în frunzișul sclipitor, și văzduhul se (arginta) mai argintează duios de (limpedea) chemare a clopotelor.

Serile erau și mai blînde. Sub nucii (negri) verzi șerpuiiau unde balsamice și (aromele dulci ale tufișelor) mierea fluidă a tufișelor albe și purpurii se îngreuna și mai îmbătătoare, peste singurătatea grădinilor. Cu cît pogora noaptea, acestea păreau mai depărtate de lumea de azi, fermecul lor mai puternic, taina mai adîncă. Luna (cernîndu-și) scuturîndu-și beteala, însufle-țea (arbori) copaci și ruine de o viață de basm, ce se înfiripa din amăgitoarea hîrjoneală a luminilor argintii cu umbrele albastre. Iar adierea vîntului deștep-ta în ramurile înfiorate, șoapte și plînsori.

Dar, pe vreme rea, în nopțile turburi, cînd norii măturau vîrfurile chinuite de furtună ale plopilor uriași, grădinile se prefăceau într-un adevărat iad. Numeroase păsări de noapte sălășluite prin scorburi și spărturi, se chemau cu țipete (ascuțite ce sfîșiau) sfîșietoare ce covîrșeau urletul arborilor dez-nădăjduiți. Atunci mahalagiii din Sfîntul Mina, de dincolo de maidane, aprindeau lumînările de Paști și se închinau cu spaimă. Chiar altmîntreli, pe senin noaptea, Livedea cu nuci era ocolită de mîrginași ca un loc afurisit, și pe seama ei se scorniseră cîte istorii mai cîte. Nici copiii, cari de focul nucilor

săreau, cînd ies stelele, zidul cimitirului, nu mai cutezau să se apropie (de casă) de cînd unii mai îndrăzneți strecurîndu-se pe înserat în grădină, printr-o porțiță lăturalnică ce atîrna, smulsă dintr-o țîțînă, (și lăsată așa de demult) văzuseră ieșind la o fereastră deschisă pe neașteptate, un fel de arăpoaică, de brezae neagră cu pene în cap, ținînd în mîină o oglindă strălucitoare. (Mai că nu înghețaseră) Încremeniseră pe loc, (dar toți zăcuseră de friguri pe coaste) și unul de spaimă dase în gălbenare. Demult, casa boerească fusese botezată Casa cu stafii și (cine – cui) dacă cineva s-ar fi dat în vorbă, despre ea și a cui este, cu babele din împrejurimi i s-ar fi răspuns încet, parcă cu teamă: „a Măgurenilor“¹

(Și cît sunt ele de guralive – Dar mai mult n-ar fi putut afla. De cînd murise cocoana mare, de nouă ani, boerul ăl tînăr plecase înăuntru² și nu se mai auzise de el. Poate tot printre boeri să se fi știut ceva. Aceștia erau însă și mai puțin în măsură de a vorbi: nimeni nu-l cunoscuse, nici nu-l văzuse măcar, vreodată. Pesemne că și lui, cel din urmă din neamul).

1 Notă laterală: „Măgurenii (1656 – 1907)“.

2 Adică în Occident! (n. n.)

Cînd bătrîna, de-un veac aproape, trec pe lîngă cîte un copac bătrîn *de la noi*, şi aud cum la bătaia vîntului îi sună frunzişul, mă simt pios mişcată, pentru că şi în mine (atunci) se deşteaptă atunci suflete adormite de mult, cari nu pot uita.

Îmi sunt dragi toţi copacii noştri bătrîni, e între ei şi (noi) mine o înrudire tainică şi o duioasă asemănare. Tot ca ei sunt şi eu legată prin rădăcini adînci de pămîntul acestei ţări, în care odihnesc *ai mei* (de unde am ieşit), şi care cuprinde tot trecutul nostru, cu toate dorurile şi amintirile.

MARA II

(Erau)... arbori bătrîni, falnici ca nişte voievozi, în frunzişul cărora plîngeau parcă suflete măreţe.

Cuiburile lor (corbii de la Comana) mai vechi, decît cele mai bătrîne mănăstiri ale ţării.

...culmile plopilor albi se înfiorau de ape de argint...

...pămîntul acopere ce mi-a fost drag.

...Are să se mire poate cititorul că tot plimbîndu-l prin grădinile mahalalei pustii, povestea l-a purtat înapoi, în trecut, atîta vreme. Dar altfel multe din cîte urmează ar fi rămas fără înţeles şi apoi, înlănţuirea celor petrecute e aci prea strînsă ca să i se poată scoate vreun inel. Orice neam vestit poate fi privit ca unul din acei arbori cu care-i plăcea să se asemene bătrîna Mara. Rădăcinile lui se pierd departe sub pămînt, în întuneric, dară la lumină, creşte însă tulpina puternică purtînd falnica-i cunună de ramuri cu podoaba lor. De aceea cronicarul a (găsit) crezut nimerit să înfăţişeze copacul măgurenesc întreg, înainte de a arăta cum i se scuturară veştejite, foile cele din urmă.

1 Pregătitoare, de asemenea, pentru un prim roman.

(...În lumea (celor fără grija zilei de mâine) îmbuibată și răsfățată de bunătați și de deșertăciuni, a celor fără grija zilei de mâine, dospesc descrierări primejdioase)¹.

(...Mara fusese țitoarea lui Mihnea al IV-lea, și nu fusese dorință care să nu-i fie împlinită, nici volnicie și călcare de lege trecută cu vederea... nici volnicie să nu-i fie trecută cu vederea).

... Popa Ciomag, popă buclucaș și zurbagiu, care pentru o nimica toată își da arama pe față, și poalele peste cap. În vreme de alegeri ridica cete de dalhauci mărginași, îi aprindea cu băutura, îi asmuțea cu vorba, îi îmbărbăta cu fapta, și în fruntea lor era spaima mahalalelor... Celălalt era Iancu Mitan, zis Mîșgă.

GEORGES III

... arată cu bastonul de catifea albastră spre zare, unde la lumina flăcărilor ce mistuie o cetate, sburdă cavaleri negri...

MIHNEA IV

Era îmbrăcată... într-o rochie de atlas luciu, de un cenușiu de mărgăritar, ale cărui ape de argint înghețau sub rețeaua mărunță de „Chantilly“ neagră, ce-o împăenjina în întregime, presărînd-o cu șerpuite mănunchiuri de feregi. Gîtul îi era acoperit pînă sub bărbie de un guler înalt de horbotă (albă încrețită), creată și înfoiată, așa de subțire că de departe părea o spumă ușoară și albă, ce nu s-ar putea pipăi. Ea purta pieptănătura înaltă, de la sfîrșitul veacului al XVI-lea, și din scufa neagră ce înainta ascuțită spre frunte, prinsă cu ace de smarand, îi atîrna pe spate un vâl lung negru, la fel cu țesătura de pe rochie. Dar cum ținea un picior peste cellalt, pe o pernă mare de catifea roșie, ochiul celui îngenunchiat putea (vedea) întrezări ciorapul verde, și pantofii de mătase albă cu catarâmi de diamante, și cu tocurile purpuri.

SMARANDA II

... cînd, copil de casă, îmbrăcat de sus pînă jos în catifea stacojie, jucaseră, în fața împăratului cel bătrîn, danțul spaniolesc...

MATHIEU II

¹ Cu același creion albastru cu care a fost șters acest alineat, deasupra: *employé Remember* – conform ed. Perpessicius.

... copii de casă, gătiți ca niște păpuși în atlas alb, spumînd de horbote și de panglici, scutari arătoși ce-l urmau călări în veșminte de scarlat, provodnici înzorzonati, în haine de catifea (verde) sinilie, purtînd încălțăminte (roșie) conabie, și tichii rotunde cu pene de struț. Aceștia alergau pe jos înaintea rădvanului lui (purpuriu) ghiurghiuliu cu roți poleite, tras de șase telegari, învîrtind lungi toiage de abanos cu măciulii suflate cu aur, și strigînd (lumii) să se dea lumea la o parte că trece un (boer) domn mare. (Mai erau vînători cenușii, aprozi gălbui, afară de mulțimea de ciohodari. Mai ținea vînători cenușii, aprozi. Mai ținea vînători în mintene cenușii, aprozi în halate gălbui). Dar mai ținea și vînători în mintene cenușii și aprozi în halate (gălbui) galbene deși pentru slujba casei și a mesei erau (o altă mulțime) alți ciohodari, mulțime, îmbrăcați toți la fel, în postav albastru cu găitane de fir de argint.

(În¹) păreții cerniți, ca prin niște ferestre, se deschideau (vederi) priveliști peste o lume de călăi și de mucenici, de patimi și de suferințe. În cadre stufoase de aur și de argint, atîrnate foarte jos, pe funduri de veninoasă verdeată, înfloreau muiate în trandafiri și în crini, mișunate trupuri goale, zvîrcolindu-se și sîngerînd sub lovituri cumplite. Erau înfățișate acolo cele mai păgîne chinuri ale cărnii siluite (de înverșunarea călăilor, cele mai îngrozitoare zile ale prigonirilor vechilor creștini) între fulgerări de purpuri (și de catifele) pe spija platoșelor, între albastre scînteieri de săbii smulte, și salturi sălbatică de cavale (nechezînde) cu coamele în vînt. Sutași romani răzimați în suliți, amestecați laolaltă cu turci, cu capetele învăluite în (turbane) cealmale, priveau cu (ochi crunți aspri) asprime cruda agonie a fecioarelor răstignite și a (efebilor) copilandrilor săgetați, sub sumbra goană a norilor, (peste) deasupra chiparoș(i)[lor] negri. Și la pîlpîiala voioasă a flăcărilor din cămin, toate ființele acelea, zugrăvite cu măiestrie în zilele cele mai împodobite ale decăderii școalei italienești înviau parcă a avea, de o viață stranie și zguduitoare).

sub bolta înaltă de unde atîrnau în jurul unei candelă uriașe nouăzeci și opt altele mai mici, ca un roi de albine de argint impresurînd o matcă de aur.

dacă în iubire pierise putința, dorința supraviețuia umilă, izbucnind adesea aprigă ca o furtună.

...În acea noapte lăcrămată (unduia în văzduh muiată în beteală de argint) pe cerul limpede (și lăcrămat părea un covor de mătase albastră pe care se) norii mărunți păreau grămezi de mărgăritar risipite pe un covor de mătase albastră.

1 Pasajul șters, de-a curmezișul scris *employé*.

Numai privirea lor era o mîngîiere...

Zeul își aprindea rugul în care ardea parcă tot sîngele, toate purpurele și toți trandafirii veacurilor.

Cercuind vârtej aria pădurii, (stolul uriaș) uriașul stol negru se ridică în slavă, filfii cîteva clipe nehotărît, ca o singură ființă cu mii de aripi, apoi se cufundă deodată, topindu-se în purpura sîngerîndă a zării.

– Amurgul stemelor, murmură Ana.

Trase singură perdelele și învălui lampa. Pogora repede peste văi o negură deasă. Acum trenul sorbind depărtarea, (era sorbit) se sorbea de întunerec. Și mohorîta călătoare (nemișcată) sînd împietrită, cu ochii țintiți în gol, în strîmta chilioară semăna în hainele ei (moarte) negre o moartă îmbălsămată de veacuri și de uitare sub lumina înăbușită a unei candelă, într-un mormînt. Astfel (Ana M.) cu inima pustie, cu gîndul pustiu Ana M. luă calea străinătății...

(București 1906)

(Berlin 1907)

(Roma 1912)

1

Timpul Mixandrelor... (sub Păuna)².

în largi trîmbe înflorite ce (se ocoleau) șerpuiiau (fără sfîrșit) pretutindeniocolindu-se, (împletindu-se, cercuind) mărginind tufișurile de trandafiri și boltele de iasomie, împletindu-se tot mai multe, mai numeroase, fără sfîrșit, legănate de vîntul ce le purta mireasma departe pînă (peste) în mahalalele Bucureștilor.

Ușoara și mlădioasa *Nella* trecu pragul. Cu umerii și brațele goale – turnată într-o rochie nerămzie cusută în fluturi de argint, (ca o spumă) și strîns lipită pe sîni și pe coapse – așa cum era, cu fața ei palidă și cu părul ei arămiu, *Nella* ar fi ispitit în acea noapte chiar pe sfinții pustnici din Tebaida. După ea, țopăind cînd din labele dinainte, cînd din cele dîndărăt, cînd din toate, intră un urs alb, care se răsfăța și se gudura ca un cîine. În fața lui *Michnea*, amîndoi (pată de cerneală, n. Ș. C.) se opriră: femeia înclinîndu-se zîmbitoare cu mîna (pe) la inimă, ursul îngenunchiînd sfios și plin de umilință. Așa că în salonul (pată de tuș, *idem*) oglindiți din toate părțile, sultanul negru, cu domnița

1 Desenul a două pajere cu cruce în plisc – una dintre ele, săgetată.

2 Vezi și pasajul despre caimăcămeasa Păuna, din *Crati de Curtea-Veche*.

verde și cu ursul alb, întrupau în strania lumină o închipuire de basm, într-un feeric decor de veche serbare venețiană. Scuturându-și pielea de fiară, se desprinse din ea, un băiat tânăr care semăna cu femeia ca două picături de apă – același păr roșu, aceeași ochi sprincenați, iar chipul și mai palid, Nella.

... pretutindeni, adie cu vântul, se așterne cu ploaia, *unduire* în razele de soare și de lună, se oglindă în privirile sastisite ale locuitorilor nepăsători, lipsiți de avînt și de pornire, se trădează în mișcări, în vorbă, se leagă în târăgănarea vechilor cîntece de mahala, în amețeala dulceagă și resemnată a valsurilor lui Ioanovici. Cine nu i-a prins deosebitul fermec nu a înțeles București(i). Ei (acestei tristeți) îi sunt închinată aceste rînduri...

Căci dacă după treizeci de ani (*ou plus*) de hălăduire în București uneori mi se întîmplă încă să mă rătăcesc prin uliți sau chiar mahalale întregi necunoscute, sunt și altele unde știu și pietrele caldarîmului și crăcile copacilor și scîndurile ulucilor, unde cunosc casă cu casă, le știu toată cronica acelor ce i-au sălășuit timp de o jumătate de veac. Le-am văzut luminate de sărbătoare, precum am văzut filfiindu-le la porți steaguri albe sau negre: copii crescuți sub ochii mei și pieriți înainte de vreme, bătrîni uitați de vreme sub ochii cărora m-am înălțat eu – beteală, flori, zîmbete, lacrimi – un vălmășag nebun de iubiri, de uri, de uitări, de înșelăciune, de amăgiri – una peste alta, totdeauna mai multă jale decît bucurie și peste tot atîta minciună, zadarnică și deșartă ticăloșie omenească, că uneori cite un nimic aducîndu-mi aminte de unele, scap din vedere că ale lumii sunt toate, îmi uit de ale mele, și cad pe gînduri și-mi vine să zic cu cîntecul: „arză-l focul București”^{1, 2}

1 Vezi și *Ardă-l focul București*, o „localisație” de P. Gusti, „care se va da la grădina Stavri” vineri, 14 iulie, în beneficiul d-nei Caterina Dimancea” (*Democrația*, joi 13/7/ 1889).

2 Text cu caracter memorialistic, dar care ar fi putut fi folosit și literar, fără a mai aparține primei perioade – valsul lui Ioanovici trimite mai degrabă la *Craii de Curtea-Veche*.

FRAGMENTARIUM

Fragment informe et incomplet...

(Iată cum era sc@ș să sfirșească)

(Se vedea închis în balamuc)

Cugetul lui era curat și limpede ca diamantul...

(face planul să fugă în țările de la răsărit la păgîni unde nebunii sunt priviți ca sfinți... Acolo cine i-ar înțelege graiul și destăinuirile?..)

... Iată cum era scris să sfirșească coborîtorul regilor păgîni, vînători de zimbri, asupritori de noroade. Iată deșertăciunea atîtor veacuri de patimi și de luptă!

(Voir le fragment A... *Să uite.*)

Dar cum, pentru ce să sufere el, să se umilească? Și se simți iarăși înecat de acel năpraznic talaz de trufie ce îi fierbea (în sînge) ca o vîltoare în sînge, căci se răzvră(tiseră)teau pentru cea din urmă oară *toate (acele) sufletele acelea adormite demult, ce, ele, nu puteau uita*. Atunci i se făcu roșu înaintea ochilor (și duse mîna la hanger) și căută să se năpustească asupra cuiva, să răpuie... Duse (mîna deci) repede mîna la hanger, (și dete să-l zmulgă, din teacă) dar nu-l putu zmulge decît pe jumătate căci se opri, uimit de o ciudată privesc. Jur împrejur, în zare, (pădurile se prefăcuseră într-o cetate) închi-zîndu-l, pădurile se prefăcuseră într-o cetate (uriașă, năpraznică) năpraznică cu ziduri (năpraznice, uriașe), cu ziduri pînă la cer pe (cari rătăceau) creasta cărora rătăceau nebune stafii despletite... Dar și asta nu ținu decît o clipă căci deodată (se făcu) înaintea ochilor și în mintea lui se făcu (întuneric) noapte, și nu mai înțelese și nu mai văzu nimic.

CIORNĂ LA UN PASAJ DIN *CRAII DE CURTEA-VECHE*

(Mai) (După părinții mei și în același rînd venea mama Sia, care îi dădăcise și pe ei ca pe mine, stăpîna de fapt a casei și omul de încredere și de nădejde al ei, în toată puterea cuvîntului. Mama era o pă[pușă]).

(Curtea năpădită de mușețel și de nalbă și grădina care (mergea spre) se așternea spre gîrla veche ce curgea prin spatele ei erau prea mari pentru mine. Curtea năpădită de mușețel și de nalbă și grădina prin care)

(Mă aduc singur răsfățat).

(Eram un copil bun și cuminte)

B. B. B.

(Eram un copil bun și cuminte, (prea cuminte chiar pentru un copil).

(Copilul atît de răsfățat era bun și cuminte. Cu cît. Eram bun și cuminte).

Cu toate acestea, copilul atît de răsfățat era (cuminte și) bun și cuminte. (Era un mic visător, mu¹). (Ușoara melancolie proprie firilor prea simțitoare (II) sfioase (învăluia) era înnăscută acestui mic visător (I) Vorbesc ca despre altul, pentru că îmi vine oarecum greu să cred că eu (er) acel (de pe urmă – mai apoi eram) acel copil(ul) dulce, cu ochi mari de culoarea viorelei de atunci, eram tot eu. Ici

(Dar copilul atît de răsfățat era (tare blînd) bun și cuminte, (vorbe) tare cuminte. (Vorbesc) De el vorbesc ca de altul, îmi vine greu să cred că eram copilul, pe care)

Dar copilul atît de răsfățat era (bun) bun și cuminte. Vorbesc de el ca de altul (îmi pare că nu eram tot eu ci alt) îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică, eram chiar eu. Și totuși (sufletul meu e unul din acele ce n-au suferit îmi semăna atît așa schimbare).

(Dar copilul atît de răsfățat era bun și cuminte. Vorbesc de el ca de altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică, eram chiar eu, deși [mic de mic] era un mare visător, de acea ușoară melancolie, proprie firilor [simt sfioase și] prea simțitoare și sfioase).

(Dar pe cît era de răsfățat, pe atît copilul era de bun și de cuminte. Vorbesc de el ca de altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă plăpîndă, mică, eram chiar eu, deși pe atunci eram un mare visător, acea

1 Indescifrabil.

ușoară melancolie proprie firilor prea simțitoare și sfoase, așa de simțitoare că mîngîierile însăși îl făceau să sufere și mulțumirea și plăcerea, pe acelea care avea mai tîrziu să afle din cărți că din rîurarea însăși a voluptății răsare ceva amar care sugrumă chiar din mireasma florilor).

Dar pe cît era de răsfațat pe atît copilul era de bun și de cuminte. M-am deprins să vorbesc de(spre) el ca de (spre) un altul, îmi vine greu să cred că acea drăgălașă și dulce ființă mică eram chiar eu. Și totuși (eu – și nu altul –eram – putea fi – micul visător de pe atunci eram) în ea nu trăia de pe atunci visătorul de azi, (însă cufund împăenj) sufletul (meu era, a fost întotdeauna împăenjinit de) nu de totdeauna l-a împăenjinit acea ușoară melancolie proprie firilor prea simțitoare și sfoase (pentru cari) așa de simțitoare că însăși (mîngîierea le face să sufere și) plăcerea și mîngîierile le fac să sufere? (Mulți ani mai tîrziu). Și am zîmbit citind mai tîrziu că din însăși izvorîrea voluptății răsare ceva amar care (ne) înăbușe chiar din mireasma florilor.

Am avut de altfel neplăcerea să constat culpabila slăbiciune ce ai de tot ce poartă stigmatul declasării, de tot ce e tarat, ratat, epavă și nu îți aș găsi scuză nici dacă îmi ai spune că e numai pentru a face studii <de moravuri>, a lua schițe, fiindcă ar însemna atunci să plătești o marfă mult prea vilă afară din cale scump.

Bohema, cea mai veninoasă dintre ciupercile răsărite pe băligarul romantismului, ignobila, odioasa Bohemă ucide, și nu numai la figurat. <Și dumneata, care cunoști>

Și dumneata, care cunoști așa bine Istoria, <știi> nu se poate să nu știi că pentru a realiza și a se realiza cineva, marele meșteșug consistă în a trăi valid și mult. Să îl fi secerat și pe Talleyrand teroarea, cine ar mai fi pomenit după dînsul de fostul episcop de Autun? Ca să aștepti norocul, trebuie să ai timp: sunt oameni cărora le vine tîrziu, foarte tîrziu, rezervîndu-le însă satisfacții cum, pînă în ajun chiar, nici nu <îndrăzniseră să spe> le trecuse prin gînd să spere. Cardinalul Fleury ia puterea la șaptezeci și trei de ani și o ține douăzeci și șapte, Thiers ajunge cap de stat la șaptezeci și patru, Hohenlohe cancelar la șaptezeci și cinci. <Dar nu spuneai singur> Și singur spuneai mai deunăzi că maturația talentului și a geniului e de obicei laborioasă, lentă, citai pe Cervantes dînd la lumină întîia parte a capului său de operă la cincizeci și șapte de ani, pe Goethe lucrînd la a doua din al său la optzeci trecuți.

<Dar chiar dacă, prin excepție, fizicește rezști>

Nu

ÎN LIMBA FRANCEZĂ

Abandonnées depuis des siècles sur les collines cachées, gisent des Cours désertes. Là, règne le silence et la mousse enveloppe et cerne dans un vert manteau la maçonnerie (les murailles) croûlante(s) et les troncs arrachés.

Et ornant la terrasse de ses lourdes grappes, la vigne devenue sauvage s'enroule sur les colonnes avec le noir lierre qui tresse dans les gouttières une luisante couronne aux ruines oubliées.

Profondément comme par un sortilège paraissent-elles endormies. Sur le lac rêve l'île aux saules échevelées; pas une feuille ne tremble, pas un brin d'herbe ne bouge.

Et dans le donjon mystérieux, dardant des regards rusé, sourient aux princesses des boyards à longue barbe portant sur le haut bonnet des aigrettes aux fières plumes.

1904

Părăsitate de veacuri pe dealurile ascunse, se aștern Curțile pustii. Domnește asupra lor tăcerea, iar mușchiul învăluie și împresoară într-un veșmînt verde zidăria (zidurile) surpată și trunchiurile dezdăcinate.

Și, împodobind terasa cu ciorchinii săi gri, vița, devenită sălbatică, se înfășoară pe stîlpi împreună cu neagra iederă, care împletește pe streășini, pentru ruinele uitate, o lucitoare cunună.

Adînc, ca într-o vrajă, adormite par toate. În mijlocul lacului visează insula cu sălcii despletite; nu tremură o frunză, nu i se clintește ierbii nici un fir.

Și, în donjonul plin de taină, ițind priviri viclene, zîmbesc domnițelor boeri cu barbă lungă, purtînd pe calpatele înalte mîndrele pene ale surguciucurilor.

1904

NOTE

Soborul țafelor trebuia să completeze trilogia romanescă a lui Mateiu I. Caragiale. Într-o primă formulare, romanul se intitula *Școala țafelor*. În acest sens, în *Agendă*, la 2 ianuarie 1929 se află însemnarea: „J'écris les premières lignes de *Școala țafelor*”.

Motto-ul (epigraful) din fruntea manuscrisului este din *Le latin mystique* al lui Rémy de Gourmont, din prefață, și anume, ultimul cuvânt din cel de al treilea vers al unui catren, și versul final. Perpessicius, în ediția sa de *Opere*, din anul 1936, atrăgea atenția a fi folosit același cuplet, din aceeași sursă, Al. O. Teodoreanu în volumul său *Hronicul măscăriciului Vălătuc*. Dovada că era vorba de același izvor o găsea Perpessicius într-un alt pasaj din *Agendă*, de la 18 februarie 1929, unde se face numire de către Mateiu de împrejurarea de a fi dăruit prietenului și susținătorului său la dobândirea de decorații, profesorul Francis Lebrun, cartea *Le latin mystique* – dimpreună cu o autobiografie (curriculum vitae), în vederea propunerii scriitorului spre decorare cu Legiunea de Onoare.

Din 18 aprilie 1930, mai departe, însemnările din *Agendă* demonstrează că prozatorul părăsise lucrul la *Soborul țafelor*, trecând la redactarea romanului *Sub pecetea tainei*. Tot în *Agendă* notează, la 21 decembrie 1932, că Al. Rosetti, prin Isala Răcăciuni, îi cere „roman” – spre editare, firește, dar nu specifică la care din lucrările aflate pe șantier s-ar fi referit editorul. De contractat, Mateiu I. Caragiale a contractat, cu Fundațiile, cum am specificat, editarea romanului *Sub pecetea tainei*. În fapt, în *Agendă* nu mai apare nici o indicație privind *Soborul țafelor*, încât putem considera proiectul abandonat iar cele trei ciorne ale primei pagini, care ne-au parvenit, singurele care au fost scrise. Afirmatia Cellei Delavrancea (*Mateiu I. Caragiale împlinit în obsesia vieții lui* – confesiuni literare – *România literară*, 24/12/1970, pp. 6 – 7) că: „Ne-a citit odată un fragment din *Soborul țafelor*, pagini de umor sarcastic. Mediul descris distona în atmosfera casei lor, în care lucea argintăria unui bogat serviciu de ceai englezesc, dar risul care izbucnea la lectura făcută de Mateiu crease o legătură de prietenie care ștergea orice antagonism, și așteptam cu nerăbdare să scrie romanul de moravuri suburbane care avea să fie un mare succes” o întîmpinăm cu serioase rezerve. Amintirile scriitoarei vizau o perioadă cu aproape patru decenii în urmă, iar, cum considerăm, *Soborul țafelor* nu se petrecea într-un mediu suburban – nu ar fi urmat să se petreacă acolo! Este mai probabil ca

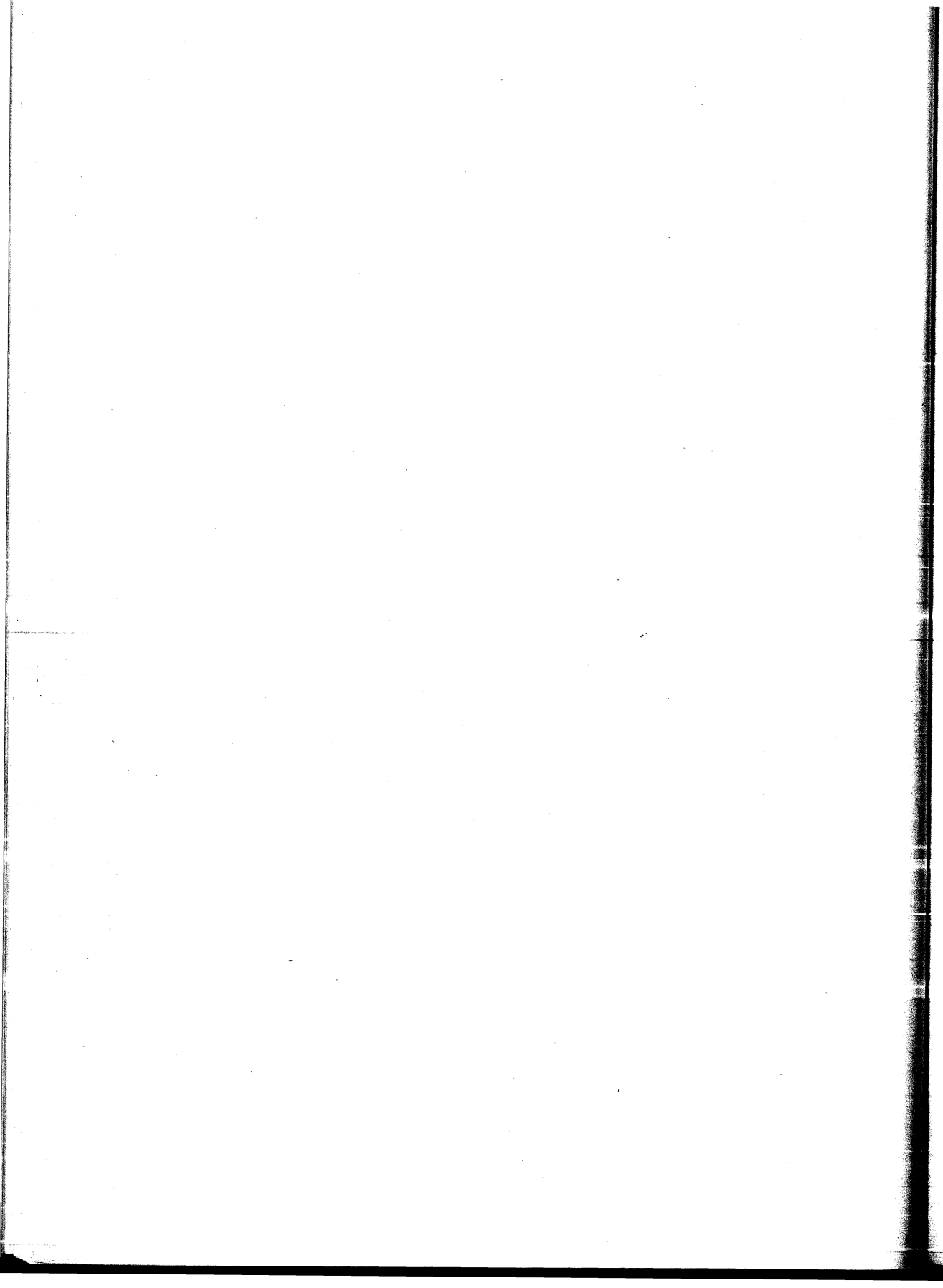
scriitorul să fi citit fragmente, pe care le avea gata, din *Sub pecetea tainei*. Dar acestea nu erau comice!

Foile rămase din roman reprezintă, în versiuni foarte asemănătoare, începutul povestirii, respectiv trei file, cuprinzând același pasaj, în diferite faze de redactare, și nici una versiunea „pe curat”. Din acest sumar material rezultă, totuși, că, asemeni celorlalte proze mateine, și *Soborul țățelor* urma să fie o povestire la persoana întâi, că, de asemenea, persoana povestitorului era una și aceeași cu a autorului, într-un mod încă și mai marcat decât în celelalte narațiuni, căci aici își declina identitatea, că, în fine, anul acțiunii era 1929, adică, acela chiar în care începuse să scrie romanul. Celălalt personaj prezent, Masinca Drîngeanu, e o veche cunoștință, întâlnită în *Craii de Curtea-Veche* și numită și în *Sub pecetea tainei*, unde o pomenește cu nestins dor conul Rache. Cu toată probabilitatea, în cazul în care romancierul concepușe ideea unei trilogii – ceea ce nu ne pare suficient demonstrat – atunci Masinca Drîngeanu ar fi fost tocmai elementul de șarnieră necesar, persoana care trecea legitim din casă în casă, primită pretutindeni, dar, spre deosebire de Pirgu, nu pe ușa din dos. Bine informată, atât în ce privește trecutul, cât și prezentul, ea ar fi furnizat povestitorului o seamă de date de care acesta nu s-ar fi putut lipsi. Așa cum în *Craii de Curtea-Veche*, în chiar casa Arnotenilor, nu se sfiește să-i încredințeze acestuia cele mai infamante date despre gazde, tot astfel ar fi putut proceda și în acea societate unde s-ar fi întrunit „soborul”. Termenul de „țăță” nu trebuie să ne inducă în eroare asupra identității sociale a personajelor, Mateiu nu intenționa să scrie un roman zolist cu slujnice și proxenete. Vremea când povestitorul frecventa locuri și localuri cu rea faimă trecuse. În curtea coanei Masinca întâlnește o persoană din societatea cea mai înaltă! Aceasta putea să aibă secrete pe care Masinca să le cunoască, și iată un eventual punct de pornire a acțiunii.

Textele din *Negru și aur*, *Isnoave vechi*, cele răzlețe, scrise cu probabilitate între anii 1904–1912, au fost păstrate de autor ca bucați de „bravură”, spre a-i sluji la alte lucrări. Cele mai vechi dintre acestea sunt scrise la persoana a treia, celelalte la persoana întâi – vezi plecarea din țară a Anei M., premergându-l pe Pantazi. După Ovidiu Cotruș, cadrul din *Negru și aur* ar fi fost transilvănean.

La B.C.S., Fondul Saint-Georges (C XIX) se găsesc scurte asemenea fragmente, precum *Nella trecu pragul* (2–45), dat publicității de criticul Șerban Cioculescu sau *Les vieilles résidences* (2–7).

**ARTICOLE, STUDII HERALDICE,
ÎNSEMNĂRI, NOTE DE LECTURĂ**

O ÎNSCRIERE BIZARĂ

Acum cînd informația apărută în gazetele liberale, că principele George-Valentin Bibescu s-a înscris în Partidul Liberal-Național, se confirmă, multă lume, care la început nu voise a-i da crezare, socotește că are dreptul să se întrebe cu toată uimirea cu care se întîmpină faptele cu desăvîrșire neașteptate, ce cauze au putut determina pe tînărul prinț să săvîrșescă această bizară acțiune.

Se știe că distinsul neofit – în persoana căruia Partidul Liberal face o achiziție de care nu-l putem decît felicita – e fiul răposatului¹ George Bibescu, deci nepot de fiu al principelui domnitor George Bibescu, acela care a fost răsturnat de pe tronul Valahiei de răzvrătirea de la 1848.

Este păcat că în lipsa altcuiva, nici unul din urmașii lor – și ei ar fi mai în măsură, avînd la îndemîină actele și corespondența de familie – nu se gîndește a face cunoscute publicului, figurile și activitatea celor patru fii, azi dispăruți, ai lui Vodă-Bibescu, activitate bogată și variată, figuri simpatice și interesante prin însușirile lor rare și alese, ce i-au făcut să se distingă cu strălucire în cele mai înalte² cercuri ale societății apusene în cari au jucat un rol foarte însemnat, unde au contractat legături de rudenie ilustre și au lăsat o neștersă amintire.

Felul cum Grigore Brîncoveanu, fiul cel mare al Domnitorului și frații săi George, Nicolae și Alexandru Bibescu au reprezentat țara noastră în străinătate, le-a făcut onoare și a ridicat prestigiul numelui de român.

Astfel, principele George, părintele noului înscris în Partidul Liberal, deopotrivă dedat la meșteșugul armelor și al condeiului³, a cucerit, treaptă cu

1 În ziarul corectat de autor (B.C.S, St. G. CXIX/2 – 20): răposatului *principe*. Pe un alt exemplar, care a stat la dispoziția criticului Perpessicius, tot autorul a făcut respectiva eliminare.

2 Corectură a autorului, pe exemplarul de la B.C.S.: în cele mai *mari* cercuri. Era, evident, o greșeală de culegere.

3 În exemplarul de la B.C.S.: *ca* și al condeiului. Am urmat versiunea Perpessicius.

treaptă, gradul lui de ofițer superior pe câmpul de onoare în Africa, Mexico și în Franța la 1870, și a dat literelor franceze opere ce i-au hărăzit cinstea de a fi ales membru al Institutului Franței. În 1864 el refuză diploma mare¹ de naturalizare ce-i conferea guvernul francez; în 1878 era candidat la tronul Bulgariei, propus și susținut de unele Puteri, și, poate, fără o gravă îmbolnăvire a fiului său George-Valentin, ce l-a silit să părăsească în grabă Rusia, renunțând la audiența² ce-i acorda Țarul la Tsarskoe-Selo, am fi avut azi o dinastie română peste Dunăre.

În 1877, cu toată atitudinea binevoitoare a domnitorului Carol, Ion Brătianu îl împiedecă a lua parte la războiul pentru neatârnat. Respingându-i-se spada ofițerului, el puse în serviciul patriei pana de scriitor. *Istoria unei fruntarii* în care arăta situația inferioară și nesigură ce ne crea³ tratatul din Berlin, refuzând Statului Român punctele strategice cele mai indispensabile pentru siguranța teritoriului, a fost tot de așa mare actualitate atunci, ca și deunăzi, în timpul conflictului româno-bulgar, și va fi încă atîta vreme cît chestia rectificării graniței dobrogene nu va fi definitiv închisă.

Patriotismul și pietatea filială au fost cele două trăsuri fundamentale sufletești ale principelui Iorgu Bibescu. Acea înaltă pietate i-a inspirat lucrarea sa de căpetenie *Domnia lui Bibescu* și l-a făcut ca pînă în ajunul morții să-și ia pana de polemist ager și leal, pentru a răspunde cu dovezi și cu temei, de cîte ori memoria părintelui său era atinsă în marea și multiplă operă național-liberală de falsificare a istoriei României moderne.

Amurgul acestei vieți nobile și cavalierești, fără umbră de pată, a fost greu întristat de înscrierea în Partidul Liberal a nepoților săi, principii C. Brâncoveanu și Emanoil Bibescu.

Iată ce scria el din București, la 9 mai 1901, directorului ziarului *Le Gaulois*, după ce răsturna de pe pedestal pe idolul Ion Brătianu, căruia îi contesta cu argumente puternice calitatea de „om de Stat“, ridicînd împotriva-i acușările ce-i aducea fratele acestuia, Dumitru Brătianu, și chiar propriile mărturisiri din regretabila ședință a Camerei de la 26 martie 1884.

«Iată omul, scrie el, în partidul căruia dl. Romain (redactor la *Le Galois*) pare că se bucură văzînd că intră prințul Brâncoveanu și prințul Em. Bibescu,

1 Marea diplomă, în ziar; corectura autorului.

2 *Idem*, audiențele.

3 La Perpersicius: cerea. Probabil eroare de tipar. Redăm versiunea din ziar.

afirmînd că acești tineri se grupează în jurul d-lui Ionel Brătianu, fiul „marelui om de Stat”, și, poate, viitor șef al Partidului Liberal.

N-am avut personal a face cu dl. Brătianu-fiul decît o dată, în ziua cînd a crezut că poate să reînvieze nepedepsit împotriva tatălui meu, principele Bibescu, lașele calomnii plătite de insurgenții de la 1848 și mai ales de Ion Brătianu-tatăl. Familia Ubicini, unul dintre calomniatorii de căpetenie, se bucură încă și azi de o pensie de 500 de franci pe lună, votată sub ministerul lui Brătianu, și după viile stăruinți ale acestuia și ale lui Rosetti. Răspunsei tînărului care se încerca în calomnie că *minte cu nerușinare și cu știință*. Răspunsul său e vrednic de posteritate. Dl. Ionel Brătianu declară că era *mîndru* că e insultat – insultat, nu: pedepsit, da – în compania Ubicinelor, Elias Regnault, Ion Ghica, Billecocq, adică a *tuturor acelora cari revărsaseră injuria și minciuna asupra lui Bibescu și a domniei sale* și pe cari, de atunci, documentele celui de al... volum al meu asupra acestei domnii a lui Bibescu i-au țintuit la stîlpul infamiei cu această însemnare în spate: „Calomniatori”.

Și mai departe: „Brâncoveanu, Bibescu, gravitînd spre Partidul Liberal-Național, născut din răzvrătirea de la 1848 în ziua încercării de asasinat contra lui Bibescu, răzvrătire căreia nebunia îi fu nașă și anarhia¹, călăuză?... Nu-mi pot închipui una ca asta!

Brâncoveanu, Bibescu, uniți într-un același ideal cu moștenitorii politici, executori testamentari ai oamenilor cari au răspîdit contra domnitorilor noștri români, mai cu seamă contra bunicului lor, principele Bibescu, cele mai urîte calomnii? – Nu-mi pot închipui una ca asta!

Brâncoveanu, Bibescu, gravitînd spre dl. Ionel Brătianu, care a încercat să continue contra lui Bibescu legenda creată de ascendenții săi? – Nu-mi pot închipui una ca asta!

Și pentru ce? fiindcă i-a plăcut tînărului meu nepot Em. Bibescu să se înscrie în clubul liberal? Și celuilalt nepot al meu Brâncoveanu să-și zică democrat? Tinerimea nouă nu ar ști ea oare să fie liberală și democrată în marele și nobilul sens al cuvîntului, fără să se înregistreze și să poarte *livreaua casei cu numărul 48*?

Trebuia, pentru ca să se întîmple astfel, ca acești tineri să nu cunoască istoria lor, să nu fie crescuți în cultul bunicului lor, căruia îi datorează ceea ce sunt; în respectul numelui ce-l poartă, în iubirea unui trecut glorios pe care ei

1 Sintagma *anarhia* fusese omisă la culegerea tipografică.

trebuie să viseze a-l îmbogăți, atât în amintirea bunicului, cât și din datoria către ei înșiși și din devotament către Patrie.

...Repet, nu-mi pot închipui pe Brâncoveanu și pe Bibescu înconjurînd pe dl. Ionel, fiul răposatului Ion Brătianu, de la 1848, și făcîndu-i escortă. Dacă asta totuși s-ar întîmpla, dacă am admite posibilitatea de a trebui să asistăm la o asemenea priveliște, asta n-ar fi o revoluție, dar o faptă ce ar face să tresară de durere cenușa strămoșilor în mormîntul¹ lor de piatră².

Scrise cu puțin înainte să închidă ochii de veci, aceste rînduri grave în cari palpită tot resentimentul lui împotriva celor ce au alungat pe părintele său de pe scaunul țării urmărindu-l și în mormînt cu calomnia, chiar prin urmașii lor, aceste rînduri constituiesc testamentul politic al principelui George Bibescu.

Prin înscrierea sa în Partidul Liberal, principele George-Valentin nu crede că reneagă memoria părintelui său și că o pîngărește pe aceea a bunicului său așezîndu-se alături de calomnatorii acestuia?

Principele George-Valentin Bibescu „îmbrăcînd livrea casei cu numărul 48“, mergînd să sporească ceata principilor din garda de corp a d-lui Ionel? – Nu, fără îndoială, marele senior³ care a fost principele George Bibescu nu și-ar fi putut închipui una ca asta înainte de a închide ochii. De atunci sunt numai unsprezece ani.

Am lăsat faptele să vorbească, realitatea, fără aprecieri, fără comentarii. Ne-ar fi fost mai plăcut să amintim figura răposatului prinț Iorgu Bibescu, cu un prilej mai frumos, în legătură cu vre-o acțiune mai demnă de memoria lui, decît această înscriere, căreia nu-i găsim calificativ destul de potrivit, și care, pentru o anumită lume, aceea cu păreri luminate și conștiente, e subiectul unei foarte îndreptățite nedumeriri.

Mărturisim că ne vine mai greu a-l felicita decît a-l plînge. De vreme ce însă ne aflăm în fața unui fapt împlinit, nu ne rămîne decît să-i urăm princiarului neofit, o activitate rodnică în cercul de studii P.L.N. Va face pelerinajul la mormîntul lui Ion Brătianu. Florica va fi pentru el o Canossa, e drept, dar o Canossa plină de încîntări și de fermec⁴, unde va uita trecutul cu care a înțeles să rupă. Îl sfătuim să întoarcă portretul părintelui său cu fața la perete.

1 Conform textului Perpessicius. În ziarul de la B.C.S.: *mormintele*.

2 Alineatul în cursive, în exemplarul văzut de Perpessicius.

3 În exemplarul de la B.C.S.: senior de spadă și de literă.

4 Corectura autorului probabil pe ambele exemplare. În textul publicat : farmec.

I-a fost scris, se vede, șefului Partidului Liberal să aibă toate satisfacțiile. Trebuie să fie sătul și să nu-i mai facă plăcere cele ce-i mai vin, oricari ar fi. Împrejurările ce au fost totdeauna de partea lui, i-au dat acestui răsfățat al soartei și de data asta, dreptate.

Și privind cu ce fericită tranșacție se încheie vechiul proces al lui 1848, proces fără cruțare din amîndouă părțile, dl. Ionel Brătianu trebuie să fi zîmbit cu ironie.

BULETIN PENTRU EXTERIOR

Jurnalul României, apărînd mai cu seamă în scopul de a informa publicul străin asupra țării noastre, va consacra în coloanele sale primul loc unui buletin al situației interne generale.

Conceput sistematic, întocmit într-un spirit obiectiv și imparțial, acest buletin va sluji ca un auxiliar spre a înțelege și repera noutățile izolate ale agențiilor telegrafice și ca un memento pentru studiul operei complexe pe care România trebuie s-o înfăptuiască spre a consolida realizarea idealului ei național și spre a găsi o soluție urgentă la marea criză economică pe care ea este silită s-o străbată.

Principalele noastre surse de informație în afara datelor oficiale vor fi presa și opinia publică ce se influențează reciproc și se confundă. Tot atît cît și presa română în majoritatea ei, opinia publică a țării are dreptul la stima lumii civilizate, căci ei i se datorează, în prim rînd, mai mult decît oricărui alt factor, intervenția României în favoarea Aliaților, așa cum mai de curînd, eșecul propagandei bolșevice.

Odată ce a dat asemenea probe de generozitate și de înțelepciune, trebuie să i se recunoască, de asemenea, dreptul de a se face auzită de aceia cărora le-a îmbrățișat, cu atîta noblețe, cauza. Noi ne vom face ecoul ei.

Chestiunile teritoriilor în litigiu din Banat, ale liniei de demarcație din Transilvania și ale crizei alimentare formează obiectul preocupărilor tuturor claselor sociale, determinînd un curent în creștere de nemulțumire, pe care este mai bine să-l mărturisim, decît să-l trecem sub tăcere.

Dacă, se spune mai în genere, după exemplul Spaniei, tergiversînd, România s-ar fi păstrat neutră pînă la capăt, crușînd sîngele fiilor săi și îmbogățindu-se la culme, atunci cînd războiul s-ar fi terminat în aceleași împrejurări – presupunînd că fără România, evenimentele ar fi urmat același curs – ținuturile românești, detașîndu-se de imperiile rus și austro-ungar în dezagregare, și-ar fi proclamat solemn reunirea la patria-mamă, bogată, prosperă, mai în

BULLETIN POUR L'EXTÉRIEUR

Le *Journal de Roumanie* paraissant principalement dans le but d'informer le public étranger sur notre pays, consacrera dans ses colonnes la première place à un bulletin de la situation intérieure générale.

Conçu synthétiquement, rédigé dans un esprit objectif et impartial, ce bulletin servira d'auxiliaire pour comprendre et réperer les nouvelles isolées des agences télégraphiques et d'aide-mémoire pour l'étude de l'oeuvre complexe que la Roumanie doit entreprendre pour consolider la réalisation de son idéal national et pour trouver une solution urgente à la grande crise économique qu'elle est forcée de traverser.

Nos principales sources d'information en dehors des données officielles seront la presse et l'opinion publique qui s'influencent réciproquement et se confondent. Autant que la presse roumaine dans sa majorité, l'opinion publique du pays a droit à l'estime du monde civilisé, car c'est à elle qu'est due, en premier lieu, plus qu'à tout autre facteur, l'intervention de la Roumanie en faveur des Alliés, ainsi que dernièrement l'échec de la propagande bolchévique.

En donnant ces preuves de générosité et de sagesse on doit lui reconnaître aussi le droit de se faire entendre par ceux dont elle a si noblement embrassé la cause. Nous nous en faisons l'écho.

Les questions des territoires en litige du Banat, de la ligne de démarcation en Transylvanie et de la crise alimentaire forment l'objet des préoccupations de toutes les classes sociales en y déterminant un courant grandissant de mécontentement, qu'il vaut mieux avouer que taire.

Si, dit-on généralement, à l'instar de l'Espagne, en tergiversant, la Roumanie s'était confinée dans la neutralité jusqu'au bout et qu'elle eût épargné le sang de ses fils et augmenté à l'excès sa fortune, lorsque la guerre une fois terminée dans les mêmes circonstances – en supposant que sans la Roumanie les événements eussent suivi le même cours – les pays roumains, se détachant des empires russes et austro-hongrois en désagrégation, auraient proclamé

măsură să le sară în ajutor, atunci cine și în numele cărui principiu, s-ar fi putut pune de-a curmezișul?

Expunându-se unui dezastru – fiindcă proporțional nici unul dintre Aliați n-a fost mai încercat de rigorile războiului – nu numai că România nu obține nimic mai mult decât ceea ce ar fi putut obține fără nici o jertfă, dar, pe deasupra, i se contestă drepturile recunoscute, i se impune obligația să privească din spatele unei linii de demarcație masacrul românilor din Transilvania în ajutorul cărora îi este interzis să alerge și în ochii cărora prestigiul ei este amenințat să scadă.

O radiotelegramă din Lyon care afirmă că România nu mai duce lipsă de nimic și că Aliații nu vor mai trebui să aprovizioneze decât Serbia a provocat o vie indignare în România. Aliații să o știe, le este ușor s-o constate, că din zi în zi criza alimentară devine mai ascuțită, că în Dobrogea domnește foametea, că din suprafața însămîntată în timpuri obișnuite nici măcar o treime n-a fost arată toamna trecută și că dacă trimiterea de semințe întârzie, însămîntările de primăvară vor deveni imposibile.

Celor care au îndrăznit să pretindă că concesiile făcute României prin tratate sînt prisoselnice, presa română le-a răspuns pe drept cuvînt că, prin raport cu sacrificiile noastre, dacă a existat depășire, atunci aceasta nu a fost decât din partea României.

Națiunea română nu cerșește, ea nu cere decât satisfacerea revendicărilor ei legitime. Tare pe drepturile ei, strînsă în jurul Coroanei care s-a identificat cu aspirațiile ei cele mai scumpe, încrezătoare în aliații ei, ea așteaptă decizia Conferinței. Însă trebuie ca aceia pentru triumful cauzei cărora ea s-a sacrificat, să-și aducă aminte că nu numai cu bune intenții și cu vorbe frumoase pot s-o consoleze de ruină, de mizerie, de doliu și de umilință.

solennellement leur réunion à la mère-patrie, riche, prospère, plus en mesure de leur porter secours, qui, et au nom de quel principe, aurait pu les empêcher?

En s'exposant à un désastre – car proportionnellement nul des Alliés n'a été plus éprouvé par les rigueurs de la guerre – non seulement la Roumanie n'obtient rien de plus que ce qu'elle eût pu obtenir sans aucun sacrifice, mais encore on lui conteste des droits reconnus, on l'oblige à regarder au delà d'une ligne de démarcation le massacre des roumains de Transylvanie à l'aide desquels il lui est défendu d'accourir et aux yeux desquels son prestige est menacé de diminuer.

Un radiotélégramme de Lyon qui affirme que la Roumanie ne manque plus de rien et que les Alliés ne devront plus ravitailler que la Serbie a soulevé en Roumanie une vive indignation. Que les Alliés sachent, il leur est facile de le constater, que la crise alimentaire devient de jour en jour plus aigüe, que dans la Dobroudja règne la famine, que de la surface ensemencée en temps normal pas un tiers même n'a été labouré l'automne passé et que si l'envoi des semences retarde, les semailles de printemps deviendront impossibles.

A ceux qui ont osé prétendre que les concessions faits à la Roumanie par les traités sont surégatoires, la presse roumaine a justement répondu que par rapport à nos sacrifices s'il y a eu surégation, cela n'a été que de la part de la Roumanie.

La nation roumaine ne mendie pas, elle ne demande que la satisfaction de ses revendications légitimes. Forte de ses droits, rangée autour de la Couronne qui s'est identifiée avec ses aspirations les plus chères, confiante dans ses alliés, elle attend la décision de la Conférence. Mais il faut que ceux au triomphe de la cause desquels elle s'est sacrifiée, se rappellent que ce n'est pas avec de bonnes intentions seulement et de belles paroles qu'on peut la consoler de la ruine, de la misère, du deuil et de l'humiliation.

VECHI IMPRESII DE SPECTATOR

Fiind un partizan al despotismului luminat, franc însă, nu deghizat, am despre parlamentarism, în țările unde alegerile dau guvernului, oricare ar fi el, majorități prea covârșitoare, o părere în consecință. Dar nu din pricina acestei păreri, ci dintr-o simplă lipsă de curiozitate, nu aș fi asistat desigur niciodată la o ședință a Parlamentului român, dacă, în 1912, obținând o modestă slujbă de încredere pe lângă un ministru – neuitatul și nedreptățitul Alexandru A. Bădărău – nu aș fi fost obligat să-l urmez sub cupola din Dealul Mitropoliei și în aula Universității lui Orescu.

Impresia ce mi-a făcut Sfatul Țării s-a întregit și s-a cristalizat treptat, cu încetul; de la început păstrez numai o îndoită nedumerire: de ce când s-a simțit nevoia unui local nou pentru Cameră, s-a simțit să fie ridicat pe locul celui vechi, clădindu-se într-o rîpă, departe de centrul orașului și de ce Camera și Senatul n-au fost întrunite în același edificiu, lucru care n-ar fi iscat nici un neajuns, ci dimpotrivă, ar fi procurat tutulor, în toate privințele, mari și numeroase facilități.

Sunt mulțumit că mi se dă prilejul să pot însemna impresia ce mi-a făcut Sfatul Țării care a ratificat tratatul din 1913 de la București. Guvernul de colaborare a celor două partide conservatoare, guvern care a prezidat, într-un chip afit de fericit, destinele României în ultima fază a evenimentelor din Balcani, a dăinuit timp de patrusprezece luni, în condiții excepționale, oferind în viața politică internă o priveliște cu totul nouă, stranie. Lupta nu s-a mai dat atunci, cum era în împrejurări normale, între guvern și opozițe ci în chiar sînul guvernului, între reprezentanții partidelor colaborante, întinzîndu-se prin șefii respectivi regionali, ierarhic, pînă la celulele periferice infime. Niciodată bizantinismul decadentei, în înțelesul pejorativ al termenului, nu s-a manifestat mai intens. Dar această mistuitoare fricțiune odată măcar nu s-a dat pe față în Parlament, iar felul cum, conștient de gravitatea situației, Partidul Liberal a înțeles să dea un efectiv sprijin guvernului ca să-și împlinească misiunea, i-a adăogat o pagină de onoare în Istorie.

Pe cînd în Parlamentul austriac contemporan se practicau metode puerile și deșănțate de obstrucție, iar în cel maghiar dezbaterele se tranșau prin pâruieli și evacuări „manu militari“, cele două adunări române puteau servi de model de corp constituit civilizată, de cea mai ireproșabilă ținută, unde, în afară de regulamentul scris, și mai presus, se respecta, în mod unanim, o frumoasă tradiție de decență și de curtenie a cărei obîrșie trebuie căutată, cred, mai sus de introducerea regimului parlamentar la noi. Am avut de mai multe ori deosebita satisfacție să aud cum personalități distinse străine și-au exprimat, în privința aceasta, admirarea.

Nu mai știu cum e acum. E pentru o viață de om, mult de cînd n-am mai asistat la o ședință a Parlamentului. În primăvara anului acesta, mi s-a întîmplat să trec, pe înserate, pe sub dealul Mitropoliei.

Cupola Camerii era luminată. Mi-am adus, nu fără melancolie, aminte de lucruri de acum optsprezece ani, m-am revăzut cel de atunci, sfînd în picioare, lipit de perete, la spatele miniștrilor. Dintr-înșii, în viață unul singur a rămas. Și gîndul m-a purtat mai departe înapoi, spre vremi și lumi pe cari nu le-am apucat, privind statura sinistră cu soclu mut, a omului care a fost asasinat și care asasinase¹.

1 Finalul articolului, adăugat de redacție: „Am dat aici, cîteva fragmentare reminiscențe ale unui trecut ce doar în sufletul nostru mai trăiește. Le-am fixat cu pioasă aducere aminte a unei vieți în care m-am plămădit, care mi-a desăvîrșit sufletul și care mă face acum, la o maturitate senină, să pornesc liniștit un ritm de viață nouă“.

Pe exemplarul din *Cele trei Crișuri* din posesia scriitorului, aflător actualmente la B. C. S. (St. G. CXIX – 2 – 19), văduva scriitorului a scris: „Acest final a supărat mult pe Mat. I. Caragiale deoarece a fost adăugat de cei ce au tipărit ceea ce a scris el“.

ÎN CHESTIA UNEI ABERAȚII¹

Puțin înainte de intrarea noastră în războiul mondial, ilustrul nostru neurolog, dl. prof. dr. Marinescu, depunând în calitate de martor într-un proces la Curtea de Apel din București, declara că România e țara anomaliilor. S-au petrecut de atunci lucruri ce îndreptățesc punerea întrebării dacă, evoluând și în sensul obiectului constatării marelui nostru savant, România nu tinde a deveni țara aberațiilor².

Cazurile au supraabundat. Cele mai multe au fost amplu discutate, unele au fost numai relevate, iar câteva au trecut neobservate cu totul. Printre acestea din urmă, în compartimentul diplomatic, figurează și crearea unei legății a Ordinului „suveran” de Malta în România. E curios cum nu s-a găsit nimeni să demasce această revoltătoare impostură.

Pentru a trata din punct de vedere strict de specialitate acest arid subiect, suntem nevoiți a face, și numai în scopul punerii în evidență al unui element indispensabil demonstrației noastre, o incursiune în istoria acestui Ordin pe care „Almanachul de Gotha” persistă a-l insera ca „suveran” în lista „Statelor”. O vom face cât mai pe scurt, cercetînd numai o latură, tocmai aceea (care) lipsește din dicționare și din almanachuri, singura ce interesează pe diplomat. Va interesa poate și pe Onor. Minister regal român al afacerilor străine.

Denumirii oficiale de Ordin al Sfintului Ioan de la Ierusalim i s-a substituit aceea de Ordin de Malta, la care s-a adăugat calificativul de „suveran” cu scopul de a induce, în mod grosolan, în eroare pe ignari sau pe naivi. Termenul „suveran”, ca substantiv, înseamnă „domnitor”, ca adjectiv nu are această accepție decît aproape exclusiv la figurat, fiind sinonim cu „suprem”, „cel mai înalt; mai de sus”, „fără restricție”, și întrebuintarea lui ca atare, mai

1 V. Perpessicius: Un extras din cronică teatrală a unei gazete figurează în chip de motto. El este în legătură cu reprezentarea piesei *Ploaia de aur* a d-lui Victor Eftimiu și sună: „Cum a crezut d-l Eftimiu că pot exista, în București, foști miniștri, sau ministeriabili, cari, aflați în casa unui escroc și șantagist, să ia în serios scena introducerii ambasadorilor Manciuriei, Paraguayului sau... Guadalquivirului?”.

2 V. Perpessicius: O însemnare laterală arată intenția ca rîndurile de pînă acum să fi fost trecute la sfîrșit.

demult foarte frecventă, s-a restrâns la minimum, cu timpul. De pildă „Camera Conturilor“ din Franța regală de sub vechiul-regim e o curte „suverană“ fiindcă judecă în ultim resort, iar „Marele maestru de Franța“, primul- demnitar al Curtii regale, numit în evul mediu „souverain maître de l'hôtel du roi“, pentru că la Curte el e peste tot și peste el nimeni, dar nu pentru că ar fi domnit una sau celălalt. Tot astfel suveran dar nu domnitor a fost și Ordinul de Malta. O dovedește însăși cronica lui.

Tagma călugărească romano-catolică, întemeiată puțin înainte de prima Cruciadă, în scopul de a adăposti pe pelerinii de aceeași confesie la locurile sfinte (Ordinul Ospitalului Sfântului Ion de la Ierusalim), se preface curînd după cucerirea Palestinei de către creștini, în Ordin militar, păstrînd însă afit denumirea cît și caracterul monacal primitiv. (Celelalte două organizații similare înființate mai în urmă: „Cavalerii-templieri“ și cei „teutonici“ au de la început acest caracter mixt). În acest prim stadiu, Ordinul, departe de a constitui un stat în stat, funcționează ca și semenele sale, sub regimul celebrei „consuetudini a regatului Ierusalimului“.

Izgonit de recucerirea de către musulmani a Palestinei, Ordinul, după popasuri la Acra, și apoi în insula Cipru, trece în 1309 în insula Rodos. La 1522, turcii îl mătură și de acolo. În acest al doilea stadiu rămîne de stabilit pozitiv dacă, depinzînd spiritual, în calitate de tagmă religioasă, de Sfîntul-Scaun, Ordinul nu recunoștea temporar, implicit, cel puțin suzeranitatea papei asupra insulei ce stăpînea.

La 1530, Carol Quintul acordă Ordinului rămas fără sediu permanent, insulele Gozzo și Malta¹, dar numai în „feod“, adică le concedă, condiționat, posesia, fără a le dezmembra de patrimoniul coroanei Spaniei. Prin urmare, potrivit dreptului de movanță, insulele sunt inalienabile, confiscabile de către coroana suverană și direct reversibile ei. În afară de omagiul solemn regulat prestat după severul uz, marele-maestru își confirmă anual vasalitatea, trimițînd regelui o pereche de șoimi, și aceasta pînă la 1798 cînd Bonaparte ocupă insulele, expulzînd din ele pe cavaleri. Deci în acest al treilea stadiu, Ordinul e vasal al Spaniei.

Se pune chestiunea dacă, în această calitate, putea avea Ordinul reprezentanță diplomatică propriu-zisă? Pentru cine cunoaște rigiditatea mergînd pînă la absurd, a vechiului-regim, în această materie, îndoială nu mai încapă că nu. Că întîlnim, în Spania, un „însărcinat de afaceri“ al Ordinului, acela chiar care prezintă șoimii și era împuternicit de marele-maestru a presta omagiul pentru

1 Se vede ce regretabil anacronism face Eminescu pe Baiazet I Ilderim (+1409) să comită cînd afirmă că „s-au îmbrăcat în zale lucii cavalerii de la Malta“ (n. M. C.). Textul eminescian corect: „S-a-mbrăcat...“ etc. (n.n.)

dînsul și în locul lui, e adevărat, dar acela e un cavaler spaniol, tot astfel după cum, la sfîrșitul domniei lui Ludovic al XIV-lea se găsește și în Franța, în aceeași calitate, un singur francez, bailul de Mesmes. Ordinul e reprezentat dar de agenți diplomatici inferiori acreditați pe lîngă miniștrii Afacerilor Străine ai țărilor respective (Grimaldo și Torcy), și de evidentă relativitate, fiind de naționalitatea țării unde sunt acreditați, nu străini de ele, în felul consulilor onorari. De altfel, Saint-Simon, care a fost ambasador în Spania, contestă caracterul diplomatic al însărcinatului Ordinului în acea țară.

În rezumat dar: o organizație monacală catolică, după regula Sfîntului Benedict care, în afară de caracterul militar suprapus și de condiționarea admiterii în sînul ei, de probe de nobleță, are întocmai ca și celelalte similare, simple sau cu același caracter mixt, o administrație interioară autonomă care depinde direct de Sf. Scaun, pe lîngă care îi apără interesele cu titlul de „protector“, un cardinal, și avînd, ca și ele, un șef ales dintre mai marii săi, care fără altă superioritate poartă denumirea de „mare-maestru“ în locul celei de „general“. Reiese din toate acestea dovada vreunei suveranități? Că a posedat în „feod“ două insule spaniole? – dar atunci de ce nu se pretinde „domnitor“ și Ordinul „Jezuiților“ care în „reducțiunile“ (teritorii rezervate indigenilor) din Paraguay, țară aparținînd deopotrivă Spaniei, au avut pînă după mijlocul veacului al XVIII-lea un adevărat Stat? Ar putea produce legația Ordinului dovezi că pînă în 1798, marele-maestru a fost undeva considerat ca „domnitor“ și s-a bucurat ca atare de tratamentul de cancelarie și de protocol aferent? Soția lui Ioan Sobieski, franceză de naștere, venind în Franța să urmeze o cură balneară, e prevenită să evite de a merge la Curte, deoarece fiind soția unui rege electiv nu ereditar, regina Franței nu i-ar da mîna. Și era doar o regină! Regelui Danemarcei, deși nu mai era de mult electiv, Franța îi refuză calificarea de „Majestate“, dîndu-i-o numai pe cea de „Alteță“. Cum ar fi fost atunci considerat și tratat marele-maestru de Malta care nu era decît un stareț electiv, a cărui inferioritate chiar față de cardinali e evidentă, de vreme ce unul din aceștia „proteja“ Ordinul. Poate tocmai acesta e motivul pentru care marele-maestru nu se mișca din insulă. Și e de remarcat că, atunci ca și azi, Ordinul se agita, ridica pretenții, căuta să uzurpe în toate direcțiile, creînd precedente, arogîndu-și superiorități sau singularități, firește, ridicule.

Acum, chiar dacă Ordinul ar fi fost domnitor pînă la 1798, de la acea dată, pierzîndu-și teritoriile, încetează de a mai fi. Confiscarea și scoaterea în vînzare a considerabilelor sale bunuri din Franța urmată (1802) de a celor din Spania, unde Ordinul trece (mai mult „pro forma“, pentru a justifica măsura fiscală) la Coroană alături de celelalte naționale militare, îl slăbesc enorm. Tentativa de a-l răsași în Rusia ortodoxă, dă greș. Caracterul militar, de mult

atenuat, i-a dispărut cu totul. Lunga vacanță (1805-1879) a demnității de mare-maestru ar da impresia unei necroze a Ordinului, ceea ce nu răspunde realității. Și aceasta mulțumită felului pe atât de ingenios cât de simplu, cu care frații-profesi au știut să speculeze eterna vanitate omenească.

Deosebit de cadrele lor regulate și în afară de ele, tagmele monacale catolice afiliază persoane laice. Acestea nu sunt constrînse nici a trăi în comunitate, nici a purta costumul Ordinului, în care se îngroapă numai¹. E ceea ce se numește „terțiul-ordin“ și la care celibatul e facultativ. Adoptînd și el sistemul acesta, Ordinul a obținut un succes, la care celelalte nu au ajuns niciodată.

În epoca „eroică“, cînd cavalerii plecau, în „caravană“ (termenul consacrat), înlocuiau rasa neagră cu armura peste care purtau un veșmînt scurt de culoare roșie (cotte) pe care era cusută crucea albă cu patru ramuri și opt vîrfuri ale Ordinului. Cam din veacul al XVII-lea cavalerii ce de fapt, monacal, nu mai păstrau decît celibatul și, la Curte, purtau costumul de apartament al modei curente, pentru ca să se știe că aparțin Ordinului, îi purtau crucea, dar nu mare și de pînză sau stofă, ci mică, de aur și smalt alb cu adaosul a patru flori de crin heraldic între ramuri iar deasupra o coroană și un trofeu de care se lega la gît sau pe piept cu o panglică de mătase undată neagră, ceea ce alcătuieste o prea frumoasă decorație ce ulterior a servit multor altora de model. În această cruciuliță a stat mîntuirea Ordinului care la clasa regulată de cavaleri-călugări-profesi a adăogat o alta laică și mixtă de diferite grade, neavînd comun cu profesii decît portul frumoaselor însemne, la cari s-a adăogat pentru bărbați și o nu mai puțin frumoasă uniformă. Amatorii n-au întîrziat să se prezinte în număr mare, căci e firesc ca un nobil chibiț să aprecieze cu totul altfel, avantajul de a purta în circumstanțele solemne ale vieții, crucea de Malta pe o tunică roșie cu reveruri și pasamente negre, brodate în fir, bicorn și spadă, decît pe acela macabru de a fi înmormîntat într-un deghizament de boaită. Această uniformă poate aduce chiar, într-unele împrejurări, remarcabile servicii. La funerariile regelui Ferdinand, fratele său principele Wilhelm a preferat, din motive de tact probabil, uniforma de Țara de Jos și mare-cruce de Malta, aceleia de ofițer superior al fostei armate imperiale germane, iar actualul principe domnitor din Lichtenstein, Stat fără armată, nemaiputînd îmbrăca bătrîna sa uniformă de ambasador al Austro-Ungariei, ar fi trebuit, dacă n-ar fi avut-o pe cea de Malta, să figureze în

1 Aici figura următoarea digresiune la care autorul a renunțat: În Spania chiar fără a face astfel parte din cadrele exterioare ale unei tagme, era – nu știm dacă republica nu-l prohibă – obiceiul ca morții să fie înmormîntați în rasa unui Ordin. Întru amintirea Sfîntului Dominic care era un Guzman, toți membrii acestei familii se îngroapă în costum de dominican și nu e la cunoștința noastră dacă împărăteasa Eugenia, care era o Guzman în linie directă, nu a fost înmormîntată tot astfel. Primo de Rivera...

portretul oficial, în haine civile și să renunțe de a purta însemnele reglementare (cu lanț) ale Ordinului „Toison d'Or“, afară numai dacă ar fi voit să îmbrace costumul de la 1429 al acestui ilustru Ordin. – Și cum admiterea în clasa onorară a Ordinului de Malta e tarifată, frații „receveurs“ (finanții tagmei) au realizat încasări satisfăcătoare.

Paralel cu acest succes material, Ordinul a înregistrat un altul diplomatic. De unde, atunci când avea un Stat, vasal dar totuși Stat, trimetea însărcinați de afaceri, acum că a rămas fără o fărîmă de teritoriu și fără mare-maestru, Ordinul are la Viena legăție cu trimis extraordinar și ministru plenipotențiar. Sub aparența de anomalie, această legăție e de fapt o activă agenție de legătură în plus cu Vaticanul; precum Ordinul însuși o anexă camuflată a Austriei. Nu știu dacă primul mare-maestru din seria nouă, Ceschi a Santa Croce era chiar supus austriac (așa ca un alt membru al familiei sale demnitar la Curtea din Viena în asfințitul acesteia), era însă de sentimente, iar succesorul său, Thun-Hohenstein, era austriac sadea, legat de suveranul său, cel puțin prin jurămîntul de șambelan. Se înțelege dar că prăbușirea monarhiei habsburgice avea să însemneze și aceea a Ordinului, a cărui situație devenită și mai precară în urma transfertului de proprietate din Cehoslovacia era cam aceeași cu a patriarhului grec-ortodox de la Ierusalim, după căderea regimului imperial din Rusia și aplicarea reformei agrare în Basarabia. Nu tot la fel a intervenit însă Providența în favoarea celor lezați: pe cînd bietul patriarh cu greu izbutește a-și mai plasa cu prețuri modice, din ce în ce mai reduse, dubioasa căvălărie, pentru Ordinul „suveran“ s-a găsit un om, care i-a deschis larg perspectiva unei strălucite renașteri, insufîindu-i un spirit nou. Deși pentru a desemna un atare pont, vocabularul la modă a consacrat termenul de „animator“, i-l preferăm totuși pe acela, neacademic, dar în speță infinit mai propriu de „combinagiu“.

Și de forță! Fiu al constructorului de faruri Michel, după o înrudire de Pierredon, Thierry Michel de Pierredon n-a degenerat; „bossa“ paternă a afacerilor a moștenit-o întregă. Cele trei faruri din blazonul său „eclerează“. Eclerînd devine „camerier secret al papei“, eclerînd iarăși la Vatican iese, din camera cu număr bine cunoscut, „comes romanus“, eclerînd apoi la Curtea din Madrid se face „conde“ după cum tot eclerînd se învîrtise de crucea de Malta. Nu e nici singurul, nici întîiul care cu aceleași mijloace a dobîndit rezultate identice dar, pe cînd pentru alții asemenea titluri și distincții constituie un scop, la dînsul sunt numai un mijloc și în aceasta îi consistă superioritatea. Întreprinde opera de regenerare a Ordinului, la care a fost afiliat, adaptîndu-l la contingențele actuale, prin admiterea candidaților la clasa onorară fără condiții de naștere și de confesie. Ar fi de rea credință să se

conteste atât ingeniozitatea concepției cât și energica și abila activitate de care dl. M. de Pierredon a dat dovada; realizările vorbesc. Dacă n-ar fi fost decât minunata expoziție a Ordinului de anii trecuți la Paris, demnă de a servi de model oricărei tentative similare. Dar după o lungă eclipsă, cavalerii în uniforme și mante, ai Ordinului pînă mai deunăzi prohibit, și-au reluat locul de onoare la ceremoniile religioase la cari participă oficialitatea, iar președintele Republicii Gaston Doumergue, protestant de confesie, primește însemnele de bail-onorar și mare-cruce din mîinile dlui de Pierredon. Tot d-sa le aduce și Suveranului României.

Precedentul exista: Regele Ferdinand făcuse Ordinului onoarea să accepte însemnele; Regele Carol I nu știm să le fi avut și nu e nici probabil. E de remarcat că mulți suverani au avut o preferință pentru acest Ordin; se citează chiar un caz ciudat. Suprimat în Anglia în timpul reformei religioase, Ordinul e din nou fundat la 1830 cu vechiul nume al „Ospitalului Sf. Ion de la Ierusalim” și în lista decorațiilor britanice figurează ca prima, fără a prejudicia totuși Ordinul suveran al Mării Britanii, „Jăretiera”. Regele Eduard al VII-lea, mare cunoscător în decorații, afecționa așa mult acest ordin încît îi purta placa în miniatură brodată pe căptușeala tutului hainelor.

Ne permitem să credem că rău a făcut dl. de Pierredon, că uitînd de circulara lui Talleyrand: „et surtout pas de zèle”, nu s-a mărginit la atât, și a avut baroca idee de a înființa în România o legăție a Ordinului al cărui titular ar fi d-sa, iar consilier contele... de la Rochefoucauld. Și după cîte s-au publicat în ziare, pare că ne găsim în fața unui fapt, dacă nu chiar îndeplinit, pe cale de a fi.

O CONTRIBUȚIE HERALDICĂ LA ISTORIA BRÂNCOVENILOR

Cum studiul de față îl scriem în românește, limbă care nu are, în felul celor apusene, o terminologie heraldică proprie și precisă, consfințită de o întrebuințare străveche, socotim de trebuință a fixa din capul locului punctul de vedere căruia înțelegem să ne conformăm pentru a împlini această lipsă. Știm că idiomul nostru s-a pricopsit, și nu foarte de curînd, cu termeni heraldici proprii, suntem departe de a ni-i însuși, deoarece nu recunoaștem nimănui dreptul de a impune aplicarea unui înțeles special nou unor cuvinte vechi, cu atît mai mult că la această stranie inovație lexicală n-a prezidat nici inteligența nici bunul simț. Așa, de pildă, scutului împărțit în două cîmpuri egale orizontal („coupé“ în franțuzește, „geteilt“ în nemțește), heraldistul român i-a zis „tăiat“, iar celui la fel împărțit, dar vertical („parti“ în franțuzește, „gespalten“ în nemțește) i-a zis „despicat“. De ce pentru unul a tradus din franțuzește și pentru altul din nemțește, care e criteriul, care rațiunea?¹

Credem că e de prisos a mai invoca vreo autoritate deosebită pentru a respinge o atare terminologie nu numai arbitrară și absurdă dar și perfect inutilă. Vom zice dar că scutul e împărțit în două orizontal sau vertical și vom amplifica după cerință perifriza explicativă pentru a nu scăpa din vedere nici un amănunt – heraldica fiind în cea mai mare parte a ei din amănunte. De altfel chiar în limbile cu termeni speciali, pentru descrierea desăvîrșită a unor steme alcătuite în afară de tipicul comun, concisiunea clasică e insuficientă și a o aplica riguros ar fi în dauna precizunii.

Mai rămîne de expus, înainte de a intra în materie, norma personală ce aplicăm la examinarea și analiza critică a oricărei steme.

1 Ștefan Grecianu mergea mai departe: din „sautoir“ făcea „săltar“ (?) iar termenii ce desemnează în româneasca neoașă culorile îi înlocuise prin alții arhaici desueți, de obîrșie străină; roșului îi zicea „ghiulghiului“, albastrului „lăzului“ (franțuzește „gueules“, „azur“). De la aceasta pînă la a întrebuința pentru scrierile heraldice alfabetul cirilic sau ortografia lui Heliad nu mai era decît un pas.

O stemă poate fi alcătuită: dintr-un (1) scut (cu unul sau mai multe câmpuri, fiecare cu sau fără însemne) deasupra căruia e așezată o (2) coroană sau pălărie, uneori și un (3) coif, închis sau deschis dar cu gît și umeri, simplu sau încoronat ce poartă (uneori) în creștet o (4) figură (cimier, helmkleinod), de sub care se lasă, lăsînd numai partea din față a coifului descoperită, fie (5) o bucată de stofă întregă (capelină), fie (5 a) fișii de stofă crestate și pe margini învolburate (lambrechini, lemnisce) (fie 5 și 5 a împreună). Scutul poate fi ținut din amîndouă părțile de (6) două figuri asemenea sau deosebite (ținători cînd sînt ființe omenești sau cu înfățișare omenească și susținători cînd sînt alte vietăți). Sub scut poate fi o (7) panglică purtînd o zicere (deviză) iar deasupra lui o (8) alta purtînd o altă zicere (legendă) sau foarte rar (9) un „strigăt de arme“. Toate aceste însemne pot fi adăpostite sub o (10) mantă de purpură, sau albastră în Franța, care se desfășoară din (11) pălăria de principe sau duce (coroană în Franța) sau de comite domnitor în Sf. Imperiu roman sau sub o mantă albastră ce se desfășoară din coroana ducală.

Deosebit de aceste însemne mai pot figura într-o stemă cele speciale, numeroase, ale diferitelor demnități (militare, de Curte sau bisericești) sau ordine de cavalerie, exterioare toate, afară de cele ale Ordinului de Malta, ai cărui cavaleri efectivi (nu onorari), de toate gradele, poartă deosebit de crucea cu metaniile petrecute printre vîrfurile altei cruci mari și un „chef“ – inferior, zis al Religiei (în câmp roșu o cruce de argint).

Toate elementele ce alcătuiesc o stemă pot fi și de sine-stătătoare și purtate astfel, afară de capelină și lambrechini, ce rămîn nedespărțite de coif, precum ținători și susținători, pălărie (respectiv coroană), de scut.

*
* * *

Împăratul Leopold I, în calitate de rege¹ al Ungariei, conferă – Laxenburg 19 mai 1688 – lui Constantin Brâncoveanu, boer valah, demnitatea ereditară de comite ungar cu transmisibilitate nelimitată și-i conferă armele următoare:

În câmp albastru, cu tărîmul verde, un călăreț înveșmîntat și înarmat în felul roman, ținînd în mîna dreaptă ridicat un gladiu de aur în care stă înfipt un cap de turc, iar în stînga dîrlogii și călare pe un cal alb avîntat în goană. Călărețul, calul și capul de turc sunt de culoare firească, veșmîntul, armele și coiful călărețului de aur, pieptarul, penele coifului și încălțămîntea călărețului purpurii, cealmaua turcului albă cu fundul roșu. Deasupra scutului, casca de

¹ Ereditar din octombrie 1687.

argint cu șase gratii de aur și cu chenarul de jos de același (metal) purtând în creștet vechea coroană (sau diademă) regească de sub care se desfășoară lambrechini¹ de aur și albaștri la dextra², de argint și roșii la senestra³.

Descrierea acestei steme, așa cum e reproducută în culori în lucrarea contelui Amödeé de Foras: „Les Bässaraba de Brancovan“ (Genève, 1889) nu e de prisos a fi completată în toate amănunțele.

Scutul e de formă ovală, încadrat într-un cartouche baroc de aur și cîmpul său albastru ca și fundul roșu, oval iarăși, pe care e țintuit, sunt înflorate de arabescuri subțiri de culoarea respectivă a fiecăruia în nuanță mai închisă. Călărețul, în „travesti“-ul roman de Opera al epocii colacțiunii, își agravează anachronismul cu turcul, printr-o pereche de mustați negre la fel cu cele ale victimei, iar armăsarul, cu totul și cu totul alb, atinge ușor tărîmul numai cu vârful copitelor dinapoi, picioarele dinainte băfînd aerul. Deși roșul din scut, afară de acela al cealmalei e purpuriu, lambrechinii sunt roșu-deschis, iar coroana, bogat bătută în nestimate și pe cerc și pe flori are bumbi de aur, nu de mărgăritare, la îmbinarea volutelor. O verde cunună împresoară fundul roșu al acestei înluminări heraldice de epocă decadentă, dar de largă factură artistică și în cele patru colțuri din afara ei, tot în cartușe sub vechea cunună regească deopotrivă, armele Ungariei, Boemiei, Dalmației și Croației, iar sus în mijloc, sub coroana împărătească, pe scut de aur mohorit acvila bicefală neagră pe piept cu stema Austriei: în cîmp roșu fascea de argint⁴. Aceste din urmă arme sunt cele personale ale împăratului, nu ale împărăției, scutul fiind împresurat de însemnele Ordinului „Toison d'Or“⁵, al cărui mare-maestru fiind la acea dată capul ramurei primogenite a casei de Austria, regele Spaniei; împăratul era simplu cavaler⁶.

1 Lambrechini, lamechini, lemnisice, fofeze.

2-3 Dextra e stînga, iar senestra dreapta scutului privit din față. În heraldică, acela care descrie sau enunță (blazonează) o stemă (crainicul) e presupus că o poartă pe propriul său piept.

4 Pentru un heraldist felul cum aceste însemne sunt înfățișate constituie un tezaur: centunenții (*lectură incertă*) lanțului fiind roșii nu albaștri, cum greșit s-a stabilit ulterior.

5 E preferabil a nu se traduce „lîna de aur“. E: „ordo aurei velleris“, nu „aureae lanae“. Afit pentru denumirea cit și pentru cancelaria ordinului s-a întrebuițat invariabil de la fundație (terminologia) franceză. Iosef al II-lea scrie contelui Pallfy: „iar în I...capitolul anunța Regelui Carol I moartea... (*nota nu e terminată*)“.

6 A decurs din aceasta o bazaconie heraldică greu de calibrat chiar ca atare. Cineva, neînțelegînd rostul prezenței acelor arme ale țărilor „ereditare“ în această înluminare și-a închipuit că au fost și ele concesdate în dreptă stăpînire și împărțind un scut prin două trăsuri verticale și una orizontală în 6 cartiere, în 5 din ele a plasat armele sus ziselor regate și pe ale împăratului, iar în cel rămas liber (al 5-lea în ordine, adică al 2-lea din rîndul de jos) pe cele brâncovenesti cu călărețul, schimbîndu-le smaltul cîmpului din albastru în roșu. S-ar zice astfel că e un „pennon d'alliances“ arătînd căsătorii de-ale Brâncovenilor cu arhiducese de Austria, principese de Ungaria și Boemia sau că Brâncovenii domniseră în aceste țări sau aveau asupra-le pretenții. Această monstruoasă heraldică poate fi văzută sub o coroană închisă de un model impresionant pe vitraliile Bisericii Domnița Bălașa.

Înainte de a purcede la examinarea critică a acestei steme brâncovenești nu e de prisos a fixa norma călăuzitoare. Mulțumită superficialității de pregătire și a sărăciei de cunoștințe s-a acreditat, și ce e trist, nu numai la heraldiștii-amatori, părerea că la o stemă, interesul se reduce exclusiv la conținutul scutului, tot ce e în afară fiind considerat ca „ornament“, adică accesoriu. Foarte îndelungate și stăruitoare cercetări în această varie și amplă materie, mi-au format o părere absolut contrarie¹. O stemă trebuiește considerată în totalitatea ei, fiecare din componenții ce o alcătuiesc constituind, pînă la proba contrarie, parte integrantă, iar importanța acestora poate varia de la caz la caz².

Aplicarea acestui principiu nu poate decît folosi studiului oricărei steme, chiar celei brâncovenești de la 1688. Din punct de vedere heraldic, acesteia interesul i se limitează strict însă la costumul figurei principale, singurul element care îi imprimă ceva deosebit. Încolo, în cîmp aproape invariabil albastru, pe un cal rar altfel decît alb, și în port național, cel mai adesea verde, cu căciulă cu pene (excepțional cu pălărie rotundă) călărețul este în Ungaria, la mica nobilime (indiferent maghiară sau română, excepțional însă la cea săsească, de ex. familia v. Ritters) tipul clasic de stemă, formînd foarte ample

- 1 Scutul cu însemne e cel din urmă venit pe lumea heraldică, abia pe la jumătatea veacului al XII-lea, cînd printr-o contagiune generală, contagiune atît de rapidă că nu i se poate stabili vreun focar, se răspîndește în toată Europa și printr-o coincidență stranie, tot atunci se ivește și în Japonia. Nici origina lui nu e militară; în Occident e cert că însemnele înainte de a figura pe scut, au alcătuit podoaba cînd nu însăși substanța veșmintelor de apartament: cacomul (hermine), singeap (vair), jder (sable, sabulum), fășii, șuvițe sau vipuști de blană și de stofă de fir, apoi termenii tehnici: cusut (cousu) și însăilat (brochant), etc. Iar întrebuintarea lui inițială e pur sportivă. Mult înainte existaseră însă colorile și „cimier“-ul. Prin urmare, după cum toți heraldiștii sunt de acord a recunoaște colorile și „cimier“-ul fiind mai vechi sunt și mai „venerabile“. În Germania și uneori în Anglia, „cimier“-ul e principalul component al stemei. Această chestie o tratez pe larg într-un studiu ce prepar asupra stemelor țărilor românești, unde dovedesc că, printr-o întîmplare, acestea sunt din cele mai venerabile, la a Valahiei și a Moldovei, pasărea și capul de zimbri fiind „cimier“-e coborîte de pe coif în scut, unde s-au substituit altor însemne, iar la a Banatului, leul, „cimier“ de asemenea și-a păstrat chiar coroana coifului din care se ridica pentru a prinde steaua între gheare.
- 2 Străvechea casă de dinastii Hohenlohe poartă în cîmp de argint doi leoparzi negri unul deasupra celuilalt. După regula heraldică, lambrechinii ar trebui să fie de argint și negri, deci culorile alb și negru. Sunt însă de argint și roșu, pentru că vechile culori ale casei sunt alb și roșu, culorile Franconiei, de unde își trag obîrșia și unde păstrează de totdeauna importante posesii teritoriale. Wied (Wied-Runkel), din care ultima Doamnă și prima regină a României, poartă în cîmp de aur un păn cu coada destinsă de culoare firească. Culorile antice ale casei sunt roșu și galben și se găsesc în veșmîntul de aur și roșu al celor doi îngeri ce țin scutul (tenants). Lusignan din Poitou purta un scut în fișii de argint și albastre pe deasupra cărora s-a însăilat mai tîrziu un leu roșu, iar în „cimier“ pe străbuna legendară zîna Melusina (la mère-lusigne) ieșind despoiată pînă la mijloc și despletită, dintr-un hîrdău în apa căruia se oglindește ca să se pieptene (aceiași „cimier“ îl avea numai familia cu aceeași origină Saint-Gelais). Iar Carretto-Millesimo, principii italieni, poartă în afară de scut, dedesubtul acestuia carul antic la care sunt înhămați doi lei, carul și leii de aur. La Hohenlohe dar, componentul principal îl formează lambrechinii, la Wied țitorii, la Lusignan „cimier“-ul și la Carretto o figură exterioră, fără nici o relație cu scutul.

serii. Variațiile consistă uneori la smaltul cîmpului sau al veșmîntului, la culoarea calului ce trebuie socotită întotdeauna firească, la arme (sabia dreaptă ariană, sau cea curbă turanică, ori sulița, cu sau fără cap de turc, buzduganul, pușca lungă zisă terseniană etc). Acest brav călăreț își complică uneori existența și cu alte instrumente, muzicale de pildă (la familii române trîmbițașul ține o trîmbiță din care iese un cap de om: arme grăitoare); în alte scuturi e înfățișat încălecînd cu un picior în scară sau străpungîndu-și inimicul precum i se întîmplă și să fie însoțit de un cîine fidel. E firesc a presupune că în acest fel de steme, figura principală reprezintă pe însuși impetrantul, după cum în patenta unui alt român, cu nume predestinat: Viteaz, aceasta se precizează chiar. În ce privește capul de turc, figurînd înfipt în vîrfurile unei săbii ținută numai de un braț (dextro chère sau senestro chère) la aceeași mică nobilime e iarăși de întrebuintare frecventă.

Rezumînd dar, aceste arme brâncovenești sunt de caracter pur maghiar, corespunzătoare dependenței titlului căruia sunt aferente și ilustrînd motivul colațiunii : partea luată de ascendenții impetrantului la luptele împotriva turcilor. Afirmăția din scrisorile patente că acele arme sunt cele antice ale Brâncovenilor și că e doar o colațiune nouă ce este astfel confirmată în posesia și uzagiul lor, trebuie privită ca o deșartă formulă de cancelarie, nu ca expresia unei realități, așa cum naiv o ia de bună, de Foras. Ceva mai mult : dacă în această împrejurare impetrantul a uzat de dreptul său de alegere n-a putut să indice decît un om armat, fără cal și fără cap de turc : cum se va arăta mai departe.

Ca tocmai prudentul Brâncoveanu, vasal turc, să fi cerut o stemă atît de manifest subversivă și ofensătoare față de nația suzerană e cu totul exclus, ea n-ar fi putut fi arborată ostentatoriu și apertamente, așa cum cere regula și e un exemplu unic de arme osîndite, din motive politice, la clandestinitate, iar clandestinitatea e incompatibilă cu însăși noțiunea de heraldică. Ne aflăm dar în prezența unei „gaffe“ de cancelarie, de care e, poate, în parte, culpabil și Brâncoveanu și se va vedea cum, ulterior, a fost reparată. Să terminăm mai întîi cu ceilalți componenți ai stemei, cei din afară : casca, coroana și lambrechinii.

Însoțirea de metal cu smalt a acestora din urmă e justă : aur și albastru la dextra (metalul părții de veșmînt și a armelor figurei principale au smaltul cîmpului); argint și roșu la senestra (metalul corespunzător culorii firești, albe, a figurei secundare și smaltul părții secundare de veșmînt a figurii

principale). Casca poate fi trecută cu vederea, portul ei nefiind codificat în heraldica germană; de model sau de metal diferit, închisă sau deschisă, poate fi așezată de față, întoarsă sau de profil după stilul și poziția scutului, pentru estetica stemei sau când sunt în număr pentru simetrie. Dacă în aceste arme găsim vechea coroană sau diademă regească, argumentează de Foras, e pentru a dovedi mai cu tărie obârșia suverană a Brâncovenilor și conchide că, aflându-se în posesia vechei coroane deschise, aceștia o pot arbora pe cea modernă închisă. De Foras ignorează că mult înainte de 1688 vechea coroană regească fusese depreciată și degradată, căzând din întrebuințarea curentă, numeroși țărani români, în serii, au dobândit pentru vitejia și credința lor de la principii Transilvaniei arme în cari „*supra scutum galea* (uneori „*clausa*“, alteori „*aperta*“) *quem contegit diadema regium*“ etc. Acum, din faptul că de Foras reproduce numai armele din 19. V. 1688 și le dă ca pe cele de principe al Sf. I. R., se deduce logic că în colațiunea acestui din urmă titlu fusese fără arme (sunt și alte asemenea exemple) căci dacă s-ar fi conferit, natural ar fi fost să le reproducă de preferință pe aceste din urmă, cărora nu le-ar fi putut lipsi în nici un caz manta și pălăria de principe. De Foras pretinde că i s-a comunicat în original diploma din 30. I. 1695, pe pergament, scrisă cu litere de aur (?), investită cu sigiliul major imperial în cutie de aramă (vrea să zică probabil alamă), semnată și contrasemnată, „présentant enfin la plus haute authenticité“. E foarte suspect. Ce e o diplomă în original? O simplă *expediție*, o copie conformă cu originalul scrisorilor patente, o copie în exemplar de lux, semnată și contrasemnată „*manu propria*“ și investită cu marele sigiliu de Stat. Distrugerea sau pierderea deci a unei asemenea expediții e doar o pagubă a unui obiect de artă, originalul existând împreună cu tot dosarul colațiunii în arhiva respectivă care putea elibera o nouă expediție, nesemnată și contrasemnată însă „*manu propria*“ și fără sigiliul major. Originalele diplomelor brâncovenești nu mai există. De soarta celei din 19. V. 1688 nu se știe mai nimic, de a celei din 30. I. 1695 despre care de Foras pretinde că a avut-o în mână¹, Ionescu-Gion în a sa *Istorie a Bucureștilor* dă, după Athanasie Comnen Ipsilant, prețioasa informație că Brâncoveanu o păstra în ascunzătorile de la Colțea, unde găsind-o Stolnicul Cantacuzino a trimis-o sultanului Achmet. Ce a avut de Foras, a fost o copie a celor din urmă scrisori patente semnate de Împăratul Leopold și contrasemnate de cancelarul-conte Hartig, al cărui

1 Actualul principe Brâncoveanu nu o posedă sau poate arhiva sa de familie nu e bine inventariată.

text îl și reproduce, din nenorocire, fragmentar și prin cari se conferă atît lui C. Brâncoveanu (senior) cît și fiului său întîi născut Constantin (junior) titlul de pr. al Sf. I. în primogenitură cu predicatul de Brankovan și calificarea de Illustrissimus, dilectionis et consanguinei nostri charissimi. Dacă de F. ar fi avut originalul sau o copie completă a acestor scrisori patente ar fi văzut că o dată cu acest titlu și calificări s-au conferit celor 2 impetranți și armele următoare:

– Un scut sferticat în cruce dreaptă. În I-ul cartier, în cîmp de argint deasupra a trei munți verzi acvila neagră cu aripile destinse, armată (cu ghiare) de aur, încununată de același (metal), purtînd în plisc o cruce de același, în ghiara dextră o altă cruce a Patimei de același, iar în senestra o sabie cu mîner de același, în al II-lea în cîmp roșu o fasce de argint, în al III-lea în cîmp albastru un „chevron“ de argint însoțit dedesupt de o stea cu șase raze de același și în al IV-lea în cîmp tăiat orizontal în două părți egale, un turn (cu poartă boltită și deasupra acesteia o fereastră pătrată) cu trei metereze, în vîrf un pom (rotund) verde. La dextra turnului mergînd pe linia ce desparte cîmpul în două, un om de-a-ntregul înarmat (de toutes pièces) cu platoșă și coif ținînd în mîna dreaptă un sceptru, în vîrf cu o floare heraldică de crin cu totul de aur. Suportî: doi leopardi leonați de aur, cel din dextra ținînd o spadă de argint cu mîner de aur, cel din senestra un sceptru de același din urmă metal. Mantă și pălărie de principe al Sf. I.

O asemenea rectificare integrală de arme ale aceluiași impetrant chiar la un interval așa scurt nu trebuie să pară curioasă. Cazul e departe de a fi unic. Oricum, iată-le însă evaporate armele „antice“ de familie și înlocuite prin altele, nu unitare; în cari dacă al II-lea cartier (Austria), fiind armele donatorului, nu prezintă nici un fel de interes, celelalte trei oferă un larg cîmp de studiu și analiză, alcătuiind fiecare subiectul unei importante chestiuni de heraldică.

E util a pune aici prealabil complexa și delicata chestie a însăși heraldicei românești. Cînd într-o limbă, pentru o singură noțiune avem patru vii și vechi termeni populari: unul de obîrșie latină (stemă), unul germanic (marcă) și două slave (pajeră și herb), se poate oare concepe că aplicarea lor era limitată exclusiv la armele de țară, neexistînd și altele? Și e admisibil ca primii voievozi să fi avut arme de structură și factură occidentală, foarte regulate și complete, iar tovarășii lor de arme și curtenii nu? Prezumția e puternică dar în sprijinul

ei nu se găsește nici cea mai slabă dovadă și e iarăși greu de explicat o dispariție în bloc fără urmă, deoarece prin convulsiunile și vicisitudinile acelor veacuri de fier nu au trecut numai țările românești – și aiurea, heraldica nu numai că a dăinuit dar a înflorit chiar mai puternic. Aplicând aici principiul că în caz de dubiu, prezumția joacă în favoarea pîrîtului, suntem de acord că heraldica a existat dar cu o grabnică și totală soluție de continuitate, iarăși unică. A pretinde acum că, în cele cam patru veacuri de carență, ea ar fi subsistat în stare de letargie larvată, că adică în unele familii, printre alte datine s-ar fi păstrat și aceea a unor figuri sau însemne proprii, fără a mai fi fost reproduse și întrebuințate, desuete prin urmare, e o supoziție foarte sugestivă, căreia în aceste arme brâncovenești i se găsește un început de temei. Prudența cu care heraldistul se cuvine să procedeze în lucrările sale, e mai de rigoare pentru armele românești decît pentru oricari altele, suspiciunea fiind totdeauna profitabilă, speciosul și falaciosul întîmpinîndu-te la fiecă pas. De altfel materia e atît de inconsistentă și de precară încît poate fi îmbrățișată pentru Valahia, aproape în întregime în critica acestor trei cartiere ale armelor brâncovenești.

Acvila heraldică neagră cu aripile destinse e netăgăduit stema metamorfozată a Valahiei, crucea din plisc înlătură îndoiala. Că i s-au adăogat încă o cruce și o spadă în ghiare, că sboară deasupra a trei munți sunt intemperanțe de penel, familiare personalului artistic al Cancelariilor. Se impune aci chestiunea armelor Valahiei, a corbului și a acvilei. O voi trata, în mod sumar, aci, deoarece formează subiectul unei alte lucrări de cadru mai amplu și tratată mai științific, ce am în pregătire. E de altfel o chestiune mai puțin complexă decît ar părea, dacă la studiul ei se aplică metoda pozitivă elementară.

Primii voievozi au avut arme de casă: scutul (triunghiular aplecat, à la fenêtre) împărțit vertical în 2 cîmpuri egale, I-ul (la dextra) fasciat (de roșu și argint?) de 8 bucăți (Ungaria?), al II-lea (la senestra) șadea (roșu?). Coiful închis de profil (heaume, helm), în „cimier“ o acvilă de înfățișare firească cu capul întors; capelină. Culorile după regulă ar fi roșu și alb. Pînă la o dovadă contrarie fasciatul sunt arme de concesiune ale suzeranului, iar cîmpul roșu șadea (sau deplin) era în unele țări occidentale, ca Aquitania, însemnul de mare feudatar; în Germania, mai fîrziu, un cartier roșu deplin indica posesia și exercițiul drepturilor regaliene. Scutul are uneori augmentări, de cari mă voi ocupa, ca de întregă această chestiune, aiurea, mărginindu-mă aici numai la

identificarea pasărei de pradă din „cimier“ și la succesivele ei avatare. Inițial e o răpitoare de zi (are ochii pe lăturile capului), masivă, cu plisc gros coroiat și cu capul întors. În zoologie răpitoarele diurne sunt numeroase, în heraldică ele se reduc la trei: acvila, șoimul și eretele. Aceste două din urmă – nobilele păsări de vânătoare – sunt înfățișate în felul lor firesc șui, cu capul și pliscul mic și cu totul excepțional altfel decât cu scufița cu moț de pene, la picioare cu curelușe și clopoței, și ades așezate pe bățul lor din șoimărie. Prezența lor în steme e infim de redusă față de a acvilei; figura care, ca număr, împarte cu leul, întâiul loc în heraldică, emblema imperialității însăși, probabil, explică Erasm, pentru că această sburătoare e rapace, feroce, vorace, nesociabilă și sordidă. În heraldică, acvila e înfățișată în două feluri, într-unul, formînd marea majoritate, e o figură convențională, stilizată și schematizată la extrem, în celălalt e reproducerea făpturei adevărate, care nu se specifică însă decît atunci cînd e de profil și fixează un soare. Acvila neagră a casei genoveze Doria e cea convențională în armele de principi ai Sf. Împărății, de Borriglia, pe vechile palate din Genova e însă cea firească. Acvila de pe mormîntul casei Visconti, reproducă după aceea a Legiunilor romane, a servit la rîndul ei de model celei napoleoniene. Iar acvila de profil cu capul întors, așa cum e în „cimier“-ul voevodal este la fel cu cea de pe reversul augustalei de aur a împăratului Friederich (1230).

Aceste arme ale primilor voievozi, așa clasice și pure, dăinuiesc puțin, ceea ce constituie o enigmă. Luîndu-se în considerare cultul exacerbat pînă la fetișism al evului-mediu pentru tot ce e heraldic nu se poate concepe un abandon; logic nu s-ar putea deduce decît că o atare dispariție de arme a marcat dispariția unei dinastii. Și în locul lor (îmi lipsește data certă) apare în sigiliul țării ceea ce s-a denumit „noua plantație“: un grup alcătuit din două figuri omenești, în picioare, încoronate, un bărbat și o femeie și între ele un copac lunguet, poate un plop. Progresiv denaturate în modul cel mai deplorabil de daltă barbară a meșterilor-pecetari, amputate de toate membrele, luînd aparența de mogîldețe sau momii încoronate, redobîndind în treacăt înfățișarea omenească și sexul și îmbrăcînd varii deghizamente (niciodată însă, cu caracter sacru sau sacerdotal), aceste două figuri au o lungă existență și dispariția lor coincide cu aceea a domniilor pămîntene.¹ Această alcătuire

1 În pecetea lui Șerban Cantacuzino s-a eliminat copacul care e înlocuit printr-un scut cu corbul, căruia cele două figuri îi devin țitoare (tenants). În cea a lui Brâncoveanu, grupul re apare în complet.

de 3 figuri, 2 umane și una vegetală a avut o întrebuințare pur sfragistică, fiind absolut lipsită de caracter heraldic. Că ulterior, în ultima epocă a existenței ei a fost și ea închisă în scut, a fost din simplă inadvertență plastică și aceasta numai pe sigiliu (pecetea gospod) încolo nu se întîlnește nicăieri, nici în stemele din cele trei gravuri cu portrete de domnitori (unul al lui Matei Basarab, celelalte două ale lui Brâncoveanu), unde corbul singur figurează, nici pe pietre de mormînt, nici pe odoare bisericești, nici pe prapure sau steaguri, acestea purtînd țesute sau zugrăvite pe icoane (steagul lui Șerban Cantacuzino), fie cum descrie Spontoni¹, ca pe stindardul cel mare (la bannière carrée) adevărata stemă a țării (stema însăși, figurile nemaifiind închise în scut): stindardul de damasc alb cu corbul pe un ienuper (ginetro, genièvre) verde, în cioc cu o îndoită cruce roșie (vermiglia) „*insegna ad impressa antichissima di Vallachia*“. Dar ce e acest corb, de cînd există, de unde provine? Chestiunea trebuie pusă formal, aci atingîndu-se punctul nevralgic al istoriei stemei Valahiei, la a Moldovei nefiind nici dubiu, nici confuzie. Nu pretind a o fi rezolvat, expun numai și coordonez datele de cari va trebui să se servească oricine ar lucra la acest fine.

Vechile arme voevodale au dispărut, dar nu în întregime. Componentul lor cel mai vechi, acvila din „cimier“ subsistă. Desprinsă de pe coif și degenerată tot de meșterul pecetar, ea se aciuiază modestă în pecetea gospod, filfiie la început deasupra copacului și se așază apoi treptat în vîrfurile lui. La cele trei figuri s-a adăogat dar a patra. În jurul acesteia se desinează un scut care uneori le cuprinde pe tuspătru. Că este bătrîna acvilă o dovedește particularitatea capului întors. La această particularitate se adăogă o alta: acvila se așază în poziție contrarie, adică în loc să fie cu coada spre dreapta pecetei, e cu coada spre stînga acesteia. Avem dar acvila întoarsă și cu capul reîntors (heraldic: contourné, la tête retournée). O explicație plausibilă măcar a acestei noi suceli nu există. La o dată ce rămîne de precizat dar care nu e tocmai așa „antichissima“ cum afirmă Spontoni, acestei sburătoare, ce printr-un processus plastic

1 La articolul „retourné“, în accepția heraldică a acestui termen, se citează armele familiei Corvinilor. L'Aigle (?) de Corvin: D'or au corbeau de sable contourné, la tête retournée tenant au bec une croix patriarcale de gueules, confundîndu-se armele Valahiei cu ale Corvinilor, după cum heraldiștii francezi au luat adesea armele casei Batory drept ale Ardealului. Printr-ună din acele coincidențe de cari heraldistul nu se lasă impresionat, un corb tot întors și cu capul reîntors, dar în cîmp roșu, ținînd în plisc o rămurică de stejar cu 5 frunze verzi și așezat pe o altă cracă mai mare e stema obscurii familii, poate mechlebergeză, cu începuturi foarte recente și modeste, Bühren, care puțin mai tîrziu, cu numele Biron, dă Curlandei doi duci suverani.

își pierduse caracterul de acvilă, fără a-și modifica însă poziția, i se substituie corbul Corvinilor de la Huniad.

Nu vechi acesta. Data la care Ladislau Postumul conferă lui Ioan Corvin arme e precisă: 1 februar 1453. Că această substituție s-a efectuat o dovedește frecuenta prezență a inelului din pliscul corbului corvinian în acela al corbului Valahiei, laolaltă cu crucea. Acum, de ce substituție și nu pur și simplu adopție a înseși armelor Corvinilor? Pentru că în acestea corbul are poziția lui heraldică obișnuită, de profil cu pliscul la dextra și coada la senestra, așa cum se vede în basorelieful colorat¹ din Biserica Neagră din Brașov, datînd de sub domnia lui Mateiaș Corvinul și comemorînd o vizită a acestuia.²

Și substituția nu s-a oprit numai la sburătoare, ea s-a întins la întregul grup din sigiliu, care a fost utilizat în modul cel mai ingenios ca să illustreze legenda Corvinilor și a stemei lor. E această legendă³ anterioară colației armelor pe cari le explică? Nu se știe, cum nu se poate garanta nici originalitatea ei, corbul cu inel în plisc aflîndu-se și în alte steme.

Dovezi concrete abundă. În pecetea lui Gr. Ghica (1674) momîile redobîndesc aspect uman, au coroane închise și portul contimporan, dar cea de bărbat din dreapta copacului ține un arc și săgeată, un topuz sau sabie. Iar în altă pecete tot a unui Ghica, în locul grupului de figuri țepene e înfățișată chiar scena săgetării, care e și mai perfect și mai artistic redată sub portretul lui Constantin Mavrocordat din stampa lui Schmidt, unde sub cele două steme a Moldovei și a Valahiei întrunite în același cîmp de aur al unui scut obez, se vede clar, la stînga femeia cu brațele ridicate la cer și la dreapta băiatul cu arcul în mîină și în vîrfurile copacului pasărea străpunsă de săgeată, lăsînd să cază inelul.

Acvila din stema brâncovenească e neagră în cîmp de argint. Aceleași sunt și vâpselile din stema Valahiei? Am zis vâpseli și nu smalturi într-adins. Acest din urmă termen în accepție de culoare heraldică e în cazul de față foarte

1. Zugrăvit din nou recent, culorile au fost riguros respectate, așa cum le-am văzut acum 30 de ani.
2. O altă remarcabilă reprezentare a armelor acestui rege, sculptate în stil gotic „flamboyant” sunt (*sic*) încastrate în zidul primăriei orașului Goerlitz din Silezia.
3. Un rege al Ungariei vîînd în Ardeal are relații cu o femeie (romîncă). Aceasta rămîne însărcinată. La despărțirea de dînsa, regele îi spune că dacă naște băiat să i-l aducă îndată ce se face mare la Curte și ca să fie primită și s-o recunoască îi dă inelul lui. Naște băiat; se face mare. Femeia pleacă cu dînsul spre cetatea Regelui. În cale, oprindu-se la un rîu să-și spele rufele, ea își scoate inelul și-l pune pe piatră. Un corb îl fură și zboară cu el în vîrfurile unui copac. Femeia e în culmea deznădejdiei, băiatul însă, întrepid, ia arcul și săgetează pasărea hoată. El va fi străbunul Corvinilor de la Huniad. Legenda are și un tîlc adînc politic. Corvinii stabileau astfel o legătură strălucită cu dinastia arpadiană, care, ca nici una alta, a dat bisericii romane doi sfinți și o sfință.

relativ. Cîmpul a fost cînd alb (argint), cînd galben (aur), cînd albastru și, din inadvertență desigur, chiar roșu uneori, iar corbul a fost de culoare firească, un negru heraldic. În favoarea cîmpului alb pledează stindardul descris de Spontoni, sub ultimii fanarioți e chiar de argint¹ și cînd sub domniile pămîntene din veacul trecut corbul cedează loc unui vultur brun tot de culoare firească, cîmpul e tot de argint². Cîmpul albastru e acela al scutului Corvinilor, în stema Valahiei poate fi numai asimilat cu azurul heraldic, de nuanță sumbră, de fapt fiind simpla culoare a cerului, „coeruleum“ zis, așa cum inițial a fost în aproape toate stemele maghiare. De altfel din punct de vedere estetic corbul de culoare firească cu pliscul și picioarele poleite, îmbucînd crucea roșie se însuflețește mai viu pe albastru și tot pe albastru se desprind mai luminoase soarele de aur și luna de argint ce aproape niciodată nîu lipsesc din stemă. Importanța lor covîrșește însăși pe a corbului, pentru a evita însă repetiția, li se rezervă critica cu prilejul citării unei pseudosteme brâncovenești. Chestiunea crucei din plisc, element parazit, de natură pur simbolică, a servit totuși a identifica pozitiv, în acvila din cartierul I, prima remetamorfoză heraldică a corbului Valahiei.

Nu tot așa de ușor se poate explica armele din al III-lea cartier, asupra cărora planează un mister ce-și așteaptă elucidarea. „Chevron“-ul, piesă onorabilă de clasa a doua, inexistent (cînd nu e de importăție) în țările orientale și în Spania, sporadic întrebuintat în Italia și Germania se întâlnește foarte des în Anglia și e extrem de răspîndit în Franța, e piesa prin excelență franceză; drept, aplecat sau răsturnat, retezat, ciuntit sau frînt, undat, crestă sau dințat pe mărgini, cu brațele rotunjite, singur sau două îmbinate sau încîrligate, însoțit de diverse figuri, cel mai ades de 3, 2 sus și 1 jos, la fel toate sau nu, încărcat sau încărcîndu-le, el ocupă în armorialul Franței numeroase pagini. Asupra simbolurilor ce i se atribuie că reprezintă, părerile sunt relative; în heraldică simbolul cînd nu e istoric dovedit e totdeauna astfel.

Se pune dar întrebarea care e proveniența și care rostul acestei piese în armele brâncovenești. Să fie una din acele improvizări de cancelarie, denu-

1 Bogătașul Constantin de Bellio (Belu), omul de afaceri al lui Ion Caragea-Vodă, fiind creat baron austriac (diploma originală la Academie), în cartierul al III-lea al armelor ce obține cu acea ocazie, poartă, absolut „sine causa“ stema Valahiei în cîmp de argint. Bellio, nepotul egumenului de la Colle (*incerti*) Daniil Zighno, era macedonean, originar de la Pella. Nepoții acestuia sunt creați succesiv baroni austrieci.

2 Tot „sine causa“, corbul figurează în armele de principe al Sf. Imperiu, ale lui D. Cantemir, în cîmp roșu.

mite „Gnadenzeichen“ (probă de grație din partea donatorului), slujind de umplutură sau a fost desemnată de însuși impetrantul care a făcut desigur de data asta, uz de dreptul său de alegere? Căci „chevron“-ul și steaua cu 6 raze – atît de norocoasa stea – tot în cîmp albastru sunt armele unei alte familii olteneste, a Bibeștilor, cu singura diferență a metalului „chevron“-ului și stelei, de aur în loc de argint. Dacă a fost voluntară sau fortuită¹, rămîne de cercetat (și e foarte greu), cert e că în pecetea de ceară cît și în cea tipărită a domnitorului Barbu Dim. Știrbey (nu am nici una de a fratelui acestuia G. Dim. Bibescu) atît „chevron“-ul cît și steaua sunt de argint, metalul originar (dacă ar fi de aur ar fi și ele punctate cum vizibilă e fascea din mijloc a tricolorului român din stemă). Și apoi, pe cît știi, culorile familiei Bibescu sunt alb și albastru, nu galben și albastru și nu e cazul ca la Hohenlohe sau la Wied să fi avut culori de casă anterioare armelor, independente de acestea și diferite. În macabra polemică asupra identificării osemintelor de la Biserica Sf. Gheorghe-nou, dl. Em. Hagi-Mosco a protestat împotriva faptului că la pecetluirea acestor presupuse rămășițe ale domnitorului decapitat s-a[lu] întrebuințat panglici cu culorile naționale în loc de cele brâncoveneste, alb și albastru, (culori heraldice, „Hausfarben“, nu de livrea, cred). Dat fiind că nici Brâncovenilor nu li se pot presupune culori mai vechi decît stema, ele nu pot fi decît ale armelor cu „chevron“-ul și steaua și nicidecum ale celor de comite ungar (albastru și galben, cum am demonstrat mai sus). Rămîne dar stabilit că trecînd peste un element dubios (metalul pieselor), atît armele cît și culorile Brâncovenilor Brâncoveni cît și ale Bibeștilor și Bibeștilor-Știrbey sunt identice².

Să fie și unele și aceiași (*sic*)? Pozitiv e numai că le găsim la Brâncoveni în stema de Reichsfürst din 30. I. 1695 și la Bibești în veacul al XIX-lea ca arme de familie, și în această calitate de două ori în armele țării³. Alt material deocamdată lipsește. Că această identitate ar dovedi o origină comună, vreo

1 Adesea stemelor le variază intenționat sau întâmplător smalturnile. În România, de pildă, familia Mano are arme din veacul al XVIII-lea – în cîmp roșu o mîină (appaumée) de culoare firească, încărcată (în palmă) de un ochi de om. (Recepție din veacul al XVIII-lea și de la 1832). Marele vornic Iancu Mano o poartă în cîmp albastru și cu adausul a 3 stele de argint, „en chef“.

2 Faptul că la Brâncoveni aceste arme figurează în al III-lea cartier, adică nu sunt principale nu e concludent, mai toate colațiile de arme ale Sf. I. din acea epocă și din veacul următor lasă din punct de vedere heraldic mult de dorit, în ele armele originare cad pe plan secund sau ultim, primul cartier sau scutul „sur le tout“ fiind ocupate de „Gnadenzeichen“ sau de arme noi.

3 În tinerețea mea, exista la Muzeul de Antichități de pe Bulevardul Academiei o piatră mare cu armele destul de mutilate ale Bibeștilor.

veche înrudire, mai directă, mai apropiată decît cea istoric cunoscută între aceste două neamuri oltenești nu-mi aparține nici măcar s-o sugerez, asemenea chestiuni nefiind de domeniul heraldic, în care înțeleg a mă confina strict. Nu poate fi însă nici trecută cu vederea potrivirea dintre filiația legendară ce dă Bibeștilor ca străbun un cavaler francez și caracterul eminent francez al acestor clare arme: d'azur au chevron d'argent (alias or) accompagné en pointe d'une étoile de six rais du même¹.

1 Adesea istoria dovedește origini străine, precum se constată că răsădirea unei familii în țară străină e aproape totdeauna prielnică. În înfîia jumătate a veacului al XVII-lea, capul uneia din ramurile străvechii case Torelli di Montechiarugolo, Giuseppe Salinguerra deposedat de feodele sale de [către] Odoardo Farnese, ducele de Parma, emigrează în Polonia unde se căsătorește cu fiica seniorului de la Poniatowo, de arme Ciolek. Coborîtorii săi, toți mari demnitari ai Coroanei, iar unul, Stanislas al III-lea, cel din urmă rege al Poloniei, poartă numele Poniatowski, păstrînd însă stema de obîrșite, căreia astronomii îi fac suprema cinste de a o strămuta printre astre: între acvilă și șarpe străluce „taurul lui Poniatowski“. (În veacul trecut descendenții s-au stabilit iarăși administratori și intelectuali distinși, cu înrudiri înalte, în Italia). Aretin, baroni bavarezi, italieni de origină s-ar zice, ca poetul. Cîțuși de puțin. Cunegonda Sobieska, soția electorului Max. Emm. II de Bavaria aduce din Veneția la München, un copil orfan de bun neam armenesc, Ohanes-Cristof, fiul lui Bagdasar Harutiun, îl crește și căpătuiește. Tot din Veneția, dar băștinaș, e Stechinelli, zis apoi, fără teme dar cu scop, Capello, „der Betteltrieb aus Venedig“, un fel de Lazaril de Tormès, de Figaro, străbunul conților S. I. de Wickenburg. Se observă că rasa italiană e de sevă mai puternică, reușește și prosperează pretutindeni, principii austriaci, supuși prusieni Lynar, purced din toscanul Guerrini, unicul duce irlandez de Leinster, după neam Fitz-Gerald se trage tot dintr-un italian Odone Geradini. Răsădul străin prinde și el în Italia și prezintă cazul cel mai curios: sub Carol al II-lea al Spaniei, cardinalul arhiepiscop al Neapolului, Cautelmo-Stuart a dovedit efectiv, cu acte din cele 4 etape ale peregrinării: Anglia, Normandia, Provența și Neapol, că descinde în linie masculină directă din Caucaim, fiul Regelui Duncan, victima lui Machbeth, fiind mai apropiat dar de vechea tulpină scoțiană decît congenerii lor Stuartii, ulterior suverani în Scoția și în Regatele-Unite.

În 1918

În 1918, ultimul împărat al Germaniei, străbătînd teritoriul român ocupat, nu pierdu împrejurarea de a merge să viziteze la Curtea de Argeș mormîntul primului rege al României. Coroana pe care o depuse purta inscripția: „Rege-lui german“.

Acest omagiu postum contrasta puternic cu raporturile deosebit de lipsite de cordialitate care existaseră între cei doi Hohenzollerni. S-a comentat mult faptul că de-a lungul celor douăzeci și șase de ani care s-au scurs între suirea pe tron a lui Wilhelm II și moartea lui Carol I, între acești doi suverani n-a avut loc nici un schimb de vizite oficiale și nici o simplă întrevedere. Va reveni istoriei, poate, să deslușească veritabila explicație.

Locuțiunea „a nu fi veri“ li se potrivea atît la propriu cît și la figurat. Cele două ramuri ale casei lor, cărora le aparțineau respectiv fiecare, nu mai aveau nimic comun de la despărțirea lor la începutul secolului XIII, în afară de nume și de steme. În celelalte privinți, nu remarcăm decît neasemănare și disproporție.

Ramura tînără, după ce își adăugase bogatul patrimoniu brandenburghez al Casei ascaniene și-a mărit succesiv aceste posesiuni prin <schimb pe toate căile> schimbarea de confesiune, moștenire, cucerire și uzurpare și a dobîndit tot astfel demnitățile electorală, regală și imperială. Alături de o atît de frumoasă acumulare de <posesiuni> <mărimi> splendori, mediocritatea <seculară> <ramurii> liniei suabe mai vîrstnice pare cu atît mai dezamăgitoare <și>. Într-adevăr <afară de amintirea puțin onorabilă a fraților... sfișitul lor trist, întreagă această serie istoria nu o nu e>, timp de patru secole ea nu dă nici un războinic, cleric sau scriitor care să se fi distins cît de cît, deoarece amintirea lui Francis Oettinger și a fratelui său Frederic a fost puțin onorabilă,

En 1918

En 1918, le dernier empereur d'Allemagne, traversant le territoire roumain occupé, ne manqua pas d'aller visiter à Curtea-de-Argesh le tombeau du premier roi de Roumanie. La couronne qu'il y déposa portait l'inscription: „au roi allemand”.

Cet hommage posthume contrastait vivement avec les rapports particulièrement dénués de cordialité qui avaient existé entre les deux Hohenzollern. On a beaucoup commenté le fait que pendant les vingt-six ans qui ont séparé l'avènement au regne de Guillaume II et la mort de Charles I, il n'y a eu entre ces souverains alliés aucun échange de visites officielles et aucune simple entretenue. Il appartiendra peut-être à l'Histoire d'en arrêter plus tard la véritable explication.

La locution „n'être pas cousins” leur convenait au figuré aussi bien qu'au propre. Les deux lignes de leur maison, auxquelles ils appartenaient respectivement chacun, n'avaient plus de commun depuis leur séparation au commencement du XIII-e siècle que le nom et les armes. Pour le reste on n'y remarque que de la dissemblance et de la disproportion. La ligne cadette, après avoir réuni au sien le riche patrimoine brandenbourgeois de la maison ascanienne [a] successivement augmenté ses possessions par <le change – toutes les voies> le changement de confession, l'héritage, la conquête et l'usurpation et a conquis de même les dignités électorale, royale et impériale. A côté d'une belle accumulation de <possessions> <grandeurs> splendeurs, la médiocrité <séculaire> de la <branche> ligne aînée souabe paraît d'autant plus décevante <et>. En effet <à part le souvenir peu honorable des frères... avec leur triste fin, toute cette longue série l'histoire ne il n'y a> pendant quatre siècles elle ne donne aucun homme de guerre, d'église ou de plume qui se fit même relativement distingué, car ce n'est que comme d'un souvenir peu honorable que peut compter celui de Francis Oettinger et de Frederic son frère et leur triste fin. (...) une superfluité, de nature à desservir plutôt les intérêts du pays.

iar sfârșitul lor trist.¹ (...) un lucru de prisos, prin firea lui, mai mult păgubitor intereselor țării.

Politica externă a României este cu totul recentă, în sensul integral al termenului. Istoria celor două principate vasale ale Imperiului otoman oferă totuși unele cazuri izolate, fără continuitate, ca înfeudarea Valahiei de către Mihai Viteazul (159... 1604) la cauza Casei de Austria sau dublul joc al principelui valah Constantin Brancovan (168... 17...) între Turcia și Puterile creștine, țesătură de dibuiri și de subterfugii contrastând cu politica sincer rusofilă a principelui domnitor contemporan în Moldova, marele Dimitrie Cantemir (17... 17...) desigur personajul cel mai remarcabil din câte au produs țările românești, cel puțin pînă la renașterea lor în secolul al XIX-lea. Însă aceste manifestări sporadice nu pot fi citate decît cu titlul de curiozitate istorică, nelegîndu-se în nici un chip de politică actuală, care nu urcă mai sus de înălțarea pe tron a prințului Carol de Hohenzollern, mai tîrziu rege al României.

În lipsa trecutului, politica externă a României nu are tradiție. Creată pe de-a-ntregul de suveran, acesta îi împrumută tradiția sa personală și îi arată o preferință atît de vie, încît își rezervă sieși exercițiul ei, cu gelozie, în tot timpul vieții. Maxima: „Fericiți popoarele care n-au politică externă“ a putut fi aplicată multă vreme <cu> fără paradox poporului român, această politică fiind o prerogativă exclusivă a Regelui, cu care pînă la urmă ea s-a și identificat. A o caracteriza, prin deducție, caracterizîndu-l pe <regele> Carol I el însuși, ar fi mai puțin superficial decît i s-ar părea criticului grav, atîta doar că orice judecată rostită astăzi asupra regelui prea de curînd dispărut și de pe acum victimă a zelului ingrât al panegiriștilor, ar fi provizorie și relativă; această sarcină este rezervată istoricilor occidentali <europeni> de mîine, care fără părtinire; îi vor desprinde chipul de elogiile și de <lingușirile> măgulirile, ca și de <criticile> incriminările și de atacurile acerbe al căror obiect a fost și,

1 În versiunea inițială, paragraful final este mai dezvoltat: A côté de cette accumulation de <biens> territoires et splendeurs, la médiocrité de la branche aînée souabe parait d'autant plate et plus décevante; pendant cinq siècles aucun de ses membres ne s'illustrent en aucune sorte <pas même indirectement> par les armes, par la plume ou dans l'Eglise, le nom d'aucun ne s'accroche au moins comme <protecteur> ami ou protecteur à celui de quelques célébrité; a part le souvenir très peu honorable de Francis Oettinger et de son frère Frédéric, il n'y a pas à relever dans <Toute l'histoire leur histoire> le vide de leur histoire <que l'échange> qu'un épisode de nature a intéresser les héraldistes (...)

Față de această acumulare de <bunuri> teritorii și splendori, mediocritatea ramurii suabe mai vîrstnice pare cu atît mai plată și mai dezamăgitoare; timp de cinci secole nici unul dintre membrii ei nu s-au ilustrat în nici un fel <nici chiar direct> prin arme, prin pană sau în sînul Bisericii, numele nici unuia dintre ei nu se leagă, măcar <ca> <protector> de acela al vreunei celebrități; afară de amintirea puțin onorabilă a lui Francis Oettinger și a fratelui său Frederic, nu e de evidențiat în <intreaga istorie istoria lor> vidul istoriei lor <decît schimbul> decît un episod de natură să-i intereseze pe heraldiști (...).

La politique extérieure de la Roumanie est dans le sens intégral du terme tout récente. L'histoire de deux principautés vassales de l'Empire Ottoman en offre toutefois des cas isolés, sans continuité, comme l'inféodation de la Valachie à la cause de la maison d'Autriche par Michel le Vaillant (159...1604) ou le jeu double entre la Turquie et les Puissances chrétiennes du prince valaque Constantin Brancovan (168...17...) tissu de tâtonnements et de subterfuges, contrastant avec la politique franchement russophile du prince régnant contemporain en Moldavie, le grand Demetrius Cantemir (17...17...) – sûrement le personnage le plus remarquable qu'aient produit les pays roumains, au moins jusqu'à leur renaissance du XIX siècle. Mais ces manifestations sporadiques ne peuvent être citées qu'à titre de curiosité historique, ne se rattachant en aucune sorte à la politique actuelle, qui ne remonte pas au delà de l'avènement du prince, ensuite roi, Charles de Hohenzollern au trône de Roumanie.

Faute de passé, la politique extérieure de la Roumanie manque de tradition. Créée de toutes pièces par le souverain, celui-ci lui fit adapter sa tradition personnelle et lui voua une préférence si vive, qu'il s'en réserva jalousement l'exercice toute sa vie. La maxime: „Hereux les peuples qui n'ont pas de politique étrangère” a longtemps pu être appliquée <avec> sans paradoxe au peuple roumain, cette politique ayant constituée une prérogative exclusive du roi, avec lequel elle s'était à la fin identifiée. La caractériser, par déduction, en caractérisant <le roi> Charles I-er lui même serais moins superficiel qu'il ne semblerait au critique grave, seulement tout jugement porté aujourd'hui sur le roi trop récemment disparu, et déjà victime du zèle ingrat des panégyristes, serait provisoire et relatif, cette tâche est réservée aux historiens occidentaux <européens> de demain qui, sans parti pris, dégageront sa figure des éloges et des <flatteries> flagorneries ainsi que des <critiques> incriminations et des attaques acerbes dont il été l'objet et, mettant à contribution les témoignages de première main, le fixeront dans <son vrai cadre> ses vraies proportions et sous son vrai jour. De ceux qui ont écrit sur <le roi> Charles I, personne n'a essayé de l'expliquer ataviquement. On s'est contenté, à son propre exemple, de parler de ses ancêtres glorieux, ce qui est aussi vague, qu'exagéré.

La ligne <des aînée> des Hohenzollern, dont il est issu est peu illustre, plusieurs de ses branches et rameaux, souvent <ennemis> <rivaux> en rivalité <les uns des autres>, se sont éteints obscurément.

On ne rencontre parmi ses représentants ni de grands hommes d'état, ni de guerre, ni d'église – aucun qui soit allé chercher quelque gloire sur un champ <de bataille> d'activité plus vaste que celui de leurs minuscules possessions souabes, aucun qui pour la postérité eut au moins accroché son

punînd la contribuție mărturiile de primă mîină, îl vor fixa în <adevărutul său cadru> proporțiile sale adevărate și în adevărata sa lumină. Dintre cei care au scris despre <regele> Carol I, nimeni n-a încercat să-l explice atavic. S-au mulțumit, urmîndu-i exemplul, să vorbească despre strămoșii săi glorioși, ceea ce este pe cît de vag, pe atît de exagerat.

Linia <vechilor> Hohenzollernilor din care a ieșit este puțin ilustră, mai multe dintre ramurile și rămurelele ei, adesea <dușmane> <rivale> în rivalitate <unele cu altele> s-au stins în întuneric.

Nu întîlnim printre reprezentanții ei nici mari bărbați de stat, nici de război, nici de biserică – nici unul care să fi purces a-și căuta oarecare glorie pe un cîmp <de luptă> de activitate mai vast decît acela al minusculilor lor posesiuni suabe, nici unul care, pentru posteritate, să-și fi agățat numele ca protector de vreun personaj celebru în literatură, științe sau arte. Chiar însemnul de principe al Sfîntului Imperiu, care le atrase o situație subalternă la Curtea electorilor de Bavaria, le-a venit întru tîrziu¹.

Războaiele particulare le sînt nefavorabile: în 1423 (15 mai) orașele imperiale suabe ajutate de puternica contesă de Wurtemberg-Monthéliard șterg de pe fața pămîntului castelul din Sigmaringen². Este un neam mai curînd nefericit, unora li se încheie cariera mizerabil sau înainte de vreme, fără ca totuși să inspire compasiune sau simpatie: istoricii nu șovăie chiar să-i califice pe unii dintre ei drept adevărați briganzi³. Recordul rășcoalelor țărănești pe care-l dețin principatele de Hohenzollern – cincisprezece în două secole – ar fi unica celebritate pe care ar putea-o pretinde fără tăgadă strămoșii regelui Carol <El n-a avut decît două în patruzeci>. Ce departe de toate acestea este vertiginoasa ascensiune a <ramurii cadete devenite> liniei franconiene, succesiv electorală, regală și imperială⁴, strălucita stea a Casei de Lorena⁵ care culese moștenirea Habsburgilor, antica splendoare a Casei Ghelfilor, reinnoită în secolul al XVIII-lea prin moștenirea coroanei Marii Britanii, înaltul destin al Casei de Oldenburg care-și constitui un apanaj din coroanele de la Miază-Noapte⁶, expansiunea prodigioasă a Casei de Wettin, din care o singură ramură, aceea de Coburg-Gotha, domnește încă și astăzi în Anglia, în Belgia și în Bulgaria⁷. Dacă rolul hazardului e atît de considerabil în succesul și în grandoarea celor mai înalte dintre aceste Case, nu li se poate însă contesta o

1 1622; 1633 <pentru> ramura de Sigmaringen; 1692 întărește un titlu tuturor membrilor săi.

2 Reclădit în 1465 este din nou distrus <de către> în timpul războiului de 30 de ani și rămîne în stare de ruină pînă în 1865, cînd a fost restaurat.

3 Notă lipsă în text.

4 Date, mențione că începînd din secolul al XIII-lea nu mai există apropieri între cele două ramuri.

5 Considerații asupra Lorenilor din Franța.

6 Date. 14... Danemarca... și ducatele de Holstein, 17... Rusia 17... Suedia... 18... Grecia... 19... Norvegia. și un împărat al Rusiei.

7 Pînă la 1910 ... (?) (n. a.).

nom comme protecteur à celui de quelque personnage célèbre dans les lettres, les sciences ou les arts. Même le chapeau de prince de Saint-Empire, que leur valu une situation subalterne à la cour des électeurs de Bavière, leur est venu tardivement.¹

Les guerres particulières leurs sont défavorables: en 1423 (15 mai) les villes impériales souabes aidées par la puissante comtesse de Wurtemberg-Monthéliard font raser le château de Sigmaringen². C'est une race plutôt malheureuse; de plus d'un la carrière s'achève misérablement ou prématurément, sans inspirer toutefois de la compassion ou de la sympathie: les historiens n'hésitent pas à qualifier même quelques uns de véritables brigands³. Le record des insurrections de paysans que les principautés de Hohenzollern detiennent – quinze en deux siècles – serait l'unique célébrité à laquelle les aïeux du roi Charles pourraient prétendre sans conteste <Lui n'en a eu que deux en quarante>. Il y a loin de là à la vertigineuse ascension de la <branche cadette devenue> ligne de Franconie, successivement électorale, royale et impériale⁴, à la brillante étoile de la maison de Lorraine⁵ qui recueillit la succession des Habsbourg, à l'antique splendeur de la maison des Guelfes, renouvelée au XVIIIe siècle par l'héritage de la couronne de Grande Bretagne, à la haute fortune de la maison d'Oldenbourg, qui se constitua un apanage de couronne en Nord⁶, à l'expansion prodigieuse de la maison de Wettin, dont une seule branche, celle de Cobourg-Gotha règne aujourd'hui encore en Angleterre, en Belgique et en Bulgarie⁷. Si le rôle du hasard est tellement considérable dans le succès et la grandeur de la plupart de ces maisons, on ne peut pas leur contester non plus une ambition héréditaire permanente, une passion de domination et d'accaparement, une soif d'aventure et de conquête, d'entreprise et d'intrigue, dont l'absence <est aussi évidente> chez les Hohenzollern de Souabe est aussi évidente que leur médiocrité. Ce manque d'anvergure se reflète clairement, parfois sereinement même, dans la <sage prud> réserve prudente <du roi> de Charles I de Roumanie et il est remarquable comment ce qui, chez les aïeux, dans les siècles passés a constitué un travers nuisible à l'élévation de leur maison, est devenu à l'époque actuelle, chez le descendant une qualité heureuse, porte-tige <du progrès> de la prospérité d'un pays.

1 1622; 1633 <pour> la branche de Sigmaringen; 1692 extend (?) un titre à tous les membres.

2 Rebati en 1465 il est de nouveau détruit <par les> pendant la guerre de 30 ans et resta à l'état de ruine jusqu'en 1865 quand il fut restauré.

3 Notă lipsă.

4 Dates, mention que depuis le XIIIe siècle il n'y a plus eu de rapprochements entre les deux lignes.

5 Considérations sur les Lorraine de France (Guise).

6 Dates. 14... Danemark et duchés de Holstein, 17... Russie... 17... Suède... 18 Grèce... 19 Norvège et un empereur de Russie.

7 Jusqu'en 1910.

ambitiie ereditară permanentă, o pasiune de dominare, o sete de aventură și de cuceriri, de a întreprinde și de a intriga, a cărei absență <este tot atât de evidentă> la Hohenzollernii din Suabia este tot atât de evidentă ca și mediocritatea lor. Această lipsă de anvergură se reflectă limpede, uneori chiar cu seninătate în <cumintea prud> rezerva prudentă a <regelui> lui Carol I al României și este remarcabil cum ceea ce, la strămoșii săi, în secolele trecute, a constituit un cusur dăunător în calea înălțării Casei lor, a devenit în epoca actuală, la descendent, o calitate fericită, un suport <al progresului> al prosperității unei țări. Suport numai, deoarece rolul regelui Carol în evoluția internă a României n-a fost decît pasiv. În timpul acestei atât de lungi domnii, nu-l găsești pe rege în fruntea nici unei mișcări care să dirijeze energia națională în vreo direcție oarecare, nu i se datorează inițiativa sau măcar patronajul nici unei inovații sau reforme, de la el nu vine nici inspirație, nici sugestie, nici impuls, nimic nu-i poartă pecetea personalității și, dacă numele său este inevitabil înscris pe toate frontispiciile și în toate dedicațiile, aceasta se datorează numai tradiției oficiale de măgulire, cu prilejul inaugurărilor. Se poate afirma, fără a greși, că în condiții materiale identice, mai ales bugetare, România ar fi realizat același progres, automat, sub oricare alt suveran constituțional. Cei ce au atribuit lui Carol I un rol creator sau activ ar fi fost tare încurcați să citeze în sprijinul aserțiunii lor un singur caz concret, în afara politicii externe, singura sa operă personală.

Istoria definitivă a acestei opere este condamnată poate să rămînă mult timp încă în întunericul sau în nesiguranța presupunerilor bazate pe cercetarea rezultatelor ei. Regele n-a divulgat niciodată secretul acțiunii sale diplomatice, în care nu iniția pe nimeni. Împins la exces, acest sistem nu mai prezintă decît neajunsuri. Presupunînd, de pildă, că printr-un concurs obișnuit de împrejurări, coroana ar trece, fără tranziție de domnie, pe capul unui principe minor, cum s-ar putea pune regența la curent cu situația afacerilor externe ale regatului, și cu cîtă greutate s-ar călăuzi în gestionarea lor, chiar cînd ar fi dispusă să continue politica răposatului rege? S-a vorbit de existența unui testament politic și diplomatic destinat urmașului. Dar acest gen de producție nu oferă decît un interes de simplă curiozitate, în mod serios nu i se poate recunoaște nici o utilitate practică. Cum să ne închipuim că acele cîteva foițe de instrucțiuni, avînd obișnuit în vedere autoreclama postumă, ar putea fi suficiente pentru toate eventualitățile și ar putea ține locul unor dispozițiuni speciale, unei pregătiri în materie și unei anumite experiențe <criza sistemul de ascundere a avut o consecință mai gravă>. Dar <această> consecința cea mai funestă a acestui sistem al regelui Carol de păstrare a secretului a fost crearea în cercurile politice a unei stări de spirit particulare, constînd (...)

Porte-tige seulement, parce que le rôle du roi Charles dans l'évolution intérieure de la Roumanie n'a été que passif. Pendant ce si long règne, on ne trouve le roi à la tête d'aucun mouvement qui dirige l'énergie nationale dans une direction quelconque, on ne lui doit l'initiative ou au moins le patronnage d'aucune innovation ou réforme, de lui ne vient ni inspiration, ni suggestion, ni impulsion, rien ne porte l'empreint de sa personnalité, et, si son nom est inévitablement inscrit à tous les frontispices, et toutes les dédicaces, c'est grâce uniquement à la tradition de flatterie officielle des inaugurations. On peut avancer, sans erreur, que, dans des conditions matérielles identiques, budgétaires surtout, la Roumanie aurait réalisé le même progrès, automatiquement, sous n'importe quel souverain constitutionnel. Ceux qui ont attribué à Charles I-er un rôle créateur ou actif auraient été bien embarrassés de citer à l'appui de leur assertion un seul cas concret, en dehors de la politique extérieure, son unique oeuvre personnelle.

L'histoire définitive de cette oeuvre est condamnée à rester longtemps encore peut-être dans l'obscurité ou dans l'incertitude des suppositions basées sur l'examen de ses résultats. Le roi n'a jamais divulgué le secret de son action diplomatique, à laquelle il n'initiait personne. Poussé à l'excès ce système ne présente plus que des inconvénients. En supposant, par exemple, que par un concours ordinaire de circonstances, la couronne serait passé sans transition de règne à un prince mineur, comment la régence se serait-elle mise au courant de la situation des affaires étrangères du royaume et combien difficilement elle se serait guidée dans leur gestion, même si elle avait été disposée à continuer la politique du feu roi? On a parlé de l'existence d'un testament politique et diplomatique, destiné au successeur. Mais ce genre de production n'offre qu'un intérêt de simple curiosité, sérieusement on ne peut lui reconnaître aucune utilité pratique. Comment se figurer que quelques feuillets d'instructions, ayant d'ordinaire en vue l'auto-réclame posthume, pourraient suffire à toutes les éventualités et suppléer à des dispositions spéciales, à une préparation dans la matière et à une certaine expérience? <le crise le système de cachotterie a eu une conséquence plus grave>. Mais <ce> la conséquence la plus funeste de ce système de cachotterie du roi Charles a été d'avoir crée dans les cercles politiques un état d'esprit particulier, consistant (...)

VASCO DA GAMA

La începutul veacului al XV-lea, un mic popor european, după ce a cucerit cu ascuțișul săbiei pentru o viață independentă o strîmtă fășie de teritoriu la sud-vestul peninsulei Iberice, își aruncă ochii pe oceanul care îi mărginește jumătate din fruntarii și își revarsă pe ocean energiile eroice. Inspirați de un principe remarcabil, Infantul Don Henrique, fiul lui Ioan I și al nobilei principese engleze, Dona Filippo de Lancaster, navigatorii Portugaliei începură atunci o sublimă întreprindere, al cărei obiectiv concret era descoperirea căii maritime la India, dar al cărui rezultat transcendent, deja întrezărit de o vedenie genială, fu cucerirea pentru omenire a pămîntului întreg, al pămîntului învăluit de brumele și de cețele dese ale legendelor și ale groazelor misterioase ale Evului vechi și de mijloc.

Fără a se descuraja de sărăcia mijloacelor, trecînd peste temerile îngrămădite în timpul vechilor veacuri de știință pur conjecturală, acești întreprizi fauri ai civilizației au pășit întotdeauna înainte pe calea descoperirilor. Cu Gil Elannes, deschiseră porțile pînă atunci închise ale Mării întunecoase, ei călcară țărîmul virgin al ostroavelor, ce presară Atlanticul, făcură să filfîie steagul cu crucea roșie a ordinului lui Crist pe toate limanurile apusene ale Africei, plutiră pentru întâia oară pe apele, pînă atunci nestrăbătute ale golfului Guineei, descoperiră fluvii tumultuoase, uriașe și importante ce fertilizau țări întinse, Nigerul, Senegalul, Zairul, căutară pe toată această foarte largă coastă apuseană a Africei <o> deschizătură care ar putea în sfîrșit să-i ducă la Marea Indiilor.

Sufletul lor mărinimos nu le îngădui exclusivismе geloase, în timpul acestei perioade de muncă, neobosită, ci primiră cu dragă inimă conlucrarea unor străini ca Antonio de Noli și Cadamosto și crescură și inițiară în științele cosmografice și nautice pe alții cari ca vestitul Columb, culeseră asemenea roade minunate, mulțumită învățăturilor navigatorilor portughezi.

Regii Portugaliei fură vrednici de moștenirea impunătoare a marelui Infant Don Henrique. Regele Ioan II porunca în același timp expediția maritimă a

lui Bartholomeu Dias, desigur isprava cea mai admirabilă din această lungă epopee dacă se ține seamă de disproporția dintre slăbiciunea mijloacelor și măreția scopului, și trimitea totdeodată în Etiopia pe Pero da Cavilha, ca să studieze și să pregătească cu ajutorul indicațiilor piloților arabi ai coastei răsăritene a Africei, navigația către Indii.

Aceste două expediții fură încununate de o egală reușită. Dias trecu de capul Bunei Speranțe, prorele și carenele navelor sale croiră cele dintâi calea năvilor europene pe marea Indiană. Pero de Cavilha cercetă coastele Indusului. Nu mai lipsea decât o porțiune, însemnată desigur, însă deja liberată de haina ei și de temerile cele vechi, ca descoperirea întregii căi maritime la Indii să fie îndeplinită. Regele Don Manoel I, urmașul lui Don Ioan II, încredință această grea și primejdioasă însărcinare unui gentilom al casei sale, Vasco da Gama, care plecă în îndoită calitate de captao-mor amiral al unei expediții de explorare și de ambasador pe lângă Potentații răsăritului.

Plecată din Tago la 8 iulie 1497, escadra trece la 8 decembrie dincolo de Rio de Infante, cea din urmă etapă atinsă de Bartholomeu Dias. Și, în ziua de Crăciun, ea sosea în dreptul pământului pe care Vasco da Gama îl numi Natal (Crăciun), în cinstea celei mai mari sărbători a calendarului creștin.

După ce au explorat coasta răsăriteană africană pînă la Melinde, unde sosiră în Dumineca Paștelui, 15 aprilie 1498, întreprinzătorii navigatori portughezi izbutiră să ademenească un pilot arab cunoscător al căii la India. Și, plecați la 24 aprilie, aruncară în sfîrșit ancora, la 20 mai, în apele Calecutului, bogata capitală a coastei Malabarului, capătul întreprinderii epice începută în 1415 cu Marea Centei.

Onoruri triumfale întîmpinară, la întoarcerea sa în Portugalia, pe marele căpitan Vasco da Gama. Opera uriașă a micului popor, operă căreia Gama îi completase temeliiile puternice, fu consacrată cîțiva ani în urmă printr-un măreț monument arhitectonic, hărăzit Sfintei fecioare pe plaja Tagelui, în locul unde Vasco plecase în glorioasa-i călătorie.

Dar, vreme de doi ani, Vasco rămase neîntrebuițat, și nu pentru că era obosit sau descurajat, ci din pricina misterioaselor dușmăanii ce învrăjbeau atunci pe marile căpetenii militare și maritime portugheze. În timpul acestor doi ani, una dintr-însele, Pedro Alvarez Cabral, sporise încă descoperirile portugheze, dînd științei și lumii întregi cel mai vast și mai bogat din ținuturile sud-americeane, Brazilia.

În sfîrșit, în 1502, fiind numit amiral al mărilor Răsăritului, Don Vasco da Gama se întoarse în India, în fruntea unei puternice escadre, cu misiunea de a întemeia puterea colonială a Portugaliei pe care zavistiile neguțătorilor și ale piraiților mauri tindeau să le slăbească. Această flotă fu un puternic element al

acelui covârșitor avînt comercial portughez și de atunci una după alta noi escadre portugheze pleacă spre Indii, întărind și ocrotind înrîurirea și fama puterii Portugaliei.

Dar, cînd se înturnă din India, Vasco da Gama, pe care Regele îl numise Comite da Vidiqueira, fu ținta a noi prigoane ce izbutind a-l îndepărta de dînsul lipsi patria de glorioasele-i servicii. Nu lipseau desigur atunci cine să-l înlocuiască în chip strălucit. Putem cita între alții pe Duarte Pacheo Pereira, cosmograf eminent și războinic cutezător și dibaci, care cu o mîină de portughezi zdrobi armatele rajahului din Calecut; Don Francisco de Almeida, primul vice-rege al Indiei, întemeietor de comptoare și de orașe, învingătorul Regelui din Cambaia; și mai ales mai presus de toți Alfonso de Albuquerque, înainte-mergătorul admirabil al imperialismului colonial, a cărui glorie egalează pe a lui Alexandru și pe a lui Napoleon și întrece desigur pe cea a lui Iuliu Cesar.

Abia după moartea Regelui Don Manuel, după 1521, urmașul său, Don Ioan III rechemă dînsul în activitate pe bătrînul navigator, descoperitor al mării indiene. În 1523, afacerile Răsăritului, încurcate din pricina dușmăniilor, a rîvnelor și delapidărilor, cereau o mîină energică, autoritară ca să fie cîrmuite și organizate. Și Regele Ioan III trimise acolo pe marele Amiral cu demnitatea de vice-rege. În timpul acestei călătorii pe vasele portugheze, puternic zguduite de un cutremur, avură loc scene de groază potolite de glasul răsunător al lui Vasco, care strigă echipagiilor: „Nu vă temeți de nimic, portughezi! Marea tremură de frică în fața noastră!”

Dar dacă îl respectau elementele, boala îl slăbea; îl pîndea moartea. După ce își cheltuiuse cele din urmă energii ca să înfrîneze și să pedepsească scandalurile, abuzurile, delicturile, el se stinse la Cochîn, la 25 decembrie 1524, în clipa chiar cînd clopotele bisericii, răsunînd în acel aer indian, pătruns încă de păgînism, slăveau pe Iisus în leagăn.

Ochii, cari cu 27 ani înainte, văzuseră și salutaseră cu o creștinească invocare plajele necunoscute ale Natalului, se închiseră și marele său suflet care, prin pîrtia mărilor sale întrunise crîmpeie pînă atunci necunoscute ale pămîntului, părăsi această lume.

Intrarea lui Vasco da Gama în nemuirea Istoriei o va serba Portugalia, după scurgerea a patru veacuri, la 25 ianuarie curent.

Și nu se află desigur în toată lumea civilizată nici o națiune pe care acest centenar să nu o intereseze. Nu e nici o fațetă a activității omenești unde să nu se reflecteze radios, ca aceea a unui înaintaș semidivin, chipul remarcabil al acestui genial erou. Deoarece numele său înfățișează pentru omenire sinteza operei uriașe desăvîrșită de sute de navigatori portughezi, a căror

cutezătoare sfortare a deschis porțile Veacului modern, dînd oamenilor deplina cunoștință a întregului pămînt, deschizînd căi nouă negoțului universal, lărgind domeniul științei, făcînd să țîșnească izvoare, necunoscute atunci, pentru industrie și artă.

Numele lui Vasco da Gama răsună pe tot globul de cînd a fost glorificat de strofele de bronz ale lui Luis de Camoens. Și, după cum acesta, rival al lui Homer, sintetizează geniul rasei, Gama e încă, pentru istoricii și poeții tuturor națiilor, reprezentantul suprem al unei dinastii epice, care de la Infantele Don Henrique pînă la Fernand de Mayalhaes a îmbrățișat globul pămîntesc într-o luminoasă cuprindere.

Pentru toate aceste motive, guvernul republicii portugheze crede că toate țările civilizate se vor asocia cu dragă inimă la omagiul adus marelui amiral, cu prilejul centenarului al IV-lea al morții sale. Și acest omagiu nu va lua forme funebre. El va fi mai mult o solemnă apoteoză asemenea celor ce în Roma antică proslăveau sufletele Eroilor. Și astfel se va completa cu concursul națiunilor amice, opera de recunoștință universală, începută acum 26 de ani, cînd pentru meritata cinstire a numelui nemuritorului Vasco da Gama, s-a comemorat centenarul al IV-lea al primei călătorii pe mare către Orient.

(ÎNSEMNĂRI, NOTE DE LECTURĂ)

+ Charles VI – Nu este adevărat că regele acesta nefericit a înnebunit la balul «înflăcăraților». Regele a avut primul său acces de nebunie furioasă, în timpul căreia l-a ucis pe Polignac, la Gué-de-Maulny, lângă Mans, în urma incidentului cu leprosul și al celui cu ostașul care și-a lăsat să-i cadă sabia.

+ Iar dacă din adevăr rezultă scandal, este mai folositor să lași să rezulte scandal decât să renunți la adevăr.

Grigore cel Mare, *A șaptea omilie*

+ Gilles de Laval, baron de Rays, nepot al lui Brunior de Laval, strănepot al lui Duguesclin și rudă cu Olivier de Clisson. Geniul său rău a fost italianul Prelati care scapă de pedeapsă, principalii săi complici au fost slujitorul Poitou și o bătrână poreclită «spăimîia» («Meffraye»). Episcopul de Nantes, care s-a încumetat să-l acuze pe «Barbă Albastră» era Jean de Malestroit. Din căsătoria lui cu Catherine de Thouars <La Tremoille?> (d'Amboise?) Gilles de Rays a avut o fiică, Maria, care se mărită cu Prigent de Coétivy, amiral de Franța, după a cărui moarte se recăsătorește cu André de Lohéac, mareșal de Franța. Nu are urmași.

– Soția lui Gilles de Rays a trăit la început cu soțul ei fiind căsătorii clandestin (erau veri de gradul patru). Potrivit tradiției, ea ar fi fost una dintre cele șase femei voalate, îmbrăcate în alb, care au venit să ia leșul lui Gilles pentru a-l duce la Nantes.

Chatherine de Thouars, la un an după executarea soțului ei, se mărită cu Jean II de Vendôme.

Tradiția lui Barbă Albastră există în diferite regiuni, aplicîndu-se unor personaje diferite. Astfel, în Vendée ea se aplică unei doamne care a trăit în veacul al XIV-lea, Béatrix de Fontenelles.

Reinach încearcă să reabiliteze memoria lui Gilles de Rays, din care face o victimă a lăcomiei ducelui de Bretagne și reclamă pentru mareșal un monument expiatoriu la Nantes.

+ Charles VI – C'est inexact que ce malheureux roi est devenu fou au bal des „ardents“. C'est au Gué-de Maulny, près de Mans à la suite de l'incident du lépreux et de l'homme d'armes qui laisse choir son épée que le roi eut le premier accès de fureur pendant lequel il tua Polignac.

+ Si autem de veritate scandalum sumitur, utilius permittitur nasci scandalum quam veritas relinquatur.

Grégoire le Grand, 7-e homélie.

+ Gilles de Laval, baron de Rays, petit fils de Brunior de Laval, petit neveu de Duguesclin et parent D'Olivier de Clisson – Son génie mauvais fut l'italien Prelati qui échappe au chatiment, ses principaux complices furent son domestique Poitou et une vieille femme surnommée la „Meffraye“. L'évêque de Nantes qui osa accuser „Barbe Bleue“ était Jean de Malestroit. – De son mariage avec Catherine de Thouars <La Trémoille>? (d'Amboise?) Gilles de Rays eut une fille Marie qui épouse Prigent de Coëtivy amiral de France et après le décès de celui ci se remarie avec André de Lohéac, maréchal de France. Elle ne laisse pas de postérité.

– La femme de Gilles de Rays vécut d'abord avec son mari unis clandestinement (ils étaient cousins au quatrième degré). La tradition veut qu'elle ait été une des six femmes voilées vêtues de blanc qui vinrent recueillir le corps de Gilles pour le transporter à Nantes.

Catherine de Thouars épouse un an après le supplice de son mari Jean II de Vendôme.

La tradition de Barbe Bleue existe dans plusieurs contrées s'appliquant à des personnages différents. Ainsi en Vendée elle s'applique à une dame qui vivait au XIV-e siècle, Béatrix de Fontenelles.

Reinach essaie de réhabiliter la mémoire de Gilles de Rays dont il fait une victime de la cupidité du duc de Bretagne et demande pour le maréchal un monument expiatoire à Nantes.

+ Bustul lui Antoine Benoist – minune de ceroplastie.

+ Bailli-ul [judecătorul regal] de Suffren – frumosul său bust de Houdon se află la muzeul din Aix. Vorbind de acest bailli, Berchoux formulează, în gastronomía sa, aforismul: «Pe omul de bine nimic nu trebuie să-l tulbure la masă».

+ Moreau de Tours este cel care a spus: «Geniul este o nevroză». – Dupré (Ernest), 1905 (*Patologia imaginației și a emoționalității* – Payot).

+ *Domnișoara du Buc de Rivery*, din Nantes (născută în 1766), vară primară a împărătesei Joséphine. Aventura ei cu Selim, Mahomet II, fiul ei, mort de *delirium tremens* (1839).

+ *Guillaume de Garcigny*, din Laon, l-a vindecat pe Charles VI de prima lui criză de nebunie.

«Nu sunt decît un bătrîn șubred și neputincios; prin urmare n-aș putea să îndur rînduiețile de la Curte; pe scurt, doresc să mă înapoiez la pruncul meu. Regele, slavă Domnului, se simte bine; vi-l redau și vi-l încredințez; pe viitor, mare grijă de a nu-l mînia și de a nu-i sîrni gîndurile negre; căci încă mințile lui nu se află pe deplin zdravene, dar, puțin cîte puțin creierul i se va întrema. Treceri plăcute de vreme, uitări și despărțiri <de trecut> cu ajutorul cugetului (plăceri, uitări ale trecutului, preumblări neostenitoare) i-ar aduce mai mult folos decît orice altceva. Iar, măcar atît cît vă stă în putință, nu-l împovărați și nu-l munciți cu sfaturi, căci capul îi mai este încă plăpînd și gingaș, și așa o să-i rămînă în tot acest răstimp, căci a fost lovit și scos din minți de foarte aspră boală.»

B + *Blattare* – Omnia feminacis quare dilecte catervis

Balnea devitat *Blattare?* – Ne futuat.

Cum sic femini generis contagie vitat

Cur lingit cunnum *Blattare?* – Ne futuat.

Martial XI, epigr. 47

+ Domnul de *Dursac* scrie: «pentru a izgoni fireștile duhori, doamnele sau „cuconițele“ purtau

... Între coapse și subsuori

Ca să nu pută a amar de oaie...

bureți îmbibați cu felurite miresme și că aceste „nurlii“, cînd dansau „danțuri lombarde sau alunecoase“, purtau niște pantaloni sau „nădrăgarite“ care erau pline de obicei cu necurătenii și trăzneau mai tare decît o „ieșitoare“.

+ În 1800 (dr. Fielding Blandford) nu se găsea în întreaga Londră nici măcar un singur așezămînt pentru băi. O englezoaică, mare doamnă, lady Mary Montagu, care era totodată o «professional beauty» și o femeie de duh, povestește că, într-o zi, cînd cineva îi atrăgea atenția asupra curățeniei îndo-

- + Le buste d'Antoine Benoist – merveille de céroplastie.
- + Le bailli de Suffren – son beau buste par Houdon se trouve au musée d'Aix. C'est à propos du bailli que Berchoux a émis cet aphorisme dans sa gastronomie: „Rien ne doit déranger l'honnête homme qui dîne“. –
- + C'est Moreau de Tours qui a dit: „Le génie est une névrose“. – Dupré (Ernest) 1905 – (*Pathologie de l'imagination et de l'émotivité* – Payot).
- + *Mlle du Buc de Rivery*, nantaise (née en 1766), cousine germaine de l'imperatrice Joséphine. Son aventure avec Sélim. Mahmoud II, son fils, mort de delirium tremens (1839).
- + *Guillaume de Garcigny*, de Laon, guérit Charles VI de sa première crise de folie.

„Je ne suis qu'un vieil homme faible et impotent; je ne pourrai, en conséquence, supporter l'ordonnance de la cour; bref je veux retourner à mon nourriçon. Le roy, Dieu merci, est en bon état; je vous le rend et livre; dorénavant qu'on se garde de le courroucer et de le mélancolier; car encore n'est-il pas bien ferme dans tous ses esprits, mais petit-à-petit son cerveau s'affermira. Déduits, oubliances, et départs <du passé> par raison (plaisirs, oubli du passé, promenades sans fatigue) lui seraient plus profitables que toutes autres choses. Mais du moins que vous pourrez ne le chargez et travaillez de conseils, car encore a-t-il et aura en toute cette saison le chef faible et tendre, car il a été battu et formené de très dure maladie. –

B + *Blattare* – Omnia feminacis quare dilecte catervis
 Balnea devitat *Blattare?* – Ne futuat.
 Cum sic femini generis contagie vitat
 Cur lingit cunnum *Blattare?* – Ne futuat.

Martial XI, epigr. 47¹

- + Le sieur de *Dursac* écrit que, pour chasser les odeurs naturelles les dames ou „damoyelles“ portaient

...Entre leurs cuisses, et dessous leurs aisselles
 Pour ne sentir l'espaule de mouton...

des éponges imprégnées de senteurs diverses, et que ces „muguettes“ portaient des caleçons ou „tirebrayes“ quand elle dansaient des „dances lombardes ou paillardes“ et ces caleçons étaient ordinairement remplis de souillures et sentaient plus fort qu'un „retrait“.

- + En 1800 (dr. Fielding Blandford) il n'y avait pas dans tout Londres un seul établissement de bains. Une grande dame anglaise, lady Mary Montagu, qui

1 (n.n. – transcriere incompletă a unei epigrame de opt rînduri, aici primele două și ultimele două.)

ielnice a mâinilor sale, a replicat: «Vi se par murdare? Dar dacă mi-ați vedea picioarele ce ați mai zice!»

+ Se pare că în Brazilia există niște pești nu prea mari în stare să vatăme omul. Printre peștii aceștia, anumite specii, numite popular «candizu» prin părțile locului, ar fi capabile, cât sunt încă pui, să se instaleze în uretră. Extracția lor ar fi deosebit de grea din pricina spinilor cu care sunt prevăzute operculele lor... Pentru a se feri de această primejdie pescarii indieni adaptează pe vârful penisului o mică nucă de cocos pe care o fixează cu o mică plasă făcută din fibre de palmier, plasă prinsă ea însăși de o cingătoare din același material. Aceste-soiuri de tocuri peniene sunt negreșit analoge celor cu care coniacii (Guinea de Sus) «se încălță» pentru a împiedica ierburile înalte ale brusei să le vatăme canaful.

+ *Flagelare* – «Efectele generale produse prin izbirea nuielilor sau a biciului asupra unei părți a corpului stîrnesc un aflux de sînge la periferie care afectează și părțile genitale, provocînd o stimulare violentă a orgasmului genital.»

Acest fenomen a fost menționat de cei mai vechi autori. *Coeltus Rhodiginus* relatează cazul aceluia «om desfrînat foarte care se deda la atîta necum-pătare că greu îți vine să crezi. Cu cât căpăta mai multe lovituri de vargă cu atît mai aprig îndemn la faptă simțea și, ce era mai de mirare, nu puteai desluși bine la ce rîvnea mai cu nesaț, la bici sau la coit... Cerea deci să fie bătut cu un bici care fusese ținut o zi întregă în oțet, iar dacă biciuitorul îl slăbea cât de puțin îl apucau toate năbădăile și-l năpădea pe acela cu sudalme, nesimțîndu-se îndestulat pînă nu pornea să curgă din el sînge».

Pe vremea romanilor flagelarea se făcea cu urzici verzi. În evul mediu, călugării și călugărițele se biciuiau cu furie între ei și între ele, obicei păstrat aidoma pînă în zilele noastre. E ceea ce se cheamă «disciplina».

Murdăria trupească este și ea o pricină de lubricitate, căci provoacă mîncărimea, pricină la rîndul ei de iritație, de turgescență a corpurilor cavernoși.

Virey, învățatul medic, scrie despre asta: «Suferința se arată a fi însoțitoare a plăcerii, spinii fac mai de preț trandafirul cules și toate aceste obstacole puse de pudoare și de cochetărie, însăși această piedică a himenului, subțire și fragilă pavază a fecioriei, ațîță, cu dureri ușoare, cele mai desfrînate porniri ale firii».

+ *Miresme, esențe parfumate, miroaturi* – Apa de trandafiri de Damasc era parfumul preferat al *Isabelei de Bavaria*. Ea se deda de asemenea unui îmbelșugat consum de *păsărele de Cipru*: sticlute pline cu parfumuri de Orient al căror antrepozit era Ciprul. La început aceste flaconașe se înfățișau sub forma unor vagi păsărele. (*Isabela de Bavaria*, de Vallet de Viriville).

était en même temps une „professional beauty“ et une femme d'esprit, raconte qu'elle répondit un jour à quelqu'un qui lui faisait remarquer la propreté douteuse de ses mains: „-Vous appelez cela sale? Qu'est-ce que vous diriez si vous voyiez mes pieds!“.

+ Au Brésil, il existe, paraît-il, des poissons de petite taille capables d'attaquer l'homme. Parmi ces poissons, certaines espèces, appelées vulgairement „candizu“ dans le pays, seraient capables à l'état jeune de se loger dans l'urèthre. Leur extraction serait rendue très difficile par suite des épines dont sont armés leurs opercules... Pour se mettre à l'abri du danger les pêcheurs indiens adoptent à l'extrémité du penis une petite noix de coco, maintenue en place par un petit filet en fibres de palmier, qui est lui même attaché à une ceinture de même tissu. Ces sortes d'étuis pénien sont sans doute analogues à ceux dont les Coniaquis (Haute Guinée) „se coiffent“ pour empêcher les hautes herbes de la brousse de leur blesser le gland. –

+ *Flagellation* – „Les effets généraux produits par la percussion des verges ou du fouet sur une région du corps produisent un afflux sanguin à la périphérie qui se porte aussi sur les parties génitales, provoquant une stimulation violente de l'orgasme génital“.

Les auteurs les plus anciens ont mentionné ce phénomène. *Coelius Rhodiginus* rapporte le cas de cet „homme très lascif qui alloit jusques à un tel excès, qu'on auroit de la peine à le croire. Plus il recevait de coups de verge, plus il se portait avec ardeur à l'action, et ce qu'il y avoit de plus estrange c'est qu'on ne pouvoit distinguer lequel il souhaitoit le plus avidement le fouet ou le coït. ... Il prioit donc qu'on le fessât avec un fouet qui avoit trempé tout un jour dans du vinaigre, mais si le fouetteur le traitoit un peu plus doucement, il entroit en colère et l'accabloit d'injures, ne croyant jamais en avoir assez que le sang ne vint à couler.“

Au temps des Romains on flagellait avec des orties vertes. Au Moyen Âge les religieux et les religieuses se flagellaient avec fureur mutuellement et cette coutume s'est propagée intégralement jusqu'à nos jours. C'est la „discipline“.

La malpropreté est aussi une cause de lubricité, provoquant le démangeaison qui est une cause d'irritation, de turgescence des corps caverneux.

Virey, le savant médecin écrit la-dessus: „le souffrance semble être la compagne du plaisir, les épines ajoutent du prix à la rose qu'on cueille et ces obstacles de pudeur et de coquetterie, cette barrière même de l'hymen, mince et fragile clôture de la virginité, avivent par des légères douleurs les plus délicieux transports de la nature“.

+ *Parfums, essences, odeurs* – L'eau de roses de Damas était le parfum favori d'*Isabeau de Bavière*. Elle faisait aussi une grande consommation d'*oiselets*

+ *Francisc I* făcea pe *voyer*-ul urmărind într-o oglindă reflectarea zburdălniciilor de scaldă ale doamnelor de Curte.

+ Căzile de baie și scaunele de deșertare aveau deasupra-le baldachine sau poloage de perdele cu figuri heraldice și bogate broderii.

+ Băi de lapte de vacă, de măgăriță, de femeie (oferit de femeile din Avignon marchizului de Rochechouart, guvernator al orașului, care marchiz se afla grav bolnav), băi de «modestie» (care, tulburînd apa, ascund goliciunea persoanei care face baie), de fragi și de zmeură, de fiertură de măruntaie, de sînge, de bălegar. – Băile de lapte se făceau într-o cadă nu prea adîncă, numită «à la Dauphine», păreau să aibă anumite efecte vindecătoare și, chiar la București, unde laptele e foarte scump (40 – 45 de centime litrul) n-ar costa, pare-se, decît cel mult de două ori prețul unei băi de abur obișnuite, adică vreo opt franci. – Băi de ulei de măsline și de felurite vinuri, dintre care cel de Champagne se bucură mereu de o deosebită căutare.

O domnișoară de Rohan, stareță de Marqueste, punea să se facă supă din laptele în care se scăldase. – Pauline Borghèse, care poza goală în fața lui Canova și care mărturisea, zice-se, cu candoare că se culcase în două rînduri cu *Napoleon I*, fratele ei, dădea poruncă prefectilor Primului Imperiu să pună să i se pregătească băi de lapte. Fratele ei *Jérôme*, rege al *Westphaliei*, făcea băi de vin pentru ca trupul său să-și redobîndească vigoarea pierdută. În aceasta a avut un precursor în persoana împăratului *Carol VI*, tatăl *Mariei Tereza*.

În 1656, la <Frankfurt> Strasbourg, Jean Kelterer, fabricant de bere blondă, a fost condamnat la ardere pe rug, pentru a fi pus în vînzare vinul de Rin parfumat cu mirodenii, de care se slujise mai întîi pentru a face baie în el. Această aromatică băutură stropise ospetele de nuntă și botez ale marilor familii de Strasbourg.

+ Grande-Mademoiselle, una dintre cele mai bogate femei din Franța, <purta> avea o cămașă de zi și o cămașă de noapte. Cămașa de zi era spălată noaptea, iar cămașa de noapte – ziua. Maria Leszcynska, fiica gutosului rege Stanislas și a Caterinei Opalinska, auzind-o pe doamna de Coislin lăudîndu-se că a introdus la Curte moda cocurilor «plutitoare» exclamă că asta «miroase a parvenită» și adaugă că pe vremea ei se purtau doar două cămăși care erau înlocuite numai după ce erau gata uzate.

+ Daran (Jacques), chirurg șef al spitalelor împăratului Carol VI. Chirurg abil; este primul care a folosit plasturele din ceară de luminare în tratamentul îngustărilor. Venind într-o zi vorba de Daran în fața Doamnelor de Franța (fetele lui Ludovic al XV-lea) una dintre ele a întreat: «Ce e cu acest domn

de Chypre: c'était de petits flacons remplis de parfums d'Orient, dont Chypre avait l'entrepôt. Ces flacons offraient primitivement la forme vague de petits oiseau. (Isabeau de Bavière, par Vallet de Viriville.)

+ François I faisait le voyeur en suivant dans un miroir à réflexion les ébats du bain des Dames de la Cour.

+ Les baignoires et les chaises d'affaires étaient surmontées de dais ou pavillons armoriés et richement brodés.

+ Bains de lait de vache, d'ânesse, de femmes (offert par les femmes d'Avignon au m-is de Rochechouart, gouverneur de la ville, lequel marquis se trouvait gravement malade), de modestie (qui en troublant l'eau voile la nudité de la personne qui se baigne), de fraises et framboises, de bouillon de trippes, de sang, de fumier. – Les bains de lait se prenaient dans une baignoire peu profonde, dite „à la Dauphine“, paraissaient avoir certains effets thérapeutiques, et, à Bucarest même, où le prix du lait est considérablement élevé (40 à 45 centimes le litre) ne couteraient que tout au plus le double d'un bain de vapeur ordinaire, c'est à dire environ huit francs. – Bains d'huile d'olives et de différents vins, dont celui de Champagne jouit d'une faveur toujours spéciale.

Une *demoiselle de Rohan*, abesse de Marqueste, faisait faire de la soupe avec le lait dans lequel elle s'était baignée. – *Pauline Borghèse* qui posait nue devant *Canova* et paraissait avouer ingénûment avoir couché à deux reprises avec *Napoleon I* son frère, ordonnait aux préfets du premier Empire de lui faire préparer des bains de lait. – Son frère *Jérôme*, roi de Westphalie prenait des bains de vin pour rendre à son corps la vigueur perdue. Il avait eu un précurseur dans l'empereur *Charles VI*, père de *Marie Thérèse*.

En 1656 à <Francfort> Strasbourg, Jean Kelterer, brasseur du soleil, fut condamné au bûcher pour avoir mis en vente le vin de Rhin parfumé d'épices, qui lui avait servi pour le bain. Cet aromatique breuvage avait arrosé les repas de noces et de bâtême des grandes familles de Strasbourg. –

+ La Grande-Mademoiselle, une des plus riches personnes de France <portait> avait une chemise de jour et une chemise de nuit. On blanchissait la chemise de jour pendant la nuit et la chemise de nuit pendant la journée. Marie-Lesczynska, fille du goutteux roi Stanislas et de Catherine Opalinska, entendant Mme de Coislin se vanter d'avoir introduit à la cour la mode des chignons flottants, s'écrie que „cela sent la parvenue“ et ajoute que de son temps on n'avait que deux chemises qu'on renouvelait quand elles étaient usée. –

+ Daran (Jacques), chirurgien-major des hôpitaux de l'empereur Charles VI. Habile opérateur; fut le premier à faire usage des bougies emplastiques dans

Daran și cu lumînările lui?» – «Este pur și simplu cineva, spuse domnul de Bièvre, care ne ia bășicile drept lanterne»¹.

+ *Farduri, cosmetice, mode, podoabe*. – «Nenorocirile nu-i înfrînseseră mîndria./ Ba chiar s-a pus să poarte acea strălucire de împrumut/ Cu care a avut grijă să-și zugrăvească și să-și împodobească obrazul/ Pentru a drege vitregia fără leac a anilor». (Racine)

Făina de bob și de orez se folosea pentru a-i da pielii paloare și pentru a face să dispară cutele provenite din sarcini sau avorturi pe pîntece ori coapse.

Pentru a învîrtoșa sîinii se folosea o mixtură făcută din grăsime de gîscă și ulei și un păianjen.

Popeea folosea un fard special, un fel de pastă onctuoasă făcută din seacăriă fiartă în ulei cu care se ungea fața și pe care o îndepărta ștergînd-o cu lapte călduț.

Negustorii de sclavi fixau pe obrajii fetelor destinate vînzării o mască făcută din argilă care izola pielea obrazului de aer și de lumină. Această argilă numită *cimola* este un soi de mîl care se formează în cuvelele tociarilor, din pulbere metalică și apă.

Sucul uleios extras din lîna oilor se bucura de o mare trecere; era numit *oesyp* de Atena.

Soția dogelui Domenico Selvo (1071), fiica lui Constantin Dukas, împărat al Constantinopolului, a abuzat într-atîta de suliman, alifii și cosmetice că, spre sfîrșitul vieții, trupul ei s-a prefăcut în putreziciune.

Pentru a curăța părțile fardate, precum și pentru a fixa fardul se folosește gălbenusul și albușul de ou.

+ Henric III se folosea de o mixtură de făină fină și de albușuri de ou. Își aplica această pastă la culcare și o înlătura a doua zi cu apă călduță. Noaptea mai purta și mănuși îmbibate cu unguente.

Mănuși à la Cadenet, mănuși à la Frangipani, Nevoli (domnul de Cadenet, un «galant», senior elegant care a lansat moda cadenetei) (tip de coafură, o coadă împletită purtată pînă tîrziu de husari). Marchizul de Frangipani și prințesa de Nevoli, mănușile lui Martial, mănușar-parfumiier, valet al lui Monsieur (vezi *Memoriile* lui Gramont; se menționează acolo și «pasta de caise»).

Ducesa de Falari s-a fardat pînă la sfîrșitul vieții (a murit foarte bătrînă) în chipul cel mai extravagant. Regentul a murit la ea, pare-se chiar în brațele ei. Era poreclită «mama Jézabel».

1 *Joc de cuvinte intraductibil*: «prendre des vessies pour des lanternes» înseamnă: «a te înșela rău de tot, în chip grosolan».

le traitement des rétrécissements de l'urèthre. On parlait un jour de Daran devant Mesdames de France (filles de Louis XV). „Qu'est-ce donc, dit l'une d'elles, que ce M. Daran et ses bougies?“ – „C'est tout simplement, répondit M. de Bièvre, un homme qui prend nos vessies pour des lanternes“ –
+ *Fards, cosmétiques, modes, parures*. – Ses malheurs n'avaient point abattu sa fierté. /Même elle avait encor mis/ cet éclat emprunté/ Dont elle eu soin de peindre et d'orner son visage/ Pour réparer des ans l'irréparable outrage. – Racine.

La farine des fèves et de riz était employée pour faire pâlir la peau et effacer les vergetures déterminées par la grosseur ou les fausses couches sur l'abdomen et les cuisses.

Pour raffermir les seins on se servait d'une mixture faite avec de la graisse d'oie et de l'huile roste et une araignée.

Popée employait un fond spécial, sorte de pâte onctueuse faite de seigle bouilli avec de l'huile, dont on s'enduisait le visage et qu'on enlevait avec du lait tiède.

Les marchands d'esclaves laissaient à demeure sur le visage des jeunes filles destinées à être vendues un masque fait de terre qui isolait la peau du visage de l'air et de la lumière. Cette terre appelée cimolée est une espèce de bourbe qui se forme dans les cuvettes des remouleurs <par> de la poudre métallique et de l'eau.

Le suc huileux extrait de la toison des brebis jouissait d'une grande vogue; on le nommait oesype d'Athènes.

L'épouse du Doge Domenico Selvo (1071) fille de Constantin Dukas, empereur de Constantinople abuse tellement de fard, d'onguents et de cosmétiques que vers la fin de sa vie son corps tomba en pourriture.

Pour nettoyer les parties fardées, ainsi que pour fixer le fard on employe le jaune et le blanc d'oeuf.

+ Henri III faisait usage d'une mixture de fleur de farine et de froment et de blancs d'oeufs. Il appliquait cette pâte en se couchant et l'enlevait le lendemain à l'eau tiède. Il portait également la nuit des gants enduits d'onguents.

Gants à la Cadenet, à la Frangipane, de Nevoli (Mr. de Cadenet „muguet“ seigneur élégant qui lance la cadenet. Marquis de Frangipani et princesse de Nevoli, gants de Martial gantier parfumeur, valet de Monsieur (Voy. Mémoires de Gramont; on y parle également de la „pâte d'abricots“).

La duchesse de Falari se fardé jusqu'à sa mort (elle mourut fort vieille) de la façon la plus extravagante. Le Régent est mort chez elle, dans ses bras même, parait-il. On l'appelait „la mère Jézabel“.

Les cadavres des princesses et des grandes dames revêtues de précieuses robes et manteaux sont peints, fardés et maquillés. En les embaumant on

Leșurile prințeselor și ale marilor doamne, îmbrăcate în rochii scumpe și în mantii, sunt pictate, fardate și machiate. Când erau îmbălsămate, în substanța care se injecta în vinele lor se introducea un colorant roșu, care le îmbujora, dînd hidoasei lor palori o rumeneală artificială.

«Borcănelul», o cutiuță în care se păstra rujul. În Spania fața, urechile și umerii erau pictate în roșu cu pensula, de asemenea degetele și mîinile întregi. Această mîzgăleală se îndepărta cu un amestec de zahăr și de albuș de ou bătut.

Sub Primul Imperiu, împărăteasa Joséphine a suferit de patima rujului și a fardului.

+ Maria de Padilla, favorita lui *Petru cel Crud*, rege al Castiliei, făcea baie în prezența Curții. Cei prezenți beau apă din baia ei. Scena este reprezentată într-un tablou de la Muzeul din Toulouse. Seniorii englezi de la curtea lui Henric VIII făceau la fel cu apa în care se îmbăia *Anna de Boleyn*. *Anna de Boleyn* avea la una din mîini șase degete și [avea] trei sîni.

+ Jurine și Triayre întemeiază în 1799 băile Tivoli, la nr. 88 al străzii Saint-Lazare, unde se duc persoanele «cu adevărat distinse», pentru a-și îngriji acolo, «nervii lor osteniți, spasmele, întunecările creierului». – Specialitatea casei este «baia nupțială», care costă în mod normal un ludovic. E destinată în mod special celor care se află în ajunul căsătoriei (sau al unei întâlniri galante) și nu vor să rămîină mai prejos decît ce se așteaptă de la ei. E vorba de o baie aromatizată cu vinuri «întremătoare» și urmată de o gustare stimulentă și de un masaj savant alternat cu frecții afrodisiace (balsam de Peru, extract de cuișoare, vanilie, scortîșoară, ambră, cantaride pisate, macerate în apă de Colonia). După care «aprigul luptător e gata să intre în arenă pentru turnirul de dragoste». Văduve, femei neglijate de soții lor sau de amanți nestatornici se duc acolo să-și afle mîngîierea. Medicul atașat așezămîntului are maniere ca la vechea Curte.

+ Sfîntul Atanasie interzice călugărițelor să-și spele altceva decît picioarele, mîinile și fața, și pe aceasta doar cu o mîină. În 395 în Tebaida de Sus exista o vestită mănăstire ale cărei o sută de călugărițe nu-și spălau picioarele niciodată.

+ În timpul Evului mediu și al Renașterii numai curtezanele nu se epilau. Femeile cinstite practicau moda epilării pentru a nu semăna cu «puicuțele».

+ În 1479 mai mult de 1400 de persoane au fost omorîte sau grav rănite în etuvele din Gand și împrejurimi, care deveniseră locuri de destrăbălare și orgii.

mettait dans la substance qu'on injectait dans leurs veines des teintures rouges, qui en vivaient la pâleur hideuse d'un éclat artificiel.

„*Le petit pot*“, capsule où l'on gardait le rouge. En Espagne on se peignait le visage, les oreilles et les épaules de rouge au pinceau, ainsi que les doigts et les mains entières. On nettoyait ce barbouillage avec un mélange de sucre et blanc d'oeuf battu.

Sous le Premier Empire, l'imperatrice Joséphine eut la fureur du rouge et des fards.

+ *Marie de Padilla*, favorite de *Pierre le Cruel*, roi de Castille prenait des bains en présence de la cour. Les assistants buvaient de l'eau du bain. Une toile du Musée de Toulouse représente la scène. Les seigneurs anglais de la cour de *Henri VIII* faisaient également de l'eau du bain que prenait *Anne de Boleyn*. *Anne de Boleyn* avait à une main six doigts et trois tetins (mamelles).

+ Jurine et Triayre fondent en 1799 les bains de Tivoli au no.88 de la rue Saint-Lazare, où se rendent les personnes „Vraiment distinguées“ pour y soigner „leurs nerfs fatigués, leurs spasmes et leurs nébulosités de cerveau“.

– La spécialité de la maison est „le bain nuptial“ qui coûte ordinairement un louis. Il est spécialement destiné à ceux qui sont à la veille du mariage (ou d'un rendez-vous galant) et ne veulent pas rester au dessous de ce qu'on attend d'eux. C'est un bain aromatisé de vins „confortatifs“, et suivi d'une <menu> collation stimulante et d'un massage savant alterné de frictions aphrodisiaques (baume de Pérou, extrait de girofles, vanille, cannelle, ambre, cantharides pilées, macérés dans de l'eau de Cologne). Après quoi „l'ardent champion est prêt à entrer en lice pour le tournoi de l'amour“. Des veuves, des femmes négligées par leurs maris ou par des amants volagés, viennent y chercher la consolation. Le médecin attaché à l'établissement a des manières de l'ancienne cour. –

+ *Saint Athanase* défend aux religieuses de se laver autre chose que les pieds, les mains et le visage, celui-ci seulement avec une main. En 395 dans la haute Thébaïde existait un célèbre couvent dont les cent religieuses ne se lavaient jamais les pieds.

+ Pendant le Moyen-Âge et la Renaissance seules les courtisanes ne s'épilaient pas. Les honnêtes femmes pratiquaient la mode de l'épilation pour ne pas ressembler au „mignonnes“.

+ En 1479 plus de 1400 personnes furent tuées ou cruellement blessées dans les étuves de Gand et de ses environs, qui étaient devenus des lieux de débauche et d'orgies.

+ *Poggio*, povestitor florentin, secretar al lui <Innocentiu> Ioan XXIII, descrie (1415) moravurile practicate la băile de la Baden (tradus în franceză de Antony Méray, Paris, Académie des Bibliophiles, 1868).

Curiozități istorice

Sfântul Dominic, întemeietor al [Ordinului] predicanților și cel care a introdus Inchiziția în <Spania> Languedoc, născut în Castilia la 1170 și + la Bologna în 4 august 1221, canonizat la 3 iulie 1235. A luptat cu îndârjire împotriva ereziei albigenze. Era fiul lui Felix de Guzman și al Ioanei d'Aça. În amintirea lui, mulți membri ai familiei Guzman au purtat numele de Domingo [Dominic] și au impus obiceiul ca rolul de confesor al regelui să-l exercite un dominican, pînă la iezuitul Daubenton, confesorul lui Filip al V-lea.

Căpeteniile marilor Case ale Spaniei purtau în timpul procesiunilor solemne flamura întemeietorului [Ordinului] religios pe care îl protegiuau. Ducele de Medina-Celi purta pe aceea a Sfântului Oficiu cu prilejul auto-dafeurilor.

Membrii Casei de Toledo dispuneau să fie înmormîntați în veșminte de carmeliți, datorită mării devoțiuni pe care o aveau pentru Sfânta Tereza, născută în Alba. Obiceiul dăinuie pînă în zilele noastre.

Incașii – Sub Filip al V-lea trăia contele de Montezuma, din Casa Montezuma a adevăraților regi ai Peru-ului, unde este vice-rege, grande de Spania. (Saint Simon)

+ Cînd Amirantele de Castilia a fugit în Portugalia l-a luat cu el pe marchizul d'Alcannes (nepotul său), pe care voia să-l predea englezilor, care să-l facă suveran în Peru, în calitatea lui de *urmaș legitim al incașilor*.

Ninon de Lenclos – În vremea lui Ludovic al XV-lea se pretindea că regina Maria Leszynska păstra capul lui Ninon de Lenclos așa cum se păstrează o relicvă – (*Memoriile marchizului d'Argenson*, vol. VI, p. 16 – 17).

Victime ale luării de sînge (cîteva) – ducele de Luynes (1690), Benserade (1691), ducesa de la Trémoille (1707) și soțul ei, ducele, în 1709.

Diverse

+ L-a făurit «natura» și-apoi i-a spart tiparul (Ariosto).

Contele de Hoditz a pus să se scrie acest vers, cu litere de aur, pe statuia lui Frederic II de la Rosswalde. Aceea a fost cea dintîi statuie înălțată lui Frederic II.

+ Roma cap al lumii ține frîiele lumii rotunde.

+ Culoarea regală a regilor azteci ai Mexicului era verdele.

+ *Pogge*, conteur florentin, secrétaire de <Innocent> Jean XXIII décrit (1415) les moeurs qui règnent aux bains de Bade (traduit en français par Antony Méray, Paris, Académie des Bibliophiles, 1868)

B.C.S. – C. XIX/ 2-44

Curiosités historiques

Saint-Dominique, fondateur de l'O. des frères prêcheurs et introducteur de l'inquisition en <Espagne> Languedoc, né en Castille en 1170 et + à Bologne le 4 août 1221, canonisé le 3 juill. [et] 1235. Combattit âprement l'hérésie albigeoise. Était fils de Felix de Guzman et de Jeanne d'Aça. C'est en son souvenir que beaucoup de Guzman portèrent le nom de Domingo et qu'ils imposèrent le coutume que le confesseur du roi fut dominicain, jusqu'au jésuite Daubenton, confesseur de Philippe V.

Les chefs des grandes maisons d'Espagne portaient dans les processions solennelles la bannière du fondateur de l'O. religieux qu'ils protégeaient. Le duc de Medine-Celi portait celle du saint-office dans les auto-da-fés.

Les membres de la maison de Tolède se faisaient enterrer en habit de carme, ayant une grande dévotion pour *Ste Thérèse*, native d'Albe. Cette coutume est pratiquée encore de nos jours.

Incas – Sous Philippe V vivait le c-te de Montezume, de la maison Montezume des vrais rois de Pérou où il est (sic) vice-roi; grand d'Espagne (St. Simon).

+ Lorsque l'Amirante de Castille s'enfuit au Portugal, il emmena avec lui le m-is d'Alcannes (son neveu) qu'il voulait livrer aux Anglais afin qu'ils en fassent un souverain du Pérou, comme étant un *héritier légitime des Incas*.

Ninon de Lenclos – Au temps de Louis XV on prétendait que la reine Marie Leszynske conservait la tête de Ninon de Lenclos <comme> à la façon d'une relique. – (Mémoires du m-is d'Argenson tom VI, p. 16-17).

Victimes de la saignée (quelques) – duc de Luynes (1690) Benserade (1691) duchesse de la Tremoille (1707) et son mari, le duc, en 1709.

Divers

+ „Natura“ lo face e poi ruppe la stampa (Arioste).

Le comte de Hoditz l'a fait inscrire en lettres d'or sur la statue de Frédéric II à Rosswalde. Ce fut la première statue érigée à ce roi.

+ Roma caput mundi regit orbis frena rotundi. –

+ La couleur royale des rois aztèques de Mexique était le *vert*.

- + Trebuie să urc mereu mai sus,
Trebuie să privesc mereu mai departe!

Deviza lui Ulrich de Hutten

- + *Vrăjitoarea*, frumoasă stampă a lui Dürer (*Reformation*, pag.133).
- + Or să aibă viața episcopului.
(Veche zicală: se spunea despre un soț și o soție care, după un an de căsnicie, nu se căiesc că s-au luat).
- + Mă tulbură teama de moarte.

Ecleziastul

La viață frumoasă, o moarte bănoasă.

Deviza ducelui de Oscuna

- + *Le Roman de la Rose [Romanul Trandafirului]* unde se află cuprinsă întreaga artă a iubirii.
- + Eugeniu de Savoia, pînă la sfîrșitul vieții a stăpînit puțin limba germană.
- + *John Elphinstone*, căpitan de vas englez, adevăratul învingător de la Ceșme.
- + ou de butargă, un soi de caviar de Provența.
- + cynorrodous – fructul păducelului sau al măceșului.
- + *Mabalix Paul* – Autorul *Memoriilor privitoare la Bal-Mabille*.
- + Arnault (Antoine-Vinc.) – membru al Academiei franceze. Autor al unor *Amintiri și regrete ale vechiului amator dramatic*.
- + *Machiavelli* scrie că există în orișice stat familii fatale, care se nasc din însăși prăbușirea statului.
- + *Iswolsky A.* – Nicolas II. *Revue des deux Mondes*, ian. 1920 – cu privire la prințul Meschersky, Eulenburg-ul rus, director al ziarului ultrareacționar *Grajdanina* (fișă specială). Articole scrise admirabil.
- + Vebse – *Istoria micilor Curți germane*. [de fapt partea a VI-a și ultima, în 14 volume, a *Istoriei Curților germane de la Reformă încoace*, în 48 de volume.]
- + ieșinduri, întărituri, breșe, scobituri (de la Aranda la Ségur.)
- + «sufria-lume» (suflă-lumină) poreclă dată celor mai bune sticlării de Murano.
- + labă de iepure, ruflanchetă [amîndoi termenii pentru un tip de favoriți scurți, al doilea putînd însemna și cîrlionț la tîmplă].

Horace Walpole (1726)

Lord North (1772)

V-cte Castlereagh (1814)

Lord Palmerston (1856)

Sir Edward Grey (1912) + la 72 de ani

Cei cinci membri ai Camerei Comunelor
investiți cu Ordinul Jartierei

+ Immer hoeher muss ich steigen
Immer weiter muss ich schaun

Devise d'Ulrich de Hutten

+ La Sorcière, belle estampe de Dürer (Reformation, pag. 133).
+ Ils auront la vigne de l'évêque.
(Ancienne expression; se disait de deux époux qui après un an de ménage ne se repentaient pas de s'être unis l'un à l'autre.)
+ Timor mortis conturbat me.

L'Ecclesiaste

+ Si el viver es hermoso, el morir es gananzioso.

Devise du duc d'Oscuna

+ Le Romant de la Rose où tout l'art d'amour est enclose. –
+ Eugène de Savoie posséda peu jusqu'a la mort la langue allemande. –
+ *John Elphinstone*, capitaine de vaisseau anglais, le véritable vainqueur de Tcheshmé.
+ oeuf de poutarque, sorte de caviar de Provence.
+ cynorrodous – fruit de l'aubépinier et de l'églantier.
+ *Mahali* Paul. – Auteur des Mémoires du Bal-Mabille.
+ *Arnault* (Antoine-Vinc.) – de l'Académie française. Auteur des Souvenirs et Regrets du vieil amateur dramatique.
+ *Machiavel* écrit qu'il existe dans chaque état des familles fatales qui naissent de la ruine même de l'État.
+ *Iswolsky* A. – Nicolas II. Revue des deux Mondes – Janv. 1920. – sur le prince Meschersky, l'Eulembourg russe, directeur du journal ultrarévolutionnaire „Grajdanina“ (fiche spéciale). Articles merveilleusement écrits. –
+ Vebse – Geschichte der Kleinen deutsche hoefer. –
+ saillies, renforcements, brèches, échancrures (d'Aranda à Ségur). –
+ „sufria-lume“ (souffle-lumière) surnom donné aux meilleures <oeuvres> verreries de Murano. –
+ patte de lièvre, rouflaquette.

Horace Walpole (1726)

Lord North (1772)

V-cte Castlereagh (1814)

Lord Palmerston (1856)⁺

Sir Edward Grey (1912) + à 72 ans.

Les cinq membres de la Ch-re des Communes
investis de l'O de la Jarretière

+ S-a putut observa, nota un martor, că pentru suverani și miniștri prestigiul demnității se irosea zi de zi. (*Jurnalul marchizului de San-Marzano*, plenipotențiar la Viena în 1815).

+ Conte de Maubreuil; marchiz de Evrault – aventurier. El este cel care, la 21 ianuarie 1827, după slujba expiatorie, l-a înșfăcat pe Talleyrand de guler și l-a pălmuit cu violență.

+ Cine n-a trăit înainte de '79 n-a cunoscut dulceața vieții. Talleyrand (și, înaintea lui, doamna de Coigny).

+ Nathalie Barnay, obiect al pasiunii lui René Vivien (miss Tarn) și pricină a sinuciderii lui.

+ Regret că nu pot să-i închin decît singura inimă pe care-o am.

Josif II vorbind de prima lui soție, Isabella de Parma.

– Dubut (Guillaume) ceroplast bavarez [din] secolul XVIII

– Clovio (Glovic) celebru-miniaturist

– Clerfayt (conte) feldmareșal.

– Clément de Ris (conte al Imperiului francez). Răpirea lui constituie intriga *Afacerii tenebroase* a lui Balzac. [...]

– Swastika, Chika, Cinha (Tchinha), Nandyawartha.

+ On observa, relevait un témoin, que pour les souverains et les ministres le prestige de la dignité va disparaissant de jour en jour.

(Diario del marchese di San-Marzano plenipotenziario in Vienna 1815).-

+ C-te Maubreuil; *m-ts* d'Evrault – aventurier. C'est lui qui, le 21 Janv. 1827, après la messe expiatoire, saisit Talleyrand au col et le frappa violemment au visage. –

+ Qui n'a pas vécu avant 79, n'a pas connu la douceur de vivre.

Talleyrand (et avant lui M-me de Coigny)

+ Nathalie Barnay, objet de la passion de René Vivien (miss Tarn) et cause de son suicide. –

+ Je regrette de n'avoir qu'un coeur à lui donner.

Joseph II de sa I-re femme Isabelle de Parme.

– *Dubut* (Guillaume) céroplaste bavarois XVIII siècle

– *Clovio* (Glovic) célèbre miniaturiste

– *Clerfayt* (c-te) feldmaréchal. –

– Clement de Ris (c-te de l'emp. fr.). Son enlèvement fait la trame d'une „Ténébreuse affaire“ de Balzac.

– Swastika, Chika Cinha (Tchinha), Nandyawartha. –

**Cote de cărți în biblioteci publice,
ciorne, notițe**

Mazières (c-te de), *L'héraldique japonaise* – II 33 088
Havor (J. Bapt), *Conspectus Ordinum Equestrum* – I 8824
Czoma (J), *Magyar heraldike* (sic) – II 20374
Imhof (J.G.), *Stemme regium Luscbaineum* – III 38 297
Papwcki, *Herby Polskiego* – II 4572
Stemmatographia nob. familiarum regni Hungariae – (II 8 729)
Hugo Gérard, *Japaniches Wappenbuch* (Ströhl, Vienne 1906)
Csomme, *Magyar csemere* II 5857
Csome, *Magyar heraldike* II 36 607
Maesker, *Aigle noir* (Chronique) II 25 754
Lehotzky, *Stemmatographia* (voyr ci-dessus) S-2444
de Foras, *Les B. de Brancovan* – A – 13 504
Novak (Anne), *La Prague baroque* – I 64 326

(Fila finală a documentului CXIX/ 2 – 38, intitulat:

De l'un à l'autre

De l'un en l'autre

pe teme de interpretare heraldică.)

Nectaire anc.[ien] évêque Ramnic installé métropolitain 19 janv. 1813, mais ill. la Cour le 16 Déc. 1812 son prédcesseur Dosithé Filitis démissionnaire obtient le monastère de Sinaia. Son successeur 2 Mai 1819: Dionis Lupu (roumain). Nectaire obtient le monastère de Sadova. –

(Le siège de Ramnic avait vaqué 23 sept. 1796 par nomination évêque Filaret. En 1818 un paharnic Scarlat Stoenesco au siège métropolitain.)

Dr. Nicolas Gavala (aïeul des Yatropol).
Sadova – Dolj.

Pe verso, cu aceeași cerneală neagră: Venetiana Vacaresco assassinée à sa terre de Jilava
1798

B.C.S. – CLIX/5-14

Nectarie fost episcop de Râmnic instalat mitropolit la 19 ian. 1813, însă i(legal) la Curte la 16 dec.1812; predecesorul său, Dositei Filitis demisionar obține mănăstirea de la Sinaia. Succesorul său, la 2 mai 1819: Dionisie Lupu (român). Nectarie obține mănăstirea de la Sadova. –

(Scaunul (episcopal) din Râmnic devenise vacant la 23 sept. 1796 prin numirea episcopului Filaret. În 1818, un paharnic Stoenescu în scaunul mitropolitan).

Dr. Nicolae Gavala (strămoșul familiei Iatropol).
Sadova – Dolj.

Pe verso: Venețiana Văcărescu asasinată la moșia sa de la Jilava, în 1798.

B.C.S. – CLIX/5 – 13

Serdarul *Marcu de la Hollena* 1821. rudă apropiată <nepot (mai probabil văr)> al mitropolitului Nectarie. <fiul său Ion> G. Sion ginerele fiului său Miltiad îl face macedonean. Una din fiice: Skina, una <doamna> fiul său (unul din numeroasa sa progenitură în marea majoritate feminină) e *Miltiad* (n...1803 + Elisă Stoenеști, jud. Ialomița 1882) cav[aler] Cl.III.St. Stanislas 2 și 12.V.57 (brevet și însemne originale în posesia dnei Caragiale.

Parucic 8.IV.33...(brevet original)

Paharnic 16.XI.39 (idem).

B.C.S. – CLIX/5 – 14

Bülau (Fr.), *Personnages énigmatiques* (3 vol. in 8°).(Hôtes du Château d'Eisenhausen-Coburg). Comte Vanel de Versay. –

Dukett (William), *Personnages énigmatiques – histoires mystérieuses* (Paris, Poulet Malassis) 1861, 3 vol. in 8°.

Parus à Weimar et Munich les Semigothaischer Kalender, 3 Almanachs de Gotha juifs, extrêmement intéressants. I – Espèce d'introduction dans la matière (Anthologie d'articles sur l'égalité de race des juifs) – II – Alliances juives – III – Almanach généalogique proprement dit, selon lequel les Avigador, Borghese, Langolo, Borgia, Henkel-Donnersmark, Bagration, Méschter-sky, Biron de Courlande, Bombelles, Galiffet sont d'origine juive. –

Bülau (Fr.), *Personaje enigmatice* (3 vol. in 8°).(Oaspeți ai castelului din Einshausen-Coburg). Conte Vanel de Versay.

Dukett (William), *Personaje enigmatice – povestiri misterioase* (Paris, Poulet Malassis) 1861, 3 vol. in 8°.

Apărute la Weimar și München, *Semigothaischer Kalender*, 3 Almanahuri Gotha, extrem de interesante. I – Un fel de introducere în materie (Antologie de articole privind egalitatea rasei evreiești) – II – Înrudiri evreiești – III – Almanah genealogic propriu-zis, după care

famiile Avigador, Borghese, Langolo, Borgia, Henkel-Donnersmark, Bagration, Meschtersky, Biron de Courlande, Bombelles, Galiffet sunt de origine iudaică.

B.C.S. C.XIX/2 - 55

Au XIV siècle on trouve une *famille patricienne juive*, Guède ou Juède, nom commun chez les circoncis de l'époque. Le chevalier Gobel Guède (1370) était banquier (argentier*) de l'archevêque de Cologne. Gobel Guède portait d'azur à trois chapeaux de Judée d'or posés 2 et 1, le heaume d'argent à capeline d'azur doublée de gueules (ou de pourpre) et en cimier un chapeau de Judée sommé d'un plumail de sable (plumet de plumes de coq).

Les armes se trouvent dans L'Armoirial du héraut *Ghebre* -

*argentier en France ne signifiait pas banquier; c'était un officier chargé de la dépense de l'habillement du personnel de la Cour.

În secolul XIV se găsește o familie patriciană evreiască, *Guède sau Juède*, nume răspândit la circumcisiții din epocă. Cavalerul Gobel Guède (1370) era bancher (argentier*) al arhiepiscopului de Colonia. Gobel Guède purta azurul cu trei scufi de Iudeea, de aur, puse 2 și 1, coif de argint cu cască de azur, dublată cu stacojiu (sau cu purpură) și în cimier o scufă de Iudeea împodobită cu samur (panaș de pene de cocoș).

Armele se găsesc în Armoirialul heraldului *Ghebre*.

*argentier în Franța nu însemna bancher; era un funcționar însărcinat cu cheltuielile de garderobă ale personalului Curții.

Tempori aptari decet (Sénèque).

+ intérêts d'une vitalité si puissante qu'ils absorbent ceux de la dynastie qui s'identifient avec eux.

+ inextricable, invétére

+ complexité de la situation

+ hereux les peuples qui n'ont pas de politique <extérieure> étrangère

+ Immobilité seul gage de l'équilibre: mauvaise conception. L'art est dans la souplesse du jeu.

+ La Roumanie hostile (malveillante) aux succès (triomphe) de la cause slave dans les Balkans.

+ la misère, la ruine, le deuil, l'humiliation

+ emploi judicieux des fonds

+ versatilité slave, amoralité tzigane, mauvaise foi levantine.

+ résigner sa fonction, son portefeuille (contraint à résigner)

- appréhensions

haut opportunisme

– timoré
 – suggérer + prendre le contre-pied de l'attitude
 quiete non movere
 primi inter pares
 désaccord, contradiction, antagonisme
 déclin + objet de sollicitude –
 échec, insuccès + trafiquer un secret –
 harmonie, conciliation + demander une compensation
 du chef des pertes
 + prendre le contre-pied de l'attitude.

surrèrogation, surrèrogatoire

ep<h>itronème (m) exclamation sentencieuse qui résume un discours intéressant.

apophtegme (m)

+ (une demande) formulée

syllapse (f)

+ (formuler une demande à l'effet d'obtenir...)

péricliter –

orgueil. –

En 1912 et 13 le pivot n'étant plus à Berlin, la diplomatie roumaine se trouva désemparée.

– résigner sa fonction (charge, distinction etc.) résignation être réintégré dans sa fonction (etc.) réintégration

Ordre (signifier un)

expectant, expectance, expectative. –

être de mise

mesures de rigueur

mettre en demeure – mise en demeure¹

B.C.S. – CXIX/2-41

Scris cu creionul chimic, probabil de către Marica Sion: „Bunică-mea, muma tătîni-meu fiind soră cu Safta Pășcănița muma log. Iordake Pașcanul, vară primară cu log. Ioniță Canta ce-i zice Ciubiică bunul vornicului și Iancu, vornicul Alecu și spătariu Elisăi“.

Deasupra, scris cu cerneală, de mîna lui Mateiu Caragiale: „Safta Pășcănița muma log. Iordake Pașcanul vară primară cu log. Ioniță Canta ce-i zice Ciubiică bunul Elisăi“.

B.C.S. – CXIX/2-51

1 Cu probabilitate aceste note urmau să servească pentru completarea articolului... în 1918.

HOROSCOPI

2 februarie 1921 la 18 ore la Margot¹.

très très fier; capabil de dissimula orice.

natură pasională pentru joc sau pentru femei; terribil pasional,
cursul pericolului de a ucide cineva.

moștenit inteligența și caracterul mamei mele.

refractor la influențe, răzvrătit față de educație, din care n-am învățat decât formele
exterioare, politețea.

nu simt nevoia prieteniei, în stare de a nu-l vedea pe cineva timp de luni de zile și, de
asemenea, de a-l vedea de cinci ori pe zi.

mare cunoscător de oameni, le-aș face portrete uimitoare.

înțeleg și rețin repede, însă fără a face legătura.

am mână de jucător norocos; nu știu să păstrez banii.

nu voi iubi multă vreme o femeie.

în mare pagubă, din pricina unei femei.

familia se simte moralmente vinovată față de mine.

nu voi rămâne multă vreme în România; voi întreprinde numeroase călătorii, voi petrece

jumătate din existență pe vapor sau pe drumuri.

B.C.S. St. G. CXIX/2 - 55

HOROSCOPI

2 februarie 1921, orele 18, la Margot.

foarte foarte mândru; capabil să disimulez orice.

natură pasională pentru jocurile de noroc sau pentru femei; extrem de pătimăș, mă paște
primejdia de a ucide pe careva.

am moștenit inteligența și caracterul mamei mele.

refractor la influențe, răzvrătit față de educație, din care n-am învățat decât formele
exterioare, politețea.

nu simt nevoia prieteniei, în stare de a nu-l vedea pe cineva timp de luni de zile și, de
asemenea, de a-l vedea de cinci ori pe zi.

mare cunoscător de oameni, le-aș face portrete uimitoare.

înțeleg și rețin repede, însă fără a face legătura.

am mână de jucător norocos; nu știu să păstrez banii.

nu voi iubi multă vreme o femeie.

în mare pagubă, din pricina unei femei.

familia se simte moralmente vinovată față de mine.

nu voi rămâne multă vreme în România; voi întreprinde numeroase călătorii, voi petrece
jumătate din existență pe vapor sau pe drumuri.

¹ Margareta Miller-Verghi.

NOTE

O înscriere bizară a apărut în *Presa*, an. I, nr. 109, 14 iulie 1913, semnat cu inițialele M.I.C. Un exemplar, după care am efectuat transcrierea, și care a aparținut autorului, se află la B. C. S. (Fondul St. G., cota CXIX – 2 – 20). Pe exemplar, Mateiu a purces la unele corecturi, ce se află și în ediția Perpessicius, unde, însă, se mai găsesc și altele. Presupunem, totuși, că exemplarul la care se referea primul editor era același. Articolul vestește adeziunea principelui George Valentin Bibescu la Partidul Național Liberal condus de Ion I. C. Brătianu. De fapt, între noul aderent și șeful acestui partid existau oarecari legături de rudenie: Barbu Știrbey, vărul primar al lui George Valentin Bibescu, era cumnat cu Ion I.C. Brătianu!

Bulletin pour l'Extérieur apare în *Journal de Roumanie*, an. I, nr. 1, 1/14 mars, 1919 iscălit cu inițiale. Exemplarul după care am transcris figurează în Fondul Saint-Georges, B.C.S., cota CXIX–20–30. Tot acolo, ciorne în l. franceză, din care am redat câteva.

În chestia unei aberații, mss. dispărut. Textul după ediția *Perpessicius*.

Vechi impresii de spectator a apărut în *Cele trei Crișuri*, an. XII, nr. 11 – 12, noiembrie – decembrie, 1931.

O contribuție heraldică la istoria Brâncovenilor, „redacțiunea după care se urmează tipărirea de față poartă data de 18/19. IV. 35”, menționează Perpessicius. Noi am revăzut textul. Toate notele, afară de cele marcate cu n.n., aparțin autorului.

En 1918, manuscrisele la B.C.S., fondul Saint-Georges, CLIX/5 – 27, publicată de Șerban Cioculescu („Două texte politice inedite de Mateiu I. Caragiale”), în *Atelier literar* – Cenaclul Tudor Vianu, de pe lângă Casa de Cultură a Sect. I, Buc., august 1977.

Vasco da Gama a apărut în *Universul* (21 ianuarie, n.n.) cum notează autorul în *Agende* sub anul 1925: „Articol și fotografie despre Vasco da Gama“. După, *Amfiteatru*, an. XVIII, nr. 6 (210), iunie 1983, p. 10. (M.N. Rusu). Perpessicius nu l-a cuprins în ediția sa, considerându-l o traducere. Vezi nota la *Agenda*: „Rectificare: nr. din 21 ianuarie, p. 3, *Al IV-lea centenar al morții lui Vasco de Gama*, articolul lui Henrique de Mendosa“. În fapt, datele din *Agendă* sunt sibilinice (15–19 ianuarie 1925), referindu-se la conflictul cu Brederode – promisiuni neonorate, probabil în legătură cu articolul scris sau tălmăcit.

Însemnări, note de lectură sunt redată după manuscrisele existente la B.C.S., fond cit., CXIX, 2 – 24. Traducerea îi aparține d-lui Petru Creția, în forma în care a apărut în *Manuscriptum*, nr. 3(48) an. XIII. pp. 112–121 și nr. 4(49) din același an, pp. 146–150. Articolul nostru: M.I.C. „Curiozități istorice“.

JURNAL

1927

București, 28 noiembrie 1927

M-am hotărât să iau note asupra a ceea ce mi se întâmplă, asupra a ceea ce văd și aud, asupra a ceea ce se petrece. Încep să o fac pentru a treia oară; cele de față se vor deosebi de cele de dinainte prin lipsa oricărei preocupări literare. Relatez aici și consemnez lucruri la care am luat parte sau doar am asistat, și numai pe cele care m-au interesat.

Scriu aceste note numai pentru mine.

1928

București – 15 aprilie 1928: Rînduindu-mi puțin treburile, m-am gândit că ar trebui să profit de haosul, de debandada și de confuzia ce constituiesc veritabila regență a României, spre a intra în cariera diplomatică.

Niciodată împrejurările nu-mi păruseră mai favorabile. În cabinetul actual, la Justiție, Stelian Popescu, căruia, cu aproape cinci ani în urmă, i-am procurat o splendidă călătorie, gratis, în Suedia; la Muncă, doctorul Lupu căruia i-am fost, acum nouă ani, șef de presă (la Interne); la Afacerile Externe, vechiul meu prieten Titulescu.

Îl văzusem de mai multe ori pe Stelian Popescu, l-aș fi putut vedea, de asemenea, cu ușurință, pe doctorul Lupu, fratele său Costache numărându-se printre prietenii mei; numai Titulescu îmi scăpa. La 2 ianuarie ale acestui an o ștersese la San-Remo, ca să-și termine acolo convalescența. Două săptămîni mai târziu, în aceeași zi și oră (21, 40) plecăm, la rîndul meu, spre a-l întîlni.

La 17 ianuarie, am străbătut pe o vreme splendidă întinsele cîmpii ale Banatului și ale Jugoslaviei. O vastă și seniorială reședință, toată împrejmuită

1927

Bucarest, 28 Novembre 1927

Je viens de décider de prendre des notes de ce qui m'arrive, de ce que je vois et j'entends, de ce qui se passe. C'est pour la troisième fois que je commence à le faire; les présentes différeront des précédentes par la totale absence de préoccupation littéraire. J'y relate et consigne des choses auxquelles j'ai pris part où j'ai simplement assisté et seulement celles qui m'ont intéressé.

Ces notes je les écris uniquement pour moi.

1928

Bucarest – 15 avril 1928: Ayant un peu arrangé mes affaires j'ai pensé que je devrais profiter du désarroi, de la débandade et de la confusion qui constituent la véritable régence de la Roumanie pour entrer dans la carrière diplomatique.

Jamais les circonstances ne m'avaient paru plus favorables. Dans le cabinet actuel, à la Justice, Stelian Popesco auquel il y aura bientôt cinq ans, j'ai valu un splendide voyage gratis en Suède; au Travail, le docteur Lupu dont j'ai été il y a neuf ans chef de la presse (à l'Intérieur); aux Affaires étrangères mon ancien ami Titulesco.

J'avais plusieurs fois vu Stelian Popesco, j'aurais aussi facilement pu voir le docteur Lupu, son frère Costache étant de mes amis, seul Titulesco m'échappait. Le 2 Janvier de cet an, il avait filé sur San-Remo pour y achever sa convalescence. Deux semaines après, jour par jour, à pareille heure (21,40) je partais aussi l'y rejoindre.

cu ziduri, la Zenta, seniorală. În amurg, cer cu nori bucălați; norii strălumiți se colorează într-un roșu viu, de vitraliu. În dimineața de 18, apropiindu-ne de Triest, din cauza probabil a terasamentului defectuos, vagonul de dormit, în ciuda stabilității lui, se zdruncina cu atîta violență, încît puțin a lipsit să fiu azvîrlit pe pereți și m-am simțit rău. Cînd însă inginerul Gambară, tovarășul meu de compartiment, m-a chemat pe culoar ca să-mi arate Miramare, de admirație am uitat totul. Nu îmi închipuiam castelul într-atîta armonie cu frumusețea mării, nici marea așa de frumoasă. De cristal și de moar verde, strălîmpește pînă la fund, cu cîteva corăbii cu pînze de culoarea mandarinei, frumoasă de neuitat. La 8 și cinci (ora Europei Centrale) soseam la Triest. Gambară a dispus să ni se depună bagajele și am plecat să dăm o raită prin oraș.

Sunt lucruri lăudate și slăvite ce ni se par, și cît de mult, cîteodată, mai prejos de faima lor, și de asemenea altele ce ne par cu mult mai presus de reputația lor modestă. Pentru mine, Triest se rînduiește în această ultimă categorie. Am înțeles de ce Fouché a rămas să moară aici. Surghiunul la Triest, cu milioane, ar fi poate visul. Gambară mi-a oferit cafea cu lapte (de-a dreptul proastă) la vechiul *Café Specchi*. Ne-am dus apoi la agenția de Wagon-lit unde am reținut o cușetă jos, pentru 27 ianuarie. Între timp am avut fericirea să văd, din port, dincolo de golf, la orizont, Alpii acoperiți de zăpadă scînteind de soare. Parcă erau uriașe maldăre de trandafiri. În pofida vîntului puternic, nițică promenadă plăcută: frumoase magazine de lux, edificii încă și mai frumoase, avînd pecetea vieneză amplă și fătoasă, în ansamblu ca și în detalii; am văzut la o bancă, o zăbrea de fereastră ce era mai degrabă giuvaier decît feronerie. Două fîntîni, una veche, de barocul cel mai grotesc, în piața primăriei, o alta modernă, foarte decorativă, în cea a clădirii poștei. Biserica Sfîntului Anton, copie a Pantheonului, întrece de departe în perspectiva tipătoare a canalului întretăiat de poduri, o biserică urîtă de cult grecesc.

La 10 și 50 plecare din Triest. După Miramare, Duino; proptit de un turn vechi, castelul n-are decît masă, și împrejurimile sale șistoase, foarte de curînd plantate, sunt prea aride. Macaralele șantierului de la Monfalcone slujesc peisajul. Un rîu de un verde încă mai intens decît cel al mării se varsă într-însa. Se pare că e Timavo sau Poika, curs de apă subteran care străbate grotele de la Postumia (Adelsberg).

Mențione într-adevăr meritată a prînzului în vagonul-restaurant; bucate alese, curățenie desăvîrșită. Timpul se luminează. În țara venetă șoarele strălucește molcom, se lucrează la cîmp, se curăță pomii fructiferi. Resturi de tranșee, culuoare, mici cupole de ciment stăruie pretutindeni, urîțenii întristătoare. Întorcîndu-mă în compartiment constat dispariția cheii de la valioară,

Le 17 janvier, j'ai traversé par un temps splendide les grosses plaines du Banat et de Jougo-Slavie. Une vaste résidence toute close de murs à Zenta, seigneuriale. Au crépuscule ciel pommelé, les nuages translucides se teintent d'un nacarat vif de vitrail. Le matin de 18, en approchant de Trieste, à cause probablement du terrassement défectueux, le wagon-lit, malgré sa stabilité était cahoté si violemment que j'ai failli être projeté contre les parois et je me suis senti mal. Mais lorsque l'ingénieur Gambarà, mon compagnon de cabine m'a appelé sur le couloir pour me montrer Miramare, l'admiration m'a fait tout oublier. Je ne me figurais pas le château si en harmonie avec la beauté de la mer, la mer si belle. De cristal et de moire verte, transparente jusqu'au fond avec quelques bateaux à voile couleur de mandarine, inoubliablement belle. À 8 h. 05 (de l'Europe Centrale) j'arrivais à Trieste. Gambarà a fait consigner nos bagages et nous sommes allés faire un tour en ville.

Il y a des choses vantées et prônées qui nous semblent, et quelquefois de combien, inférieures à leur renommée, et d'autres aussi qui nous semblent bien supérieures à leur réputation modeste. Pour moi, Trieste se range dans cette dernière catégorie. J'ai compris pourquoi Fouché y est resté mourir. L'exil à Trieste, avec des millions, serait peut-être le rêve. Gambarà m'a offert du café au lait (franchement mauvais) à l'ancien Café Specchi. Nous sommes allés ensuite à l'agence des W[agons] L[its] où j'ai retenu une couchette d'en bas pour le 27 janvier. Entre temps, j'ai eu le bonheur de voir du port, au delà de l'anse, à l'horizon, les Alpes recouvertes de neige brillant sous le soleil. C'étaient comme des gigantesque monceaux de roses. Malgré le vent vif, joli bout de promenade: beaux magasins de luxe, édifices plus beaux encore, ayant le cachet viennois ample et cosu dans l'ensemble comme dans les détails; j'ai vu à une banque une grille de fenêtre qui était plutôt de l'orfèvrerie que de la ferronnerie. Deux fontaines, une ancienne, du baroque le plus grotesque, dans la place de l'hôtel de ville, une autre moderne, très décorative, dans celle de l'hôtel des postes. L'église de Saint-Antoine, redite du Panthéon, gagne de loin dans la perspective du canal entrecoupé de ponts criarde, une vilaine église du culte grec.

A 10 h 50 départ de Triest. Après Miramare, Duino; adossé à une ancienne tour, le château n'a que de la masse et ses environs schisteux, tout récemment plantés sont trop arides. Les grues du chantier de Monfalcone enlaidissent le paysage. Une rivière d'un vert plus intense encore que celui de la mer s'y jette. Il paraît que c'est le Timavo ou Poika, cours d'eau souterrain qui traverse les grottes de Postumia (Adelsberg).

Mention justement méritée du déjeuner dans le wagon-restaurant; plats fins, propreté exquisite. Le temps s'éclaircit. Dans le pays venète il fait soleil et tiède, on travaille aux champs, on taille les arbres fruitiers. Des restes de tranchées, des couloirs, des petites coupoles au ciment subsistent partout,

singurul meu bagaj. La Mestre schimb trenul și mă despart foarte cordial de Gambara, care își va continua drumul către Parma. Ne mărturisisem unul altuia teama de a nu avea un tovarăș de compartiment dezagreabil. Gambara este un om avizat și instruit, grav și gentil, de o excelentă ținută și cu cele mai bune maniere de om de lume. E de multă vreme stabilit în România și căsătorit cu o româncă.

București – 16 aprilie 1928: Era o vreme foarte frumoasă la Mestre. Îmi făcea impresia unei blânde după-amiezi de Paști. De la Mestre la Padova, ținutul este foarte romantic din pricina vegetației; vile scăldate în verdeață, parcuri, alei misterioase pierzându-se în cursuri de apă (Brenta și canalele sale, brațe sau afluenți). De la Padova la Vicenza, peisajul se lărgeste; munți (Euganeeni) la orizont. Mă consolez să ating în treacăt numai atâtea orașe celebre, făgăduindu-mi să le vizitez temeinic și cu de-amănuntul la primul prilej apropiat, mai cu seamă că o zi (cel mult două) poate ajunge pentru fiecare. De la Vicenza la Verona, nobil ținut, m-a fermecat la San-Martino Buonalbergo vila Musella, pe o înălțime, într-o mulțime de chiparoși bătrâni. Soarele în asfințit incendia fantastic dalele grădinii de iarnă. Aproape, în vecinătate, o altă vilă asemănătoare.

În călma și melancolica periferie a Veronei, la Somma campagna. Somma e o vilă frumoasă, destul de aproape de calea ferată (pe stînga). E tot ce se poate închipui mai frumos ca locuință rustică la șes: zugrăvită în întregime în roșu și portocaliu, cu obloane verzi, acel verde viu italian, acid, cu spaliere pictate, ca și cum ar fi fost naturale, pe ziduri, ațipită într-o grădină simplă cu câțiva brazi negri bătrâni, pe care un drum privat, străjuit de gard viu, o leagă de drumul mare. Dar nu suntem decît în luna ianuarie, ziua scade curînd și repede și se face, spre marea mea părere de rău, noapte, mult înainte de a sosi (20 și 20) la Milano.

Cină în vagonul-restaurant, inferioară prînzului. Noapte proastă la *Albergo d'Italia*, veche clădire din piața gării la Milano, pe care Gambara mi-o recomandase, noapte proastă agravată de neputința de a mă primeni și spăla. A doua zi dimineța, după o preumblare lipsită de interes în împrejurimile gării, încerc zadarnic să mi se deschie valijoara, în magazinul de articole de voiaj care e sub hotel. La 9,25, plecare din Milano. Foarte urîță periferie. Pe cîmp, ecluzele fiind ridicate, ținutul părea inundat, copaci tăiați foarte scurt răsăreau în șiruri din apă. Umezeala rece e pătrunzătoare, încerc în van să șterg pentru ceva mai mult de un minut aburul des care acoperea geamurile. Dacă de la Pavia la Voghera există ceva interesant, mi-a fost cu neputință să văd. Începînd de la Voghera, zăpadă, ger ascuțit.

choses vilaines et attristantes. En revenant dans mon compartiment, je constate la disparition de la clef de ma mallette, mon unique bagage. A Mestre je change de train et me sépare très cordialement de Gambara, qui continuera sa route vers Parme. Nous nous étions mutuellement avoués la crainte de n'avoir un compagnon désagréable de cabine. Gambara est un homme renseigné et instruit, grave et gentil, d'une excellente tenue et avec les meilleurs façons de monde. Il est depuis longtemps fixé en Roumanie et marié à une Roumaine.

Bucarest – 16 avril 1928: Il faisait très beau à Mestre. J'avais l'impression que c'était une douce après-midi de Pâques. De Mestre à Padoue la contrée est très romantique à cause de la végétation; villas baignées dans la verdure, des parcs, allées mystérieuses aboutissant à des cours d'eau (la Brenta et ses canaux, bras ou affluents). De Padoue à Vicence le paysage s'élargit; des montagnes (Euganéennes) à l'horizon. Je me console d'effleurer seulement tant de villes célèbres, en me promettant de les visiter par le menu et détail à la première prochaine occasion, surtout comme une journée (tout au plus deux) peut suffire pour chacune. De Vicence à Vérone, noble campagne, j'ai été émerveillé à San-Martino-Buonalbergo par la villa Musella, sur une altitude, entre de nombreux vieux cyprès. Le soleil couchant incendiait fantastiquement les carreaux du jardin d'hiver. Voisinant, presque, une autre villa semblable.

Dans la calme et mélancolique banlieue de Vérone, à Somma campagna. Somma une belle villa assez près de la voie ferrée (à gauche). C'est tout ce qu'on peut concevoir de plus joli comme habitation rustique en pays plat: toute peinte en rouge et orange, à volets verts, ce vert-vif italien, acide, avec des treillis peints en trompe-l'oeil sur les murs, assoupie dans un jardin simple avec quelques vieux sapins noirs qu'un chemin privé, à haie, relie à la grande route. Mais nous ne sommes qu'au mois de janvier, le jour passe tôt et vite, et il fait, à mon grand regret, nuit, longtemps avant d'arriver (20 h. 20) à Milan.

Dîner dans le wagon-restaurant, inférieur au déjeuner. Mauvaise nuit à l'„Albergo d'Italia“, vieille maison de la place de la gare à Milan, que Gambara m'avait recommandée, mauvaise nuit aggravée par l'impossibilité de changer de linge et de me laver. Le lendemain matin, après une promenade sans intérêt aux environs de la gare, je fais inutilement essayer de faire ouvrir ma mallette dans le magasin d'articles de voyage qui est sous l'hôtel. A 9 h. 25 départ de Milan. Très vilaine banlieue. Dans la campagne des écluses ayant été levées, le pays paraissait inondé, des arbres coupés très-bas émergeant de l'eau en file. L'humidité froide est pénétrante, j'essaie vainement d'enlever pour plus d'une minute, l'épaisse vapeur d'eau, qui recouvrait les vitres. Si de

La Arquata, însemnez uriașele instalații electrice care vor permite cuînd Italiei de Nord să se dispenseze de cărbune. Străbat cele unsprezece, se pare, tuneluri, dintre care cel de la Romeo de 8294 de metri. Nu voi dejuna. La Genova-San Ruirico, schimbare totală. Rămîn uluit de prodigiosul decor al acestui amfiteatru cu planuri întretăiate și sinuoase, etajate în terase smălțuite cu vile și cu grădini. Palmierii se ivesc din nou.

Răcoare înviorătoare la Sampierdarena. Tonalitate cenușie de iarnă. Nu schimb trenul. Pe drum, inspectîndu-mi valijoara, avusesem plăcerea să constat că broasca se deschisese.

Străbătînd încet Genova, zăresc palate, steme. Sculptate în marmură albă, cele ale Casei Doria, depline și unice, pe fațada dînd spre grădina unui frumos edificiu, ce nu pare a fi decît o dependență a palatului mare. Mă gîndesc la splendoarea acestui nume ilustru, parcă predestinat prin eufonia lui, splendoare pe care încă și astăzi o întreține posesiunea aîtor palate, vile, capodopere, și îmi amintesc marele palat de pe Corso, la Roma, cu cele două mici panouri pictate, unul cu herbul Casei Doria-Pamphilj-Landi, cellalt cu cele de patrician roman.

Alegînd prostește un loc opus ferestrelor spre mare ale vagonului, mă lipesc de portieră, ca s-o privesc. Un pasager mi-l oferă cu insistență pe al său. Schimb amical de cărți de vizită. E un inspector de poliție. La Pegli, ploaie ușoară. Este probabil cea mai frumoasă parte a Rivierei apusene. La Arenzana, o vilă remarcabilă, modernă cred, cu cornișă armoriată (tot de Pallavicini?) și cu un parc extrem de bine întreținut. Dar mă uit doar din cînd în cînd în partea dinspre uscat, mărginindu-mă să admir metodic marea.

La Savona, atît de politicosul inspector de poliție coboară. Fac cunoștință cu celălalt tovarăș de compartiment, foarte tînăr căpitan de marină comercială, care cunoaște bine Constanța, reveionase acolo, cu puțină vreme în urmă, foarte agreabil. Îmi dă amănunte interesante asupra vietii triste din Odessa. La San-Lorenzo del Mare coboară și el.

Printre inspirațiile fericite ale călătoriei mele, trebuie s-o socotesc pe aceea de a nu fi schimbat trenul la Sampierdarena: al meu se oprește la cele mai mici stații. Pot, deci, să examinez totul. Puține flori, din pricina asprimii anotimpului, mandarinii și lămîii au fructe, pe ici pe colo tufe înflorite de mimoza. Sunt izbit de urîtenia vulgară a vilelor noi, care culminează la Alassio.

Insula Galinaria nu s-ar pune în valoare decît printr-o vegetație frumoasă și bogată care îi lipsește, la fel ca și celor mai multe dintre priveliștile ce mi se desfășoară sub ochi. S-a despădurit mult în timpul marelui război. Nu prea pitoresc, Cervo. În definitiv, afară de confort și anumite aspecte opulente de

Pavia à Voghera il y a quelque chose d'intéressant, il m'a été impossible de le voir. A partir de Voghera de la neige, froid vif.

À Arquata, je consigne les gigantesques installations électriques qui permettront bientôt à l'Italie du Nord de se dispenser de la houille. Je traverse les onze, paraît-il, tunnels, dont celui de Romeo de 8.294 mètres. Je ne vais pas déjeuner. À Genova-San Ruirico, changement à vue. Je reste ébloui du prodigieux décor de cet amphithéâtre à plans entrecoupés et sinueux étagés en terrasses piquées de villas et de jardins. Les palmiers reparaissent.

Fraîcheur vivifiante à Sampierdarena. Tonalité grise d'hiver. Je ne change pas de train. En route, en inspectant la mallette, l'avais eu le plaisir de constater que la serrure s'était ouverte.

En traversant lentement Gênes, j'aperçois des palais, des armoiries. Sculptées en marbre blanc, celles de Doria, pleines et uniques, sur la façade donnant sur le jardin d'un bel édifice qui ne paraît être qu'une dépendance du grand palais. Je songe à la splendeur de ce nom illustre, comme prédéterminé par son euphonie, splendeur qu'entretient aujourd'hui encore la possession de tant de palais, de villas, de chefs d'oeuvre et je me rappelle le grand palais du Corso, à Rome, avec les deux panonceaux peints, l'un aux armes des Doria-Pamphilj-Landi, l'autre à celles de patricien romain.

Ayant bêtement choisi une place opposée aux fenêtres du wagon, donnant sur la mer, je me colle à la portière, à la regarder. Un passager m'offre avec insistance la sienne. Echange amical de cartes. C'est un inspecteur de police. A Pegli pluie douce. C'est probablement le plus bel endroit de la Riviera du Ponant. À Arenzana une remarquable villa, moderne je crois, à la corniche armoriée (toujours Pallavicini?) et à un parc extrêmement bien entretenu. Mais je ne regarde que de temps à autre du côté de la terre, me bornant méthodiquement à l'admiration de la mer.

À Savone, l'inspecteur de police si poli descend. Je fais la connaissance de l'autre compagnon de compartiment, très jeune capitaine de la marine commerciale qui connaît bien Constantza, récemment il y avait fort agréablement réveillé. Il me donne des détails intéressants sur la triste vie d'Odessa. À San-Lorenzo del Mare il descend aussi.

Parmi les inspirations heureuses de mon voyage, il faut compter celle de ne pas avoir changé de train à Sampierdarena: le mien s'arrête aux moindres stations. Je puis donc examiner tout. Peu de fleurs à cause de l'aigreur de la saison, les mandariniers et les citronniers en fruits, par-ci, par-là des touffes de mimosa fleuries. Je suis choqué par la laideur vulgaire des nouvelles villas qui culmine à Alassio.

L'île de Galinaria ne se ferait valoir que par une belle et riche végétation qui lui manque ainsi qu'à la plupart des sites qui se déroulent sous mes yeux. On a beaucoup déboisé pendant la grande guerre. Pas si pittoresque Cervo.

civilizație și de viață, Riviera e banală și găunoasă. Îi prefer de departe romantica tristețe a lacurilor italiene și molcoma dulceată a ținutului venet.

Apus de soare mediocru pe mare. În curînd întunecime și puțin mai apoi San-Remo. Constelația simetrică a felinarelor dintr-o piață îmi arată că am sosit.

Descind la hotelul *Royal*, unde a murit Elisa Sion, soacra mea. Mi se dădu camera 107, la primul (etaj), cu vedere piezișă spre mare, excelentă odaie.

A doua zi dimineața (vineri 20) mă dusei la hotelul *Miramare*, ospătărie duhnind a grăsime arsă. La ușă, un drapel românesc făcea pereche unuia italianesc. Mi se mijloci să vorbesc cu un domn Halchini pe care îl luai drept diplomat și care nu era decît inginerul căilor ferate române, conducătorul vagonului ministerial ce era garat afară, în stație. Restul însoțitorilor ministrului o zbughiseră pe Riviera franceză unde se petrece. Aflai că Titulescu ieșise, ceea ce nu era adevărat. Fu exclus să-l pot vedea după-amiază. Comnen, sosit de la Berna spre a conferi în chestiunea optanților maghiari se închisese cu Titulescu, de la orele 14 la miezul nopții. A doua zi (sîmbătă 21) mă întîlnii înainte de amiază cu Comnen, care făcea o mică plimbare cu Șchiopul – ardelean care, după mai multe avatururi a fost vărsat în diplomație și aduce prețioase servicii în calitate de consilier tehnic. Mi-am deschis inima lui Comnen care mi-a dat cu totul dreptate, asigurîndu-mă de foarte via sa simpatie, pe care l-am rugat să o creadă reciprocă. După plimbare, aflîndu-mă în grădina hotelului pe care linia de cale ferată o desparte de mare, cu Comnen și Atanasiu, secretar sau consilier de legăție, am avut pentru prima dată onoarea să-l zăresc pe ministru, într-o scurtă apariție la un balcon de la al patrulea etaj: Dalai Lama în pijama albastră, strigînd cu vocea sa de eunuc la Comnen să urce, ridicîndu-și brațele către cer. Seara, Comnen îmi spune că i-a vorbit călduros despre mine și că avusese impresia că Helsingfors, post pe care îl rîvneam, fusese deja dat. Îi vorbise și Atanasiu, căruia îi spusese că mă va primi, însă fără să precizeze nimic. Duminică 22, aflînd că Titulescu avea să coboare ca să prînzească, m-am dus firește la *Miramare*. Am găsit acolo toată creatura, afară de Titulescu. Nu m-a surprins tonul pe jumătate ostil al D-nei Titulescu care aproape că m-a muștrat a fi întreprins această lungă călătorie numai spre a-i vedea soțul care este într-atît de ocupat, încît ea însăși abia dacă îl vede. I-am replicat că toată această deplasare n-a însemnat mai mult pentru mine decît o cursă cu tramvaiul. Vroiam să profit de ocazia spre a-i strecura un cuvînt în favoarea imbecilului ei de frate, George; mi-a răspuns cu acreală că persoanele din familia ei i se adresează nemijlocit. Trebuie să-și fi reamintit de mine, cîteva săptămîni mai tîrziu, aflînd de sinuciderea nefericitului fiu al lui George, licean de șasesprezece ani. Am scurtat convorbirea și

Somme toute, à part le confort et certains aspects de civilisation et de vie opulentes, la Riviera est banale et creuse. De combien je lui préfère la romantique tristesse des lacs italiens et la molle douceur du pays vénète.

Médiocre crépuscule sur la mer. Bientôt l'obscurité et peu après San-Remo. La constellation symétrique des réverbères d'une place m'indique que je suis arrivé.

Je descends à l'hôtel „Royal“ où Elise Sion, ma belle-mère est morte. On m'y donna la chambre No. 107 au premier, avec vue en biais sur la mer, excellente chambre.

Le lendemain matin (vendredi 20) j'allais à l'hôtel „Miramare“, gargot empestant le graillon. À la porte un étendard roumain faisait pendant à un italien. On m'y fit parler à un monsieur Halchiny que je pris pour un diplomate et qui n'était que l'ingénieur des chemins de fer roumains, dirigeant le wagon ministériel qui était garé à découvert dans la station. Le reste de l'entourage du ministre s'était envolé à tire-d'aile sur la Riviera française où l'on s'amuse. J'appris que Titulesco était sorti, ce qui n'était pas vrai. Il fut exclu que je puisse le voir l'après-midi. Comnène venu de Berne pour conférer au sujet des optants hongrois s'était enfermé avec Titulesco de 14 heures à minuit. Le lendemain (samedi 21), je rencontrai avant-midi Comnène qui faisait un bout de promenade avec Schiopul – transylvain qui après maints avatars a versé dans la diplomatie et rend de précieux services en qualité de conseiller technique. Je me suis ouvert à Comnène qui m'a pleinement approuvé, m'assurant de sa très vive sympathie, que je l'ai prié de croire réciproque. Après la promenade, étant dans le jardin de l'hôtel que la ligne du chemin de fer sépare de la mer, avec Comnène et Athanasiu, secrétaire ou conseiller de légation, j'ai pour la première fois eu l'honneur d'apercevoir le ministre, en brève apparition sur un balcon du quatrième: Dalai-Lama en pyjama bleue, criant de sa voix d'eunuque à Comnène de monter, en brandissant les bras vers le ciel. Le soir, Comnène me dit qu'il lui a parlé chaleureusement de moi et avait eu l'impression que Helsingfors, poste que je convoitais, était déjà donné. Athanasiu lui avait également parlé et il lui avait dit qu'il me recevra, mais sans rien préciser. Dimanche 22, apprenant que Titulesco allait descendre à déjeuner, je me suis naturellement rendu au „Miramare“. J'y ai trouvé toute la création excepté Titulesco. Je n'ai pas été surpris du ton demi-hostile de M-me Titulesco qui m'a presque tancé d'avoir entrepris ce long voyage rien que pour voir son mari qui est tellement et si occupé qu'elle-même le voit à peine. Je lui ai répliqué que tout ce déplacement n'a signifié pour moi plus qu'une course en tram. Je voulais profiter de l'occasion pour lui glisser un mot en faveur de son imbécile de frère, Georges; elle m'a aigrement répondu que les personnes de sa famille s'adressent à elle directement. Elle a dû se rappeler de moi, quelques semaines plus tard, en apprenant le suicide du

m-am retras. Am regretat că am pierdut plecarea lui Comnen care a avut față de mine o purtare mai mult decît desăvîrșită; nu știu dacă e din viața împăraților, însă în ceea ce privește lealitatea și caracterul, le-ar face cinste. Am luat hotărîrea de a nu mai călca pe la *Miramare* și de a mă mărgini să-i scriu lui Titulescu.

Luni 23, cum ploua, după masă, m-am dezbrăcat ca pentru noapte și m-am băgat în pat. Dormitam cînd, la orele 15 și un sfert, aud bătîndu-mi-se în ușă. Mi se anunță că ministrul îmi telefonează să vin. Mă îmbrac în cîteva minute și mă îndrept spre *Miramare*, tot sceptic, pînă cînd trec pragul cabinetului de lucru al lui Titulescu, semănînd cu o cabină de vapor. Sergiu Nenișor, nepot al lui Titulescu, m-a întîmpinat foarte amabil.

Titulescu mi-a spus că am făcut bine adresîndu-mă lui direct și mi-a făgăduit să facă tot ce îi va sta în putință spre a mă satisface. Contrar celor ce mi se povestiseră că e foarte nervos, că nu lasă pe nimeni să vorbească și că vorbește numai el, m-a ascultat, mi-a pus întrebări, mi-a cerut amănunte. La despărțire, mi-a spus să prezint respectele sale soției mele. Cu toată indispoziția mea din acea zi, am fost mai clar, mai ferm și mai net ca oricînd; să fi învățat pe dinafară tot ce am spus, n-aș fi izbutit mai bine. Iar dacă rezultatul a fost nul, o datorez, în mare parte, nevolniciei lui Stelian Popescu, care probabil m-a părăsit sau, cel mult, a acționat cu moliciune, cu indiferență după întoarcerea lui Titulescu la București și încă, repet, dacă a făcut-o.

Tot timpul convorbirii noastre am remarcat cum Titulescu mototolea o batistă neagră de mătase și mi-am reamintit de ceea ce îmi spunea Gambara, ca știind de la o rudă a lui Titulescu, precum că acesta ar fi cocainoman.

Mi-am îndeplinit, în ziua următoare, o pioasă îndatorire, ducîndu-mă să depun în Campo santo al orașului cîteva flori pe mormîntul soacrei mele. Monumentul foarte simplu – o lespede cu numele ei – are nevoie de reparații. Destinul a vrut ca ea să odihnească acolo între Constantin Hornberg și Conrad Foerster. Mormîntul său poartă numărul 589.

Am petrecut plăcut cele două și jumătate zile următoare. Viața era atît de agreabilă și liniștită, la *Royal* serviciul atît de ales, bucătăria așa de fină, încît am renunțat fără părere de rău să mai văd Genova. Mă împrietenisem cu bătrînul conte Festetics, vechiul proprietar al Waradinului și cu tînăra sa rudă, contele Dominique. Le-am făcut cunoștință cu contele și contesa Odetti di Marcoengo, cuplu distins, el gaffeur și ușor stupid, dar ea superbă ca ton, maniere și minte.

M-am bucurat tot timpul șederii mele la San-Remo de o vreme magnifică. Variațiile cerului au risipit monotonia mării care, în ziua plecării mele, mai cu seamă, a fost foarte frumoasă. Am părăsit San-Remo joi 26 ianuarie la orele 14 și 24.

malheureux fils de Georges, collégien de seize ans. J'ai abrégé l'entretien et me suis retiré. J'ai regretté d'avoir manqué le départ de Comnène qui a été envers moi plus que parfait; je ne sais s'il est de la race des empereurs, mais en ce qui concerne la loyauté et le caractère, il leur ferait honneur. J'ai pris la décision de ne plus mettre les pieds au „Miramare“ et me borner à écrire à Titulesco.

Lundi 23, comme il pleuvait, après déjeuner, je me suis deshabillé comme pour la nuit et je me suis mis au lit. Je sommeillais lorsque, à 15 heures et quart, j'entends frapper à ma porte. On m'annonce que le ministre me téléphone de venir. Je m'habille en quelques minutes et je me dirige vers le „Miramare“, sceptique toujours, jusqu'au moment où je passe le seuil du cabinet de travail de Titulesco, ressemblant à une cabine de bateau. Serge Nenişor, neveu de Titulesco, m'a accueilli très aimablement.

Titulesco m'a dit que j'ai bien fait de m'adresser à lui directement et m'a promis de faire tout ce qu'il lui sera possible pour me satisfaire. Contrairement à ce qu'on m'avait raconté qu'il est très nerveux, qu'il ne laisse parler personne et qu'il parle seulement lui, il m'a écouté, m'a interrogé, m'a demandé des détails. En nous séparant, il m'a dit de présenter ses respects à ma femme. Malgré mon malaise de ce jour, j'ai été plus clair, plus ferme et plus net que jamais; si j'avais appris par coeur tout ce que j'ai parlé, je ne l'aurais pas fait mieux. Et si le résultat a été nul, je le dois, en grande partie, à la veulerie de Stelian Popesco, qui m'a probablement lâché, où tout au plus, a agi ensuite, après le retour de Titulesco à Bucarest, mollement, avec indifférence et encore, je le répète, s'il l'a fait.

Pendant tout notre entretien, j'ai remarqué comme Titulesco tripotait un mouchoir de soie noir et je me suis rappelé de ce que Gambarà m'avait dit tenir d'un parent de Titulesco que celui-ci serait cocaïnomane.

J'ai rendu, le jour suivant, un pieux devoir en allant déposer au Campo santo de la ville quelques fleurs sur la tombe de ma belle-mère. Le monument très simple – une dalle à son nom – demande des réparations. Le destin a voulu qu'elle reposât là entre Constantin Hornberg et Conrad Foerster. Son tombeau porte le numéro 589.

J'ai passé agréablement les derniers deux jours et demi suivants. La vie était si douce et si reposante au „Royal“, le service si poli, la cuisine si fine, que j'ai renoncé sans regret à la visite de Gênes. Je m'étais cordialement lié avec le vieux comte Festetics, l'ancien propriétaire de Waradin et avec son jeune parent, le comte Dominique. Je les ai mis en contact avec le comte et la comtesse Odetti di Marcorengo, couple distingué, lui gaffeur et passablement niais, elle exquise de ton, de manières, de sagesse.

Inspectorul de poliție care face naveta între Genova și Savona s-a urcat la această din urmă stație și, grație intervenției lui, garda fascistă mi-a găsit un loc convenabil pentru un „professore di belle lettere“, cum mă califică el. Masă cât se poate de ordinară în vagonul-restaurant, după Genova. Între sosirea mea la Milano și plecarea de acolo către Triest, am făcut, sub o aversă memorabilă, o plimbare cu tramvaiul. Am admirat-o pe frumoasa Judith, de pe ușa centrală a Domului și am mîngîiat-o, într-atît e de veselă și de mîndră, am străbătut Galeria Vittorio-Emmanuelle, înțesată de lume, iar în fața Scalei, unde se anunța pentru poimîine seara *l'Oro del Reno*, pe care o auzisem cu douăzeci și cinci de ani mai înainte, am luat un alt tramvai care m-a readus la gară. După o noapte detestabilă soseam vineri 27, la orele 9, 55, la Triest. Cafea cu lapte tot așa de mizerabilă ca și la sosire, la café-ul *Specchi*, prînz oarecare și nu ieftin, la *l'Antica Bonavia*. Mi-am dat spre vizare pașaportul la consulatul iugoslav, mi-am cumpărat trei kilograme de „finocchio“, am ascultat muzică excelentă la cafe-ul *Excelsior-Savoy* și la orele 20 și 20 m-am suit în *Simplon*. Pe urmă, tot farmecul se destrămă; toți tovarășii de compartiment fiind români, am avut neplăcerea de a mă afla în România înainte de a-i fi trecut frontiera. Debarcai la București, duminică 29 ianuarie, la orele 9 și 40.

Sionu, 12 octombrie 1928 – La 22 august, anul acesta, flamura mea „coupée“ verde pe galben a fluturat pentru prima oară la Sionu. O priveșc scriind aceste rînduri și în ciuda vîrstei constat cu mulțumire că din dorințele mele cele mai de căpetenie cîteva s-au împlinit, cea mai fierbinte îndeosebi: aceea de a avea o moșie. Am una, mică dar frumoasă, pe care o voi păstra „per fas et nefas“ atît cît îmi va fi dat să mai trăiesc. Astăzi a fost frumos, senin și cald; în curte, sub ochii mei se depănușază porumbul, mari grămezi de aur se înșiră și cresc; le dijmuiesc. Mă simt bine la mine la țară, voi încerca să aclimatizez aici profunda chietudine rustică italiană. J. I.

Sionu, 3 noiembrie 1928 – La întîi noiembrie a apărut revista *Gîndirea* cu sfîrșitul ultimei părți din *Crati de Curtea-Veche*.

Chiar de la apariția primei părți, această lucrare a fost primită cu o favoare poate fără precedent în literatura română. Pentru munca aspră și pentru obositoarea obsesie la care m-a supus, nu-i port pică: este cu adevărat magnifică. Concepută întîi nebuloasă în 1910, s-a dezvoltat și s-a cristalizat încetul cu încetul pînă la 1 septembrie al acestui an, cînd, către orele trei și jumătate, am terminat penultima tranșă, pe care o precedase cea din urmă.

Pentru nimic în lume nu m-aș apuca să scriu o bucată literară, cît de neînsemnată, fără a-i avea asigurat, cuvînt cu cuvînt, sfîrșitul.

J'ai joui pendant tout mon séjour à San-Remo d'un temps magnifique. Les variations du ciel ont rompu la monotonie de la mer, le jour de mon départ surtout a été très belle. J'ai quitté San-Remo jeudi 26 janvier à 14 h. 24.

L'inspecteur de police qui fait la navette entre Gênes et Savone est monté à cette dernière station et grâce à son intervention, la garde fasciste m'a trouvé une place convenable pour un «professore di belle lettere» comme il me qualifiait. Repas aussi ordinaire que possible dans le wagon-restaurant après Gênes. Entre mon arrivée à Milan et le départ de là pour Trieste, j'ai fait sous une averse mémorable une promenade en tram. J'ai admiré la jolie Judith de la porte centrale du dôme, je l'ai caressée tant elle est gaie et fière, j'ai traversé la galerie Victor-Emmanuel, pleine de monde et devant la Scala où l'on affichait pour le surlendemain soir *l'Oro del Reno* que j'y avais entendu vingt-cinq-ans auparavant, j'ai pris un autre tram qui me ramena à la gare. Après une détestable nuit j'arrivai vendredi 27 à 9,55 à Trieste. Café au lait aussi misérable qu'à l'aller, au café degli Specchi, déjeuner quelconque et pas bon marché à „l'Antica Bonavia“. Je fis viser mon passeport au consulat yougo-slave, j'achetai trois kilos de «finocchio», j'entendis de l'excellente musique au café de l'Excelsior-Savoy et à 20 h 20, je montai dans le «Simplon». Depuis, tout charme s'envola; tous les compagnons de voiture étant Roumains, j'eus le désagrément de me trouver en Roumanie avant d'en passer la frontière. Je débarquai à Bucarest dimanche 29 janvier à 9 h 40.

Sionu, 12 octobre 1928 – Le 22 août de cet an, mon étendard coupé vert sur jaune a flotté pour la première fois à Sionu. Je le regarde en écrivant ces lignes et malgré mon âge, je constate avec satisfaction que de mes principaux voeux quelques-uns se sont réalisés, le plus ardent surtout: celui d'avoir une terre. J'en ai une, petite mais belle, que je garderai «per fas et nefas» tant qu'il me restera à vivre. Aujourd'hui il a fait beau, clair et chaud; dans la cour, sous mes yeux, on épluche le maïs, de grands monceaux d'or s'alignent et grossissent; je les dîme. Je me plais beaucoup à ma campagne, je tenterai d'y acclimater la profonde quiétude rustique italienne.

Sionu, 3 novembre 1928 – Le I-er novembre, la revue „*Gîndirea*“ a paru avec la fin de la dernière partie de *Craii de Curtea- Veche*.

Dès l'apparition de la première partie, cet ouvrage à été accueilli avec une faveur peut-être sans précédent dans la littérature roumaine. Du dur labeur et de la fatigante obsession qu'il m'a infligés je ne lui en veux pas: il est réellement magnifique. Conçu d'abord nébuleusement en 1910, petit-à-petit il s'est développé et cristallisé jusqu'au I-er septembre de cet an, lorsque vers trois heures et demi, j'ai achevé l'avant-dernière tranche que la toute dernière avait précédée.

Lucrarea aceasta a rămas deci, în chip deznădăjduit, foarte mult timp pe șantier, deseori întreruptă, însă niciodată abandonată. Spovedania lui Pantazi m-a chinuit mult, sfârșitul ei mi-a cerut cea mai mare efortare și n-a venit decât foarte penibil, târziu. Pentru a fi înfăptuite, ultimele trei părți mi-au cerut nouă ani de muncă. Oricare vor fi satisfacțiile pe care mi le va aduce mai departe această lucrare, există una singură pe care o am de pe acum și pe care o voi prețui întotdeauna, înaintea oricărei alteia: aceea a greutății învinse. Am auzit și citit că o operă odată realizată încetează a-i mai plăcea autorului ei. La mine se împlinse contrariul.

1931

București, 30 noiembrie 1931: Predau manuscrisul *Crailor de Curtea-Veche* Editurii *Cartea Românească* la 13 noiembrie 1928, la 27 ale aceleiași luni comitetul de lectură îl acceptă; semnez un contract avantajos cu numita editură la 19 ianuarie 1929 și volumul este pus în vânzare la 28 martie 1929.

Succesul moral mi-a depășit așteptările, nu-mi amintesc vreunul mai strălucit în România. Am tras din asta, după obiceiul meu, oarecare amărăciune, cum în amărăciune află totdeauna o voluptate. Cît despre beneficiile materiale, mai bine să nu vorbim. Am încasat pînă acum patruzeci și șapte de mii de lei, în care se cuprind cele cinci pe care mi le plătișe revista *Gîndirea* și douăzeci altele, valoarea unui premiu de literatură pe care mi l-a decernat Societatea scriitorilor în 1930.

Propus, grație stăruințelor excelentului meu prieten François Lebrun, pentru crucea Legiunii de onoare, de către domnul Gabriel Puaux, ministrul Franței la București, după 10 noiembrie 1929, decretul de numire a fost semnat de către președintele Republicii la 17 decembrie, iar brevetul, de către cancelarul Ordinului, la 28 ale aceleiași luni. Este o distincție pe care o prețuiesc cu atît mai mult cu cît era cu desăvîrșire nesperată: am obținut-o ca simplu particular, om de litere. Și nu era ceva mai frumos de sperat, dacă aș fi făcut-o, decât de a fi simplu posesor al Legiunii.

Nu mai primisem vreo decorație de cinsprezece ani. Fusesem propus, în 1922, pentru cravata de comandor a Rozei albe a Finlandei, însă fără nici o urmare. O altă cravată, cea a Coroanei României, făgăduită formal de Al. Lapedatu, ministrul Artelor, a rămas, tot astfel, în văzduh. Dar de asemenea necazuri te poți oricînd consola, un altul e cu mult mai trist. Iată, în curînd, optsprezece ani, de cînd nu izbutesc în dobîndirea unei slujbe; nici o situație demnă de ceea ce îmi făgăduiam nu mi-a fost accesibilă și nici nu îmi mai pare să fie. Sunt absolut izolat, n-am nici o relație utilă: și nici soția mea. Am

Pour rien je ne m'engagerais à écrire un morceau de littérature, si mince qu'il fût, sans en avoir d'assurée, mot à mot, la fin.

Cet ouvrage est donc resté à en désespérer, très longuement sur le chantier, souvent interrompu, mais jamais abandonné. La confession de Pantazi m'a beaucoup tourmenté, sa fin m'a demandé le plus grand effort et n'est venue que très péniblement, tard. À être confectionnées, les trois dernières parties m'ont demandé neuf ans de travail. Quelles que seront les satisfactions, que cet ouvrage me donnera dans la suite, il y a une seule, que j'ai déjà, et que j'apprécierai toujours, avant toute autre: celle de la difficulté vaincue. J'ai entendu et lu qu'une oeuvre une fois réalisée cesse de plaire à son auteur. Chez moi c'est le contraire.

1931

Bucarest, le 30 Novembre 1931: Je livre le manuscrit de *Craii de Curtea-Veche* à la maison d'édition „Cartea Românească“ le 13 novembre 1928, le 27 du même mois le comité de lecture l'accepte; je signe un contrat avantageux avec la dite maison le 19 janvier 1929 et le volume est mis en vente le 28 mars 1929.

Le succès moral a dépassé mon attente, je ne m'en souviens pas en Roumanie d'aussi éclatant. J'en ai tiré, à mon habitude, quelque amertume, comme dans l'amertume je trouve toujours une volupté. Quant aux bénéfiques matériels, mieux vaut n'en point parler. J'ai touché, jusqu'à présent, quarante-sept mille lei, y compris les cinq que la revue „*Gândirea*“ m'avait payés et vingt autres, montant d'un prix de littérature que la société des écrivains m'a décerné en 1930.

Proposé, grâce aux insistances de mon excellent ami François Lebrun, pour la croix de la Légion d'honneur, par Monsieur Gabriel Puaux, ministre de France à Bucarest, après le 10 novembre 1929, le décret de nomination a été signé par le président de la République le 17 décembre et le brevet par le chancelier de l'Ordre le 28 du même mois. C'est une distinction que j'apprécie d'autant plus qu'elle était totalement inespérée: c'est comme simple particulier, homme de lettres, que je l'ai obtenue. Et il n'y avait rien de si beau à espérer, si je l'eus fait, que d'être simple légionnaire.

Il y avait quinze ans que je n'avais plus reçu de décoration. J'avais été proposé en 1922, pour la cravate de commandeur de la „Rose-blanche“ de Finlande, mais il n'en a rien été. Une autre cravate, celle de la Couronne de Roumanie, dûment promise par Al. Lapedatu, ministre des arts, est également restée dans les limbes. Mais de pareilles disgrâces, on peut toujours se consoler, il y a une autre bien plus triste. Voilà bientôt dix-huit ans que je ne

solicitat, nu de multă vreme, o prefecură de județ: s-a întâmplat ca și cu legația. Dar situația politică este atât de instabilă, încît mă întreb dacă nu cumva e un noroc că am pierdut, o dată mai mult, prilejul.

„Și mai cu seamă fără zel“. Mă mustru de a fi încălcat cîteodată acest sublim comandament.

În 1916 cu acea canalie care nu prețuia nici măcar lovitura de picior cu care o gratificam, în 1926-27, cu cealaltă, și în 1919 cu ocazia celei dintîi căsătorii a pungășei de soră-mea.

Cutii de bomboane peste cutii de bomboane, cele mai frumoase garoafe stacojii din Italia, de doisprezece lei bucata (douăzeci, mă rog), de ziua ei, și altele din țară, în mari buchete, cînd își scrîntise piciorul : iarăși zel!

Și ea?

Grăbită, foarte grăbită întotdeauna, neoprindu-se vreodată să-mi spună vreun cuvîntel, pe scurt, evitîndu-mă pe cît putea.

O femeie de lume, cu patru ani mai vîrstnică decît mine, nici laie nici bălaie, divorțată cu copii, săracă, nu se poate mai lipsită de elegantă, „divă“ păguboasă și cu o legătură dezgustătoare. Adio bomboane, flori, adio, de asemeni, prilejuri de a mă evita. Bilanț: o mie șase sute nouăzeci și trei de lei pierdere; o excelentă lecție de profit.

Dacă aș studia în ce fel să-i joc un renghi?

Ceea ce mi-a fixat și asigurat echilibrul a fost sobrietatea. Șase luni de măsurare a dozei de vin m-au făcut să-mi redobîndesc în întregime marile calități; tărie de voință și de muncă, de hotărîre, atenția, concentrarea, agerimea, energia, fermitatea. Nu fumez, de la 13.VIII.33 am suprimat pentru totdeauna ceaiul, iar la 20.IX.33, cafeaua; buna urmare a fost promptă. Mă simt cu totul altfel, cu desăvîrșire diferit de imbecilul care am fost atât de multă vreme, cu excepția a cîtorva intermitențe [.....] manifestări penibile provocate de abuzul de alcool și tutun. Întorcîndu-ne împreună de la Iași, mi-a făcut în tren o scenă de o violență extremă.

Îmi reproșa „ambitia“ mea, pe care o socotea condamnabilă, îmi prezicea eșecul sigur al planurilor mele de viitor, care l-ar fi umplut de fericire pe oricare alt părinte. „N-ai să fii nimic“, striga el, „din tot ce visezi, nimic, nimic, te înșeli amarnic bizuindu-te pe cel mai mic sprijin din partea mea“. Și îmi trasa un plan de existență și un program de carieră care ar fi făcut din mine ultimul dintre nefericiți și care îmi trezea serioase neliniști asupra stării sale

réussis pas à me caser; aucune situation digne de ma promesse ne m'a été accessible et ne me semble plus l'être. Je suis absolument isolé, je n'ai aucune relation utile: ma femme, non plus. Je sollicite, il n'y a pas longtemps, une préfecture de district: il en a été comme de la légation. Mais la situation politique est si instable que je me demande si ce n'est pas de la chance d'avoir une fois de plus manqué le coche.

«Et surtout pas de zèle». Ce que je me reproche d'avoir quelquefois transgressé à ce sublime commandement.

En 1916 avec cette canaille que ne valait même pas le coup de pied dont je la gratifiais, 1926-27 avec l'autre et en 1919 à l'occasion du premier mariage de ma fripouille de soeur.

Boîtes de bonbons sur boîtes, les plus beaux oeillets cramois d'Italie à douze lei pièce (vingt s'il vous plaît) à sa fête, et d'autres du pays en amples bouquets, quand elle s'était fait une entorse: du zèle encore!

Et elle?

Presée, très pressée toujours, ne s'arrêtant jamais plus pour me dire un simple petit mot, bref m'évitant de son mieux.

Une femme de quatre ans plus âgée que moi, du monde, ni chair ni poisson, divorcée avec enfants, pauvre, inélégante au possible, «diva» à la manque et dégoûtamment collée. Adieu bonbons, fleurs, adieu occasion aussi de m'éviter. Bilan: seize-cent-quatre vingt treize lei de pertes; une excellente leçon de profit.

Si j'étudiais la pose d'un lapin.

Ce qui m'a fixé et assuré l'équilibre a été la sobriété. Six mois de l'éducation de la dose du vin m'ont fait recouvrer en entier mes grandes qualités: puissance de volonté et de travail, de détermination, l'attention, la concentration, ma sagacité, mon énergie et ma fermeté. Je ne fume pas, de le 13 VIII 33 j'ai supprimé à tout jamais le thé et le 20 IX 33 le café: le bon effet a été prompt. Je me sens tout un autre, tout différant de l'imbécile que j'ai si longuement été à quelques intermitences près. [.....]

.....] manifestations pénibles provoquées par l'abus de l'alcool et du tabac. En rentrant ensemble de Iassi il m'a fait dans le train une sortie d'une violence extrême.

Il me reprochait mon «ambition» qu'il jugeait condamnable, me prédisait l'échec certain de mes plans d'avenir qui auraient transporté de joie tout autre père. «Tu ne seras rien», me criait-il, «de tout ce que tu rêves, rien, rien, tu te trompes amèrement en comptant sur le moindre appui de ma part!» Et il me traçait un plan d'existence et un programme de carrière qui auraient fait de moi le dernier des malheureux et qui me donnait de sérieuses inquiétudes sur

mentale. „N-ai să fii niciodată“, îmi azvîrli el, drept concluzie, „șef de cabinet, niciodată, niciodată!“

Approape cinci luni mai tîrziu eram numit, în bună formă, prin decret regal, șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice. Alexandru A. Bădărău îmi încredința această cheiță aurită pe care aștia mi-o dorisem și pe care, în ciuda a orice, nu deznădăjduisem să o obțin. Am avut atunci dovada cum se poate împlini neverosimilul, cînd ai noroc.

Știind că formarea unui cabinet de colaborare al partidelor conservatoare fusese hotărîită pentru toamna lui 1912, avusesem intenția să mă alipesc de soarta politică a lui Grigore Cantacuzino, căruia îi fusese rezervată în această combinație primăria Bucureștilor și al cărui șef de cabinet doream să devin. Era, în lipsă de mai bine, ceva nu prea rău; nu vedeam nimic altceva la îndemîină. Rezerva mea prudentă mă împiedică să mă angajez cu totul. Soarta pe care a trebuit cîteodată să o binecuvîntez în cursul existenței mele îmi punea deoparte ceva cu mult mai presus.

Mă duceam, în acea epocă, din motive puțin serioase, la o familie Kernbach. Făcui aici cunoștința unei anume doamne Maria Wanda Christodulo-Georgescu, o coloneleasă de provincie; gen vaudeville, al cărei destin avea să fie, treisprezece ani mai tîrziu, foarte de plîns. Ei îi datoresc, mai mult decît oricui, ideea de a mă duce să-l văd nici mai mult nici mai puțin decît pe Take Ionescu. Ea m-a îndemnat și chiar cu tărie. Nimic mai logic. Tatăl meu avea în Partidul conservator-democrat state de serviciu a căror amintire era încă proaspătă. A mă înfățișa era deci indispensabil; a fi acționat altfel ar fi fost neinteligent. Mi s-ar fi reproșat pur și simplu de a nu fi venit să solicit, dacă, mai apoi, mi-ar fi dat prin minte să mă plîng de indiferența partidului față de mine. Mi-am dat seama de evidența acestui argument peremptoriu.

La 23 octombrie stil vechi am cinat cu persoana în chestiune și cu amicul ei Simato, cu D-na și cu D-ra K[ernbach] la *Maxim* și chiar în dimineața următoare anticamera lui Take Ionescu număra un solicitant mai mult. Ușor indispus, cel ce nu devenise încă „marele European“, rămăsese acasă în pat. Am revenit în cursul după-amiezii. Bădărău, vicarul „șefului“, primea în locul său. Îmi fixă o întrevvedere pentru a doua zi, către amiază, la Ministerul Lucrărilor Publice al cărui titular era, iar a doua zi, la prînz, o alta pentru după-amiază. Îmi vorbi de o vagă sinecură la Ministerul Instrucției Publice, fără să precizeze nimic, mai cu seamă în privința datei numirii. Hotărît să încerc de data aceasta lovitura cea mare, l-am întrebat de-a dreptul, fără ocolișuri și cotituri, dacă locul de șef de cabinet la el era ocupat sau promis. Voi să mă asigur că locul acesta era ceva inferior și ordinar ca ocupație, dar nu-l crezui deloc și adăugai ca ultim argument că dorința cea mai vie a tatălui

son état mental. «Tu ne seras jamais», me lança-t-il, en guise de conclusion «chef de cabinet, jamais, jamais!».

Environ cinq mois après j'étais nommé, dûment nommé par décret royal, chef de cabinet du ministre des travaux publics. Alexandru A. Badareu me confiait cette petite clef dorée que j'avais tant désirée et que, malgré tout, je n'avais pas désespéré d'obtenir. J'ai eu alors la preuve de combien l'in vraisemblable peut être réalisé quand on a de la chance.

Sachant que la formation d'un cabinet de collaboration des partis conservateurs avait été décidée pour l'automne de 1912, j'avais eu l'intention de m'attacher à la fortune politique de Grégoire Cantacuzène à qui était réservée dans cette combinaison la mairie de Bucarest et dont je désirais devenir le chef de cabinet. C'était une faute de mieux, un pis-aller; je ne voyais rien d'autre à ma portée. Ma réserve prudente me défendit de m'engager à fond. Le sort que j'ai quelquefois dû bénir au cours de mon existence me réservait quelque chose de bien supérieur.

Je fréquentais, à cette époque, pour des raisons peu sérieuses, chez une famille Kernbach. J'y fis la connaissance d'une certaine Madame Marie Wanda Christodulo Georgesco, une colonelle de province, genre vaudeville, dont la destinée allait être, treize ans après, bien lamentable. C'est à elle que je dois, plus qu'à personne, l'idée d'aller voir, rien que cela au moins, Take Ionesco. Elle m'y a engagé même vivement. Rien de plus logique. Mon père avait dans le parti conservateur-démocrate des états de service, dont le souvenir était encore vif. Me présenter était donc indispensable; agir autrement eut été linjintelligent. On m'aurait reproché tout simplement de ne pas être venu solliciter, si dans la suite, je me serais avisé de me plaindre de l'indifférence du parti à mon égard. Je me suis rendu à l'évidence de ce raisonnement péremptoire.

Le 23 octobre vieux style, j'ai soupé avec la dame en question et son ami Simato, M-me et M-lle K[ernbach] chez Maxim's et le matin même, l'antichambre de Take Ionesco comptait un solliciteur de plus. Légèrement indisposé, celui qui n'était pas encore «le grand Européen» gardait le lit. Je suis revenu dans l'après-midi. Badareu le vicaire du «chef», recevait à sa place. Il m'assigna une entrevue le lendemain, vers midi, au ministère de travaux publics dont il était titulaire, et le lendemain à midi, une autre dans l'après-midi. Il me parla d'une vague sinécure au ministère de l'instruction publique sans rien préciser quant à la date de la nomination, surtout. Décidé à tenter cette fois le grand coup, je lui demandai carrément, sans détour ni ambages, si la place de chef de son cabinet était occupée ou promise? Il voulut m'assurer que cette place était quelque chose d'inférieur, de grossier comme occupation, mais je ne voulus rien en croire et j'ajoutai en dernier lieu que le désir le plus vif de mon père était de me voir attaché auprès d'Alexandre Badareu. Est-ce grâce à cette

meu fusese să mă vadă atașat pe lângă Alexandru Bădărău. Oare grație acestei banalități – căci a repetat-o – să fi câștigat partida? Poate. Păstrez amintirea vie a senzației pe care am avut-o atunci, auzindu-l pe ministru cum dădea telefonic ordin să mi se facă decretul de numire. Un an mai târziu, foarte probabil că lucrurile s-ar fi petrecut altfel, ca în 1920. Atunci însă toți erau sub impresia morții recente a tatălui meu, încă nu i se aduseseră rămășițele în „patrie”. Nu mai puțin rămîne greu de înțeles cum ministrul cel mai angajat, electorul prin excelență, avînd atîtea obligații și legături, a putut sta zece zile după primirea portofoliului fără să își ia un șef de cabinet, cînd postul acesta trebuie să fi fost pîndit de ani de zile și mai apoi aprig solicitat – se pare că am dat la o parte mai mult de douăzeci de candidați. Asta fiindcă Providența, care, în ce mă privește, n-a fost deseori darnică, se sîrguiește cîteodată să încununeze astfel cu succes anumite lucruri de care mă apuc, să îndeplinească unele din visurile mele, să-mi împlinească vreaunele din dorinți. Și, văzînd cum cele mai inteligente străduinți, măsurile cele mai bine gîndite sunt cîteodată zadarnice, paralizate sau anihilate de niște fleacuri și că niște fleacuri pot, în pofida oricărei logici, ține locul celor mai bune combinații, spre a determina succesul, amintirea cuvintelor din Ecclesiast mi se întoarce în minte și mă simt pătruns de o amară ironie.

Am îndeplinit funcția de șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice de la 25/7 X.1912 (numirea mea e antedată: 16/29 X.) pînă la 4/17 I. 1914. N-am putut să-mi dau măsura puterilor decît pe jumătate. Am constatat cu regret că șeful meu nu și-a dat seama de adevăratul chip în care i-aș fi putut fi util, ceea ce nu a întîrziat afirmarea mea. Cu puțin efort i-aș fi cruțat niște ceasuri grele în cel de al doilea și ultim ministeriat al său.

Activitatea mea a fost cu totul diferită de aceea a celor mai mulți șefi de cabinet, pentru care ea nu este decît o sursă de privilegii, de avantaje și de satisfacții disproporționate cu vîrsta și cu meritele lor; eu am muncit, am muncit zdravăn, intens; oricare altul și-ar fi zdruncinat sănătatea cu această muncă pe care zadarnic încercam să o organizez, să o rînduiesc, ca să poată da roade; n-aș fi vrut niciodată să cred, dacă n-aș fi constatat-o din experiență, ca un om care se bucura de o atît de întinsă reputație de hărnicie să fie pînă la un asemenea punct lipsit de metoda cea mai elementară, și pe lângă aceasta neglijent și dezordonat, distrat, împrăștiat și febril. Încît deseori îmi revenea mie să descurcîțele, ceea ce mă obliga la adevărate tururi de forță. Astfel, toată această putere de muncă și toată această pricepere pe care nici măcar nu mi le bănuisem, le risipeam în activități ridicole. Au existat, în exercitarea funcției mele, două perioade distincte, de durată aproape egală. În timpul celei dintîi, am dat cu sinceritate cel mai uimitor randament posibil de muncă inteligentă,

banalité – car il l'a répétée – que j'ai gagné la partie? Peut-être. Je garde le souvenir vif de la sensation que j'ai eu alors, en entendant le ministre donner par téléphone ordre qu'on fasse mon décret de nomination. Un an plus tard, cela se serait passé très probablement d'une façon différente, comme en 1920. Mais alors, on était sous l'impression de la mort récente de mon père, on n'avait pas encore ramené ses restes dans la «patrie». Il reste néanmoins difficile à comprendre comment le ministre le plus engagé, l'électeur par excellence, ayant tant d'obligations et d'attaches, a pu rester dix jours après avoir reçu le portefeuille, sans prendre un chef de cabinet, quand ce poste a dû être épié depuis des années et en dernier lieu sollicité âprement – il paraît que j'ai évincé plus de vingt candidats. C'est que la Providence qui, à mon égard, n'a pas été souvent prodigue, s'emploie quelquefois à couronner ainsi de succès certaines de mes entreprises, à réaliser certains de mes rêves, à exaucer certains de mes vœux. Et, en considérant combien les efforts les plus intelligents, les mesures les plus avisées sont parfois inutiles, paralysées ou annihilées par des riens, et que des riens peuvent, en dépit de toute logique, suppléer aux meilleurs combinaisons pour déterminer le succès, le souvenir des paroles de l'Ecclésiaste me revient et je me sens pénétré d'une amère ironie.

J'ai rempli la fonction de chef de cabinet du ministre des travaux publics de 25/7 X 1912 (ma nomination est antidatée: 16/29 X) à 4/17 I 1914. J n'y ai pu donner qu'à demi ma mesure. C'est à regret que j'ai constaté que mon chef ne s'est pas rendu compte de la vraie façon dont je pouvais lui être utile, ce qui n'a pas tardé à me faire remarquer. Avec peu d'effort je lui aurais épargné de mauvaises heures dans son second et dernier ministériat.

Mon activité a été toute différente de celle de la généralité des chefs de cabinet, pour qui elle n'est qu'une source de privilèges, d'avantages et de satisfactions hors de proportion avec leur âge et leurs mérites; moi j'ai travaillé, j'ai travaillé ferme, intensément; tout autre aurait compromis sa santé à ce labeur, que vainement je tâchais d'organiser, d'ordonner, afin qu'il puisse rendre de fruit; je n'aurais jamais voulu croire, si je ne l'avais constaté d'expérience, qu'un homme qui jouissait d'une réputation si accréditée de travailleur, fût dépourvu à un tel point de la méthode la plus élémentaire, et avec cela négligent et désordonné, distrait, éparpillé et fébrile. Et c'était souvent à moi de débrouiller l'écheveau, ce qui exigeait de véritables tours de force. Ainsi toute cette puissance de travail et tout ce savoir-faire que je ne me soupçonnais même pas, je les gaspillais à de besognes ridicules. Il y a eu dans l'exercice de ma fonction deux périodes distinctes, de durée presque égale. Pendant la première, j'ai fourni sincèrement le plus étonnant rendement de travail intelligent possible, pendant la deuxième, j'ai insensiblement ralenti mon train, et vers la fin je l'ai même freiné. J'ai jugé qu'il n'était pas

în timpul celei de a doua, mi-am încetinit pe nesimțite ritmul, iar către sfârșit l-am chiar frânat. Am considerat că nu era politic din partea mea să fac cauză comună cu ministrul, mai întâi fiindcă era foarte ingrat, și pe urmă pentru că își grăbise sfârșitul carierei prin greșeli cu totul inexplicabile. Am fost deci mai atașat de post, decît de ministru. Dar, pentru serviciul inestimabil pe care răposatul Bădărău (+27 (26?) III.1927) mi l-a făcut, încredințîndu-mi această funcție, rămîn recunoscător memoriei sale în cea mai largă măsură, iar deplînul și prematurul său sfârșit politic a înăbușit cu mult înaintea morții sale cea din urmă zvîcnire de resentiment pricinuită de anumite procedee blamabile din partea sa și de felul puțin prietenesc în care ne-am despărțit. Foarte rarele dăți în care ne-am mai întîlnit apoi au purtat pecetea unei plăceri ușor umbrită de melancolie.

Fiind fost timp de patrusprezece luni șef de cabinet al ministrului, îmi atinsesem unul din țelurile vieții mele. Printre avantajele pe care această funcție mi le putea oferi, principalul era posibilitatea de a obține decorații. Sub acest unghi, rezultatele au fost mărunte. Propus ofițer al Coroanei României, n-am fost făcut decît cavalier. Și ar fi fost unica distincție pe care mi-ar fi adus-o acest post atît de vînat de alții. Așa s-a întîmplat că am avut medalia „Bene-Merenti” și „Bărbăție și Credință” amîndouă de clasa întîia, prima prin răposatul Emil Nicolau (în timpul războiului sau puțin pe urmă), colegul meu la Instrucția Publică, iar a doua prin răposatul N.R. Căpităneanu (+28 III.1933), secretarul general la Interne. Obținînd să fiu atașat în calitate de secretar, pe lîngă comisia mixtă sîrbo-română pentru studierea joncțiunii căilor ferate ale celor două țări printr-un pod peste Dunăre, sîrbii îmi făgăduiseră formal cravata de Comandor al Sfîntului Sava. Șase luni mai tîrziu, aflam că mi se dăduse gradul imediat inferior. Jignit de acest procedeu balcanic, am declarat înaintea primirii ordinului că mă vedeam silit să-l refuz scurt. N-am regretat-o niciodată.

Tocmai cincisprezece ani după aceea am primit crucea de Cavalier al Legiunii de onoare. Am ratat în 1922 cravata Rozei albe a Finlandei (în loc să trimită propunerea de la București, prietenul meu Vainö Tanner, ministrul Finlandei, a dus-o la Helsingfors, ceea ce contravenea), și în 1925 pe aceea a Coroanei României (Lapedatu nu m-a propus lui Duca decît verbal). Acum, cînd există inși cu zece ani mai tineri decît mine, pe punctul de a fi „mari-cru-ci” și alții de vîrsta mea care sunt de zece ani, aș putea eu să mă mulțumesc cu mai puțin? Numai ca, pe viitor, o distincție prea tîrziu obținută să nu facă decît să îmi sporească amărăciunea. Postul de șef de cabinet al ministrului Lucrărilor Publice a fost începutul și sfârșitul carierei mele politice. De atunci încolo, „capitis diminutio” în afara meschinului post de „șef de birou de presă”

politique de ma part de faire cause commune avec le ministre, d'abord parce qu'il était très ingrat, et ensuite parce qu'il avait précipité la fin de sa carrière par des fautes tout à fait inexplicables. J'ai été donc plus attaché à la place qu'au ministre. Mais pour le service inestimable que feu Badareu (+27(26?) III 27) m'a rendu en me confiant cette fonction, je reste reconnaissant à sa mémoire dans la plus large mesure et sa complète et prématurée fin politique a étouffé bien avant sa mort, la dernière trace de ressentiment causée par certains procédés blâmables de sa part et la façon peu cordiale, dont nous nous sommes séparés. Les très rares fois que nous nous sommes rencontrés depuis, ont été marquées par un plaisir légèrement teinté de mélancolie.

En ayant été pendant quatorze mois chef de cabinet de ministre, j'avais touché un des objectifs de ma vie. Parmi les avantages que cette fonction pouvait m'offrir, le principal était la possibilité de me faire décorer. Sous ce rapport les résultats ont été minces. Proposé officier de la Couronne de Roumanie, je n'ai été fait que chevalier. Et c'eût été l'unique distinction qui m'aurait valu ce poste si décroché d'autres. C'est ainsi que j'ai eu la médaille de „Bene-Merenti“ et celle de „Bărbăție și Credință“, toutes les deux de première classe, la première par feu Emile Nicolau (pendant la guerre ou peu après), mon collègue à l'instruction publique, et la seconde par feu N.R. Căpităneano (+28 III 33), le secrétaire général de l'intérieur. M'étant fait attaché en qualité de secrétaire auprès de la commission mixte serbo-roumaine pour l'étude de la jonction des voies ferrées des deux pays par un pont sur le Danube, les Serbes me promirent formellement la cravate de commandeur de Saint-Sava. Six mois après, j'apprenais qu'on m'avait donné le grade immédiatement inférieur. Froissé par ce procédé balcanique, j'ai déclaré avant de recevoir l'Ordre que je me voyais forcé de le refuser nettement. Je ne l'ai jamais regretté.

Ce c'est que quinze ans après, que j'ai reçu la croix de chevalier de la Légion d'honneur. J'ai manqué en 1922 la cravate de la Rose-blanche de Finlande (au lieu d'envoyer la proposition de Bucarest, mon ami Vainö Tanner, le ministre de Finlande, l'a portée à Helsingfors, ce qui était irrégulier), et en 1925 celle de la Couronne de Roumanie (Lapedatu ne m'a proposé à Duca que verbalement). Maintenant qu'il y a des gens de dix ans plus jeunes que moi qui sont sur le point d'être grands-croix, et des gens de mon âge qui le sont depuis dix ans, pourrai-je me contenter de moins? Pourvu que dans l'avenir une distinction trop tard obtenue ne fasse que m'augmenter mon amertume. Le poste de chef de cabinet du ministre de travaux publics a été le commencement et la fin de ma carrière politique. Depuis «capitis diminutio» sauf la mesquine place de «chef du bureau de la presse», d'abord de la section extérieure du ministère de l'intérieur, chef de bureau principal de I-er classe, ce qui a été pour moi une dégradation, je n'ai plus réussi rien être. En 1920 je

mai întâi al secției pentru străinătate a Ministerului de Interne, șef de birou principal clasa întâia, ceea ce a însemnat pentru mine o degradare, n-am mai izbutit să fiu nimic. În 1920, n-am putut face parte din copioasa recoltă a celor „din afară de carieră” cu care Take Ionescu ticsise cadrele diplomatice și consulare. Ducându-mă să îi cer un modest post de consul, mi-a spus că făcuse deja prea multe numiri, dar că să mă duc să vorbesc cu secretarul său general Derussi; profund vexat, am comis atunci grava greșeală de a mă lăsa păgubaș. I-am solicitat de asemenea zadarnic în 1926, lui Goga, un scaun în Parlament, în 1928 lui Titulescu, legația de la Helsingfors, și în 1931, lui... Otescu... o prefectură de județ... Aș fi putut totuși fi deputat, senator, prefect, ministru plenipotențiar dacă...

Sionu 3 iunie – Mă voi întoarce aici foarte în urmă. Când eram în liceu, tocmai la vârsta când citeam *Arivistul*, la cei șaptesprezece ani pe care îi aveam, aflasem de la excelentul meu director și profesor de istorie Anghel Demetrescu că unui tânăr la acea epocă (1902) îi era neapărat trebuitor să aibă la majorat un capital personal de o sută de mii <franci> de lei. La vârsta de douăzeci de ani a fost cât pe ce să capăt o moștenire de vreo patruzeci de mii de lei; tata mi-a suflat-o. Acești patruzeci de mii de lei în 1905 – căci începând din anul următor puterea de cumpărare a leului a scăzut simțitor – mi-ar fi schimbat cu totul viața; pierderea lor mi-a fost fatală, prin ea am fost constrâns, de-a lungul întregii mele tinereți, la lipsuri, la nemișcare și la inacțiune, așa cum sunt și acum. Sunt una din victimele cele mai stoice, însă totodată și mai dureroase ale sărăciei, iar adevăratul autor al sărăciei mele actuale, a sărăciei mele de după 1916, sunt eu. Aș fi putut să mă îmbogățesc, și pentru că nu am făcut-o mă încercă o remușcare a cărei profunzime nu aș putea-o descrie.

Refăcusem în 1912 cunoștința cu B[ogdan] P[lițești]. Ne-am legat repede. Mă duceam să-l văd foarte des; după moartea tatălui meu mi-a împrumutat cu foarte mare bunăvoință bani. Era un farsor, destul de ieftin, dacă nu stereotip, pretinzând a fi în același timp anarhist și catolic, fanfaron al viciului contra-naturii, cu toate că era neputincios și infirm, amator de artă foarte îndoielnic și cîtuși de puțin cunoscător, și înainte de toate escroc, dar un escroc grosolan și naiv, de vreme ce căzuse în laț de nu știu câte zeci de ori, nițel cam peste tot, și fusese expulzat. Coabita cu o mizerabilă creatură, A.K., o tânără poloneză detracată, vulgară, necioplită și ordinară, lipsită de caracter și de demnitate, de educație și de instrucție și care sexualizește mi-a inspirat multă vreme o vie repulsie. B[ogdan] P[lițești] pusese să fie fotografiată în haine de tânăr și în costumul Evei. B[ogdan] P[lițești] care obținuse la repezeală, grație favorii lui Grigore Cantacuzino, o afacere grasă, primi de la acesta ziarul *Seara*, în

n'ai pas pu être de la copieuse fournée de «hors la carrière» dont Take Ionesco a bondé les cadres diplomatiques et consulaires. Étant allé lui demander une modeste place de consul, il m'a dit qu'il a déjà fait trop de nominations, mais que j'aïlle en parler à son secrétaire général Derussi; profondément vexé, j'ai fait alors la grave faute de lâcher la partie. J'ai sollicité toujours vainement en 1926 à Goga un siège dans le Parlement, en 1928 à Titulesco la légation de Helsingfors, et en 1931 à... Otesco une... préfecture de district... J'aurais cependant pu être député, sénateur, préfet, ministre plénipotentiaire si...

Sionu 3 juin – Je retournerai ici très en arrière. Quand j'étais au collège, toujours à l'âge ou je lisais *L'Arriviste*, dix sept ans que j'avais appris de mon excellent directeur et maître d'histoire Anghel Demetresco qu'à un jeune homme à cette époque-là (1902) il était indispensable d'avoir à sa majorité un capital personnel de cent mille «francs» lei. À l'âge de vingt ans, j'ai failli faire un héritage d'environ quarante mille lei; mon père me l'a escamoté. Ces quarante mille lei en 1905 – car à partir de l'année suivante la puissance acquisitive du leu a sensiblement baissé – auraient changé totalement ma vie; leur perte m'a été fatale, par elle j'ai été réduit pendant toute ma jeunesse à la gêne, à l'immobilité et à l'inaction, comme je le suis maintenant encore. Je suis une des victimes les plus stoïques, mais aussi les plus douloureuses de la pauvreté et de ma pauvreté actuelle, de ma pauvreté depuis 1916, le véritable auteur c'est moi. J'aurais pu m'enrichir et de ne pas l'avoir fait, j'ai un remords dont rien ne saurait dire la profondeur.

J'avais refait en 1912 la connaissance de B[ogdan] P[itești]. Nous nous sommes vite liés. J'allais le voir très souvent; après la mort de mon père il m'a très obligeamment prêté de l'argent. C'était un farceur, assez bon marché, sinon stéréotype, prétendant être à la fois anarchiste et catholique, fanfaron de vice contre-nature, quoique impuissant et infirme, amateur d'art très douteux et point connaisseur et avant tout escroc, mais un escroc grossier et naïf, puisqu'il s'était fait coffrer je ne sais plus combien [de] dizaines de fois, un peu partout, et expulser. Il cohabitait avec une misérable créature, A.K., une jeune polonaise détraquée, vulgaire, fruste et basse, dépourvue de caractère et de dignité, d'éducation et d'instruction et qui sexuellement m'a longuement inspiré une vive répulsion. B[ogdan] P[itești] l'avait faite photographe en costume de jeune homme et dans celui d'Eve. B[ogdan] P[itești] qui avait bâclé grâce à la faveur de Grégoire Cantacuzène, une belle affaire, se fit céder par celui-ci le journal „*Seara*“, et y fit éreinter sans aucun ménagement, à l'emporte pièce, d'une manière salace et burlesque, tous ceux que Cantacuzène honorait de son inimitié ou de son antipathie; c'est-à-dire tous les conservateurs- démocrates, mon ministre en particulier et les patrons de la banque Blank. Les derniers, de connivence avec la police, lui montent

care dădu în târbacă, fără cruțare, mușcător, într-un chip deșuchiat și burlesc, pe toți cei pe care Cantacuzino îi onora cu neprietenia sau cu antipatia lui; adică pe toți conservatorii-democrați, ministrul meu îndeosebi și patronii băncii Blank. Ultimii, de conivență cu poliția, îi întind o cursă grosolană în care animalul cade în plin, este arestat, judecat și condamnat la nouă luni de închisoare.

Cîteva luni mai tîrziu, în toamna lui 1913, încetez fără vreun motiv serios să-l văd pe B[ogdan] P[itești]. Cred că data la care a încetat să apară *Seara* nu e prea îndepărtată de aceea a demisiei mele din postul de șef de cabinet. Dacă din punctul de vedere al distincțiilor, rezultatele au fost *mărunte* – imbecilul de Ciorăneanu a apucat în același interval de timp cinci cravate de comandor și două plăci de mare-ofițer, pe care Take Ionescu le-a solicitat personal pentru șeful său de cabinet – din punct de vedere material, au fost nule. Atunci cînd ministrul meu a dispus de fondurile cabinetului său, n-a vrut să îmi dea nimic, probabil pentru că avusesem naivitatea de a-i împrumuta, într-o seară a lui noiembrie 1912, cei șapte sute de lei pe care îi căutase în zadar o zi întregă.

În 1915 am reînnotat relațiile cu B[ogdan] P[itești], de-a dreptul. În timp ce eu, după demisia mea, trecusem prin momente foarte dificile, pînă ce tot Uhrynowsky mi-a procurat locul de corespondent al agenției *Milli* (după aceea *Asmanli*), pe care l-am păstrat timp de opt luni, B[ogdan] P[itești] făcea o afacere care depășea tot ce îndrăznise să viseze în acest domeniu și care mi-a dovedit cu prisosință cît de departe poate merge stupiditatea nemților. Pe el îl tocmiră pentru opera lor de propagandă în România și-l păstrează ca atare, chiar după ce condamnarea lui rămîne definitivă. Aceasta e oare faimoasa lor „Realpolitik”? Primea de la Erzberger două sute de mii de lei pe lună și, din banii care îi trec astfel prin mîini, o bună parte îi rămîn. Cumpără case, terenuri, două automobile, tablouri, obiecte de artă, subscrie ca un brav gogoman la împrumutul național, la emiteri de acțiuni. Refrenul lui e: „România? – păi este țara unde curg laptele și mierea“.

Curgeau, ce e drept, însă numai pentru reptilele presei și rechinii politici liberali. Datorită trecerii pe timp de noapte a unui impozant convoi de muniții au putut rezista Dardanelele. În jurul meu, vedeam inși, mari și mici, învîrtind sume grase. Iar eu, eu ce făceam? Cu mijloace modice, dar judicios folosite, duceam o viață frivolă, fadă și falsă. Membru al unui club de marcă, cinînd în marile restaurante, luînd seara o sticlă de bere müncheneză, sau cafeaua cu Kirsch, circulînd numai în trăsură, frecventînd numai persoane distinse, chiar printre ticăloși, ca de exemplu ministrul de Interne Morțun, care îmi oferea întotdeauna un pahar de Porto, spre a-i ține companie cînd, serile, cină la

un grossier traquenard, où l'animal tombe en plein, est arrêté, jugé et condamné à neuf mois de prison.

Quelques mois après, dans l'automne de 1913, je cesse sans motif sérieux de voir B[ogdan] P[itești]. Je crois que la date à laquelle „*Seara*“ a cessé de paraître n'est pas très éloignée de celle de ma démission du poste de chef de cabinet. Si au point de vue des distinctions les résultats ont été *menus* – l'imbécile Cioraneano a décroché dans le même espace de temps cinq cravates de commandeur et deux plaques de grand-officier, que Take Ionesco a sollicitées personnellement pour son chef de cabinet – au point de vue matériel, ils ont été nuls. Lorsque mon ministre a disposé des fonds de son cabinet il n'a rien voulu me donner, probablement parce-que j'avais eu la naïvité de lui prêter un soir de novembre 1912, les sept cents lei que pendant toute une journée, il avait partout vainement cherchés.

En 1915, j'ai renoué mes relations avec B[ogdan] P[itești] tout simplement. Tandis que moi, après ma démission, j'avais passé par des moments bien difficiles, jusqu'à ce qu'Uhrynowsky toujours m'ait procuré la place de correspondant de l'Agence „*Milli*“ (ensuite „*Asmanli*“) que j'ai gardée pendant huit mois, B[ogdan] P[itești] faisait une affaire qui allait au-delà de tout ce qu'il avait de sa vie osé rêver dans le genre, et qui m'a amplement prouvé à quel point les Allemands peuvent être stupides. C'est lui qu'ils embauchèrent pour leur oeuvre de propagande en Roumanie et le gardent comme tel, même après que sa condamnation reste définitive. Est-ce là leur fameuse «*Realpolitik*»? C'est par Erzberger qu'il touchait deux cent mille lei par mois et de l'argent qui passe ainsi par ses mains, une bonne part lui reste. Il achète maisons, terrains, deux autos, tableaux, objets d'art, souscrit en brave gogo à l'emprunt national, à des émissions d'actions. Sa rengaine est: «*la Roumanie?* – mais c'est le pays où coulent le lait et le miel».

Ils coulaient, en effet, mais seulement pour les reptiles de la presse et les requins politiques libéraux. C'est grâce au passage nocturne d'un imposant convoi de munitions que les Dardanelles ont pu tenir. Autour de moi, je voyais des gens, grands et petits, tripotant des fortes sommes. Et moi, que faisais-je? Avec des ressources modiques, mais judicieusement employées, je menais une vie frivole, fade et fausse. Membre d'un club de marque, dînant dans les grands restaurants, prenant le soir une bouteille de bière munichoise ou mon café au Kirsch, circulant toujours en voiture, ayant des fréquentations distinguées, même parmi les crapules, comme par exemple, le ministre de l'intérieur Mortzun, qui m'offrait toujours un verre de Porto, pour lui tenir compagnie quand, le soir, il dînait chez „*Capșa*“, dans la confiserie, d'une tasse de chocolat, Mortzun, l'heureux bénéficiaire du convoi destiné aux Dardanelles. Lorsque les «*eaux douces*» turques de l'Agence ont tari, j'ai commencé à emprunter de l'argent à B[ogdan] P[itești], qui s'exécutait tou-

Capșa, în cofetărie, cu o ceașcă de ciocolată, Morțun, fericitul beneficiar al convoiului destinat Dardanelelor. Când „dulcile ape“ turcești ale agenției au secat, am început să împrumut bani de la B[ogdan] P[itești], care se executa totdeauna cu promptitudine. Și pentru fiecare mie astfel dobîndită semnam o poliță, cu totul nouă sau mai degrabă zece, dacă nu unsprezece. Au dispărut cu toatele, și după cîte mi-a spus văduva lui B[ogdan] P[itești], ea le-ar fi distrus, la moartea soțului ei. Unica lor urmă a rămas în registrele de socoteli ale lui B[ogdan] P[itești]; sora lui mi-a zvrilit o vorbă, acum zece ani, dar lucrurile au rămas așa, fără să mai vină vreodată vorba de ele. Cu toate că reduse de catastrofa leului la a trezeci și doua parte din valoare, plata lor m-ar fi împovărat totuși, și apoi înseamnă tot atîția bani luați înapoi de la inamic.

1934

București, 10 ianuarie 1934 – Mari încercări și vicisitudini au făcut multă vreme din viața mea un calvar: singur, fără nici o avere, fără rude, fără aliați, fără prieteni, fără relații utile și pe deasupra împovărat și împresurat de dușmani, am fost silit să dau o bătălie grea. Am ieșit din ea neatins și de două ori mai călit. În momentele cele mai critice, am păstrat credința în Dumnezeu și încrederea în mine și, din amor propriu și din demnitate, nu m-am gîndit niciodată să-mi pun capăt zilelor, spre a nu umili printr-un gest laș o dată mai mult stîrpea mea care a așteptat poate de la mine înălțarea de care predecesorii mei cunoscuți au lipsit-o.

La data cînd scriu aceasta, sunt zece ani și șapte luni fără opt zile de cînd mă aflu în stare seniorială și voi rămîne astfel pînă la moarte. Dar, conștient și intenționat, prin chiar faptul dobîndirii averii, a fost virtual decretată stingerea stîrpei mele, așa cum însuși o hotărisem mai dinainte, pentru a o cruța în viitor de afronturile pe care soarta întocmai ca și propria-mi înapădventță mi le-au impus într-un moment al vieții mele și prin care descendenta mea n-ar fi avut poate puterea și răbdarea de a trece.

N-am vrut să-mi iau răspunderea în fața lui Dumnezeu. Totuși, în împrejurarea morții tragice a ultimului duce de la Trémoille, aprofundîndu-i genealogia, am făcut constatarea că străbunicul său, ca și fratele acestuia, s-au căsătorit la vîrsta de șasezeci și șase de ani și au avut copii. Și m-am gîndit că aceasta ar putea să mi se întîmple și mie și, tot ca ei, să mor puțin după aceea. Progenitura mea n-ar rămîne, desigur, ca mine; ar avea bani, case, moșii, dar i-ar lipsi totuși direcția, disciplina, principiile și metoda pe care, din instinct, prin meditație, prin studiu și prin experiență, progresiv, mi le-am însușit.

jours ponctuellement. Et pour chaque mille touchée de cette façon, je signais une traite, en tout neuve ou bien dix, sinon onze. Elles ont disparu toutes, et, à ce que la veuve de B[ogdan] P[itești] m'a raconté, c'est elle qui les aurait détruites, à la mort de son mari. L'unique trace en est restée dans les livres de comptes de B[ogdan] P[itești]; sa soeur m'en a touché un mot, il y a dix ans, mais on est resté là, sans que jamais il en fût plus question. Quoique réduite par la catastrophe du leu à la trente-deuxième partie de leur contre-valeur, leur règlement m'aurait beaucoup chargé quand-même, et puis, c'est autant de repris sur l'ennemi.

1934

Bucarest, 10 janvier 1934 – De grandes épreuves et vicissitudes ont longuement fait de ma vie un calvaire: seul, sans aucun bien, sans parents, sans alliés, sans amis, sans relations utiles et en surcroît avec charges et entouré d'ennemis, j'ai été forcé de livrer un rude combat. J'en suis sorti indemne et doublement trempé. Dans les moments les plus critiques, j'ai gardé la foi en Dieu et la confiance en moi et, par amour propre et par dignité, je n'ai jamais pensé à me supprimer pour ne pas humilier par un geste lâche une fois de plus ma race qui a attendu peut-être de moi l'élévation dont mes prédécesseurs connus l'ont privée.

À la date où j'écris ceci, il y a dix ans et sept mois sans huit jours que je me trouve en situation seigneuriale et tel je resterai jusqu'à la mort. Mais, consciemment et intentionnellement, par le fait même de l'acquisition de la fortune, a été virtuellement décrétée l'extinction de ma race, ainsi que je l'avais décidé auparavant moi-même, afin de lui épargner dans l'avenir les avanies que le sort autant que ma propre inadvertance à un moment de ma vie m'ont infligées et que ma descendance n'aurait peut-être pas eu la force et la patience de traverser.

Je n'ai pas voulu en prendre devant Dieu la responsabilité. Cependant, à l'occasion de la tragique mort du dernier duc de la Trémoille, en approfondissant sa généalogie, j'ai fait la constatation que son bisaïeul, ainsi que le frère de celui-ci se sont mariés à l'âge de soixante-six ans et ont eu des enfants. Et j'ai pensé que cela pourrait m'arriver aussi et comme à eux toujours, de mourir peu après. Ma progéniture ne resterait certainement pas comme moi; elle aurait argent, maisons, terres mais il lui manquerait toujours la direction, la discipline, les principes et la méthode que je me suis d'instinct, par réflexion et par étude et par expérience progressivement appropriés. C'est en vue de lui épargner bien des égarements, des erreurs et des déboires

Anume, spre a-i cruța multe rătăcirii, greșeli și înfrîngeri am întocmit această lege de familie, ale cărei dispozițiuni pot să-i slujească de sfat și de călăuză.

București, 29 aprilie 1934 – A patruzeci și noua aniversare a nașterii mele a fost tristă și din acea zi – au trecut treizeci și patru de atunci – trec printr-o cumplită criză morală. Starea mea sufletească este probabil aceea a oamenilor care își simt sfîrșitul apropiat și nu mai nădăjduiesc în ziua de mîine. Socotind bine, ce-mi mai rămîne să sper? Timpul trece atît de repede și atît de vid. Ah! Să fi știut...

Choiseul, ministrul, a scris că regretul este inutil. A greșit mult. Regretul este fratele geamăn al experienței. Am din belșug și dintr-unul și din cealaltă și e unicul capital pe care l-am agonisit pentru zilele bătrîneții mele, zile pe care voi începe curînd să le socotesc în lipsuri și amărăciune.

În amug, izolat acasă, noaptea, în preumblările mele singuratic, îmi judec trecutul, mă judec pe mine însumi, cu asprime. Și mă întreb la ce mi-a servit inteligența mea, dacă am avut-o, cînd mi-a condus atît de rău luntrea. Atunci cînd am văzut că totul mi se împotriva, de ce mi-am stat împotriva eu însumi? Fost-am, inconștient, propriul meu dușman, printr-un soi de instinct de autodistrugere, de unde a venit această inexplicabilă lipsă de inițiativă și de dinamism, cum se potrivește ea cu toate celelalte însușiri prețioase și rare, cu superioritatea ce nu-mi poate fi contestată? E adevărat că și norocul m-a favorizat puțin, fiind față de mine pasiv.) ✓

Se află pe bulevardul Carol 61, colț cu strada Olari, o locuință particulară cu un etaj și cu subsolul înălțat. Nu știu pentru ce casa aceasta care nu are nimic extraordinar îmi plăcea atît de mult acum douăzeci și doi de ani, încît îmi spuneam că dacă mi s-ar întîmpla să fac o afacere frumoasă, aș încerca să o cumpăr. În serile acestea din urmă, trecînd prin fața ei, mi-am amintit-o și am găsit că are cu mine nu numai o singură asemănare. Ca și mine e demodată, puțin șubrețită și rău îngrijită. Și m-am gîndit, de asemenea, cum se schimbă gusturile. Cînd locuiam la periferie, într-o odăiță prăpădită, în fundul unei curți foarte înguste, visam la o casă mare, în centrul orașului, pe bulevarde, iar acum, cînd stau într-un apartament luxos și confortabil în centrul orașului, am nostalgia unei căsuțe modeste de mahala, dar care să fie a mea, cu balsaminele mele, cu smochinii mei, cu leandrii mei, cu verbina și lămîii mei. Și nu mi-o iert deloc că n-am avut-o. Ar fi prețuit pentru mine cît un palat, iar grădina ei cît acelea ale vilei Pallavicini sau cele din Isola-Bella. De cîte frămîntări și suferinți nu m-ar fi ferit o astfel de micuță proprietate!

que j'ai rédigé cette loi de famille, dont les dispositions puissent lui servir de conseil et de guide.

Bucarest, 29 avril 1934 – Le quarante-neuvième anniversaire de ma naissance a été triste et depuis ce jour – il y en a trente-quatre – je traverse une terrible crise morale. Mon état d'âme est probablement celui des gens qui sentent leur fin proche et n'espèrent plus de lendemain. À tout compter qu'est-ce qu'il me reste à espérer encore? Le temps passe si vite et si vite! Ah! si j'avais su...

Choiseul, le ministre, a écrit que le regret est inutile. Il a eu bien tort. Le regret est le frère jumeau de l'expérience. J'en ai beaucoup de l'un et de l'autre et c'est l'unique capital que j'ai amassé pour mes vieux jours, les jours que je commencerai bientôt à compter dans la gêne et l'amertume.

Au crépuscule, isolé chez moi, la nuit dans mes promenades solitaires, je juge mon passé, je me juge moi-même, durement. Et je me demande à quoi m'a servi mon intelligence, si j'en ai eu, si j'ai, si mal conduit mon esquif. Lorsque j'ai vu que tout était contre moi, pourquoi l'ai-je été moi-même? Ai-je été inconsciemment mon propre ennemi par une sorte d'instinct d'auto-destruction, a quoi a tenu cet inexplicable manque d'initiative et de dynamisme, comment s'accommode-t-il avec toutes mes autres qualités précieuses et rares, avec la supériorité qu'on ne peut pas me contester? Il est vrai aussi que la chance m'a peu favorisé, n'étant à mon égard que passive.

Il y a boulevard Carol 61, faisant coin avec la rue Olari, un hôtel privé à un étage et au sous-sol élevé. Je ne sais plus pourquoi cet hôtel qui n'a rien d'extraordinaire me plaisait tellement il y a vingt deux ans que je me disais que s'il m'arrivait de faire une belle affaire, je tâcherais de l'acquérir. Ces derniers soirs, en passant devant lui, je me le suis rappelé et je me suis trouvé avec lui plus d'une ressemblance. Comme moi il est démodé, un peu délabré et mal entretenu. Et j'ai pensé aussi combien les goûts changent. Lorsque j'habitais dans un faubourg une méchante chambrette au fond d'une cour en boyau, je rêvais d'une grande maison au centre de la ville sur les boulevards et maintenant que j'habite un confortable et luxueux appartement en centre de la ville, j'ai la nostalgie d'une modeste maisonnette de faubourg, mais à moi, avec mes balsamines, mes figuiers, mes lauriers-roses, mes verveines et mes citronniers. Et je ne me pardonne pas de ne point l'avoir eu. Elle aurait valu pour moi autant qu'un palais et son jardin ceux de la villa Pallavicini ou de l'Isola-Bella. Que de convulsions et de déboires une petite propriété pareille m'aurait épargnés!

Je ne me le pardonne pas. C'est un cas de conscience rare sinon unique et très compliqué que j'examine avec l'amertume la plus profonde.

Nu mi-o iert. E un caz de conștiință rar, dacă nu unic și foarte complicat, pe care îl cercetez cu cea mai adâncă amărăciune.

Stirpea m-a înșelat și eu am înșelat-o așijderi.

Ca heraldist înnăscut și înverșunat, am avut foarte de timpuriu pasiunea decorațiilor; la vârsta de patrușprezece ani le cunoșteam pe toate și le desenasem cu de-amănuntul în caietul meu de fizică. De aceea mi se și pare că nu e greșit să te străduiești a le obține. Dacă niște suverani nu s-au sfiit să solicite Ordine¹, pentru ce m-aș fi rușinat eu? Căpităneanu chiar mi-a spus că și copilului care nu plînge nu i se dă să sugă. Și m-am pus pe lucru. Și de data aceasta împrejurările m-au favorizat de minune, prilejurile cînd ai posibilitatea de a obține decorații fiind tot atît de rare, pe cît de gingașe sunt mijloacele de a determina să fii propus. După demersuri abile, care m-au făcut să văd cît de eficace poate să fie ajutorul inteligent și devotat al unui prieten – vreau să vorbesc de Rudolf Uhrynowsky – și după o așteptare înfrigurată de opt luni, tot pe cînd eram la Ministerul Lucrărilor Publice, la 10/24 VII (joi), am primit brevetul și însemnele Ordinului imperial rus al Sfintei Ana, de clasa a doua. Din punct de vedere protocolar, față de situația mea oficială, nu se putea o decorație mai înaltă și mai decorativă. Cînd mă gîndesc că, puțin după numirea mea în minister, mi-aș fi satisfăcut ambiția cu micuța Cruce a Sfintului Stanislau, de clasa a treia, cu prilejul vizitei marelui-duce Nicolai Mihailovici!

La 29.IV.12, aflîndu-mă cu tatăl meu la Dragoslăveni, ne-am dus să vedem, aproape de Plăinești, locul unde trebuia să se ridice monumentul marelui Suvarov, care zdrobise aci, la 11.X.1789, armata turcă. Soclul era pus, un bătrîn semănînd cu Tolstoi lucra la el. Statuia ecvestră a sosit din Rusia în anul următor și s-a înapoiat acolo după alți trei ani. La inaugurarea acestui monument (6.XI.13), am fost propus de către șambelanul și consilierul de stat Boris Arseniev, însărcinatul cu afaceri la București și mai pe urmă viceguvernator al Basarabiei.

Dintre puținele slăbiciuni pe care le-am avut <nu le număr printre ele pe acelea la care m-au silit împrejurările>, nu mi-o reproșez decît pe jumătate pe aceea pentru decorații. În acest domeniu, norocul nu mi-a suris: afară de cravata Sfintei Ana, a Rusiei, celelalte, fără a excepta crucea de cavaler a Legiunii de onoare, n-au cîine știe ce preț. Nu mă nefericesc:

în noiembrie 1912, m-aș fi mulțumit pe deplin cu micuța cruce a Sfintului Stanislau, în mai 1914 aveam cravata Sfintei Ana.

Dacă mi s-ar întîmpla același lucru cu Roza albă, Coroana României, Cristul sau Steaua Polară, ale căror cravate mi-au scăpat pe rînd?

1 Ferdinand de Coburg, Lîna de aur, a Austriei.

La race m'a trompé et je l'ai trompée aussi.

En hérauldiste né et forcené, j'ai depuis très longtemps eu la passion des décorations; à l'âge de quatorze ans, je les connaissais toutes et les avais dessinées minutieusement dans mon cahier de physique. Aussi suis-je d'avis qu'il n'y a pas de démerite à travailler afin d'en obtenir. Si des souverains ne se sont pas gênés de solliciter des Ordres¹, pourquoi me serais-je gêné moi? Capitaneano m'a même dit qu'à l'enfant qui ne pleure pas, on ne donne pas à têter. Et je me suis mis en campagne. Cette fois encore les circonstances m'ont admirablement favorisé, les occasions auxquelles on a la possibilité de se faire décorer étant aussi rares que les moyens de se faire proposer sont délicats. Après des démarches habiles qui m'ont fait voir de combien le concours intelligent et dévoué d'un ami peut être efficace – je veux parler de Rodolphe Uhrynowsky – et après une attente anxieuse de huit mois, c'est toujours au ministère des travaux publics que le 10/24. VII (jeudi), j'ai reçu le brevet et les insignes de l'Ordre impérial russe de Saint Anne de II-e classe. Protocolairement il n'y avait pas à la portée de ma situation officielle de décoration supérieure ni de si décorative. Quand je pense que, peu après ma nomination au ministère, mon ambition se serait contentée de la petite croix de Saint-Stanislas de III- e classe, lors de la visite du grand-duc Nicolas Michailovitch!

Le 29.IV.12, me trouvant avec mon père à Dragosloveni, nous sommes allés voir, près de Plainesti, l'emplacement où devait s'élever le monument du grand Souvarow qui y avait écrasé le 11.X.1789 l'armée turque. Le socle était installé, un vieillard ressemblant à Tolstoï y travaillait. La statue équestre est arrivée de Russie l'année suivante et y a retourné après trois autres ans. C'est à l'inauguration de ce monument (6.XI.13) que j'ai été proposé par le chambellan et conseiller d'Etat Boris Arsenieff, chargé d'affaires à Bucarest et ensuite vice-gouverneur de Bessarabie.

Du peu de faibles que j'ai eus, <je n'en compte pas ceux que les circonstances m'ont forcé d'avoir>, je ne me reproche qu'à demi celui pour les décorations. Dans ce rayon la chance ne m'a pas été favorable: à part la cravate de Sainte Anne de Russie, les autres, sans en excepter la croix de chevalier de la Légion d'honneur valent bien peu de chose. Je ne m'en déssole pas:

en novembre 1912, je me serais bien contenté de la petite croix de Saint-Stanislas, en mai 1914 j'avais la cravate de Sainte Anne.

Si la même chose m'arrivait, avec la Rose-blanche, la Couronne de Roumanie, le Christ ou l'Etoile polaire, dont j'ai successivement manqué les cravates?

1 Ferdinand de Cobourg la Toison d'or d'Autriche.

La scurtă vreme după ce reîncepusem să-l frecventez pe B[ogdan] P[itești], acesta cade grav bolnav – și era în ajunul unei operații. Amanta lui, cu care fusesem fără întrerupere în foarte buni termeni, începuse să mă dezonozeze cu intimitatea ei și să mă lege tot mai strâns de viața ei. Pe scurt, moartea lui B[ogdan] P[itești] n-ar fi lăsat-o tocmai pe caldarîm; izbutise să-și cumpere o urîtenie de căscioară; nu voia să se mulțumească doar cu atît de puțin și-mi destăinui intenția de a șterpeli, dacă tipul ei ar fi crăpat, banii pe care îi ținea, după cum obișnuia, la el – aproape, susținea ea, un sfert de milion – și ne înțeleseserăm ca ea să mi-l încredințeze, ca să fie la adăpost. B[ogdan] P[itești] scăpă de la moarte. Ne legarăm și mai mult și, cînd la începutul lui 1916, B[ogdan] P[itești], pe care fondurile ce le storcea de la propaganda germană nu-l săturau, se hotărî să se ducă în persoană la Berlin, spre a încerca să obțină un spor, depuse, prin metresa lui, toate insistențele spre a mă decide să îi însoțesc. În felul acesta am fost pentru a patra oară la Berlin.

București, 21 februarie 1935 – Parcurgînd cartea lui Zweig despre *Vindecarea prin spirit*, am avut, acum opt zile, revelația că superioritatea mea intelectuală, intuiția, experiența mea și forțele latente care zac în mine cer, spre a fi puse în valoare, o terapeutică a moralului și a voinței mele, ce trebuie să înceapă printr-o reacție împotriva obsesiei trecutului meu, cu amintirile lui. Dar înainte de a purcede întru aceasta, voi arunca pentru ultima oară o privire, privire puțin duioasă, înapoi.

† Am fost foarte multă vreme, sub aparențe calme, un neliniștit și un iritat, mai sunt, deși mult mai puțin, încă, socotesc ca în curînd să nu mai fiu deloc. Împiedicat a face o frumoasă carieră normală, constrîns a duce, cea mai mare parte a timpului, o viață diametral opusă celei pentru care mă simțeam făcut, contrariat și neînțeleș, n-am putut să mă realizez decît sporadic pînă la vîrsta de cincizeci de ani. Am fost condamnat să trăiesc în sărăcie, eu care mai mult decît oricare altul eram născut spre a fi bogat și spre a mă bucura din belșug și cu sagacitate totodată de tot ceea ce frumoasa civilizație și confortul ei pot oferi. Și totuși n-am făcut nimic spre a ajunge, iar cînd am avut prilejul, l-am pierdut în chip stupid.

„Cutare ar fi milionar

Ah! tu ești Motschild, allo?!“

Bietul Champsaur! La 22.XII.34 ne părăsea și bunul maestru, a cărui lecție bună n-am știut să-mi-o reamintesc la momentul potrivit.

Peu après avoir recommencé à fréquenter B[ogdan] P[itești], celui-ci tombe gravement malade – et il était à la veille d'une opération. Sa maîtresse, avec laquelle j'avais sans interruption été en très bons termes, avait commencé à me déshonorer de son intimité et de m'associer de plus près à sa vie. Bref, la mort de B[ogdan] P[itești] l'aurait laissée pas précisément sur le pavé; elle s'était fait acheter une vilaine petite maison; elle ne voulait pas se contenter de si peu et s'ouvrit à moi de son intention de rafler, si son bonhomme claquait, l'argent qu'il gardait, selon son habitude, chez lui – environ, prétendait-elle, un quart de million, – et nous convinmes qu'elle me le confiât pour se mettre à l'abri. B[ogdan] P[itești] échappa à la mort. Nous nous liâmes davantage et, lorsque au commencement de 1916, B[ogdan] P[itești], que les fonds qu'il extorquait à la propagande allemande ne rassasiaient pas, se décida d'aller en personne à Berlin, pour y tenter d'obtenir une augmentation, il mit par sa maîtresse toutes les insistances pour me décider de les y accompagner. C'est ainsi que j'allais pour la quatrième fois à Berlin.

Bucarest, 21 février 1935 – En parcourant le livre de Zweig sur *La guérison par l'esprit* j'ai eu, il y a huit jours, la révélation que ma supériorité intellectuelle, mon intuition, mon expérience et les forces latentes que j'ai en moi, demandent pour être mises en valeur une thérapeutique de mon moral et de ma volonté qui doit commencer par une réaction contre l'obsession de mon passé et de ses souvenirs. Mais avant d'y procéder, je jetterai pour une dernière fois un regard, regard peu tendre, en arrière.

J'ai très longuement été, sous des dehors calmes, un inquiet et un irrité, je le suis, quoique beaucoup moins, encore, je compte ne l'être bientôt plus du tout. Empêché de faire une belle carrière normale, contraint de mener la plupart du temps une vie diamétralement opposée à celle pour laquelle je me sentais fait, contrarié et incompris, je n'ai <pas> pu me réaliser que sporadiquement jusqu'à l'âge de cinquante ans. J'ai été condamné à vivre pauvre, moi qui plus que tout autre, étais né pour être riche et jouir largement et sagacement à la fois de tout ce que la belle civilisation et son confort peuvent offrir. Et pourtant, je n'ai rien fait pour le devenir et lorsque j'ai eu l'occasion, je l'ai stupidement manquée.

«Tel serait millionnaire

Ah! c'est toi Mothschild, allô?!

Pauvre Champsaur! Le 22.XII.34, il s'en allait aussi le bon maître, dont je n'ai pas su me rappeler au bon moment la bonne leçon.

București, 25 februarie 1935 – Ideea de a mă constrînge să urmez studiile unîversitare de drept în Germania a fost, la tatăl meu, o sminteală mai mult. Sarcina ar fi fost pentru mine dublă: să învăț nu numai materia, ci, de asemenea, și limba în care aceasta era profesată sau scrisă. Studiile nu mi-ar fi slujit, de altfel, la mare lucru. Acel: „Ah! Doamne, să fi studiat!“ nu ține deloc în cazul meu. Școala hoinăreliei pe care am făcut-o la Berlin mi-a fost de mai mare folos. Un an de solitudine și de izolare la țară ca și la București, și care a fost în același timp un an climateric, mi-a îngăduit să mă consacru unei introspecții în ființa mea și unei introspecții în trecutul meu, pe cît de stăruitoare și de profunde cu putință. Am judecat astfel treizeci de ani din viața mea. Ei bine! în afara cîteorva slăbiciuni, pe care mi le reproșez cu tărie și în afara unei semi-inconsecvențe tranzacționale la care am fost multă vreme silit să mă resemnez, nu a existat la mine o evoluție, și acum, în pragul unei jumătăți de secol de existență, am redevenit, cu sporul experienței a treizeci de ani, cel de acum treizeci de ani. Nimic n-a putut să-l înfrîngă pe obstinatul pe care împrejurările l-au împins în adîncurile mele, însă fără a-l răpune. Mult timp m-am lăsat în voia valurilor, apoi mi-am revenit, m-am aruncat în ele, iar acum, despovărat și desferecat, înot împotriva curentului, spintecînd apa. Și dacă stăruiesc a evoca Berlinul din urmă cu treizeci de ani, o fac fiindcă în cadra lui stă prînsă imaginea tînarului în pragul celor douăzeci de ani ai săi, care renaște acum în mine.

25 februarie (urmare): Cele două șederi precedente la Berlin (XI.1904-V.1905 și vara lui 1907) – a treia oară nu stătusem decît cîteva zile, la moartea tatălui meu – mi-am lăsat, mai cu seamă prima, amintiri de neșters, cu toate că deșarte și care merită neapărat o degresiune.

La sfîrșitul anului 1904, tatăl meu a părăsit Bucureștii, spre a se instala cu familia sa – soție și trei copii – la Berlin. Uimirea, chiar a celor care îl țineau de nebun, a fost, se înțelege, puternică, dar ea s-ar fi prefăcut cu siguranță în stupoare dacă s-ar fi știut că avea în acea epocă drept avere strict ceea ce i-a ajuns ca să trăiască foarte mediocru în jur de zece luni – la întoarcerea sa în București, în 1905, n-a roșit să se adreseze legației României, și pe deasupra în van, ca să-l repatrieze! Pretindea să se bizuie pe beneficiile pe care i le-ar fi raportat, eventual, o piesă de teatru a cărei acțiune s-ar fi petrecut în Germania! și al cărei personaj principal s-ar fi numit „Kri Benthaler“ (!), piesă pe care Mite Kremnitz ar fi tradus-o în nemțește și care a și rămas în starea unui vag proiect. În realitate, conta pe moștenirea averii soră-sii din care ciupise mai dinainte și pe care, ca un veritabil pungaș, o convîsesse să transforme testamentul, frustrîndu-și astfel propriii copii. Și de asemenea, socotea probabil că aceștia nu l-ar fi costat nimic. Cînd m-am dus să mă înscriu

Bucarest, 25 février 1935 – L'idée de me contraindre à faire des hautes études de droit en Allemagne a été chez mon père une folie de plus. La tâche eût été pour moi double: apprendre non seulement la matière, mais aussi la langue dans laquelle elle était professée ou écrite. Les études m'auraient, du reste, servi à peu de chose. Le: «Ha! Dieu, si j'eusse étudié...» n'est nullement de mise dans mon cas. L'école buissonnière que j'ai faite à Berlin m'a mieux profité. Une année de solitude et d'isolement à la campagne comme à Bucarest, et qui a été en même temps une année climatérique, m'a permis de me livrer à une introspection dans mon être et à une retrospection dans mon passé, aussi patientes et profondes que possible. J'ai jugé ainsi trente ans de mon existence. Eh bien! à part quelques faiblesses que je me reproche vivement et une demi-inconséquence transactionnelle, à laquelle j'ai longuement été forcé de me résigner, il n'y a pas eu chez moi d'évolution et maintenant, au seuil de mon demi siècle d'existence, je suis redevenu, en plus avec l'expérience de trente années, celui d'il y a trente ans. Rien n'a pu mater l'obstiné que les circonstances ont refoulé en moi, mais sans en avoir eu raison. Longtemps je me suis laissé aller à la dérive, puis je me suis replié, j'ai fait le plongeon et, à cette heure, délesté et désentravé, je nage contre le courant, en fendant l'eau. Et si je m'attarde à évoquer Berlin d'il y a trente ans, c'est parce que dans son cadre est fixée l'image du jeune homme au seuil de sa vingtième année qui renaît maintenant en moi.

25 Février (suite): Les deux séjours que j'y [à Berlin] avais fait précédemment (XI.1904 – V.1905 et été 1907), la troisième fois je ne m'y étais rendu que pour quelques jours à la mort de mon père – m'ont laissé, le premier surtout, des souvenirs ineffaçables, quoique creux, et qui méritent bien une digression.

Fin 1904, mon père a quitté Bucarest, pour aller s'installer avec sa famille – femme et trois enfants – à Berlin. L'étonnement même de ceux qui le tenaient pour fou, a été, cela s'entend, vif, mais il eut certainement tourné à la stupeur, si on avait su, qu'à cette époque il avait comme fortune, juste ce qu'il lui a suffi pour vivre très médiocrement environ dix mois, – à son retour à Bucarest, en 1905, n'a pas rougi de s'adresser à la légation de Roumanie, et vainement encore, pour se faire rapatrier! Il prétendait compter sur les bénéfices qu'éventuellement lui auraient rapportés une pièce dont l'action se serait passée en Allemagne (!) et le personnage principal se serait appelé «Kri Benthaler» (!), pièce que Mite Kremnitz aurait traduite en allemand et qui est peu restée à l'état de projet vague. En réalité, il comptait sur l'héritage de la fortune de sa soeur, qu'il avait ébréché d'avance et dont en véritable filou, il fit transformer le testament en frustrant ainsi ses propres enfants. Et il comptait probablement aussi que ceux-ci ne lui auraient rien coûté. Quand je suis allé m'inscrire à la faculté de droit de Berlin, comme il m'y avait envoyé sans

la Facultatea de drept din Berlin, cum mă trimisese fără un pfennig, am plătit prosteste, din demnitate, cele optzeci de mărci necesare și ca să le capăt îndărăt, m-am înțeles cu tânărul Kremnitz să spună că acesta din urmă mi le împrumutase. (Puțin a lipsit ca așa-zisul împrumutător să nu o creadă și el și să procedeze în consecință, când tatăl meu i-a dat banii). Nu pot să uit tonul dezamăgit și melancolic cu care acesta exclamă atunci: „păi, ca să înveți, trebuie, oare, parale?“. Inconștiența lui în această privință depășea orice margine: altădată, când același Kremnitz voia să mă atragă într-o societate de derbedei ca și el, așa zicînd ca să facem excursii, scrimă, în realitate ca să bem, cum mă sustrăgeam cu prudență, tata, care, dimpotrivă, mă împingea să accept, îmi ceru motivul refuzului și se miră iarăși când îi spusei că toate acestea costau bani și că nu aveam, ceea ce nu era întru totul adevărat, însă mica mea rezervă de aur, pe care am avut-o în timpul întregii mele tinereți, pînă la vîrsta de douăzeci și cinci de ani, o destinam plătirii cu ce să acopăr deficitul de hrană: aceea care era acasă pentru toată lumea – cît privește carnea, mult sub rația pe care o dau zilnic fiecăreia dintre cele două pisici ale mele – de abia dacă mi-ar fi ajuns numai mie, rupt de foame și mistuit de clima Berlinului. Atunci am început să beau alcool – liqueururi dulci, cîteodată răchită amară de ienupere, punch cu Bourgogne sau cu ananas, la Erven Lucas Bols, și Aquavit ordinar acasă, unde, în lipsa vinului, m-am obișnuit în sfîrșit cu berea, după ce încercasem zadarnic pînă atunci; am trecut de două ori prin München, fără ca măcar să o gust, și, printr-o ironie a lucrurilor, din toate băuturile, tocmai berea bavareză îmi place mai mult, însă de la fericitele vremuri din 1916, doar în 1928 am mai băut două sticle de Loewenbräu, la hotelul *Royal* din San-Remo.

un pfennig, j'ai payé bêtement, par dignité, les quatre-vingt marks nécessaires et pour me les faire rembourser, j'ai convenu avec le jeune Kremnitz de dire que c'est ce dernier, qui me les avait prêtés. (Il s'en est fallu de peu que le soi-disant prêteur ne l'eût cru lui-même et agi en conséquence, quand mon père lui a remis l'argent.) Je ne peux pas oublier le ton déçu et mélancolique dont celui-ci s'exclama alors: «mais pour apprendre, faut-il donc de l'argent?» Son inconscience à ce point de vue surtout dépassait toute limite: une autre fois quand le même Kremnitz voulait m'embaucher dans une société de mauvais garnements de son espèce, soi-disant pour faire des excursions, de l'escrime, en réalité pour boire, comme je me dérobaï prudemment, mon père qui, au-contre, me poussait à marcher, m'en demanda le motif et il s'étonna derechef quand je lui dis que tout cela coûtait de l'argent et que je n'en avais pas, ce qui n'était pas tout à fait vrai, mais ma petite réserve d'or, que j'ai eue pendant toute ma jeunesse jusqu'à l'âge de vingt-cinq ans je la destinai à payer de quoi combler mon déficit de nourriture: celle qui était à la maison pour tout le monde – comme viande, beaucoup moins que la ration que je donne journellement à chacun de mes deux chats – m'aurait suffi à peine à moi seul que le climat de Berlin creusait et consumait. C'est alors que j'ai commencé à boire de l'alcool – liqueurs douces, quelques fois de genièvre à l'amer, du punch au Bourgogne ou à l'ananas chez Erven Lucas Bols et de l'Aquavit ordinaire à sa maison où, faute de vin, je me suis enfin accoutumé à la bière, dont j'avais jusqu'alors vainement essayé; j'ai passé deux fois par Munich, sans en goûter même et, par une ironie des choses, de toutes les boissons, c'est la bière bavaroise que je préfère, mais depuis les heureux temps de 1916, ce n'est qu'en 1928 que j'en ai pris encore deux bouteilles de Loewenbräu, hôtel „Royal“ de San-Remo.

NOTE

Reproducem textul cel mai amplu reconstituit al *Jurnalului* lui Mateiu I. Caragiale, adică cel publicat de fiul criticului Perpessicius, prof. Dumitru D. Panaitescu, în *Manuscriptum*, an. VI, nr. 2 (19), 1975, pp. 107-125 și în lucrarea colectivă semnată de Al. Oprea, *Mateiu I. Caragiale – un personaj. Dosar al existenței*, Edit. Muzeul Literaturii Române, 1979, pp. 2-47.

În notele redactate de Ruxandra Mihăilă la *Jurnal* în *op. cit.* (p. 297) se spune: „După cum se știe, editarea fragmentelor inedite apărute în *Manuscriptum* a pornit de la o copie realizată de Alice Panaitescu și Dumitru D. Panaitescu, existentă la acea dată în arhiva Perpessicius, astăzi în fondurile Muzeului Literaturii Române, nr. inv. 20. 357. Copia manuscrisă numără 30 de file scrise pe hârtie semi-velină, gălbuie, de formatul unui caiet obișnuit, cu cerneală negru-verzuie (Alice Panaitescu) și albastră (Dumitru D. Panaitescu).

În nota care însoțea paginile din *Jurnal* publicate în *Manuscriptum*, profesorul Dumitru D. Panaitescu ne avertiza că manuscrisul-copie care reda în circuitul istoriei literare însemnatul document păstrează «un anumit grad de arbitraritate». De aici ar rezulta lipsa copiei efectuate de însuși Perpessicius. Scurta prezentare a *Jurnalului* în *op. cit.* (p. 2) de către Dumitru D. Panaitescu, nu limpezește problema. Se afirmă că: „O transcriere integrală a materialului, realizată după original în anii 1936-1938, indică, probabil, intenția lui Perpessicius de a publica tot textul *Jurnalului* lui Mateiu Caragiale într-o ediție separată.

Nu cunoaștem motivele pentru care criticul nu a dat curs unei asemenea inițiative atunci când retipărea scrierile mateine în volumul cu titlul *Craii de Curtea-Veche*, apărut la E. P. L. în 1964, în colecția «Biblioteca pentru toți». Se prea poate ca editorul să fi avut unele îndoieli atît în privința integrității copiei ce o deținea cît și a exactității transcrierii pe care nu o realizase el.

E o neîndoioasă contradicere între cele două paragrafe pe care le-am citat anume întregi: în primul rînd se susține că Perpessicius efectuase o copie integrală, de care se folosise, parțial, în ediția sa de *Opere* din 1936, iar în cel de al doilea că motivele posibile pentru care criticul nu ar fi introdus textul *Jurnalului* în ediția din 1964 ar fi ținut de faptul că: 1) avea îndoieli asupra integralității textului și 2) că nu el fusese transcriptorul! Dar ce s-a întîmplat cu prima sa transcriere (cea din *Opere* 1936)? Și după ce bază s-a transcris versiunea Alice-Dumitru D. Panaitescu? Iar dacă a existat o asemenea bază, ce nevoie a mai fost să se efectueze respectiva copiere? Punem aceste întrebări, întrucît din notele Ruxandrei Mihăilă rezultă că anumite pasaje din *Jurnalul*

publicat în ediția de *Opere* din anul 1936 nu existau în copia efectuată de Alice-Dumitru D. Panaitescu.

Totuși, din reunirea tuturor acestor materiale și confruntarea lor cu o altă copie – aceasta după original – efectuată de Șerban Cioculescu, versiunea Dumitru D. Panaitescu rămîne textul cel mai complet și mai sigur. Cît privește copia efectuată de Șerban Cioculescu, din păcate nici aceasta nu este completă: criticul împrumutase, cu ani în urmă, sorei lui Mateiu, Tușchi, pasajele incriminate, ce lipseau din ediția Perpessicius, iar, în timp, s-a neglijat să i se restituie textele, după care criticul nu luase duplicat. În asemenea împrejurări vitrege putem considera că pasajul – sau pasajele – lipsă nu vor fi vreodată recuperate. Într-adevăr, cum am spus, în zbuciumatele evenimente din iarna anului 1941, arhiva Fundațiilor Regale, unde se aflau cele mai multe texte olografe mateine în biroul directorului Fundațiilor, prof. Al. Rosetti, printre care *Jurnalul* și agendele a fost devastată sau risipită de legionari, toate documentele mateine care se aflau acolo au dispărut. Întrucît, de atunci încoace, nici o singură piesă din acea arhivă nu a ieșit la iveală, este de presupus fie că aceasta nu mai există, fie că ea a fost transportată aiurea.

Din gotele mai sus-numite, datorate Ruxandrei Mihăilă, se poate urmări modularea fragmentelor, pe care nu o vom mai reproduce aici. Convingerea noastră este că sîntem în posesia cvasi-totalității *Jurnalului*, într-o transcriere fidelă și responsabilă. *Jurnalul* a fost scris între anii 1927-1935, în limba franceză. În ediția prezentă, tălmăcirea în limba română a *Jurnalului* ne aparține.

**AGENDA – ACTA –
MEMORANDA
(1923 – 1936)**

alege cu Marica alianțele la Resch. (Încalț pentru prima oară pantofii negri. Comand o pereche acaju). (Adevărata dată de naștere a Maricăi? În certificatul de pensionare al lui G. Sion: 10/22. V. 1860).

Zi deșartă.

Dejun la *Flora*.

Oficiul civil – Administrația financiară.

” ” *Schimbă verighetele.*

” ” *Declarații.*

Proba cu 2 martori (Francke și Codreano).

Iau pantofii acaju.

Stelian Popesco orele 11. – Încasez 5 000 de lei de la Legatie.

Stelian Popesco – Pillat etc.

Aniversarea zilei de naștere a Maricăi.

Un paznic de noapte pentru Legatie.

Orele 10 1/2 căsătoria civilă. – Robert de Flers 9a. – Martori:

Aslan, Măciucesco, orele 19 1/2 – Slujba religioasă.

Slujbă de călugări la schitul Darvari. *Nași: Aslan și Maria Aslan. Dejun.*

Di. și Dna Virgil Arion.

Orele 11,50 Plecare la Sibiu.

Muzeu Bruckenthal – Dejun la Halmaghy.

Ocna Sibiului (Salzburg).

Plecare din Sibiu – orele 17,40.

Sosire la București. Isprava vizitiului de la trăsura 486.

Orele 10. Poliție. Problema vizitiului de la trăsura 486. Miraculoasa poveste a vizitiului.

Orele 10. Poliție 486. Vizitiul restituie 20 lei.

1923 (filă de) titlu) Mathieu J. Caragiale – Agenda – Acta – Memoranda
(flără) blazon)

între

Marți	2 ianuarie	Luni	21 maideest.
Luni	21 mai		<i>alege cu Marica alianțele la Resch.</i> (J'étrenne les souliers noirs. Je commande une paire acajou). (Véritable date de la naissance de Marica? Dans le certificat de pension de G. Sion: 10/22. V. 1860).
	22 mai		Journée vaine.
	23 mai		Déjeuner au „Flora“.
	24 „		Office civil – Administration financière.
	25 „		<i>Schimbă alianțele.</i>
	26 „		„ „ Déclarations.
	30 „		<i>Proba cu 2 martori (Francke și Codreano).</i>
Joi	31 „		Je prends les souliers acajou.
Sâmbătă	2 iunie		Stelian Popesco 11. h. – Je touche 5 000 lei de la légation.
	6 „		<i>Stelian Popescu – Pillat etc.</i>
Vineri	8 iunie (26 mai sf[il] vechi)		Anniversaire de la naissance de Marica.
	11 „		Un veilleur de nuit pour la Légation.
Luni	18 „		10 h. 1/2 mariage civil. – Robert de Flers 9 a. – Témoins: Aslan, Măciucesco, 19 h. 1/2 - Bénédiction religieuse. Prêche-moine du moultier Darvari. <i>Nași: Aslan și Marie Aslan</i> <i>Dejun: ...Dl și Dna Virgil Arion.</i> 11, 50 Départ pour Sibiu.
	20 iunie		Sibiu – <i>Zi ploioasă.</i>
	21 „		<i>„Muzeu Bruckenthal – Dejun la Halmaghy.</i>
	27 „		<i>Ocna Sibiului (Salzburg).</i>
Duminică	1 iulie		Départ de Sibiu – 17, 40.
	2 „		Arrivée à Bucarest. Coup du cocher de fiacre 486.
	4 „		10 h. Police. Question du cocher 486. Miraculeuse histoire du cocher.
	6 „		10 h. Police 486. – Le cocher restitue 20 lei.

Brederode la Mehadia. Blank în străinătate.
Banu la Sibiu.
Întâmplarea cu bagajele.
Livrarea a 175 de invitații executate la Mütznner – 800 lei.
Al doilea vărsămînt (2 500 lei) efectuat la Blank-Reșița.
Plecare la Fundulea – Certificat...
Al treilea vărsămînt Reșița (2 000 lei).
Polița Manderco – *Baston din lemn de palmier*.
Protopopul Musta la dejun.
Scot ceasul vechi.
Iau trei mii de lei de la bancă.
„Cultura Națională“ – Fac cunoștință cu Marin G. Râmniceanu – propuneri.
Încasez 3 000 lei de la Blank.
Încasez 4 000 lei de la Blank.
Îi înmînez lui Simionescu-Râmniceanu desenul lui Don.
Simionescu-Râmniceanu îmi spune că afacerea cu *Remember* e ca și făcută.
G. Mărculescu îmi oferă mica natură moartă (pictură în ulei).

M-am înscris la Palat.
Simionescu-Râmniceanu.
Banca Blank-Szorghet. Iau 8 000 de lei.
Depun o acțiune a Băncii Naționale.
Îl văd pe Simionescu-Râmniceanu.
2 februarie. Declarație-Percepție.
Accident al Maricâi.
Îi văd pe Simionescu-Râmniceanu și pe Brederode.
La 15,30 Simionescu-Râmniceanu. Măciucescu. Am plătit cotizația S. S. R. (220 lei). Am făcut cunoștință cu Goga.
Simionescu-Râmniceanu. Văd primele corecturi. Pagini 1 și 2 din *Remember*.
Îl văd pe Simionescu-Râmniceanu. Nouă amîinare.
A XXXIX-a aniversare a zilei mele de naștere.
Lungă convorbire cu Brederode. Simionescu-Râmniceanu îmi dă corecturile la *Remember*. Înapoiiez „Culturii Naționale“ corecturile de la *Remember*.
A X-a aniversare a semnării ucazului imperial prin care mi se conferea Ordinul Sfînta Ana de clasa II-a.
„Cultura Națională“. Blank – *Universul*. Notiță asupra raidului aerian portughez. Al doilea rînd de corecturi la *Remember*.
Brederode – „Cultura Națională“ (*restituie corecturile*).
Notița a apărut în „Universul“.

	12 iulie	Brederode la Mehadia. Blank în străinătate. Banu la Sibiu.
	13 iulie	Affaire des bagages.
	9 august	Livraison de 175 faire-parts de chez Mützner – 800 lei.
	13 „	2-e versement (2 500 lei effec[tué] chez Blank-Rechitza.
	29 „	Dép[art] p[our] Fundulea – Certificat...
S[im]bătă	15 sept[embrie]	III-e vers[ement] Rechitza (2 000 lei).
Miercuri	17 oct[ombrie]	Pol[iza] Manderco – <i>Canne de rotin</i> .
Joi	8 noi[embrie]	L'Archiprêtre Musta à déjeuner.
	10 „	Je retire la montre ancienne.
	24 „	Je prends 3 000 lei chez Blank.
	26 „	„Cultura Națională” – Je connais Marin G. Ramnicioano – Ouvertures.
S[im]bătă	1 dec[embrie]	Je touche 3 000 lei chez Blank.
	8 „	Je touche 4 000 lei.
	10 „	Je remets à Simion[esco]-R[amniciano] le dessin de Don.
	15 „	S[imionesco]-R[amniciano] me dit que l'affaire de <i>Remember</i> est tout comme faite.
	29 „	G. Marculesco m'offre la petite nature morte (peinture à l'huile).

1924 f[oaia] de titlu *Agenda – Acta – Memoranda (flără] blazon)*.

Mart[ie]	1 ianuarie	Je me suis inscrit au palais.
	3 „	Simionesco-Ramnicioano.
	23 „	Banque Blank-Szorghet. Je prends 8 000 lei.
	30 „	Je dépose une action de la Banque Nationale. Je vois S[imionesco]-Ramnicioano.
	2 febr[uarie]	Déclaration-Perception
	4 „	Accident de Marica.
	13 „	Je vois S[imionesco]-Ram[nicioano] et Brederode.
	22 „	15 h. 1/2 Simionesco-Ram[nicioano]. Maciucesco. J'ai payé la cotisation à la S. S. R (220 lei). J'ai connu Goga.
Luni	17 martie	Simion[esco]-Ram[nicioano]. Je vois les premières épreuves. Pages] 1 et 2 de <i>Remember</i> .
	24 [martie]	Je vois S[imionesco]-R[amniciano]. Nouvel ajournement.
	25 „	XXXIX-è[me] anniv[ersaire] de ma naissance.
	2 april[ie]	Long entretien avec Brederode. S[imionesco]-Ram[nicioano] me remet les épreuves de <i>Remember</i> . Je rends à la „Cult[ura] Națională] les épreuves de <i>Remember</i> . X-è[me] anniv[ersaire] signature oukase impérial me conférant O[rdre] Sainte Anne II-[ème] classe.
	15 „	„Cultura Națională]. Blank – „Universul“. Notice sur le raid aérien portugais. Secondes épreuves de <i>Remember</i> .
	12 „	Brederode – „Cult[ura] Națională]“ restituie corecturile. Notița a apărut în „Universul“.

Dau îndărăt ceasul cel mic, 900 lei (Brederode).

Vînd ceasul vechi, 1 260 lei

„Cultura Națională“ (Brederode).

A. Blank. Ireproșabilă și încîntătoare primire. Plănuim cumpărare de pămînt.

Îmi dăruiește *Odyseea*. Încase: 3 000 lei.

<Reculegere în amurg>.

A X-a aniversare a conferirii Ordinului imperial Sfînta Ana, clasa a doua.

Ofer lui Brederode tabloul cu blazoane.

Administrația financiară. Cupoane.

Vînd tabachera D-nei Economu. Beneficiu net 1 900 lei.

<Inaugurare definitivă a noii mecanici> Brederode – „Cultura Națională“.

Orele 10 *Capșa* Maniu. La 15,30 Cezar Petrescu – Maniu.

Lectură din *Crăii de Curtea-Veche* acasă la mine.

La 16,45 la „Cultura Națională“. Îi înapoiez lui Simionescu-Râmnicăneanu corecturile de la *Remember* și îi dau manuscrisul *Crăilor de Curtea-Veche*.

La orele 17 Cezar Petrescu, Teodoreanu, Paleologu.

Mă duc să mă fotografiez.

Aniversarea zilei de naștere a Maricăi.

<A definitivă noua mecanică>.

Mă înscriu la Palat. <Simt cum îmi renaște energia>.

Încredințez fotografiile lui Măciucescu.

Odihnă completă de la 26 mai – 1 iulie.

De la Brederode, spre a atinge chestiunea ordinului – nu l-am găsit.

Goga – *Athénée Palace* (cătore orele 18). Discuție prelungită.

Probleme: I. Candidatură la președinția Societății scriitorilor români. II. Cerc intelectual despre Gable și tradiția academică. III. Înscrierea mea în Partidul poporului.

Nu l-am găsit pe Brederode.

<...mecanică...>

Brederode.

<Aplicare irevocabilă a noii mecanici>.

Simionescu-Râmnicăneanu. Ultima corectură la Remember pentru „imprimatur“.

<Radicalism>.

Parcul Carol. Ultima corectură.

Brederode la orele 16. A-i sonda temeinic intențiile cu privire la Ordinul lui Crist. Banca Națională orele 9,30.

Brederode.

Banca Națională (împrumut). „Cultura Națională“. A înapoia corectura definitivă la *Remember*.

Brederode.

Banca Națională, cerere de împrumut aprobată.

Banca Națională.

- 16 aprilie Je rends la petite montre, 900 lei [Brederode].
- 18 " Je vends la montre ancienne, 1 260 lei " .
- 19 " „Cultura Națională“ . [Brederode].
- 25 " A. Blank. Parfait et charmant accueil. Envisageons achat terre. Me fait cadeau de l'*Odyssée*. Je touche 3 000 lei. <Recueillement sous le crépuscule>.
- Miercuri 7 mai X-ème anniv[ersaire] de la collation de L'O[rdre] imp[érial] de Sainte Anne II-ème classe.
- 8 " J'offre à Brederode le tableau d'armoiries.
- 9 " Administr[ation] financière. Coupons.
- 12 " Je vends la tabatière de Mme Economo. Bénéf[ic]e] net 1 900 lei.
- 14 " <Inauguration définitive de la mécanique nouvelle> Brederode – „Cult[ur]a Națională“.
- 15 " 10 h. „Capșa“ Maniu. 15 h 1/2 César Petresco – Maniu. Lecture des *Craii de Curtea-Veche* chez moi.
- 16 " 16 3/4 „Cult[ur]a națională“ . Je rends à S[imionescu]-R[amniciano] les épreuves de *Remember* et je lui donne le manuscrit de *Craii de Curtea-V[ech]e*.
- 18 " 17 h. Cezar Petresco, Teodoreano, Paléologue.
- 20 " Je me fais photographeur.
- 21 " Anniv[ersaire] de la naiss[ance] de Marica. <Rendre définitive la mécanique nouvelle>.
- 23 " Je m'inscris au palais. <Je sens renaître mon énergie>.
- 24 " Je remets les photos à Maciucesco.
- 25 " Repos integral de 26 mai – 1 juillet.
- 26 " De Brederode, toucher question ordre – pas trouvé. Goga – Athénée Palace (env[iron] 18 h.). Long entretien. Questions: I. Candidature présidence Soci[été] des écrivains roumains. II. Cercle intellectuel sur Gable et tradition académique. III. Mon inscription parti peuple.
- 27 " Brederode pas trouvé. <...mécanique...>
- S[âmbătă] 31 " Brederode.
- Duminică 1 iunie <Application irrévocable de la mécanique nouvelle>.
- 2 " *S[imionescu]-R[amnicianu]*. *Ultima corect[ur]ă la Remember p[entru] «imprimabitor»*.
- 3 " <Radicalisme>.
- 4 " Parc Carol. Je corrige les épreuves définitivement.
- 5 " Brederode] 16 h. Le pressentir sérieusement pour l'O[rdre] du Christ. Banque Nationale 9 1/2 h.
- 6 " Brederode.
- 6 " Banque Nationale (emprunt). „Cult[ur]a Națională“ . Remettre épr[euves] déf[initives] *Remember*. Brederode.
- 7 " B[anque] Nat[ionale] demande empr[unt] approuvé.
- 9 " " "

Protopopul Musta la dejun (neamuzant).

La orele 9,30 la Banca Națională. Contra-timp cu borderoul. Vînd lanțul de aur al doamnei Economu. Beneficiu net: 1 090 lei.

Încasez de la Banca Națională 60 000 lei.

Brederode nu mi se pare mai bun decît ceilalți.

Cave!

S. S. R. Adunare generală.

Întîia aniversare a căsătoriei mele civile și religioase.

<Pillat> Capșa 12,30.

Circumscripția 12. Listă electorală. Goga. – Îi înmînez cererea mea de înscriere în Partidul poporului.

Brederode, aceeași impresie de mai înainte.

Măciucescu – chestiunea cu permisul de călătorie.

Iau certificatul de căsătorie religioasă.

Percepție – achitat (296 lei) – percepție comunală (110 lei).

Măciucescu – tribulații în problema permisului – Perpersicius.

” Ministerul Comunicațiilor.

Primiri pe parcurs 9 240 lei.

Cumpăr bilete Wagon-lits – 659 lei.

Un an și o lună de la căsătoria mea civilă și religioasă.

Plecare din București. 23,50.

Sosire la Sibiu la orele 16,20, fără impedimente, ca de altfel, întreaga călătorie pe care am suportat-o foarte greu.

A X-a aniversare a primirii ordinului imperial Sfînta Ana.

Muzeu Bruckenthal.

Cină la Halmaghy. Îmi comand un costum negru.

Noapte îngrozitoare. Congestie.

Zi și noapte îngrozitoare.

” ” ” ” <Sunt foarte obosit, foarte nefericit>.

Ameliorare.

Aproape că m-am restabilit.

Livrarea costumului negru.

A XI-a aniversare a conferirii medaliei „Bene Merenti”, clasa I-a.

Cumpăr stofă pentru costum.

Muzeu Bruckenthal.

Livrarea definitivă a costumului bleu-marin.

Ocna-Sibiului – plecare din Sibiu.

Noapte liniștită – Sosire la București.

Academie.

<Redobîndirea energiei de odinioară>.

Afacerea cu parura. Favorizat. Afacere (indescifrabil). Cîinele negru.

- 10 iunie L'archiprêtre Musta à déjeuner (pas amusant).
9 1/2 B[anque] Nat[ionale]. Contre-temps du bordereau. Je
vends la chaîne d'or de M[ada]me E[conom]. B[énéf]ice net:
1 090 lei.
- 11 " Je touche à la B[anque] Nat[ionale] 60 000 lei.
- 14 " B[rederode] ne me semble pas meilleur que les autres.
Cave!
- 15 " S.S.R. Assemblée générale.
- 18 " I-er ann[iversaire] de mon mariage civil et religieux.
- 20 " <Pillat>. „Capşa“ 12 1/2.
- 21 " Circonscription 12. Liste électorale. Goga. – Je lui remets ma
demande à être inscrit d[ans] le parti du Peuple.
Breder[ode] même impression que la précédente.
- 23 " Maciucesco – Affaire permis de voyage.
- 29 " Je prends mon certificat de mariage religieux.
- 3 iulie Percepție – achitat (296 lei) – percepție[le] comunală (110 lei).
- 11 " Maciucesco – Affaire permis tribulations – Perpessicius.
- 14 " Maciucesco – Ministère communications.
- 15 " Livraison des chemins 9 240 lei.
- 17 " J'achète billets W[agon]-lits – 659 lei.
- 18 " I an I mois depuis mon mariage civil et religieux.
- 20 " Départ de Bucarest. 23,50.
- 21 " Arriv[ée] à Sibiu 16,20, sans encombre comme tout le voyage,
voyage que j'ai très mal supporté.
- 23 " X-ème ann[iversaire] réception de L'O[rdre] imp[érial] de Sainte
Anne.
- 24 " Museu Bruckenthal.
- 25 " Dîner chez Halmaghy. Je commande un complet noir.
Nuit affreuse. Fluxion.
- 26 " Journée et nuit affreuses.
- 27 " " " " " <Je suis très las, très malheureux. >
- 28 " Amélioration.
- 29 " Je me suis presque rétabli.
- Vineri 1 august Livraison du complet noir.
- 5 " XI-ème ann[iversaire] de la collation de la médaille „Bene
Merenti“ de I-ère classe.
J'achète drap pour habit.
- 7 [august] Muzeu Bruckenthal.
- 8 " Livraison définitive du complet bleu-marin.
- 9 " Ocna Sibiului – départ de Sibiu.
- 10 " Bonne nuit – Arriv[ée] à Bucarest.
- 25 " Académie.
- Joi 4 sept[embre] <Recouvrement de l'ancienne énergie>.
- 18 " Affaire de la parure. Beau jeu. Affaire [*indescrifabil*] la Perpes-
sicius]. Le chien noir.

Afurisită zi. Marica își scrîntește un picior.

Roller. Încasez 25 000 lei pentru perle.

<Definitivare>.

Roller la 17,30. Încasez 25 000 = 15 000 d-nei Economu, 10 000 mie.

Roller la ora 18,30. Încasez 25 000 = 10 000 d-nei Economu, 15 000 mie.

Brederode.

„Cultura Națională“. Simionescu-Râmniceanu. *Remember* a apărut în august și va fi în curînd pus în vînzare.

Aniversarea zilei de naștere a lui Reike.

Mă înscriu la Palat. Văd prima mea carte tipărită.

Athénée Palace. Ofer un exemplar din *Remember* lui O. Goga.

Roller. Primesc 25 000 (ultimul sfert). Dau 10 000 d-nei Economu.

Păstrez 15 000.

Păcută surpriză. *Le baiser renvoyé* de Greuze, delicioasă stampă engleză colorată, care fusese aruncată în pod, îmi este adusă complet deteriorată. O sfișiu.

Pillat (*Capșa*). Îi dau un exemplar din *Remember*.

Athénée Palace. O. Goga. Nu mă duc, nefiind în formă.

Athénée Palace. O. Goga.

Athénée Palace. O. Goga. Îi înmînez cerere 5 000 lei.

Cererea mea de înscriere în Partidul poporului a fost foarte favorabil primită.

< tăiere de unghii > (*și-n alte zile*).

Măciucescu. Împrumut de la S. S. R. : 5 000 lei.

„Cultura Națională“. Volumul a fost pus în vînzare, dar pe sub mînă. Straniu!

La orele 14 la teatru. Pillat. Maniu. Îi dau acestuia din urmă un exemplar din *Remember*.

Măciucescu. Îi ofer un exemplar din *Remember*.

Un an și jumătate, zi cu zi, de la căsătoria mea. Dejun. <Masă proastă>.

Brederode. – Afacerea cu Ordinul.

Craii de Curtea-Veche. Am terminat spovedania lui Pantazi.

(vezi 8. XI. 28).

Brederode, soția mea și cu mine – cină acasă la mine: *meniul*.

A XI aniversare a conferirii medaliei : „Bărbăție și Credință“ clasa I-a.

<Tăiere de unghii>.

- 19 sept[embre] Méchante journée. Marica se fait une entorse.
- 24 „ Roller. Je touche 25 000 lei p[our] les perles.
- 1 oct[obre] <Définitivation. >
- 7 „ Roller 17 1/2. Je touche 25 000] = 15 000 à Mme E[conomol], 10 000 à moi.
- 21 „ [Roller] 18 h. 1/2. [Je touche 25 000 = 10 000 à Mme E[conomol], 15 000 à moi.
- 28 „ Brederode.
„Cult[ura] Națională“. S[imionescu]-R[amniciano]. *Remember* a paru en août et sera bientôt mis en vente.
- 29 „ Ann[iversaire] [de la] naiss[ance] Reike.
Je m'écris au palais. Je vois mon premier livre imprimé.
- 2 nov[embre] Athénée Palace. J'offre un ex[emplaire] *Remember* à O. Goga.
- 3 nov[embre] Roller. Je touche 25 000 (le dernier quarto). Je donne 10 000 à Mme E[conomol]. Je garde 15 000.
- 5 nov[embre] Agréable surprise. *Le Baiser renvoyé* de Greuze, délicieuse estampe anglaise colorée qu'on avait jetée au grenier m'est rapportée complètement détériorée. Je la déchire.
- 7 nov[embre] Pillat („Capsa“). Je lui donne un ex[emplaire] de *Remember*.
- 12 „ Ath[énée] Palace. O. Goga. Je n'y vais pas, n'étant pas en forme.
- 22 „ Ath[énée] Palace. O. Goga.
- 26 „ Ath[énée] Palace. O. Goga. Je lui remets demande 5 000 lei. Ma demande inscription parti peuple [a] été agréée très favorablement.
- 29 „ <coupe ongles> (*și-n alte zile*).
- 2 dec[embre] Măciucesco. Emprunt de la S.S.R. : 5 000 lei.
- 4 dec[embre] „Cult[ura] Națională“. Le volume a été mis en vente, mais sous le manteau. Étrange!
- 8 dec[embre] 14 h. Théâtre. Pillat. Maniu. Je donne à ce dernier l'ex[emplaire] *Rem[ember]*.
- 13 dec[embre] Măciucesco. Je lui offre un ex[emplaire] de *Remember*.
- 18 „ I an et demi, jour p[ar] jour, depuis mon mariage. Déjeuner.
<mauvais déjeuner>
- 20 „ Brederode – Affaire Ordre.
- 24 „ *Craii de C[urtea]-Veche*. J'ai achevé la confession de Pantazi (V[oir] 8. XI. 28).
- 26 „ Brederode, ma femme, moi – dîner chez moi: *menuul*.
- 29 „ XI[-ème] ann[iversaire] collation médaille „Bărbăție și Credință“ I-ère classe.
- 30 „ <Coupe ongles>

Mă înscriu la Palat.

Ofer lui Paleologu un exemplar din *Remember*.

Universul. Articol despre Vasco da Gama. Brederode.

Universul. Articol și fotografie despre Vasco da Gama. 5 000 lei.

Brederode. *Universul*.

Primesc invitație pentru serată muzicală, la palatul regal.

Foarte neplăcută întâmplare cu Brederode și cu *Universul*.

Discuție violentă cu Brederode. Cel puțin în privința acestuia, nu mă înșelasem.

<Tăiere de unghii>. *Universul*. Iau chitanța de la Brederode.

Serată muzicală la palatul regal.

Mă înscriu la Palat.

Gripă. Eugen și Manya Botez la cină.

Gripă.

Mă înscriu la Palat pentru operația regelui. *Universul*.

Concert al Asociației muzicale la Ministerul Afacerilor Externe (fără program).

Suprimarea ceaiului și a cafelei (vezi 1. IX. 1926, 13. VIII, 20. IX. 1933)

<Suprimarea oricărei lecturi seara în pat>.

Schimb bancnota deteriorată de 20 de lei, cu una nouă-nouță.

Universul, anunțul Asociației.

11,30 Pillat. Marcel Iancu îmi desenează masca pentru antologie (la Pillat).

Depun scrisoare la Palat, pe adresa mareșalului, prin care cer audiență la rege.

Îl văd pe Goga. Precizări.

Academie. Completez fișele cu lucrările mele publicate.

Îi dau lui Maxențian declarația de arendare vînătoare „Sionu.“ (1. III. 1925, 1. III. 1935).

Pillat. Camera deputaților.

Maxențian îmi dă declarația pentru arendarea de către Societatea *Molda* a terenului de vînătoare pentru iepurii de la „Sionu“.

A XL-a aniversare a zilei mele de naștere.

Concert Asociația muzicală. Ministerul Afacerilor Externe.

Împrumut 2 000 de lei de la Măciucescu.

Am înfilnit-o pe această canalie de soție a lui B[ogdan]-P[itești] pe bulevardul Elisabeta.

Vînd perle mici – 1 500 lei.

Îi înapoiez lui Măciucescu 1 000 lei.

Vînd două lire turcești cu 1 670 lei (și 1 680).

A XI-a aniversare a semnării ucazului imperial pentru Ordinul Sfinta Ana de clasa a doua.

1925 ffoaia] de titlu Agenda – Acta – Memoranda

Joi	1 ianuarie	Je m'écris au palais.
	7 "	J'offre à Paleologue un ex[emplaire] de <i>Remember</i> .
	15 "	„ <i>Universul</i> “. Article sur Vasco da Gama. Brederode.
	16 "	„ <i>Universul</i> “. Article et cliché de Vasco da G[ama]. 5 000 lei.
	17 "	Brederode – „ <i>Universul</i> “.
	18 "	Je reçois invitation soirée musicale, palais royal.
	19 "	Très fâcheuse histoire de Bred[erode] et de l' „ <i>Universul</i> “.
		Je fais une sortie à B[rederode]. Au moins avec celui-ci, j'avais flairé juste.
	20 "	<Coupe ongles> „ <i>Universul</i> “. Je prends la quittance de Bred[erode].
	21 "	Soirée musicale palais royal.
	22 "	Je m'inscris au palais.
	25 "	Grippe. Eugène et Manya Botez à dîner.
	26 "	Grippe.
	27 "	Je m'écris au palais p[our] l'opération du roi. „ <i>Universul</i> “.
	8 febr[uarie]	Concert de l'Assoc[iation] musicale au Minis[tère] des Aff[aires] Etr[angères] (pas de programme).
	10 "	Suppression thé et café (v[oir] 1. IX. [19]26, 13. VIII, 20. IX. [19]33) <Suppress[ion] de toute lecture le soir au lit.>
	13 "	Je change la coupure détériorée de 20 lei contre une toute neuve.
	16 "	„ <i>Universul</i> “, annonce de l'Association.
	22 "	11 1/2 Pillat. Marcel Iancu dessine mon masque p[our] l'anthologie (chez Pillat).
	23 "	Je remets au palais lettre demandant audience au roi, à l'adresse du maréchal. Je vois Goga. Précisions.
	24 "	<i>Académie</i> . Je complète les fiches de mes ouvrages publiés.
	7 martie	Je donne à Maxentian déclaration affermage chasse „Sionu“ (1. III. [19]25, 1. III. [19]35).
	10 "	Pillat. Ch[am]bre députés.
	16 "	Maxentian me donne la déclaration p[our] l'affermage de la chasse par la soci[été] <i>Molda</i> sur les lièvres de „Sionu“.
	25 "	XL-è[me] ann[iversaire] de ma naissance.
	29 "	Concert Association musicale. Minis[tère] des Aff[aires] Etr[angères].
	30 "	<i>Împrumut 2 000 lei de la Măciucescu</i> . Rencontré cette canaille de femme à B[ogdan]-P[itești] bou[levar]d Elisabeth.
	4 aprilie	Je vends petites perles – 1 500 lei. Je rends à Măciucescu 1 000 lei. Je vends 2 livres turques 1 670 lei (și 1 680). XI-ème ann[iversaire] sign[ature] oukase imp[érial] O[rdre] S[ain]te Anne II- è[me] classe.

Încasez diferența de la lirele turcești (67 lei).
Schimb două lire turcești a câte 900 lei – 1 800 lei – încredințez vânzarea casei de la țară lui Maxențian.
Aristide Blank – 6 000 lei.
Maxențian – afacerea cu căsuța de la Valea Mare.
A XI-a aniversare a conferirii Ordinului imperial Sfinta Ana...
Cîte 1 000 lei de la Mărculescu.
1 exemplar din *Remember* marelui Palatului pentru Rege.
Club Partidului poporului – Trancu Iași.

” ” ”
Întrunirea Asociației muzicale la Conservator. 16,30.
Ploaie. Orele 21,00. Zăresc la Turnverein pe Lizi [Băicoianu].
Mareșalul Curtții mă abordează în stradă pentru a-mi spune că regelui i-a plăcut cartea mea.
25 000 prețul arendei. Octombrie 1925 – aprilie 1926.
Primesc scrisoare (de la mareșalul Curtții) de mulțumiri pentru *Remember*.
În afacerea „Mărășești“ nimica bun: s-a amînat alegerea președintelui.
Vînzare marmură: 8 000 lei.
10,30 Goga. Excelentă primire Săveanu – *Capșa*.
Mușcat de un cîine turbat. Fără gravitate. Dar și-a stricat bastonul de lemn de palmier. Dă ceasul la curățat.
Mușcătura a fost mai serioasă.
2 injecții antirabice.
Restul injecțiilor (11).
repaos 15 zile (19 iulie inclusiv).
Ia ceasul (200 lei).
Credit hipotecar la 11 668 preț al arendărilor.
Vînzarea casei din Valea Mare. Cer 250 000.
Rezolv definitiv cu Maxențian. Luni 3 august semnăm contractul.
Numai 165 000 net, dar ce să fac? *Refuz acontul.*
Margareta Miller Verghy în vizită, toată ziua.
A XII-a aniversare a conferirii medaliei „Bene Merenti“, clasa I-a.
Bagaje. Vînd ororile.
Testamentul Maricăi. Mi-l încredințează.
Joben. Terminat bagajele.
Plecare din București.
Cumpără: feutru gris (1 200), nod alb (150), pantofi (1 250).
Bilete dus-întors 2 200. Dă Remember lui Ubrynowski.
Sosire Sibiu.
Stofa pentru baine.

- 7 aprilie Je touche la différence des livres turques (67 lei).
- 16 „ Je change 2 livres turques à 900 lei – 1 800 lei – je confie la vente de la maison de campagne à Maxentian.
- 17 „ Aristide Blank – 6 000 lei.
- 28 „ Maxentian – Affaire bicoque Valea Mare.
- 7 mai XI-ème ann[iversaire] collation O[r]dre imp[érial] S[ain]te Anne...
- 8 „ } Cîte 1 000 lei de la Măciucescu.
- 9 „ }
- 11 „ 1 ex[emplar] din *Remember* mareșalului Palatului p[entru] Rege.
- 14 „ Club Partidul Poporului – Trancu Iași.
- 16 „ Club Partidul Poporului.
- 17 „ Assemblée Association musicale Conservatoire. 16 1/2 h. Pluie. 21 h. Turnverlisi.
- 18 „ Le maréchal de la Cour m'aborde dans la rue pour me dire que mon livre a plu au roi.
- 25 „ 25 000 prix de fermage. Oct[obre] 1925 – avril 1926.
- 27 „ Je reçois lettre (du maréchal de la Cour) de remerciements pour *Remember*.
- 6 iunie Dans affaire «Marasești» rien de bon : on a ajourné élection du président.
- 10 „ Vente marbre : lei 8 000.
- 17 „ 10 h 1/2 Goga. Excellent accueil Saveano – „Căpșa“.
- 25 „ *Mușcat de un câine turbat. Fără gravitate. Dar și-a stricat bastonul de rotin. Dă ceasul la curățat.*
- 26 „ *Mușcătura a fost m[ai] serioasă.*
- 27 „ *2 injecții antirabice.*
- 28 iunie–3 iulie *restul injecțiilor (11).*
- 4 iulie *repaos 15 zile (19 iulie incl[usiv]).*
- 9 „ *Ia ceasul (200 lei).*
- 23 „ *Credit hipotecar la 11 668 preț al arendărilor.*
- 24 „ *Vînzarea casei din Valea Mare. Cer 250 000.*
- 1 august Je tranche définitivement avec Maxentian. Lundi 3 août n[ous] signons le contrat. 165 000 net seulement, mais que faire? *Je refuse arrhes.*
- 2 august Marg[areta] Miller Verghy în vizită, toată ziua.
- 5 „ XII[-ème] anni[versaire] coll[ation] médaille „Bene Merenti“, I-è[re] classe.
- 6 „ Bagages. Je vends les horreurs.
- 7 „ Testament de Marica. Elle me le confie.
- 8 „ Chapeau haut de forme. Bagages fini.
- 10 [august] Départ de Bucarest.
Cumpără : feutru gris (1 200), nod alb (150), pantofi (1 250). Bilete dus-întors 2 220. Dă Remember lui Ubrynowski.
- 11 [august] *Sostre Sibiu.*
- 12 „ *Stofa p[entru] baie.*

Villa Conrad mai puțin faimoasă ca acum 2 ani. Se mută la nr. 44.

Plimbare în pădure.

Excursie Avrig. Parc Bruckenthal.

La Ocna Sibiu – întâmplare neplăcută.

Plecare la București.

Sosire „ „

Depune acțiunile la Banca Națională în vederea Adunării Generale.

Adunarea Generală Banca Națională.

Scăeni prin Ploiești.

Întoarcere din Scăeni.

Arendașul aduce arenda 17 750.

Scăeni.

Frumoasă preumblare. Vizită la Nini.

Întoarcere în București. Ia 100 000 lei pentru casa din Valea Mare (de la Florica).

240 lei – cotizație Asociația muzicală.

Se înscrie la Palat.

Vizitez grajdurile și remizele regale. <Reculegere> (?)

Expoziția horticolă.

„ „
Testament Marica. (nou text).

<Sfântul Matei. Punct de plecare al fazei definitive>.

Plic nou pentru Testament.

Goga – Excelentă întrevvedere. Garantez 100 000 pentru Halmaghy în afacerea cu furnituri slănină și untură topită Lupeni. (Una dintre cele mai absurde prostii, nebunii pe care le-am făcut în viața mea, dar care, aproape ca și toate celelalte, n-a avut urmări grave).

Tensiune arterială, egală la dreapta și stînga. 40 de ani – 8 luni – 20 zile.

Plecare la Sibiu (wagon-lit – 459 lei).

Sosire „ „

Discuție cu Halmaghy. Rezolv pentru 8 700 lei. Telegramă Maricăi.

*Dejun (Droc). Cina la D-na Heinrich după *Weihnachtsoratorium* de Bach.*

Plecare din Sibiu (wagon-lit 420 lei).

Sosire București. 2 1/2 ani de la căsătorie (aniversare).

Cadou Marica 2 000 lei.

Telegrame lui Halmaghy, Toth. O greșeală cu cinci lei mai puțin la poștă.

A XII-a aniversare a conferirii medaliei „Bărbăție și Credință” clasa I-a.

Crearea Curtiții de conturi a Casei.

- 14 [august] *Villa Conrad m[ai] puțin faimoasă ca acum 2 ani. Se mută la nr. 44.*
- 15 " *Plimbare în pădure.*
- 18 " *Excursie Avrig. Parc Bruckenthal.*
- 30 " *La Ocna Sibiu – fâcheuse affaire.
Plecare la București.*
- 31 " *Sosire " "*
- 17 sept[embrie] *Depune acțiunile la B[lanca] Națională în vederea Adun[ării] Generale.*
- 27 " *Adunare G[enerallă] B[lanca] Națională.*
- 28 " *Scăeni prin Ploiești.*
- 2 octombrie *Întoarcerea din Scăeni.*
- 12 " *Arendașul aduce arenda 17 750.*
- 19 " *Scăeni.*
- 21 oct[ombrie] *Belle promenade. Visite chez Nini.*
- 24 " *Întoarcere în Buc[urești]. Ia 100 000 p[entru] casa din Valea Mare (de la Florica).*
- 26 " *240 lei – cotizație Asociația muzicală.*
- 29 " *Se înscrie la Palat.*
- 5 noi[embrie] *Visite écuries et remises royales. <Recueillement> (?)*
- 9 " *Exp[ozitia] horticola.*
- 10 " *" "*
- 12 " *Testament M[arica] (nou text).*
- 16 " *<Saint Mathieu. Point de départ de la phase définitive.>*
- 18 " *Nouvelle enveloppe au Testament.*
- 30 " *Goga – Excellente entrevue. Je garantis 100 000 p[our] Halmaghy dans affaire fourniture lard et saindoux Lupeni. (Unde des plus absurdes bêtises, folies que j'ai faites dans ma vie, mais qui comme presque toutes les autres n'a pas eu de suites graves).*
- 8 decembrie *Tenstune arterială, egală la dreapta și stînga. 40 ani – 8 luni – 20 zile.*
- 14 " *Plecare la Sibiu (wagon-lit – 459 lei).*
- 15 " *Sosire " "*
- 16 " *Conférence avec Halmaghy. Je tranche p[our] 8 700 lei. Télégr[amme] à Marica. Déjeuner (Droc). Dîner Mme Heinrich après Weibnachtsoratorium de Bach.*
- 17 " *Plecare din Sibiu (wagon-lit 420 lei).*
- 18 " *Sosire Buc[urești]. 2 1/2 [ani] de la căsătorie (aniversare). Cadou M[arica] 2 000 lei.*
- 24 " *Telegramme lui Halmaghy, Roth. Une erreur en moins de 5 lei, à la poste.*
- 29 [decembrie] *XII-[ème] ann[iversaire] coll[ation] médaille „Bărb[ăție] și Credință“ I-ère classe.*
- 31 " *Création de la chambre des Comptes de la Maison.*

Mă înscriu la palatul regal. Curtea de conturi a Casei¹ începe să funcționeze.
Cărți de vizită lui Tr. Djuvara (Nisa).

Camera Deputaților – Renunțarea la succesiune a prințului moștenitor.
Cumpăr doi bulbi de zambilă.

Universul – Anunțul Asociației muzicale.

Concert Asociația muzicală la Ministerul Afacerilor Externe.

Concert (Ateneu) Many Botez.

Ordin Mircea Lecca să-i vîndă Reșița la 1 450.

” ” ” ” ” ” ” ” 1 400.

Reuniunea Asociației muzicale acasă la noi.

Audiție Asociația muzicală „Taina“.

Adunare generală S. S. R.

Goga. Precizări.

S. S. R. Adunare generală (14,30). Banca Națională. Adunare Generală (9,30).

Marica o întîlnește pe Cella care îi spune că regele i-a arătat *Remember* pe care îl păstrează pe biroul său și pe care l-a elogiat spunînd că dacă blazoanele desenate de mine ca „ex libris“ sunt frumoase, textul povestirii este și mai frumos. *Este un mare talent.*

Cezar Petrescu la mine pentru manuscris.

(Prima parte a romanului). Fixăm la 5 000 lei prețul total, plătitibil pe părți.

Îi înmînez prima parte.

Hurmuzescu – Radiofonie.

Goga. Plimbare cu mașina pînă la generalul Averescu. Interesantă discuție politică.

Audiție Asociația muzicală la D-na Băicoianu.

I. Pillat. Stăruiesc pe lîngă el să ceară pentru mine lui Lapedatu cravata de comandor a *Coroanei României*. Îmi făgăduiește. Îmi făgăduiește de asemenea să obțină să fiu propus prin Tătăărăscu *ofițer* al *Steii României*.

Îmi dă o carte de vizită pentru un exemplar din *Antologia poezilor de azi*.

Iau de la „Cartea Românească“ volumul *Antologia poezilor de azi* cu portretul meu – caricatură și cu 4 poeme.

„Lupeni“. Gest inimaginabil al lui Halmaghy.

Concert Asociația muzicală. Ministerul Afacerilor Externe <și Grieg>.

Camera deputaților Pillat. Mă asigură pe jumătate că regele va semna decretul pe joi 25 martie, dar nimica sigur.

¹ Pe unul din registrele rămase, actualmente la B.C.S., scrie *Chambre de Comptes*. Nefolosit. Casa era deci cea proprie.

- 1 ianuarie Je m'écris au palais royal. Chambre des Comptes de la Maison commence à fonctionner.
- 3 „ Cartes à Tr. Djuvara (Nice).
- 4 „ *Camera Deputaților – Renunțarea la succesiune a prințului moștenitor.*
- 9 „ J'achète deux bulbes de jacinthe.
- 14 „ „Universul“ – Annonce Association musicale.
- 17 „ Concert Ass[ociation] musicale] Min[istère] Aff[aires] Etr[angères].
- 22 „ Concert (Atheneu) Manya Botez.
- 28 „ *Ordin Mircea Lecca să-i vîndă Reșița la 1 450.*
- 30 „ „ „ „ „ „ „ „ 1 400.
- 3 febr[uarie] Réunion Assoc[iation] musicale chez nous.
- 8 febr[uarie] Audition Ass[ociation] music[ale] „Taina“.
- 14 „ *Adunare generală S.S.R.*
- 18 „ Goga. Précisions.
- 21 „ *S.S.R. Adunare Generală (14 1/2). Banca Națională. Adun[are] Generală (9 1/2).*
- 23 „ Marica rencontre Cella qui lui dit que le roi lui a montré *Remember* qu'il garde sur son bureau et dont il a fait l'éloge en disant que si les armes enluminées par moi comme «ex libris» sont belles, le texte de la nouvelle l'est davantage. *C'est un grand talent.*
- 2 martie Cesar Petresco chez moi pour le manuscrit. (I-ère partie du roman). Nous fixons à 5 000 lei le prix total, payable par partie. Je livre la I-ère partie.
- 3 „ Hurmuzesco – Radiophonie.
- 10 „ Goga. Tour en voiture jusque chez la gén[éral] Averesco. Bonne causerie politique.
- 12 „ Audition Assoc[iation] mus[icale] chez Mme Baïcoyano. I. Pillat. Je le pistonne de demander pour moi à Lapedatu la cravate de *commandeur* de la *Couronne de Roumaine*. Il me promet. Il me promet également me faire proposer par Tataresco *officier de l'Etoile de Roumanie*. Il me donne une carte de visite p[our] un exemplaire de *l'Anthologie des poètes d'aujourd'hui. Antologia poeților de azi.*
- 13 „ Je prends à la „Cartea românească“ le volume *Antologia poeților de azi* avec mon portrait-charge et 4 poèmes.
- 15 „ «Lupeni» geste inima[g]nable Halmaghy.
- 21 [martie] Concert Assoc[iation] musicale. Minist[ère] des aff[aires] étr[angères] <et Grieg>.
- 22 [martie] Ch[ambre] dép[utés] Pillat. Il m'assure à demi que le roi signera le décret jeudi 25 mars mais rien de sûr.

A XLI-a aniversare a nașterii mele.

Camera deputaților. Pillat îmi spune că Lapedatu și-a dat cuvântul, dar că „minte grozav”. Chestiunea trece din domeniul incertitudinii în acela al neantului.

Hotel *Luvru*. Îl văd pe Lapedatu ministrul Artelor, îi mulțumesc pentru monumentul tatălui meu. Primire foarte frumoasă. Nu spune nimic despre decorația mea.

Demisia Cabinetului Brătianu.

Cabinet Averescu. Goga ministru de Interne.

L-am văzut pe Goga, va trebui să nu-l slăbesc. Nemulțumit.

Ministerul Afacerilor Externe. Trifu. Să fi mințit Pillat?

Nu figurez pe nici o listă de propuneri. Tilică Ioanid – Ministerul de Interne, discuție asupra a ceea ce, concret, trebuie să cer.

Gîndirea nr. 2 apare cu *Craii de Curtea-Veche* (partea I-a).

A XII-a aniversare a semnării ucazului Sfînta Ana, clasa a II-a.

Crainic – *Cuvîntul* – partea a II-a din *Craii...și cravată*.

Îl întîlnesc pe Soare care mă felicită pentru cravata de comandor al Coroanei (pe care nu am primit-o). Enigma se pune din nou. Pillat sau Maniu i-a vorbit despre aceasta. Fac o vizită lui Lapati care îmi înapoiază *La monarchie des Habsbourgs*.

Tristă premieră a unei piese încă și mai triste de Maniu–Pillat.

Soare. Nu îl găsesc. Iau *L'art de connaître les hommes de la Chambre*. Ceva mai înainte, interesantă preumblare în jurul bisericii părăsite. Pillat îmi repetă că a insistat în trei rînduri pe lîngă Lapedatu.

Soare – Lapedatu i-a spus la banchetul dat în cinstea sa de către S. S. R. că m-a făcut comandor al Ordinului Coroana României. Iau *Le latin mystique* de R. de Gourmont.

Cezar Petrescu îmi trimite corecturi partea a II-a a *Crailor de Curtea-Veche* și 3 000 de lei.

Ministerul Artelor – Ministerul Afacerilor Externe. Nici urmă de decorație.

Dejun la „Iordache”, invitat de G. Burcă. <Zi de irosire morală și materială>.

Soare. Iau: Baudelaire, *Oeuvres posthumes* și Verhaeren *La guirlande des dunes*.

11,45 Vernisaj Teișanu. 20,30 „Teatrul Național” *Tinerete fără bătrînețe*. Sofia și Irina Aslan. Șocolată la *Capșa*.

Cezar Petrescu la masă la mine.

Goga. Nu-i chip să-l văd.

- 25 „ XLI-[ème] anniv[ersaire] de ma naissance.
Ch[amb]re dép[utés]. Pillat me dit que Lapedatu lui a donné sa parole, mais qu'il «ment tellement». L'affaire passe du domaine de l'incertitude dans celui du néant.
- 26 „ Hotel Luvru. Je vois Laped[atu] ministre [des] arts, le remercie pour [le] monument [de] mon père. Accueil fort joli. Il ne parle rien de ma décoration.
- 27 „ Démission du cabinet Bratiano.
- 30 „ Cabinet Averesco. Goga ministre de l'intérieur.
- 31 „ Vu Goga, faudra le serrer de près. Pas content.
- 1 avrilie Min[istère] Aff[aires] Etr[angères]. Trifo. Pillat (a) aurait menti? Je ne figure sur aucune liste de propositions. Tilica Ioanid – minist[ère] [de l'int[érieur]] entretien sur ce que je dois demander de concret.
„*Gîndirea*“ nr. 2 paraît avec *Craii de Curtea-Veche* (I-ère partie).
- 4 „ XIII-[ème] ann[iversaire] signature oukase Sainte Anne II-è[me] classe.
- 9 „ Crainic – „*Cuîntul*“ – II-ème parti *Craii...* et *cravate*.
Je rencontre Soare qui me félicite p[our] la cravate de commandeur de la Couronne (que je n'ai pas reçue). L'énigme se pose de nouveau. Pillat ou Maniu le lui a dit. Je fais une visite à Lapati qui me rend *La monarchie des Habsbourgs*.
Triste première d'une pièce plus triste encore de Maniu-Pillat.
- 10 „ Soare. Je ne le trouve pas. Je prends *L'art de connaître les hommes de la Chambre*. Plus avant, intéressante promenade autour église abandonnée. Pillat me répète qu'il a trois fois insisté près de Lapedatu.
- 12 „ Soare-Lapedatu lui a dit au banquet donné en son honneur par la S.S.R. qu'il m'a fait comm[andeur] de l'O[rdre] de la C[ouronne] de Roumanie. Je prends *Le latin mystique* de R. de Gourmont.
- 14 „ César Petresco m'envoie [les] épreuves II-è[me] partie de *Craii d[e] Curtea-V[eche]* et 3 000 lei.
- 15 „ Minist[ère] des Arts – Minist[ère] des Aff[aires] Etr[angères]. Pas de trace de décoration.
- 16 „ *Dejun la „Iordache“, invitat G. Burcă*. <Journée de dissipation morale et matérielle>.
- 17 „ Soare. Je prends: Baudelaire, *Oeuvres posthumes* et Verhaeren *La guirlande des dunes*.
- 18 „ 11,45 Vernisage Teişano. 20, 30 „Th[éâtre] National“ *Tinerete flără] bătrînețe*. Sophie et Irène Aslan. Chocolat chez „Capşa“. Cesar Petresco à déjeuner chez moi.
- 19 [avrilie]
- 22 „ }
23 „ } Goga. Pas moyen de le voir.

- 24 [aprilie] Goga me remet à lundi.
- 26 " Flanelle au Min[istère] de l'Int[érieur].
- 27 " " " " " " . Je vois Goga dans la cour du Min[istère].
Rien de positif.
- 28 " *Va scrie lui Goga.*
- 29 " *Nu " " " " Va cere «audiența» (!).*
- 1 mai Goga me remet à lundi.
- 2 " Soare. Je prends Macchiavelli, 2 volumes].
La correspondance de Baudelaire et Gotineau de Duprechon que j'avais donné à mon frère il y a 18-19 ans.
- 3 mai Goga. Je ne peux pas entrer.
- 4 " " " " " " " (10-18).
20 h. je laisse à son chef de cabinet une lettre. *Je donne ma démission du parti du peuple.*
- 5 " Min[istère] Int[érieur]. Rusu Șirianu me promet compensations.
- 7 " XII-è[me] ann[iversaire] collation S[ain]te Anne.
- 9 " „*Gîndirea*“ an VI nr. 3 est mise en vente avec la II-è[me] partie de *Craii de Clurtea-Veche*.
- 11 " 11 1/2 Crainic – absolument. Question décoration.
12 1/2 „*Universul*“.
- 13 " Je prends *Les chansons de Bilitis* ed[ition] sur Japon et Lothrop-Motley trad[uction] Guizot.
- 14 " Cesar Petresco – Je lui donne III-è[me] partie *Craii*... Il me donne épreuves I-è[re] partie corrigées et deux exempl[aires] de chaque n[umer]o avec mon roman.
- 15 " Je rencontre Halmaghy V. Algarade.
- 29 " Crainic. Remise à lundi. Goga. Il m'ajourne encore à mercredi.
- 30 " „*Gîndirea*“ m'envoie les épreuves d'une partie de la III-è[me] à corriger. *Régime sévère d'épargner*.
- 31 " Crainic pas trouvé, Cesar Petresco non plus.
- 1 juin „*Gîndirea*“ – corecturi.
- 2 " *Goga – Ath[énée] Place. Promisiuni. Remanierea prefectilor la sfîrșitul lunii.* Je vois Cella qui me parle de l'admiration du nommé Barbu pour mon roman.
- 5 " Soare. Je prends les *Poésies populaires* d'Alecsandri; le petit dictionnaire *Larousse* (de poche) et *Furetièriana* (1696) (à relier).
- 15 " Împrumut 30 000 B[anca] Naț[ională] – touché.
- 21 " Souliers toile grise (1 200 l[ei]).
- 25 " Rusu Șirianu – discussion.
- 26 " Goga – je n'entre pas.
- 28 juin Goga. Cordial accueil. À samedi. «Dann bin ich ganz frei».
- 30 " Resch. Je donne à souder bague de Marica et à faire de l'or pris à l'icône une bague dans laquelle sera sertie l'améthyste gravée (intallé au Mercure).

Goga.

Gîndirea se pune în vânzare cu partea a III-a din *Cratii...*

Dă *Bibliofiliei* în vânzare *Grigorescu*.

Goga.

Tilică Ioanid.

Goga. Explicație.

Resch. Ia inelele. 3 500 lei Roller.

Vinde aurul rămas de la cele 2 inele. 830 lei. Încep să port inelul cu ametist pe care e gravat *Mercur*.

Goga.

Soare îmi spune că Goga i-a afirmat că voi fi numit miercuri.

15,30 - 18,30 - Legația Portugaliei. Asist la cel mai infernal tărăboi. Îmi petrec seara cu Brederode.

Brederode la dejun. Presa a pus mîna pe afacere și îl tăvăleşte strașnic. Dau la *Gîndirea* 13 pagini scrise.

Corecturi la Cratii...

Cratii de Curtea-Veche. Am terminat ultima tranșă din partea a III-a (spovedania lui Pașadia). (vezi 8. XI. 1928).

Primește 2 000 de la „Gîndirea”. Corectura și ultimele pagini din partea a III-a Cratii... trimite.

Goga - încasez 10 000 lei de la Ministerul de Interne. A XIII-a aniversare a conferirii medaliei „Bene Merenti” I-a clasă.

Club Partidul poporului.

Bilete Wagon-lits. 918 lei.

Plecare din București.

Sosire la Sibiu.

Reîncepe să ia ceai și cafea. (vezi 10. II. 1925).

Concert religios biserica luterană.

Plecare din Sibiu.

Sosire la București.

Soare. La Academie cu M-me Eftimiu pentru iconografia reginei Cristina.

Club Partidul Poporului.

Dejun la M. Dumitrescu (cu C. Disescu).

Crainic. Îl întîlnesc la el pe Maniu. Coincidență în idei.

15,30 Maniu cu Blaga.

Crainic. Mă aduce cu mașina. *Sondaje.*

I Accident strada Batiște.

II Seara, sparg piatra gravată a inelului.

Duce d-nei Minulescu 1 exemplar Remember.

Apare „Gîndirea” VI, 6 - 8 cu sfîrșitul părții a III-a din Cratii...

Athênée Palace. Rabindranath Tagore.

Îi împrumut lui Daubrée cartea lui Royer.

Asociația muzicală la noi.

- 5 iulie Goga.
- 8 „ *Gîndirea* – se pune în vânzare cu p[artea] [a] III[-a] din *Craii...*
Dă *Bibliofilei* în vânzare *Grigorescu*.
- 10 „ Goga.
- 12 „ Tilică Ioanid.
- 13 „ Goga. Explication.
- 14 „ *Resch. Ia inelele. 3 500 l[ei] Roller.*
Vinde aurul rămas de la cele 2 inele. 830 l[ei]. Je commence à
porter la bague à l'améthyste au *Mercur*.
- 23 „ Goga.
- 24 „ Soare me dit que Goga lui a affirmé que je serai nommé
mercredi.
- 26 „ 15 1/2 – 18 1/2 – Légation du Portugal. J'assiste au plus infernal
grabuge. Je passe la soirée avec Brederode.
- 28 „ Brederode à déjeuner. La presse s'est emparée de l'affaire et le
malmène durement. Je donne à „*Gîndirea*“ 13 pages écrites.
- 3 august *Corecturi la Craii...*
- 4 „ *Craii de Clurtea-Veche*. Achevé dernière tranche de la
III-è[me] partie (confession de Paşadia). (voir 8. XI. [19]28).
- 5 august *Primeşte 2 000 de la „Gîndirea“. Corectura și ultimele pagini*
din p[artea] [a] III-a Craii... – trimite.
Goga – je touche 10 000 l[ei] du Min[istère] de l'Intérieur.
XIII-è[me] anniv[ersaire] collation „Benne Merenti“ Ière classe.
- 23 „ *Club P[artidul] P[oporului].*
- 25 „ Billets W[agon]-lits. 918 l[ei].
- 26 „ Départ de Bucarest.
- 27 „ Arrivée à Sibiu.
- 1 septembrie *Reîncepe să ia ceai și cafea.* (V[ezi] 10. II. [19]25)
- 3 „ Concert religieux église luthérienne.
- 5 „ Dép[art] de Sibiu.
- 6 „ Arriv[ée] à Bucarest.
- 13 „ *Soare. La Academie cu M-me Eftimiu p[entru] iconografia*
reginei Christina.
- 30 septembrie *Club P[artidul] P[oporului].*
- 24 octombrie Déjeuner chez M. Dumitresco (avec C. Disescu).
- 25 „ Crainic. J'y rencontre Maniu. Coïncidence de pensée.
- 26 „ 15 1/2 Maniu cu Blaga.
- 27 „ Crainic. Me remène en auto. *Sondaje.*
- 2 noiembrie I Accident rue Batiște.
II Le soir, je casse pierre gravée de la bague.
- 15 noiembrie *Duce d-nei Minulescu 1 ex[emplar] Remember.*
- 20 noiembrie *Apare „Gîndirea“ VI, 6 - 8 cu sfîrșitul p[ărții] [a] III[-a] din*
Craii...
Athénée Palace. Rabindranath Tagore.
- 23 „ Je prête à Daubrée le livre de Royer.
- 24 „ Assoc[iation] musicale chez nous.

Supărătoare întâmplare la Ministerul de Interne.

3,30 la Camera deputaților. Otetelișanu.

(Regele a fost operat azi dimineață).

Predau manuscris 5 pagini.

Predau manuscris 25 de pagini 1/2.

Îi dau lui Istrati 196 300 lei. Încasez 40 000 lei de la poliță și 870 din datorie.

A XIII-a aniversare a conferirii medaliei „Bărbăție și credință” clasa I-a:

Încasez (*Bibliofilia*) 4 000 lei pentru *Grigorescu*. Dau spre vânzare *Bilitis*.
Socoteli.

Stau în pat.

” ” ” pînă seara.

Fixează prețul pentru Bilitis („la Bibliofilia”).

(3 000 lei partea mea).

La Giurgiu. Treabă cu Barbilian. Luat termen 22 ianuarie sptea a înfățișa titlurile de proprietate.

Giurgiu. Îi explic chestiunea lui Barbilian (chestiunea Slătineanu Elena).

240 lei cotizație la Asociația muzicală.

Giurgiu. Pun treaba pe roate cu primul președinte Barbilian...

Cumpăr o pereche de pantofi negri: 1 500 de lei.

Concert Asociația Muzicală la Ministerul Externe (program).

Temperatura: - 7° cent. la orele 14.

” scade.

” - 15° cent. la orele 8,10.

Casa de depuneri. Elena Slătineanu. Încasez 147 100 (lei) în rentă 5%. 1922 (a doua expropriere).

Daubrée îmi înapoiază cartea lui Royer.

În estrada Bursei, sub ferestrele Băncii Italiene, pe o ceață deasă pierde «frumosul meu ac de cravată, în formă de potcoavă, împodobit cu 11 briliante» (între miezul nopții și 1 1/2 ale dimineții). Prefectura poliției.

Universul. Anunț. Să apară de 3 ori.

Prefectura de poliție. Comisarul-șef mă liniștește. Au fost luate toate măsurile. 3 000 de lei de la Bibliofilia pentru *Bilitis*.

Pun să curețe catalpa. (60 lei + 2 bacșișuri a câte 10 lei).

A XLII-a aniversare a nașterii mele. Primesc de la Elena Slătineanu coup-papier-ul cu mîner de email cloisonné, în stil rusesc. Primesc de la Elena Slătineanu breloc de aur cu diamante, smaralde, safire, rubine (credință, iubire, speranță). (vezi 12 iunie 1929).

- 27 [noiembrie] Fâcheuse histoire au Minist[ère] de l'Intérieur.
3 1/2 Ch[ambre] d[es] députés. Otetelichano.
- 6 dec[embrie] (Le roi a été opéré le matin).
- 9 " Livraison manuscrit 5 pages.
- 13 " " " 25 1/2.
- 23 " Je donne à Istrati 196 300 lei. Je touche 40 000 de la traite et 870 de la dette.
- 29 " XIII[-ème] ann[iversaire] coll[ation] „Bărbăție și credință”. I [ère] classe.
- 31 dec[embrie] Je touche („Bibliophila“) 4 000 lei p[our] Grigoresco. Je donne à vendre *Bilitis. Comptes*.

1927 Agenda – Acta – Memoranda (fără) blazon).

- 3 ianuar[ie] Je garde le lit.
- 4 " " " " jusqu'au soir.
- 5 " *Fixează prețul p[entru] Bilitis („la Bibliofila“)*
(3 000 lei ma part).
- 11 " La Giurgiu. Barbilian affaire. Pris terme 22 janv[ier] p[our] produire titres propriété.
- 22 " Giurgiu. J'explique l'affaire à Barbilian (affaire) Slatineano Hélène).
- 8 febr[uarie] *240 lei cotizație la Asociația Muzicală.*
- 14 " Giurgiu. Arrange affaire avec le p[remier] prés[ident] Barbilian...
- 19 " J'achète une paire souliers noirs : 1 500 lei.
- 20 " *Concert Asociația Muzicală la Ministerul Externe (program).*
Temperatura : – 7° cent la 14 h.
- 21 " Temperatura scade.
- 24 " Temperatura – 15° cent la 8¹⁰ h.
- 25 " *Casa de depuneri.* Hélène S[latineano]. Je touche 147 100 en rente 5%. 1922 ([a] III-a] expropriere).
- 5 martie Daubrée me rend le livre de Royer.
- 5-6 " *În estrada Bursei, sub ferestrele Băncii Italiene, pe o ceață deasă pierde* «ma belle épingle de cravate, forme fer à cheval, enrichie de 11 brillants (entre minuit et 1 1/2 du matin). Préfecture police.»
- 8 " „Universul”. Annonce. Paraître 3 fois.
- 10 [martie] Préf[ecture] Police. Le commissaire-chef me rassure.
Toutes mesures ont été prises.
- 18 " 3 000 de la Bibliofila p[entru] *Bilitis*.
- 22 " Fais émonder catalpa (60 lei + 2 pourboires à 10 lei).
- 25 " XLII-è[me] ann[iversaire] d[e] m[a] naissance. Je reçois de H[élène] S[latineano] le coupe-papier à manche en émail cloisonné-russe.

Messa încoronării de Mozart la catedrala Sfântul Iosif.

A XIII-a aniversare a semnării Ordinului Sfânta Ana clasa a II-a.

Ministerul de Interne. Data demisiei mele din postul de șef de birou al Presei:
1 septembrie 1921.

Stau la pat. Tuse, temperatură: 39°.

„ în cameră. Tusea încetează, temperatură: 38,4°.

” ” ”

A XIII-a aniversare a conferirii (Ordinului) Sfânta Ana.

Demisia (silită: „cărămida“) Cabinetului Averescu.

Cabinet Barbu Știrbey.

La Fundulea. (Comisia de expropriere).

Primăria Elisa Stoenescu.

Înapoiere.

Demisie Știrbey. Cabinet I. Brătianu.

Fundulea.

București.

Comandă 200 cărți vizită Mützner. I-am lăsat placa gravată.

Indispoziție. Val de căldură. N-am simțit nimic.

” ” ”
Cărțile de vizită 440 lei. Placă 500, cu calificăție 600 lei.

Decesul regelui.

Delegație să administreze pământul. Florica Voinescu.

Defilează prin fața corpului regelui. Înscrie numele, și al soției, în registre.

Asistă pe bulevardul Elisabeta cortegiul funebru al regelui.

A XIV-a aniversare conferire „Bene Merenti“.

25 000 arenda de la Branzaru.

Scrie „Gîndirei“.

*„Gîndirea“ trimite după I-a tranșă din partea a IV-a și ultima din Craii ...
(pag. 168 – 196).*

Ploaie.

Fundulea. Burlesca aventură a întoarcerii: Fundulea-Brănești pe jos. 5,35
plecarea din Brănești, 6,25 sosirea la București.

Fundulea. Aranjat cu țărani. (afacere Florica).

Muncile merg bine! Semănăturile întârziate.

Fundulea, Ciulnița, Călărași... București.

Str. Știrbey colț cu Victoria găsește un stylou.

Călărași.

4,50 Călărași. Tribunalele, apel, contestație etc.

Cea mai splendidă vreme din lume. 20,40 sosire la București.

timpul: ploaie, vînt, noaptea senin.

- 26 [martie] Je reçois de H[élène] S[lătineano] breloque or, diamants, émeraudes, saphirs, rubis (foi, charité, espérance).
(V[oir] 12 juin 1929).
- 27 " Messe de couronnement de Mozart à la cathédrale Saint-Joseph.
- 4 aprilie XIII[-ème] ann[iversaire] Signat[ure] O[rdre] S[sainte] Anne II-è[me] classe.
- 7 " Minist[ère] de l'Intérieur. Date [de] ma démission poste chef bureau presse: 1 sept[embre] 1921.
- 26 " Je garde lit. Toux, température: 39°.
- 27 " " " chambre. " cesse, " : 38,4°.
- 28-29 " " " " "
- 7 mai XIII-è[me] ann[iversaire] collation S[ain]te Anne.
- 4 iunie Démission (forcée: «la brique») cabinet Averesco.
Cabinet Barbu Știrbey.
- 17 " La Fundulea. (Comisie de expr[opriere]).
Primăria Elisa Stoenesti.
- 18 " Înapoiere.
- 21 " Demisie Știrbey. Cabinet I. Brătianu.
- 27 " Fundulea.
- 28 " București.
- 1 iulie Comandă 200 c[ărți] vizită Mütznér. Laissez plaque gravée.
- 2 " Indisposition. Vague de chaleur. Rien senti.
- 3 " " " " "
- 11 " Cărțile de vizită 440 lei. Placă 500, cu calificatie 600 lei.
- 20 " Décès du roi.
- 22 " Delegație să administreze pământul. Florica Voinescu.
- 23 " Defilează prin fața corpului regelui. Înscris numele, și al soției, în registre.
- 24 " Asistă pe bulev[ardul] Elisabeta cortegiul funebru al regelui.
- 5 august XIV[-ème] ann[iversaire] coll[ation] „Bene Merenti“.
- 22 " 25 000 arenda de la Branzaru.
- 1 septembrie Scrie „Gîndirei“.
- 2 " „Gîndirea“ trimite după I-a tranșă din partea a IV-a și ultima din Craii... (pag. 168-196).
- 8 octombrie Ploaie.
- 16 " Fundulea. Burlesque aventure du retour: Fundulea-Brănești à pied. 5,35 dé[part] de Brănești. 6,25 arriv[ée] à Bucarest.
- 27 " Fundulea. Aranjat cu țaranii (afacere Florica).
Muncile merg bine! Semănăturile întârziate.
- 28 noi[embrie] Fundulea, Ciulnița, Călărași... București.
- 3 " Str. Știrbey colț cu Victoria găsește un stylou.
- 7 " Călărași
- 8 " - 4,50 Călărași. Tribunale, apel, contestație etc.
Le plus splendide temps du monde. 20,40 Arriv[ée] à Bucarest.
-13 incl[usiv] timpul: ploaie, vînt, noaptea senin.

Timp magnific.

Sf. Matei. Ploaie, zăpadă. Prim foc în camera de culcare.

Cărți de vizită la Titulescu.

Moartea lui I. Brătianu.

Cărți de vizită la Pillat. Stelian Popescu.

Călărași.

București.

Fundulea – doarme acolo după un drum cu cabrioleta de 4 1/2 ore pe un drum îngrozitor. Rezultat toamna 1927: 73 pogoane grâu, 60 pogoane orz.

București. În pat.

” ” ” *Baie de aburi, la Centrală.*

Guturai strașnic. În pat.

A XIV-a aniversare a conferirii (medaliei) „Bărbăție și Credință”.

Cumpărat complet-veston cehoslovac 3 160 lei.

Zăpadă crescînd din ce în ce, deasă, vârtejită. Frumoasă, seara.

Antecameră la Titulescu. Îi urez un an bun lui Stelian Popescu și îi cer concursul spre a mă ajuta să intru în corpul diplomatic.

Curtea de conturi. [Indescifrabil] a contabilității integrale.

(vezi 31. XII. 1925, 1. I. 1926).

Titulescu pleacă în străinătate.

Ministerul de Justiție. Stelian Popescu. Titulescu n-a știut nimic de vizita mea. Să acționez în sensul dorit.

Costache Lupu. Solicit întrevvedere cu doctorul ministru. Îi expun obiectul dorinței mele. Consulat Finlanda.

Banca Blank. Iau 25 000 lei (pe poliță).

Prefectura de poliție. General Nicolescu. Ministerul de Justiție. Stelian Popescu. A vorbit cu Duca și acesta i-a spus să mă duc să-l văd. Agenția Wagon-lits. Bilet (dus și întors) București – San Remo, 10 708 lei și bilet de Wagon-lits București – Triest 2 148 lei. Pașaport.

Vize la Consulate.

Plecare din București. Banat – Iugoslavia.

Triest – Milan (Hotel d'Italia lângă gară). Scrie la Wagon-lit București să-i caute cheia geamantanului, uitată în vagon.

La Triest vînt. Apoi cerul cel mai magnific și timp primăvărat.

Milan–Genova–San Remo (Hotel „Royal”. Pensune: 100 lire pe zi).

- 14 noi[embrie]le Temps magnifique.
- 16 " Sf. Matei. Ploaie, zăpadă. Prim foc în camera de culcare.
- 23 " Cărți de vizită la Titulescu.
- 24 " Moartea lui I. Brătianu.
- 26 " Cărți de vizită la Pillat. Stelian Popescu.
- 29 " Călărași.
- 30 " București.
- 7 decembrie Fundulea – doarme acolo după un drum cu cabrioleta de 4 1/2 ore pe un drum îngrozitor. Rezultat toamna 1927: 73 pogoane grâu, 60 pogoane orz.
- 8 " București. În pat.
- 9 " " " Baie de aburi, la Centrală.
- 10 " Guturai strașnic. În pat.
- 11 " " "
- 29 " XIV [-ème] ann[iversaire] coll[ation] „Blărbăție” și Credință”. Cumpărat complet-veston cehoslovac 3 160 lei.
- 30 " Neige allant grossissant, épaisissant, tourbillonnant. Belle le soir.
- 31 " Antichambre chez Titulescu. Je souhaite une bonne année à Stelian Popesco et lui demande son concours pour m'aider à entrer dans le corps diplomatique.

1928 Agenda – Acta – Memoranda (flără) blazon) – Însemnări meteorologice, în fiecare zi – (zi de zi).

- 1 ianuarie Chambre des comptes. [Indescifrabil] de la comptabilité intégrale (voir) 31. XII. 19[25], 1. I. 19[26].
- 2 " Titulescu pleacă în străinătate.
- 3 " Ministère Justice. Stelian Popesco. Titulescu n'a rien su de ma visite. Que je travaille dans le sens voulu.
- 4 " Costache Lupu. Demande entrevue docteur ministre. Lui expose objet de mon désir. Consulat Finlande.
- 12 " B[an]que Blank. Je prends 25 000 lei (sur traite).
- 13 " Préfecture] Police. Général Nicolesco. Ministère] Justice. Stelian Popesco. Il a parlé avec Duca qui a dit que j'aie le voir. Agence W[agon]-lits. Billet (aller et retour) Buc[arest] – San Remo, lei 10 708 et billet w[agon]-lits Buc[arest] – Trieste 2 148 lei. Passeport.
- 16 [ianuarie] Vize la Consulate.
- Départ de Bucarest. Banat – Jugoslavia.
- 18 " Trieste – Milan (Hotel d'Italia lângă gară) Scrie la W[agon]-[lit] (București) să-i caute cheia geamantanului, uitată în vagon.
- À Trieste vent. Ensuite le plus magnifique ciel et climat vernal.
- 19 " Milan – Genova – San Remo (Hotel „Royal”. Pensiune: 100 lire pe zi).

Nu vede pe Titulescu.

Mă destăinui lui Comnen care mă aprobă și mă asigură de simpatia sa.
Seara, Comnen îmi spune că a vorbit în chestiunea mea cu Titulescu, dar că are impresia că Helsingfors-ul a fost dat. Seara, cer de cristal.

Plecarea lui Comnen.

Titulescu îmi telefonează. Întrevedere cu Titulescu.

Campo Santo din San Remo. Duc flori la mormântul soacrei mele Eliza Sion (n. 589) (În registru: Eliza Mărculescu). Mormântul este deteriorat și necesită reparațiuni.

Plecare de la San Remo – Milan. Preumblare prin Milan pe o ploaie torențială.
Mare foarte frumoasă.

Triest. Plecare.

Vreme frumoasă în Iugoslavia.

Sosire la București.

Audiție asociația muzicală.

Hotel *Esplanade*. 1 exemplar *Remember pentru Lapedatu*.

Călărași.

București – Lapedatu mulțumește: „cu recunoscătoare mulțumire“.

Asociația muzicală la noi acasă.

Scrisoare de la contele Odetti. Îi răspund numaidecât.

Ministerul de Justiție. Stelian Popescu încurajări, aprobare.

Să merg Duca.

Inaugurarea Casei Scriitorilor. Bulevardul Academiei, 4, et. II.

Dividende Banca Națională pentru 12 acțiuni: 2 688 lei.

Scrisoare de la contele Odetti.

Răspund contelui Odetti.

Bădărău. Iau 70 000 lei. *Achită la Banca Națională împrumutul de 69 900 (cu dobânzi 72 194). Ridică depozitul 233 000 renta 5% 5 622. Eșecul lui Titulescu la Geneva în chestiunea optanților. Tensiune: 15 h 40: 14.*

Lichidează renta, achită Bădărău...

Ministerul Externe. Concert Asociația Muzicală.

Cină între bărbați la Tilică Crățunescu. (Magîlea, Dinopol și cu mine).

XLIII-a aniversare a nașterii mele.

Giurgiu și-napoi.

Comisia de expropriere Ialomița. Contestatie măsurătoare Sionu.

– Gripă strașnică (– 2 aprilie inclusiv).

Încep să lucrez la *Cratii de Curtea-Veche*.

București – Fundulea. Sionu. Marea milă pe care o inspiră Sionu.

Mizeria sordidă a instalației. București.

- 20 [ianuarie] *Nu vede pe Titulescu.*
- 21 " Je m'ouvre à Comnène qui m'approuve et m'assure de sa sympathie.
Le soir Comnène me dit qu'il a parlé de mon affaire à Tîitulescol mais qu'il a l'impression que Helsingfors a été donné. Soir ciel de cristal.
- 22 " Départ de Comnène.
- 23 " Titulesco me téléphone. Entrevue avec Titulesco.
- 24 " Campo Santo de San Remo. Je porte fleurs au tombeau de ma belle mère Elise Sion (n. 589) (Dans le registre: Elisa Marculesco). Le tombeau est détérioré et demande réparation.
- 26 " Départ de San Remo-Milan. Promenade dans Milan par forte pluie. Mer très belle.
- 27 " Trieste. Départ.
- 28 " Beau temps en Yougo-Slavie.
- 29 " Arriv[ée] à Bucarest.
- 2 febr[uarie] Audition association musicale.
- 3 " Hotel „Esplanade“. 1 ex[emplar] Remember p[entru] Lapedatu.
- 6 " Călărași
- 7 " București – Lapedatu mulț[umește] : «cu recunoscătoare mulțumire».
- 10 " Assoc[iation] music[ale] chez nous.
- 12 " Lettre du comte Odetti. Je réponds aussitôt.
- 14 " Minist[ère] Justice. St[ef]elian] Popescu încurajări, aprobare. Să merg Duca.
- 24 " Inaugurarea Casei Scriitorilor. B[ulevar]d[ul] Academiei, 4, et. II.
- 2 martie Dividende B[an]ca Naț[ională] p[entru] 12 acțiuni : 2 688 lei.
- 3 " Lettre du com[te] Odetti.
- 6 " Réponds au com[te] Odetti.
- 9 " Badareu. Je prends 70 000 lei. Achit[ă] la B[an]ca Naț[ională] împrumutul de 69 900 (cu dobânzi 72 194). Ridic[ă] depozitul 233 000 renta 5% 5 622. Eșecul lui Titulescu la Geneva în ch[est]iunea] optanților. Tensiune: 15 h 40: 14.
Lichid[ează] renta, achit[ă] Badar[ău]...
- 10 " Lichid[ează] renta, achit[ă] Badar[ău]...
- 11 " Minist[erul] Ex[terne]. Concert Asoc[iația] Muzicală.
- 24 martie Dîner garçons chez Tilica Cratunescu. (Magălea, Dinopol et moi).
- 25 [martie] XLIII-è[me] ann[iversaire] d[e] m[a] naissance.
- 29 " Giurgiu și-napoi.
- 31 " Comisia de exprop[riere] Ialomița. Contestație măsurătoare Sionu – Forte grippe (-2 Apr[ilie] inclusiv).
- 3 aprilie Je commence travailler à *Craii de Curtea-Veche*.
- 4 " XIV-è[me] ann[iversaire] sign[ature] S[ain]te Anne.
- 6 " Buc[urești] – Fundulea. Sionu. Grande pitié de Sionu.
Misère sordide de l'installation. București.

Cutremur de pământ.

” ” ”
Reîncep să lucrez la *Craii...*

Expirarea contractului de arendă Sionu. Continui să lucrez la *Craii...*

Plimbare Grădina Botanică – Lucrează Craii...

Ceai Zavoral S. S. R.

” ”

” ”

” ”

Fundulea, Sionu – București.

A XIV-a aniversare conferire Sfinta Ana.

Audiție muzicală la d-na Poenaru.

(Lucrează Craii...)

Trimite carte poștală *Gîndirei* să vie după manuscris.

(Lucrează Craii...)

Extraordinară creștere a acțiunii Băncii Naționale (17 000-16 800).

Menține reclamația contra lui Chiroiu care a demontat și luat puțul de la Sionu.

Mütznner a rătăcit placa pentru cartea de vizită.

Mă supăr îngrozitor.

I-am dat lui Ion Barbu 1 exemplar din *Remember*. Încredințez doctorului

Ciocâlțeu manuscrisul *Crailor...*

Expoziție de avicultură. Societatea „Pasărea”.

Fundulea – Sionu și-napoi.

Vînzarea a zece acțiuni Steaua României cu cîte 1 775.

Lucrez la *Craii de Curtea-Veche*.

” ” ” ” ” ” ”
(întreaga ultimă parte cu *anticipație*).
Continui să lucrez la *Craii de Curtea-Veche*.

Termin finalul *Crailor...* Rămîne să mai intercalez cîteva pagini.

*București – Călărași – București (contestă măsurătoarea Sionu admisă).
răceală, temperatură...*

Stelian Popescu. Călduț.

Fundulea – Sionu. Recolta satisfăcătoare.

Stelian Popescu. Titulescu i-a spus că nu are nici o intenție față de mine.

Titulescu vrea să-și dea demisia.

Lucrează la Craii...

București – Fundulea, Sionu – București.

Lucrează la Craii...

Plecare de la București la Sionu cu mașina (*transport*) și *înapoi*.

Secerișul grîului.

Lucrează Craii...

Sionu în auto (*transport*).

Lucrează Craii...

- 14 aprilie *Cutremur de pământ.*
- 18 " *Cutremur de pământ.*
- 22 " Recommence travailler à *Craii...*
- 23 " Expiration contrat fermage Sionu. Continue travailler à *Craii...*
- 27 " *Plimbare Grădina Botanică – Lucrează Craii...*
- 28 " " "
- 30 " Ceai Zavoral S. S. R. " "
- 1 mai " "
- 6 " Fundulea. Sionu – Buc[urești].
- 7 " XIV-ème] ann[iversaire] coll[ation] S[ain]te Anne.
- 16 " Audition mus[icale] M-me Poenaro.
[Lucrează *Craii...*].
- 17 " Trimite [carte] [poștală] „*Gîndirei*“ să vie d[upă] m[anul]s[cris].
[Lucrează *Craii...*].
- 19 " Extraordinaire hausse action B[anque] Nationale (17 000 –
16 800).
- 24 " *Menține recla[mația] [contra] lui Chiroyu [care] a demontat și
luat puțul de la Sionu.*
- 25 " *Mützner a rătăcit placa [pentru] [cartea] de vizită.*
Je me fâche terriblement.
- 26 " Donné à Ion Barbu 1 ex[emplaire] *Remember*. Confie au d[oc-
teu]r Ciocâlțu le m[anul]s[cris] de *Craii...*
- 29 " Exposition aviculture. Soci[été] „Pasărea“.
- 5 iunie *Fundulea – Sionu și-napoi.*
- 16 " Vente 10 actions Steaua României à 1 775.
- 17 " Je travaille à *Craii de [Curtea]-Veche*.
- 21 " " " " " " " (toute dernière partie
avec *anticipation*).
- 22-23 " Je continue trav[ailer] à *Craii d[le] [Curtea]-[Veche]*.
- 24 " J'achève la fin de *Craii...* Il me reste à intercaler quelques
pages.
- 25 " *Buc[urești]-Călărași-Buc[urești] (contestă măsur[ătoarea]
Sionu admisă).*
- 26 - 30 " *răceală, temp[eratură]...*
- 3 iulie Stelian Popesco. Tiède.
- 5 " Fundulea – Sionu. Recolta satisfăcătoare.
- 6 " Stelian Pop[esco]. Titulesco lui a dit qu'il n'a à mon égard
aucune intention. T[itu]lesco veut donner démission.
- 8 " *Lucrează la Craii...*
- 9 " *Buc[urești]-Fundulea. Sionu – Buc[urești].*
- 10 " *Lucrează la Craii...*
- 14 " Dép[art] de Buc[arest] pour Sionu par auto (*transport*) și îna-
poi. *Secerișul grîului.*
- 16 - 17 " *Lucrează Craii...*
- 25 " Sionu în auto (*transport*).
- 26 " *Lucrează Craii...*

- 27 iulie Sionu.
- 3 august Dîn compagnie restaurant „G. Dumitresco“. Ridicule attrappe (voir comptes).
- 5 „ XV-è[me] ann[iversaire] coll[ation] „B[ene] Merenti“.
Déjeuné et dîné compagnie gaie (O. Teodoreano, Vernesco, Pandele. . .) rest[aurant] „G. Dumitresco“.
- 6 „ Sionu și-napoi.
- 8 „ „ „ (installation de M[arica] à Sionu).
- 10 „ „ „
- 13 „ }
17 „ } „ Installation avec Marică à Sionu.
- 20 „ *L'étendard vert et jaune flotte pour la première fois à Sionu (deasupra în culori stindardul, mic, vert și jaune subliniate cu culoarea respectivă).*
- 23 - 25 „ *Munci agricole. Tre[ș]erat etc.*
- 25 „ Je travaille un peu à Craii... .
- 26 „ „ „ „ „ „ „
- 27 „ „ „ „ „ „ „
- 28 „ *La București.*
- 29 „ *Lucr[ează] Craii....*
- 30 *Dă lui Bădău[ă] 18 pag[ini] m[anus]cris Craii....
Lucrează Craii... .*
- 31 „ „ „ *Încă 6 pagini „Gîndirei“.*
- 1 sept[embrie] Fundulea-Sionu. Vers minuit et demi j'achève *Craii de Clurtea-Vleche*. Trimite restul *Gîndirei*.
- 2 sept[embrie]
- (-6 incl[usiv]) *Munci agricole, dijmuit.*
- 7 „ *București.*
- 8 „ *Ia de la tipogr[afie] manuscrisul ultimei părți din Craii... afin de lui faire subir un travail d'épuration.
Fundulea - Sionu - înapoi (singur).*
- 11 „ *Copie definitivă a ultimei părți din Craii...*
- 13 „ *Sionu. „ „ „ „ „ „ „ en rectifiant passages.
Trimite manuscrisul complet al ultimei părți.*
- 16 sept[embrie] Je commence copie définitive de *Craii...* pour éventuelle apparition en volume.
- 17 sqq *Sionu - copie (zilnic).*
- 20 sept[embrie] „ Copie - modification passages II-è[me] partie.
- 24 „ Copie (zilnic).
- 25 [septembrie] *București.*
- 26 „ „ copie.
- 27 „ „ „ et déparasite.
- 28 „ Călărași - Silistra - Călărași.
- 29 „ București.

Copiez.
Sionu.
Copiez (puțin).

”

”

Am terminat copierea a tot ceea ce a fost tipărit pînă acum din *Craii de Curtea-Veche*.

Munci agricole, dijmuit.

O zgîrietură la baza unghiei celui de-al 4-lea deget al piciorului stîng – inflamație și supurație a degetelor 3 și 4.

București.

Sionu – ultima dijmă porumb.

București.

Apare „Gîndirea” an VIII, nr. 10 cu ultima parte a ultimei părți din Craii...

Sionu. Începe copia ultimei părți apărute în „Gîndirea”.

Sionu.

Copie Craii... – Cabinetul Vintilă Brătianu demisionează.

București. (Copie Craii...)

” ” ”

” ” ” (mult).

” ” ” și termin copierea *Crailor...*

Eșecul combinației Titulescu. Cabinet Iuliu Maniu.

Sionu.

București.

Cartea Românească – Pora.

” ” *predă manuscrisul Craii...*

Sionu și înapoi. „Cartea Românească”.

Sócec. Nodelea.

Sionu „metoda mea stupidă de a miza cu larghețe în afaceri” (chestiunea cu arendașul).

București – Scrisoare Pora. „Cartea Românească”, comitetul de direcție a acceptat în unanimitate Craii...

„Cartea Românească”. Cunoștința cu Brătescu Voinești, Adamescu.

Mă fotografiez – Foto Barasch.

Sionu.

București.

Vindecare completă la picior.

București – Sionu – București.

A XV-a aniversare conferire „Bărbăție și Credință”.

- 1 octomb[rie] Copie.
- 2 „ Sionu.
- 3 octomb[rie] Copie (peu).
- 5 „ ”
- 6 „ ”
- 7 „ Achevé copie de tout ce qui a été imprimé de *Craii de Curtea-Veche*.
- 8 sqq–19 octomb[rie] *Munci agricole, dijmuit.*
- 19 oct[ombrie] *O zgîrietură la baza unghiei celui de-al 4-lea deget al piciorului stîng – inflamație și supurație a degetelor 3 și 4.*
- 24 „ *București.*
- 30 „ *Sionu – ultima dijmă porumb.*
- 31 „ *București.*
- 1 noi[embrie] *Apare „Gîndirea“ a[n] VIII, nr. 10 cu ultima parte a ultimei părți din Craii...*
- 2 „ *Sionu. Începe copia ultimei părți apărute în Gîndirea.*
- 3 noi[embrie] *Sionu.*
Copie Craii...– Cabin[etul] Vintilă Brătianu demisionează.
București [Copie Craii...].
- 4 „
- 6 „ ” ” ” ”
- 7 „ ” ” ” ” (beaucoup).
- 8 „ ” ” ” et achève copie de *Craii...*
- 9 „ *Echec combinaison Titulesco. Cabinet Jules Maniu.*
- 10 „ *Sionu.*
- 11 „ *București.*
- 12 „ *„[Artea] Românească“ – Pora.*
- 13 „ ” ” *predă m[anu]s[crisul] Craii...*
- 17 „ *Sionu și înapoi. „[Artea] Românească“.*
- 20 „ *Socec. Nodelea.*
- 22 „ *Sionu «ma stupide méthode de jouer largement la partie en affaires» (ch[estiunea] cu arendașul).*
- 1 dec[embrie] *București – Scrisoare Pora. „[Artea] R[omânească], comitetul de direcție a acceptat unanimement Craii...*
- 8 „ *„[Artea] Rom[ânească]“. Cunoștința cu Brătescu Voinești, Adamescu.*
- 12 „ *Je me fais photographier – Photo Barasch.*
- 15 „ *Sionu.*
- 17 „ *București.*
- 18 „ *Vîndecare completă la picior.*
- 22 „ *Buc[urești] – Sionu – Buc[urești].*
- 29 „ *XV[-ème] ann[iversaire] coll[ation] „B[ărbăție] și Credință“.*

Scriu primele rînduri la *Școala Țațelor*.

Pora a predat manuscrisul Craii... pentru completarea execuției tehnice, de tipar.

Crainic, înfîlnit, îi propune să editeze Craii... colecția „Gîndirea“.

Sionu și înapoi. Scrisoare lui Crainic.

Acceptă condițiile „Cărții Românești“ pentru editare.

Francis Lebrun. Promisiune ruban roșu.

Corecturi – 86 pagini.

Sionu și înapoi.

Înapoierea corecturilor.

Corecturi și înapoierea lor.

București – Ciulnița – Slobozia (judecătorie – Chiroiu, declinare de competență). București. Corecturi.

*Helveția – Francis Lebrun. Îi ofer *Le latin mystique* de Rémy de Gourmont, ediția „Crès“ (no 411) cu dedicație: „Francisco meo ex dono: Mathieu Jean Caragiale (cu miniatură). Pridie idus Februarii MCMXXIX“. Îi dau lui Francis Lebrun fișa mea de „curriculum vitae“.*

Bronșită, tuse – calmată.

Sionu și înapoi.

A III-a corectură și bunul de imprimat.

Teribil de răcit și gripat. Stau la pat – la orele 18 : 39° cu 6.

Ventuze – lipsă de poftă de mîncare și insomnie persistentă.

Ameliorare.

Ventuze.

”

Aristide Blank invitație la Michaela Catargi, cunoștință cu prințul Charles Antoine de Roban.

Recepție Michaela Catargi.

A XLIV-a aniversare a nașterii mele.

*„Cartea Românească“ – Toneghin, Pora, insist să fie grăbită punerea în vînzare a *Crailor*...*

Fundulea – Sionu -București.

*Primește primul exemplar din Craii... (hîrtie vîrgată) *nebroșat*.*

*Seara. Punerea în vînzare a *Crailor de Curtea-Veche*, la „Cartea Românească“ (am 44 de ani și 4 zile).*

Catedrala Sfîntul Iosif – Messa încoronării de Mozart.

Sionu – Dă la 38 țărani (din Bărcănești și Elisa Stoenești) în dijmă, 260 pogoane pentru porumb și 13 1/2 furaj.

București.

1929 Agenda – Acta – Memoranda – cu blazon pictat de el – Însemnări meteorologice – zi de zi – (datele aniversare, implicit).

- 2 ianuarie J'écris les premières lignes de Școala Țațelor.
- 11 " Pora a predat m[anu]s[crisul] Craii... p[entru] comp[letarea] execuției tehnice, de tipar.
- 12 " Crainic, întâlnit, îi propune să editeze Craii... colecția „Gîndirea“.
- 15 " Sionu și înapoi – Scrisoare lui Crainic.
- 19 " Acceptă condițiile „Clărtii R[omânești]“ p[entru] editare. Fr[ancis] Lebrun. Promesse ruban rouge.
- 29 " Corecturi – 86 pag[ini].
- 31 " Sionu și înapoi.
- 4 februar[ie] Înapoierea corecturilor.
- 7 - 8 " Corecturi și înapoierea lor.
- 11 " București – Ciulnița – Slobozia (judecătorie – Chirotiu, declinare de competență). București. Corecturi.
- 13 " Corecturi.
- 18 " Helveția – Francis Lebrun. Je lui offre *Le latin mystique* de Rémy de Gourmont, éd[ition] „Crès (no 411) avec dédicace : «Francisco meo ex dono: Mathieu Jean Caragiale (enluminé). Pridie idus Februarii MCMXXXIX». Je donne à Fr[ancis] Lebrun fiche de mon «curriculum vitae».
- 23 - 24 " Bronșită, tuse – calmată.
- 26 " Sionu și înapoi.
- 27 " A III-a corec[tur]ă și bunul de imprimat.
- 5 martie Terriblement refroidi et grippé. Je m'alite – 18 h : 39°6.
- 6 - 9 " Ventuze – manque appétit et insomnie persistent.
- 10 " Ameliorare.
- 11 - 13 " Ventuze.
- 15 - 23 " "
- 23 " Ar[istide] Blank invitație la Michaela Catargi, cunoștință cu prințul Charles Antoine de Rohan.
- 24 " Recepție Mich[aela] Catargi.
- 25 " XLIV[-éme] ann[iversaire] ma naissance.
- 26 " „[Cartea] Românească“ – Toneghin, Pora, je presse mise en vente Craii...
- 27 " Fundulea – Sionu – București.
- 28 " Primește primul ex[em]plar din Craii...(papier vergé) nebroșat.
- 29 " Soir. Mise en vente de Craii de Curtea-Veche à la „Cartea Românească“ (44 ans et 4 jours).
- 1 aprilie Catedrala Sf[ântul] Iosif – Messe du couronnement de Mozart.
- 3 - 9 " Sionu – Dă la 38 țărani (din Bărcănești și Elisa Stoenescu) în dijmă, 260 pogoane p[entru] porumb și 13 1/2 furaj.
- 9 " București.

Scuze lui Rebreanu că nu poate ceti la „Teatrul Național“.

Explicație violentă cu Gogu Ionescu pe care-l alungă aspru, în fața țărănilor.

Au început să înflorească violetele.

București.

Sionu.

București.

„Cartea Românească“ îi trimite 20 exemplare drepturi de autor.

„Ultima oră“ I, nr. 103, pagina a II-a omagiu lui Mateiu Caragiale 5 articole.

Cina – d-na Nelia Pavlova.

Au început să înflorească liliacul și castanii.

Lapedatu: cuvinte amabile de mulțumiri pentru Craii...

Întrunire a „Derby“-ului român la Băneasa.

14,15. Cutremur de pământ.

Helveția. Francis Lebrun. Propunerea pentru Legiunea de onoare s-a făcut.

Reclamă la Tribunalul Ialomița pe Gogu Ionescu pentru furt de porumb.

Sionu și-napoi.

23,30 – Recepție la Ministerul Externe.

Orele 18. Garden parties la Brâncoveanu.

Sionu – și înapoi.

Dăruiesc Irinei (Aslan) un mic giuvaier „credință, milă, speranță“.

Fundulea și-napoi.

Daubrée îi comunică: intervenție oficială nu s-a făcut pentru Legiunea de onoare. Depun la Brâncoveanu cărțile de vizită și îi las, dimpreună cu o scrisoare explicativă, veritabilele arme ale vechii Case Brâncoveanu.

Fundulea și-napoi.

*” ” ”
10 000 acout din drepturile autor Craii...*

Scrisoarea Nelinei Pavlova (Sofia).

Banca Blank – Locația unui safe pe 6 luni.

Sionu – (de la 22 – 3 august).

” Ploaie binevenită.

București.

Sionu.

București – Explozia fortului Domnești (20,15).

Sionu.

București.

Sionu.

- 12 [aprilie] *Scuze lui Rebreanu că nu poate ceti la „Teatrul Național“.*
- (- 15 Sionu)
- 16 „ *Explicație violentă cu Gogu Ionescu pe care-l alungă aspru, în fața țărănilor.*
- (- 20 Sionu)
- 18 aprilie *Commencé floraison violettes.*
- 21 „ *București.*
- 22 - 27 „ *Sionu.*
- 27 „ *Bucarest.*
- 30 „ *„Clartea] R[omânească]“ îi trimite 20 ex[emplare] dr[epturi] autor.*
- „Ultima oră“ I, nr. 103, pagina [a] II[-a] omagiu lui M[ateiu] Carag[iale] 5 articole.*
- 5 mai *Cina - Mme Nelia Pavlova.*
- 8 „ *Commencé floraison lilas et châtaigniers.*
- 13 „ *Lapedatu : aimable mot de remerciement p[our] Craii...*
- 19 „ *Réunion du „Derby“ roumain à Băneasa.*
- 20 „ *14,15. Cutremur de pământ.*
- 23 „ *Helveția. Fr[ancis] Lebrun. Propunerea p[entru] Legiunea de onoare s-a făcut.*
- 6 iunie *Reclamă la Tribunalul] Ialomița pe Gogu Ionescu p[entru] furt de porumb.*
- 7 „ *Sionu și-năpoi.*
- 9 „ *23,30 - Recepție la Ministerul] Externe.*
- 10 „ *18 h. Garden parties chez Brancovan.*
- 11 „ *Sionu - retour.*
- 12 „ *Je fais cadeau à Irène (Aslan) un petit bijou «foi, charité, espérance».*
- 15 „ *Fundulea și-năpoi.*
- 19 „ *Daubrée îi comunică : intervenție] oficială nu s-a făcut [pen- trul] Legiunea de onoare. Dépose chez Brancovan cartes et y laisse, avec lettre explicative, les véritables armes de l'ancienne maison B[rancovan].*
- 25 „ *Fundulea și-năpoi.*
- 1 iulie „ „
- 16 „ *10 000 acout din drepturile autor Craii...*
- 21 „ *Scrisoare Nelinei Pavlova (Sofia).*
- 22 „ *B[an]ca Blank - Locația unui safe pe 6 luni.*
- Sionu - (de la 22 - 3 august).*
- 27 - 28 „ „ *Pluie salutare.*
- 3 august *București.*
- 12 „ *Sionu.*
- 19 „ *București - Explozia fortului Domnești (20,15).*
- 27 „ *Sionu.*
- 4 sept[embrie] *București.*
- 9 „ *Sionu.*

*Invitat la Sinaia, de Riegler-Dinu la Congresul internațional de critică.
București.*

Fundulea și-napoi.

Lebrun îi cere din nou „curriculum vitae“ în vederea rubanului rouge.

Sionu și-napoi.

Sionu.

Decesul regentului Gh. Buzdugan.

„Cartea Românească“ – s-au vândut 1 400 exemplare din Craii...

Sionu.

Act de cesiune pentru 4 000 lei din drepturile autor Craii...

Sionu (munci agricole, dijmuit – 3 noiembrie).

Încep să lucrez la Soborul Țațelor.

Continui să lucrez la Soborul Țațelor.

Prima zi de cătănie.

A doua și ultima zi de cătănie.

Scos bijuterii din „Safe“.

*Helveția – Francis Lebrun are nevoie de suplimentare informații pentru
completarea fișei, propunerea Legiunea de onoare.*

Autorizația pentru a cumpăra pușcă.

Sionu. Munci – arătură – întrerupte de vreme rea.

*Uhrynowsky îmi spune că i-a scris lui Prokopie, ministrul Afacerilor Externe
al Finlandei, cu privire la propunerea mea, din 1922, pentru Roza-albă.
(deasupra desenul Ordinului schițat).*

*Președintele Republicii Franceze semnează la Paris decretul prin care sunt numit
cavaler al ordinului național francez al Legiunii de onoare. Stare foarte
proastă, depresiune nervoasă, anxietate, poate intoxicație. Ventuze pe ceafă.*

Fundulea și-napoi.

*(cu desen Ordin) Brevetul prin care mi se conferă decorația de *Cavaler al
Ordinului național francez al Legiunii de onoare* este întocmit, vizat, sigilat
și înregistrat cu nr. 40 318 de către Marea Cancelarie a Ordinului.*

Cadou lui Francis Lebrun. La poésie française au moyen âge, legată.

Cumpărat gravură Pomona de Angélique Kaufmann de dell'Aqua (lei 180).

- 13 sept[embrie] *Invitat la Sinaia, de Riegler-Dinu la Congresul internațional de critică.*
- 17 " *București.*
- 23 [septembrie] *Fundulea și-napoi.*
- 25 " *Lebrun îi cere din nou „curriculum vitae“ în vederea rubanului rouge.*
- 26 " *Sionu și-napoi.*
- 29 - 6 oct[ombrie] *Sionu.*
- 7 oct[ombrie] *Decesul regentului Gb. Buzdugan.*
- 10 " *„[Cartea] Românească“ – S-au vândut 1 400 ex[emplare] din Craii...*
- 13 - 20 " *Sionu.*
- 23 " *Act de cestiune p[entru] 4 [000] lei din drept[urile] autor Craii... Sionu (munci agricole, dijmuit – 3 noiembrie).*
- 24 " *Je commence travailler à Soborul Țațelor.*
- 25 " *Je continue " " "*
- 28 " *I-er jour soldatesque.*
- 29 " *II-ème et dernier jour soldatesque.*
- 5 noiembrie *Pris bijoux de la „Safe“.*
- 9 și 10 " *– Helvetia – Fr[ançais] Lebrun are nevoie de supl[imentare] informații p[entru] compl[etarea] fișei, propunerea Legiunea de on[oare].*
- 18 noiembrie] *Autorizația p[entru] a cumpăra pușcă.*
- 18 noiembrie – *Sionu. Munci – arătură – întrerupte de vreme rea.*
- 2 dec[embrie]
- 4 " *Uhrynowsky me dit avoir écrit à Prokopie, min[istre] affaires] étr[angères] Finlande au sujet ma proposition de 1922 pour la Rose-blanche. (deasupra desenul Ordinului schițat)*
- 17 " *Le Président de la République française signe à Paris le décret par lequel je suis nommé chevalier de l'ordre national français de la Légion d'honneur. Grand malaise, dépression nerveuse, anxiété, peut-être intoxication. Ventouses nuque.*
- 23 " *Fundulea și-napoi.*
- 28 " *(cu desen Ordin) Mon brevet de nomination à la décoration de chevalier de l'Ordre national français de la [Légion] d'honneur] est fait, visé, scellé et enregistré au nr. 40 318 p[ar] la grande Chancellerie de l'Ordre.*

1930 Agenda – Acta – Memoranda blazon pictat – ani[versărilor] știute – notițe meteorologice, zilnice (+chest[iuni] bancare).

- 2 ianuarie *Cadou lui Fr[ançais] Lebrun. La poésie française] au moyen âge, legată,*
- 8 " *Cumpărat gravură Pomona d[el] Angélique Kaufmann de dell'Aqua (lei 180).*

Sionu și-napoi.

Puțin înainte de miezul nopții întâlnește pe C. Nelone, pe Pierre Daubrée, Consul General al Franței care-i spune că brevetul a sosit.

(cu desenul Ordinului)

12,25. La Consulatul Franței. Pierre Daubrée, Consul General, îmi înmânează brevetul de cavaler al Ordinului Național al Legiunii de onoare (no. 40 318/28 decembrie 1929). *Oferă lui Lebrun: Corespondența lui Baudelaire, legată.*

Scrisoare de mulțumire lui G. Puaux, ministrul Franței, pentru Legiunea de onoare.

Iscălește moțiune favorabilă pentru Rebreanu.

Îi ofer lui Francis Lebrun autograful „Suvenire Ion Luca 1878” cu dedicație: „Lui Francis Lebrun. Suvenire. Mateiu Ion. 1930”.

Îi ofer lui Francis Lebrun *Les oeuvres de maître François Villon*, ediție „Bibliotheca romanica”, cu dedicație: „à maître Francis”.

Mützner, gravorul, i-a regăsit placa.

Comandă la Paris insignele Ordinului.

Sionu.

București.

I-am oferit 40 de ouă proaspete lui Francis Lebrun, am cinat la Lebrun.

Comand prin scrisoare lui Arthur Bertrand, la Paris, crucea de cavaler al Legiunii de onoare, fără cutie, și 0,25 m panglică roșie.

Sionu – distribuirea loturilor la țărani.

Oferit 40 de ouă proaspete...(cf. și 6 aprilie. Eroare?)

Crucea Legiunii de onoare a venit deteriorată (lui Daubrée s-o trimeată lui Bertrand).

Viitorul Al. Maurodi. S. S. R. e vinovat că nu s-au încasat banii premiului C. A. Rosetti.

Încasează premiul prin Măciucescu.

Demisia din S. S. R.

Tensiune arterială 15,9; 45 ani, 1 lună, 16 zile.

20,30 „Iordache” (Colonnades). Dîner în onoarea lui Marinetti.

S. S. R.

Sionu. Au înflorit salcîmii la Sionu.

„ Prima pagină din *Sub pecetea tainei*.

(tabelul zilelor cînd a scris la *Sub pecetea tainei*:

18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12, 13 XII 1930;

4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18 III, 9, 11 IV, 2,

3, VI 1931;

- 15 ianuarie Sionu și-napoi.
- 28 „ Puțin înainte de miezul nopții întâlnește pe C. Nelone, pe Pierre Daubrée, Consul general al Franței care-i spune că brevetul a sosit.
- 29 [ianuarie] (cu desenul Ordinului).
12,25. Consulat de France. Pierre Daubrée C[onsul] G[énéral] me remet le brevet de nomination de chevalier de l'Ordre National de la Légion d'honneur (no. 40 318/28 déc[embre] 1[929]). Oferă lui Lebrun : Coresp[ondența] lui Baudelaire, legată.
- 30 „ Scris[oare] de mulțumire] lui G. Puaux, minist[ru]l Fr[anței] p[entru] Legiunea de onoare.
- 9 februarie Iscălește moțiune favorabilă p[entru] Rebreanu.
- 10 „ J'offre à Fr[ancisc] Lebrun autographe «Suvenire Ion Luca 1878» avec dédicace: «Lui Francis Lebrun. Suvenire. Mateiu Ion. 1930».
- 14 „ [J'offre à Francis Lebrun] Les oeuvres de maître François Villon éd[itions] „Bibliotheca romanica», avec dédicace : «à maître Francis».
- 28 „ Mützner, gravorul, i-a regăsit placa.
- 30 martie Comandă la Paris insignele Ordinului.
- 1 aprilie Sionu.
- 5 „ București.
- 6 „ Offert 40 oeufs frais à Fr[ancisc] Lebrun, dîné chez Lebrun.
- 18 „ Je commande par lettre à Arthur Bertrand, Paris, croix de chevalier de la Légion d'honneur, sans écriin et 0,25 m ruban rouge.
- 19 - 25 „ Sionu – distribuirea loturilor la țărani.
- 26 „ Offert 40 oeufs frais... (cf. și 6 aprilie. Eroare?)
- 2 mai Crucea Legiunii] de onoare a venit deteriorată (lui Daubrée s-o trimeată lui Bertrand).
- 6 „ Viitorul Al. Mavrodi. S. S. R. e vinovat că nu s-au încasat banii premiului C. A. Rosetti.
- 8 „ Încasează premiul prin Măciucescu.
- 9 „ Demisia din S.S.R.
- 11 „ Tensiune arterială 15, 9; 45 ani, 1 lună, 16 zile.
- 12 „ 20,30 „İördache“ (Colonnades). Dîner în on[oaarea] lui Marinetti. S.S.R.
- 13 - 24 „ Sionu. Robiniers de Sionu fleuris.
- 18 „ „ Prima pagină din Sub pecetea tainei.
(tabelul zilelor cînd] a scris la Sub pecetea tainei:
18, 20, 21 V, 9, 10, 12, 14, 15, 16 X, 9, 10, 11, 12,
13 XII 1930;
4, 8, 9, 10, 11, 12, 14 I, 7, 9, 20, 22 II, 16, 17, 18
III, 9, 11 IV, 2, 3 VI 1931;

4,5 X 1932;
28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9 – 12 (inclusiv), 17, 24, 29 III, 19-30 (inclusiv)
XII 1933;
2, 5 – 8, 21, 23 – 31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1 – 8, 10, 16, 19, 20, 26, 27
III, 31 VIII, 1, 2, 21 – 23 IX, 10, 11 XII–1934.

București.

Vasile Stoica.

Ceai-cozerie la *Athénée Palace* (cu Marcel Rey, ziarist francez).

Sionu – treieratul porumbului.

22,10 Prințul Carol coboară din avion la Băneasa.

Lovitură de stat.

Cabinet camuflat Mironescu, de 24 ore.

București. Prințul Carol proclamat rege.

Sionu.

București.

Sionu și-napoi.

Brașov.

Cu trăsura la Nona.

Cu dr. Liviu Câmpeanu, în auto, Neustadt, Rîșnov, Bran.

Singur la Dîrste.

Sibiu.

Ocna Sibiului.

Cisnădioara și Cisnădie.

București.

Strand. Cină. Familia.

Sionu.

București.

Sionu.

Cephalgie; Lumbago; Friguri.

București.

Sionu.

București.

Cabinet Maniu demisie.

Sionu – munci – dijmuit (11 zile).

Fixez începutul la *Sub pecetea tainei.*

Cabinet Mironescu.

București, mare farsă cu prețul porumbului.

Sionu și-napoi.

Curse Băneasa.

Curse Băneasa.

„*Cartea Românească*“. Corecturi Craii...

„*Enescu*“ – diheu „*Gîndirea*“.

4, 5 X 1932;
 28 II, 2, 3, 6, 7, 8, 9–12 (*inclusiv*), 17, 24, 29
 III, 19–30 (*inclusiv*) XII 1933;
 2, 5–8, 21, 23–31 I, 2, 3, 24, 28 II, 1–8, 10, 16,
 19, 20, 26, 27 III, 31 VIII, 1, 2, 21–23 IX, 10, 11
 XII– 1934.)

- 24 mai *București.*
 26 [mai] Vasile Stoica.
 28 „ Thé-causerie Ath[éné]e] Palace (Marcel Rey journaliste fran-
 çais).
 31 mai – 8 iunie Sionu – Battage maïs...
 6 iunie 22,10 Prince Carol descend d'avion à Băneasa.
 Coup d'état.
 7 „ *Cabinet camuflat Mironescu, de 24 ore.*
 8 „ *București. Prințul Carol proclamat rege.*
 10 „ *Sionu.*
 14 „ *București.*
 25 „ *Sionu și-napoi.*
 27 „ *Brașov.*
 28 „ *Cu trăsura la Nona.*
 29 „ *Cu dr. Liviu Câmpeanu, în auto, Neustadt, Rîșnov, Bran.*
 30 „ *Singur la Dîrste.*
 2 iulie *Sibiu.*
 4 „ *Ocna Sibiului.*
 6 „ *Cisnădioara și Cisnădie.*
 8 „ *București.*
 15 „ *Strand. Dîner. Familia.*
 25 „ *Sionu.*
 9 august *București.*
 13 „ *Sionu.*
 14 - 26 „ *Cephalalgie; Lumbago; Friguri.*
 23 „ *București.*
 6 sept[embrie] *Sionu.*
 13 „ *București.*
 6 oct[ombrie] *Cabinet Maniu demisie.*
 8 „ *Sionu – munci – dijmuit (11 zile).*
 9 „ *Je fixe commencement de Sub pecetea tainei.*
 10 „ *Cabinet Mironescu.*
 26 „ *București, grande farce prix maïs.*
 30 „ *Sionu și-napoi.*
 2 noi[embrie] *Curse Băneasa.*
 6 „ „ „
 12 „ *„[Artea] Românească“. Corecturi Craii...*
 16 „ *„Enescu“ – dîneu „Gîndirea“.*

N. M. Condiescu pe care îl rugasem să cineze cu mine la *Capșa* nu vine.

Lui Condiescu, 1 exemplar Remember.

Penclub. Cina. M. Bedel.

Cina. S. S. R. Gaston Rageot.

Termină I-a parte din Sub pecetea tainei.

O dă „Gîndirei“.

„Enescu“. Banchet cu 400 de lei tacîmul. 10 ani ai „Gîndirei“.

Sionu și-napoi. O gîscă lui Francis Lebrun.

La Sionu au înflorit mixandrele în aer liber.

I-a aniversare pentru Legiunea de onoare.

(În capul paginei): Aera nova.

Moartea lui Joffre.

Începe a doua parte din Sub pecetea tainei.

Lucrează la Sub pecetea tainei.

Dă 12 pagini din partea a II-a „Gîndirei“.

„ încă 2 „ „ „ „ „ „

Lucrează puțin la Sub pecetea tainei.

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „

„ „ „ „ „ „ (puțin).

Cina. Dineu S. S. R. pentru Colette.

*Primește în dar 2 bucăți etamină (verde de Saxa și or d'Empire allemand)
de la căpitanul Ghieu, aduse din Germania.*

Sub pecetea tainei (copie).

„ „ „ (lucrează 18 : dă 7 pagini).

„ „ „ („ mai dă 7 pagini).

Demisia Cabinet Mironescu.

Fundulea și-napoi.

Sub pecetea tainei (lucrează).

Sionu (predă 3 pagini și ceva din Sub pecetea tainei).

Belșug de violete înflorite.

Loturi la cultivatori – Alphonse al XIII-lea al Spaniei abdică.

Proclamarea Republicii spaniole.

A plantat aleea de la intrarea curții 12 salcîmi (robiniers) (5 dreapta, 7 stînga).

*Sosirea rîndunelor. Sfirșitul stipulațiunilor lui Titulescu, printr-un eșec com-
plet. Cabinet Iorga.*

Treieratul porumbului.

Sionu-București.

- 25 noiembrie] N. M. Condiescu que j'avais prié à dîner chez „Capșa“ ne vient pas.
- 26 „ Lui Condiescu, 1 exemplar] Remember.
- 1 decembrie] Penclub. Cina. M. Bedel.
- 5 „ Cina. S.S.R. Gaston Rageot.
- 13 „ Termină I-a parte din Sub] pecetea] tainei.
O dă „Gîndirei“.
- 20 „ „Enescu“. Banquet payant 400 lei. 10 ani ai „Gîndirei“.
- 23 „ Sionu și-napoi. O gîscă lui Fr[ancis] Lebrun.
À Sionu giroflées fleuries en plein air.
- 28 „ I-a aniversare p[entru] Legiunea] de onoare.

1931 – ac[elași] motto, ac[elași] blazon, ac[eleași] notițe meteorologice, zilnice –

- 1 ianuarie [În capul paginei]: Aera nova.
- 3 „ Moartea lui Joffre.
- 4 „ Începe a doua parte din Sub] pecetea] tainei.
- 8, 9 „ Lucrează la Sub] pecetea] tainei.
- 10 - 11 „ „ „ „ „ „
- 12 „ Dă 12 pagini din p[artea a] II-a „Gîndirei“.
- 14 „ încă 2 „ „ „ „ „ „
- 7 februarie] Lucrează puțin la Sub] pecetea] tainei.
- 9 „ „ „ „ „ „ „
- 20 „ „ „ „ Sub] pecetea] tainei.
- 22 „ „ „ „ „ „ „ (peu).
- 1 martie Cina. Dineu S.S.R. p[entru] Colette.
- 11 „ Primește în dar 2 bucăți etamină (verde de Saxa și or d'Empire allemand) de la căpitanul Ghîeu, aduse din Germania.
- 16 „ Sub] pecetea] tainei (copie).
- 17, 18 „ „ „ „ (lucrează 18: dă 7 pagini).
- 21 „ „ „ „ („ mai dă 7 pagini).
- 4 aprilie] Demisia Cabinet Mironescu.
- 6 „ Fundulea și-napoi.
- 9 „ Sub] pecetea] tainei (lucrează).
- 11 „ Sionu (predă 3 pagini] și ceva din Sub] pecetea] tainei).
- 12 „ Abondante floraison violettes.
- 14 „ Loturi la cultivatori – Alphonse [al] XIII[-lea] al Spaniei abdică. Proclamarea republicii] spaniole.
- 17 „ A plantat aleea de la intrarea curții 12 robiniers (5 dreapta, 7 stînga).
- 18 „ Sosirea rîndunelor. Fin stipulations Titulesco par échec complet. Cabinet Iorga.
- 22 (sqq) Battage maïs...
- 24 „ Sionu – București.

Băneasa Curse.

50 ouă oferite lui Francis Lebrun.

C. Lupu.

Corecturi „Cartea Românească“.

Sionu.

Vegetație întârziată.

București. Liliacul și castanul înfloriți de vreo 10 zile.

Liliacul de Persia mai târziu.

S-a adoptat ora Europei Centrale.

L-am întâlnit pe doctorul Lupu în biroul fratelui său la *Athénée Palace*. A declarat a fi satisfăcut de a mă considera printre partizanii săi, pentru persoana și numele meu.

Salcîmii în floare.

Băneasa. Derbyul român.

Lucrat Sub pecetea tainei.

Ministerul de Interne. Goneriu.

Furt cu efracție la conac Sionu (miezul nopții).

Sfârșitul septenalului președinției lui G. Doumergue.

Sionu, Speteni (la jandarmi) Fundulea – și înapoi.

Liga Culturală. Convocarea „Gîndirei“ pentru participare la omagiul Iorga 60 ani.

Cinat cu maestrul Birnberg și D-na Radojewska restaurant aproape de Schitu Măgureanu.

[Cinat cu maestrul Birnberg și D-na Radojewska bufet Șosea (vezi cartea de socoteli)].

Muntele de Pietate. (Broșă cu briliante).

Moartea lui C. Enescu – Fundulea (martor în procesul Gogu Ionescu).

Muntele de Pietate. Brățara 1 safir și briliante.

” ” ” inel c-un safir.

” ” ” ” 2 briliante.

” ” ” ” 2 safire, 2 briliante.

” ” ” broșă 4 ametiste și diamant.

(indescifrabil) etalon aur Anglia.

A dat pentru „Cele trei Crișuri“ articolul „Vechi impresii de spectator“.

Muntele de Pietate – inel c-un diamant.

” ” ” brățară 7 briliante și diamante.

Adoptarea orei orientale.

Muntele de Pietate. Fragment colier cu briliante.

Sionu. Culesul porumbului.

Frigul a dăunat vegetației. Robiniers (salcîmi) – resedas înghețat.

Magnifică zi de toamnă.

Sionu – București auto, la întors tras de cai.

Lui Lebrun o găscă.

Reveillon la Lebrun. Oferit lui Lebrun Baudelaire legat.

- 26 april[ie] *Băneasa. Curse.*
- 29 " *50 ouă oferite lui Fr[ancisc] Lebrun.*
- 2 mai-6 mai *C. Lupu.*
- 7 mai *Corecturi „C[arta]*
- 8 " *Sionu.*
- 12 " *Vegetația întârziată.*
- 13 " *București. Liliacul și castanul înfloriți de vreo 10 zile.*
Liliacul de Persia m[ai] îrziiu.
- 15 " *S-a adoptat ora Europei Centrale.*
- 18 " *Rencontré docteur Lupu dans le bureau de son frère à l'Athé-
née Palace. Déclaré être satisfait de me compter parmi siens
pour ma personne et pour mon nom.*
Floraison robiniers.
- 31 " *Baneasa. Derby roumain.*
- 2-3 iunie *Lucrat S[ub] plecetea] tainei.*
- 3 " *Minist[erul] de Interne. Goneriu.*
- 12 " *Furt cu efracție la conac Sionu (miezul nopții).*
Fin septennal G. Doumergue.
- 14 " *Sionu, Speteni (la jandarmi) Fundulea – și-napoi.*
- 18 " *Liga Culturală. Convocarea „Gîndirei“ p[entru] particip[are]
la omagiul Iorga 60 ani.*
- 21 iulie *Dîné avec maître Birnberg et M-me Radojewska restaurant
près Schitu Măgureanu.*
- 26 " *[Dîné avec maître Birnberg et M-me Radojewska] bufet Șosea
(v[oir] livre – comptes).*
- 26 august *Muntele de Pietate – (Broșă cu briliante).*
- 3 sept[embrie] *Moartea lui C. Enescu – Fundulea (martor în procesul Gogu
Ionescu).*
- 5 " *Muntele de Pietate. Brățara 1 safir și briliante.*
- 9 " " " " *inel c-un safir.*
- 11 " " " " " *2 briliante.*
- 15 " " " " " *inel 2 saffire], 2 briliante.*
- 18 " " " " " *broșă 4 ametiste și diamant.*
- 21 " *[indescifrabil] etalon aur Anglia.*
- 22 " *A dat p[entru] „Cele 3 Crișuri“, articolul Vechi impresii de
spectator.*
- 23 " *M[untele] de Pietate – inel c-un diamant.*
- 30 " " " " " *brățară 7 briliante și diamante.*
- 1 oct[ombrie] *Adopt[area] orei orientale.*
- 5 " *M[untele] d[e] Pietate. Fragment colier cu briliante.*
- 13 oct[ombrie]sqj *Sionu. Culesul porumbului.*
- 3 noi[embrie] *Frigul a stricat vegetației. Robiniers – resedas înghețat.*
- 10 " *Magnifique journée automne.*
- 11 " *Sionu – Buc[urești] auto, la întors tras de cai.*
- 23 dec[embrie] *Lui Lebrun o gîscă.*
- 31 " *Reveillon la Lebrun. Oferit lui [Lebrun] Baudelaire legat.*

Încredințat în mâinile lui P. Zarifopol 1 manuscris și 2 acte tipărite ale lui I. L. Caragiale (vezi 9. VIII. 1935).

Concerte – conferințe, invitații (Paul Zarifopol) – cutremure de pământ etc. etc. Comemorările ordinelor primite... plecări Sionu și înapoi mai rare. (cerneală) A XLVII-a aniversare a nașterii mele. Aera Nova.

Asasinatul Sofiei Aslan.

Morgă.

Înmormântarea Sofiei Aslan.

Atentat contra Paul Doumer.

Moartea lui Paul Doumer.

Albert Lebrun președinte.

Demisia Cabinet Iorga.

Vine Titulescu.

Tribulații pentru formarea Cabinetului.

Eșec Titulescu-Vaida.

Călărași – Silistra și-napoi București.

Înflorește Catalpa.

Află că L. B. (Eliza Băicoianu) a pierdut Craii..., îi lasă un exemplar.

Își dă demisia din S. S. R.

Dimineata pisica s-a rănit la bot și labe.

Demisia Cabinetului Vaida.

Formarea Cabinetului Vaida.

Explozie depozit muniții Rudeni Chiajna.

22,23 Cutremur de pământ, tare, oscilații circulare.

Lucrează Sub Pecetea tainei.

Călduri. Invazia musculițelor galbene.

Sionu.

„ *Culesul porumbului. Demisia Vaida.*

Cabinet Maniu – dijmă...

București.

Sf. Matei. Aera Nova. Întărirea sistemului.

Opera. Năpasta.

Regenerare prin amputare.

Al. Rosetti prin Răcăciuni cere «român» pentru C. Notrovo.

Sionu.

Lui Lebrun o găscă.

1932 *Același*] blazon – *același*] motto – notițe meteor[ologice] zilnice 8 ani și 8 luni 9 ani și 9 luni etc. etc. – date magice, o astrologie atentă.

- 9 ianuarie Consigné mains P. Zarifopol 1 manuscrit et 2 factumes imprimés de I. L. Caragiale. (voir] 9. VIII. 1935).
Concerte – conferințe, invitații (Paul Zarifopol) – cutremure de pământ etc. etc. Comemorările ordinelor permise... plecări Sionu și înapoi m[ai] rare.
- 25 martie (cerneală] XLVII-ème anniv[ersaire] de ma naissance.
Aera Nova.
- 27 aprilie *Asasinatul Sofiei Aslan*.
- 28 [aprilie] *Morgă*.
- 30 „ *Înmormântarea Sofiei Aslan*.
- 6 mai *Atentat [ontra] Paul Doumer*.
- 7 „ *Moartea lui Paul Doumer*.
- 10 „ *Albert Lebrun prezident*.
- 31 „ *Demisia Cabinet Iorga*.
- 2 iunie *Vine Titulescu*.
- 3 „ *Tribulații p[entru] form[area] cabinetului*.
- 5 „ *Eșec Titulescu – Vaida*.
- 10-11 „ *Călărași – Siliștra și-napoi București*.
- 15 „ *Înflorește catalpa*.
- 7 iulie *Află că L. B. [Eliza Băicoianu] a pierdut Craii..., îi lasă un exemplar*.
- 8 „ *Își dă demisia din S. S. R.*
- 25 „ *La chatte blessée matin menton et pattes*.
- 10 august *Demisia Cab[inetului] Vaida*.
- 11 „ *Form[area] Cab[inetului] Vaida*.
- 1 sept[embrie] *Explozie dep[ozit] muniții Rudeni Chiajna*.
- 26 „ *22,23 Cutremur de pământ, tare, oscilații circulare*.
- 4-5 oct[ombrie] *Lucr[ează] S[ub] p[lecetea] tainei*.
- 15 „ *Călduri. Invazia musculițelor galbene*.
- 16 „ *Sionu*.
- 17 „ „ *Culesul porumbului. Demisia Vaida*.
- 20 „ *Cabinet Maniu – dijmă...*
- 8 noi[embrie] *București*.
- 16 „ *Sf. Matei. Aera Nova. Renforcement du système*.
- 1 dec[embrie] *Opera. Năpasta*.
- 20 „ *Coupe – Sombre*.
- 21 „ *Al. Rosetti prin Răcăciuni cere «roman» p[entru] C. Notrovo*.
- 23 „ *Sionu*.
- 24 „ *Lui Lebrun o gîscă*.

cave, age, tace (și-n arme)

Demisia Cabinetului Maniu.

Cabinet Vaida.

Cabinet Hitler în Germania.

Audiție Asociația muzicală la Sabina Cantacuzino.

Parlamentul votează legea stării de asediu pe zone în România.

Anibal Teobari se sinucide.

Comitetul Asociației muzicale, la el acasă.

Un denunț anonim îi indică: lucrurile furate la Radu Nisiparu și fiică-sa, dusă la „Mașina de pîine“.

Obține percheziția Parchetului Ilfov. (Mașina de pîine).

Găsește nappes bleue damassée (față de masă bleu de damasc) și 2 ștergere.

Radu Nisiparu declară că le-a cumpărat de la Vasilica Eug. Ionescu (ștergerul).

Lucrează „Sub pecetea tainei“.

Dă „Gîndirei“ copie Sub pecetea tainei.

Lucrează „Sub pecetea tainei“ (în fiecare zi).

Caracostea vizită. Acceptă conferința seminar litere pentru 30. III.

L. B. (Eliza Băicoianu) invită pentru seară muzicală engleză.

Audiție Asociația Muzicală la Irina Procopiu.

Academia de comerț. Audiție muzicală engleză.

Dejun și ceai la soră-sa.

(cerneală) A XLVIII-a aniversare a nașterii mele. Evadare, emancipare, eclipsă, exclusivism. Reculegere, retragere, reprimare, ruptură.

Snobism.

Afacerile sunt afaceri.

Regenerare prin amputare (semn special). Inspirație binecuvîntată. Mă susțin de la a ține conferință la Facultatea de litere.

L. B. (Elise Băicoianu). Găsesc prilejul de a îi mărturisi a fi fost îndrăgostit de ea.

Apare Gîndirea cu „Sub pecetea tainei“.

Nerăbdătoare să îl înfilnească pe Bartolo al ei, L. (Elise) trece repede pe lîngă mine, eu fac la fel.

I-am trimis lui L. B. (Elise Băicoianu) dimpreună cu urări de fericire 20 de splendide garoafe stacojii.

Reforma vieții mele a fost aplicată cu strictete și a dat bune rezultate. Să perseverez consolidînd-o. Să-mi desăvîrșesc descantălierea. Să acționez cu o

1933 *același balzon – același motto – aceleași notițe meteorologice zilnice*

- 1 ianuarie cave, age, tace [și-n arme]
- 12 „ Démission cabinet Maniu.
- 14 „ Cabinet Vaida.
- 30 „ *Cabinet Hitler în Germania.*
- 1 febr[uarie] *Audiție Asociația Muzicală la Sabina Cantacuzino.*
- 3 „ *Parlamentul votează legea stării de asediu pe zone în Rom[ânia].*
- 4 „ *Anibal Theobari se sinucide.*
- 9 „ *Comitetul Asociației muzicale, la el acasă.*
- 15 „ *Un denunț anonim îi indică : lucrurile furate la Radu Nisiparu și fiică-sa, dusă la „Mașina de pîine“.*
- 18 [februarie] *Obține percheziția parchetului Ilfov. [Mașina de pîine].*
- 20 „ *Găsește nappes bleues damassées și 2 ștergare.*
- 21 „ *[Radu] Nisiparu declară că le-a cumpărat de la Vasilica Eug. Ionescu (ștergarul).*
- 28 februarie *Lucr[ează] Sub pecet[ea] tainei.*
- 2 martie
- 3 „ Dă „Gîndirei“ copie [sub] p[ecetea] tainei.
- 6-12 „ *Lucr[ează] [sub] p[ecetea] tainei (în fiecare zi).*
- 12 „ *Caracostea vizită. Acceptă conferința seminar literar p[entru] 30 III. L. B. [Eliza Băicoianu] invită p[entru] seară muzicală engleză.*
- Audiție Asociația Muzicală la Irina Procopiu.*
- 18 „ *Academia de comerț. Audiție muzică engleză.*
- 20 „ ~~*Dejun și ceai la soră-sa*~~
- 25 „ *(cerneală) XLVIII[-ème] anniversaire de ma naissance. Éva-sion, émancipation, éclipses, exclusivisme. Repli, retraite, refoulement, rupture. Snobisme.*
- Les affaires sont les affaires.*
- 27 „ *Coupe-Sombre [semn special]. Inspiration bénie.*
- 30 „ *Je m'esquive faire conférence faculté lettres.*
- 7 aprilie L. B. [Elise Băicoianu]. Saisis occasion lui avouer avoir été épris d'elle.
- 17 april[ie] *Apăre Gîndirea cu Sub pecetea tainei.*
- 21 „ *Pressée de rejoindre son Bartolo, L. [Elise] passe vite à côté de moi, qui fait de même.*
- 22 „ *Fais déposer chez L. B. [Elise Băicoianu] souhaits bonheur 20 splendides oeillots rouge-foncé.*
- 24 „ *La réforme de ma vie a été strictement appliquée et a donné de bons résultats. Persévérer en renforçant. Achever le décanaillement.*
- Agir avec une prudence extrême en affaires. De même dans celle dont mon existence s'est compliquée dernièrement. Si je*

extremă prudență în afaceri. De asemenea în aceea cu care mi s-a complicat existența în ultima vreme. Dacă pot să-mi păstrez superioritatea, neconsimțind decât la anumite sacrificii materiale, rezultatul, oricare ar fi, pozitiv sau negativ, n-ar prezenta pentru mine nici o primejdie. Dacă nu, ar fi un dezastru. Totul depinde de metodă. Răceală de gheață, dar fără indiferență.

1. 4 ani de când Gogu Ionescu a pus sechestru pe cei 180 000 de lei aflați în mâinile lui C. Enescu-Fundulea, 4 ani de strîmtorare, de necazuri, de griji, din pricina lui Cutalianidis.

2. Am constatat cu satisfacție o răcire în afacerea L. B. (Elise Băicoianu), la care au contribuit dovezile dezgustătoare ei legături.

Dorința de a o vedea a scăzut. Mă ispitește grozav să-mi bat joc de ea cumplit, cu ferocitate, dar ca un om rafinat. Nu pot preciza dacă pe 21 L. (Elise) a fost nepoliticoasă (mergeam și eu foarte repede). Dar mi se pare că am acționat cu prea mult zel. Pe semne că nu este obișnuită cu așa ceva.

Cunoștința prin Alfred Juvara cu doctorul Juvara.

Moartea doctorului Juvara.

Am avut norocul de a nu o mai fi întâlnit pe L. (Elise). Trebuie chiar să evit acest lucru, atît pentru a nu întîrzia răcirea, cît și pentru motive de economie. La ce bun să o cuceresc? Intenția mea este să dau înapoi, retrăgîndu-mă cu prudență. Ei îi revine să facă primul pas. La 15. V., cîntă la Manu, acolo voi avea de dovedit că sunt un mare rafinat.

15 zile de meditație au redus-o pe L. B. (Elise Baicoiano) la proporțiile unei femei accesibile și pasiunea mea la o elementară dorință de posesiune. Binecuvîntată, încă o dată, împrejurarea, poate voită din partea ei, de a nu ne întîlni. În loc să mă aprindă, asta m-a răcit. Iar defectele ei și-au dobîndit relieful normal: îngrășare, sărăcie, lipsă de eleganță, cusururi care ar descalfica-o pe oricare alta, mai cu seamă lipsa de eleganță. Să mă apuc să le îndrept, ar fi din partea mea cea mai nesăbuită nebulie; nu vreau măcar să mă gîndesc la asta. Dacă aș putea s-o fac să alunece cu oarecare sacrificii ușoare, aș intra și eu în joc. Dar dacă aș da bir cu fugiții, n-aș face mai bine?

Dacă totul s-ar putea realiza cu atîta ușurință ca *descanalizarea* mea, afacerea contestației, mai ales! Dacă mijloacele materiale mi-ar îngădui să împing la maximum *răceala glacială*.

Trebuie să fiu și mai circumspect în afaceri și mai dur. Afacerile sunt afaceri.

Mîine, la audiție, să fac așa fel încît să nu fiu în raza unui contact cu L. B. (Elise Baicoiano), făcîndu-i totuși remarcată prezența mea.

peux garder la supériorité, en (ne?) consentant que certains sacrifices matériels, le résultat quel qu'il serait, positif ou négatif, ne présenterait pour moi aucun danger. Si non, ce sera un désastre. Tout dépend de la méthode. De la froideur glaciale, mais sans indifférence.

26 avril[ie]

1. 4 ans depuis la saisie de lei 180 000 dans les mains de C. Enesco Fundulea par Gogu Ionesco, 4 ans de gêne, de tracas, de soucis grâce à Cutalianidis.

2. Constaté avec satisfaction rafraîchissement dans affaire L. B. [Elise Baïcoyano] auquel ont contribué preuve de son dégoûtant collage. Désir de la voir amoindri. Me tente forte envie de me moquer cruellement, féroce ment d'elle, mais en raffiné. Ne puis préciser si le 21 L. [Elise] a été impolie (je marchais moi-même très vite). Mais il me semble que j'ai agi avec trop de zèle. Elle ne doit pas être habituée à cela.

3 mai

Cunoștința prin Alfred Juvara cu d[octo]rul Juvara.

4 "

Moartea d[octo]rului Juvara.

5 "

[A] eu chance ne plus rencontrer L. [Elise]. Dois même éviter que cela n'arrive, tant pour ne pas attarder le rafraîchissement que pour des raisons d'économie. À quoi bon être prise? Mon intention est de faire marche en arrière, en me repliant prudemment. C'est à elle de faire le premier mouvement. Le 15. V. elle chante chez Mano, c'est là que j'aurai à faire mes preuves de grand raffiné.

6 "

15 jours de réflexion ont réduit L. B. [Elise Baïcoyano] aux proportions d'une femme à faire et ma passion à un élémentaire désir de possession. Encore une fois bénie la circonstance, voulue peut-être de sa part, de ne pas nous rencontrer. Au lieu de m'allumer, cela m'a refroidi. Et ses défauts ont pris leur relief normal : empatement, pauvreté, inélégance, défauts exclusifs chez toute autre, l'inélégance surtout. M'engager à y remédier serait de ma part la pire folie; je ne veux pas même y penser. Si je puis la faire marcher avec certains sacrifices légers, je marcherais aussi. Mais si je lâchais tout carrément la partie, ne ferais-je pas mieux?

10 "

Si tout pourrait se parfaire si aisément que mon *décanaillement*, l'affaire de la contestation, surtout! Si les moyens matériels me permettent, outrer *froidueur glaciale*.

Je dois être encore plus circonspect en affaires et plus dur.

Les affaires sont les affaires.

14 "

Demain, à l'audition, m'arranger ne pas être à la portée d'un contact avec L. B. [Elise Baïcoyano] en lui faisant cependant remarquer ma présence.

Audiție Asociația Muzicală la C. Manu. Am acționat după planul stabilit. Schimb de saluturi, al meu rece, al ei stînjedit.

Sunt pe punctul de a mă realiza, atingînd perfecțiunea. Nîcîcînd n-am fost atît de lucid. Inaugurez, în fine, vechile mele metode, pe care a trebuit să le las deoparte timp de aproximativ 30 de ani, metode radicale.

Cave, age, tace.

Politica realităților. Afacerile sunt afaceri. ...Popescu (Bărcănești – Bihor) și de a nu face vreo tranzacție, sezonul fiind ratat. Afacerea L. B. (Elise Baïcoyano) văzută sub un alt unghi și amînată pe mai tîrziu, din lipsă de bani.

De completat fișa L. B. (Elise Baïcoyano). Lipsește data exactă a nașterii. La 3. V. avea 52 de ani.

L. B. (Elise Baïcoyano) nu-mi răspunde la salut.

A înflorit catalpa (*mai înainte: liliacul, castanii*).

Pierdut în auto, după miezul nopții, 94 lei.

Puternică depresiune nervoasă.

Suprimarea ceaiului.

Oprită pe bulevard (către 11,25) L. B. (Elise Baïcoyano) îmi declară că nu e supărată pe mine.

I-am lăsat lui L. B. (Elise Baïcoyano) o cutie de bomboane.

” ” ” ” ” ” ” 100 de garoafe roșii.

Am aflat că a avut un accident, a căzut pe scări.

I-am lăsat lui L. B. (Elise Baïcoyano) o cutie de bomboane.

Sionu și-napoi. Notarul îl urmărește îndeaproape pe șnapanul de C. Enescu (care) se sustrage de la completarea procedurii în afacerea contestației.

Suprimarea cafelei.

Reducerea rației de vin.

I-am lăsat lui L. B. (Elise Baïcoyano) 125 de garoafe, aproape toate roșii.

Recădere în slăbiciune pentru L. B. (Elise Baïcoyano) (*indescifrabil la Perpesicius*) și intermitentă. Este sigur că suprimarea cafelei și reducerea simțitoare a dozei de vin au contribuit cu mult. Totuși, carnal, acum o doresc mai mult. Totul se va aranja pe bază de interes. Mi-am recîștigat întreaga superioritate. Depresiunile, ca și forma morbidă a pasiunii mele pentru L. (Elise) se datorau consumului de cafea și abuzului de vin. Un om din popor mi-a spus ieri seară: „*Paharul îl nenorocește pe om*”. (vezi 5 V).

Doar după o lună de regim sobru și mai ales de reducere a dozei de vin, mi-am redobîndit marile mele calități, puterea mea de voință, de hotărîre și de muncă, rațiunea, sagacitatea și adevăratul meu caracter nealterat, chintesența de răceală și de rezervă. Mi-am redobîndit răbdarea și energia. Nervii mi s-au restabilit și nu mă mai simt îngreuiat. Luciditatea spiritului meu rămăsese

- 15 mai Audition Association Musicale chez C. Mano. Agi selon disposition prise. Echange de saluts, froid de ma part, contraint de la sienne.
- 21 „ Suis sur point me réaliser touchant à la perfection. N'ai jamais été si lucide. Innaugure enfin mes anciennes méthodes que j'ai dû mettre au rancart pendant environ 30 ans, méthodes radicales.
Cave, age, tace.
- 26 „ Politique de réalités. Les affaires sont les affaires... Popescu (Barcanesti-Bihor) et ne point faire de transaction, la saison étant manquée. L'affaire L. B. [Elise Baicoyano] vue sous un autre angle et remise à plus tard, faute d'argent.
Compléter fiche L. B. [Elise Baicoyano]. Manque date exacte naissance. Le 3. V. elle avait 52 ans.
- 1 iunie L. B. [Elise Baicoyano] ne répond pas à mon salut.
- 29 „ Floraison catalpa (*mlai*) *mainte* : *liliacul, castanii*.
- 11 iulie *Pierdut în auto, după miezul nopții, 94 lei.*
- 22 „ Forte dépression nerveuse.
- 13 august Suppression thé.
- 17 [august] Abordé sur le boulevard (vers 11, 25) L. B. [Elise Baicoyano]; me déclare ne pas être fâchée contre moi.
- 14 sept[embrie] Déposé chez L. B. [Elise Baicoyano] 1 boîte bonbons.
- 16 „ Déposé chez L. B. [Elise Baicoyano] 100 oeillettes rouges.
Y appris qu'elle a eu un accident, est tombée sur l'escalier.
- 18 „ Déposé chez L. B. [Elise Baicoyano] 1 boîte bonbons.
- 20 „ *Sionu și-napoi*. Le notaire file de peu le filou C. Enescu [qui] se dérobe à compléter la procédure dans affaire contestation.
Suppression café.
- 21 „ Réduction ration vin.
- 22 „ Déposé chez L. B. [Elise Baicoyano] 125 oeillettes, en presque totalité rouges.
- 28 „ Rechute faiblesse L. B. [Elise Baicoyano] [*indescifrabil la Perpessicius*] et intermittente. Il est certain que suppression café et réduction sensible dose vin ont contribué de beaucoup. C'est maintenant toutefois que charnellement je la désire le plus. Tout sera réglé par la question intérêt. J'ai regagné toute ma supériorité. Mes dépressions, ainsi que la forme morbide de ma passion de L. [Elise] étaient dues à la consommation du café et à l'abus du vin. Un homme du peuple m'a dit hier soir! «*Le verre fait le malheur de l'homme*» (voir 5 V).
- 21 oct[ombrie] Rien qu'après un mois de régime sobre et surtout de réduction dose vin, recouvré mes grandes qualités, ma puissance de volonté, détermination et travail, ma raison, ma sagacité et mon véritable caractère inaltéré, fait de froideur et de réserve. Recouvré ma patience et mon énergie. Mes nerfs se sont rétablis et ne sens plus d'alourdissement. La lucidité de mon

neatinsă, însă energia mea activă se resimțise, dar nu incurabil. Sublata causa, tollitur effectus.

Mă întorc avînd (*indescifrabil*).

(*vremea...*)

M-am ars zdravăn în afacerea L. B. (Elise Baïcoyano). Alegerea mea a căzut pe o femeie de lume, nici laie nici bălaie, cu patru ani mai în vîrstă decît mine, cu o legătură dezgustătoare, săracă, lipsită de eleganță și divă păguboasă, cabotină. S-a purtat urît cu mine, m-a evitat, s-a făcut că nu mă vede, odată fiind cu soră-sa pe bulevard, colț cu șoseaua Bonaparte, n-a vrut să se întoarcă și în aceeași seară a trecut foarte aproape de mine, fără să mă privească, n-a schițat niciodată cel mai mic gest de mulțumire pentru atențiile mele repetate. Să nu mă retrag ar însemna din partea mea lipsă de demnitate și de caracter. Așa cum făceam tot posibilul ca să ó văd, voi face contrariul (vezi 5 V).

O dată eliminată latura sentimentală în afacerea L. B. (Elise Baïcoyano), restul nu mai prezintă pericol, fiindcă nu dau însemnătate sacrificiilor materiale care au fost mărunte și ar rămîne întotdeauna în limita mijloacelor mele obișnuite. A renunța cu desăvîrșire la ea ar fi mai degrabă dovadă de slăbiciune decît de forță. Nu trebuie s-o las să mă uite, cine știe, poate că lovitura este mai ușor de dat decît mi se pare. Trebuie să joc strîns și *mai cu seamă nici o iluzie sentimentală*. Romantismul nu trebuie să fie decît aparent, dacă mă las prins în propriul meu joc, pierd partida. Trebuie s-o dobîndesc ieftin, la discreție și să mă răcesc primul și din vreme. Totuși, *instinctul îmi poruncește să renunț a mă mai interesa de această femeie, să fug de ea și să o uit* (vezi 5. V.).

Ultima mea apariție într-un local public de consumație (altul decît un restaurant) în oraș (vezi 7. XII).

Zorii renașterii mele.

Zi magnifică. Splendid crepuscul. Am petrecut foarte plăcut, de unul singur la Bufet, la Șosea. Unul din cele mai bune ceasuri de singurătate din viața mea.

Sionu. Culesul porumbului.

București.

Demisia Vaida.

Sionu – Cabinet Duca.

București.

T. Pisani. Îi încredințez 2 fotografii.

Ultima consumație oferită în oraș.

esprit avait toujours résisté, mais mon énergie active s'en était ressentie mais pas incurablement. *Sublata causa, tollitur effectus.*

- 22 oct[ombrie] Je rentre aurant [*indescifrabil*]
(*vremea. . .*)
- 23 " Me suis fortement brûlé dans affaire L. B. [Elise Baicoyano]. Porté mon choix sur femme du monde ni chair ni poisson, de quatre ans plus âgée que moi, avec collage dégoûtant, pauvre, inélégante et diva à la manque, cabotine. S'est vilainement conduite envers moi, m'a évité, a fait semblant de ne pas me voir, une fois étant avec sa soeur coin boulevard chaussée Bonaparte n'a pas voulu se retourner et le même soir a passé tout près de moi, sans me regarder, ne m'a jamais fait parvenir le plus léger remerciement de mes attentions répétées. Ne pas me retirer serait de ma part manquer de dignité et de caractère. Comme je faisais tout mon possible pour la voir, je le ferai pour le contraire. (voir 5 V).
- 26 [octombrie] Une fois éliminée la partie sentimentale dans l'affaire L. B. [Elise Baicoyano], le reste ne présente plus de danger, puisque je ne regarde pas aux sacrifices matériels qui ont été bien légers et resteraient toujours dans les limites de mes moyens ordinaires. Y renoncer totalement serait plutôt preuve de faiblesse, que de force. Je ne dois pas me laisser oublier par elle, qui sait, peut-être, le coup est plus facile à faire qu'il ne me semble. Il faut que je joue serré et *surtout nulle illusion de coeur*. Le romantisme ne doit être qu'apparent, si je me laisse prendre à mon propre jeu, je perds la partie. Il faut que je l'aie à bon marché, à discrétion et que je me refroidisse le premier et de bonne heure. Cependant, *l'instinct me commande de renoncer à m'intéresser à cette femme, de la fuir et de l'oublier*. (voir 5. V.).
- 27 " *Ma dernière apparition dans un local public de consommation (autre qu'un restaurant) en ville.* (voir 7. XII.).
- 28 " *Aube de ma renaissance.*
Magnifique journée. Splendide crépuscule. Délicieusement passé seul buffet chaussée. Une des meilleurs heures solitaires de ma vie.
- 29 oct[ombrie] } *Sionu. Culesul porumbului.*
-10 noiembr[ie] }
- 11 no[ie]m[brie] *București.*
- 12 " *Demisia Vaida.*
- 14 " *Sionu - Cabinet Duca.*
- 15 " *București.*
- 3 dec[embre] T. Pisani. Lui confie 2 photos.
- 7 " Dernière consommation offerte en ville.

Lucrează Sub pecetea tainei.

Correspondență Rosetti – Bălănescu.

Vizită " " (Contract editura „Fundăției”).

21,55. Asasinarea lui Duca.

Cabinet Dr. Angelescu.

Cave, age, tace.

Sub pecetea tainei.

Cabinet Tătărescu.

Sub pecetea tainei (lucrează).

Scrisoare Rosetti pentru contract și acout.

Contract „Fundății”: 3 000 exemplare Sub pecetea tainei și acout.

Notifică retragerea din Asociația Muzicală.

Sub pecetea tainei.

” ” ”
A XLIX-a aniversare a nașterii mele.

Cave, age, tace.

Muncă.

Evadare, emancipare.

eclipsă, exclusivism -

- Snobism -

Afacerile sunt afaceri.

Economie, chiverniseală

Energie, morgă

An climateric și pregătitor

Reformă definitivă a vieții mele.

Foarte puternic cutremur de pământ (22. 09 1/2)

A înflorit liliacul.

” ” castanul.

Cinci ani de la confiscarea de către Gogu Ionescu a celor 180 000 lei din mâinile lui C. Enescu – Fundulea. 5 ani de strîmtorare, de necazuri, de griji, și, după ultima lege de conversiune, de neliniște, datorită lui Cutalianidis.

Sionu – 4 iunie București.

Masacru în Germania.

Sionu.

”
Deces Hindenburg – Hitler Cancelar.

- 19-30 decembrie] *Lucrează*] *S[ub] p[recetea] tainei.*
 20, 21, 23 „ *Coresp[ondență] Rosetti – Balanescu.*
 27 „ *Vizită* „ „
 (*Clon[tr]fact*] *editura*] „*Fundației*“).
 29 „ *21,55. Asasinarea lui Duca.*
 30 „ *Cabinet Dr. Angelescu.*

1934 *blazon, emblemă, notițe meteorolog[ice] zilnice*

- 1 ianuar[ie] *Cave, age, tace.*
 2 „ *S[ub] p[recetea] tainei.*
 3 „ *Cabinet Tătărescu.*
 4 ianuar[ie] (6, 7, 8,
 21, 23, 24, 31) *S[ub] p[recetea] tainei (lucrează).*
 17 ianuar[ie] *Scris[oare] Rosetti pentru contract și acout.*
 19 „ *Contract „Fundații”: 3 000 ex[emplare] S[ub] p[recetea] tainei și acout.*
 24 „ *Notifică retragerea din Asociația Muzicală.*
 2 februarie
 (3, 24, 28) *S[ub] p[recetea] tainei.*
 1 martie – 8 (10,
 16, 19, 20, 26, 27) „ „ „
 25 martie XLIX[-ème] ann[iversaire] de ma naissance.
Cave, age, tace.
 Labeur
 Évasion, émancipation,
 éclipse, exclusivisme –
 – Snobisme –
 Les affaires sont les affaires.
 Économie, épargne
 Énergie, morgue
 Année climatérique et préparatoire
 Réforme définitive de ma vie.
 29 martie Très fort tremblement de terre (22. 09 1/2)
 22 aprilie Floraison lilas.
 24 „ „ marronnier.
 26 „ Cinq ans depuis la saisie de lei 180 000 dans les mains de C.
 Enescu Fundulea par Gogu Ionescu. 5 ans de gêne, de tracas,
 de soucis et depuis la dernière loi de conversion de transes
 grâce à Cutalianidis.
 14 mai – 4 iunie *Sionu – 4 iunie București.*
 30 iunie *Massacre en Allemagne.*
 28 iunie–21 iulie *Sionu.*
 26 iulie–1 august *Sionu.*
 2 august *Deces Hindenburg – Hitler Cancelar.*

Sionu.

”
Am comandat la Herscovitz butoni pentru manșete, din aurul vechilor butoni ai lui Victor Ionescu.

Am revăzut și corectat textul apărut în *Gîndirea* din *Sub pecetea tainei*.
Sionu (lucrează la Sub pecetea tainei, 21-23).

Plecarea rîndunelor.

Demisia Tătărescu (după a lui Titulescu).

Cabinet Tătărescu.

Asasinat Marsilia Regele Alexandru și Barthou.

Suprimarea popasurilor la hanul Fundulea.

Suprimarea berii ordinare. Ultima consumație oferită la țară.

(Sf. Matei)

Cave, age, tace.

Să-mi desăvîrșesc descanaliera.

Snobism.

Ruptură de fapt, rezervă

Gravitate, ținută, reținere

răceală glacială

fermitate

Corectare, eleganță

Avariție

Afacerile sunt afaceri

Morgă.

Sub pecetea tainei.

Cave, age, tace.

Incendiul casei lui Tușchi Caragiale.

Sub pecetea tainei.

” ” ”
Încep să mă gîndesc serios la realizarea monografiei (în franceză) a contelui de Hoditz.

Încep lucrul la monografia contelui de Hoditz. Reunesc datele culese pînă în prezent, tabla bibliografică și sursele posibile.

Am elaborat planul lui *Hoditz*.

Am lărgit planul lui *Hoditz*.

După reforma vieții mele, *Aera nova*, pe care o proiectasem de foarte multă vreme și pe care n-am început să o aplic decît în cursul (?) ultimului trimestru din 1933 (vezi 28. IX, 28. X. 1933), doar parcurgînd cartea lui Zweig asupra

- 7 – 20 aug[ust] Sionu.
 29 aug[ust] Commandé chez Herscovitz boutons manchettes de l'or des vieux boutons de Victor Ionescu.
 2 sept[embrie] Revu et corrigé texte paru dans „*Gîndirea*“ de *S[ub] p[lecetea] tainei*.
 6 „ *Sionu (lucrfează) la S[ub] p[lecetea] tainei, 21–23*).
 22–27 „ Départ des hirondelles.
 1 oct[ombrie] *Demisia Tatarescu (după a lui Titulescu)*.
 2 „ *Cabinet* „
 9 oct[ombrie] *Asasinat Marsilia Reg[ele] Alex[andru] și Barthou*.
 15–26 noi[embri]e] *Suppression baltes auberge Fundulea*.
Suppression bière ordinaire. Dernière consommation offerte à la campagne.
 16 „ (Sf. Matei)
 Cave, age, tace.
 Achever le décanaillement
 Snobisme
 Rupture en fait, réserve
 Gravité, tenue, retenue
 froideur glaciale
 fermeté
 Correction, élégance
 Avarice
 Les affaires sont les affaires
 10 dec[embrie] Morgue.
 (11, ...) *S[ub] p[lecetea] tainei*.

1935 – *blazonul vechi și cel[el]e[alte] blazon nou și indicația latină p[entru] Lannos implevit*

- 1 ianuar[ie] *Cave, age, tace*.
 7 „ *Incendie maison de Tuschki Caragiale*.
 21 „ *S[ub] p[lecetea] tainei*.
 3 febr[uarie] (6, 12, ...) *S[ub] p[lecetea] tainei*.
 16 febr[uarie] Je commence à songer sérieusement à la réalisation de la monographie (en français) du comte de Hoditz.
 17 „ Je commence travail monographie du comte Hoditz. Je réunis les données recueillies jusqu'à présent et la table bibliographique et sources possibles.
 18 „ Elaboré plan du *Hoditz*.
 19 „ Amplifié plan du *Hoditz*.
 28 „ Après la réforme de ma vie, *L'aera nova*, que j'avais projetée depuis très longtemps et que je n'ai commencé à appliquer que courant (?) dernier trimestre [19]33 (voir 28. IX, 28. X. [19]33),

tămăduirii prin spirit am avut (13. II. 1935) revelația superiorității mele intelectuale, a intuiției mele și a puterii mele de reflecțiune, ca și a forțelor latente – pe care le simt în străfundul ființei mele, cum cer, spre a se pune în valoare, o terapeutică a moralului meu și a voinței mele care trebuie să înceapă prin reacția împotriva obsesiei trecutului și prin înăbușirea bîntuielilor erotice.

A L-a aniversare a nașterii mele.

Cave, age, tace.

Afacerile sunt afaceri

Evadare, emancipare, eclipsă,

Exclusivism

Morgă, snobism

Gravitate, ținută, reținere.

Corectare, eleganță.

Avariție.

Energie, fermitate

Calm, răceală glacială.

Sînge rece

Stil.

Un an de solitudine și de izolare, care a fost de asemenea un an climateric, mi-a îngăduit să mă dedau unor răbdătoare și profunde introspecții în sufletul meu și unor retrospectii în trecutul meu, să judec ultimii treizeci de ani din existența mea. Cu excepția scurtului răstimp cît am fost șef de cabinet al unui ministru, viața mea n-a fost decît o înlănțuire de provizorate, de acceptarea răului în lipsă de mai bine, de constrîngeri și suferințe, de care m-aș fi putut cruța dacă ideea cu care intrasem în joc, de a mă îmbogăți dintr-o singură lovitură, s-ar fi menținut neclintită. Am ratat în toamna lui 1916 ocazia cea mai de necrezut miraculoasă de a pune mîna pe 80 000 lei aur, fără nici o sfortare, fără nici un risc și pericol, și de atunci norocul pe care l-am disprețuit m-a respins fără încetare. Astfel cristalizarea mea a fost stăvilită, începutul ei datează de la revelația din 28. X. 1933 și cred că este pe cale să se desăvîrșească. Dezintoxicarea mea morală e completă, m-am redobîndit, și orice mi-ar mai rezerva încă împrejurările, vreau să trăiesc intervalul care separă de acum înainte viața mea de moarte, după pofta și placul inimii mele. Multă vreme m-am lăsat în voia valurilor, în timpul din urmă m-am recules, am plonjat și, în prezent, despovărat și desferecat, înot împotriva curentului, spintecînd apa.

Sionu.

c'est en parcourant le livre de Zweig sur la guérison par l'esprit, que j'ai eu (13. II. [19]35) la révélation de ma supériorité intellectuelle, mon intuition et ma puissance de réflexion ainsi que les forces latentes – que je sens au fond de mon être, exigent pour se mettre en valeur une thérapeutique de mon moral et de ma volonté qui doit commencer par la réaction contre l'obsession du passé et par le refoulement des hantises érotiques.

25 mart[ie]

L[-ème] anniversaire de ma naissance.

Cave, age, tace.

Les affaires sont les affaires

Évasion, émancipation, éclipse,
exclusivisme.

Morgue, snobisme

Gravité, tenue, retenue.

Correction, élégance.

Avarice.

Energie, fermeté

Calme, froideur glaciale.

Sang froid

Style.

25 mart[ie]
(*pagină albastră*)

Une année de solitude et d'isolement qui a été aussi climatérique m'a permis de me livrer à de patientes et profondes introspections dans mon âme et rétrospections dans mon passé, de juger les trente dernières années de mon existence. À part le bref intermezzo lorsque j'ai été chef de cabinet d'un ministre, ma vie n'a été qu'un enchaînement de provisoire, de pis-aller, de faute-de-mieux, de contraintes et de détresses que j'aurais pu m'épargner si l'idée de m'enrichir par le coup avec laquelle j'étais entré en lice avait gardé sa fixité. J'ai manqué en automne 1916 l'occasion la plus incroyablement miraculeuse de m'emparer de 80 000 lei or, sans nul effort, sans nul risque et péril et depuis la chance que j'ai méprisée m'a boudé sans discontinuer. Aussi ma cristallisation a été enrayée, son commencement date de la révélation de 28. X. [19]33 et je le crois en train de s'achever. Ma détoxication morale est complète, je me suis enfin recouvert et n'importe ce que les circonstances pourraient me réserver encore, l'intervalle qui sépare désormais ma vie de la mort, je veux le vivre à mon gré et à ma guise. Longtemps, je me suis laissé aller à la dérive, dernièrement je me suis replié, j'ai fait le plongeon et, à présent, délesté et désentravé je nage contre le courant en fendant l'eau.

2 mai–13 mai

Sionu.

16 august –

1 sept[embrie] Sionu.

Sionu.

”
Grădina Botanică. Luat grăunțe de virnanț (*Ruta macrophylla*. Montana și Corsica).

Sionu – *culesul porumbului*.

Grădina Botanică. Grăunțe *Ruta graveolens*.

Pantoveria imperialis (numeroase capsule; *Ruta patarins*).

Reveillon la Tuschky.

Cave, age, tace.

Buna Vestire:

A LI-a aniversare a nașterii mele.

– Cave, age, tace –

Afacerile sunt afaceri

Evadare, emancipare

eclipsă, exclusivism

Morgă, snobism

Gravitate, ținută, reținere.

Energie, fermitate

Avariție

Calm, răceală glacială

Reflecțiune, deliberare

Corectare, eleganță

Stil.

datele ordinelor și aniversărilor.

A XIII-a aniversare a căsătoriei mele civile și religioase.

- 14 [septembrie]-
 18 " " "
 10 oct[ombrie] Jardin Botanique. Pris graines rue (Ruta macrophylla. Montana et Corsica).
 15 " " "
 21 octombrie - Sionu - *culesul porumbului*.
 4 noi[embrie] -
 12 noi[embrie] - *Grădina Botanică. Graines Ruta graveolens;*
 13 " " "
 18 " sqq: *Pantoveria imperialis (numeroase capsule; Ruta patarins).*
 31 dec[embrie] *Reveillon la Tuschky.*

1936-blazon simplu. Acta... Nici o notiță meteorologică

- 1 ian[uarie] *Cave, age, tace*
 25 mart[ie] *Buna Vestire:*
 LI[-ème] annivers[aire] de ma naissance
 - Cave, age, tace -
 Les affaires sont les affaires
 Évasion, émancipation
 éclipse, exclusivisme
 Morgue, snobisme
 Gravité, tenue, retenue.
 Energie, fermeté
 Avarice
 Calme, froideur glaciale
 Réflexion, délibération
 Correction, élégance
 Style.
datele ordinilor și aniversărilor
 18 iunie XIII[-ème] anniv[ersaire] de mon mariage civil et religieux.

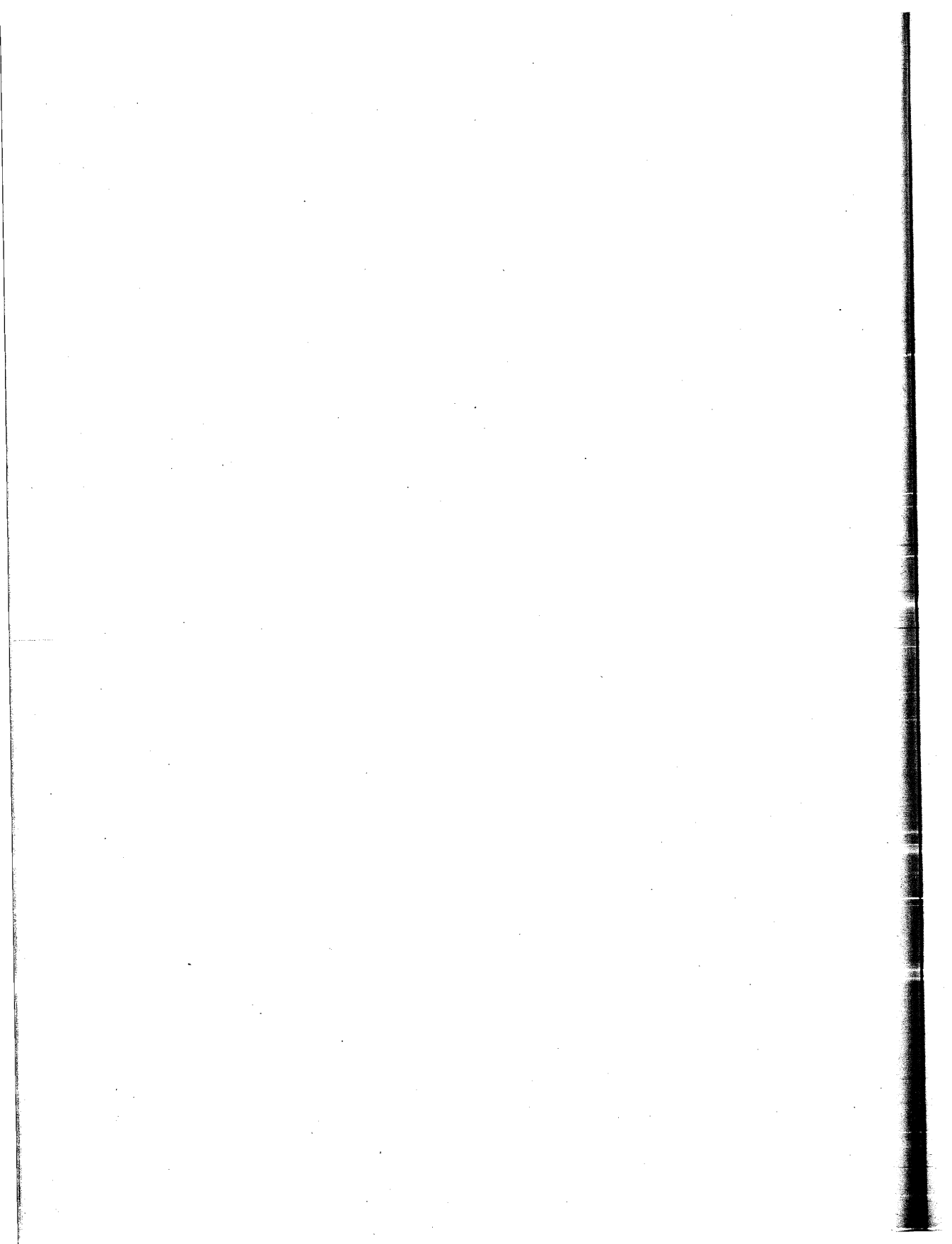
NOTE

Textul de față îl reproduce pe acela tipărit în revista *Manuscriptum*, nr. 3 (207), 4 (21) din 1975 și nr. 1 (22) din 1976, după o copie efectuată de Perpessicius și care se află în prezent în Arhivele Muzeului literaturii române cu nr. inv. 21 /447. Manuscrisul numără 47 de file, scrise cu cerneală albastră pe foile unui caiet de format obișnuit. Întrucât în momentul transcripției, Perpessicius nu și-a propus publicarea integrală a documentului, a procedat la prescurtări, privind pasajele ce i s-au părut ne semnificative. Pe acestea le-a transcris în românește și la persoana a III-a. În lipsa vreunei alternative, așa le prezentăm și noi, regretând o dată mai mult dispariția originalului.

Trebuie, prin urmare, să contăm pe acribia lui Perpessicius și să admitem judecata de bun simț că interesul acestor texte, prin substanța și laconismul lor, înlătură demersul literar. Pentru cunoașterea vieții scriitorului, a preocupărilor sale cotidiene, *Agendele* constituie însă izvorul principal, chiar așa mutilate cum sînt, izvorul principal, deci cel mai bogat și mai revelator, superior în acest domeniu *Jurnalului*, lacunar asupra multor ani.

Însemnările au fost scrise în limba franceză. Tălmăcirea în românește ne aparține. Partea în limba română, adică aceea transcrisă prescurtat de Perpessicius, a fost în chip firesc înglobată în restul traducerii. Chiar și în forma amputată de care dispunem, realizăm că Mateiu folosisese *Agendele* la redactarea *Jurnalului*!

CORRESPONDENȚĂ
(1901-1935)

Către

N. A. BOICESCU

Sinaia

Mardi, 10 [juillet] 1901

Dragă amice,

Eu am primit de la tine pînă acum două scrisori și ar fi foarte deplasat să-ți cer scuze pentru că nu ți-am răspuns numai decît, deoarece pe aci nu se mai întîmplase nimic nou. Îmi pare foarte bine că vremea din București s-a îmbunătățit așa fel că să poți ieși seara la șase. Aci în Sinaia căzuseră în timp de o săptămînă și mai bine niște ploii infectisime și foarte plictisitoare. De ieri însă vremea s-a înfrumusețat considerabil așa că partidele de Lawn-tennis au reînceput cu cea mai mare forță. Să-ți descriu o partidă. Mlle Constantinovicz, o sîrboaică foarte frumoasă cu un teint foarte pur <en> cu părul blond și ochii albaștrii [sic!]. Este ca o statuă de ceară, abia se mișcă, abia vorbește și cînd rîde este splendidă. E așa delicată și frumoasă încît toate fetele o sărută și o mîngîie. Tatăl ei e o brută magnifică, scrofulent și rotund ca un porc sîrbesc. D-ra Simchy Labovary, urîță ca o focă, dar grațioasă și excelentă «joueuse». Ea e speranța unei partide și bate mingea cu mare forță. Mme Mendel, o jidoaică infectă, jucînd deunăzi a făcut o mare lovitură. Văzînd că mingea e prea sus a sărit 3 metri lg. și 1/2 înălțime ca un balon încît a căzut pe burtă. Cînd publicul a văzut acea ființă scurtă și groasă, a izbucnit într-un rîs omeric. Atunci Costea Balș a luat-o în brațe ca pe o pană și a pus-o pe un scaun și a lăsat-o să gîfîie ca un ipopotam rănit. Costea Balș cum vine se adresează: Est-ce que vous voulez des

gâteaux, mes filles? Și, fără a aștepta un răspuns afirmativ, comandă 25 de prăjituri voluminoase. Atunci frumoasa sârboaică înghite câte o bucată din o dată. Mă sui aproape zilnic la castel unde Mme Robescu foarte funebră se vede întotdeauna cu două fete. Castelul <afară de> se modifică foarte mult, vechile lemne împuțite se schimbă prin panouri foarte delicate. Am notat tot. Ieri seară am fost la 9 1/2 noaptea lângă castel care era puțin luminat. M-am întors prin niște locuri misterioase unde tu n-ai fi mers niciodată. Foișorul e infect și mizerabil, crezi că e un grajd nemțesc. Eu n-am nici un pont actualmente. Eu dezvolt o mare morgă acasă, beau cafea în vieux-Saxe cu o linguriță aurită. Georges-Valentin a câștigat premiul [al] 2-lea de automobile la Geneva, vreo 150 de franci și niște pantofi. Despre Boroș nu mă mir, e foarte generos când ciupește parale de undeva. Cît despre prințul Al. Bibescu să nu mai scriu că e prea nebun și <are> e maniac furios. Scrie-mi mai târziu pe hîrtie nu pe carton că abia încapе [sic!] două vorbe pe scrierea ta incultă și ignorantă. Scrișorile tale mi-au făcut o mare plăcere. Pilidis e aci cu 12 domnișoare care de care mai strîmbe și mai pocite. Una umblă pe o bicicletă. Aci e și nu e lume. Mie mi-e totuna. La revedere

M.

Din Berlin

Sîmbătă, 4 Decembrie [1904]

Amice,

Scrîndu-ți cu ocazia zilei tale, îți urez să trăiești ani mulți și să fii sănătos. Eu sunt în Berlin de mai bine de o lună. Orașul e frumos și curat mai ales în cartierele noi unde toate casele sunt ca niște prăjituri și sclipesc de curățenie toate geamurile și clanțele de pe la uși. La Berlin însă nu sunt ca la Viena palatele nobililor, vechi și cu ganguri pentru trăsuri. Aci aproape toate casele sunt noi și într-un stil fără haz. Totuși există o stradă Tiergarten

care n-are case decît pe o parte, pe partea de vis-à-vis este parcul deschis Tiergarten care e enorm și drept în mijlocul orașului. Pe strada Tiergarten sunt cîteva case splendide, casa contelui de Tiele-Winckler e poate cea mai frumoasă și mai romantică locuință particulară pe care am văzut-o. În Berlin sunt foarte mulți toptangii milionari cari fac un lux enorm și au echipaje foarte frumos compuse cu livrele bine desenate și cu cai de rasă. Nobleța e bine reprezentată, sunt unii seniori bătrîni foarte bogați cari au zece, douăsprezece fideicomisuri, țin casă mare, cai mulți, au mai multe rînduri de livrele, cu blană, cu fir, livrea de dimineață. Sunt și unele putori avare care au cîte-o saca cu un cal, dar sunt foarte puțini. Echipajul împăratului e negru cu vulturi de argint pe felinare, cu fire de argint peste tot și cu doi cai iuți albi cari zboară ca din pușcă. Magazinele, ca al lui Mützner, sunt pline de blazoane și de carte de invitație la vînătoare unde spune cîte sute de fazani sau de iepuri au împușcat invitații. Cei mai bogați își fac o onoare în a invita pe împărat la vînătoare unde se face un adevărat masacru. Eu am să-ți mai scriu peste cîtva timp mai cu de-amănuntul. Tu să-ți cumperi Gräfliches Taschenbuch, care este foarte interesant, să citești lucruri surprinzătoare. Așa de exemplu știi de ce tatăl contelui Larisch are moșie în țara noastră? Pentru că mama contelui Larisch, născută tot Larisch, e fiica Elenei Știrbey. Apoi articole ca Mauros, Rossetti, Petrowitz-Armis, dar unde nu se citează nimeni.

Familia contesei Larisch este în Berlin, ea mai are o soră, Prisca, care e tot așa frumoasă dar nu e măritată. În Tiergarten e un loc mare, aproape cît de la havuzul mare de la șosea la rondul al doilea pentru călăreți, și acolo ies diminețile tot felul de tipuri, husari, ulani, dragoni, tot felul de ofițeri, cîteva babalîci bortoși călări, unii pe niște cai splendizi, alții pe niște cai umflați cu picioarele scurte. Toți fac figuri de manej, sar peste zid, peste gardul de mături, peste șanțul cu apă. E foarte comic. E un gentilom bătrîn cu un joben de la pașopt care are un cal arab de toată frumusețea și e acompaniat de doi valeți călări, tot pe cai arabi. Cîini sunt mulți și frumoși dar aproape toți,

chiar ogarii, sunt prea grași. Scrisoarea asta ți-o scriu pe grabă, tu să-mi răspunzi însă imediat sau peste câteva zile ce mai s-a întâmplat prin București și ce combinații au mai fost. Acum îți zic la mulți ani și la revedere.

Mateiu Caragiale

Nachodstrasse No 18 Part.
Wilmersdorf Berlin.

*La revedere
Scrie-mi numărul casei tale.*

Din București

Vineri, 28/10 Iulie [1906]

Dragă Amice,

*Reproducem marginal
forma din manuscris:*

^a mesaj

Am primit aseară scrisoarea ta și regret enorm că n-am primit-o cu o săptămână înainte, când te puteam ajuta cu 60–80 de lei. Azi sunt și eu tot à sec. Scrisoarea ta mi-a făcut o plăcere mare și o așteptam ca pe un mesaj^a liberator, credeam că și tu mă uitaseși. Nu e vorbă, primisem eu înainte 2 cărți postale din gara Buda. Am fost însă consternat de breșa formidabilă, de ruina ultimului comte de Ruda în 22 de ore. Nu trebuie însă să te căiești, dragă amice, de această afacere, cel puțin viața a trecut ca un vis de voluptate în valuri de champagne și ai rigolat 5 ore de beție amoroasă în chambre séparée ca un mare viveur. (O viață, mamă dragă!). En [é]change situația mea, principiară mea situație e disperată. M-am certat și mă cert cu toți iar de-a capul. Ține-te pînă să nu te rupi. Plecarea ta a însemnat începutul turbării mele. Quelle rage, mon vieux. Ce-am avut, 200 de lei, de la mama, o afacere de ciupeală și pensia întârziată s-au evaporat în câteva zile. D-ai ziceam că, să fi știut, îți expediam eu un supliment ca să-ți repari breșa. Cheltuiam tot în primele zile dacă nu mă tapă Vlădoianu o dată cu 20 și a doua oară cu 60 de lei și Lucă Sturdza cu 20. Cum mi-a venit această turbare de cheltuială îți voi explica mai jos. Mă plictisiseam atîta încît nu mă mai cunoșteam nici pe mine privindu-mă în

oglinďă. Parcă eram la înmormîntare. Conduita ignobilă a tatei, care n-a fost aceea a unui om care își dă seamă de ce face, m-a ecoeurat atît de mult. După cum te confesezi tu mie, trebuie, simt nevoia să mă confesez și eu ție. Am devenit așa odată prodig, risipitor, ca să mai uit supărarea. Chiar azi dimineața m-am întors la 6 1/2, adică cînd soarele devine arzător. Am făcut o serie de chefuri, cel de astă noapte, ultimul cu Costăkel Sturdza. Vlădoianu m-a tapat de două ori cu sume mari. Nu ies decît noaptea la 11 cînd apar la „Capșa“ unde toisez pe toți belferii. Am și eu un monoclu sclipitor. Pe Cécile Pignatelli Brandi Bratashano de Tzukalas-Soparlitza am văzut-o (pictată de lătosul Voinilă) cu niște flori de sorcovă în cap și cu sîinii goi. 1/2, jumătate Bucureștii se masturbau la vitrină privind pe cea din urmă principesă de Brandi, pe castelana de Soparlitza. Am o afacere galantă, îți voi da detalii cum fac ceva, sper zilele astea să ating ținta. Aș vrea să grillez o cocotă blondă – foy de prince. E fină ca o arhiducesă și souple ca o liană. Iese numai în muscal. Într-o seară, cînd îmi plimbam melancolia într-un muscal vertiginos la chaussee, am văzut-o. Pe loc i-am trimis o jerbă^b de rose printr-un bugomil. Aș vrea să o fac – cred și eu – dar à l'oeil, fără bani. Să vedem întîi ce fac cu mignonna mea poimîine. Am o freză de mec cu două accroche-coeurs.

^bgerbă

Dragă Amice, ultima pagină ți-o rezerv numai ție. Capul meu nu e tocmai limpede, după 7 ore de baladă și două de somn. Totuși ascultă consiliile ce înțelepciunea mea îți dictează. Nu te demonta. «A fost un vis frumos». Știi cîntecul. Strînge-ți resturile și pleci iar la atac. Ai avut un an de succese, caută ocazii noi și nu le scăpa. Sezonul e foarte brillant, aruncă-te fără reținere, ai numai ce câștiga, ai posibilitatea să câștigi totul și nu riști nimic. Gîndește-te la steaua noastră care începe să se înalțe pe orizontul gloriei. Fii pontagiu. Găsește pe cineva să-l tapezi. Sus lancea, Bovimonte! Noroc! – De ce n-ai spus Ellei, damei sirene, că n-ai bani? Poskow e un mare huligan. Adresa mea e aceeași. Pensez toujours à nous cher cousin und werden sie ebenso unser Banner und Wappenschild im-

*mer hoch halten. Răspunde-mi te rog, că sunt trist. Al tău
vechi amic*

M.

Din București

Miercuri, 16 Noiembrie [1906]

Dragă Amice,

*Am primit de la tine o scrisoare care mi-a făcut o
plăcere enormă. Credeam că mă uitaseși, că plăcerile
Parisului, răpindu-te în vârtejul lor, te-au aruncat peste o
Manon, peste o Marquisettă. De când ai plecat tu, am avut
o serie întreagă de neplăceri, mai ales politice. Cabinetul
s-a remaniat, Dissescu a intrat în cabinet. M-am propus
șef de cabinet, m-a susținut toată lumea, tata a depeșat
urgent, în sfârșit am răscolit cerul și pământul. Dar mă
treziseam prea târziu, locul era dat lui Cămărășescu. Or,
șansele de a fi șef sub conservatori le pot considera ca nule.
Mă propun zilele astea la junimiști, la Nicu Filipescu care
mai curînd sau mai târziu trebuie să se împodobească cu
un minister. Altă soluție politică nu găsesc. La drept vor-
bind cu liberalii nu pot merge. Regele e pe dric. Ce fericit
ești, dragă amice, că poți trăi departe de această țară
nenorocită. Eu nu dezesperez, am câteva planuri illustris-
sime și nici un revers nu mă poate abate. Am devenit cam
mizantrop. Ce combinație o fi avînd Hortense P... la Paris
de zboară în auto. Mi se pare că am zărit-o și eu aci
într-un auto luminat electric. În curînd vei vedea pe
Pomadîn care n-a plecat încă. Eu sunt trist, foarte trist,
vegetez oribil, caut parale, e un dezastru. Tata e pe cale de
a se împăca definitiv cu mine, de primăvară cred a mă
putea mișca în străinătate o lună 1/2, două. Cine sunt
D-rele Cantacuzène? Adevărat că sunt niște demi-mon-
daines, des fines mouches d'or? Alexis Catargi a compus o
operă Enoch Arden care se va cînta la București. E un
mare muzicant, ca Bellini. Eu am arborat coroana com-
tală și desfid pe toți. Mă voi retrage iar din circulație. Pr.*

Albert Ghica, regele Albaniei, e în mare dèche, am auzit că are să-și pună coroana și sceptrul amanet la Muntele de Pietate. Ca amoruri o duc prost și cum sunt à bout, trebuie să pelotez o bonă. Caut pe Mme Ionescu și n-o gădesc. Aci conservatorii sunt pe ducă, eu mă bucur, jubilez. Lucă Sturdza și-a dat demisia din postul de șef de cabinet, Vlădoianu are niște ponturi mari. Acum am aflat că făcea curte Domnișoarei Chamberlain. E un mare ipocrit, eu mă fac că nu înțeleg nimic. Încolo ducem partidă dublă și suntem veșnic împreună. Rosnovanu s-a cununat. Radu V. e dezgustat. G.V. Bibescu susține că blazonul lor e de la 1400 (horreur! horreur!). Cu aceste mizerabile cancanuri îți răspund dragă amice, la acele lucruri ce-mi scrii și cari mi-au făcut să-mi vie apa la gură ca la un setos de lux și plăceri. Așteaptă-mă să viu și eu. Bonne chance și energie. Mai scrie-mi tot la „Capșa“, am un garçon fidel. Au revoir și bonne chance. Cel din urmă boier, ca un frate.

comte Mathieu-Jean Caragiale.

Din București

Luni, 4 Décembre [1906]

Dragă Amice,

De cinci zile n-am mai ieșit din casă cu toate că timpul nu e așa urât. Ninge în mare abundență. Eu sunt nefericit. Stau în casă la gura sobei și mă gândesc ce bine ne-ar sta să zburăm cu dame fine pe încântătoarea Riviera într-un auto. Eu am primit o singură scrisoare de la tine, ce e dreptul, zilele astea n-am mai fost pe la „Capșa“. Eu iar m-am retras din circulație, bani nu sunt, ponturi în perspectivă nu, nimic. Mai înainte, când erai și tu, ne întruneam serile la „Nestor“ sau altundeva și ne mai îndulceam exilul calomniind. Dar, nu se știe cum se va învîrți roata, poate că în curînd avem să zburăm ca o pasăre mare cu pene lungi. Dragă Amice, să nu mai îmi scrii la „Capșa“, îți voi da eu adresa mai jos. Și să nu-mi

^atoiletă

^bmaréchalul

^ctypesă
^darchi-fină

trimiți niciodată cărți postale porcoase decît în plic, altfel le confiscă poșta. S-a publicat un regulament după decizia de la Cassație. Într-o seară, cînd mă întorceam acasă pe str. Soarelui, am văzut la o poartă un auto electric și o damă fină vorbind franțuzește cu un chauffeur pontagiu. Am crezut că e o minune cerească și că sunt pe o Avenue la Paris. Era Hortense P. cu o toaletă ^aprinciară și cu o pălărie cu 24 de pene albe ca mareșalul ^bde Villars sau Roban-Soubise. Eu eram cu capacele la ghetе și oprindumă la doi pași o admiram. Ea se uita la mine cu mirare, dar nu putea să-mi distingă figura și vorbea mereu cu franțezul, lungind vorba. Auto-ul a plecat, ea a intrat în curte, eu am înaintat cîtiva pași. Atunci s-a oprit în mijlocul curței și s-a uitat cu așa un aer provocător – și goguenard, atît că nu mi-a adresat cuvinte invecivîndumă. Eu nu m-am turburat, dar, cu toate capacele de la ghetе, n-am avut tupeul să intru în curte să o sărut, ar fi fost o lipsă de tact. E o typesă ^carhifină ^ddar nu poți s-o enlevezi, substanța necesară vieții ei cocodettă nu e măduva mea arzătoare, nici limbile mele fervente, ci poli, aur scînteietor și bilete de bancă multe, multe (De așa ceva nu dispun eu, Matteo, principe Caragioli, chevalier chrétien et penseur français). Lăscăruș Catargi a ofensat pe Melot, spunînd în Cameră că e un fel de escroc. Melot l-a provocat în duel, luînd ca martor pe Cucița, bărbatul ilustrei Hortense. Catargi a refuzat să se bată zicînd că nu cunoaște și nici nu vrea să cunoască pe acel bandit (Melot). Astă-seară se cîntă la operă Enoch Arden, compusă de Alexis milionerul, omul lui Dumnezeu. A murit Mme Anne de Kalindero. Printr-o ciudată coincidență am fost și eu la înmormîntare. Fănică venise cu un juben ca al tatălui lui Fr[anz] Josef. Dudu a leșinat de mai multe ori. Eu stăteam după un stîlp lîngă niște dame care calomniau. Era ceva sfișietor cum plîngeau fetele alea. Cantacuzino, ăla cu pelerina, stătea ascuns și hoțul ăla de Galitzi tot așa. Eu am plecat cu Odobescu. Toată lumea bună venise și adresa condoleanțele lui Iancu K[alindero] care parcă nici n-avea idee, parcă-l îngropa pe el. Dragă amice, lucrează tu și pentru mine, gîndește-te că planurile

noastre sunt mărețe, că de unde suntem pînă unde vrem a ajunge e atîta drum. Drumul e lung, viața e scurtă, și o viață fără plăceri e o lungă și tristă preparare pentru examenul suprem al morții. Pe (așa zisa) viață viitoare – oricum ar fi, eu unul mă piș cu toată intensitatea la maximum. Un hotel fin, cal arab, electricitate, auto-uri, valeți stilați, Hortense și Ionica, Marquissete, asta ne trebuie nouă. Filonul, filonul unde e! Eu cred că se va ivi. (Al lui Lebliu mi se pare că s-a cam epuizat). Eu n-am mai văzut pe nimeni, nici nu aveam timp du reste. Episodul cu Hortense m-a impresionat în sensul că am putut să-mi imaginez un singur moment că trăiesc o altă viață – acea viață de care am vorbit atîta, de atîtea ori. Și mi-am zis, cu bani mulți, inteligent întrebuințați aș putea să am acum și auto și chauffeur și pe Hortense (și chiar pe Cuștica). Unde sunt acei bani mulți. E datoria noastră să-i găsim. Îți scriu, dragă amice, această scrisoare, pentru a te felicita de ziua ta de Sf. Nicolae. Îți urez aceleași succese pe care mi le urez mie însuși. Le știi și tu : un venit mare (de la 300 000 în sus), viață lungă (cît a Cardinalului Richard, 95 ani); dame fine la gust și discreție. Aștept o depeșă, un cec de cîteva cearceafuri și vin. Oricum sper că te voi revedea eu. Noroc, bonne chance, beaucoup de bonne chance autant qu'un mortel (fin) puisse en avoir. Cu acestea te sărut cordialement, cher cousin, lieber Oheim.

Mathieu-J. Caragiale

P.S. Eu sunt mutat provizoriu dans la banlieue pînă la Sf. Gheorghe.

Iată adresa: Str. Crîngași-Grant nr. 1

Din București

3/16 Janvier, Mercredi [1907]

Dragă Amice,

Scrisoarea ta m-a aruncat într-o confuzie penibilă. Pe cît de bine îmi părea că ai niște ponturi așa de fine, pe atît

mă simțeam de nefericit în această cetate blestemată a Bucureștilor. Aventurile tale cosmopolite <însă> mi-au dat speranța și cred că nu voi muri înainte de a f... nemurirea dans la ville lumière. Escapada cu mica corsicană m-a neliniștit întrucîtva, sunt un om sceptic și mi-e teamă de perversitatea damelor ca de mușcătura unui șarpe. Dar cum știu că ești un mare buligan am înțeles că n-are să te poată ea face să cînți. Îmi pare rău că în seara aia n-am intrat buzna în curte la Hortense, am fost prost, dar timpul nu e pierdut. (Ce e dreptul, nici parale nu sunt acum). Eu mai mult timp n-am putut ieși din casă: am fost răcit. Am citit însă în gazetă că bietul Vlădoianu a căzut la examenul de atașat și a reușit Vichy (Céléstins) și Telemache. Cît timp am stat închis am scris un roman modern, palpitant și vițios în franțuzește. Cînd am să dau de fonduri îl voi publica. E vorba de fenomenele atavismului. (Oh! Oh!). Am scris degeaba Domnișoarei P., se vede că nu t-a parvenit misiva^a mea. (Îi propuneam o întrevedere diplomatică unde să discutăm chestia copulațiunei în raport cu separațiunea amicului Briand sau Hagron). Aș vrea să fac un petit coup să mă mai înviorez nițel. Ceva bun este că lucrez în sensul Zincutzei. Această bizantină are un administrator căsătorit [indescifrabil], (un francez). De primăvara dau asaltul așa cum te-ai pregătit tu să-l dai ispititoarei Le Mer de Villiers (le vieux chameau). Ea și cu Zimpkutza sunt doi cupidoni. Am să fiu prezentat Mathieu-Jean etc. penseur subtil et romancier distingué. Am să-i spui că am avut le coup de foudre, zărind-o într-o aureolă crepusculară și am să-i cad în genunchi, orice ar fi să fie. Aventura cu italianca m-a cufundat într-o mare melancolie. M-am gîndit că tinerețea mea se duce și eu n-am flambat încă o așa afacere. Dragă amice, mai scrie-mi și tu din cînd în cînd o vorbă, două de unde ești, nu uita pe nobilul exilat în patria capsomanilor. Eu m-am desfăcut de societate și pe tăcute lucrez mereu. Poate că după un succes (ce sper a avea), adică după ce voi regula niște complicații stupide personale, se va schimba natura aceasta obscură și pentru mine. Văd că tot ce ți-am prorocit eu se îndeplinește (ai aventuri, ai tapat niște rasta

^a missiva

și pe micul Leon Bourgeois). Stau uneori și-mi imaginez ce duble-succese am avea noi în acțiune-dublă cu un apartament estetic, un auto și alte producții ale civilizației. Ești un pontagiu și ai și norocul să fii în Paris. Să nu te lași nicidecum. Luptă ca un adevărat Bassaraba. Sunt foarte curios de activitatea ta, aștept numai un semn și viu și eu. Am niște idei suverane de instalație și de proceduri. Să-mi scrii ce ai făcut la Ajaccio, de unde cred că te-ai întors, și care-a fost ultimul act al aventurii corsicane. Eu sfîrșesc, dragă amice, urîndu-ți cea mai întinsă șansă în operațiuni. Nu mă uita. Zilele acestea mă întîlnesc cu Vlădoianu să mai aflu ceva cancanuri pe care am să ți le comunic. La revedere în curînd, dacă soarta va vrea să ajute pe ultimii boieri și principii orientali. Ca un frate:

Mathieu

Din București

Sîmbătă, 9 ianuarie [1907]

Dragă Amice,

Mă grăbesc a răspunde imediat^a la scrisoarea ta, care m-a pus pe gînduri. Afacerea cu le vieux chameau nu e imposibilă deloc. Agetul tău care e franc-chasseur de Boves nu are nici un interes să te mință – cîtă vreme pînă la reușita afacerii nu încasează^b nici un rouge liard. Și pe urmă Boves poate deveni Bovimonte dintr-un simplu condei. Afacerea mea e mult mai delicată: îmi lipsește agentul, agenta mai bine zis. Și într-o asemenea tramă dacă n-ai o ființă și de încredere și abilă (și interesată mai ales) nu faci nimic. Nu mă pot introduce așa ca un bivol prin forța coarnelor, trebuiește subtilitate. E înconjurată, ce e dreptul, Dulcineea de un clan de păsări de pradă, dar pe care să pun ochii? Toate au să-i spună că sunt un vițios, un pontagiu, un scelerat, un mec sau cine știe ce gogomănie și Ea (Zimkutza) (afară de cazul unei pasiuni^c veemente) are să se effaroucheze și îmi trage perna de sub cap. Eu însă am să încerc a-i fi prezentat (ceea ce e foarte

^a imediat

^b încasează

^c pasiuni

^d nacellă

^e comtessa

^f finanțele

^g collat

greu), e o ființă bizară și voi stărui în sensul să îmi publice romanul care atunci va fi gata. Cu o reclamă abilă s-ar putea convinge că sunt un talent, ceea ce e indiscutabil, și ar convola cu mine într-o poetică nacellă^d. Dacă are un belfer îmi este indiferent; asemenea belferi nu sunt greu de évințat. Dragă amice, ai în mână un pont fin, gîndește-te ce prosperitate ar fi să dejunezi avenue du Bois și să dinezi la Boves. Dacă însă ai déffailance atunci totul e pierdut. Ce vrei să fii, cal sau măgar? Dacă vrei a fi cal (étalon pur sang, saillie réservée) fii un Barry-Lyndon. Dacă vrei măgar, ia exemplul generația întreagă. Pînă acum însă ai fost un pontagiu: aventura cu contesa^e N. de Boicesty a fost fină, mai ales că finanțele^f erau de partea contesei. *Quelle rosse, mon prince!* Dacă ai ocazia să mai faci o escapadă, nu o pierde. Pontul e însă să o atragi pe juna contesă în flăcările Parisului, de care nu trebuie să te distanțezi. Nu trebuiește însă (dragă amice, e un scrupul al meu propriu) să te encrapulezi prea tare cu o asemenea persoană. Corsicanele sunt perfide ca unda. Mîine, poi-mîine, îți administrează un coup de poignard sau une balle sau o dușe de vitriol. Asta ar fi un dezastru – blestemul lugubrei Florica. Sau îți poate trînti în spinare pe un bandit ca Vilfredo, hoțul de cafîri, spaima Corsicei. Dacă e însă ocazia să te amuzi «sans casquer» nu e rău – prudență însă. Știri din București nu am ce-ți da. E adevărat, nu e o simplă supoziție că Vlădoianu a fost respins de la examenul de atașat și că au reușit Vichy și Telemache. Nu știu dacă tu ai idee de ce mare buligan a fost Lucă Sturdza? La 16 ani a plecat din Brașov cu un popă bețiv, și în loc să ajungă la Liège a ajuns la Triest. Chef mare, beție și frăție. Au luat vaporul. Chef mare, iubire. Ajunge la Veneția, chef mare. Gondola! gondola! Pînă s-au isprăvit banii. Lucă nu-și aduce aminte nici de Veneția, nici de nimic, atît știe că era o mare furtunoasă și gondola, gondola și că a aruncat o masă de marmoră în capul unui hotelier «Capello nero» care fusese odată obraznic cu mătușa lui Rosetti, asta cu un an înainte. La Liège s-a colat^g cu o damă fină care avea un castel și avere. Ea îi a propus să fie Alphonse al ei și să vie la Paris.

El a refuzat. Aci a fost bugomil, unde pui că avea și el 400 frcs par mois. Dragă amice, mi-e greu să-ți spun, dar n-am încotro. Acum sunt în imposibilitate de a-ți avansa cent sous. O grămadă de nenorociri care de care mai alandala au trecut peste capul meu. Am rămas mult timp singur în București în casa pe care o locuiesc aci și care e afară din oraș. (Nu stau decît provizoriu pînă în primăvară cînd luăm o casă convenabilă). Afară din oraș, nu la țară firește, dans la banlieue și banlieue aci e infect. Pensia întîrziată și o sumă de cheltuieli m-au făcut să apelez chiar la Barbu Dlelaurancea] pe care l-am touchat fort galamment. Regret că nu-ți pot trimite pentru ca să te îndatorez pe tine, cît despre Odescalchi acest youpin, trebuie să aștepte. Hîrtia semnată de tine nu este o armă. Are cel mult dreptul să-ți sechestreze^b averea mobilă, care tu n-o ai. Dacă protestează, mănîncă papara tot el. Și lucrurile nu vor ajunge pînă acolo. Amînă-l fără termen, adică nu-i scrie nimic. E însă momentul să-l massacrezi^t cu un nou împrumut. Imediat ce sunt iar în fonduri (am fost, am avut odată în mîină 43 500 francs cari s-au evaporat, nu e vorbă că nici nu m-am amuzat de 2 bani), mă voi pune imediat dar la dispoziția ta.

^b sechestreze

^t massacrezi

Încă o dată îți repet le youpin est impuissant, tu peux le tenir à discrétion et le taper comme une mouche. Nemaiavînd spațiu nu mai adaug une rallonge de hîrtie ordinară, îți urez numai bonne chance, ca să ne putem iar reuni au «tapis franc» pentru scopuri ilustre^j. Îți voi mai scrie în curînd. Bonne chance, ca de la un frate.

^j illustre

Mathieu J. de Caragiale
comte de Karabey

Din București

Sîmbătă, 26 Ianuarie [1907]

Dragă Amice,

Curaj! Ai început bine. Așteptam cu multă nerăbdare scrisoarea ta, aventura corsicană mă neliniștise, știi că

femeile sunt egal de trădătoare. Era ceva logic ca după așa niște zboruri, cu expresul, cu vaporul, cu diligența, pe jos și călare să te întorci cu punga stoarsă. Dar esențialul e că te-ai amuzat. Păcat că n-ai putut asocia la această escapadă și o mică afacere financiară pentru vreo lună măcar. Ai avut mașansa să plece și Bastimento ăla în fundul Americii de sud și imbecilul de Bourgeois la Cairo. Ce a fost mai emoționant a fost spectacolul banditului Vilfredo, care nu înțelege ce se amesteca în afacere. Du reste, bine ai făcut că ai șters-o, asasinul era în stare să te strângă de gât. Eu mi-l imaginez ca pe un vampir, parc-ar fi din Spavento, căpitanul Infernului. Trebuie să fie un maquereau vulgar. Dacă te întâlneai la Nissa cu Madame Boicesco, era un alt dezastru: ar fi fost o bombăneală teribilă. Te lăsase la Paris cu codul lui Napoleon în brațe și te-ar fi găsit într-un complect clair pe Prom[enade] des Anglais. Era o nenorocire. Dragă Amice, e mult timp de când n-am ieșit din casă. Cunoscuții mei cred poate că am murit sau că am plecat la Berlin. În realitate însă stau închis în casă. Am fost numai de trei ori la Mircea Demetriad acasă să-mi fac o provizie de cărți. În București e un ger formidabil, mor oamenii de frig pe stradă, în fiecare dimineață citesc în gazetă câți morți au crăpat noaptea. C'est embêtant. Într-o zi citesc la lista morților Gheorghe Băleanu 17 ani... Mă întreb cu mirare, să fie băiatul lui Make? Trimit pe cineva la Crețeanu, care e înrudit, să întrebe, bugomilul de fecior răspunde că nu. M-a surprins însă numele George și vârsta. Pe Vlădoianu nu l-am mai văzut, pe nimeni nu. Mă gândesc și mă răzgândesc la viitorul nostru care pînă acum e așa de nebulos... Două stele însă sclipesc ca niște faruri: Zimpkutza și Le Mer de Villiers. Dacă la primăvară nu mă înfig atunci condamnarea mea la muncă silnică, adică la mediocritate pe viață e iscălită, dacă reușesc plecăm cu un auto, cent chevaux, la cucerirea gloriei. Dragă amice, numai doi am rămas 1 și 1, cel mai pur sînge bizantino-slavo-latino-scit. Drept ar fi să mucezim ca barlaboii? Am citit de asemeni că au reușit la concursul de atașat numai Djuvara Trandafir, Simionescu, Paul Florescu, Vichy-Céléstins și Tele-

mache-Mangafa. Vlădoianu nu figura. Asta a fost o înfrângere mare care trebuie să-ți fi făcut plăcere. Aș vrea să-l întâlnesc, să mă informez cum a fost chestia. Nu e așa că Monte-Carlo ți-a părut superior la orice, chiar Parisului? Ce rafinerie, ce voluptate. Hernia, prince de Topaze, e un om forte dacă operează cu așa envergure. Zimpkutza urmează o școală de infirmiere ale Crucii roșii, dar acolo nu poți lucra în larg. Eu îmi petrec timpul dormind, mîncînd și citind, frigul mă paralizează, nu pot ieși. Din cînd în cînd adaug o pagină la romanul meu. Dacă unul din noi doi face o afacere strălucită, îl edităm cu portretele noastre, pe hîrtie de Japonia. Cu tot izolamentul meu, nu mă simt abătut, am o credință oarbă într-un succes, nu se poate să nu ne iasă ceva. Vezi însă că la Zimpkutza numai literatura și muzica te pot introduce. (Eu sunt cel mai talentat literat și muzicantul cel mai înduieșetor, pictor în miniatură, poet și heraldist). Ion Filiti de la externe s-a căsătorit cu d-ra Sanda Ghica, nepoata viteazului Toderitză, eroul de la Plevna. Asta e una din cele trei ... de la șosea. Ce timpuri! Acum se va pune în circulație. Dragă amice, părul meu a atins niște dimensi fabuloase, e ca o pădure virgină cu toate că mereu cade. L-am lăsat mare ca un popă. E înspăimîntător. B. P. Hasdeu s-a dus la principesa Maria și îi a dat un testament prin care lasă micului prîncipe] Nicolae mica sa avere. Principesa l-a refuzat, zicînd că familia regală are drept deviză să nu primească nici un fel de legat particular. Hasdeu a insistat, dar degeaba. Averea lui nu e importantă, dar titlul polon de principe (n-a văzut nimeni colația^a) e brillant. Mai bine ni l-ar lăsa nouă, cu mica lui avere să facem un sezon de plajă sau de Riviera. Nu trebuie să procedezi în străinătate ca în țară, să te închizi în casă, asta e ceva pueril. Trebuie să frecventezi muzeele care sunt totdeauna pline de englezoaice și de americane, eu te asigur că nicăieri n-am avut mai multe ocazii și chiar avansuri ca în muzeul din insulă la Berlin. În orașele mari, muzeele sunt niște case de rendez-vous patronate de stat. Stai în fața lui Rafael și pisezi o damă, flirtezi, spui minciuni, o urmărești volens-nolens și con

^a collația

energia o enfilezi. De altfel imaginația damelor e excitată de toate tablourile și statuile goale, așa că greutatea nu e mare. Încearcă la Louvre să vezi, reușești. La Ella Constant n-ar fi rău să te duci, poate iar printre amicele ei găsești un collage profitabil. Aștept însă marea veste, care poate fi apropiată și atunci o! nemurire! Termin dragă amice, urîndu-ți de trei ori courage! et bonne chance!

Ca un frate:

Mathieu-Jean Caragiale, comte de Karabey

Principul Valentino Bib(ă)escu s-a encanaillat. A mâncat la masă la pseudo-principul Leone Ghyka cu popa Lucaci, cu Marta Bibescu soția sa, cu Radu și Jeanne Vacarescu și cu... Cincinat Pavelescu! Ce oameni, ce timpuri! (Și cu Mâsgă, ginerele popei).

Bonne chance!

Comte de Karabey

De Bucurest

2/15 Mars, 1907

Dragă Amice,

Îți urez de ziua ta de naștere, din fundul inimei, tot ce îmi urez și mie de ziua mea care cade la 12 ale lunii. Succes pe toată linia la dame, să enculezi tot Parisul, tot armorialul Franței și al Navarrei, și să ajungi milioner și duce^a. Daca nu-ți ajunge nici atîta, îți urez și un tron, cu toate că în zilele noastre asemenea marfă nu se prea caută de oameni fini, preferîndu-se gloria milioneră. La ce n-am putea năzui noi, die letzie Bassaraba, ultimii mari, ultimii bași-boieri ai Valachiei.

^aduque

La mine pînă astăzi toate afacerile merg prost (pentru că nu merg deloc). Împrejurările sunt ostile, nu pot lucra nimic în direcția Dulcineei – femeia aceasta e o enigmă de care nu poți afla nimic. Caut și eu un agent, o agentă mai ales, care să mă introducă, asta e tot greul. Cît despre tine, pot să cred că afacerea Le Mer de Villiers e splendidă,

merge ca pe rulete. Din scrisoarea lui Crouzat, pe care o păstrez, ca să ți-o pot trimite la nevoie, reiese că acest om vrea să te servească și că așteaptă numai momentul să strige: roulez tambours, pine en avant. Câtă vreme nu-ți cere bani dinainte, de ce te sfiști de nimic? Nu te sfătuiesc însă să lucrezi cu agenția care cere 100 de lei, lucrează prin slugi, și nu asigură de cel mai mic succes. C'est louche, voilà mon avis, mon opinion ferme et indélébile. Sunt niște pontagii, des mecs, qui se foutent des naïfs, și tu nu ești un naiv^b fiind însuși un huligan mare. Ai început cu Le Villiers, mergi pînă la capăt. Eu cred că are să iasă ceva. Energie și răbdare. Ici nițel, dincolo ceva, pînă te vezi la rentă. L'enjeu vaut bien ici la chandelle. Crouzat pare a fi un om serios, care căuta chiar poate un om ca tine.

^b naiv

Eu stau prost. Am niște încurcături mari din care poate să scap bine, dar e mult, mult de făcut. Tata îmi scrie în genul următor: «Frère, [...] il faut travailler, étudier adică, tâcbe de bien remplir ta vie, en travaillant, en travaillant, en travaillant».

Travaille ma fille, vendange, grappille».

Eu înțeleg cu totul altfel viața și abia aștept să te revăd pe vulcanul parizian. Là au moins, on rigole.

Iarna durează încă, sunt ninsori mari peste tot. În Moldova e revoluție, dar știu că asta nu te interesează. Dar se prea poate să fie lată rău. 3 județe au devenit ca în Bassarabia. Îi bate pe ourei și le devastează tot. Țăranii, organizați în bande de huligani, au prădat un orașel întreg sub comanda unui popă lipovean care se numește Vavilon și au bătut chiar pe soldați. E ceva fin.

Eu n-am mai văzut pe nimeni afară de Delavrancea. Aștept venirea junimiștilor care e probabil să aibă loc după apropiata cădere a bizantinilor putreziiți și slăbiți de atacurile opoziției. Dacă vin junimiștii, am și eu micul meu loc în cașcavalul politic, dacă nu, n-am nimic.

Nu înțeleg, dragă amice, cum ai cheltuit așa repede tot ce-ai avut, ai săltat dame fine pe genunchi într-un coupé aux rideaux baissés, sau numai așa au petit train journalier?

E deplorabil să n-ai bani. Trebuie să ai mult curaj atunci și să nu pleci fruntea. Eu am crezut la început că te-ai supărat că nu ți-am trimis pentru Odescalchi și eram foarte contrariat de asta, înjurînd zeii nemuritori. Am văzut însă că m-am înșelat.

Să mă scuzi că-ți scriu pe așa hîrtie, n-am alta gris la îndemînă nescriindu-ți de la mine; am numai plicul. Ți-aș trimite altfel și scrisoarea lui Crouzat, pe care o ții la dispoziția ta.

Încă o dată, dragă amice, îți urez ani mulți, o viață ca a lui Mib[ail] Sturdza Vv. și bonne chance, plus qu'il n'en faut en toute circonstance. Ce păcat că banditul Vilfredo a dilapidat fondurile contesei. Mergi pe la Ella Constant, fă muzeele cum ți-am mai scris, și nu neglija pe agentul Crouzat! Aștept știri îmbucurătoare, bonne chance și la revedere, ca un frate.

Mathieu

De Bucurest

3 Avril [1907]

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a dat curaj; îți mulțumesc de cele ce-mi urezi. Imposibil însă pour l'instant să fiu prezentat. De cîțva timp am reapărut pe pistă, dar nu mă prodiguez, evitînd le contact des mitocains. Am văzut pe Vlădoianu, am dinat la „Enescu“ unde am făcut cunoștință (cunoștința am făcut-o cîteva ore mai pe urmă) cu o damă fină, care m-a lorgnat la masă. E o apariție nouă, care mi-a plăcut. Într-una din serile astea mi-a promis că-mi va acorda o audiență. I-am declarat «l'ancien répertoire», sunt un tînăr dilettant^a personaj discret și valoros și en somme am pledat cu entuziasm cauza mea: să fiu un greluchon, amant de coeur.

^a dilettant

În fond sunt însă de o tristeță amară. Pas de galette, plus de galette. Mi-ar trebui 1 000 de lei. Bun. Să presupun că aș putea combina ceva, cu toată criza, dar de unde să-i

dau înapoi peste 4– 5 luni lui Seimeanu sau Delavrancea. Cît despre Delavrancea, nu aş avea curajul să-l tuşez cu așa sume din multe cauze. Sunt foarte nefericit, unde mă duc, unde mă întorc îmi vine a striga: Cuştiga, miroaşe a mijeria! Stau şi iau o cafea cu un cordon-rouge şi mă topesc în gânduri. Noroc că mai am şi eu ceva: Speranţa. Ce timpuri! Ce timpuri! Dacă însă oarecare persoană n-ar fi egoistă şi mi-ar vrea sincer binele ar putea să-mi asigure toată viaţa (sau pînă cînd aş face eu un joli coup) 1 000 – 1200 pe lună. Voi încerca totuşi! Şi zic 1 200 fără bătaie de cap. Să vedem, trebuie să dai din mîini să nu te-neci. Tata nu e bun de nimic fin: să înveţi, să tîmpeşti şi să te tîmpeşti, nu mai are idee nici de lume, nici de viaţa elegantă. Vlădoianu e un pontagiu, are multe momente de criză, dar totuşi rulează, rulează, se poate să găsească chiar un filon mare – un filon subţire are deja. Filonul Lebliu s-a cam epuizat; trăieşte tot bine, dar fastul s-a dus. Vidraşcu a dispărut ca un meteor bărbos, așa că eu conchiz că forţa şi fondul era [sic!] ale lui Vidraşcu; echipajul, supeurile cu lăutari, şi escapadele nocturne.

Mariajul Jeanne Ştirbey – Rosetti e adevărat, am văzut pe prinţul Barbu-Braghină-conserve pe stradă cu huliganul Radu Rosetti, bras dessus-bras dessous. C'est un coup de génie: six millions, à ce qu'il paraît. Mariajul Emile Sturdza – Forest-Divonne e pînă azi o himeră^b. Mai ar fi o combinaţie, Emile Sturdza cu o Cesianu din str. Clementza. Mariajele celelalte sunt găunoase, dar Ionel Brătianu, cel mai mare şi mai parşiv pezevenghi, a pus gheara-i mizerabilă pe Elisa Ştirbey fostă Marghiolo-Manu.

Mon cher, în Bucureşti a fost panică mare, revoltele ţăranilor au întrecut cele mai oribile scene de jacquerie. Popii au incendiat în fruntea haiducilor averi de milioane, castele, conace, au tăiat oameni în bucăţi de i-a făcut panoplii, au fript copii în frigare şi i-au mîncat. Îţi voi scrie cu altă ocazie pe larg ce excese s-au comis. Ţara a fost pacificată cu tunurile. S-au distrus de exemplu castelele Ştirbey de la Petroşani şi Băileşti, s-au împărţit pînă şi cîinii de rasă ai lui v[on] Koblen, s-au bătut pe jaf, ţăranii au răpit tot avutul lui Galitzî. Pe la Cuculina au făcut

^b chimera

stricăciuni, dar mai mici. La un țăran s-a găsit de exemplu 140 000 de lei. A fost lată rău. Au distrus chiar instalația lui Ianku Kalenderoglu (!).

Cu toate astea, în București joacă banii. Am auzit, dragă amice, că la Paris te plimbi cu juben ca un vieux mec și nu-ți dai adresa, ca un adevărat pontagiu. Fii forte dragă amice, aruncă-te la p... Villiers să-mi faci o rentă, că altfel beștelesc iacaoa. Ulysse Petrescu rulează teribil: a substras 200 000 lei de la Stefanopolu iar Vlădoianu, scripcarul, 40 000 lei. Nu știu de nimic: ils roulent. Scrie-mi repede dragă amice, ce faci cu afacerea, dacă iese ceva poate să am inspirațiile mele. Bonne chance mon cher frère, te voi ține în curent cu ce operezi. De tout mon coeur, je te souhaite bonne chance!

Ca un frate și au revoir

Mathieu

De Bucarest 8 Mai

Mercredi, 8 Mai 1907

Dragă amice,

Scrisoarea ta îmi a sosit tocmai în momentul când trimiteam la cutie o scrisoare, pentru tine. Credeam că ai reușit; îmi imaginam de două-trei ori pe zi că ai făcut le beau coup Lemer de Villiers, și că acum îți restaurezi forțele la Boves, uitînd pe vechiul tău colaborator. Dar (din nefericire) mă înșelasem. Văd din scrisoare că, deși nu ești încă milioner, tot nu te pierzi dans le grand bordel qu'on dénomme Paris. Tot te amuzezi.

În sfîrșit, după o lungă așteptare, a venit primăvara; o primăvară foarte caldă. Am ieșit foarte des și am operat prin diverse locuri (locuri fine, la „Capșa“, la „Enescu“ la șosea unde praful m-a orbit). Cunosc bine pe contele^a de Montesquiou care m-a invitat la dejun și la dîner și cu care am vorbit niște lucruri admirabile. În prima zi de Paște însă, contele Ferdinand a filat în express, lăsîndu-mă singur. Merge la Paris, la Courtanvaux (sompțuosul

^a comtele

castel al familiei), și la Nérice. Cu toate că mi-a spus să telefonez^b când vreau, n-am abuzat de acest privilegiu ca să viu să dinez, venind numai când mă invita. Dar, pentru detalii, trebuie să ți le spun prin viu grai. E ceva fin. Într-o seară am fost la „Flora“ cu el și cu Vlădoianu. Contele e un om foarte goguenard și e cel mai mare pontagiu; foarte bogat și de la tatăl său, contele Odon și de la mamă-sa. Am aflat așa lucruri despre lumea fină din București și Paris încât perspectivele mele de glorie au crescut. Mi-a povestit un roman întreg cu Chimay, Greffulhe, ce bogați, magnifici și risipitori sunt Greffulhe mai cu seamă. E un adevărat dezastru.

^b telephonez

Am lucrat mult, m-am demenat cu afacerea «le vieux chameau». E să te iei cu mâinile de păr: nu poți afla nimic; parcă toată lumea conspiră în contra mea. Dar nu cedez, și te rog să nu cedezi nici tu cu Lemer de Villiers, tenacitatea și încrederea în sine au fost esența vechii aristocrații și au procurat chiar coroane celor cu inima mare. Eu travalez în umbră și nu pot înainta ca să nu deștept bănuieli.

Am avut oarecare escapade amoroase, cari m-au dezgustat și mi-au ușurat punga. Prima: mica franțuzoaică care-mi ieșea înaintea cântînd pe str. Manea-Brutar, ai văzut-o și tu la „Nestor“ mi se pare. E o enigmă ființa aceasta, un personaj de roman, dar am scopurile mele. Conqueta a fost așa de rapidă că m-a epatat: 2 minute în piața Sf. Gheorghe. Am neglijat-o cîteva zile și mi-a scăpat din gheară, o voi regăsi iar. Eu cred că e curat nebună. E de 20 ani și deja divorsată, și cred că în cîteva luni va deveni o gourgandine mizerabilă. Cum însă nu e un amor, nici un filon, peu m'importe. Azi o vezi à la fonfê, astrakanuri, bijouterie, pălării mousquettaire, botine^c cu capace, mîine ca pe-o caricatură din „Simplicissimus“. Mi-a spus că mă iubește etc., etc., mais je m'en fous. Eu mi-am schimbat sistemul: acum când văd o damă, intru comme un boeuf furieux, fără nici un pic de rușine, mă obrăznicesc, mă umilesc, mint, cînt ca un adevărat napuletan, mai ales dacă am avut și prevederea să iau un Quinquina Dubonnet. Astfel, în ziua cînd mi-a acordat

^c bottine

^dchocolată

^eroulam

mica franțeză rendez-vous-ul, la 3 am abordat-o, la 4 am luat o ciocolată^d cu un Dubonnet, de la 4 la 6 am flirtat cu o pariziană (une vraie grue parisienne) în Cișmegeiu, îmbrăcată ceva turbat. Eram eu impertinent, excitat, ru-lam^e fraze fine, dar și ea nu se lăsa s-o intimidez. Mi-a spus că am un aplomb. Un vrai aplomb princier, i-am replicat eu și m-am prezentat: prince Bassaraba-Apaffy. Eram îmbrăcat bine, mănuși gris-clair, ghetetele cu capace și o cravată mauve, vieux-rose ca un lampion. Mi-a dat un rendez-vous, dar n-a venit; eram sigur. M-a revăzut la „Enescu“, unde mânca într-un colț cu tipul ei, un bogumil, dar nu mai mi-a plăcut, e prea, prea grue. I-am spus că aș encu... moartă chiar, par devant et par derrière.

Am auzit că Jonika marche. Ar fi un pont fin și nu mă dau înapoi un singur moment.

Madame Darvari est sans contredit la première grande dame du royaume. Aseară a dinat en cabinet particulier cu doi diplomați, al Mfonsieulr son mari, la „Capșa“, cu un candelabru pe masă și au jucat un bridge fin exact ca pe vremea Marie-Antoinette. A devenit ca o Caterină a Rusiei, și e încă foarte bogată, am auzit.

^fexcursionînd

Hortense P. e în București în deliciosul său hôtel cu fina sa trăsură electrică cu care zboară înconjurată de niște huligani ca Arthur Rosetti cu cari flirtează. Lui Cuștiga i-a mai căzut părul nițel, dar el e un vieux mec qui se fout de tout le monde. Hortense ensorcelează pe Chrissoveloni, excursionînd^f în auto-ul acelui levantin, într-un cuvînt se amuzează la desperare zicînd că la vie est courte mais bonne. Dar ce ușor e, mon cher, cu ceva galettă să o flambezi. Ah, de ce n-am 1000 francs, cinquante jolis louisons à jeter par le fenêtre. Doamne, ce Techtel-Mechtél i-am mai trage. Eu mi-am schimbat opiniile despre dame, toutes, mais toutes marchent. Et c'est très gentil de leur part, ma foy!

Vlădoianu est assez foutu, mon cher. Nu mai e galettă, trage targa pe uscat. Eu am cheltuit mult, în cele din urmă am muiat-o, că n-am de unde. E grea viața mon cher, cînd nu găsești capitaluri din leagăn trebuie luptă mare. Mulți rămîn însă pe drum înaintă să-și ajungă țelul. Olga

e în București, die Fürstin Olga, 150 000 venit. Fratele ei, un bogumil, își face stagiul la jandarmi⁸ și are un venit egal. Ce timpuri. Sunt în doliu după tatăl lor, principele Mavrocordatos. Încolo toată lumea e în București, nu se simte nimic schimbat după urma revoltelor. Toți sunt în auto-uri, în muscali și dacă te uiți mult te apucă melancolia. Am văzut pe Madame Boïcesco, e îmbrăcată la Paris – niște toalete subtile.

Îți voi mai scrie în curînd dacă mai survine ceva extraordinar.

Al tău ca un frate!

Mathieu

Din București

Mardi, 4 Juin, 1907

Am uitat să scriu că într-o seară Custica a ieșit cu Hortense în auto și se uitau așa goguenard la toată lumea, că mulți se scandalizaseră.

Dragă Amice,

Am primit frumoasele cărți postale și am plîns (ca Todiritză) cînd am văzut portretele strămoșilor noștri în costume istorice. Ai observat ce picioare mari au toți Bourbonii, și ce aer obraznic și goguenard? Dragă amice, eu nu ți-am scris pînă acum pentru că am fost foarte bolnav, așa de greu că am fost de două ori, pe rînd, pe moarte. La vîrsta mea am avut un pojar complicat, așa de virulent că palmele mele erau o rană. (Asta de la 1 mai). Abia alaltăieri am ieșit (sîmbătă) la „Capșa” și în oraș. Am văzut într-o zi pe principesa Cécile-Gutză (samsarul) Pignatelli Bassaraba de Brataccino-Belmonte, fosta ta favorită (ce timpuri, ce timpuri), cu două animale din provincie, așa teribile cum n-am mai văzut de cînd sunt. Erau niște Brataccino din altă branșă se vede; bărbatul și soția. El era un așa tip cum numai desenul alăturat ți-l

poate reprezintă, un fel de creol, de bandit, îmbrăcat ca pe timpul lui Metternich. Avea o redingotă cu un guler și cu mâneci mari de catifea și lungă pînă la călcîie, un juben drept și o umbrelă. Avea un lanț de ceasornic, niște breloques, și butoni de cîteva kilograme, și niște stoffe, cum numai pe la teatru mai sunt. Se uita la toate lucrurile cu niște ochi de bou. (Mon cher, Cécile a beaucoup gagné depuis ton départ: elle était tellement belle ce jour-là (1 mai) că te duceai după ea nechezînd. Din ce în ce s-a făcut mai frumoasă și nu mai e în doliu. Banditul avea ghete de damă (și se credea șic).

Madame Patzi (Hortense) zbirnîie în trăsura ei electrică. Seara la ea e un fel de lumină, așa că am putut vedea că mecul Cuștiga are o bibliotecă (!) cu cărți frumos legate în piele roșie. Asta m-a încîntat. Hortense are un bouledogue mic cu urechi éléphant, ceva fin.

Pe Jean Vlădoianu nu l-am mai văzut de la 1 mai românesc.

Umblînd după Zimkoutza, am dat peste un alt pont, și am și făcut cunoștință. Din nefericire însă pentru moment m-a întrerupt boala – am suferit ceva formidabil, cu bravura unui gentilom. Se poate să iasă ceva. Nu sunt vagoane ca la cealaltă, dar sunt vagoane și aci berechet. Noroc să fie!

Prințesa Maria și-a cumpărat un auto superbe, cu o trîmbiță melodioasă și iese seara volată și cu auto-ul luminat. E o trăsură mare închisă și foarte impozantă. Are și unul deschis.

La alegerile de Senat au căzut toți conservatorii afară de Nabab, Pavlică, Brătășanu și Bădărău. Pe Todiritză l-au ras cu cruzime.

Dragă Amice, te rog să nu răspunzi la scrisoarea asta pînă nu-ți scriu adresa nouă.

Boala <mea> cea crudă m-a slăbit mult, dar ca forță virilă mă simt foarte bine. Am un appétit d'ogre. Ca să mă restabilesc pe deplin, o cură de aer la munte sau la mare este absolut de rigoare. Așa că, amînînd examenele pour la session d'automne, voi pleca în curînd – în străinătate probabil.

Dragă amice, căile providenței sunt impenetrabile. Un moment m-am gândit să fac un petit mariage, avec une petite dot, il s'agissait d'épouser, d'ici en quelques ans, une mignonne petite demoiselle qui m'a donné et me donne toujours dans l'oeil. Dar azi, când mi-am adus aminte de misterioasele noastre colocvii^a, și când m-am privit în fața acelor portrete somptuoase, mi-am adus aminte și că sunt cel dintîi și cel mai mîndru senior și că je dois bouster en avant sans défaillance, sans jamais «défaillir». Și asta trebuie să-ți aduci și tu totdeauna aminte. Noutăți bucureștene nu-ți pot da: de 22 zile sunt secestrat în casă și n-am ieșit decît o dată. Montesquiou e la Paris sau la Courtanvaux. E un mare huligan: toți vreau să-l înșele, și el îi înșală pe toți. Eu-l studiez ca pe un om remarcabil de la care poți învăța multe finețe.

^a colloquii

Așadar, nu-mi mai scrie pînă când nu-ți comunic adresa și starea sănătății mele.

Îți urez, dragă amice, mare șansă la examene cari nu sunt grele, am auzit. Nu că e cine știe ce, dar te impune ca pe un mare geniu în ochii familiei. Bonne chance! Are să vie, cred, și timpul nostru ca să popim și ca să răspopim. Ce huligănie mare are să fie!

Contele de Roma a luat în căsătorie pe cea mai mică contesă Baleanu (Elisabeth).

Bătrînul de Roma e ca un zaraf, și se zice că are 1 000 000 de frcs de rente, cu un domeniu cu castel în Ungaria și domeniul Viziru, care e imens^b.

^b immens

Pe când mă primești într-un cent chevaux la un fel de Courtanvaux sau Villandry?

Bonne chance, de tout coeur. Ca un frate:

Mathieu

Wilmersdorf b. Berlin

Vendredi, 21 Juin [1907]

Sans défaillir!

Dragă Amice,

Acum o săptămînă am plecat din București și, după cîteva ore petrecute în Pesta, am pornit la Berlin. Cîteva

^a cramponnase

zile am fost foarte plictisit și obosit (un bogumil se cramponase ^a de mine și mă dezgusta cu conversația lui). Acum m-am scăpat de el cu un plan subțire. Pentru că tata are un musafir cu soția acestuia, eu am o cameră în tîrg, la cîtiva pași. Cea m'arrange infiniment beaucoup. Și totuși eram plictisit. Cînd, ce să vezi, ieri mă întîlnesc cu Henri Coandă, care e un mare pontagiu, aleargă în curse de automobile, de cai (mi-a spus c-a cîștigat 75 000 mărci), și-a spart toți dinții căzînd după cal sau din auto, a inventat o mașină de zburat și face sculptură, pictură, tennis, sport etc., etc. Are un appartement chic. Zilele astea mă va prezinta contesei d'Arlong, amica kneazului Petru Petrovics Wulkowski (un huligan mare). Această contesă se nebunește după români. Henry i-a urlat la telefon ^b că a venit un conte român. Mă voi arunca într-un complect violet, cu ghetе cu capace (sau ghetre albe) și voi trece ca un tînăr dilettante. Înainte de a părăsi Bucureștii am pus la cale ceva care dacă se va întîmpla va consterna pe toți capsomanii.

^b telephon

M-a bucurat foarte mult că ai devenit directorul unui baras și mare consumător de champagne la o c... bătrînă și milioneră ^c.

^c millioneră

^d terasă

Aci în Berlin e frumos, un timp ideal, numai flori peste tot și dame. Am fost cu una la o cafenea pe terasă ^d dar a plîns, s-a jurat că nu-și poate înșela pe bărbatul ei care e leutnant în provincie (piroane). Ne-am baladat pe la Landwebrcanal, am ciupit-o de i-am făcut răni și i-au dat lacrămile; în sfîrșit ne-am despărțit după ce ne-am sărutat (ca Gogu Robescu). Era nebună, eu cred; eu însă, gogue-nard, n-am vrut să-i dau nici un pfennig (numai o cafea cu lapte cu un Kuchen). Avem aci o jupîneasă ca contesa Larisch. Am pelotat-o și mi-a spus că merge.

Eu sunt bine acum, convalescența mea a atins sfîrșitul. Îți voi scrie iar, ținîndu-te în curent cu operațiile mele. Scrie-mi și tu pe următoarea adresă:

Mathieu J. Caragiale

Wilmersdorf-Berlin
Hohenzollernplatz 4 Hpt.

La revedere în curînd și grande chance. Pe azurul heraldic dubla noastră stea începe să se ridice.

Bonne chance! Ca un frate!

M. J. Caragiale

Wilmersdorf Berlin
Hohenzollernplatz 4, Hpt

Vendredi, 16 Août (1907)

Dragă amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o plăcere considerabilă, deoarece, un moment, îți pierdusem urma și nu știam în ce centru operezi. Eu în această scrisoare mă voi încerca a-ți rezuma toate aventurile, și mai ales nenorocirea care m-a lovit în ultimul timp sub forma unui aristocratic bêguin. Serile, aci ca pretutindeni, ies regulat și, dacă un pont fin se ivește, o abordez pe nobila damă cu un aplomb și un toupet oriental, pe care la urmă trebuiesc să mărturisească și ele că îl admiră. Nenorocirea e însă că știu prea puțin nemțește, așa că efectul nu e deplin decît cu cele ce știu franțuzește. După un lung flirt zilnic cu două tipese artiste (Mademoiselle Geneviève Granger de Paris, o sculptoare care-a făcut medalia împăratului și a căpătat o broșă cu brillante și safire^a și amica ei Gertrude Flatow care avea niște ochi fascinatori), am socotit că trebuie să găsesc și un pont rentabil.

^a saphire

După acea săptămîină de flirt (am fost ireproșabil de galanterie, cu toate că la sfîrșit mă plictiseam așa al dracului că adormeam între ele pe terasa cu trandafiri de la Grunewald), după o săptămîină, Mlle Granger pleacă. Am condus-o la gară, m-am suit cu ea în tren și cu Gertrude Flatow, și... din vorbă în vorbă, trenul a plecat cu noi. Eu, subțire și agil, în acel moment, am parvenit să sar, ca un huligan mare, jos din tren. Mlle Flatow a rămas însă în tren și-a plătit vreo 30 de mărci amende și taxe acest voiaj forțat. Pentru comble, n-avea nici bani la ea! De-atunci s-a amoretat mai rău de mine, în fiecare zi billet doux la masă, seara. (Tata era consternat). Eu, care

mirosisem planul ei bogumilic de căsătorie, am rupt-o fin, rămînînd firește în limitele unei amicitii corecte (depun cărți). Aș mai fi continuat poate, dar într-o zi, cînd zburam la rendez-vous pe care îl pierdusem regulat de trei zile, am dat peste o tînără damă din Hanovra pe care am accroșat-o în metro. Dar apoi a urmat deșă, hanovriana nu mi-a scris nimic, după cum îmi promisese, și a urmat cum îți spun o eră de 3 săptămîni, o lună aproape, de melancolie neagră, o slăbiciune generală și o depresiune funestă. Îmbătrîniseam cu 10 ani. Coandă nu-mi făcuse vorba cu Mme d'Arlong, eram trist, abătut de moarte. Profesoara de englezește a fraților mei, miss Skinner, găsi-se momentul să se certe cu bogata americană miss Cockshell tocmai cînd trebuia să mă introducă ca dilettante la acel monstru grotesc, care tot mi-ar fi pus la dispoziție 1 200 – 1 500 mărci lunar, cum pune încă și azi un(ui) escroc de tenor care o speculează fără rușine. E un bogumil urît și aproape diform, dar e singurul om care a putut să se apropie de așa o urîciune și se consideră ca o victimă a nedreptăței soartei.

Vinerea trecută, însă, cum mă întorceam acasă, trist și așa de impasibil ca un mort, grăbindu-mă să beau cîteva Sherry-Brandy și să adorm, văd alergînd pe strada Meinecke colț cu Lietzenburger o tînără damă care semăna enorm la mers cu Jonica. Pierduse strada și citea toate plăcile. M-am simțit odată așa de energic că m-am mirat eu singur de ce decizie și ce aplomb am cînd văd așa ceva. Și cînd după ce-am abordat-o în mod subtil mi-a spus că e franceză, elocința mea a devenit așa de bogată că aș fi putut, cred eu, vorbi în versuri. Ca să nu dispară și ea, i-am luat un volum ca să-l citesc, poeziile lui François Coppée. Care a fost mirarea mea cînd, a doua zi pe terasa de la Grunewald unde îmi duc toate conquetele, am aflat că noua amică este tînăra Mlle Fernande de Bondy, din familia conților Taillepied de Bondy, o ilustră familie din Berry. Trei zile sau mai bine trei seri cu ea m-au schimbat cu totul. Însă acum m-a părăsit pentru o săptămînă, petrece niște rude la Baden-Baden. Mi-e tare frică să nu mi se întîmple și mie cu Fernande ce ți s-a întîmplat ție cu

Florica, o pasiune fulgerătoare care la mine să mă distrugă fără milă. E așa de frumoasă, de fină, cu o figură puerilă, cu niște ochi catifelati, cu o gură mică și cu dinți albi, așa de fraîche și de pufoasă ca o piersică pîrguită. Are o singură prietenă aci, pe o Sabran-Pontevès.

Dragă Amice, dacă într-adevăr amorul mă săgetează acum, sunt un om pierdut. Cu ea sunt melancolic și seara cînd fugeam din oraș și ne plimbam bras dessus-bras dessous pe aleele singuratice de la Grunewald, în mirosul îmbătător al teilor înfloriți, mă gîndeam că de ce n-avem niște rente suficiente ca să ne baladăm fiecare din noi cu așa o ființă și să trăim cu toții împreună, să avem un apartament ^b artistic, un auto fin, o garderobă somptuoasă, să nu ne bată nici vîntul, nici ploaia, nici gîndurile triste. Anii cei frumoși ai tinereței se duc, pier și cine știe ce va aduce și ziua de mîine. Numai vocea cea dulce a mignonnei mele mă mai aduce la realitate și atunci o strîng lîngă mine și o sărut cu desperare, parc-ar fi pentru ultima oară. Ea mă remontează mult, se cunoaște că e dintr-o rasă care-a știut să se urce pe eșafod cu fruntea sus, strigînd «Vive le roy»! Îmi spune să am curaj, și mă convinge așa de bine, că aș fi în stare să mă sui cu ea de mîină pe eșafod, fără să clilesc din ochi. Abia o aștept să se întoarcă, abia aștept să primesc scrisoarea că vine să o mai văd o dată cel puțin. Am devenit ca M. de Tournières, am să cad la platonism. Declarația a fost splendidă.

Dragă Amice, cu toate acestea lucrez și într-un sens practic, am făcut la noi acasă cunoștința unei cucoane care are un béguin pentru mine și-mi va servi poate de Crouzet pentru că are foarte multe relații.

Cînd mă gîndesc însă la examenul de al II (-lea), mă revolt. Pe lîngă că n-am nici o carte, dar nici gust de a citi. Vlădoianu e la Kissingen și-mi scrie că va veni la Berlin.

Dragă amice, îți urez sănătate și noroc, nu te lăsa pradă gîndurilor triste, în definitiv avem abia 22 de ani, mai putem aștepta un an, doi. Să nu ne desperăm. Bonne chance în ce întreprinzi, dragă amice, la revedere. Eu te îmbrățișez cu drag ca un frate și sper încă în dubla noastră stea.

Mathieu

^b appartement

oficer

P.S. Scrie-mi cât poți de repede ce părere ai despre afacerea mea cu Mlle de Bondy. Cum ai proceda tu în locul meu. Creierul meu se epuizează în combinații (financiare mai ales). Fernande are un frate ofițer^c în Indo-China, un fel de Vilfredo de Casanova. Je m'en fous comme de l'an deux. Fernande are niște rude foarte bogate. Eu m-am informat de toate. Ar fi chiar un pont de mariaj, cine știe?

Ca un frate : M.

Dragă Amice,

Imediat ce primești această scrisoare, citește-o, pune-o iar în plic, lipește-l, aplică-i o marcă postală pour l'étranger și aruncă-o la cutie. Când Fernande va citi că sunt la Trouville va rămîne consternată. Își mulțumesc dinainte.

Ca un frate : M.

Wilmersdorf-Berlin
Hohenzollernplatz 4, Hpt.

Sîmbătă, 7 Septembrie 1907

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o imensă plăcere, mai ales azi cînd am rămas iar trist în prada melancoliei. Afacerea cu Fernande mergea admirabil, deveneam din ce în ce mai afectuoși și despărțirea a fost chiar romantic [sic!]. După întoarcerea ei de la Baden-Baden s-a schimbat cu totul. N-a mai voit să se întâlnească cu mine și dacă mă întâlnea fugea parcă aș fi vrut s-o mînhînc. Nu puteam pricepe nimic, am așteptat, m-am plictisit (aveam și de ce) și iată că alaltăieri, vrînd s-o rup definitiv, i-am adresat o scrisoare (neiscălită) așa de goguenardă și plină de porcării fine (i-am scris că o credeam vibrantă și gata de a face cu mine niște jocuri cari duc la voluptatea cea mai intensă de jouissance, fără a avea nimic a face cu virginitatea), și am adăugat că am crezut totdeauna în virginitatea ei. Afară de asta, scrisoarea se putea compara cu discursurile

reacționarului Purișkievicz, din Duma, era plină de versuri și de citații cu dublu sens. Ziceam că vream să o posed în pielea goală, în sfârșit tot ce am putut să spui mai grozav în termeni delicați. Aseară, am primit de la ea o scrisoare către tata (înțelegi bine că am primit-o eu), o scrisoare indignată și plină de greșeli de ortografie, unde spune că i-am scris «une lettres, la plus ignoble, et la plus basse, qu'un français du peuple ne se serait permis devant une femme des rues», și spune tatei că să nu se mire când fratele ei, care vine la Berlin, are să mă provoace în duel. (Mi-a spus însă odată că frate-său e în China; eu am crezut că e chinez). Cum îți spun însă, scrisoarea am prins-o eu, tata nu știe nimic, și eu împing intriga mai departe, poate, poate iese ceva. Frică nu mi-e; dacă într-adevăr vine chinezul ăla, și e unul mai pignouf, îl zdrobesc, dacă e unul mai forte, îl evit. Berlinul e mare, și eu sunt huligan și mai mare. Spune că a rupt cu mine pentru că eram prea întreprinzător, și asta în interesul meu, nu înțeleg de ce? Dragă Amice, asta m-a amuzat nițel, și dacă n-am avut-o, nu-mi pare rău. Am crezut un moment că o iubesc, mă înșelam însă. Dacă ar fi fost amor, altceva era, ca o nebunie, ceea ce la mine n-a fost. Și pe urmă Fernande e săracă, are să fie nevoită să dea lecții, pentru că mîndria ei o împiedică să practice sporturi mai rentabile. Aș vrea să văd ce fel de bandit e chinezul ăla de frate-său, care pentru mine e o problemă. Eu am să urmez intriga, astfel de exemplu, <în aceeași scrisoare> odată cu această scrisoare, îți trimit și o scrisoare pentru Fernande. După ce o citești, lipește plicul, pune-i, te rog, o marcă de 25 centime și aruncă-o la cutie. Când are să o primească, are să-i vie dambla, eu cred, n-are să-și mai revie cum am sărit de la Berlin la perla Coastei de smarald. Dragă Amice, Vlădoyanu-Mișichi a fost singur la Berlin. Nu-ți mai spun nimic altceva – cred că mă pricepi, mai ales tu care nu poți să-l înghiți. A stat 12 zile aproape.

... Îmi pare bine că tu te amuzi, și-ți mulțumesc de sfaturi și de atenția care-o ai pentru mine. Eu nu despezerez încă, steaua noastră dublă va străluci. E timp. Tu cu examenul, eu cu noua mea politică am cîștigat atout-uri frumoase.

Chance, bonne chance, mon cher frère, et de l'audace, et de la finesse, et toujours de l'audace. Eu cred că ne vom revedea în curînd, fie că voi veni eu la tine, fie tu la mine – n-are să se poată să ne iasă mereu cu ghinion și ție și mie. Ce dracu?

Eu, cu Fernande tot sper ceva ca amuzament, dar ca rente e zero. La București am dat de ceva mai serios, ți-am scris. O doamnă coaptă ă point, fără rude, ar fi dispusă – cred eu – să protejeze primii pași ai unui tînăr dilettante.

Are o moșie, o casă antică, și aș fi operat eu ceva daca cruda boală nu m-ar fi țintuit pe pat atîta vreme ca pe un șoim captiv. Dar postul e vacant, și timpul nu e pierdut. Trebuie să găsim ceva, altfel suntem condamnați a sta pe la uși și ferestre ca să privim cum jouissează alții.

În Berlin timpul, care a fost plosos două săptămîni, a redevenit splendid. O toamnă dulce și aurită poleiește străzile aristocratice, unde zvîcnesc auto-uri fine și cînd ieși uneori și vezi, așa cum descrii tu, tipi și tipese cosmopoliti, auto-uri limuzine^a luminate cu pontagii și gonzesse, candelabre cu sute de lumînări electrice, toate hotelurile parvenitilor milioneri, te apucă un fel de sentiment zdrobitor. Eu sunt foarte încurcat în finanțe, nu mă mai ajung, sper că krachul, care e aproape, nu mă va ucide și aștept să vîndă tata moșia. Afacerile tatei stau mai bine decît îmi imaginam eu, și tata mă are iar în favor, ce-are să fie daca trec și examenul II. Dragă Amice, îți urez bonne chance, și te îmbrățișez ca un frate :

Mathieu-Jean Caragiale

București
Str. Crîngași-Grant nr. 1

Vendredi, 27 Septembre [1907]

P.S. Eu azi am debarcat la orele 12 ziua, și mă grăbesc să-ți scriu.

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că nu ți-am putut răspunde imediat, pentru că plecăm din Berlin în mod urgent și eram așa de

^a limousine

desemparé că n-am avut nici timpul să-mi fac ultimele emplette. Sunt mai nenorocit decît ți-ai putea închipui, să stai trei luni și jumătate la Berlin, să flirtezi, să te plimbi liber, necunoscut și plin de toate spețele de curaj, și azi să te întorci în această țară românească unde totul e mizerabil, insuficient și grotesc, unde damele fine sunt inaccesibile, tipii imposibili, și unde mă așteaptă examenul de drept. Capul meu care va trebui să imagazineze 4 cursuri în 15 zile e de pe acum o curată locomotivă. Am avut atîtea neplăceri, o încurcătură financiară, în sfîrșit o serie de ghinioane^a. Dragă Amice, Fernande e o tipesă săracă care rezumă pe cunoscutele demivierges din romanele moderne. Se amuză, flirtează, vibrează un moment, dar mania virginității o distruge și o pune mai presus de încercările unui seducător. Te asigur că am fost ireproșabil, am crezut într-o seară că are să-și arunce fustele pe un arbor secular, așa m-a strîns de braț și s-a lăsat pe mine. (Eu am profitat de moment, și cînd era s-o ating la ghiulbahar, [s]-a derobat). Mai tîrziu a explicat unei amice (o înconjurasem de o conspirație întregă) că eram un om periculos pentru o domnișoară și că i-a fost frică de o surpriză neplăcută (să o violez, să o adorm, dracu mai știe ce). În timpul din urmă nici nu mai puteam încerca, fondurile îmi slăbiseră și un flirt nou apăruse pe orizontul amorurilor mele. Cine știe dacă voi mai mai revedea pe adorabila Fernande de Bondy. Poate că dacă aș avea galletă, aș răpi-o en auto ca să o deprind cu oarecari sporturi intime. De amor, ca la tine, nici nu poate fi vorba. Săgeata lui Cupidon e încă prea slabă pentru mine.

Dragă Amice, pasiunea ta mă încîntă pînă la sadism, însă nu aprob nota cea melancolică din amorul tău. Jouissează pînă la extincție, dar nu uita că rămîi pînă după moarte chiar cel dintîi și cel mai mîndru senior. Adică, dacă nobilul marquis de Quiqueran, a cărui genealogie am citit-o la Berlin – niște popi parșivi și un marinar care a fost sechestrat^b de turci – dacă Quiqueran vrea să te scopească, (scuză-mi expresia echivocă^c) tu ca un dilettante fin taie-i iarba de sub picioare și pune cîteva kilometre între tine și spada Quiqueranului. Vis contra

^a guignoane

^b sequestrat

^c equivocă

vim e <fineța> deviza lui. Huligănia contra huligănie să fie a ta. Viața ta e prea prețioasă, faptul că iubești nu însemnează să te slăbești. Fii fin, profită cu inteligență că viața e scurtă și zboară cu Rolanda într-un vârtej divin. Îți trimit scrisoarea ei și îți mulțumesc de serviciul ce mi-ai făcut – j'attends mon tour. Mai scrie-mi din când în când, mai repede adică, căci corespondența cu tine va fi unicul meu amuzament pînă la examenele acestea cari mă omoară.

Bonne chance! grande chance, și te îmbrățișez. Ca un frate :

Mathieu-Jean C.

De Bucarest

5/18 Octobree, 1907

Dragă Amice,

Scrisoarea ta mi-a făcut o enormă plăcere și-mi pare că-mi confirmă o superstiție pe care-o aveam de două zile. Acum două nopți te-am visat pentru prima oară de când nu te-am mai văzut, și-mi spuneai că aerul cel aspru al mării ți-a pîrlit obrazul. Nu că cred în superstiții dar e o coincidență care mi-a făcut o impresie plăcută, pentru că azi am primit scrisoarea. Eu într-o dimineață caldă și frumoasă m-am pomenit că un tip îmi sare dintr-o trăsură în brațe (ca Coandă escrocul). Era Montesquiou. Ne-am suit în trăsură și ne-am baladat în sus și în jos pe calea Victoriei plini de o mare bucurie că ne-am revăzut și vorbind numai niște lucruri goguenarde despre aventurile lui Vlădoianu cu pederastia la Berlin și despre bătaia și procesul lui Montesquiou cu banditul Lagasse, un mare calomniator și șantagist care estorca de sume pe contesa de M. F. douairièra (La vieille comtesse a 600 000 livres (franci) de rente et le château de Courtanvaux). Toți tipii invidioși erau scandalizați dar mie n-are nimeni curajul să mă interpeleze, eu nu mai am a face cu nici un lipcan, cum are Vlădoianu, pe mine toți sunt nevoiți să mă trateze

en monseigneur. Du reste, je m'en fous. Am dejunat fin la Ferdinand de M.F. cu Cantemir Câmpineanu, ca trei mușchetari. Apoi, cu o havană decisivă între buze, m-am repezit la o bătrână doamnă, dar pentru nefericirea mea această nobilă douairieră nu se întorsese de la moșie, unde va sta într-un parc de rose tremiere pînă la Sf. Dumitru. Se vede că nu mi-e dat să ajung milioner. Această doamnă, cu care am făcut cunoștință într-un mod bizar, are o avere mare, n-are nici rude, nici camarilă^a (adică un cortej și un anturaj^b de intrigante) are numai procese. În ziua de 1 mai treceam pe stradă și m-am oprit să mă uit la casa ei (o antichitate^c de la 1830). Atunci ea a ieșit la fereastră și a ordonat servitoarei cu un glas impunător «Ce te uiți, aruncă cu apă, aruncă cu apă». Atunci eu, crezînd că vrea să arunce în mine, am intrat ca un tourbillon în curte să cer cont de această insultă. Am fost poftit în casă, unde dama mi-a cerut scuze în limba franceză și a spus că nu în mine ci în copiii care-i escaladau grilajul și-i devastau florile. Mi-a făcut un relevé à peu près de fondurile ei, de ce-are, de ce-a avut, de toate procesele și mi-a spus că să viu pe la ea. Eu am aprobat-o dar a doua zi am căzut bolnav și acum cînd m-am întors, m-am ținut de cuvînt. Nu se poate ști, vezi, tu ai plecat la Paris cu idealul unei Marquissette și ai dat peste zîna Lemer de Villiers. Ai alergat după ea ca după o bimeră^d și n-ai putut-o înfîlîni. Dar în schimb ai căzut tot peste vechiul ideal. Dragă Amice, mizeria mea este mare. Stau (aproape singur) într-o proprietate a mamei foarte departe de oraș, ca să nu plătesc chiria și să-mi distrug fondurile pe chirie, lingerie și mîncare. În modul acesta am putut avea ce cheltui la Berlin trei luni. Tata pentru moment este încurcat, dat totul se va schimba cînd va vinde partea lui (a 6-a) din Frățești. Cînd va veni momentul acela nu știu, la iarnă este vorbă, acum toamna nu s-a putut face nimic. Tata e nervos, nu poate sta în București unde toate-i se par dezgustătoare, scumpe, anapoda, revoltătoare așa că n-a putut găsi cumpărător bun, nevrînd să mai aștepte. Eu, am uzat de o mare politică în cursul șederei mele la Berlin, am fost maleabil și serviabil, m-am

^a camarilă

^b entouraj

^c antichitate

^d chymără

^e massive

^f colliere

^g effort

^b chanță

grăbit să-l aprob pe tata chiar în părerile lui cele mai imposibile. Peste tot am fost acceptat ca un tînăr dilettante, cunoscător consommé al artelor fine. La Berlin erau multe ocazii și găsisem într-o damă cu care-am flirtat (pe față à tort et à travers) contesa de Rendics (născută Tullea-Falcoyano) un bun piston. Conte (?) e un fel de pirat din Triest, are o mică rentă dar posedă un écrin princiar (45 de inele masive^e cu pietre enorme, cercei, broșe, coliere^f, brațări, furate de la naufragiații din Ragusa sau din Dalmația din biserici. Conte Emilio Rendics pretindea însă că e fideicomissul mamei lui. El era pictor (numele lui e Rendici) și avea un aspect caricatural. Acești oameni erau însă extrem de lansați, cunoscînd cei mai fini tipi din lumea echivocă, ambasadorii Persiei și ai republicelor sud-americane, Madame Keyling, o sirenă, metresă de milioneri, artiste lesbiene, tout un bazar de perversités. Eu i-am făcut contesei o curte așa de provocătoare în fața lui bărbatu-său, încît lumea din casă s-a scandalizat. (Era la noi). Aceasta însă nu din scopul de a o avea pe ea (care nu-mi plăcea) ci pentru a fi prezentat unor dame bogate, tipese exotice ce vin la ea. Cum însă era vara, salonul ei era en état de chômage. Toate erau cari la castele, cari pe plaje. Și ceea ce m-a întrerupt de la execuția planului meu și m-a distrus a fost examenul care-l am peste 4 zile. Nu știu ce să mă fac, e foarte sever, și eu n-am citit nimic, mă mir de ce mă mai chinuiesc degeaba, c'est de la peine perdue. Poate vreun efort^g extrem, vreo șansă^b, vreun piston solid, altfel greu. En tout cas, mă prezint. Tu tot n-ai de ce să te plîngi, dacă n-ai găsit filonul, ai o consolație dulce într-un amor, o pasiune aristocratică care face din viață un roman. Eu pe Bernande n-am putut-o enfila, ființa aceea sălbatică avea mania virginității într-un grad imposibil, s-a cabrat la simpla idee a unei limbi și avea naivități aproape de necrezut, alături de finețe superioare. Dacă aș fi fost bogat, sau aș fi putut-o dezvirgina adormind-o și-apoi să fug ca un huligan de urmărirea bătrînei harpii de mamă-sa, sau să mă căsătoresc, să trăiesc cîteva luni și să divorsez. Altfel era imposibil de făcut ceva, te-ar fi împuș-

cat. Alaltăieri am abordat (în București, imaginează-ți) o damă fină, o brunetă mată în genre-ul Ionichii. A fost foarte amabilă, mi-a răspuns cu aplomb în limba franceză, dar cît sunt în examen n-o pot urmări. Cuștiga e în București singur și și-a cumpărat (sau închiriat) un alt auto cu esență, mare. E veșnic «en bombe», dar fără dame. Se cunoaște că nu e Hortense în București. Toată noaptea zboară Cuștiga în sus și în jos, ziua la fel. E un mister ce e cu el și nu pot ști unde e Hortense. Pungașul (remontoir bigi-bigi) și-a cumpărat pe rînd două auto-uri. Cea din urmă e une Dion-Bouton roșie mare, m-am plimbat și eu în ea o dată. Pungașul n-are chauffeur (eu cred că auto-urile l-au ruinat). Am auzit că s-a bătut cu mama lui și a aruncat-o afară din casă într-o luptă omerică, rupîndu-i încă un picior. Și-a cumpărat butoni cu safire de 250 lei și trăiește ca un imbecil fără să profite de viață. El zice că are 15 000 de lei venit. Eu cred că abia 5 000. Auto-ul însă e foarte frumos, are un mers lin și egal. Dacă l-am avea noi la Paris, dragă Amice, ce tribulații ar fi. Se vede că lui Dumnezeu i-a fost frică să ne dea asemenea lucruri și averi mari, ca să nu-l eclipsăm cu răpunerile noastre.

Vlădoianu este absolut à sec, en purée. El e tot așa mitocan ca întotdeauna, știe multe lucruri, dau nu vrea să-mi spuie, abia transpiră cîte ceva din cînd în cînd. Astfel mi-a dat a înțelege că un mare dezastru e pe cale să se întîmple în familia doctorului Kalendero. Mi-a spus că Madame Galitzi a divorșat și că fuge din oraș în oraș, din hotel în hotel cu Mademoiselle Doudou, și că știe ceva teribil despre Ionica. Eu voi afla totul însă, dacă e adevărat, de la Mademoiselle Heliade Rădulesco, care va fi pentru mine o excelentă și utilă amică. E o persoană foarte fină. Altceva nu mai știu. Eu nu mă voi certa însă cu Vlădoianu care e bun încă să te informeze și cu care am afaceri de bani. Acum o adevărată criză de melancolie mă deprimă, e examenul, e deșă, cînd mă gîndesc mai ales că-ți sunt dator de-atîta vreme, că nu-ți pot plăti, e teribil. Sunt anihilat însă în așa mod de evenimente că pentru moment nu pot mișca nimic. E însă timpul să-ți

mulțumesc că nu m-ai executat cum mi-ar fi făcut oricare altul și-ți voi fi recunoscător la rîndul meu de felul cum ți-ai arătat o adevărată și profundă amicitie, așa cum îți păstrez și eu, principe.

Mult a fost puțin a rămas, zic eu. Și dacă soarta va vrea, ne vom concentra iar forțele reunite avînd ca centru de operație Parisul, cu un appartement fin și misterios pe o avenue. Dacă aș putea-o convinge pe douairieră că clima Rivierei e indispensabilă amorului nostru, ce-aș mai zice. Dragă Amice, eu mă mut la sigur de 26 octombrie, așa că te rog să răspunzi la această lungă scrisoare a mea imediat ce o vei primi. Ți-am scris atît de mult pîntru că tu ești unicul meu confident (așa cum erau Mortimer și Bougreton în romanul lui Jean Lorrain). Scrie-mi și tu și dă-mi un relevé precis de ce avere au marchizul și marchiza de Qui..., ce fonduri rulează, și cum combină de trăiesc așa fin. Ce sera intéressant. Numele lui e foarte ilustru, e pus peste tot Qui... de Beaujeu cu deviza :VIS CONTRA VIM. A avut un strămoș archevêque și unul amiral care a fost prins de turci, sechestrat și scăpat de nepotul său în niște circumstanțe romantice. Îți urez, dragă amice, o repede însănătoșare a Marquisettei, amor, glorie și bani, și-ți zic la revedere :

Ca un frate : Mathieu

De Bucarest
Miron Costin no.42

Samedi, 23 Novembre [1907]

Dragă Amice,

^a imediat

Te rog să mă scuzi că nu ți-am răspuns imediat ^a dar și eu la rîndul meu am fost foarte plictisit de împrejurări în ultimul timp. Am mers mereu, noaptea, ca să nu mă trădez, la casa unde locuiește zîna mea. Nimic, poarta legată cu un lanț preistoric, la vieille maison toujours silencieuse et les rideaux baissés. E ceva lugubru, mai ales cum ultima oară un cîine de maidane, zburlit ca un

demon, m-a atacat în fața porții, și după ce l-am distrus cu lovituri de baston, s-a refugiat pe sub poartă și a început să urle în curte, ca o hienă de cimitire. Dar eu nu m-am turburat și i-am zis «Je reviendray, par ma foy et par la barbe de mon roy (Philippe d'Orléans)».

Căsătoria prințesei Louise de France m-a încântat. Ce oameni, ce timpuri! Dar ce a fost prost, a fost ca politică. O fiică de duce exilat (le comte de Paris) se căsătorește cu fiul unui conte exilat (Caserte-Bourbon). Nimeni din partea împăratului Austriei, Germaniei, Suediei, Danemarcei chiar, cu care e aliată^b casa de Franța. Nimeni și nimic. Afară de marele-duce Wladimir, care a mers ca la niște curse sau o vânătoare, pentru că soția lui e o Meclembourg. Fără misiune a fost numai familia de Franța și Spania, regina Portugaliei și niște principii de Saxa. Nici Mecklembourg, nici nimeni de la curtea Engliterei, e ceva prea găunos. Înțeleg regele și regina să nu vie, dar mai e prințul de Galles, ducele de Connaught și alții. Asta e un simptom puțin favorabil pentru regalismul francez. Contesa Lonyais egal cu zero. Sunt niște simpli particulari. Toată asta e afacere de pură politică. Acum îmi explic eu de ce Alfonso nu s-a căsătorit el cu Louise de France. N-ar mai fi avut nici cel mai mic filon politic. Cît despre noi, locul nostru era la Woodnorton, dar dacă nu se ivește filonul metalic^c! Dragă Amice, ca și mine, trebuie să fii însă în privința amorului un om sceptic și să te convingi că cele observate de mine, după o experiență de 3 luni și jumătate în străinătate, în privința damelor franceze e just. Dacă sunt demoiselle le place să le servești de «chape-ron» (tronc Margbioalo!), dacă sunt măritate de armăsar «étalon de race orientale». Și în amîndouă cazurile de casier^d pentru cheltuiala zilnică (mon petit «trésorier – payant»). Ceaiuri, trăsuri, auto-uri, ciocolată, flori, muzee. C'est navrant! O singură persoană m-a epatat: Fernande de B. Cum într-o seară n-aveam schimb, s-a oferit ea să cheltuiască ca să mergem în trăsură la Grunewaldt [sic]. Era duminică seară, toate prăvăliile erau închise. Se înțelege că am refuzat: nu concep pescărie la consumații cu o damă, dar acum mă gîndesc că am făcut

^b aliată

^c metallic

^d cassier

^e mesquin

^f afectiunea

^g colajuri

^b raffinate

rău. Era însă una Mademoiselle Geneviève Granger, care e din Paris și stă rue Denfert-Rochereau no. 22, era așa de abtiată și de stricătoare, încît comanda un ceai și nu-l putea bea, sau pentru ca să mă încarce la socoteală cu 5 pfenigi, dădea o franzelă la vrăbii. Eu nu sunt omul meschin^e dar aceasta mă indigna, cînd vedeam bine în ochii ei de bestie nemiloasă plăcerea de a face pe bărbat să cheltuiască. De aceea nu te mira de Rolande că n-a vrut să continueze seria ceaiurilor fine, plătind ea, adică împrumutîndu-te. O amică a Genevievei Granger, Mademoiselle Gertrude Flatow era așa de amoretată de mine, încît o plantam cîte 3 ore prin vreun Kaufhaus și nu se supăra, eu torbillonam după altele prin Metro sau pe străzi. Această Flatow mă tot întreba că mîine unde mergem? Făcuse chiar un plan odată, să luăm cîteșitrei un tren, un vapor, să prînzim la Potsdam să ne întoarcem cu alt vapor etc. Eu eram consternat și numai grație unei ploii de 3 zile am scăpat. Nu eram embeguinat de nici una, și abia mă așezam la masă că bing, factorul cu o scrisoare. Mon petit turc! par ci, mon petit turc, par là. Și asta era numai ca să le baladez în lung și în larg. Femeile sunt niște lipitori, dragă Amice, numai afectiunea^f unei do-uairiere rentiere, bine coaptă, e ceva ilustru. Micile flirturi și chiar colajuri^g sînt «des vide-bourses vide-goussets». Eu am văzut pe una Madame Dumitriu, o româncă care mă goba mult. Dacă ar fi avut avere ea, după cum mi-a și dat să înțeleg (era la noi la Berlin), m-ar fi atașat pe lîngă ea și ar fi fost un zbor divin de la Ostende la Trouville, de la Paris la Biarritz. Era o parvenită, une petite mais toute petite bourgeoise, o Messalină, dar idealul unei vieți rafinate^b o persecuta ca o remușcare, și de cîte ori mă auzea vorbind de viața gonzeșelor fine, tremura de invidie și de poftă. Ah! si elle était millionaire.

Azi, în momentul de față, am două combinații : dacă merg la Berlin, să fac din Madame Rendisch (contesa din Ragusa) un Crouzet, și să o conving să-mi găsească o amatoare (Ea cunoaște multă, enorm de multă lume ale căror fonduri sunt tot atît de suspecte ca și starea civilă, dar je m'en fous). Sau dacă rămîn aci dau lovitura cu

zîna din București care trebuie să aibă după evaluările mele o bună rentă.

Totul atîrnă numai de împrejurări și împrejurările de șansă.

Cu cît începi mai de timpuriu e mai bine. Il n'y a au monde qu'une seule certitude «L'argent».

Vlădoianu a fost luat la armată și încazarmat la regimentul 4 de roșiori care e în București. Acum bacalaureații sunt încazarmați, ca în Franța. Fi! quelle horreur! Poate să scape, dar, după cîte văd, e foarte greu. Odată ce au pus mîna pe tine, e greu să mai le tragi reverența.

Situația mea financiară e ca a Greciei și ar trebui să mă sinucid dacă nu m-aș gîndi la viitor. Sunt ocupat cu fațada și îmi pare rău că F. de Montesquiou pleacă zilele astea. Nu că e ceva de cîștigat, dar am punctele mele.

În București e foarte greu de lucrat cu damele. Sunt dintr-o rasă imposibilă. N-au încredere, le e frică și n-au tradiție de galanterie. Cele mai multe nu sunt capabile să iubească numai pentru amor, trebuie să aibă sau scop politic, sau mai ales un plan financiar. Pentru jouissance nu riscă nici una, ca străînele, situația lor. Lică Filitti, ofițerul, mi-a spus că de trei ani de cînd se zbate, nu poate face nimic, cu toată uniforma și dolmanul lui. S-a desperat de răceala lor. (Mi se pare că i-au tras chbiulul și nu știe că trebuie uneori să constrîngi pe femeie, aproape cu violența, cînd vezi că se pierde în ezitări).

Eu am rupt cu desăvîrșire cu tipii găunoși, și sper că dacă se realizează numai o parte din planul meu să ne revedem toamna viitoare la Paris, unde e sigur că vin, depinde însă cum. Nu se știe de azi, pe mîine, și viața cum o duc și cum o ducem în definitiv e grea și enervantă. Zimkoutza e colată¹ de mult cu un tip cu care voiajează² pe care-l întreține bine dar un om de condiție neegală, une espèce de larbin. Ca să pătrunzi e deci greu, și pe urmă nu e o tipesă care să-și dea drumul și să se entuziasmeze, c'est une aigrie.

Crisoarea ta mi-a făcut o plăcere foarte mare, văzînd că n-ai uitat planul cel mare : filonul aurifer. Dar eu nu

¹ collată
² voyagează

te conseillez să rupi cu Rolanda, amicitia ei e foarte utilă și nu uita pe Mer.

Stau adesea și mă întreb, când ne vom revedea? Au revoir à bientôt, dragă Amice, curaj și chance, bonne chance. Poate că royalismul triumfă și te văd marquis de Boves. De ce nu? Bonne chance!

Ca un frate : M.

P.S. Am auzit că Olga Mavrocordat, care a moștenit încă o avere imensă de la fratele ei, Georges, mort la Viena la 20 ani, a propus lui Cantemir Câmpineanu să-l ia de soț și acel nefericit om a refuzat-o din motive intime. Ce ființă extraordinară să refuzi 150 000 livres de rente, trebuie să fii nebun. Și ceva mister?

M.

Nu știu dacă ți-am scris cauza pentru care fiica lui Edouard nu se mărită. Este epileptică.

Daca vrei să vezi portretele familiei de Franța, bine executate, uite-te în „Illustrated London News“.

De Bucurest

^a adresă

Noua adresă ^a

str. Miron Costin

no.42

[1907]

Dragă Amice,

După multă plictiseală, mi-am luat o decizie absolut irevocabilă: nu mai dau examenul, coûte que coûte. Nu pierd nimic, am două sesiuni ^b la dispoziție, așa că tot coûte que coûte în octombrie 1908, sunt licențiat. Am zis...

^b sesiuni

Cînd am primit carta ta postală, aseară, cum eram confuz (vreau să găsesc un mijloc ca să mi se restituie niște taxe) am crezut că ai devenit milioner, și-mi trimiți fotografia castelului tău, unde să pot veni să petrec l'arrière-saison (ca Bagdat). Îți doresc să posezi în curînd un așa romantic retiro. Dragă amice, în București a căzut deodată un frig așa de mare, de unde era cald și frumos,

că e o dezolație. Cu toate acestea eu sunt încântat, pentru moment, că nu sunt sclavul Universității și voi reîncepe seria dejunurilor fine cu contele Ferdinand. Ieri, m-am dus pe strada Spătarului să văd dacă doamna Melik (zîna mea) s-a întors de la moșie. Ași, de unde, perdelele casei erau tot lăsate în jos. Dar, cum nu va mai întârzia mult, mă voi arunca ca întrepridul Zorillă. E singura combinație care se poate imagina, o damă cu rente, și dacă fișele ce am căpătat sunt exacte, Mme M. nu stă tocmai rău. En tout cas, et toute somme faite, je n'ai rien à perdre, mais quelque chose au moins, à y gagner. Alaltăieri am văzut o damă pe jos, așa de fin îmbrăcată, cu o etolă așa artistic pusă pe umeri, și o pălărie horreur, horreur, că mi-am zis: asta nu poate fi decît Madame Hortense. Și nu mă înșelasesem, era ea. Ce perle fine, negre avea în urechi, ce tăietură la rochie, mă cuprindea o melancolie imensă privind-o, nu atît pentru persoana ei (e foarte fanată și retapată, fardată: e la crepuscul), dar pentru amintirile din străinătate, Fernande cu ochii ei de fiară, și hanovriana cea misterioasă, pe care le revedeam ca în vis. Și mă gîndeam ce filon, ce truc voi putea găsi ca să te rejoignez la Paris, și să putem iar lucra în partidă dublă. Și revin la același (une douairière). Cînd ai bani, totul îți vine ca atras de un magnet irezistibil^c. De aceea, acum cînd pasiunea ta pentru Marquiesette trebuie să fi reintrat, (cred eu, cine poate zice sigur) în limitele unui collage extraordinar și aristocratic, nu ar strica să recurgi la oficiile^d bravului Crouzet. Rolande trebuie să fie în genre-ul Marie-Blanche de Grommelaire (ai citit poate l'Armature de Hervieu) o femeie care-i place să jouisseze intens, fără reticențe și fără limite, dar la care nu tu exiști ci amantul, și care te plantează înainte de a o planta tu, te reia, elle ne pense qu'à jouir, te lasă, dar nu poate fi o sursă financiară, ceea ce e esențialul^e. De-acasă ce-ai putea primi acum maximum 10 000 francs par an, și eu forțez nițel cifra^f. Ei, asta nu-ți ajunge, la Paris, dacă e vorba. (10 000 pe lună, da). În definitiv de ce să-ți abimezi tinerețea într-o semimizerie, (adică debarasat^g de prima mizerie) și să nu ai și tu apartament, auto, să poți să te deplasezi, să-ți plătești

^c irresistibil

^d oficiile

^e esențialul
^f cifra

^g debarasat

orice lux de echipament, de sport sau de voiaj, să ai un cal cu care să piaffezi la Bois, o blană de milord, inele somptuoase, butoni de mexican sau brazilian, o écurie chiar. Nu sunt atîția care operează așa și fac din viață un vis voluptos? Și cînd ai așa ceva, poți să jouissezi, à la dérobee cu toate gonzessele fine care-ți fac cu ochiul. Adevărata filozofie e asta, banul. Eu cred că n-ai uitat cele ce am vorbit de atîtea ori, că idealul e să fii bogat, bogăția e fiica norocului, și norocul ajută pe cei întreprinzători. N-ai nimic de pierdut, et puis il ne faut pas oublier que nous vivons à Rome și că învingătorul are totdeauna dreptate. Am văzut pe Cuștiga cu un palton gris cu dungi verzi și cu guler de blană în auto, se bombănea cu Hortense, ea avea aerul agresiv^b, el era boudeur. (Se vede că nu s-au învoit cum să împartă profiturile din vara asta). Am văzut-o pe Jeanne Vacaresco pe jos, e ceva impunător, a reîntinerit, merge cu nasul sus, (la dernière Vacaresco). Pe Cécile Pignatelli am văzut-o pe o stradă misterioasă, mergea poate la un rendez-vous, iar pe Jenny tot singură pe str. Academiei, aruncînd oeillade cu ochii ei verzi, clari. Am auzit ceva nostim, că Șerbănică Tassian, cu Schmidt și cu Madame Tassian l-au bătut așa de rău pe Sandu Vlădoianu că l-au mutilat la ei acasă, pentru că Sandu a zis că bătrînul Tassian e la balamuc împreună cu domnișoara Tassian, și că în curînd are să se ducă tot neamul tassienesc la balamuc, cu mic, cu mare. Atunci Madame Tassian i-a dat lui Sandu cu un scaun în cap, iar Șerban și cu Schmidt l-au assomat. (Quel massacre, grand Dieu!) Acestea le-a povestit Sandu, plîngînd, lui Heliade Rădulescu și zicînd că are să iasă cu un par să spargă capul lui Tassian și peștelui de Schmidt, și are să le dea foc la casă. Are să fie o tragedie antică ca la Aristomene Futiros. Am auzit că la București are să fie o revoluție mare făcută de bizantini sub comanda prensului Grigoutză și a lui Toțoi. Deocamdată sunt o grămadă de divorțuri în perspectivă. La petite princesse Mourousi divorcează de pomanăgiul Duca, Gabriel Mitilineu de mica lui nevastă, care se săruta așa dulce cu tatăl ei vitreg (Vlabutzy-Slătineanu) cînd era mai tînără, și altele.

^b agresiv

Dragă amice, după acea prosperitate furioasă Ulysse Petrescu e într-o mare deșă, iese numai noaptea pe jos, nu se mai văd atâtea haine câte-și făcuse anul trecut. De asemeni Costică Lebliu e în deșă iar. Numai niște pannés vezi peste tot. Eu mă mut peste 2 zile, iar singur în strada Miron Costin numărul 42. Dar eu cred că peste câțva timp o voi șterge la Berlin. Dacă s-ar putea să ne întâlnim la Nissa, o lună măcar, ce fin ar fi. Vlădoianu se învîrtește pe lângă Montesquiou, îi prezintă tipi tineri, dar acest maquerellaj nu rentează și Ferdinand de M. mi-a spus că tânărul Trouville e un tip găunos. (Eu l-am aprobat). Îți urez, dragă amice, un filon somptuos. N-ar fi o idee rea să devii amicul adevărat al lui Mer. Ar fi ceva serios. La revedere, dragă amice și bonne chance!

Ca un frate:

Mathieu

Din București

Str. Miron-Costin no.42

[11 - 10 - (19)07]

Dragă Amice,

În sfârșit după o așteptare de două luni și jumătate zîna mea s-a întors în capitală, de la moșie, și zilele acestea mă voi prezinta. Tocmai îți scrisesem o scrisoare și mă pregăteam să fac adresa cînd mi-a sosit scrisoarea de la tine și m-a umplut de veselie. Îmi pare foarte bine că te lansezi în lume, e un mijloc subtil să faci relații cu tipi fini și cu dame plăcute – nu se știe de unde poate ieși filonul. Ai făcut bine de ai rupt cu marchiza^a – era un collage care

^amarquisa

^b bassă

mă gîndesc cîți tipi vili cer la majorat să fie puși în posesie a 60 – 80 – 100 – 120 000 lei venit, niște greco-bulgari, levantini de extracție basă^b, oricum, eu, vechi boier și principe oriental, nu mă pot opri să mă revolt. Dar mă consol și văzînd cum alții trec pe lîngă noroc și nu-l bagă în seamă, tipi naivi sau ignoranți. Așa de exemplu Madame Jeanne Ghermani, la care ai fost pe vremuri un intreprid pretendent (buligan mare) e în București. Cea mai bună amică a ei e Mlle Heliade Rădulescu, sora prietenului meu, om primitiv care e absorbit de mecanică și reparații de ceasornice. Acum eu aud că Madame J. Ghermani] departe de a fi une petite oie blanche, une ingénue, pe lîngă că practică finul sport al saphismului, dar nu boudează de la exercițiile voluptoase cu un tînăr dilettante care ar uni subtilitatea cu discreția. Sunt puncte. Să fi fost unul din noi doi în locul lui Mircea Heliade cum ne-am fi exhibat aptitudinile de frumos, așa ca niște Rohan Guémenee sau ca tînărul Fronsac. Dar eu nu-i deschid capul – e periculos; femeile sunt niște adevărate enigme, nu poți compta pe ele, și cînd te-ai pomeni cu amicissimul milioner, n-ar trebui să te mai mire. Vlădoianu-Mișighă-Trouville e roșior în reg. 4, încazarmat. E ceva comic, il a l'air de chercher midi à quatorze heures. Se zice că Ștefănică Belu se însoară cu Mlle Doudou Drăghici, pe care ar fi compromis-o și acum voiește să ofere reparație, sub rezerva divorțului «après coup». Iar tînărul Cocșor Drăghici, călărașul, se zice că ar fi plecat la Paris cu Mița biciclista. E un piron, o coincidență cel mult. Eu cred că mai ușor a plecat cu Fernand de Montesquiou deoarece Mița e în București. Drăghici a intrat ca jockey la Chantilly. Dragă amice, îți scriu à bâtons rompus, sunt complect fascinat de ideea filonului. Acum ori niciodată. E ceva favorabil în atmosferă. Studiez cu paciență tactică, e greu, trebuiesc proceduri subtile – aici în România e greu de lucrat – nu e ca în străinătate, unde, strein fiind mai ales, poți chevaucha o ducesă^c sau o regină incognito. Nu e așa mefiansă.

^c duquesă

E păcat că nu ți-ai vîrît coada și la Boves, dar nu se știe. Poate că Grouset va reveni el însuși repentant. Aș vrea mult să viu la Paris. Cînd am văzut în „London News” niște schițe cum se petrece reveillonul la Maxim și niște

ceaiuri au pavillon d'Ermenonville m-a apucat o nostalgie care m-a înecat parcă într-o mare de tristețe. Dar nu dezesperez, suntem tineri și doi la număr. Nu se știe încă.

Cu ocazia zilei tale, sfântul Nicolae, îți urez, dragă amice, sănătate, voie bună și chance la infinit. Un filon abundent, iată tot visul. Aurul care e Dumnezeu modern îți comunică ceva din esența^d lui divină, devenind un semi-zeu pontagiu. Eu pentru moment sunt în îndoială ce fac, momentul e critic. Merg la Berlin, merg aiurea, nu știu. Aș dori Parisul sau Riviera, măcar unde să avem un câmp de operații comun – poate știu și eu ceva.

^d esența

Încă o dată îți urez cele dorite, toate ale tale, și ale mele, et bonne chance à la conquête du filon. La revedere ca un frate:

Mathieu

Îți voi scrie și te voi ține în curent.

De Bucarest

Sîmbătă, 22/9 Décembre 1907

Dragă Amice,

Să mă scuzi că întîrziez cu răspunsul, dar am fost foarte contrariat. În sfîrșit luna trecută m-am prezintat la gonzessa cea bătrîină, și dacă aș povesti cuiva orele petrecute acolo, și-ar imagina că-i recitez un capitol din Balzac. Nu era nimeni acasă; nici o slugă, curtea era părăginită, casa se sfărîmă și din cînd în cînd se aude cum cad olanele care se dezlipesc de pe acoperiș. (Mi-era o frică mare, putea să mi se întîmple o nenorocire, ca regelui Pyrrhus). După o așteptare de un sfert de oră în mijlocul curței, după ce inspectasem totul, geamurile de la subsol deschise, ușa de la casă dată de perete, am auzit o violentă bubuitură într-un geam după o perdea, și o mină făcîndu-mi semn să intru. M-am suit, și a început o întrebare: cine e? ca la un castel corsican. Iar eu mi-am declinat numele și am intrat ca o bombă. A fost o conversație à la jambirboc numai franțuzește, în sfîrșit, ce să-ți spun, am zăpăcit-o. Salonul era ceva bizar, un tablou antic inestimabil, o pendulă cu un turc, un cățel lățos

^a iritat

empaillé cu niște ochi fascinatori și unul nelățos viu, care era să-mi mănânce melonul. Eu însă n-am înțeles nimic, știam că e putred de bogată, dar ea mi-a spus că e săracă, că au ruinat-o niște procese, că vinde o pădure și cele ce mi-a spus acum nu prea concordau cu cele de astă primăvară. Cu toate că e foarte sperioasă și fricoasă m-a primit singură fiind și m-a rugat să mai viu. Eu am submerjat-o sub un *déluge de galanteries fines*. La plecare mi-a spus brusc că viu pentru bani? Eu nu m-am deconcertat, și ea a râs. Nu e un pont de sporturi fine, are o fire rece, nu vibrează, sau își dominează sensul-jurile. Dar o voi cultiva în speranța unui testament – nu are rude deaproape, are ură pentru oameni și se poate să-mi lase ceva. Sunt într-o așa deșă și atât de iritat^a de gbină că m-aș mulțumi cu orice. Dacă vreodată am să fiu bogat, eu cred că am să tresar din somn în fiecare noapte când îmi voi aduce aminte de vârsta de acum, «l'âge de la noire dèche». Tu, dragă amice, ești fericit cel puțin că ești în Paris, dar eu mă distrug și mă consum inutilmente în acest oraș de dezastru. Săptămîna asta am dinat de două ori la „Enescu” cu Vlădoianu, care mă invitase. Îmi datora un pol. E un tip care are un filon sigur și aceasta îl ajută să se menție. Și-a făcut o uniformă chic, dar roșu nu-l prinde, nu e ca noi un gentilom brun, e blond «und ist er doch so fad!». Dragă amice, pontul cu babele e ceva mai dificil decît cu tinerele, sunt mult mai rutinate. Dacă aș fi stat cu o tînără (nu domnișoară) 3 ore en tête à tête, după o oră mîinile ei ar fi fost în ale mele, după două, ne-am fi tras des langues fourrées en bouche, și după trei, am fi jucat «au trou-madame». Dacă aș avea noroc pe jumătate ca escrocul Bernadotte, aș reuși într-altă parte. Eu nu părăsesc partida cu monstrul meu, sunt curios de ce are să mai fie și mă antrenez. Ce pierde, n-am. Dacă ar crăpa hoța de Madame G., mama Jeannei, ne-am putea combina forțele și da un coup double acolo. Am găsi o agentă fină. On doit penser à tout. Sunt curios de ce ai făcut cu illustrissima Mlle de Semeslles, la douze fois millionnaire, la Rumpelmayer. Mă gîndesc mereu la asta și la cei 28 «bunters» irlandais ai ei. Te rog să nu uiți cînd îmi răs-

punzi, și fă-o cât de repede, dacă poți, ce e cu afacerea Boni de Castellane – Clélie de Talleyrand-Périgord, prince de Sagan? Ce a fost lupta aia în biserică? Gazetele, cred eu, sunt rău renseignate. Am citit că Sagan, care fusese rugat de B. de Castellane să intervie pentru o împăcare, supplantase la Madame Gould pe vărul său, și acum o ia el. Am citit că Boni C. care risipea pe an milioane în sporturi sadice, n-are acum nici un pol, abia se ajunge, și marele circ Barnum i-a propus să-l expună ca pe o curiozitate. Eu cred că Sagan e un mare pontagiu, ca strămoșul său în linie feminină, Biron de Courlande. Actualul principe B. de Courlande rezidă la Paris, à l'hôtel de Jancourt, rue de Varennes. Eu, dragă amice, pentru moment sunt un bonhomme foutu. Duc o viață obscură, dar mîndră. Nici un amor măcar nu-mi îndulcește tristeța ca la Berlin. Dar nu-mi pierd curajul, mă gîndesc că suntem doi și că e imposibil să nu se spargă odată deșă în mii de cioburi, și să nu găsești tu în Paris, unde tourbillonul aurului e așa formidabil, un filon abundent. În tot cazul dacă îmi reușește o afacere cât de mică sau vinde tata partea lui din Frătești, o lună ne vom revedea. Te credeam deja plecat pe Riviera. Dragă amice, profită de tinerețe, de cel mai neînsemnat moment, anii trec și cu ei forțele și entuziasmul, de câte ori, peste 10–15 ani n-ai să regreti vîrsta de acum și n-ai să simți o ranchiună^b că n-ai avut de la majorat un venit somptuos! Dar în tot cazul, orice ar surveni, nu te mai întoarce în România decît atunci cînd ai veni cu o sumă impozantă să-ți cumperi un domeniu și apoi în fulger să fugi iar ca Grigore Bălăceanu (nu tînărul, dar cellalt, fiul baroanei Ruthmann). În România e prea infect să trăiești, eu cred că, dacă într-o zi te-ai pomeni în București, ai crede că fug casele după tine și-ți cad în cap. Eu mă voi duce în curînd la gorgona mea, poate că are să iasă ceva. Măcar locul din București dacă mi l-ar lăsa, tot am avea ce grignotta cîteva sezoane fine. Nu se știe, eu sunt sceptic, nu vreau să cred în nimic, dar cine poate ști ce ne rezervă viitorul. Scrie-mi ce a fost cu illustrissima Semeslles, la douce tendresse de ton coeur și nu ezita, aruncă-te fără rușine gîndindu-te la Biron Semigalle și

^b rancună

Sagan și la porcul de Bernadotte. La mulți ani dragă amice, grande et bonne chance și-ți urez ca anul 1908 să te treacă în condica de aur a milionerilor.

Ca un frate:

Mathieu

Din București
Miron Costin 42

27 Février [1908]

Dragă amice,

Nu înțeleg lunga ta tăcere. Sau ai fost absorbit de vreo complicație, sau vrei să-l nenorocеști pe Szeckeney smulgîndu-i bucățica, sau mi-ai scris, și bizantinii mi-au furat scrisoarea. (Am mari bănuieli). Îți scriu din fugă. Scrie-mi și tu ce s-a mai întîmplat, ce ponturi au mai fost. Totdeodată te felicit pentru ziua ta de naștere, urîndu-ți un filon superior și multă sănătate.

Ca un frate:

M.

De Bucarest

14 Avril 1908

Dragă Amice,

De cînd nu ne-am mai scris s-a mai schimbat situația. Eu am atribuit tăcerea ta unor încurcături ale poștei, dacă nu chiar a indiscreției vreunui vecin sau vecină, care sunt epatați de felul cum trăiesc singur la mahala, nu am nici o slujbă, primesc scrisori și telegrame din Paris și Berlin, și ies sau ă la fonfă sau deghizat ^a noaptea. Tata s-a întors în țară pentru a-și aranja afacerile (a le deranja poate) și ceea ce e mai principal, pentru politică. De-acum am un filon politic la Take Ionescu, ceva sigur, dacă există siguranța pe pămînt. Îmi pare bine că te amuzi și zici despre viață că trebuie să fie «courte et bonne». Frate-meu care e un om pontagiu, mi-a spus că dacă nici vara asta

^a dequisat

nu-mi găsesc un filon la Berlin, nu mai înțelege nimic. M-me R[enditsch] care joacă pe lângă mine rolul baroanei de S. pe lângă tine, se va însărcina cu «prezentările». Există o rusoaică putredă la creier, vîrstă și pungă, o sentimentală, cu villa în Charlottenburg, castel și păduri. E o combinație de care nu știam nimic, așa că deocamdată nu cred nimic. Nu se știe însă. Dacă comiți imprudența să nu încerci mereu, oricînd și la oricine, niciodată nu vei reuși și rămîi un tip «raté». Eu am avut în București cîteva ponturi iarna, dar e ceva meschin (parșiv). Zilele astea voi dejuna la F. de Montesquiou-Fez care întrebă mereu de mine. Peste o săptămînă M-me R. – știi cine – vine în București. Pentru ca să mi-o fac devotată, îi voi propune un mic joc între caisa ei și banana mea (are un béguin pentru mine). Prințesa Olga M... a avut o toquadă pentru Cantemir Cîmpinianu, dar acesta care e un om moale și plictisit, n-a știut să chaffeze și afacerea a rămas baltă. Mișighă spune că vrea să o ia el. Emile Sturdza e subofiter^b de ambulanță, are un chițiu de șef de gară și s-a aruncat la o dotă de 80 000 venit dar pentru moment a fost rebutat. E o d-ra Cincu. El însă tot speră și face pe nebunul, zice că pleacă în Maroc! Dacă ar reuși ar deveni ceva vertiginos. Ar zbura în două auto-uri, ar strivi sute și mii de victime pînă cînd l-ar arunca motorul în vreun arbore. Astă-vară era oribil, nemîncat, neras, slab ca un spectru, cu un fel de juben cabossé și cu ghetele eculate, iar ca o culme, monoculul îi era spart în mii de țandări, dar tot în ochi. Acum nu-și mai aduce aminte de toate astea, cum dormea prin Cișmegiu, și vrea să devină milioner. Vlădoianu e tot în armată, îl văd rar. Are planuri mari. În momentul cînd îți scriu aceste rînduri, primesc o carte postală cu portretul lui Charles X bătrîn în uniformă «Restauration». E un tip, adevărat Bourbon, foarte simpatic. Nu ți-am scris încă pentru că am fost ocupat și în urmă răcisem. Hortense P... și cu Cuștiga trăiesc într-un zbor violent, nu se mai ajung din petreceri. Au cumpărat auto-ul lui Țoțoi și i-au adaptat o caroserie^c fină, iar noaptea zboară în el luminat. Cuștiga e însă foarte plictisit. Au un filon rezistent, vreun adulter lucrativ poate.

^b suboficer

^c carrosserie

Bizantinii au cam sărăcit; nu mai e ca pe vremea expoziției, muscal, „Capșa“, bancheturi. Se plimbă pe jos toți. Adevăratele ponturi solide sunt rare în București. E Jeanne Ghermani care e foarte vițioasă după câte aflu, era Jeanne Știrbey, și poate niște evreici sau nemțoaice necunoscute. Și ca o culme toate au fost luate de niște bogumili, cea dintâi, de Jakovake, a doua, de R. Rosetti-Răducanu, un om insuficient. Eu am fost invitat deunăzi la un dejun fin la „Splendid“, cu tata, de o cucoană din Moldova, Mme Roman, iar după masă am zburdat aproape două ore cu Mișca la chaussee, cu micul Roman. M-am gândit ce bine ar fi să continue toată viața așa, numai în icre moi, Pommery și muscal. Cei cari au însă fonduri trăiesc la noi ca les petits bourgeois, ies cu tramvaiul, seara nu aprind decît o lumînare, și-și întorc hainele pe dos, spălîndu-și mînușile cu benzină cînd merg în lume. Sunt tipi cu 250 000 rentă, îmbrăcați ca funcționarii comerciali. Astfel încît seara m-am culcat melancolic, întrebîndu-mă dacă scopul nostru se va realiza și dacă banniërele noastre vor străluci ca ale lui Bernages la Vauplassans. De Paști cred însă că mă voi amuza nițel (îți voi scrie). Eu m-am izolat complectamente în București, așa că dacă aș deveni mîine milioner, nimeni nu ar putea să mă interpeleze^d. Isprăvesc urîndu-ți dragă Amice, toată șansa unui Bernadotte, sau Godoi să devii prince-consort în Luxembourg, unde sunt numai femei.

^d interpeleze

P.S. Nu știu cum mai stai tu, dar starea mea financiară e lamentabilă. M-am epuizat făcîndu-mi ghetе și alte fleacuri utile, dar nu mă căiesc, am o serie de ghetе fine, și aștept și eu ceva serios. Am urmat principiul tău. M.

^e byzantin

dar pînă atunci profită că ești în Paris «des mecs le paradis», și amuză-te ca un adevărat bizantin^e. Bonne chance.

Ca un frate: Mathieu.

Vendredi, 7 Mai [1908]

Dragă Amice,

Te rog să mă scuzi că-ți scriu așa de tîrziu, dar realmente n-am avut timp să o fac. Capul meu e un infern, o locomotivă, sunt encombrat de o mie de griji și cum am fost foarte supărat, am devenit foarte solitar și din ce în ce mai sombru. Afacerile mele, pe care tata le încurcă întotdeauna, au început să se limpezească și pînă la tranșarea primelor greutateți mai sunt puține zile. Apoi va trebui să brassez ca un nebun, altfel nu e scăpare. Ți-aș spune multe și tot așa mai avea de spus, dacă s-ar putea aci, dar scrisoarea e un mijloc insuficient de comunicare, tot între patru ochi e mai bine. Nu mai voiesc însă a anticipa nimic. Mai bine să așteptăm evenimentele. Pe nimfa^a cu ochi de culoarea violetelor (la fille du chambellan) am zărit-o cu sora ei (une grande allumeuse) și cu un monstru de guvernantă prin Lipscași. Erau îmbrăcate așa de simplu încît nici harpagoana Cîmpineancă n-ar fi putut imagina ceva mai ieftin și mai solid. Ghetele erau aceleași pe cari le știm și cari cu toate reparațiile succesive tot durează. Cum? e scurt și mare mister^b. Pe la fille du commandeur n-am mai văzut-o. În București a fost Kronprinzul german. S-a encanaillat enorm. Regina l-a luat în entrepriză. L-a plimbat, l-a giugiulit, l-a dus la Vatra Luminoasă, la monastire, la păcură, la teatru, eu am crezut că vrea să-l violeze într-un acces de erotism senil. Așa cum era, blond spălăcit, subțire ca le comte d'Artois și îmbrăcat numai în alb și argint, el a fost poate cea din urmă pasiune a bătrînei gougnotte Carmen-Sylva. Dar nici mătușa lui (la princesse Marie) care în fond e singura lui rudă adevărată din familia regală română, nici prințesa^c Maria nu s-a lăsat mai pe jos. Sunt pătruns de ideea că a avut pentru acest blond cuirassier nordic un bēguin fin, prea s-au frecat mult. Și într-o dimineată au plecat în auto amîndoi, au inspectat la iuteală regimentul de roși-ori (al 4-lea) apoi au șters-o singuri pe la marginea

^a nymfa

^b myster

^c princessa

oraşului oprindu-se la hipodrom unde erau antrenări. Dacă în tot timpul acesta nu s-a petrecut nimic, nici măcar pelotaje, ciupeli, limbi, suçoane şi alte sadisme aristocratice, atunci eu, cel mai ilustru herald al acestor timpi decăzuţi, proclam că cea din urmă scînteie de galanterie şi de erotism s-a stins în vinele familiilor regale. Nu se poate altfel, şi pe urmă prinţesa nu e aşa godiche, ni moche, ca să lase să-i scape o aşa trufanda rară. De aci Kronprinzul a mers la Viena, unde a vizitat pe Franz-Joseph, der alte Kaiser, der Kuckuck soll ihn holen! Dragă amice, dacă soarta ar fi înfipt deasupra armelor noastre găunoasa coroană a Serbiei, Greciei sau Muntenegrului, am fi ciupit şi noi cîte o bucăţică, dar se vede că zeilor le-a fost frică să nu abuzăm prea mult, aşa ca Edouard. Vreau să-ţi comunic că Vlădica din Muntenegru (Nikita) profitînd de conflictul austro-serb, a şters de la ruşi o mulţime de bani pe cari i-a dilapidat^d. Acum a trimis pe Mirko la Petersburg să se pomanagească să-i mai dea, dar ţarul care are o pică pe ei, l-a dat afară, trimiţîndu-l să stea la hotel şi nemaioferindu-i appartement la palatul de iarnă. Afacerile de la Stambul m-au indignat văzînd triumful jidanilor şi al escrocilor în contra reacţionarismului. De cînd ai plecat din Bucureşti, eu m-am izolat aşa cum n-am mai fost niciodată, trăind singur şi lucrînd la realizarea planurilor la care am pus bazele împreună în lungile plimbări <pe cari le> de astă iarnă ca Henckel-Donnersmark şi Dobna-Schlobitten. M-am <convins> asigurat însă de un mare adevăr, că toată energia unui om nu poate face nimic decît dacă împrejurările îi sunt favorabile, dacă norocul îl ajută. Poţi fi cel mai frumos, mai elegant, mai spiritual, să zbirnîi 10 ani în Paris, Londra, Nisa, Baden-Baden, Biarritz şi Ostenda şi să nu găseşti nimic, şi să vii pentru 10 zile de la ţară într-un oraş, neras, netuns, neîmbrăcat sau mai bine zis îmbrăcat alandala şi să-ţi cază norocul în cap ca o ploaie de aur, să pierzi trenul ca să faci cunoştinţă cu viitoarea-ţi jumătate, şi alte combinaţii de felul acesta, care spuse dinainte şi se par ridicule, imposibile şi după ce s-au întîmplat, foarte naturale. L-am văzut odată pe fiul borfaşului

^d dilapidat

bătrîn, dase de ceva parale, era infect^e ca aparență^f, se vede că nu se poate schimba. Te-a calomniat. Eu l-am întrerupt cu mîndrie zicînd că să treacă la alt subiect mai imediat, nefiind eu chemat să fac aprecieri^g asupra unor lucruri ce-mi sunt indiferente^h sau à peu près. Acum Bucureștii au devenit așa de creux, de fără măduvă, fără viață. Cursele se aleargă fără cai. Moruzi și-a desfăcut ecurile și se zice că pomanagiul Duca e pe cale a se însura cu Adina Știrbey, ci devant Morusi. Dacă ar fi așa, ar trebui să convocăm statele generale să declare falimentul bunului simț și al rațiunei. Dar se vede că un blestem distruge pe acești oameni cari s-au ridicat prin adopție, furt și uzurpări și se vor prăbuși prin mezalianță și encanaiare. Am văzut în „l'illustration Salon“, castelul de Lignières al lui Bourbon-Lignières (le comte Charles). E un frumos castel stil Louis XIV înconjurat de apă cu o terasă strîmtă cu vase și flori. Trebuie să-l fi văzut și tu. Ah! dragă amice, cu toate că m-ar seca oribil în pungă, dar dacă am ceva bani, <zbor> cad la Paris, unde să mai putem fixa ceva norme de existență fină la un ceai aristocratic. M-ar costa însă enorm, dar m-aș ratrapa stînd o lună, o lună jumătate la Berlin. Am devenit foarte econom, văzînd ce greu e cînd îți lipsește moneda și ești mîndru, nu poți să trăiești ca anexăⁱ. Zilele astea un fel de cuistre m-a tapat cu 5 lei. Pe urmă a dispărut. Am fost desperat și mi-am zis că cu orice preț trebuie să prind pe bandit și să-l rançonnez. În adevăr după 2 săptămîni l-am încolțit și mi-a plătit. De-atunci nu a mai fost posibil să mă ciupească cineva cu cinci parale. Nu voi mai da nimănuui nimic. Am primit de mult scrisoarea în care îmi descrii scena cu suedeza tomate și cu damele care o engueulau. Mi-a plăcut mult.

Mon cher, odată cu bătrînețele vine și înțelepciunea. Cu femeile trebuie să fii neîncrezător și perfid, să nu te iei după pretinse reguli medievale care n-au fost inventate decît de niște dobitoci sub dominația femeilor ca să prostească generațiile viitoare. Numai chiuloul le impune respect, m-am gîndit și eu. De aceea nu e bine să trăiești în ideea existenței femeilor pure. E posibil să existe, dar rar,

^e infect
^f aparență

^g aprecieri
^h indiferente

ⁱ anexă

și câte din aceste sfinte n-au pagini secrete în istoria vieții lor. Să nu te îneci nici în ochi albaștri, nici să nu te iei după roșata care le acopere fața când le privești, poate să fie numai un efect al circulației sîngelui, o constituție particulară a epidermei care să n-aibă nimic a face cu onestitatea. A murit la Nisa o Darvari, care are 2 fete bogate (Marie Joseph Darvari). Vorbeam noi, ți-aduci aminte. Am făcut cunoștință cu un Sturdza între două vârste cu care am făcut două chefuri și care cunoaște bine pe beșadelele de la Dieppe. Mi-a spus lucruri pe cari altfel nu le-aș fi putut afla. Astfel marchiza de San-Esteban care era foarte naivă, avea nasul strîmb și bec-de lièvre. La Berlin s-a supus la o operație grea și i-a rectificat nasul. Acum vrea să-și coasă buzele. Cel care a luat-o pe Olga M. (80 000 rentă zestre exact) are un fel de majorat transmis de la domnitorul Mibai, astfel că e mult mai bogat ca marchiza și cel mic. Cel mic e un om sălbatic, care nu se știe niciodată unde e, umblă din loc în loc fără să-și trimeată adresa decît când cere bani. Are 3 amici nedespărțiți cari-l urmează pretutindeni: o metresă, a doua metresă și pe bărbatul acesteia, un căpitan de artilerie francez, trăind ca niște adevărați feudali în disprețul moralei șnapanilor și amuzîndu-se cu îmblînzirea cailor și cu trasul la semn. Olga a făcut un băiat, asta o știi. Acest Sturdza pe care-l cunosc e un om cult, dar nocturn și misterios, învîrtind niște afaceri asupra cărora eu nu am insistat. De altfel îl văd rar acum, o singură noapte am stat cu el pînă la 8 dimineața și apoi ne-am întîlnit iar la dejun. A mai trăit încă acum 20 de ani în București, apoi a dispărut și acum s-a ivit iar. Ce oameni! ce timpuri! Dragă amice, credeam că abia am să-ți încîlcesc o pagină, dar văd că am încă de spus multe și acum sunt obligat să mă mut din pricina celor nouă găini care mi-au rentat peste două sute treizeci de ouă cu totul, dacă nu mai mult, și vreau să le pun pe unele să clocească. De altfel încă sunt trist, și dacă n-ar fi singurătatea și libertatea aș fi și mai nenorocit. Racoviță s-a însurat, l-am văzut venind de la țară cu soția lui în auto. Isprăvesc trimițîndu-ți noua mea adresă, Popa Tatu 70, de unde în curînd mă voi

muta la țară. Scrie-mi însă curînd ce mai faci și ce păreri mai ai; e pentru mine o mare resursă și să nu desperăm căci nu se știe ce ne rezervă viitorul. Eu cred că în curînd ieșind din norii cei negri ai deșei, vom străluci. Scrie-mi dar. La revedere. Ca un frate:

Mathieu

De Bucurest
Atelierului 10

Jeudi, 21 Mai [1908]

Dragă Amice,

Sunt foarte supărat din nou, deșă și un examen de trecut peste o lună. Are să-mi trebuiască să tîmpesc cîte 8 ore pe zi. Amica mea Mme R. a sosit în București, ceea ce îmi va îndulci exilul, dar nimic nu mă poate despăgubi de faptul că vara aceasta nu voi vedea Berlinul, unde damele sunt atît de binevoitoare pentru niște nobili principii slavi-bizantini cum suntem noi. Mme R. va sta pușin timp. Dacă ar fi bogată s-ar schimba afacerea, totuși ea mi-a dat să înțeleg că la Berlin n-ar fi tocmai greu de găsit un filon pentru mine, dar trebuie multă supletă și discreție. (Știi bine că după modelul curșilor franceze din vremea lui Louis XV, fiecare damă «de la noblesse» era și o mare gourgandine și o maquerelle de forță și că tradiția nu s-a pierdut încă la persoanele fine).

Eu ies către seară regulat, e un timp prea frumos cînd apune soarele, uneori merg la chaussée, mais ça coûte cher, n-am cu cine merge să plătesc în doi. De obicei însă merg pe terasă la „Capșa” și privesc cinemato-ul bucureștean, comparînd cu ce vedeam de pe terasa lui Rieber pe Unter den Linden și-mi amintesc cum damele îmi făceau cu ochiul, cum toți gardes du corps treceau în echipaje și auto-uri, cum suna muzica de la auto-ul Kronprinz-ului, și mă cuprinde o sfișietoare melancolie. La Grunewald te asfixia parfumul cel dulce al teilor, cînd cu Geneviève, Gertrude Flatow, sau epileptica Fernande mergeam cu

trăsura la Hundekhele pe terasa rozelor. Nu se știe însă dacă în iulie nu mă voi afla acolo. Timpți sunt indeciși, sunt sceptic, dar nu renunț, și ce mă miră e că tu n-ai flambat o milioneră, dar nu trebuie să ne mirăm de nimic, timpul nu e pierdut, noroc să avem. Eu dacă îmi iau licența voi da o lovitură în sensul să vin la Paris, obținând prin Take I. o subvenție și cu ce mai am eu, așa ca să am 450-500 lei pe lună. (Asta la toamnă în noiembrie). Am observat că unele planuri ți se par imposibile și dacă ajungi la scop nu ți se mai pare extraordinar, ca și cum ar fi fost de când lumea.

Alaltăieri, la „Capșa” pe terasă, s-a așezat Cuștica Paciurica lângă mine, avea o pălărie fină de paie ca a mea (un Delion de 18.000 frcs) era în frac sub pardessus și cu niște escarpins ca o damă, foarte fini cu fundă mică. Toți se uitau la el ca la o curiozitate. A povestit unuia câte aventuri de amor a avut el în tinerețe, cum s-a amoretat odată de el o englezoaică care era cea mai splendidă femeie din une ville d'eaux, cum ea îi trimetea lui în fiecare seară un trandafir să i-l puie pe masă, cum el nu dădea atenție crezînd că e o farsă. Atunci ea i-a trimis un bilet în englezește dar el n-a înțeles și s-a dus la unul să i-l traducă, cum și-au scris ani întregi etc., etc. Era ceva poetic. Pe urmă a plecat cu Arthur Rosetti să dineze. (Hortense trebuie să fie la Paris). Marie Ghica (fostă Hertz) a înnebunit, ieșea în cămașă cu un chipiu în cap și striga «Salutați pe fiica principelui Ghica». Atunci fiica ei, Iza Exarcu, a transportat-o la Viena. În gara de nord, a fost un spectacol care a indignat publicul, pentru că nu voia să se suie în tren, și se lupta ca un elefant cu 7-8 hamali cari i-au sfișiat hainele, s-au pumnuit, s-au luptat, s-au rostogolit. Apoi s-a trîntit jos și n-a mai vrut să meargă. A trebuit să o ia cu forța pe sus. Fata ei stetea impasibilă pentru că o ura enorm pe mă-sa. A nebunit și cealaltă Mme Ghica a lui Iancu G. Popoloni. Au să nebu-nească toți. L-am văzut mai de mult pe Radu și Jeanne V. Radu cu o chică mare pomădată, ea a întinerit, e bine la față ca o adevărată senzuală, are niște priviri vampirice și languroase: e la apogeu. La curse am să merg odată

numai, e prea costisitor și fără tine n-am cu cine sta și calomnia. Derby-ul și alții. Pascal Toncescu a fost propus la jockey și blackbowlat. Pe Vlădoianu l-am văzut de câteva ori, a devenit imposibil cu lăudăria, ai crede că mor toate gonzele după el. În uniformă e găunos, și are să iasă din armată soldat după câte văd.

Dragă Amice, eu m-am mutat de unde stau și-ți trimit adresa cea nouă. Scrie-mi și tu ca să nu pierd curajul. Mme Boicesco douairiera a stat tot în București iarna și primăvara. De câteva zile n-o am mai văzut. Dragă amice, termin fiind grăbit, trebuie să merg în oraș să fac câteva emplette și să-mi găsesc femela^a prin Lipskani. (C'est une raffinée et une sadique). Esențialul e că nu mă costă. Dama care seamănă cu pssa Morousi mi-a făcut ieri cu ochiu. Nu știi dacă ți-o mai amintești, dar e foarte distinsă, se îmbracă «à la fondé» într-un genre personal. Ar fi un pont, dacă n-aș avea examenul ăsta. Pourtant, je vais essayer, je sais qu'elle marche. La revedere, dragă amice, sănătate, și bonne chance. M.

^a femella

Cu toată protestarea familiei Glogoveanu, Ulyse Petrescu a reapărut în București și sfidează lumea îmbrăcat în doliu, iar seara apare în smoking la parcul Otetelișanu. Bani rulează, nu e căzut încă. Pitzic nenorocitul s-a ruinat, avea o damă care l-a tocat și a pierdut la curse mult.

1) Să mă scuzi că nu ți-am scris mai repede, dar am fost plictisit, am avut câteva zile parșive, m-am îmbolnăvit, o serie de complicații. Știi că a murit generalul Haralamb, locotenent domnesc. S-a publicat și un «faire-part» în care Petreștii au avut abilitatea să strecoare pe Ulyse Petrescu ca rudă. A doua zi Glogoveanu, nepotul generalului, a publicat în gazete o notiță eclatantă prin care dezmințea aceasta. E dovedit că mama lui Ulyse nu e fata generalului. Montesquiou a plecat la Paris, și azi sau mâine se întoarce (Paști). Aseară am zărit la Kretzulescu pe Mme Boicesco, douairiera. Bucureștii au devenit foarte parșivi pentru mine, nimic nu mai îmi place, iar afacerile mele trenează mult.

^a ipotetică

Tata e un om cu niște planuri pe cari eu nu le înțeleg, cum nu le-am înțeles niciodată. Ce e fin, e că voi avea un bun filon la Take Ionescu, altceva, slabă speranță. Astfel că o plecare a mea la Paris ca să stau acolo, e pentru moment exclusă. E posibil însă să vin chiar la toamnă două, trei săptămîni. În ultimul moment, cum am de trecut 2 examene succesiv, e ipotetică^b chiar o vilegiatură la Berlin vara asta, ceea ce e într-adevăr nenorocit. O vară în București are să mă suprime, atîta învățătură, atîta balamuc. Ce vrei, mon cher? C'est la vie. Dacă aș avea și eu cîteva pogoane, altfel ar merge treburile, dar așa, trebuie să joci cum îți cîntă altul, legat de nas, ca ursul. Nu-mi răspunde nimic pînă nu-ți voi comunica o adresă nouă. Mon cher ami, profită de viață, cu atîta te alegi, dar ferește-te să nu te avariezi, syphilisul e îngrozitor ce victime face. Mme R. mi se pare că nu mai vine, astfel că văduvia mea se prelungeste. Quelle horreur. La revedere.

M.

De Bucarest
Atelierului 10

22 Jun 1908

Dragă amice,

Să mă scuzi, te rog, că nu ți-am răspuns încă, dar am fost foarte ocupat, și sunt încă, dar ieri și azi mă am odihnit rezervîndu-mi toată ziua și toată noaptea libere. Recitesc scrisoarea ta, care-mi face efectul unui Cherry-Brandy și mă remontează dîndu-mi un curaj mare. Alaltăieri am trecut «par force» primul examen (penalul) cu Tanoviceanu. Mai am trei (voi avea de lucru noapți și zile întregi, cum am făcut zilele trecute, nedormind decît două ore pe noapte în ajunul examenelor).

Tot timpul, cu toate astea, mi-am făcut o specialitate să embauchez des trottings. Îmi place foarte mult, et ça ne coûte presque rien. N-am mai văzut pe contesa R. Poate chiar că a zburat înapoi în Germania. Dar am uneori un

flirt foarte fin cu o domnișoară, care m-a silit să fac niște jurăminte atroce (*mais qu'à cela ne tienne*). Ne întâlnim seara târziu, misterios. Luăm o birje (așa ca pr. Alexandre Bibesco) și cu coșul ridicat ne baladăm prin niște străzi sinistre, luminate cu lămpi chioare, pe lângă niște maidane la Cotroceni, unde sunt teii înfloriți, sau pe la Dîmbovitza. Am fost odată și la *chaussée* dar târziu, putea să ne recunoască. Am avut câteva ședințe fine «à la *Vauplansans*», *mais rien de sensuel*. Las lucrurile să-și urmeze cursul lor, am devenit și mai sceptic, mă aleg cel puțin cu ironia. Pentru că dacă-mi aduc aminte că nu <am> avem un venit potrivit cu originea mea, ca să facem să ne resplendiseze pentru cea din urmă oară blazoanele la Versailles și la Caserta, mă cuprinde-o melancolie sfișietoare. Conseillează-mă tu ce să fac, să o ating (ca un galant *mousquetaire*) să-i pun mîna au *jardin d'amour*, sau ce să fac mai bine? Sunt de la o vreme foarte inconstant, acum dau un *rendez-vous*, iau o adresă, mă învîrtesc ca un *bourdon* între flori, *sans frein, ni temps*. Cine mi-a plăcut însă mult este Madeleine Rosetti, sora buliganului *qui s'est sauvé au Transvaal*, și a fericitului soț legitim al Jeannei Știrbey.

Are o manieră să reluqueze, că te săgetează, și de câte ori o văd, îmi reamintesc de declarația contelui de Bernages d'Avenelles din *Vauplansans* către Madeleine de Blanquefort. <Într-o> Aseară, cînd mă întorceam cu flirteusa mea, ne-a întâlnit nenea Ghitza Bursan, măitre sau metru Ghitza calomniatorul, care mănîncă cinci porții de chioftele și-apoi ia o cafea cu lapte, și împinge franzela cu degetu. S-a uitat cu multă poftă, regreta poate că nu era el în locul meu. Ieri s-a sinucis unul Franasovici, care umbla cu Butculescu, unul cu o barbă care nu se mai isprăvea, îi atîrna din trăsură ca o salcie plîngătoare. E pe moarte, și cauza e amorul pentru Madame Arion (din str. Corăbiei). Ce oameni, ce timpuri! E o adevărată epidemie de sinucideri și crime, poate că mîine, poimîine, citești și de mine că m-am sinucis, dar să nu crezi, are să fie numai o înscenare, cu un pistol de ciocolată. E prea dulce viața ca să o-tai, nu se știe ce aduce ziua de mîine. Pe

vremea strămoșilor noștri, dragă amice, «les gentilhommes de la maison du Roy» se luptau în Flandra, beau, mîncău, spuneau o mie de minciuni la damele galante, făceau un tur la Bastilia, pierdeau și furau la cărți (ca Gramont) dar nu le trecea prin cap să se sinucidă. Același sunt și eu: «Au bon plaisir». Nu trebuie să-ți fie nici frică, nici emoție, nici să ai regrete.

Am aflat că Jeanne Ghermani nu e tocmai așa bogată cum se spune, dar tot ar fi suficient pentru cei din urmă seniori de drept ce suntem. În România e foarte castă, dar la Berlin trăiește într-un cerc <de> vițios, cu două lesbiene «Gräfin Bob und Gräfin Boss». Cîntă un repertoriu de cîntece porcoase: „Alter Faun“, „Schöne schoesslich Chevreauschüh“ sau „Montecarlinette“. A cerut-o un fel de cavaleriu de industrie în căsătorie dar a fost silită să-l refuze. Era un sadic și un homosexual. Familia Potocki a fost ridicată la demnitatea princiară, pentru fidelitatea pe care a arătat-o lui Ferent-Joșca.

Putem felicita pe beșadeaua cea micuță, a făcut un pont fin. Știi cred că erau 2 fete (o Mourousi și Olga) și un băiat Georges care și-a făcut stagiul la jandarmii călări și a murit repede și cam misterios vara trecută la 20 – 21 ani, trecînd o nouă avere surorilor sale.

Tînărul Trouville pretinde că e un om ideal. L-am văzut într-o zi pe generalul Beller, civil, are un juben-melon crême țucaloform imens îi cade pe nas, și niște baine scurte cu pantaloni strimți. A vrut să se suie în tramway să meargă la Moși dar l-au busculat^a toptangiii. Atunci el a strigat: «Iacă un tramway mai mult decît complect». Și colonelul Jaki Bogdan e aci, Trouville are-o frică mare de el că-l închide dacă-l prinde. E foarte sever, și Ghica-Budești (un om comic) mi-a spus că nevasta lui Jaqui Bogdan, colonela, se ocupă cu cultura găinilor și a păsărilor în București chiar.

Astă-noapte am stat pînă la 4, l-am îmbătat pe unul foarte inteligent^b, îl știi, Lică Odobescu. Și cînd mă gîndesc la restul examenelor, peuh, horreur! horreur!

^a busculat

^b inteligent

Le-am văzut pe Cécile și Jenny, cele două principese din ilustra casă Pignatelli-Zuccalas. Elles ont beaucoup bais-sé.

Cécile mai are însă un reflect fin, ceva de rasă care seduce.

Mai aş avea multe de scris, dar timpul mă trădează. Trebuie zilele astea și să pistonez și să pioșez, pour sauver au moins les apparences. E lucru mult, masiv, ingrât și indigest. Nu știu dacă mai poți învăța, eu, greu de tot. Când mă așez să citesc, mă apucă o ameteală și-mi vine să fug. A trebuit eforturi enorme să dau penalul (e foarte greu), muncind o zi de la 5 dimineața la 12 noaptea și de la 3 noaptea pînă la 5 fără un sfert, dormind în 48 de ore, 2 ore. Cela éreinte. Și mai sunt 3.

Esențialul e că bine, rău, trebuie să dăm piept cu comisia^c. Au mai fost și alte examene, unde eram nuli și tot am învins.

^c comissia

Bonne chance, dragă Amice, și scrie-mi ca să mă mai remontezi nițel să nu plec banniera napuletană. La reve-dere:

Ca un frate M.

De Bucarest
Atelierului 10

Lundi, 16 Novembre [1908]

P. S. Unchiul tău cu barbă umblă noaptea cu tramvaiul la șosea ca un ipocrit.

Dragă Amice,

Te rog din suflet să mă scuzi că nu ți-am mai scris de atîta vreme, căci am fost așa de supărat, mă mir că nu am înnebunit. Eu am mai primit de la tine în septembrie o carte postală din Geneva. După ce gingașa mea amică a plecat din București, am rămas singur. Am făcut atunci cunoștința unui monstru de femeie, o fostă călugăriță franceză expulzată de D. Combes și care poartă numele

de Mariette Lamboley. Acum e profesoară. E cea mai urâtă femeie care am văzut-o, dar colosal de vițioasă. Am fost așa de porc că cinci minute după ce am abordat-o în întuneric, i-am pus în mână priapul meu gata de atac. Am făcut cu ea cele mai îngrozitoare sadisme, am pus pe un tip să o enfileze în ruinele din Cișmegiu pe lună. În sfârșit tot ce se poate imagina ca vițiu (din partea ei, eu nu m-am mînjit). Îmi făcea des feuilles de rose dans le trou du c... Eu aveam însă un plan; știam că toate papinele acestea au un fond de bani, și mă pregăteam de atac, făcînd sondaje fine ca amicul Caillaux. Tipesa însă e absolut săracă, a avut un mic pécule dar i l-a dilapidat o rudă. Atunci am expediat-o fin. În septembrie am rămas sans le sou, tata mi-a întrerupt renta, spunîndu-mi să mai aștept 15 zile (după ce așteptasem două luni). Atunci, pentru a mă distra, am găsit ceva rar. La șosea operează o bandă de satiri^a necunoscută de nimeni, niște tipi de galeră, foarte deciși și primejdioși, dacă te prind cu o damă îți fac șantaj și fiind totdeauna în grup, ți-o violează. Eu le-am spus, după ce am intrat în vorbă cu ei, că nu sunt un tip prost și că dacă mă aventurez noaptea cu o damă viu numai cu 2-3 lei, însă cu un revolver cu care am și ucis un tip la Cernica (piroane) și escortat de doi amici mușchiuși. Atunci tipii mi-au spus că sunt un om zdravăn și că nu se pun cu asemenea tipi, dar cer bacșiș numai ca să profite ceva. M-am amuzat văzînd cum enfilează prin boschete lăptărese și alte femei din popor. Erau însă infec-

^a satiri

De cîțva timp, de cînd am fost la Berlin am noroc la dame. Multe se embeguinează de mine, dar eu evit colajul cu tipese sărace. Îmi place însă soția unui doctor despre care îți voi scrie în curînd. Am un toupet de balamuc, un om în toată firea n-ar cuteza ce cutez eu. Luna august și o parte din septembrie am fost adeseori la Ferdinand de Montesquiou cu care sunt în buni termeni. Toți imbecilii au rămas cu gura căscată văzîndu-mă cum mă plimb cu el în trăsură. Mi-a spus că noblețea franceză e aproape ruinată, «pauvres comme rats d'église», că toți își mănîncă capitalurile în așteptarea unor lovituri zestrare. De exem-

plu ducele de Luynes se ruinează cu politica royalistă și, de câte ori vine la Paris vreun suveran străin, îl primește la Dampierre. E însă foarte adevărat că în fiecare an vînd câte o serie de tapiserii sau un lot de bijuterii istorice sau obiecte de artă. Cel mai forte era Boni de Castelane cu 4 000 000 rentă, acum însă i s-au tăiat aripile și abia mai poate sări din loc. Fernand de M. e foarte lăudăros, un adevărat gascon, spune că cea mai ilustră casă din Paris și avînd un lustru mai mare e a mamei lui. Vlădoianu cu care am raporturi foarte reci, mi-a propus un plan de a merge la Paris cu el (avînd 500 de franci eu). Eu am declinat propunerea. Într-adevăr pentru a merge la Paris, îmi trebuie 1 – asigurarea unei sume de 400 lei lunar minimum, și 2 – un fond de cel puțin 6 000 de franci ca să mă instalez ^b și echipez ^c. Pînă la venirea takiștilor e greu. Dacă tot din acei 400 trebuie să-ți faci totul aș renunța dinainte. În sfîrșit abia acum mi-au sosit bani, dar am dat aproape tot, sunt dator peste măsură. Peste 1 000 de lei și mă încarc cu timpul din ce în ce pe nesimțite. Nu știu pentru ce am convingerea intimă că tu ai să dai în curînd o lovitură care are să scandalizeze Europa, ceva ca Sagan. M-am întîlnit cu Mareș, care mi-a spus că a fost la Paris la un coafor. Cînd coaforul a auzit că Mareș e român a spus că are și el un client român: pe prințul Boicesco. Mareș te-a dezmințit și te-a calomniat. Ce păcat, dragă Amice, că nu putem avea o întrevedere în Donauschingen, aș avea atîtea lucruri de spus, unele tragice și compătimitoare, altele comice și goguenarde. Nu am decît un singur dor, să părăsesc Bucureștii, unde am rămas singur ca un exilat. L-am văzut pe principele Demetru Știrbey. E un om bine, care umblă mult pe jos și pare foarte pontagiu. E de mult aci la Brâncoveneasa unde e efor și umblă cu Greceanu, ginerele harpagoanei Câmpineanu și cu Rapino (doi răpinoși). Iese seara singur (cu o pălărie mare gris) de la „Capșa”. (Montesquiou l-a calomniat și pe ăsta). Custica Patzouri a dispărut din capitală. Sunt pe deplin sigur că trăiește din ce cîștigă abila sa soție, altfel nu-mi pot explica de unde. Tatăl lui nu-i dă mult și mama lui urăște pe Hortense. Madame Grandpierre (Flo-

^b installez

^c equipez

rence) e văduvă, Grandpierre a crăpat repede după nuntă, și eu cred că ea împreună cu Hortense practică arta subtilă a galanteriei în marile centre de lux și luxură ale Franței. Dragă Amice, răspunde-mi urgent dacă ești în Paris și dacă menții adresa, ca să-ți pot scrie regulat. Eu trăiesc foarte retras, nu mă amestec cu vulgul. Ies rar, pînă cînd se va ivi un nou pont sau mi se va reîntoarce zîna. Mme R., amica din Berlin, a fost aici primăvara, dar nu era liberă nici ea, nici eu. Vara n-am mai plecat, căci familia mea a venit aci pentru a asista la lunga agonie a bătrînei Burelly. Asta mi-a adus însă pe o parte multă pagubă, la Berlin fiind ponturi fine. La revedere, dragă Amice, vezi, omoară tu mai întîi mandarinul, că acolo sunt lovituri sublime, în București bani nu mai au decît jidanii. Grande et belle chance!

Ca un frate: Mathieu

30 august 1931

Mon cher ami,

Daca nu ai nevoie să le consulți astăzi și mîine, te rog, și trimite-mi, prin aducătorul acestor rînduri, Almanach de Gotha, ultimul, și Gräfliches Taschenbuch. Daca vrei, adaugă și un anuar, oricare ar fi el, al societății „Adler“. Eu nu ies două zile din casă și nu am nici o ocupație.

Mes hommages à Madame et merci,

M. J. Caragiale

Împachetează, te rog, cărțile.

**Scrisori
pentru
MARICA**

ROYAL HÔTEL
SAN REMO

[21.I.(19)28]

Sîmbătă 8 fără 20 seara (ora de București)

Dragă, draga mea Marica,

Îți închipui ușor cu cîtă emoție și plăcere am găsit și am citit scrisoarea ce îmi ai trimis. Iată cinci zile de cînd voința de a întoarce împrejurările în sensul ce ne convine ne au îndepărtat pentru întîia oară de aproape cinci ani pentru atîta vreme și la așa distanță și te asigur că dacă nu aș fi avut ambiție pentru dumneata (nu personal pentru mine) nu aș fi întreprins acest raid care plăcere a fost departe să îmi facă. Cum scrisoarea de față o încropesc în grabă, între două alergături și un ras, îți pot spune pe scurt că rar mă a interesat ceva așa puțin ca această călătorie (pe care de altfel am făcut-o în bune condiții) că nu îmi place la San-Remo (îmi place numai la "Royal") și că dacă îmi pare rău că nu te am lîngă mine, îmi pare bine că nu ești cu mine, că nu te am luat: călătoria în clasa a II-a în Italia e ceva mortal din toate punctele de vedere. Peste cîteva ore îți scriu o altă scrisoare, căreia aceasta îi servă numai de prolog. Sărutări de mîini Florichii și te sărut cu mult, mult drag.

Mateiu

ROYAL HÔTEL
SAN REMO

[24.I.(19)28]

Luni 5 și 1/4 după-amiazi
A.S. – Citește și Florichii.

Draga mea Marica,

Se împlinește astă-seară o săptămînă de cînd ne am despărțit și abia acum îți pot scrie pe larg. Am suportat toată această călătorie mai ușor decît îmi aș fi închipuit iar condițiile în cari am făcut-o au fost satisfăcătoare, grație în bună parte norocului că pînă la Mestre am făcut drumul cu

inginerul Gambară, un om într-adevăr bine din toate punctele de vedere și nici măcar fumător. M-a mirat când am aflat că ți-a fost frică să nu pierd trenul: am ajuns la gară cu 20 de minute înainte de plecare! Ziua întâi a fost splendidă: în Banat mă aș fi crezut în Italia să nu fi văzut numele garilor. A doua dimineață (miercuri), am suferit după ce am intrat în Italia; fie din cauza <trenului> mecanicului, fie din a terasamentului, wagonul lits cu toată greutatea era smucit și zvîcnit ca un tramway cu cai; nu mult a lipsit ca să fiu dat cu capul de pereți în cabinetul de toaletă. Cu toată amețeala și greața am ieșit să văd castelul Miramare pe care l-am găsit vrednic de poziție. În compania lui Gambară am făcut o plimbare prin Triest, oraș monumental și cu un «cachet» propriu. În dimineața aceea priveliștea mării, din port, cu Alpii acoperiți de zăpadă și strălucind de toate nuanțele trandafirilor avea ceva feeric, aproape ireal. Mi-am cumpărat loc de sleeping pentru 27 seara când voi pleca la 8 și 20 seara spre 9 a Robert de «Fleurs» (cărui îi duc teribil dorul). După dejun, am schimbat trenul la Mestre și mă am despărțit de Gambară care a mers înainte <la> spre Parma. Am ajuns la 8 și 20 seara la Milan, am petrecut o noapte la hotel «Italia» și joi dimineața am plecat spre San-Remo. Toată Lombardia era sub apă; o igrasie cumplită care la Voghera s-a schimbat în frig, zăpada era groasă și peisajul aspru. Nu am mai schimbat trenul la Genova și am făcut drumul pe toată Riviera încet, cu opriri peste opriri, la cele mai mici halte și cu întârzieri, așa că în loc de 3 și 15, când am ajuns era 6 și 15. Am descins la «Royal», care e o adevărată minune și mă mir cum de m-au primit în halul de negreală în care ajunsesem. Mi-au dat camera no 107 cu pensiuine: 100 lire pe zi. Mă am prezentat a doua zi (vineri) la hotelul «Miramare». Îți închipui un «palace» american, numai în oglinzi și în cristaluri, cu covoare de la Sultanul, cu sere și piscine, nu e așa? Ei bine, nu e decât un hotel vechi care în nimic nu se poate compara cu «Royal»-ul, a cărui grădină mai ales e curat paradisiacă. Tot anturajul ministrului era plecat să dea o raită la Nizza, rămăsese numai inginerul Halbiny, de la C.F.R. Acesta mi-a spus să încerc să îl văd pe ministru după masă, înainte să vie Comnen de la Berna. Comnen a sosit însă imediat și a rămas cu ministrul de la 2 după masă pînă la 12 noaptea. Sîmbătă, la 12 ziua când am mers iar, ministrul dormea. Am petrecut dimineața cu Comnen, care a fost față de mine mai mult decât perfect; nu știu dacă e din familia împăraților, dar în ce privește lealitatea și caracterul, ca descendent le ar face cinste. S-a interesat de afacerea mea și îi a vorbit lui [Titulescu] despre mine cu căldură. [Titulescu] îi a spus că mă va primi fără a preciza însă nimic. Spunîndu-mi-se ieri (duminică) că [Titulescu] coboară, am mers la 2 după amiazi la «Miramare». Când am intrat, fără să mă mai anunț, în sala de mîncare, Doamna Nadia Roșca era «en train» să vorbească despre mine, adică despre noi, înțelegi. La apariția

mea neașteptată s-a fisticit, iar ascultătorii, printre cari era și Comnen au început să rîză. Mă am dispensat să mă cobor la nivelul ei; un moment am voit să îi spun că mă simt măgulit că se ocupă de persoana mea, dar mi-a fost silă și mi-a fost pe urmă și mai silă, <cînd> cînd a devenit și amabilă. Nu m-a surprins tonul semi-ostil al Doamnei T[itulescu], care îmi a spus că rău am făcut să întreprind o așa lungă călătorie, numai pentru ca să îl văd pe bărbatul său, care e atît de ocupat că și ea abia îl vede. Îi am replicat că, în afară de diferența de cost, pentru mine o asemenea deplasare nu a însemnat mai mult decît o cursă dus și întors cu tramway-ul. Am scurtat convorbirea și m-am retras. Întorcîndu-mă acasă am apreciat ironia soartei: să fac dus-întors drumul București – San-Remo ca să fac cunoștința Doamnei Nadia R[osca] pe care aș fi găsit-o oricînd la Elisa Stoenescu! Trecu dar și ziua de duminică fără să îl văd pe T[itulescu] – adică să nu mint: sîmbătă a apărut un moment: Dalai-Lama în pyjama albastră, la balconul lui de la al 4-lea etaj, țipînd lui Comnen care era cu mine, să se suie. Am luat atunci hotărîrea să nu mai pun piciorul la "Miramare" și să îi scriu. Experiența vieții îmi a dovedit că nu trebuie să dorești nimic cu pasiune, nici să te identifiți cu dorința. Astăzi luni, după o noapte rea – sunt declimatată aici – fiind o zi de ploaie, după dejun, mă am culcat, ca noaptea. La 3 și un sfert (ora de aici) aud bătăi în ușă. Sunt anunțat că ministrul îmi telefonează să viu. Mă îmbrac în cîteva minute și o pornesc spre "Miramare" (care e ceva mai departe de grădina publică), sceptic însă pînă în momentul cînd am intrat în cabinetul lui. Contrar părerei Doamnei T[itulescu], a spus că bine am procedat, că îi a plăcut că mă am adresat lui, personal, direct, că va face tot ce îi va sta în putință să mă satisfacă și imediat ce se va întoarce în țară să viu la el. Legațiile sunt date, dar lipsa de fonduri le face să rămîie pentru moment pe hîrtie numai. Contrar iarăși a ce mi se spusese că e foarte nervos, că nu te lasă să vorbești și vorbește numai el, m-a ascultat, m-a întrebat, a cerut amănunte și <ce m-a impresionat>, la plecare mi-a spus să îți prezint respectele lui. L-am rugat, despărțindu-ne, să nu ia în nume de rău demersurile ce eventual se ar mai face pe lîngă dînsul pentru mine și de alte persoane, pentru că înțelegi bine, anume proptele nu sunt tocmai de prisos. Și contrar iarăși așteptărilor mele (cum eram neodibnit și iritat, credeam că am să formulez și să expun cu dificultate) am fost mai clar, mai ferm și mai precis ca oricînd; să fi învățat pe dinafară nu aș fi vorbit mai bine.

Acum chestia e pusă. Înainte de a trece la altele mai banale țin să adaug că în afară de Comnen, care a fost mai presus de laudă, toate celelalte persoane din anturajul ministrului: doctorul Frumușanu, inginerul Halchini și un diplomat de carieră Athanasiu, aflător aici în concediu, acestora doi din urmă acum le-am făcut cunoștința, îi au vorbit de mine. Sergiu

Nenișor, nepotul ministrului, m-a primit foarte amabil. Halbiny mi-a spus că văzînd că, <cu toate că> deși îi au vorbit toți, nu mișcă nimic, nu a mai îndrăznit să îi reamintească. Și deodată, azi, a pus să mi se telefoneze.

Am cunoscut pe Madame Bertolini. Extrem de amabilă. Îți va scrie și ea la viitorul curier. Cu toate că am evitat să fac cunoștințe, tot m-am ales cu câteva, bătrînul conte Festetics de Tolna, contele Calvi și contesa, o pereche de o distincție rară, contele Mastrelli și o domnișoară levantină care seamănă leită cu un cobay. Aseară fiind prînz de gală cu surprize, confetti, serpentine, baloane, dans în restaurant, eu <am> nu m-am <dat> bătut cu confetti și cu serpentine, oferind sacii și pachetele mele unor cucoane cari astăzi m-au salutat grațios ele întîi. Și înainte să termin, o curiozitate: e în hotel o doamnă cu bărbatul ei și o fată de măritat (sau măritată) nu știu cum îi cheamă. Doamna aceasta, grasă și bine făcută, voluptoasă cum se spune la noi, seamănă (în frumos) așa mult cu mine încît cînd ne vedem, ne uităm tot mereu unul la altul. Pentru întîia oară am regretat că nu am un aparat de fotografie.

Scriindu-ți aceste rînduri, privesc din cînd în cînd rozeta de "Bene-Merenti" și zîmbesc. Rar am scris mai prost. E oarecît de vină și muzica din hotel (infernală) <nervii mei>; rîndurile cele mai proaste le-am tîcluit cînd cînta. Poate scrisoarea <de mîin> următoare să fie mai fericită ca stil. Mîine merg la cîmîtir, iar poimîine după amiazi plec, aranjîndu-mi așa fel marșruta ca să am o zi completă la Triest pentru a îmi viza pasportul. Am renunțat la Genova.

Sărutări de mîini <Doamnei> Florichii. Te sărut mult și dulce, dragă Ursulică. Ți-am dus cu multă greutate lipsa de lîngă mine.

Mateiu

ROYAL HÔTEL
SAN REMO

Martî, seara
[25.I.(19)28]

Draga mea Marița,

Astăzi a fost prima mea zi liberă. După o noapte bună am făcut o plîmbare tîhnită, am admirat marea și florile, am dejunat cu poftă (bucătăria de aici e «bors de pair»), a fost duminică seara o friptură de curcan cu sos cu mandarine și banane, la fiecare îmbucătură mă gîndeam cum îți ar fi plăcut de mult. După dejun am luat niște garoafe splendide (dintre cari 2 «grenat» uriașe) și mimoza și am mers la cîmîtir. Numărul mormîntului e

589. Inscripția e «Eliza Sion 1907» (Eliza cu z), iar în registru e trecut numele Marculesco Elisa. Monumentul care e simplu și frumos cere oarecari reparații: lespedea superioară s-a dezlipit și cască puțin la o margine, iar cea din fund e desfăcută de tot și se poate scoate, actualmente monumentul servește de adăpost pentru sapele groparilor. Dacă aș fi putut merge din prima zi, pînă astăzi ar fi fost dres la loc, nu e însă ceva urgent și acum că am constatat în persoană cum merg treburile pe aici, pot să îmi permit să sper că vom veni aici și împreună. Cînd mă gîndesc că în 1926 am cheltuit 10 000 de lei la Sibiu în zece zile și că aici am pensiune cu odaie la întîiul cu 100 de lire pe zi și se pot face și aranjamente! Ți-am scris ieri că am cunoscut o pereche Calvi, am greșit numele, sunt Odetti (toți conți bineînțele, eu nu cred că sunt mulți italieni ne-conți și că excepție fac numai marchizii și prinții). Le-am făcut cunoștința <cu> bătrînului Festetics care a petrecut mult: contele trîntește cîte o boacănă și nevastă-sa, care e urîță dar foarte simpatică, îl ceartă ca pe copii în italienește. Fiind liber și pe ducă, am cerut să se telefoneze D-nei Bertolini <care a> că doresc să o văd. A fost extrem de amabilă și mi-a spus să fac tot posibilul să mai te vadă la «Royal». Am luat cu ea ceaiul (și cu muzică bineînțele care m-a înnebunit în toată puterea cuvîntului, cînd isprăvește <îmi> continuă să îmi cînte încă în cap). După întrevvedereea cu mine de ieri, Titulescu a hotărît plecarea la Roma, a întîrziat plecarea trenului, s-a crezut că <nu> nu mai pleacă și în sfîrșit a plecat. Am avut cum vezi dar o bună inspirație grăbindu-mi plecarea la San-Remo, iar plecarea în sine a fost, vei vedea, o inspirație și mai fericită. Nu am cheltuit nici jumătate din suma destinată reușitei planului meu și treaba e făcută mai mult de jumătate. Îți voi explica prin viu grai totul la întoarcere. Nu știi încă exact cînd plec de aici, studiez încă orarul, nu aș vrea să mai mă opresc pînă la Triest, unde e bine să fiu ajuns în ziua de 27 dimineața. Mîine pînă <în> la dejun decid. Trenul (Simplon cred) plecînd din Triest la 8 și 20 seara și făcînd pînă la București 2 nopți și o zi, duminică 29 ianuarie de dejun sunt acasă. Sărutări de mîini Florichii. Te sărut. Să vă găsec sănătoase. Încă o dată te sărut:

Mateiu

Draga mea Marica,

Am rămas și astăzi în San-Remo, plec mâine la 2 și 15 (îmi pare). Am preferat să stau pe loc decît să mă mai opresc pe drum să mai schimb trenul și hotelul și apoi, în dispoziția de acum galeriile de tablouri și arhitectura nu mă solicită destul ca să fac sacrificii de orice natură. Dacă se ar putea ca de aici să merg direct la București, fără să mă mai scol din pat, ar fi idealul. Am fost astăzi iar la cimitir după dejun, din cauza nervilor probabil am fost mai emoționat ca ieri, știi că eu dacă nu mă stăpînesc, plîng ușor. Am chemat grădinarul cimitirului, îi am exprimat surprinderea că dintr-un monument dizlocîndu îi se lespezile esențiale se face un garde-ustensiles. Mi-a răspuns că nu credea că se mai interesează de mormînt nimeni și după ce l-am bacșisuit mi-a promis că va spăla bine lespeda superioară pe care a început să o atace mușchiul acela foarte mărunț care găurește. I-am spus că reclam dacă dispare lespeda desfăcută; mi-a spus că nu se va întîmpla nimic, ar trebui cineva să fie nebun să fure aici marmoră. M-a impresionat cînd am văzut că florile ce am depus ieri erau absolut la locul unde le lăsasem, sub frîntura crucii. Dragă Marica, dacă venim aici cum sper cu încăpățînarea mea cunoscută, trebuie să ne facem eleganți; se vîntură aici un lux a cărui vedere mă a făcut să renasc și să mă optimizez; nu știi cum se plătește «la main d'oeuvre» dar mătasea ce am văzut expusă e dacă nu de pomană chiar ca un «demi-cadeau», magnifică ca nuanțe și calitate. Mussolini liberează foarte greu paspoarte italiencelor ca să nu cheltuiască pe mode în Franța. Cu blănurile ce ai, și cari aici sunt de o scumpete revoltătoare, și cu puținele bijuterii ce mai îți au rămas, cu 2 – 3 rochii făcute la San-Remo ai trece onorabil sezonul, îți repet, mătasea lombardă e ieftină și de o frumusețe rară, am văzut un cupon vert-jade care m-a făcut să mă întorc din drum. Rochiile de seară de aici ar părea scurte la București, e o modă foarte frumoasă, găsesc; să-ți explic: e un jupon de mătase pînă ceva mai jos de «micuisse» și pe deasupra sau o gază sau o guipuré care lasă cel puțin să se deseneze precis ce e dedesubt. Apoi încă un lucru: toate cucoanele italiene vorbesc aproape numai englezește, dacă nu știi cum le cheamă sau cine sunt, crezi că sunt anglo-saxone. Eu m-am mărginit la societatea bătrînului Festetics și a menajului Odetti. Aseară (se vede că m-am aclimatat) cădeam de somn dar nu am voit să mă retrag ca să nu silesc și pe contesă (care ar fi rămas singură cu Festetics) să plece. E o femeie foarte cumsecade, inteligentă, elegantă, cu «allura» ei, și cu cine crezi că ar avea asemănare dacă nu ar avea o gură umană?... n-ai crede! – cu Dica, inefabila Dica.

Odetti m-a făcut să îi promit că nu am să neglijez nimic ca să fie numit vice-consul român onorar la San-Remo, într-un post eventual creat. Îi am redactat un brouillon de cerere, și găsesc că un conte, cavaler de Malta, rentier ar fi mai la locul lui decât un undelemngiu oarecare. Astăzi îi am oferit contesei câteva flori, a fost foarte mișcată. Am fost foarte bine primit și tratat aici, am să îți dau toate detaliile la întoarcere. Aceasta e ultima mea scrisoare. O închei înainte de a umple pagina, voind să mai fac câțiva pași, să mă mai uit la vitrine. Astăzi, pe timp noros, marea a fost foarte frumoasă. Astă-seară, am rugat pe contele Mastrelli, sienez, care vorbește «toscano» cu o admirabilă dicțiune, să ne recite ceva din Dante. (Trebuie să fie și bogat, are o splendidă villa în țara lui). Deși eram pe coridor, s-a executat puțin chiar atunci, și la cererea mea, mi-a recitat episodul Piei da Tolomei care e foarte mișcător. Acum regret că nu ai venit cu mine, dar nu ai fi putut suporta acea așteptare de aproape patru zile ca mine. Sărutări de mîini Florichii și te sărut mult, zicîndu-ți la revedere cu drag.

Mateiu

[Triest, 27 ianuarie 1928]

Au moment du départ pour Bucarest. M.27 Soir.

Triest, 27 ianuarie 1928

În clipa plecării spre București. M. 27 Seara.

Ce Luni

[Fundulea 1929]

Si quelque empêchement imprévu ne s'amène, je serai de retour Vendredi soir. Ici, il a cessé de pleuvoir. Je presserai le battage dans les limites du possible afin d'en finir une fois; les acheteurs feront de leur mieux aussi, tout est arrangé. Passez chez Madame Jeanne et choisissez un joli modèle. Au revoir:

M.

Azi, luni

Fundulea 1929

Dacă nu se ivește vreo piedică neprevăzută, am să mă-ntorc vineri seară. Aici, a-ncetat să mai plouă. Am să grăbesc bătutul cît am să pot, ca să termin o dată cu treaba asta; cumpărătorii au să facă și ei tot ce le stă-n putință, totul e aranjat. Treci pe la Madame Jeanne și alege un model frumos. La revedere:

M.

Fasolea pentru maici e în sacul marcat cu un ecusson. M.

Dragă Marica,

Ieri, luni, am început bătaia porumbului și pentru întâia oară, anul ăsta, m-am impacientat. Costea Bratu s-a vîrît să bată și el, la mine, o mică cantitate și asta mi-a mîncat o jumătate de zi; am isprăvit prin a mă întreba dacă eu sunt aici stăpîn ori familia Bratu? E drept că eu am pus să-l bată mai întîi pe al lui ca să văd cum merge mașina; dacă ar fi mers tot așa ca primăvara anului acesta, renunțam. Din fericire, bate admirabil, ieri și azi s-a bătut tot ce era în magazie, a mai rămas ce este în uscător. Oamenii au venit destui. Astăzi dimineața eram iarăși în scădere; seara trecută am avut un acces foarte curios de friguri, peste trei ore am fost complectamente înghețat, afară de cap care-mi dogora de căldură și cu niște dureri în spete și șale teribile. Am strănutat de cîteva ori teribil și apoi guturaiul a încetat, frigurile au dispărut și capul mi s-a ușurat, dar dimineața cînd m-am dat jos din pat, eram ca după o noapte în tren, fără sleeping. Văzînd că Gheorghe grecul n-a venit ieri, nici n-a trimis să se înțeleagă cu mine cînd să vie căruțele, i-am trimis o scrisoare cu un călăreț. Îți închipui marea mea plăcere cînd azi, pe la 10 dimineața, am văzut, ca pe vremurile bune, un călăreț intrînd în buestru în curte cu răspunsul grecului, două pîini albe și o... scrisoare de la «conița». Mîine încep predarea. În ce privește prețul vînzărei, eu am spus că-l dau la 10 000 vagonul dar, rămîne bineînțeles că, dacă între timp prețul crește, mie are să mi se plătească la prețul zilei, minus transportul și cîștigul grecului la wagon. Cu fasolea, tot așa: am dat-o la 30 lei; pînă la livrare, urcîndu-se prețul, îmi dă 32. Alceva mă plictisește: Gheorghe nu poate să înțeleagă modul cum lucrez eu; degeaba îi explic. El îmi spune: bateți, puneți la magazie și eu trimit căruțe. Eu îi spun: bat dar nu pun la magazie, încarc direct de la mașină. Eu nu am posibilități să încarc, să zicem 9 – 10 vagoane, în căruțe ca să le transport la 10 metri distanță, cînd livrarea se poate prea bine face cel mai tîrziu a doua zi; e o muncă enormă de prisos și, chiar avînd posibilități, tot n-aș face-o. Dar, închipuie-ți că, în sezonul acesta, cum timpul se poate schimba într-o oră, ce mă fac eu cu cîteva vagoane sub cerul liber? Și voi atrage serios atenția că dacă pe viitor nu depune diligență la ridicarea mărfii, renunț de a-i mai vinde.

Chiroiu mi-a trimis azi perceptorul ca să-i achit impozitul pentru drumuri al D-nei Florica Voinescu pe 1930. I-am spus că nu eu sunt casierul-

plătitor al persoanei în chestie. Mi-a cerut apoi mie același impozit pe 1930. I-am spus că e neconstituțional: Casația în secții unite s-a pronunțat formal. Am aranjat afacerea în sensul ca el să facă un proces verbal, și eu să mă descurc cu administrația financiară de Ialomița.

Pe cînd <petractam> pertractam cu perceptorul, a intrat în curte o limuzină-taxi, plină de cucoane și de copii – figuri necunoscute. Am înțeles că nu erau pentru mine. Era într-adevăr pentru Costescu, adică mai bine zis pentru batoza lui Costescu – Doamna Cair, fiica lui Cair care a fost asasinat, tînără divorțată. E o persoană cu care poți să pleci la drum, că nu te pierzi. Bate și dînsa porumb, dar pentru că n-a socotit bine timpul și nu isprăvisse dijma, a întîrziat și a rămas cu porumb nebătut. Conform angajamentului luat față de mine, Costescu a lăsat-o «en plan» și a venit să bată la mine. Atunci ea i-a scris că dacă nu vine să-i bată imediat restul, aduce altă mașină și costul îl scade din ce datorește lui Costescu. Văzînd că nici cu amenințarea aceasta nu-l decide, a venit să-i spuie că dacă nu vine mîine să-i bată, nu-i mai plătește nimic. Bietul Costescu, subit transformat în măgarul lui Buridan, nu știa cum să se descurce. Am tranșat eu chestia renunțînd pentru mîine la batoză. Am să am mult de încărcat și prefer să nu <se și> se și bată. Dar dacă mîine nu vin căruțe suficiente, sunt un om distrus și sper că nu mă voi lăsa mai prejos ca energie decît Doamna Cair.

Marti, 10 noiembrie, te aștept la dejun, la 12. Sper ca vremea să nu deranjeze acest modest plan. Să aduci o sticlă de vin și tire-bouchon. Niculescu care e martor al părții adverse în procesul nostru, e destituit pentru falsuri și dilapidare – am aflat-o pozitiv. Mă întreb: idiot sau nebun e acel care propune un atare martor? Și mă tem acum că are să se retragă. Dar nu cred; că deștept nu e nici el. Aici gerul de noaptea trecută a schimbat peisajul: rozetele au degerat în cea mai mare parte; se puteau înveli; mixandrele rezistă pînă iarna tîrziu. Iar salcîmilor parcă li s-au prăjit frunzele. Mîine caut pe cineva să dezgroape cartofii. Ai să vezi, cînd ai să vii, ceapa. Poate n-are să fie nevoie să mai cumpărăm. Te sărut. La revedere.

Mateiu

Ma chère Marica,

La cueille a marché lentement, quelques paysans ne l'ont pas même commencée, mais la dîme va par contre assez vite. Le maïs est très beau, sec et lourd, je ne peux pas en évaluer la quantité, n'ayant encore dîmé que quarante et un pogones sur cent-quarante deux. Quant au prix d'Urziceni, il reviendrait à dix-sept mille cinq-cents dix huit mille le wagon. Je marchanderai. Les tiges, dont j'ai fixé cette année-ci le prix à cent-cinquante, par rapport à la hausse générale des prix, n'ont trouvé jusqu'aujourd'hui qu'un seul amateur. Le bonhomme de Fundulea s'est révélé tout pareil aux autres de la bande, c'est à dire un dangereux salaud; il m'a laissé avec toute la paille et tout le foin sur les bras et n'a plus donné signe de vie. Cette année les paysans ont tous labouré leur lot sans rouspéter. Ici le temps a été superbe, hier surtout; toutes les fleurs sont intactes, giroflées, pétunias, oeillets, oeillets et roses d'Inde, les anciennes pervenches ont commencé aussi à fleurir. Ma chère Marica, dès que j'achève à battre, je commence la livraison et je me fais payer sur le champ mon dû. Comme j'ai peur de faire trois heures de chariot en campagne sauvage avec tant d'argent, venez me ramener à Bucarest en auto avec une bouteille de vin pour nous et un demi-litre acheté toujours à Bucarest. Nous déjeunons ici et sommes de retour à trois heures de l'après-midi. Je vous télégraphie le jour quand il faudra venir. Espérons qu'il ne sera pas éloigné et qu'il fera beau temps. Bien des choses à Mme Voinesco. Je vous embrasse:

Mathieu

Fundulea, 2.XI.[19]34

Draga mea Marica,

Culesul a mers încet, câțiva țărani nici măcar nu l-au început dar, dimpotrivă, dijmuitul merge destul de repede. Porumbul e foarte frumos, uscat și greu, nu pot să evaluez cantitatea, nedijmuind pînă acum decît patruzeci și unu de pogoane din o sută patruzeci și două. În privința prețului de la Urziceni, ar ajunge cam la șaptesprezece mii cinci sute – optsprezece mii vagonul. Am să mă tocmesc. Pentru coceni, al căror preț l-am fixat anul ăsta la o sută cincizeci [de lei], în raport cu creșterea generală a prețurilor, n-am găsit pînă acum decît un amator. Individul de la Fundulea s-a dovedit la fel cu ceilalți din gașcă, adică o secătură primejdioasă; m-a lăsat cu toate patele și cu tot nutrețul pe cap și n-a mai dat nici un semn de viață. Anul ăsta țărani și-au muncit bucata de pămînt fără să cîrtească. Aici timpul a fost superb, mai ales ieri; toate florile sunt intacte, micșunelele, petuniile, garoafele, crăițele, vechiul saschiu a-nceput și el să-nflorească. Draga mea Marica, îndată ce termin bătuțul porumbului,

încep vânzarea și iau pe loc ce mi se cuvine. Fiindu-mi frică să fac trei ore cu căruța prin câmp sălbatic cu atîția bani, vino să mă iei la București cu mașina, cu o sticlă de vin pentru noi și cu o jumătate de litru cumpărat tot la București. Luăm prînzul aici și ne întoarcem la trei după masă. Îți telegrafiez în ce zi va trebui să vii. Să sperăm că are să fie-n curînd și că are să fie vreme bună. Complimente doamnei Voinescu.

Te sărut: Mateiu

[Fundulea], 19. XI. [19]34

Chère Marica, envoyez-moi, je vous prie, Lundi, 26 novembre une bonne auto dont le chauffeur connaisse bien le chemin et Ida, mais de très bonne heure (7-7 1/2 h), afin que je puisse rentrer de même (j'ai supprimé les ennuyeuses haltes à l'auberge). Je vous envoie par le fils du vieux trois cents lei pour m'acheter 3 kilos de graisse, 2 de viande, 4 pains blancs et 3 noirs, 1 kilo de riz de seconde qualité, 1 kilo de sucre, 1 kilo de farine blanche et, s'il en reste quelque chose, un peu de fromage blanc. S'il pleut, n'achetez, et n'envoyez rien jusqu'au <la> premier jour de gel. Je vous embrasse:

M.

Fundulea, 19.XI.1934

Dragă Marica, trimite-mi, te rog, luni 26 noiembrie, o mașină bună cu un șofer care să știe bine drumul și pe Ida, însă devreme de tot (7-7 1/2) ca să pot să mă și-ntorc (am suprimat haltele plicticoase la han). Îți trimit prin băiatul bătrînului trei sute de lei ca să-mi cumperi 3 kilograme de untură, 2 de carne, 4 pîini albe și 3 negre, 1 kilogram de orez de calitatea a doua, 1 kilogram de zahăr, 1 kilogram de făină albă și, dacă mai rămîn ceva bani, un pic de brînză telemea. *Dacă plouă, să nu cumperi și să nu trimiți nimic pînă-n prima zi de-ngeț.* Te sărut: M.

[Fundulea], 22.XI.[19]34

Chère Marica, je vous envoie autres trois-cents lei, dont vous achetez quatre kilos de gros sel et en donnerez à Ida soixante pour qu'elle m'apporte dans le grand bidon qui est à Bucarest vingt litres de pétrole. Je ne sais qui peut être le petit Monsieur à petite moustache, parmi ceux que je me rappelle avec ces signalements, il n'y a que Craînic <ou> [ou] Pillat, à mois que ce ne soit Panaîtesco, un ancien collègue de lycée et actuel collègue de misère (c'est à dire propriétaire de terre). Je fais vendre le fourrage et la paille de millet à Bucarest par le fils de mon vieux voleur.

On me dit, au dernier moment, que la provision de poisson salé touche à sa fin. Qu'on en achète aussi deux kilos, mais vidé et pas trop petit. Je vous embrasse:

M.

Fundulea, 22.XI.1934

Dragă Marica, îți trimit alți trei sute de lei din care ai să cumperi patru kilograme de sare neagră și ai să-i dai Idei șazeci ca să-mi aducă în bidonul mare, care e la București, douăzeci de litri de gaz. Nu știu cine poate fi domnul mărunțel cu mustața mică; printre cei pe care mi-i amintesc cu aceste semnalmente nu e decât Crainic sau Pillat, dacă n-o fi Panaitescu, un fost coleg de liceu și actual coleg de mizerie (adică proprietar de pământ). Vînd nutrețul și paiele de mei la București, prin fiul vechiului meu jefuitor.

Aud, în ultimul moment, că provizia de pește sărat e pe sfîrșite. Să cumpărați și două kilograme de pește, dar fără mațe și nu prea mic. Te sărut:

M.

Sionu, 9 mai [1935]

Ma chère Marica,

Le battage et la livraison étant attardés par la pluie, mon retour le sera aussi de deux jours. Faites dire au chauffeur qu'il vienne m'emmener Lundi 13 mai. Le maïs est moins fameux que nous ne le sommes imaginé, heureusement je l'ai cependant bien vendu. La quantité laisse aussi à désirer.

Au revoir:

M.

Sionu, 9 mai 1935

Draga mea Marica,

Bătutul și vînzarea înfîrziind din pricina ploii, întoarcerea mea are să-nfîrzie și ea cu două zile. Spune-i șoferului să vină să mă ia luni 13 mai. Porumbul nu e așa de grozav cum ne-am închipuit; din fericire, totuși l-am vîndut bine. Și cantitatea lasă de dorit. La revedere:

M.

**CORESPONDENȚA CU
PAUL ZARIFOPOL**

Willmersdorf Berlin

Hohenzollernplatz 4.
4 Septembre [19]07

Stimate Domnule Doctor,

*Scrisoarea d[umnea]u[oastră] m-a scos din neliniștea în care eram de
cîva timp: credeam că mi-ați trimis, și eu n-am primit acea sumă de bani.
Vă mulțumesc de atenție, și pentru a vă face să înțelegeți de ce am insistat
în ultimul rînd, e suficient, cred, de a nota, în treacăt, că am și eu la Berlin
un prieten, a cărui situație e deopotrivă încurcată, care mi-a luat ultimii
bani din pungă și așteaptă, probabil, să-l și repatriez! Aștept dar cît va-
trebui, ajutorul unui compatriot în țară străină nu se refuză niciodată. Încă
o dată vă mulțumesc al d[umnea]u[oastră] devotat:*

Mathieu Jean Caragiale

**CORESPONDENȚA CU
ION MINULESCU**

9 str. Robert de Flers
26 August 1924

Domnule Președinte,

*Vă rog să binevoiți a aproba să mi se dea suma de lei 5 000 pentru a putea
merge să urmez un tratament în sanatoriul din Sibiu.*

Primiți, vă rog, asigurările înaltei mele stime.

M. J. Caragiale

Domniei Sale

Domnului Președinte al S.S.R.

**CORESPONDENȚA CU
LONGIN RĂDULESCU**

Duminică

Dragă Longin,

Motivele sunt bine întemeiate, după părerea persoanei în chestie. Totuși, motivul cel mai tare și pe care trebuie să insiști e denaturarea gravă a faptelor, eroarea grosolană și că întreg procesul e o înscenare în vederea speculei.

Îți mai spun eu mâine dimineața, luni.

Te salut:

Mateiu

Carte de vizită:

DOMNUL M. CARAGIALE – întreabă pe Dl. Rebreanu dacă n-ar fi bine ca, în calitate de președinte al S.S.R. să-l proclame pe Gaston Rageot membru de Onoare al S.S.R

*

Stimate Doamnă Rebreanu

Aveam tocmai intenția să vii să vă spun personal că mă aflu în imposibilitate de a răspunde la măgulitoarea Dv. atenție de a mă pune pe afișul festivalului. Venit pentru patruzeci-și-opt de ore în București de la moșie, trebuie ca mâine, sîmbătă, să mă întorc iar acolo, unde prezența mea e indispensabilă. Cu regretul de a vă priciniui acest involuntar neajuns, și în speranța de a-l repara în viitor, rămîn al dv:

*M. I. Caragiale
12/IV/1929*

pe verso: MATHIEU JEAN CARAGIALE

*Adresa pe plic: Domniei Sale Domnului Liviu Rebreanu
Director al Teatrului Național din Capitală, Președinte al
S.S.R. etc.*

Către
VAINÖ TANNER

16 Février 1929
non envoyée
Str. Robert de Flers 9

Mon cher ministre,

Il y a longtemps que j'aurais dû vous écrire, comme débiteur sinon comme collaborateur et ami, mais absorbé par des occupations multiples, j'ai laissé passer le temps et le temps va vite; si je n'avais plus ma bonne mémoire, il me serait difficile de croire que bientôt il y aura dix ans depuis que la Finlande a cessé d'être représentée en Roumanie. Les derniers événements ainsi que la terrible vague d'air polaire qui a afflué pendant cet hiver en toute l'Europe ont rappelé à mes souvenirs tous les entretiens que V[otre] E[xcellence] a eus avec moi et dont certains ayant trait à la politique extérieure de votre pays et du mien (politique à la situation presque identique pour les deux) sont plus d'actualité aujourd'hui qu'alors.

Il y a un an et quelques mois, le parlement roumain votait la création de cinq nouvelles légations (Helsingfors, Riga, Lisbonne, Rio-de-Janeiro, le Caire). En qualité d'ancien fonctionnaire, d'homme de lettres, de rentier ci-devant grand-propriétaire par mon mariage et de diplomate marron, et en comptant aussi sur celle d'ancien et bon ami du ministre des affaires étrangères d'alors (Titulesco), je suis allé à San Remo demander à ce dernier la légation de Helsingfors. J'avais bien dressé toutes mes batteries, seulement les «fonds» manquaient. Ils n'ont pas fait défaut toutefois pour qu'on crée, et à quels frais, celles de... Rio-de-Janeiro et du Caire, péremptoirement plus importantes pour servir les intérêts «Supérieurs» de la politique extérieure de la Roumanie. En demandant Helsingfors, poste difficile et de grande responsabilité, j'avais pensé à votre bienveillant concours sur lequel j'avais cru compter comme vous avez compté pendant votre mission sur le mien qui vous a été, j'aime le croire, tant soit peu utile.

J'aurais été content de continuer à vous le prêter, si les circonstances eussent voulu que V[otre] E[xcellence] fut nommée de nouveau ministre de Finlande à Bucarest. Mais je constate que votre pays persiste à appliquer sans aucun profit qu'une économie mesquine le principe de la réciprocité. La Roumanie vous aurait offert toujours un vaste champ d'activité et des aspects toujours neufs et intéressants. Jamais on n'a plus doucement vécu à Bucarest

que maintenant. Je comprends pourquoi tous les étrangers versent des larmes en quittant cette ville délicieuse entre toutes.

J'espère que vous n'en avez pas répondu en apprenant la mort de ce pauvre Plesnilă. Il ne s'est pas gentiment conduit envers vous en se faisant l'écho des racontars de Helsingfors sur votre compte, mais je crois que quelqu'un de par là l'avait monté contre vous. Il a disparu sans bruit et sans laisser de souvenir ni de regret, comme les choses dont on n'a plus besoin. Le second et dernier grand-croix roumain de la Rose-blanche, Pacliano, est mort également. Je disparaîtrai probablement aussi avant de n'avoir au moins la cravate de commandeur de cet ordre, le plus beau qui existe maintenant, avec la Légion d'honneur et l'Etoile de Roumanie. Je regrette vivement que la proposition que V[otre] E[xc]cellence avait faite ait été rejetée ou simplement négligée. Je vous serais très reconnaissant si vous pouviez obtenir qu'elle soit prise en considération pour moi. C'est une distinction que je n'aurai pas obtenue pour rien.

J'ai été passablement escroqué avec le tapis roumain (d'Oltenie) qu'on m'avais promis; je n'ai plus vu ni la personne, ni le tapis, ni l'argent. Au printemps, j'irai en chercher un moi-même et si je ne trouve pas un à ma convenance, je vous ferai parvenir le montant de la somme qui s'est perdue pour vous.

J'ai lu dans un journal que le président du conseil des ministres de Finlande était Mr. Vainö Tanner, mais le consul de Finlande à Bucarest n'a été à même de me fournir là-dessus aucun renseignement et tout autre moyen de contrôler cette information m'a manqué. Si cela n'a pas été la même personne que vous, je vous souhaite de tout coeur de le devenir le plus tôt possible. Je vous prie de vouloir bien faire agréer à S[on] E[xc]cellence Madame V. Tanner l'expression de mes hommages très-respectueux avec les meilleurs souhaits de bonheur et de prospérité pour toute votre honorée famille, souhaits auxquels ma femme s'associe aussi. Avec une cordiale poignée de main:

Mathieu Jean Caragiale

16 Februarie 1929
neexpediată
Str. Robert de Flers 9

Scumpul meu ministru,

Ar fi trebuit de multă vreme să vă scriu, în calitate de debitor, dacă nu de colaborator și prieten, dar absorbit de ocupațiuni multiple am lăsat timpul să treacă, și timpul trece repede; dacă n-aș mai avea buna mea memorie, cu greu aș crede că se vor împlini în curînd zece ani de cînd Finlanda a încetat să mai fie reprezentată în România. Ultimele evenimente, ca și cumplitul val de aer polar care a bîntuit în iarna aceasta întreaga Europă, mi-au readus în amintire toate întrevederile pe care Excelența Voastră le-a avut cu mine și dintre care unele, referitoare la politica externă a țării dumneavoastră și a mea (politică cu o situație aproape identică pentru amîndouă), sunt mai actuale astăzi decît atunci.

Acum un an și cîteva luni, parlamentul român vota crearea a cinci noi legații (Helsingfors, Riga, Lisabona, Rio de Janeiro, Cairo). În calitate de fost funcționar, de om de litere, de rentier, fost mare proprietar prin căsătorie și diplomat fără titlu, și conșind, de asemenea, pe aceea de vechi și bun prieten al ministrului afacerilor străine de atunci (Titulescu), m-am dus la San-Remo să-i cer acestuia din urmă legația din Helsingfors. Îmi pregătisem bine toate bateriile, numai «fondurile» lipseau. N-au lipsit, totuși, spre a se crea, și cu ce cheltuieli, cele de la... Rio de Janeiro și Cairo, peremptoriu mai importante întru servirea intereselor «superioare» ale politicii externe a României. Cerînd Helsingfors-ul, post dificil și de mare responsabilitate, mă gîndisem la binevoitorul dumneavoastră concurs, pe care credeam că pot conta, așa cum ați contat în timpul misiunii dumneavoastră pe al meu, care v-a fost, îmi place să cred, cît de cît util. Aș fi fost mulțumit să continui a vi-l oferi, dacă împrejurările ar fi îngăduit ca Excelența Voastră să fie din nou numit ministru al Finlandei la București. Constat însă că țara dumneavoastră persistă să aplice fără alt profit, decît o economie meschină, principiul reciprocității. România v-ar fi oferit mai departe un vast cîmp de activități și aspecte mereu noi și interesante. Niciînd nu s-a trăit mai dulce la București ca astăzi. Înțeleg de ce toți străinii varsă lacrimi părăsind acest oraș delicios între toate.

Nădăjduiesc că n-ați răspuns la aflarea morții sărmanului Plesnilă. Nu s-a purtat frumos cu dumneavoastră cînd s-a făcut ecoul birfelor de la Helsingfors, pe seama dumneavoastră, dar cred că cineva de pe acolo îl montase împotriva dumneavoastră. A dispărut fără zgomot și fără să lase nici amintiri, nici regrete, asemeni lucrurilor de care nu mai ai nevoie. Al doilea și ultimul purtător de mare-cruce român al Rozei-albe, Pîclianu, a murit și el. Voi dispărea probabil de asemenea înainte de a avea măcar cravata de comandor al acestui ordin, cel mai frumos care există astăzi, dimpreună cu Legiunea de onoare și cu Steaua României. Regret profund că propunerea pe care Excelența Voastră o făcuse a fost respinsă sau pur și simplu neglijată. V-aș fi foarte recunoscător dacă ați putea obține ca ea să fie luată în considerațiune pentru mine. Este o distincție pe care n-aș fi obținut-o pe degeaba.

Am fost binișor escrocat cu scoarța românească (din Oltenia) ce-mi fusese făgăduită: n-am mai văzut nici persoana, nici scoarța, nici banii. La primăvară, voi căuta eu însumi una și dacă nu voi găsi una pe placul meu, voi face să vă parvină suma pe care ați pierdut-o.

Am citit într-o gazetă că președintele consiliului de miniștri al Finlandei este domnul Vainö Tanner, dar consulul Finlandei la București n-a fost în stare să-mi furnizeze nici o informație

În această chestiune și orice alt mijloc de a controla această informație mi-a lipsit. Dacă n-a fost vorba de aceeași persoană cu dumneavoastră, vă urez din toată inima să deveniți prim ministru cât mai curînd posibil. Vă rog să binevoiți a transmite Excelenței Sale doamnei Tanner expresia omagiilor mele foarte respectuoase dimpreună cu cele mai bune urări de fericire și prosperitate pentru întreaga onorată dumneavoastră familie, urări cărora li se asociază de asemenea și soția mea. Cu o cordială strîngere de mînă:

Mathieu Jean CARAGIALE

**Către
RUDOLF UHRYNOWSKY**

Bucarest, le 3 sept[embre] 1930
Str. Robert de Flers 9 a

Mon cher duc,

Je profite d'un jour de remittance d'une fièvre seconde qui me supplicie depuis neuf jours, pour répondre congrûment à votre gentille lettre qui m'a fait le plus vif plaisir possible. J'avais beaucoup pensé à vous dernièrement et j'avais tremblé pour vous, dès que le changement de régime s'était produit. Maintenant que vous avez, comme je vois, de l'espoir, je m'en réjouis, m'imaginant que vous tablez sur quelque chose de ferme, de solide. Avec votre connaissance du suédois et des Suédois, je vous voyais bien consul général de carrière à Stokholm, mais je viens de lire qu'on y a déniché un honoraire. C'est pour vous la plus brillante des affaires et qui vous aurait assuré une stabilité que votre poste actuel est bien loin d'avoir. Auboin, l'ersatz de Ritz, gueule comme un putois, après tout leu dont la destination ne lui semble pas judicieuse, ses rapports, périodiques, véritables jérémiades, ne sont que des appels à l'économie. Vous comprenez alors qu'on voudra, au prochain exercice lui donner le change, en supprimant quelques gens émergeant au budget qui n'appartiennent pas à l'actuel régime. Vous sentez-vous aussi fort, pour ne pas en compter? Sinon, faites encore marcher vos pistons, car tout va au piston. Au reste, le tragisme d'Auboin est parfaitement justifié, la classe productrice, dont malheureusement je fais partie, est quasiment ruinée; le prix des denrées agricoles est en pleine dégringolade et la récolte de cette année généralement médiocre pour ne pas dire mauvaise, de sorte que les perspectives d'un tour en Suède dépassent de loin l'horizon de nos possibilités. Nous nous anéantissons ma femme et moi entre Bucarest et Sionu, nous ingéniant à qui mieux mieux, à joindre les deux bouts. Telle est la situation.

La gent dindonnière qui fleurit sous mes auspices, à Sionu, répond aux efforts que j'ai déployés pour son amélioration. Comme les Laval, dont tous les mâles s'appelaient Guy et toutes les femmes Guyonne, tous mes dindons s'appellent Guy-tza et toutes les dindes Guy-tzonnes. Les six aînés, véritables landgraves, toujours inséparables, passent leur temps en joutes, tournois, voire combats singuliers. Guy-tza I-er le noir est surnommé aussis le bancal, étant resté tel après une longue lutte et des sauts prodigieux. Les jeunes, environ vingt-cinq, dindes compris, sont plus intraitables et plus batailleurs encore. Les oies, prisonnières d'Etat, attendent au fond d'un sombre cachot le jour de la peine capitale. J'ai décidé leur suppression, faute d'une mare. Ce qui me manque, c'est une famille d'Orprington ou de Langshan, pour avoir un commencement de basse-cour civilisée; on en trouve à Bucarest, mais tel est le dénûment de ma bourse que je n'ose pas y penser.

Votre entrevue avec Procopé m'a donné pour la deuxième fois de l'espoir pour la blanche-rose. Il y a eu, au mois de mai, huit ans que j'ai été proposé pour sa cravate bleue. Mais quel que serait le résultat final, (je peux toujours attendre), dites: Procopé est-il comte? Je ne sais plus où je l'ai vu affublé de ce titre. Et, à propos de Tanner, son renflouement me paraît peu probable. Dans ces pays jeunes les choses vont déjà trop vite et les cadres improvisés au premier moment après la guerre ont été complètement dégomés et mis au rancart.

Anne de Linche est morte. «Mă Ubrinowschi, mă Caragelea... » Sa disparition m'a fait de la peine: j'ai plus de solidarité avec sa génération en train de disparaître qu'avec la mienne, sans parler de celle qui vienne récemment, grouille et s'agite d'une façon si antipathique pour parvenir. J'ai vu qu'on a délogé Caratza (ou Caradja) en dernier lieu aussi. Tâchez de vous y maintenir fermement vous. Ma femme joint ses amitiés à celles que je vous envoie. Partez-vous bien.

Mathieu

Către

RUDOLF UHRYNOWSKY

București, 3 sept[embrie] 1930
Str. Robert de Flers 9 a

Scumpul meu duce,

Profit de o zi mai potolită a unei gripe ce mă chinuiește de nouă zile, spre a răspunde cum se cade gentilei dumitale scrisori, care mi-a făcut cea mai mare plăcere cu putință. Mă gândisem mult la dumneata în vremea din urmă și tremurasem pentru dumneata, de îndată ce se produsese schimbarea de regim. Acum, că ai, după cum văd, speranță, mă bucur, închipuim-

du-mi că te bizui pe ceva sigur, solid. Așa cum cunoști suedeza și pe suedezi, te și vedeam consul general de carieră la Stokholm, dar am citit de curînd că au scos la iveală pentru acest post un onorific. Ar fi fost pentru d[umne]a cea mai strălucită afacere, și care ți-ar fi asigurat o stabilitate pe care postul d[umil]tale actual e foarte departe de a o avea. Auboin, ersatz-ul lui Ritz, urlă ca un dihor după fiecare leu a cărui destinație nu-i pare judicioasă, rapoartele sale periodice, curate ieremiade, nu sînt decît apeluri la economie. Vei înțelege așadar că vor voi, în următorul exercițiu, să-l înșele, prin suprimarea cîtorva inși depinzători de buget, ce nu aparțin actualului regim. Te simți într-atît de puternic, spre a nu te număra printre ei? Dacă nu, pune-ți în funcțiune pistoanele, căci totul depinde de piston. Încolo, tragismul lui Auboin este pe deplin justificat, clasa producătoare, din care, din nefericire, fac parte, este cvasi-ruinată; prețul produselor agricole este în plină degringoladă, iar recolta acestui an în genere mediocră, spre a nu spune proastă, așa înfît perspectivele unei raite în Suedia depășesc de departe orizontul posibilităților noastre. Ne prăpădim, soția mea și cu mine, între București și Sionu, bătîndu-ne capul, care mai de care, cum să legăm căpițele. Asta este situația.

Ginta curcănească, ce înflorește sub auspiciile mele la Sionu, răspunde eforturilor pe care le-am desfășurat pentru îmbunătățirea ei. Precum cei din soiul Laval, ai cărui toți bărbațuși se numeau Guy și ale cărui toate femeiuște se numeau Guyonne, toți curcanii mei se cheamă Ghiță și toate curcile Ghițoaie. Cei șase mai vîrstnici, veritabili landgravi, mereu inseparabili, își petrec timpul în dispute, turniruri, ba chiar dueluri. Ghiță I-ul, cel negru, mai e supranumit și crăcănel, fiind rămas astfel după o lungă luptă cu salturi prodigioase. Tinerii, în jur de douăzeci și cinci, cu curci cu tot, sînt și mai neîmplîziți și mai bătaioși. Giștele, prizoniere de stat, așteaptă în fundul unei temniți întunecoase ziua pedepsei capitale. Am decis suprimarea lor, în lipsa unei bălți. Îmi lipsește o familie de Orprington sau de Langshan, ca să am un început de poiată civilizată; se gășesc la București, însă atît de goală mi-e punga, că nici nu îndrăznesc să mă gîndesc la ele.

Întrevederea pe care ai avut-o cu Procopie mi-a dat pentru a doua oară speranța pentru alba-roză. S-au împlinit, în luna mai, opt ani de cînd am fost propus pentru cravata sa albastră. Dar oricare ar fi rezultatul final (pot să mai aștept), spune-mi: este Procopie conte? Nu mai știu unde l-am văzut împopoțonat cu titlul acesta. Și în legătură cu Tanner, scoaterea lui de la naftalină îmi pare prea puțin probabilă. În țările acestea tinere lucrurile merg deja prea repede, iar cadrele improvizate în primul moment după război au fost complet degomate și date la o parte.

A murit Anne de Linche. «Mă Uhrinowschi, mă Caragelea...» Dispariția ei m-a mîhnit: mă simt mai solidar cu generația ei pe cale de dispariție, decît cu a mea, fără să mai vorbesc de cea care tocmai vine, mișună și se agită într-un chip așa de antipatic, ca să parvină. Am văzut că l-au izgonit și pe Caratza (sau Caradja), în cele din urmă. Încearcă să te menții cu tărie. Soția mea se alătură urărilor de prietenie. Fii sănătos.

Matheiu

la 5 Martie 1934

Stimate Dle V

Țin să precizez că dacă <m-am deranjat și> mi-am permis a vă deranja <și pe dv> în chestia sonetului Noapte valahă, nu a fost pentru a revendica paternitatea titlului său; departe de mine asemenea mizerii. Motivul <ce cu> care m-a făcut să îmi ies din <obicinuita> imensa mea indiferență în această materie e cu totul deosebit și după cum veți vedea mult mai serios. E o întâmplare care <după ce am primit scrisoarea dv> ia proporții de istorie extraordinară. <Poate vă va conveni să o luați de subie>. Cum poate știți, trăiesc foarte izolat. Neavînd nici obligații, nici legături, <nu> primesc <aproape pe nimeni și nu merg nicăieri> <din ce în ce> foarte rar <pe cîte cineva> <de demult nu mai merg nicăieri> <greu am cum> <am de asemenea o bună> îmi pot aduce dar aminte <pe tot> toate persoanele cari <au pătruns la mine> au pătruns la mine în casă <marchez și mai> (fără a mai pune la socoteală că marchez orice vizită la data ei). Apoi, <împingînd> ordinea <la extrem> ce am în toate, <mai ales și ce> domnește și în hîrțile mele; orice hîrtie <care nu destul de> numeroasele mele hîrtii, toate așa de perfect clasate că o pot găsi pe oricare pe întuneric>. Dacă o hîrtie <e un> prezintă <chiar eventual> vreun interes o clasez imediat, dacă nu, o ard eu personal; <nu o> o ard, nu o arunc. <La mine>. Și hîrțile mele, cum veți <vedea> constata, la fața locului, cînd îmi veți face plăcerea să veniți la mine, le țin toate încuiate, <vă închipuiți dar surprinderea mea cînd în>. De ce lucrez acum chiar, în prezent, nu vorbesc <cu> <literar>, nu vorbesc <cu nimeni, dar încă de o trezitură de acum treizeci de ani, și nu destinată a fi publicată> așa că vă puteți închipui surprinderea mea cînd în Viața literară citesc <printre> în fruntea unui sonet propus pentru premiare titlul Noapte valahă dat de mine acelei trezituri de care v-am scris. Am căutat imediat Noaptea mea valahă <într-un plic de fișe> pe care o știam într-un fund de plic dintr-un fund de sertar, dar n-am mai găsit-o. <Fuseseră două poeme> <amîndouă> <Cineva o rupsese de lîngă o tovarășă>. Pe cele două jumătăți ale unei foi groase de hîrtie erau două vechi poeme <vechi>, amîndouă nedemne de tipar – una <cu titlul încriminat, alta cu titlul Urare binevoitoare> Noapte valahă, cealaltă Urare binevoitoare. Aceasta din urmă mi-a fost lăsată, <prima>. Cineva a rupt foaia în două, jumătatea cu Noaptea valahă <a luat-o pe prima> <a furat-o> a luat-o, <pe prima> și mi-a lăsat-o pe a doua; ruptura <ce se cunoștea> Mi s-ar putea obiecta că <mai pe> <un titlu așa ba> <a fost o coincidență, o potriveală>, <telepatie> dar <e

și în> aceasta nu se oprește la titlu. <La mine sonetul isprăvea>. În sonetul meu era versul: în tainica poiană se-ncege danț de iele, în <celălaltul lui Nicu M. e: desomnorează (?) alintate (!) iele. <Ca cineva să fi introdus>. <Mi-am adus imediat amin> <Și am conchis> <Informația ce ați binevoit a-mi da și de care mă simt foarte recunoscător> (Mai departe <însă> nu se mai găsește <nici o asemănare>, însă, ce e drept, nici o asemănare) <Informația dv., de care vă sunt foarte recunoscător> n-a lămurit cu nimic acest caz. Aceasta e situația pe care informația dv. <de care> pentru care vă mulțumesc foarte mult, nu numai că n-a <lămur> limpezit-o ci, dimpotrivă. O persoană care să răspundă la numele de Nicu (M) și care să domicilieze în str. Spiroiu 28 nu există printre cunoștințele mele. <Altfel se numește aceea care a fost la mine acasă> <și în prezența> <acum trei ani, în 1931> <pentru care am scos> <căreia pentru ca să-i arăt ceva am scos plicul din sertar și am lăsat-o> <cîteva> cîteva minute singură cu plicul> <De aceea mă îndoiesc de existența> <pînă> <Pentru că> <și mai puțin>.

Altfel se numește aceea care a fost la mine acasă și <pentru care am scos odată> în prezența căreia pentru a-i arăta ceva am scos plicul și am lăsat-o apoi cîteva minute singură cu conținutul plicului <și e aceeași cred care>

[București]. 6. II. [19]34

Stimate domnule Valerian,

Simpla curiozitate mă împinge a vă comunica un caz oarecum bizar în legătură cu concursul sonetului Vietii literare. Foarte demult, am încercat a reflecta, într-un sonet, culoarea și lumina, cu totul particulare, din Sburătorul lui Heliade. Rezultatul acestui exercițiu pur didactic a fost cu totul nesatisfăcător. S-a întîmplat ca acel sonet să scape de distrugerea cuvenită și să rămîie printre hîrțile mele. Acum cîțiva ani, împiedicîndu-mă de el, i-am dat și un titlu adecvat textului în toată submediocritatea lui: Noapte valahă. Puțin după acest tardiv și superfluu botez, sonetul a dispărut cu titlu cu tot. Sunt unul dintre aceia care lasă în seama științei să explice aceste dispariții, paguba fiind de altfel tot așa de nulă ca sonetul și titlul său.

E totuși lesne de închipuit că nu fără surprindere la șus pomenitul concurs am văzut la n[umăr]ul 5 titlul Noapte valahă, deasupra unui sonet pe care – fără a voi să prejudec – nu-l găsesc superior alui meu, deși în totul deosebit și care începe cu o grosolană greșeală de limbă românească, ce m-a făcut să presupun că autorul e străin. Departe de a revendica paternitatea unui titlu de sonet și numai pentru motive strict personale, independente de literatură, vin a vă ruga, ca, după ce decernarea premiilor va fi fapt împlinit, în cazul cînd numele autorului sonetului n[umăr]ul 5. nu se

publică în revistă, să mi-l comunicați. E un caz foarte interesant de telepatie literară. Primiți, vă rog, salutările mele.

M. I. Caragiale

Adresa de pe plic: Domniei sale domnului I. Valerian. Directorul revistei Viața literară. Strada Agricultori, 78, Loco, 4.

Către

EMIL RIEGLER-DINU

Str. Robert de Flers 9 a
Bucharest III
Ce Lundi, 15 juillet 1929

Cher ami,

J'ai reçu le lendemain même de son expédition, votre carte-lettre ce qui m'a fait penser avec mélancolie que le courrier de Vienne ne met que vingt-quatre heures pour arriver à Bucarest et que (je n'exagère pas) un télégramme envoyé de Bucarest chez moi, à la campagne, met quatre fois autant (s'il lui arrive d'y parvenir, encore). Aujourd'hui j'ai encore moins de nouvelles que la précédente fois à vous envoyer. Le gouvernement a déposé enfin à la Chambre la loi de la réforme administrative, après avoir consenti à la Régence certaines modifications. À ce qu'il paraît, Buzdugan aurait refusé de signer le message par lequel on envoyait le premier projet aux Assemblées et l'Opposition a crié sur tous les toits que la crise gouvernementale s'est virtuellement déclarée. Mais tout s'est arrangé en famille et il n'y a eu que les chefs (les derniers fidèles) du parti Averesco de désolés; ils étaient arrivés au grand complet à Bucarest, convaincus que la sinistre farce de 1926 allait se répéter [sic!]. En fait de ridicule, Filipesco a été éclipsé par un nommé Augustin Stoica, ancien colonel, qui avait ébauché avec son fils «Bombonel», pseudo-ingénieur, un complot fasciste auquel avaient adhéré quelques officiers inférieurs. À propos de complot, je crois que la princesse Marthe Bibesco a dû se dire qu'on a entrainé un contre elle avec mes Craii... Comarnesco les lui a portés aussi.

J'ai eu un soir un long et intéressant entretien avec R. Dragnea qui fera paraître dans le prochain numéro de „Gîndirea“ une étude sur mon livre. Je n'ai pas encore commencé à travailler à l'autre, pour le moment c'est lui qui

me travaille, mais j'espère en coucher le [sic!] premières pages sur papier d'ici en quelques jours quand je serai fixé à la campagne pour deux semaines. Le 5 ou le 6 Août je viendrai de nouveau passer une semaine à Bucarest. Si vous y êtes également de retour, j'aurai un plaisir extrême à vous voir.

J'ai une prière à vous faire. Si par hasard vous trouvez dans un magasin de manufacture de l'étoffe verte pour les drapeaux hongrois, veuillez m'en acheter un mètre. Il m'est égal si le tissu est de laine ou de coton, c'est uniquement la couleur qui m'intéresse. Si vous vous arrêtez à Budapest vous en trouverez partout, mais à Vienne c'est plus difficile. Essayez, je vous prie quand même. Vous n'aurez pas de difficultés à la douane.

En vous adressant ces lignes, ma tête s'est éclaircie un peu. J'ai été et je suis encore très occupé et préoccupé, notamment d'un procès que j'aurai et que je dois arranger moi-même, ne pouvant en laisser la responsabilité à personne d'autre que moi. Et ce n'est pas mon unique préoccupation actuelle; tel est l'homme, quand il n'en a pas, il s'en donne.

Au revoir, avec une cordiale poignée de main.

Mathieu J. Caragiale

Către

EMIL RIEGLER-DINU

Str. Robert de Flers 9 a
București III
Azi luni, 15 iulie 1929

Dragă prietene,

Am primit, chiar a doua zi după expedierea ei, cartea duminică poștală, ceea ce m-a făcut să mă gândesc cu melancolie că poșta vieneză are nevoie doar de douăzeci și patru de ore pentru a ajunge la București și că (nu exagerez) o telegramă trimisă de la București la mine, la țară, are nevoie de patru ori mai mult (și asta, dacă se întâmplă să ajungă). Azi am și mai puține știri să-ți comunic decât data trecută. Guvernul a depus în sfârșit la Cameră legea reformei administrative, după ce a acceptat unele modificări din partea Regentei. După câte se pare, Buzdugan ar fi refuzat să semneze mesajul prin care se trimetea primul proiect Adunărilor, iar Opoziția a țipat în toate părțile că, virtualmente, criza guvernamentală s-a declarat. Dar totul s-a aranjat în familie și n-au rămas consternați decât conducătorii (ultimii credincioși) ai partidului averescan; veniseră în ținuta de gală la București convinși fiind că sinistra farsă din 1926 avea să se repete. În privința ridicolului, Filipescu a fost eclipsat de un oarecare August Stoica fost colonel, care, împreună cu fiul său «Bombonel» pseudo-inginer, puseu la cale un complot fascist la care aderaseră câțiva inferiori. În legătură cu acest complot, cred că prințesa Marta Bibescu își va fi spus că s-a urzit unul împotriva ei cu *Craii...* mei; Comarnescu i i-a dat și ei.

Într-o seară am avut o lungă și interesantă convorbire cu R. Dragnea care va publica un studiu despre cartea mea într-un număr viitor al "Gîndirii". N-am început încă munca la cealaltă, deocamdată ea mă muncește pe mine, dar sper să lepăd pe hîrtie primele pagini peste cîteva zile, cînd mă voi fi stabilit la țară pentru două săptămîni. Pe ziua de 5 sau 6 august am să petrec o săptămîină în București. Dacă și dumneata te vei fi întors, îmi va face mare plăcere să te văd.

Am să-ți fac o rugăminte. Dacă întîmplător găsești într-un magazin de manufactură stofă verde pentru drapele ungurești fii bun și cumpără-mi un metru. Mi-e indiferent dacă țesătura e de lînă sau de bumbac, mă interesează numai culoarea. Dacă te oprești la Budapesta găsești oriunde, dar la Viena e mai greu. Încearcă totuși, te rog. N-ai să ai nici o dificultate la vamă.

Adresîndu-ți rîndurile acestea, capul mi s-a mai limpezit. Am fost, și continui să fiu, foarte ocupat și preocupat, îndeosebi de un proces pe care-l voi avea și pe care trebuie să mi-l aranjez eu însumi, neputînd lăsa răspunderea lui nimănui altcuiva decît mie. Și asta nu e singura mea grijă actuală; așa e omul, cînd n-are necazuri și le face singur.

La revedere, cu o cordială strîngere de mînă.

Mathieu J. Caragiale

Către

EUGEN CATARGI

Str. Robert de Flers, 9a

Dragă Catargi,

Ești un subiect telepatic adevărat extraordinar. Anul trecut, trecînd pe strada Episcopiei, mă gîndesc deodată la tine și, peste cîteva secunde, te văd ieșind de la Jockey. Aseară, auzind vorbindu-se la mine de grădinile restaurante din București, mi-am adus aminte că acum opt ani am dejunat împreună la "Leul și Cîrnatul" și a doua zi dimineața primesc scrisoarea prin care mă inviți la o grădiniță. Și ceva mai mult: bănuind că prepar un roman polițist, n-ai greșit; am primit chiar, bineînțeles fără să cer, un acout de la fundații. Prin urmare de ce ar fi imposibil ca la o viitoare criză ministerială, fiind întrebare cine cred că are să fie însărcinat cu formarea guvernului, să răspund: Eugen Catargi și aceasta să se realizeze? Țara are nevoie de oameni, și sunt omul tău, dar nu înainte de sfîrșitul lunii, pentru că, cel mai tîrziu, luni trebuie să plec la țară, așa că mă văd forțat să renunț la plăcerea de a lua luni sau marți masa împreună. Imediat însă ce mă întorc, te vestesc și ne întîlnim pentru a lua măsurile de rigoare în atari împrejurări. Îți mulțumesc și la revedere.

Mateiu Caragiale

Către

Sonia P. Zarifopol

București 14 VII 35
Str. Robert de Flers 9 a

Stimată domnișoară Zarifopol,

Mă grăbesc a răspunde la amabila dv. cartă poștală, precizînd că pot aștepta pînă oricînd restituirea manuscriselor și a celor două imprimare; data fiindu-mi absolut indiferentă din momentul ce acestea au fost comunicate unei terțe persoane.

Salut cu satisfacție acest prilej de a mai rupe din relațiile cu vechile cunoștințe (noi nu fac). Cînd la 9 Ianuar 1932 am încredințat regretatului dv. Părinte cele trei piese, a fost numai pentru speciala simpatie ce aveam pentru dînsul. Altfel nu le-aș fi îndepărtat pentru nimeni și pentru nimic din arhivele mele. După tristul eveniment din anul trecut, am trimis în două rînduri, eu fiind absent din București, pe soția mea să reclame D-nei Zarifopol hîrțile mele. D-na Zarifopol i-a spus că "mi le va restitui", ceea ce e o formulă cu totul echivocă, și din care n-a binevoit să iasă nici după ce, în anul de față, am repetat eu personal demersul. Bănuind atunci că suszisele piese au fost înmînate unei terțe persoane pentru a face uz de ele, am întrebat dacă nu e așa pe D-l Ion Gherea și d-sa mi-a mărturisit că e adevărat.

E regretabil, foarte regretabil. Mă abțin de a face vreun comentariu asupra procedurii D-nei Zarifopol. Mă mărginesc la a spune că de cîte ori mi se întîmplă a voi să fac cuiiva un serviciu sau plăcere, mă aleg, în schimb cu supărare și pagubă, și în cazul care face obiectul acestei scrisori cu mare pagubă și mare supărare, deoarece:

1. – imediat ce voi fi reintegrat în posesia celor trei piese, le voi distruge, ele nemaiprezentînd pentru mine, de vreme ce au fost comunicate unei terțe persoane, nici un interes, ci fiind un permanent motiv de iritare.

2. – Voi urmări pe calea Justiției, nu fără sacrificii materiale și de timp, atît pe acela care va face uz de copii sau reproduceri de pe acele piese cît și casa de editură.

3. – Cum acea Casă de editură e "Cultura Națională", iar felul meu de a proceda e fără menajament, va urma o răcire în raporturile pînă acum atît de cordiale dintre directorul acesteia și mine – și 4 – Cum directorul "Culturei Naționale" e în același timp și al Fundațiilor Culturale "Regele

Carol al II-lea", e foarte probabil că voi rupe contractul de editură ce am cu această instituție.

Cum toate relele au însă și partea lor de bine, binele ce va decurge din această tristă afacere, îl las să se subînțeleagă.

În așteptarea restituirii celor trei piese, vă rog, Domnișoară, să binevoiți a primi încredințarea preaosebitei mele considerații.

Mateiu J. Caragiale

CONCEPTE

I

formular : – Binevoitiți a primi, D-le, asigurarea (asigurările) (înaltei mele) considerației mele (foarte, cea mai) distinsă.

- Binevoitiți a primi, D-le, asigurarea profundului meu respect.
- Credeți, D-le (D-ilor) în bunăvoința mea.
- Am cinstea de a fi (Seniore, D-le) al Excelenței, Măririi, Alteței (Serenisimă, Imperială, Regală, Ilustrisimă etc.) prea umilul și prea supusul servitor (învechit).
- Vă rog, D-le, să primiți <asigurarea> cele mai bune sentimente.

II

Scrisoare tip

Excelență,

Avînd onoarea de a primi brevetul și însemnele Ordinului... (pe care M.S.... a găsit de cuviință să aibă bunătatea de a mi-l conferi), mă grăbesc să înfățișez Excelenței Voastre mărturisirea celei mai vii gratitudini pentru înalta distincție și favoare al cărei obiect sînt din partea Augustului Dumneavoastră Suveran.

O rog pe Excelența Voastră să binevoiască a primi asigurarea considerațiunii mele celei mai înalte.

Mathieu Jean Caragiale

Fost șef de cabinet al ministrului
la departamentul lucrărilor publice

Excelenței sale

.....

I

formulaire : – *Veillez agréer, Monsieur, l'assurance (les assurances) de ma (haute) considération (très, la plus) distinguée.*

– *Veillez agréer, Monsieur, l'assurance de mon profond respect.*

– *Croyez, Monsieur, (Messieurs) à ma bienveillance.*

– *J'ai l'honneur d'être (Mon seigneur, Monsieur), de votre Excellence, Grandeur, Altesse (Sérenissime, Impériale, Royale, Illustrissime etc.) le très humble et très obéissant serviteur (suranné).*

– *Je vous prie, Monsieur, d'agréer mes sentiments les meilleurs.*

II

Lettre-type

Excellence,

Ayant d'honneur de recevoir le brevet et les insignes de l'[Ordre]... de... (que S[a] M[ajesté]... a daigné avoir la bonté de me conférer), je m'empresse d'apporter à V[otre] E[xcellence] le témoignage de ma plus vive gratitude pour la haute distinction et faveur, dont je viens d'être l'objet de la part de Votre Auguste Souverain.

Je prie V[otre] E[xcellence], de vouloir agréer l'assurance de ma plus haute considération.

Mathieu Jean Caragiale

*Ancien chef du cabinet du ministre
au département des travaux publics.*

Son excellence
.....

III

Protocol – Formele de corespondență au la bază raporturi de superioritate, de egalitate și de inferioritate.

O încălcare a legilor conveniențelor epistolare este o dovadă neîndoielnică de lipsă de educație.

Orice scrisoare cere răspuns. Nu te poți dispensa de această formalitate decât față de o invitație la bal sau la o serată; o invitație la cină pretinde neapărat un răspuns.

În orice împrejurare are însemnătate să potrivești formele după cinul persoanelor cărora le scrii. Dacă ai de a face cu un om superior, un ceremonial respectuos este de rigoare; convine să scrii pe hîrtie de format mare.

Dacă ai de vorbit în cuprinsul unei scrisori despre o terță persoană, nu este oprit să scrii D1 și D-na sau D-ra (prescurtat), afară numai dacă este vorba de o rudă apropiată a corespondentului.

Cînd dai unui terț o scrisoare de recomandare, se impune să i-o înmînezi deschisă, însă e de datoria lui să o lipească fără a o citi, în clipa cînd o primește, dacă nu cumva, totuși, este poftit să ia cunoștință de cuprinsul ei.

Titlul este «în vedetă» cînd e detașat de corpul scrisorii. Este forma oficială.

Titlul este «în linie» cînd începe în prima linie și

Titlul este «în lăuntru liniei» cînd este plasat după cîteva cuvinte.

Tratatamentul – trebuie să dai fiecăruia tratamentul care-i revine după nașterea sau funcția sa.

Nu folosești expresia «*onoare*» decât față de persoanele cu un anumit rang.

În scrisorile adresate doamnelor, nu se folosește decât «Doamnă», titlul și calitatea lor sînt numite numai în reclamă și în adresa de pe plic. Folosești titlul cînd le scrii un bilet la a treia persoană; atunci reclama lipsește.

Curtoazia (Complimentul care se pune la finele scrisorii).

Punerea semnăturii sau semnătura poate fi precedată de formula «*prea umilul și foarte supusul servitor*», sau se poate face după complimentul de rigoare. Prima manieră pentru împrejurările deosebite (se scrie atunci *în depeșă*); a doua, în împrejurările obișnuite (a scrie «*bilet*»).

Protocole, *Les formes de la correspondance ont pour base les rapports de supériorité, d'égalité et d'infériorité.*

Une infraction aux lois des convenances épistolaires est un témoignage indubitable d'un manque d'éducation.

– *Toute lettre demande réponse. On ne peut se dispenser de cette formalité qu'à l'égard d'une invitation au bal ou à une soirée; une invitation à dîner exige impérieusement réponse.*

– *Il importe, en toute circonstance, de mesurer les formes à la condition des personnes auxquelles on écrit. Si on a affaire à un supérieur, un cérémonial respectueux est de rigueur; il convient d'écrire sur papier de grand format.*

– *Si on a à parler dans le corps de la lettre d'une tierce personne, il n'est pas défendu d'écrire M. et M-me ou M-lle (en abrégé), sauf s'il s'agit d'un proche parent du correspondant.*

– *Quand on donne à un tiers une lettre de recommandation, il convient de la lui remettre ouverte, mais il est de son devoir de la cacheter sans la lire, au moment où il la reçoit, à moins, toutefois, qu'on ne l'invite à en prendre connaissance.*

– *L'inscription est «en vedette» quand elle est détachée du corps de la lettre. C'est la forme officielle.*

L'inscription est «en ligne» quand elle commence la première ligne et

L'inscription est «dans la ligne» quand elle est placée après quelques mots.

– *Le traitement – on doit donner à chacun le traitement qui est dû à sa naissance ou à sa dignité.*

On ne se sert de l'expression «honneur» qu'à l'égard des personnes d'un certain rang.

– *Dans les lettres adressées aux dames, on ne se sert que de l'expression «Madame», leur titre et qualité sont seulement exprimées dans la réclame et la suscription. On emploie le titre quand on leur écrit un billet à la troisième personne; alors il n'y a pas de réclame.*

– *La courtoisie (le compliment qui se met à la fin de la lettre).*

La suscription ou signature peut être précédée de la formule «votre très-humble et très obéissant serviteur» ou être apposée après la courtoisie de rigueur. La première manière pour les circonstances d'apparat (on écrit alors en dépêche); la deuxième dans les circonstances courantes (écrire en «billet»).

Data – Data trebuie totdeauna precedată de precizarea locului de unde scrii. Se poate pune în două chipuri : în susul paginii și la sfârșitul scrisorii, în fața semnăturii. Pusă la sfârșit, indică mai multă considerație și deferență. În corespondențele obișnuite e preferabil să așezi data în susul primei pagini spre a ușura clasarea.

Reclama – Reclama este indicația în josul primei pagini (germanii o pun la urmă) a numelui și calității persoanei căreia îi scrii; în scrisorile adresate de către persoanele din anturajul regelui sau suveranului, reclama se pune deasupra tratamentului.

Reclama ușurează clasarea și evită încurcăturile în expediere. Nu se pune reclamă în biletele nesemnate; ar fi superfluă, numele persoanei căreia i se scrie aflându-se în cuprinsul biletului.

Adresa de pe plic (sau *adresa*) este reproducerea reclamei pe plicul scrisorii. Cîteodată persoana care scrie completează adresa semnînd jos, în sînga.

Protocol I Regelui
Sire,...

.....
Sînt, cu cel mai profund respect,
Sire, Al Majestății Voastre

prea umilul și prea supusul servitor

Adresa de pe plic: Regelui (fără indicarea locului de rezidență)

Protocol II Papei, Împărați, Regi, Prinț suveran
Prea Sfinte Părinte, Sire, Alteță etc.
Sînt (etc.) (ca la nr. I)
Al Sanctității Voastre (Beatității) Majestății
Prea umilul și prea supusul servitor

IV

Scrisori de mulțumire
pentru primirea unui Ordin sau a unei distincții.

Depun la picioarele Majestății Voastre expresia viei mele recunoștințe pentru favoarea semnalată pe care Ea a binevoit să mi-o acorde, numindu-mă... al Ordinului... (sau : făcînd să-mi parvină...)

Dovada atît de strălucită a unei auguste bunăvoinți trebuia să mă niște profund și această înaltă distincție, Sire, va trezi totdeauna în mine cele mai prețioase amintiri.

La Date. La Date doit toujours être précédée de la désignation du lieu d'où l'on écrit. *Il y a deux manières de la placer: au haut de la page et à la fin de la lettre, vis-à-vis de la signature. Placée à la fin, elle indique plus d'égards et de déférence. Dans les correspondances ordinaires, il convient de placer la date au haut de la 1-ère page, pour faciliter la classement.*

La réclame – *La réclame est l'indication placée au bas de la 1-ère page (les Allemands le placent à la fin) du nom et de la qualité de la personne à laquelle on écrit; dans les lettres adressées par les particuliers au Roi ou aux souverains, la réclame se met au dessus du traitement.*

La réclame facilite le classement et évite les méprises dans les expéditions. On ne met pas de réclame dans les billets sans signature; elle serait superflue, le nom de la personne à laquelle on écrit se trouvant dans le corps du billet.

La suscription (ou l'adresse) est la reproduction de la réclame sur l'enveloppe de la lettre.

Quelquefois la personne qui écrit complète la suscription en signant en bas, à gauche.

Protocole I au Roi

Sire,...

.....

Je suis, avec le plus profond respect,

Sire, De votre Majesté

les très humble, très-obéissant et très fidèle serviteur

Suscription: *Au roi (sans indication du lieu de la Résidence).*

[Protocole] II Aux Pape, Emp[ereurs] Rois, P[rin]ce souv[erain].

Très Saint-Père, Sire, Altesse etc.

Je suis (etc.) (comme au no. I).

De votre Sainteté (Beatitude) Majesté

Le très -h[umble] et très o[béissant] serviteur.

IV

Lettres de remerciements

pour la réception d'un Ordre ou distinction.

Je viens déposer aux pieds de V[otre] M[ajesté] l'expression de ma vive reconnaissance pour la faveur signalée qu'Elle a daignée m'accorder, en me nommant... de l'Ordre] de... (ou: en me faisant parvenir...)

O rog pe Majestatea Voastră să binevoiască a primi omagiul sentimentelor celui mai profund respect cu care am onoarea de a fi...

Am primit scrisoarea de pe data de... a acestei luni, prin care Excelența Voastră a binevoit să-mi aducă la cunoștință că, la propunerea sa, Majestatea Sa Regele... a decis să-mi confere rangul de... al Ordinului...

Această dovadă strălucită a unei auguste bunăvoinți este pentru mine dintre cele mai prețioase și vă voi fi foarte îndatorat, D-le, de a vroi să fiți interpretul pe lângă Majestatea Sa a viei și profundeii gratitudini de care sînt pătruns.

O rog pe Excelența Voastră să primească, la rîndul său, expresia recunoștinței mele pentru partea ce i-a revenit în acordarea favorii semnalate, al cărei obiect am fost.

Ordin

În general cînd posezi un ordin într-un grad cu insignă dublă (Mare cruce sau Mare ofițer, comandor cu placă) nu se poartă în împrejurările obișnuite decît placa, insigna dublă fiind purtată numai în împrejurările solemne.

Prezentarea Doamnelor din Corpul diplomatic

Ministrul (plenipotențiar sau rezident) cere prezentarea soției sale la Curte prin mijlocirea ministrului afacerilor externe. Prezentarea se face fie în audiență specială, fie la un dineu la Curte, fie la Cercul diplomatic. În acest din urmă caz, prezintă decana corpului diplomatic, dacă decana este absentă, atunci marea doamnă a casei reginei. În noiembrie 1858 ducea de Malakoff a fost prezentată de către contesa de Malmesbury, soția ministrului afacerilor externe.

Matheiu

Un témoignage aussi éclatant d'une auguste bienveillance devait me toucher profondément et cette haute distinction, Sire, reveillera toujours en moi, les plus précieux souvenirs.

Je prie V[otre] M[ajesté] de vouloir bien recevoir l'hommage des sentiments du plus profond respect avec lesquels j'ai l'honneur d'être...

J'ai reçu la lettre en date du... de ce mois, par laquelle V[otre] E[xcellence] a bien voulu me faire connaître que, sur sa proposition, S[a] M[ajesté] le R[oi]... a daigné me conférer la dignité de... de l'ordre de...

Ce témoignage éclatant d'une auguste bienveillance est des plus précieux pour moi, et je vous serais fort obligé, Mr., de vouloir être auprès de S[a] M[ajesté] l'interprète de la vive et profonde gratitude dont je suis pénétré. Jc prie V[otre] E[xcellence] de recevoir, de son côté, l'expression de ma reconnaissance pour la part qu'elle a prise à la faveur signalée dont je viens d'être l'objet.

Ordre

En général quand on possède un ordre dans un grade dont l'insigne est double (G[ran]d[e] croix ou g[ran]d officier, comm[andeur] avec plaque) on ne porte dans les circonstances ordinaires que la plaque, le double insigne étant porté seulement dans les circonstances solennelles.

Présentation des Dames du Corps diplomatique

Le ministre (plénipotentiaire ou résident) demande la présentation de sa femme à la Cour par l'intermédiaire [du] min[istre] des aff[aires] étrangères. La présentation se fait soit en audience spéciale, soit à un dîner de la Cour, soit au cercle diplomatique. Dans ce dernier cas c'est la doyenne du Corps diplomatique qui présente, si la doyenne est absente c'est la grande maîtresse de la maison de la Reine. En nov[embre] 1858 la d-esse de Malakoff a été présentée par la c[on]t[esse] de Malmesbury femme du ministre des aff[aires] ext[érieures].

Mathieu

NOTE

Pînă în prezent nu s-au aflat sau nu s-au dat publicității nici un fel de corespondențe primite de scriitor, încît este de presupus fie că scriitorul nu păstra scrisorile primite, fie, și mai degrabă, că ele s-au risipit fără urmă, cu unele ce nu au făcut parte din donația văduvei, către Saint-Georges. Nici corespondența păstrată de la scriitor nu este prea vastă și ar fi surprinzător ca vreun fond însemnat de scrisori mateine să iasă la iveală după o tăcere de o jumătate de veac.

Scrisorile din ediția de față au fost date publicității mai întîi, în periodice, de către Șerban Cioculescu, subsemnatul, Alexandru Oprea, Alexandru George, Aurelia Creția. Este vorba de două corespondențe de oarecare întindere – cea către N.A. Boicescu și cea către Marica Sion, soția scriitorului –, și de o serie de alte cîteva scrisori adresate unor cunoscuți, dintre cei mai apropiați, ca și unor scriitori. Pentru întîia oară, corespondența lui Mateiu I. Caragiale a fost adunată într-o culegere, în volumul publicat sub egida Muzeului Literaturii Române, din București, în volumul omagial intitulat *Mateiu Ion Caragiale – Dosar al existenței. Un personaj* (1979). Cele mai multe din documentele cuprinse în acel volum biografic apăruseră anterior în revista muzeului, *Manuscriptum*.

Corespondența către N.A. Boicescu, publicată de noi în mai multe numere din *Luceafărul* (1971) și *Manuscriptum* (1974) a fost achiziționată de prof. Șerban Cioculescu de la adresant, în anul 1954. Acesta i-a furnizat, într-o serie de convorbiri, istoricului literar, o seamă de informații privitoare la persoane mai puțin cunoscute. Astăzi, 25 din cele 28 de scrisori sînt în fondurile Muzeului Literaturii Române iar trei mai departe în colecțiile criticului. Șerban Cioculescu a dat publicității doar trei din scrisori, avînd îndoieli asupra oportunității publicării lor, dar ne-a autorizat pe noi să le tipărim pe celelalte. Epistolele ne procură informații asupra relațiilor sociale, asupra prieteniiilor și gusturilor viitorului scriitor, constituind secvențe din existența sa care ne pun în oarecare legătură cu persoana povestitorului din *Remember* și mai ales din *Craii de Curtea-Veche*.

Adresantul, N.A. Boicescu, urmaș al unei autentice familii boierești, era fiul unui medic cu faimă științifică – Alexandru Boicescu, profesor universitar în anii pioneratului învățămîntului medical în țara noastră; o stradă bucureșteană îi perpetuează numele N. A. B. a fost prietenul de taină al lui Mateiu. Plecarea

sa la Paris, pentru studii de drept, i-a separat, prilejuind respectiva corespondență. Printre altele, N.A. Boicescu îi cheazășuise prietenului său un împrumut de 1 000 lei, sumă destul de mare în epocă. De-a lungul întregii corespondențe, el îi revendică, fără asprime, spre a-i recupera mult mai târziu, când scriitorul își făcuse o situație materială stabilă.

Correspondența se întinde pe o perioadă de timp restrânsă, căci, afară de scrisoarea din 1901, când Mateiu avea 16 ani, și a celei din 4 decembrie 1904 – prima expedită de la Sinaia, cealaltă de la Berlin, – grosul scrisorilor se eșalonează pe cuprinsul a trei ani, respectiv, 1906 – 1908, după care schimbul de epistole încetează, scrisoarea din 30 august 1931 fiind numai dovada că relațiile dintre corespondenți nu se răciseră. Dar între 28/10 iulie 1906 și 16 noiembrie 1908 scrisorile se succed cu regularitate, dacă ținem seama că N.A. Boicescu se afla la Paris și că ritmul poștei nu îngăduia mai mult decît expedierea unei scrisori și primirea unui răspuns lunar.

Pentru amănunte, vezi *Manuscriptum*, an. V, nr. 1 – 4 (14–17), 1974, respectiv textul explicativ, cu note, reprodus apoi în volumul *Mateiu I. Caragiale, Dosar al existenței*, pp. 164–169, scris de noi. În aceeași publicație, an II, nr. 2(3) 1971, pp. 127–148, studiul criticului Al. Oprea, explicitînd scrisorile către Marica M. Caragiale. Cu excepția c. p. din Trieste, toate celelalte epistole către soție se află în arhiva de documente a Muzeului Literaturii Române, la cotele 3110 – 3113, 3177 – 3180, 3186 – 3187. Reproduse, de asemenea, în *Mateiu I. Caragiale, Dosar al existenței*.

Tot în *Manuscriptum*, în hors-textele nr. 3 (8) 1978 (an III), după pag. 168, scrisorile către Paul Zarifopol și Ion Miulescu. În *Dosar al existenței* vezi comentariul semnat de Aurelia Creția și tot acolo la pp. 258–259, date privind scrisoarea către avocatul Longin Rădulescu. Scrisoarea către Liviu Rebreanu se află la B. A. R., în abundenta arhivă de corespondențe primite de L. R. și constituind donația Fanny și Puia-Florica Rebreanu. Scrisoarea către Rudolf Uhrynowsky, cea către Vainö Tanner, date publicității de noi, în tălmăcirea noastră, se află în fondul Saint-Georges, cea către Eugen Catargi, dimpreună cu aceea către Emil Riegler-Dinu, la B.A.R., cotele S $\frac{70}{LV}$ și S $\frac{37}{LV}$ unde se găsește și c. poștală expedită din Trieste la 28 ianuarie 1928 – acestea trei din urmă au fost date publicității și comentate de istoricul literar Alexandru George.

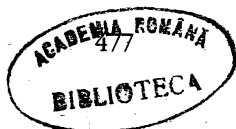
Scrisoarea-ciornă, către scriitorul și directorul de revistă Ion Valerian a fost publicată de noi, după originalul din Fondul Saint-Georges, iar textul definitiv, de către N. Scurtu, din arhiva familiei scriitorului Ion Valerian. Scrisoarea către Sonia Zarifopol a fost comentată de acad. Șerban Cioculescu căruia, de altminteri, îi fuseseră încredințate, pentru puțin timp, documentele în cauză, spre a-i sluji la întocmirea ediției de *Opere* I.L. Caragiale. Piesele în chestiune erau: 1) manuscrisul autograf al primei versiuni a comediei *Comu Leonida față cu reacțiunea*; 2) o foaie volantă cu *Modern*, monolog burlesc, șarjă în proză și versuri contra d-rului Cl. Blumenfeld, 3) textul unei scrisori adresată lui Petre

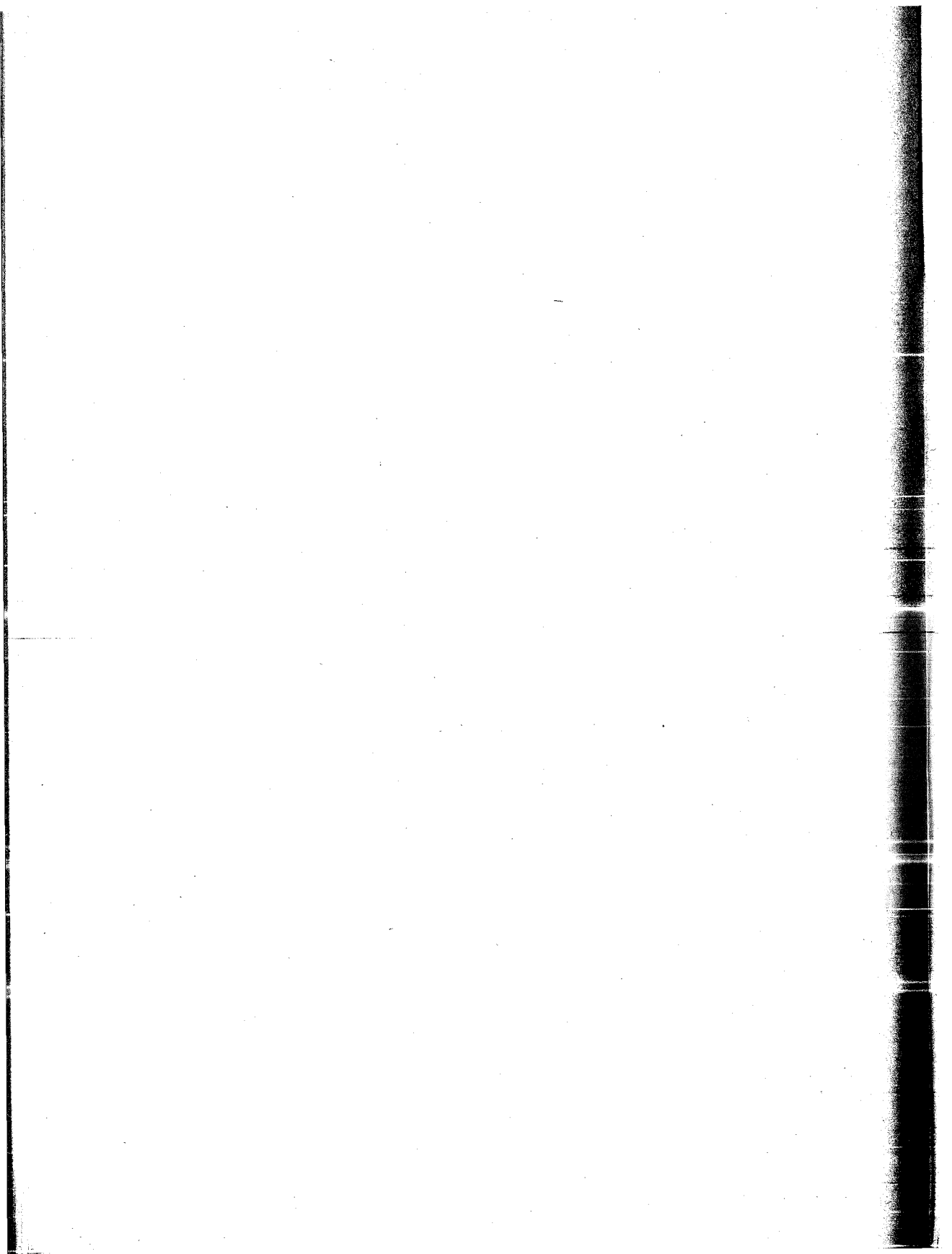
Grădișteanu, directorul g-ral al teatrelor. Vezi vol. *Amintri* de Șerban Cioculescu, Ed. Eminescu, pp. 333 – 334.

Originalele conceptelor de scrisori, pe care Mateiu I. Caragiale le avea pregătite în cazul primirii de decorații de la regi, principii sau papă, direct sau prin cancelariile acestora, provin din aceeași donație a Marichii M. Caragiale, către Saint-Georges. Este posibil ca mănunchiul de reguli privind purtarea de corespondență să fi fost extras de Mateiu I. Caragiale dintr-un manual de epocă, iar conceptele să le fi copiat după formularistici oficiale din Occident. Le-am adăugat aici spre a completa fizionomia morală a omului, cu năzuințele și obsesiile sale. În liste de garderobă, care dezintă indigența în acest domeniu, descrisă de unii, figurează – ca achiziții de viitor – uniforma de ministru plenipotențiar, bicornul, pelerina etc.

CUPRINS

<i>STUDIU INTRODUCŢIV</i>	V
<i>NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI</i>	LVII
PAJERE	3
Note	27
REMEMBER	31
Note	45
CRAII DE CURTEA-VECHE	51
Note	126
SUB PECETEA TAINEI	135
Note	160
ANEXE	
Soborul Țațelor	165
Negru și aur	167
Isnoave vechi	171
Texte răslețe	174
Fragmentarium	179
Ciornă	180
Note	183
ARTICOLE, STUDII HERALDICE, ÎNSEMNĂRI, NOTE DE LECTURĂ	
O Însciere bizară	187
Bulletin pour l'exterieur	193
Vechi impresii de spectator	196
În chestia unei aberații	198
O contribuție heraldică la istoria Brâncovenilor	204
En 1918	219
Vasco da Gama	226
Însemnări, note de lectură	230
Note	253
JURNAL	257
Note	296
AGENDA – ACTA – MEMORANDA (1923 – 1936)	301
Note	370
CORESPONDENȚĂ	373
Note	474

Redactor : Aristița Avramescu și Claudiu Constantinescu
Tehnoredactor : Gheorghe Chiru

Bun de tipar 10.01.1994 Apărut 1994
Coli de tipar 33,75

Tehnoredactare computerizată
INFO-TEAM Ltd.
Fax: 659.46.26

Tiparul executat
la Editura și Atelierele Tipografice
METROPOL